

**ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ (ΜΑΚΗΣ)
Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ**

**ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ, ΕΙΔΗ Κ.ΛΠ.
ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ
& ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ - ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗ-
ΝΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΑΘΗΝΑ»
ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΑΤΤΙΚΗΣ 1985**

**ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ, ΕΙΔΗ Κ.ΛΠ.
ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ
& ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΩΝ
ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ**

=====

ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ (ΜΑΚΗ) Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ

(Δ/ντη Υπ. Πολιτισμού, Προέδρου Κρητών και Φίλων Κρήτης Αγίας Παρασκευής, . Γ. Γραμματέας Παγκρητίου Ενώσεως)

**ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ - ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	6
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ - ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ	6
1. ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΙΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΟΡΟΙ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ - ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ	6
2. Η ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ, ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ	
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ	7
3. ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΦΕΥΡΕΤΗ ΤΩΝ	
ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ	9
4. ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ	10
Α. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΗΤΑΝ ΧΑΛΚΙΝΑ ΚΑΙ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο	15
ΑΡΧΑΙΑ ΚΡΗΤΗ.....	15
1. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ	
ΚΡΗΤΗΣ.....	15
2. Ο ΜΙΝΩΑΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ	
ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΕ ΠΡΩΤΟΓΝΟΡΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΘΕΣΜΟΥΣ,	
ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΥΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΕΤΣΙ	
ΕΚΠΟΛΙΤΙΖΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΕΥΗΕΡΟΥΝ. ΣΥΝΑΜΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΠΡΩΤΟΣ	
ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΕ ΤΟ ΟΠΟΙΟ Ο ΙΔΙΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ	
ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΑΥΤΟ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΙ	
ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ - ΥΠΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	29
3. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΠΟΙΟΣ ΗΤΑΝ, ΠΟΤΕ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΕ	
Κ.ΛΠ.....	34
4. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η	
ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ΄, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ -	
ΔΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	65
5. ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΕΚΜΙΝΩΙΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ -	
ΡΩΜΑΙΩΝ	69
6. ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ – ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΣ (ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ	
ΕΟΚ)	72
7. ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ –	
ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΡΗΞΗ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΤΗΣ	
ΘΗΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΚΗΝΑΙΟΥΣ	
Κ.ΛΠ.....	75
8. ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ Ο ΜΙΝΩΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΔΕΝ ΗΣΑΝ	
ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΩΣ Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΔΕΝ ΗΤΑΝ	
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ	81

9. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ΄, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ - ΔΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	85
10. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	105
ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ	105
1. Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ	105
2. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ	108
Α. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	108
1. Η ΚΝΩΣ(Σ)ΟΣ.....	108
2. ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΄Η ΧΑΝΔΑΚΑΣ (CHANDAX) > CANDIA.....	116
3. Η ΓΟΡΤΥΝΑ.....	120
4. Η ΦΑΙΣΤΟΣ.....	131
5. Ο ΛΕΒΗΝ ή Η ΛΕΒΗΝ > Ο ΛΕΝΤΑΣ	136
6. Η ΛΥΚΤΟΣ Η ΛΥΤΤΟΣ	138
7. Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ή ΧΕΡΡΟΝΗΣΟΣ.....	146
8. ΤΟ ΡΥΤΙΟΝ.....	150
9. Η ΛΥΚΑΣΤΟΣ	150
10. Η ΛΙΣΣΟΣ ή ΛΙΣΣΗΝ	151
11. Η ΠΡΙΑΪΣΟΣ ή ΠΡΙΑΝΣΟΣ ή ΠΡΑΪ΄ΣΟΣ ΚΑΙ Η (Ε)ΙΝΑΤΟΣ.....	153
12. Η ΡΑΥΚΟΣ.....	157
13. Η ΤΥΛΙΣ(Σ)ΟΣ	159
14. Η ΒΗΝΗ ή ΒΙΕΝΟΣ (ΒΙΑΝΝΟΣ ΚΡΗΤΗΣ) ΚΑΙ ΒΙΕΝΝΗ (VIENNE) 161	
Β. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ	163
1-. Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ (ΑΡΧΑΙΑ ΙΕΡΑΠΥΤΝΑ)	163
2-. Η (Σ)ΗΤΕΙΑ – ΣΕΤΙΑ/ ΣΙΤΙΑ > ΗΤΕΙΑ, ΗΤΙΣ.....	175
3-. Η ΙΤΑΝΟΣ	188
4-. Η ΟΛΟΥΣ > ΕΛΟΥΝΤΑ	195
5-. Η ΛΑΤΩ ή ΚΑΜΑΡΑ (Η ΘΕΑ ΛΗΤΩ ΚΑΙ Ο ΝΕΑΡΧΟΣ).....	197
6. Η ΜΙΛΑΤΟΣ - ΜΙΛΗΤΟΣ.....	209
7-. Η ΩΛΕΡΟΣ (ΜΕΣΕΛΕΡΟΙ)- ΘΕΑ ΑΘΗΝΑ.....	212
8-. Η ΠΡΑΙΣΟΣ ή ΤΟ ΠΡΑΣΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΔΙΚΤΑΙΟΥ ΔΙΟΣ ...	213
9-. Η ΔΡΗΡΟΣ	218
10-. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΜΕΡΑΜΠΕΛΟΥ	221
Β. Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟ	223
Γ. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ	254
1. Η ΡΙΘΥΜΝΙΑ > ΤΟ ΡΕΘΕΜΝΟ	254
2. Η ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ ΚΑΙ Ο ΛΙΝΟΣ	256
3. Η ΑΞΟΣ ΄Η ΟΑΞΟΣ, Ο ΕΤΕΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΒΑΤΟΣ	260
4. Η ΛΑΠΠΑ ΄Η ΛΑΜΠΗ	264
5. Η ΣΥΒΡΙΤΟΣ.....	266

6. Η ΑΡΚΑΔΙΑ ή ΑΡΚΑΔΕΣ	268
Δ. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ	269
1. Η ΚΥΔΩΝ(ΙΑ) ή ΑΛΛΩΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ – ΧΑΝΙΑ.....	269
2. Η ΑΠΤΕΡΑ	277
3. Η ΕΛΥΡΟΣ.....	281
4. Η ΠΟΛΙΧΝΑ Ή ΠΟΛΙΧΝΗ.....	283
5. Η ΠΟΛΥΡΡΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ	283
6. Η ΥΡΤΑΚΙΝΑ ή ΥΡΤΑΚΟΣ.....	285
7. ΤΟ ΑΜΦΙΜΑΛΛΙΟΝ ή ΑΜΦΙΜΑΛΛΑ – ΣΟΥΔΑ.....	286
8. Η ΦΑΛΑΣΑΡΝΑ	287
9. Η ΑΡΑΔΗΝ Ή ΗΡΑΔΗΝ ΚΑΙ Η ΑΝΩΠΟΛΗ ΣΦΑΚΙΩΝ	289
10. Η ΤΑΡΡΑ.....	290
Ε. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ.....	292
ΣΤ. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:	297
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο	308
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	308
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	314
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ & ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ	314
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο	322
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ.....	322
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο	333
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ	333
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο	336
ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	336
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	346
ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ:	346

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ - ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ

(ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙ-
ΝΟΗΣΗ)

1. ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΝΤΙΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΟΡΟΙ ΚΕ- ΦΑΛΑΙΟ - ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΣ

Ο Αριστοτέλης στα "Πολιτικά" αναφέρει ότι πολύ πριν γίνει χρήση του νομίσματος ως μέσου ανταλλαγής, οι αρχέγονες κοινότητες ανταλλάσσαν μεταξύ τους τα απολύτως χρήσιμα στη ζωή χωρίς κανένα ενδιάμεσο και αργότερα μεταπήδησαν στο στάδιο των χρηματικών συναλλαγών.

Οι οικονομικοί όροι **κεφάλαιο** και «καπιταλισμός» **capitalism** προέρχονται από την ελληνική λέξη κεφάλι = λατινικά capital, επειδή αρχικά η κύρια περιουσία

κάποιου ήταν τα κεφάλια ζώων που διέθετε εξ ου και στην αρχαία Αθήνα τα νομίσματα λεγόταν π.χ. «εκατόμβοιον», «δεκάβοιον» κ.α.

ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑ, ΧΡΗΜΑ, ΔΡΑΧΜΗ

Η ονομασία «χρήμα - χρήματα» στα αρχαία ελληνικά λεγόταν «χρέματα» > χρήματα, άρα η ονομασία αυτή προέρχεται από την αρχαία λέξη: χρέος σε συμφυρμό με τα αρχαία ρήματα «χρη» (= οφείλω, πρέπει, χρωστώ) και χράομαι - χρώμαι = μεταχειρίζομαι, χρησιμοποιώ κ.α. > χρήσιμος κ.λπ..

Η ονομασία «νόμισμα – νομίσματα» προέρχεται από τις λέξεις νέμω > νόμος, νομός, νόμιμο, διανεμόμενο κ.α., ήτοι το νόμιμο - διανεμόμενο χρήμα.

Στη Μεγάλη Ελλάδα (Νότια Ιταλία) τα νομίσματα λέγονταν «νόμος, νόμοι», άρα σαφώς η λέξη νόμισμα έχει ετυμολογική ρίζα από τις: «νέμω > νόμος, νομός και νόμισμα = το επιτρεπόμενο στις εντός νομικής ισχύος συναλλαγές, ως προϊόν κοινωνικών συμβάσεων με δεδομένες αξίες στις συναλλαγές.

Ειδικότερα νόμισμα λέγεται το μεταλλικό ή χάρτινο αντικείμενο, καθιερωμένο (νόμιμο, νενομισμένο) από το κράτος για μέσο ανταλλαγών μεταξύ των πολιτών του. Υπάρχουν διαφόρων αξιών νομίσματα, κάτι που αναγράφεται στη μια τους τουλάχιστον επιφάνεια και τα νομίσματα κάθε κατηγορίας έχουν δικό τους τύπο (μέγεθος; βάρος; σύσταση; παραστάσεις; κ.τ.λ.) που καθορίζεται με ειδική απόφαση και σύμφωνα με αυτή κόβονται στα νομισματοκοπεία. Το νόμισμα αρχικά ήταν μικρό κομμάτι από κράμα μετάλλου: ασημένιο ή χρυσό κ.λπ., που τελικά καθιερώθηκε σε σχήμα δίσκου, με ορισμένο βάρος και περιεκτικότητα, το οποίο στις επιφάνειές του είχε επιγραφές, αριθμούς και παραστάσεις που δήλωναν την αξία του και πιστοποιούσαν την κρατική εγγύηση με την οποία αυτό κυκλοφορεί ως χρήμα. Σήμερα το μεταλλικό νόμισμα μικρής αξίας λέγεται και «κέρμα». Μετά βγήκε και το χάρτινο νόμισμα ή τραπεζογραμμάτιο. Το ελληνικό νόμισμα παλιότερα ήταν η δραχμή, το αγγλικό η στερλίνα, το γαλλικό το φράγκο

Η δραχμή – η ελληνική νομισματική μονάδα - πήρε, ως υπολογίζεται, το όνομά της από το ρήμα «δράττομαι», που σημαίνει «πιάνω σφιχτά την ποσότητα που χωράει στην παλάμη μου». Στην παλάμη χωρούσαν έξι οβολοί, γι' αυτό και η «ισοτιμία» της δραχμής καθορίστηκε ως 1δρχ./6 οβολούς. Η Δραχμή ως γενικό ελληνικό νόμισμα γεννήθηκε – καθιερώθηκε επί Φεΐδωνα και έκλεισε τον κύκλο της ζωής της στις 28 Φλεβάρη του 2002, δηλαδή σε ηλικία πάνω από 2.700 χρόνων, με την αντικατάστασή της από το ευρώ.

2. Η ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ, ΤΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ

Οι αρχαίοι συγγραφείς, βλέπε ενδεικτικά Στράβων (I, C 473 III 22), Διόδωρος (5,65), Πλουτάρχου («Θησεύς», 25) κ.α., αναφέρουν ότι Ιδαίοι Δάκτυλοι της Κρήτης ή άλλως Ετεοκρήτες (= οι πρωτοί κάτοικοι της Κρήτης) ήταν εκείνοι που εφεύραν πρώτοι τη φωτιά, καθώς και τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου φτιάχνοντας με αυτά χρήσιμα εργαλεία. Αναφέρουν επίσης ότι μετά που γύρισε ο Θησεάς από την Κρήτη έκοψε και αυτός σιδερένια και χάλκινα νομίσματα, πρβ:

«Για τους Ιδαίους δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο

λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους» (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,65)

«Εφηύραν (οι Ιδαίοι δάκτυλοι της Κρήτης) το σίδηρο και το κατεργάστηκαν πρώτοι, καθώς και πολλά ακόμη χρήσιμα στη ζωή πράγματα» (Στράβων, Γεωγραφικά Ι, C 473, III, 22)

«Όταν ο Μίνως ο πρώτος βασίλευσε στην Κρήτη και έκανε οικισμό στην Απολλωνία, σίδηρος ευρέθη στην Ίδη, βρέθηκε από τους Ιδαίους Δακτύλους Κέλμιο και Δαμναμενέω, έτος ΧΗΗΔ (πριν από την εποχή του Διόγνητου), όταν ο Πανδίων βασίλευε στην Αθήνα». (Πάριο Χρονικό)

«Ο Θησεάς μετά την επιστροφή του από Κρήτη έκοψε νόμισμα όπου χάραξε ένα βόδι, για να παραστήσει το Μαραθώνιο ταύρο ή το στρατηγό Μίνωα ή σαν ένα κάλεσμα των πολιτών στη γεωργία και από εκεί λέγεται πως από εκείνον πήραν το όνομά τους τα νομίσματα «εκατόμβοιον» και «δεκάβοιον» (Πλουτάρχου «Θησεύς», 25).

Ο Μίνωας Α΄, σύμφωνα με το Πάριο χρονικό (= μια πλάκα από μάρμαρο Πάρου όπου οι αρχαίοι Έλληνες έγραφαν για ανάμνησή τους τα κύρια γεγονότα), ήταν βασιλιάς της Κρήτης όταν ήταν βασιλιάς στην Αθήνα ο Πανδίωνας κατά το έτος ΧΗ.. (= 1210) πριν από το Διόγνητο (= το έτος 1453 πριν από το Χριστό), κάτι που συμφωνεί με τα λεγόμενα του Ομήρου και Ηρόδοτου.

Επομένως τα νομίσματα υπήρχαν στην Ελλάδα ήδη από το 1453 π.Χ. Μάλιστα χάλκινο τάλαντο που βρέθηκε στην Κύμη Εύβοιας χρονολογείται στα μέσα του 16ου αι. π.Χ., ενώ κάποια χάλκινα τάλαντα που βρέθηκαν στην Κνωσό χρονολογούνται από τον 16 – 14 αι. π.Χ.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Αρχικά τα νομίσματα ήταν χάλκινα και σιδερένια. Μετα επινοήθηκαν τα χρυσά και τα αργυρά. Ο Πλούταρχος αναφέρει επίσης ότι οι Σπαρτιάτες είχαν πάντα σιδερένια νομίσματα σε ένδειξη περιφρόνησης του πλούτου, πρβ: «Πρώτα-πρώτα ακύρωσε (ο Λυκούργος) όλα τα

χρυσά και ασημένια νομίσματα κι έδωσε εντολή να χρησιμοποιούν μόνο τα σιδερένια («χρήσθω τω σιδέρω προσέταξε»)..... Το σιδερένιο άλλωστε νόμισμα δεν είχε πέραση στους άλλους Έλληνες; ήταν χωρίς αξία και το περιφρονούσαν» (Πλούταρχος, Λυκούργος; 9)

Β) Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο ο Μίνωας έζησε τρεις γενιές πριν από τον Τρωικό πόλεμο: «Τρίτη δε γενεή μετά Μίνων τελευτήσαντα γενέσθαι Τρωικά» (Ηρόδοτος Ζ, 171). Το αυτό λέει και ο Όμηρος (Ιλιάδα Ν. 445 – 455), Αρχικά ήταν λείι βασιλιάς της Κρήτης ο Μίνωας, μετά ο Δευκαλίωνας και μετά ο Ιδομενέας που πήρε μέρος στον Τρωικό πόλεμο. Ο Απολλόδωρος (Γ, 1-2, Γ 22, Επιτομή, 1,6) μάλιστα λέει ότι κόρες του Κατρέα, γιου του Μίνωα, ήσαν η Αερώπη και η Κλυμένη που τη μεν Αερώπη παντρεύτηκε ο Πλεισθένης και απέκτησε το Μενέλαο (βασιλιά της Σπάρτης και για τη γυναίκα του οποίου έγινε ο Τρωικός πόλεμος) και τον Αγαμέμνονα (βασιλιά των Μυκηνών) τη δε Κλυμένη παντρεύτηκε ο Ναύπλιος και έκανε το Παλαμήδη (βασιλιά Ναυπλίου, του αποδίδονται τροποποιήσεις στο αλφάβητο).

3. ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΦΕΥΡΕΤΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Καταρχήν δεν είναι αληθές ότι ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι οι Λυδοί εφεύραν τα νομίσματα, καθώς ισχυρίζονται ορισμένοι, αλλά ότι οι Λυδοί έκοψαν πρώτοι αργυρά και χρυσά νομίσματα, καθώς και κάλπικα (πιο πριν υπήρχαν μόνο αυθεντικά σιδερένια και χάλκινα νομίσματα), πρβ: «Λυδοί δε νόμοισι μεν παραπλήσοισι χρεώνται και Έλληνες, χωρίς ή ότι θήλα τέκνα καταπορνεουσι, πρώτοι δε ανθρώπων των ημείς ήδμεν νόμισμα χρυσού και αργυρού κοψάμενοι εχρήσαντο, πρώτοι δε και κάπηλοι εγένοντο. φασι δε αυτοί Λυδοί και τας παιγνίας τας νυν σφίσι τε και Έλλησι κατεστεύσας εωυτών εξεύρημα γενέσθαι· άμα δε ταύτας τε εξευρεθήναι παρα σφίσι λέγουσι και Τυρσηνίν αποίκισαι, ώδε περί αυτών λέγοντες» (Ηρόδοτος, Α, 94). Στη νέα ελληνική: «Οι Λύδιοι έχουν παραπλήσια με τους Έλληνες έθιμα μόνο που αφήνουν τις κόρες του να πορνεύονται. Πρώτοι αυτοί, όσο ξέρουμε, από τους ανθρώπους, έκοψαν και έθεσαν σε κυκλοφορία νομίσματα από χρυσό και ασήμι και αυτοί πάλι πρώτοι έγιναν κάπηλοι. Οι ίδιοι οι Λύδιοι ισχυρίζονται πώς και τα παιγνίδια, που συνηθίζονται σήμερα στον τόπο τους και στην Ελλάδα, είναι δική τους εφεύρεση. (Ηρόδοτος, Α, 94).

Επίσης δεν είναι αληθές ότι το Πάριο Χρονικό αναφέρει πως ο Φειδωνας στο Άργος το έτος 631 πριν από Διόγνητο (= το έτος 874 πριν από το Χριστό) έκοψε πρώτη φορά νομίσματα στην Ελλάδα, καθώς ισχυρίζονται μερικοί, αλλά ότι ο Φειδωνας το έτος 874 π.Χ. έκοψε για πρώτη φορά στο Άργος αργυρό νόμισμα και ως εκ τούτου καθόρισε νέα μέτρα και σταθμά σε σχέση με τα χάλκινα και τα σιδερένια νομίσματα που προϋπήρχαν, πρβ: «Όταν ο Φειδων ο Αργείος κοινοποίησε τα μέτρα και σταθμά κατασκεύασε αργυρό νόμισμα που το έφτιαξε στην Αίγινα, έγινε 11ος από τον Ηρακλή, έτος ΓΗΔΔΔΙ = 631 (πριν από τον Διόγνητο), όταν ο Φερέκλειος βασίλευε στην Αθήνα» (Πάριο Χρονικό)

4. ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ

Τα νομίσματα σήμερα, ως γνωστό, διακρίνονται σε χάρτινα, που δεν υπήρχαν παλιά, και μεταλλικά. Τα μεταλλικά διακρίνονται σε χρυσά και αργυρά, όμως παλιότερα υπήρχαν επιπλέον και χάλκινα και σιδερένια, τα οποία καταργήθηκαν για τους λόγους που θα δούμε πιο κάτω.

A. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΗΤΑΝ ΧΑΛΚΙΝΑ ΚΑΙ ΣΙΔΕΡΕΝΙΑ

Τα πρώτα νομίσματα των αρχαίων Ελλήνων ήταν χάλκινα και σιδερένια, επειδή ο χαλκός και ο σίδηρος βρίσκονται πιο εύκολα στη φύση. Ωστόσο μετά, επειδή από τη μια τα μέταλλα αυτά, ο χαλκός και ο άργυρος, αλλοιώνονται (οξειδώνονται) εύκολα, ενώ ο χρυσός και ο άργυρος όχι, και από την άλλη ο χαλκός και ο σίδηρος αφθονούν στη φύση, τα σκέτα χάλκινα και τα σκέτα σιδερένια νομίσματα καταργήθηκαν ως νόμισμα, όχι όμως τα αργυρά και τα χρυσά. Και επειδή τα σκέτα χάλκινα και τα σκέτα σιδερένια νομίσματα αλλοιώνονται, γι' αυτό και σήμερα δε σώζονται αρκετά αρχαία χάλκινα και σιδερένια νομίσματα.

Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι οι Σπαρτιάτες είχαν πάντα σιδερένια νομίσματα σε ένδειξη περιφρόνησης του πλούτου, πρβ: «Πρώτα-πρώτα ακύρωσε (ο Λυκούργος) όλα τα χρυσά και ασημένια νομίσματα κι έδωσε εντολή να χρησιμοποιούν μόνο τα σιδερένια («χρήσθω τω σιδέρω προσέταξε»)... Το σιδερένιο άλλωστε νόμισμα δεν είχε πέ-ραση στους άλλους Έλληνες; ήταν χωρίς αξία και το περιφρονούσαν» (Πλούταρχος, Λυκούργος; 9)

Τα σιδερένια και χαλκά νομίσματα ήταν τα εξής: το πέμπτον, ο χαλκούς, το δίχαλκον, το ημιώβολον, ο οβολός, το διώβολον, το τριώβολον, το τετράβολον, η δραχμή, το δίδραχμον ή στατήρας, το τετράδραχμον, η μνα και το τάλαντο. Στην αρχαία Ελλάδα το βάρος μιας ασημένιας δραχμής ποίκιλε κατά τόπους: στο αιγινήτικο ή φειδώνιο σύστημα ζύγιζε 6,06 γραμμάρια, στο φοινικικό-ροδιακό κυμαινόταν από 3,64 έως 7,28 γραμμάρια ενώ στο ευβοϊκό-αττικό σύστημα από 4,366 έως 8,73 γραμμάρια.

B. ΤΑ ΑΤΥΠΑ ΚΑΙ ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ

Στο πρώτο στάδιο των χρηματικών συναλλαγών τα νομίσματα ήταν άτυπα, δηλαδή χωρίς ένδειξη βάρους, αξίας κ.λπ. Επίσης δεν είχαν εικόνες. Ήταν απλώς κομμάτια (βόλους ή ράβδους κ.λπ.) από μέταλλα (χαλκό, σίδηρο κ.λπ.) και γι αυτό αρχικά τα νομίσματα ζυγίζονταν κάθε φορά που χρειαζόταν να γίνει μια συναλλαγή, κάτι ως

κάνουμε και στα πράγματα, για να επιβεβαιωθεί το βάρος τους και να καθαριστεί έτσι η ανταλλακτική αξία τους.

Στο επόμενο στάδιο στη μια όψη τους χαραζόνταν η ποσότητα του βάρους τους και στην άλλη μια ένδειξη (κάτι ως η σφραγίδα) ότι το νόμισμα είχε ζυγιστεί και η συνάμα ήταν νόμιμη η κυκλοφορία του – απ' όπου και νόμισμα ή νόμος (= το νόμισμα για τους Έλληνες της Μ. Ελλάδας). Τέλος στη μια μεγάλη όψη ή και τις δυο χαραζόταν και ένα διακοσμητικό γεωμετρικό σχέδιο ή η εικόνα αγαπημένου ζώου ή θεού ή βασιλιά κ.α.

Στο πρώτο στάδιο των χρηματικών συναλλαγών, όπως είδαμε πιο πριν, οι άνθρωποι αντάλλαξαν μεταξύ τους κομμάτια πολύτιμων μετάλλων (δηλαδή βόλους ή ράβδους κ.λπ. από χαλκό, σίδηρο κ.λπ.) τα ο-

ποία ζυγίζονταν κάθε φορά που χρειαζόταν να γίνει μια συναλλαγή, κάτι ως κάνουμε και στα πράγματα, για να επιβεβαιωθεί το βάρος τους και να καθαριστεί έτσι η ανταλλακτική αξία τους. Μετά τα μικρής αξίας νομίσματα ήσαν οι καλούμενοι «οβελοί», που ήσαν είτε μικροί ράβδοι σίδηρου ή χαλκού είτε μικροί βόλοι (στρογγυλές σφαίρες), εξ ου και η ονομασία «οβολός». Τα μεγάλης αξίας νομίσματα ήσαν τα καλούμενα «τάλαντα», που είχαν τετράγωνο σχήμα ή ως δέρμα ζώου, και τα οποία άξιζαν τόσους οβελούς όσο αναλογούσε το βάρος τους.

Νόμισμα Λυδίας επί βασιλιά Κροίσου με ήλεκτρο = κράμα χρυσού και αργύρου, 561 – 546 π.Χ.

Τα σημερινά στρογγυλά-επίπεδα νομίσματα προέκυψαν με κτύπημα στην κορυφή των στρογγυλών βόλων μετάλλου, ώστε να γίνουν στρογγυλές επίπεδες πίπτες – ο λόγος που τα επίπεδα νομίσματα ονομάζονταν και «παιστά»

(από το ρήμα «παίω» που σημαίνει κτυπώ). Στα πρώτα νομίσματα της Γόρτυνας στην Κρήτη, στην οπίσθια όψη των νομισμάτων αναγράφεται ΓΟΡΤΥΝΙΟΝ ΤΟ ΠΑΙΜΑ (δηλαδή το νόμισμα κόπηκε-κτυπήθηκε από την πόλη της Γόρτυνας). Άλλωστε κάπως έτσι γίνονται ακόμη και σήμερα τα νομίσματα.

Ο βασιλιάς του Άργους Φειδωνας ήταν εκείνος που πρώτος αντικατέστησε τους οβολούς με τα επίπεδα (= τα λεπτά γνωστά μας νομίσματα) στο νομισματοκοπείο που έφτιαξε επί τούτου, το πρώτο στον κόσμο, στην Αίγινα. Τα πρώτα αυτά ελληνικά νομίσματα από τη μία όψη είχαν παράσταση χελώνας και γι' αυτό τα έλεγαν και «χελώνες» και από την άλλη ένα έγκοιλο τετράγωνο. Στην Εθνική βιβλιοθήκη του Παρισιού φυλάσσεται ένα από τα αρχαιότερα αυτά νομίσματα. Στο Νομισματικό Μουσείο της Αθήνας φυλάσσεται μία δέσμη από έξι οβελούς την οποία ο Φειδων είχε προσφέρει στην θεά Ήρα (Ηραϊόν) στο Άργος, όπως μας πληροφορεί ο Αριστοτέλης.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Η μνα και το τάλαντο ήταν αρχικά μονάδες βάρους και μετά και νομισματικές μονάδες. Μετρονόμοι λεγόταν οι ορισθέντες από την Πολιτεία (αρχικά υπήρχαν π.χ. 5 στην Αθήνα και 5 στον Πειραιά), για να παρακολουθούν τη σωστή τήρηση των μέτρων, αυτοί που ευθύνονταν για όλα τα μέτρα και σταθμά. Νομισματική υποτίμηση, όπως μας πληροφορεί ο Αριστοτέλης (Αθηναίων Πολιτεία), έκανε πρώτος ο Σόλωνας. Πριν από το Σόλωνα 1 μνα ζύγιζε – διαιρούνταν σε 70 δραχμές και επί Σόλωνα 1 μνα = 100 δραχμές. Επί δράκοντα στην Αθήνα 1 μνα = 100 δραχμές και 1 δραχμή = 6 οβελούς. Αρχικά τα νομίσματα ήταν ζυγισμένο βάρος μετάλλου. Κατόπιν γραφόταν επάνω στην επιφάνεια το βάρος ή η αξία τους.

2) Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους: Α) Οι πρώτες μεταλλουργικές δραστηριότητες στον αιγιακό χώρο παρατηρούνται λέει από την Τελική Νεολιθική εποχή (3500 π.Χ.). Β) Το πρώτο είδος μετάλλου που χρησιμοποιήθηκε ήταν λέει ένα κράμα σε μαλακή μορφή, που αποτελούνταν από χαλκό, αρσένιο και μόλυβδο. Αργότερα, κατά τις αρχές της τέταρτης χιλιετίας, χρησιμοποιήθηκε ο ορείχαλκος, ένα κράμα χαλκού με κασίτερο που έδινε τη δυνατότητα κατασκευής ανθεκτικότερων αντικειμένων. Γ) Η πρώτη χρήση του ορείχαλκου στην Κρήτη τοποθετείται λέει στην Πρωτομινωική ΙΙ περίοδο (2600-2300 π.Χ.). Μετά τον ορείχαλκο εφευρέθηκε ο κασίτερος, ο χρυσός, ο άργυρος κ.α.

3) Η Κύπρος ήταν μία από τις σημαντικότερες πηγές χαλκού της Αρχαιότητας, ο λόγος, προφανώς, και για τον οποίο ονομάστηκε και έτσι, δηλαδή Κύπρος. Cuprum (λατινικά)= Cooper (αγγλικά) = ο χαλκός, Ο χαλκός στην άγριά του μορφή είναι πράσινος απ' όπου και cupressus (λατινικά) = ο κυπάρισσος ή άλλως το κυπαρίσσι, Cupreus, a, um = ο χάλκινος, η, ο ή ο βαθυ-πράσινος, η, ο (Χάλκανθος) ή ο Κυπραίος, α, ο,

4) Οι αρχαίες Κρητικές πόλεις-κράτη πολλές φορές νομιμοποιούσαν τα νομίσματα των άλλων πόλεων, ελληνικών ή μη, χτυπώντας πάνω σ' αυτά δικά τους διακριτικά σύμβολα (δεδομένου ότι το μέταλλο έτσι κι αλλιώς έχει την αξία του) και όχι λιώνοντάς τα (μέθοδος

επικοπής). Έτσι αρκετές φορές φαίνονται κάτω από τις νέες παραστάσεις οι παλιές, λογής - λογής ελληνικών πόλεων. Ακόμα και μεταξύ τους οι κρητικές πόλεις "χτυπούσαν" νομίσματα, η μια πάνω στην άλλη. Πολύ σπάνια σε χρυσό (1/12 στατήρα του 0,9 γρ.), κυρίως σε άργυρο (από τον οβολό των 0,7 γρ. ως το τετράδραχμο των 17 γρ.) και χαλκό (χαλκούς του 1 γρ. όπως το χάλκινο οβολό των 12 γρ.). Κάτι ανάλογο γινόταν και σε μη ελληνικές πόλεις και γι αυτό και π.χ. βρίσκουμε νόμισμα που από τη μια να φαίνεται κρητικό και από την άλλη π.χ. κυρηναικό.

Τάλαντα που βρέθηκαν στις Μυκήνες, χρησιμοποιήθηκαν κατά το 16ο - 14ο π. Χ.

Έξι (6) Οβελοί (στην πρώτη τους μορφή) = 1 δραχμή (Νομισματικό μουσείο)

Μπρούτζινες Δραχμές Αθηνών, 140 - 175 μ.Χ., με θεά Αθηνά και το Θησέα να φονεύει το Μινώταυρο.

Αργυρός στατήρας Αίγινας 600- 525 π.Χ.

Αργυρή δραχμή Αίγινας, 404. π.

5) Κάθε μια από τις αρχαίες πόλεις-κράτη χρησιμοποιεί συγκεκριμένα πρόσωπα, ζώα ή πράγματα κ.τ.λ. ως έμβλημα στα νομίσματά της. Αυτά είναι είτε τα συγκεκριμένα ζώα ή προϊόντα που παράγει - φημίζεται η πόλη αυτή είτε οι πολιούχοι θεοί. Τα ελληνικά αρχαία νομίσματα αρχικά έφεραν συνήθως πρόσωπα και παραστάσεις από την Ελληνική μυθολογία. Μετά και ηγεμόνες και βασιλείς.

5) Τα πρώτα νομίσματα που έκοψε ο άνθρωπος δεν σώζονται ή σώζονται σε συλλογές ελάχιστα είτε γιατί τα νομίσματα λειώνονται και ξανατυπώνονται με άλλα διακριτικά ή σε άλλα βάρη είτε γιατί αυτά ήταν από καθαρό χαλκό ή από καθαρό σίδηρο που στο χρόνο φθείρονται λόγω οξειδωσης .

ΣΤΑΘΜΗΤΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ (ΑΤΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ)	
1 Τάλαντο (26.196 χλγρ.) =	60 Μνες ή 6.000 αττικές δραχμές
1 Μνα (436,6 γρ.) =	100 Δραχμές
1 Δεκάδραχμο (43,75 γρ.) =	10 Δραχμές
1 Τετράδραχμο (17,50 γρ.) =	4 Δραχμές
1 Δίδραχμο ή Στατήρας (8,75 γρ.) =	2 Δραχμές
1 Δραχμή (4,37 γρ.) =	6 Οβολοί
1 Τετρόβολο (2,92 γρ.) =	4 Οβολοί
1 Ημίδραχμο ή Τριόβολων (2,19 γρ.) =	3 Οβολοί ή μισή δραχμή
1 Διόβολο (1,46 γρ.) =	2 Οβολοί
1 Τριημιόβολιο (1,10 γρ.) =	11/82 του οβολου
1 Οβολός (0,72 γρ.) =	8 Χαλκοί
1 Ημιόβολο =	Μισός Οβολός
1 χρυσός στατήρας ή δαρεικός =	27, 5 αττικές δραχμές
1 αργυρός στατήρας =	4 δραχμές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΑΡΧΑΙΑ ΚΡΗΤΗ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Α. ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΑΡΧΕΣ - ΕΤΕΟΚΡΗΤΕΣ	από ? έως 15ος αι. π.Χ.
ΜΙΝΩΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	1470 π.Χ. - 1200 π.Χ.
ΜΥΚΗΝΑΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	1200 π.Χ. - 1120 π.Χ.
ΑΡΧΑΙΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	1120 π.Χ. - 479 π.Χ.
ΚΛΑΣΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ,	478 π.Χ. - 323 π.Χ.
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	330 π.Χ. - 67 π.Χ.
ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ)	69 π.Χ. - 330 μ.Χ.
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	330 μ.Χ. - 824 μ.Χ.
ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ)	830 μ.Χ. - 961 μ.Χ.
Β' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	61 μ.Χ. - 1204μ.Χ.
ΦΡΑΓΓΟΚΡΑΤΙΑ	1204 μ.Χ. - 1210 μ.Χ.
ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑ	1211 μ.Χ. - 1669 μ.Χ.
Α' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	1669 μ.Χ. - 1830 μ.Χ.
ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ	1831 μ.Χ. - 1840 μ.Χ.
Β' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ	1840 μ.Χ. - 1898 μ.Χ.
ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ	1898 μ.Χ. - 1906 μ.Χ.
ΕΝΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΕΛΛΑΔΑ	1912, Επίσημα 30 Μαΐου 1913

Β. ΟΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ ΚΡΗΤΕΣ (ΟΙ ΕΤΕΟΚΡΗΤΕΣ Ή ΙΔΑΙΟΙ ΔΑΚΤΥΛΟΙ Ή ΚΟΥΡΗΤΕΣ-ΚΡΗΤΕΣ) ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΗΛΥΔΕΣ ΚΡΗΤΕΣ (ΑΧΑΙΟΙ, ΔΩΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΛΑΣΓΟΙ ΚΡΗΤΗΣ)

Ο Όμηρος στην Οδύσσεια (τ 178 – 183) αναφέρει οι κάτοικοι των αρχαίων πόλεων της Κρήτης ήταν άλλοι Κύδωνες, άλλοι Ετεοκρήτες, άλλοι Αχαιοί, άλλοι Δωριείς και άλλοι Πελασγοί. Αναφέρει επίσης ότι βασιλιάς όλων των εν λόγω κατοίκων ήταν ο Μίνωας και αρχηγός του στρατού όλων αυτών των φυλών-πόλεων στην εκστρατεία της Τροίας ήταν ο ανδρείος Ιδομενεύς, ο εγγονός του Μίνωα:

«Κρήτη τις γαί' έστι, μέσω ενί οίνοπι πόντω, καλή και πείρα, περίρρυτος· εν δ' άνθρωποι πολλοί, απειρέσιοι, και εννήκοντα πόλης άλλη δ' αλλων Γλώσσα μεμιγμένη· εν μεν Αχαιοί, εν δ' Ετεοκρήτες μεγαλήτορες, εν δ' Κύδωνες, Δωριέες τε τριχαΐκες δίοι τε Πελασγοί. τησι δ' ενί Κνωσός, μεγάλη πόλις, ένθα τε Μίνως ενέωρος βασίλευε Διός μεγάλου οαριστής... πατρός εμοίο πατήρ, μεγαθύμου Δευκαλίωνος Δευκαλίων δ' εμέ τίκτη και Ιδομενήα άνακτα..... Οδύσσεια, ραψωδία τ 178 –183)

Ανατρέχοντας επίσης στους αρχαίους συγγραφείς, βλέπε ενδεικτικά: Πausανίας («Ηλιακά», Α, 5 - 8), Απολλώνιος Ρόδιος («Αργοναυτικά» Α 1125 - 1135), Διόδωρος Σικελιώτης (5, 64 - 65), (Στράβων «Γεωγραφικά» Ι, C 473, ΙΙΙ, 22) κ.α. βλέπουμε να αναφέρουν ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης ήταν ειδικότερα δυο λογίων, οι καλούμενοι Ετεοκρήτες ή άλλως Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες και οι καλούμενοι επήλυδες Κρήτες.

Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες θεωρούνταν ως οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης και ως εξ αυτού ονομάστηκαν και Ετεοκρήτες, από το ετεός + Κρήτες (= οι γνήσιοι Κρήτες, οι πρώτοι Κρήτες, πρβ και τέως = ο πρώην) και σε σχέση με τους καλούμενους επήλυδες Κρήτες, ήτοι τους Κρήτες που είχαν έρθει στην Κρήτη μετά από τους Ετεοκρήτες και ως εξ αυτού προέκυψε η ονομασία επήλυδες (από το επί + έρχομαι, ήλθον, ελήλυθα κ.α.).

Επήλυδες Κρήτες ήταν οι καλούμενοι Κύδωνες, οι οποίοι είχαν έρθει στην Κρήτη ως μετανάστες από την Πελοπόννησο (εξ ου και η Αρκαδία και η Γορτυνία της Κρήτης), οι Αχαιοί, οι Δωριείς και οι Πελασγοί της Κρήτης, οι οποίοι είχαν έρθει ως μετανάστες στην Κρήτη από τη Θεσσαλία:

«Η γλώσσα (των Κρητών) είναι «μεμειγμένη» (ανακατεμένη) και κατά τον ποιητή (Όμηρο): «εν δ' Ετεοκρήτες μεγαλήτορες, εν δ' Κύδωνες, Δωριέες τε τριχαϊκές δίοι τε Πελασγοί». Κατά τον Στάφυλο, ανατολικά της Κρήτης ζούνε οι Δωριείς, στα δυτικά οι Κύδωνες και στα νότια οι Ετεοκρήτες, με οικισμό τους τον Πράσο, όπου βρίσκεται το ιερό του Δικταίου Δία. Οι υπόλοιποι είναι πιο δυνατοί και κατέχουν τις πεδιάδες. Είναι εμφανές ότι Ετεοκρήτες και Κύδωνες είναι αυτόχθονες, ενώ οι άλλοι Επήλυδες. Ο Άνδρων λέει ότι οι Επήλυδες Κρήτες ήρθαν από τη Θεσσαλία, από την περιοχή που παλιά λεγόταν Δωρίδα και σήμερα Εσταιώτιδα. (Στράβων, Ι, ΙV 6 - 7)

«Ο Τέκταμος του Δώρου, του γιου του Έλληνα που ήταν γιος του Δευκαλίωνα, κατέπλευσε στην Κρήτη μαζί με Αιολείς και Πελασγούς κι έγινε βασιλιάς του νησιού, παντρεύτηκε την κόρη του Κρηθέα κι απόκτησε τον Αστέριο...». (Διόδωρος, βίβλος 4, 60)

«Ότι οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι ονομαζόμενοι Ετεοκρήτες, που θεωρούνται αυτόχθονες, το είπαμε πιο πριν. Μετά από αυτούς και πολλές γενιές αργότερα, Πελασγοί, που περιπλανιόνταν ένεκα συνεχών εκστρατειών και μεταναστεύσεων, έφτασαν στην Κρήτη και εγκαταστάθηκαν σε ένα μέρος του νησιού. Τρίτο ήταν, λένε, το γένος των Δωριέων που έφτασε στο νησί με αρχηγό τον Τέκταμο, το γιο του Δώρου. το μεγαλύτερο μέρος ετούτου του λαού συγκεντρώθηκε, λένε, από την περιοχή του Ολύμπου, αλλά ένα μέρος του ήταν από τους Αχαιούς της Λακωνίας, επειδή ο Δώρος είχε τη βάση εξόρμησης στην περιοχή του Μαλέα. Τέταρτο γένος που ανακατεύθηκε με τους κατοίκους της Κρήτης ήταν, λένε, ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκαν στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους. Μετά απ' αυτά, επικράτησαν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθυς και συνένωσαν τα έθνη του νησιού σε ενιαίο σύνολο.» (Διόδωρος, Βίβλος 5, 80).

Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι κατ' άλλους αρχαίους συγγραφείς, όπως θα δούμε πιο κάτω, ήταν αυτόχθονες Κρήτες, που κάποιοι από αυτούς μετοίκησαν στην οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη της Φρυγίας στη Μ. Ασίας (και γι αυτό υπάρχει οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη και στην Κρήτη και στη

Μ. Ασία) και κατ' άλλους έγινε το αντίθετο, δηλαδή ήταν Φρύγες που μετοίκησαν στην Κρήτη και εκεί μετονομάστηκαν σε Κ(ου)ρήτες > Κρήτες για διάκριση από τους άλλους Ιδαίους Δακτύλους. Λένε επίσης ότι οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ονομάστηκαν έτσι, επειδή αφενός γεννήθηκαν στην οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη είτε της μ. Ασίας είτε της Κρήτης και αφετέρου οι πρώτοι από αυτούς ήταν τόσο όσοι και τα δάκτυλα.

Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι της Κρήτης μετονομάστηκαν σε Κ(ου)ρήτες > Κρήτες είτε γιατί ήταν «κούροι των Ιδαίων Δακτύλων» (κούροι > κοράσια = τα παιδιά, κούρος = ο νέος, κούρη > κόρη = το κορίτσι = η θυγατέρα) είτε γιατί επικούρησαν στη γέννηση και ανατροφή του Δία (από το επι-κουρώ = λατινικά Curio > Κουρήτες = φροντίζω, περιποιούμαι, βοηθώ κ.λπ. απ' όπου και κ(ο)ύρης = αυτός που φροντίζει, ο πατέρας, κουρέας = ο φροντιστής μαλλιών, κουράδι = το κοπάδι που φροντίζεται κ.λπ..

Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι της Κρήτης, σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς, ήταν αυτοί που επίσης ίδρυσαν τους Ολυμπιακούς αγώνες και έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα. Πρώτοι αυτοί συγκέντρωσαν τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγίου, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά ήταν και οι πρώτοι που δίδαξαν την ομόνοια και κάποια ευταξία στην κοινωνική ζωή.

Σύμφωνα με Πάριο χρονικό και τους: Ηρόδοτος (Ζ 169 - 171), Στράβωνας (Γεωγραφικά Ι, C 466 - 479), Διόδωρος (4, 60, 5,64 και 5,80) κ.α., όταν ήταν βασιλιάς των Ετεοκρητών ο Κρηθέας, επειδή η Κρήτη είχε πάθει μεγάλη ερήμωση (τους λόγους δεν τους αναφέρουν, όμως αυτό πρέπει να έγινε λόγω του κατακλυσμού του Δευκαλίωνα), φεύγουν από το Πελασγικό Άργος (= η Θεσσαλία, που είχε καταστραφεί από τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα) κάποιες φυλές των Αχαιών, Πελασγών και Δωριέων με αρχηγό τον Τέκταμο (ήταν γιος του Δώρου του Έλληνα και παππούς του Μίνωα) και πάνε ως μετανάστες και καταλαμβάνουν ειρηνικά το ανατολικό μέρος του νησιού. Οι νέοι κάτοικοι αυτοί της Κρήτης, σε σχέση με τους παλαιότερους, ονομάστηκαν επήλυδες, ενώ οι ντόπιοι ονομάστηκαν Ετεοκρητες. Όταν πέθανε ο Τέκταμος τη βασιλεία των Δωριέων της Κρήτης πήρε ο γιος του Αστέριος, ο οποίος, επειδή η γυναίκα του δε του έκανε γιο, τη χώρισε και πήγε και έκλεψε από τη Φοινίκη την κόρη του βασιλιά της Τύρου Αγήνορα, την πανέμορφη Ευρώπη, κάτι που ήταν και μια από τις αιτίες που έγινε αργότερα ο Τρωικός πόλεμος. Απλώς η Ελληνική μυθολογία αναφέρει ότι την εν λόγω αρπαγή έκανε ο Δίας. Όταν πέθανε ο Αστέριος, συνεπλάκησαν οι γιοι του Μίνωας και Σαρπηδόνας για το ποιος θα πάρει τη βασιλεία. Νίκησε ο Μίνωας και ο Σαρπηδόνας με τους στασιαστές κυνηγημένοι κατέφυγαν στη Λυκία της Μ. Ασίας όπου έκτισαν την πόλη Μίλητο σε ανάμνηση της Κρητικής πόλης Μίλατος. Στη συνέχεια ο Μίνωας (βασίλευε το έτος 1470 π.Χ., σύμφωνα με το

Πάριο χρονικό), με τη βοήθεια του αδελφού του Ραδάμανθου, ένωσε σε ενιαίο σύνολο (και μάλιστα σε μια πρωτόγνωρη σε θεσμούς για την εποχή πολιτεία) τους αυτόχθονες (Ετεοκρήτες και Κύδωνες) με τους επήλυδες (Αχαιοούς, Πελασγούς και Δωριείς) Κρήτες με ηγεμονίδα πόλη (έδρα του κοινού βασιλιά των Ενωμένων Κρητικών πόλεων) την Κνωσό:

«Όταν όμως στην Κρήτη συνεπλάκησαν τα παιδιά της Ευρώπης, ο Μίνωας με το Σαρπηδόνα, για το ποιος θα γίνει βασιλιάς, επεκράτησε ο Μίνωας και έδιωξε το Σαρπηδόνα με τους στασιαστές του και αυτοί κυνηγημένοι κατέφυγαν στην Ασία, στο μέρος που ονομάζεται γη της Μιλυάδας ...» (Ηρόδοτος Α, 172 - 173)

«Σύμφωνα με την ιστορία των Πραισίων, όταν ερημώθηκε η Κρήτη, άνθρωποι διαφόρων εθνοκοιτών, αλλά κυρίως Έλληνες ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη. Έπειτα στην Τρίτη γενιά μετά το θάνατο του Μίνωα, ξέσπασε ο Τρωικός πόλεμος, στον οποίο οι Κρήτες αποδείχτηκαν από τους καλύτερους πολεμιστές που είχε στη διάθεσή του ο Μενέλαος. Επιστρέφοντας, όμως, στην πατρίδα τους, η ανταμοιβή τους για τις υπηρεσίες που πρόσφεραν ήταν πείνα και πανούκλα που έπληξε ανθρώπους και ζώα, σε τέτοιο βαθμό, ώστε η Κρήτη ερημώθηκε για δεύτερη φορά από τον πληθυσμό της. Έτσι, οι σημερινοί Κρήτες, μαζί με όσους απέμειναν από τους προηγούμενους κατοίκους της, είναι η Τρίτη γενιά που ζει στο νησί.....» (Ηρόδοτος Ζ, 169 - 171)

<<... Ο Τέκταμος του Δώρου, του γιου του Έλληνα που ήταν γιος του Δευκαλίωνα, κατέπλευσε στην Κρήτη μαζί με Αιολείς (σημ. = οι Θεσσαλοί) και Πελασγούς κι έγινε βασιλιάς του νησιού, παντρεύτηκε την κόρη του Κρηθέα κι απέκτησε τον Αστέριο. Όταν λοιπόν ήταν αυτός βασιλιάς στην Κρήτη, ο Δίας, όπως λένε, άρπαξε την Ευρώπη από τη Φοινίκη, την έφερε στην Κρήτη, πάνω στη ράχη ενός ταύρου και σμίγοντας μαζί της απέκτησε τρεις γιους, το Μίνωα, το Ροδάμανθου και το Σαρπηδόνα. Μετά από αυτό, παντρεύτηκε την Ευρώπη ο Αστέριος, ο βασιλιάς της Κρήτης' καθώς αυτός δεν είχε παιδιά, υιοθέτησε τους γιους του Δία και τους έκανε διαδόχους της βασιλείας του. Από αυτούς ο Ροδάμανθους έδωσε στους Κρήτες νόμους, ο Μίνωας διαδέχτηκε στο θρόνο τον Αστέριο, παντρεύτηκε την Ιτώνη, την κόρη του Λυκτία και γέννησε το Λύκαστο, ο οποίος τον διαδέχτηκε στο θρόνο. Ο Λύκαστος παντρεύτηκε την Ίδη, την κόρη του Κορυβάντα και γέννησε το Μίνωα το δεύτερο, τον οποίο μερικοί αναφέρουν ως γιο του Δία. Αυτός, πρώτος από τους Έλληνες, συνέστησε αξιόλογη ναυτική δύναμη και έγινε θαλασσοκράτορας. («Ούτος (ο Μίνωας) πρώτος των Ελλήνων ναυτικήν δύναμιν αξιόλογον συστησάμενος εθαλασσοκράτησε») Παντρεύτηκε την Πασιφάη, την κόρη του Ήλιου, και γέννησε το Δευκαλίωνα, τον Κατρέα, τον Ανδρόγεω και την Αριάδνη, αλλά απέκτησε και πολλά νόθα παιδιά. Από τα παιδιά του Μίνωα, ο Ανδρόγεως πήγε στην Αθήνα την εποχή των Παναθηναίων, ενώ βασιλιάς ήταν ο Αιγέας, εκεί νίκησε στους αγώνες όλους τους αθλητές κι έγινε φίλος με τους γιους του Πάλαντα. Ο Αιγέας είδε με καχυποψία τη φιλία του Ανδρόγεω, φοβούμενος μήπως βοηθήσει ο Μίνωας τους γιους του Πάλαντα να του πάρουν την εξουσία, και κατέστρωσε σχέδιο κατά της ζωής του Ανδρόγεω. Καθώς πήγαινε στις Θήβες με τα πόδια για να παρακολουθήσει μια γιορτή, έβαλε να τον δολοφονήσουν κάποιοι στα περίχωρα της Οινόης στην Αττική. Μαθαίνοντας ο Μίνωας τη συμφορά που τον βρήκε έφτασε στην Αθήνα απαιτώντας ικανοποίηση για το φόνο του Ανδρόγεω... (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 4, 60 - 61)

<<Δεδομένου ότι συμβαίνει οι πράξεις των Ροδίων να συνδέονται με μερικά απ' όσα έγιναν στην αντίπερα Χερρόνησο, δεν θεωρώ άσχετο να μιλήσω και γι' αυτά. Η Χερρόνησος, λοιπόν, τα παλαιά χρόνια, όπως λένε μερικοί, πήρε τ' όνομα της λόγω της φύσης του τόπου που έμοιαζε με ισθμό, ενώ όπως έχουν γράψει άλλοι, ονομάστηκε Χερρόνησος από το όνομα του ανθρώπου που κυβερνούσε κάποτε εκείνα τα μέρη. Όχι πολύ αργότερα από την εποχή της

διακυβέρνησης του, λέγεται πως πέντε Κουρήτες πέρασαν σ' αυτή από την Κρήτη- ετούτοι ήταν απόγονοι εκείνων στους οποίους ανέθεσε τον Δία η μητέρα του η Ρέα να τον αναθρέψουν στα Ιδαία όρη της Κρήτης (Τούτους δ' απογόνους γεγονέναι των υποδεξαμένων Δία παρά της μητρός Ρέας και θρεψάντων εν τοις κατά Κρήτην Ιδαίοις όρεσι.». Πλέοντας στη Χερρόνησο με αξιόλογο στόλο, έδιωξαν από το έδαφος της τους Κάρες που την κατοικούσαν κι εγκαταστάθηκαν οι ίδιοι, χωρίζοντας τη χώρα σε πέντε μέρη και ιδρύοντας ο καθένας από μία πόλη στην οποία έδωσε τ' όνομα του>>. (Διόδωρος, Ιστορική βιβλιοθήκη 5, 60)

<<Μετά τη γέννηση των θεών, πολλές γενιές αργότερα, γεννήθηκαν, λένε, στην Κρήτη και ουκ ολίγοι ήρωες, μεταξύ των οποίων οι επιφανέστεροι ήταν ο Μίνωας, ο Ραδάμανθους και ο Σαρπηδόνας. Γι' αυτούς λέει ο μύθος πως γεννήθηκαν από τον Δία και την Ευρώπη, την κόρη του Αγήνορα, η οποία, λένε, μεταφέρθηκε πάνω σ' ένα ταύρο στην Κρήτη σύμφωνα με το θέλημα των θεών. Ο Μίνωας, λοιπόν, που ήταν ο μεγαλύτερος αδελφός, έγινε βασιλιάς του νησιού και ίδρυσε σ' αυτό αρκετές πόλεις, με γνωστότερες τις εξής τρεις: την Κνωσό στα μέρη του νησιού που βλέπουν προς την Ασία, τη Φαιστό προς τη θάλασσα του νότου και την Κυδωνία στα μέρη προς τη δύση απέναντι στην Πελοπόννησο. Ο ίδιος θέσπισε και αρκετούς νόμους για τους Κρήτες, προσποιούμενος ότι τους έλαβε από τον πατέρα του τον Δία με τον οποίο συνμιλούσε μέσα σε κάποια σπηλιά. Απέκτησε, επίσης, μεγάλη ναυτική δύναμη, κυριεύσε τα περισσότερα νησιά κι έγινε ο πρώτος Έλληνας θαλασσοκράτορας. Αφού κέρδισε μεγάλη δόξα για την ανδρεία και τη δικαιοσύνη του, έχασε τη ζωή του στη Σικελία, κατά την εκστρατεία εναντίον του Κώκαλου, την οποία περιγράψαμε όταν αναφερθήκαμε στον Δαίδαλο, για τον οποίον, άλλωστε, και συνέβη να γίνει η εκστρατεία. («Κτήσασθαι δε (Μίνωα) και δύναμιν ναυτικήν μεγάλην και των νήσων τας πλείστας καταστρέψασθαι και πρώτον των Ελλήνων θαλαπτοκρατήσαι»,... Ο Μίνωας απέκτησε, λένε, δυο γιους, τον Δευκαλίωνα και τον Μόλο, στη συνέχεια από τον Δευκαλίωνα έγινε ο Ιδομενέας και από τον Μόλο ο Μηριόνης. Ετούτοι με ενενήντα καράβια εκστράτευσαν με τον Αγαμέμνονα στο Ίλιο και, αφού επέστρεψαν σώοι στην πατρίδα τους και πέθαναν, κρίθηκαν άξιοι να ταφούν με λαμπρότητα και να δεχτούν τιμές αθάνατες.....Αφού διευκρινίσαμε όλα ταύτα, απομένει να μιλήσουμε για τα έθνη τα οποία ήρθαν σε επιμιξία με τους Κρήτες. Ότι οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι ονομαζόμενοι Ετεοκρήτες, που θεωρούνται αυτόχθονες, το είπαμε πιο πριν. Μετά από αυτούς και πολλές γενιές αργότερα, Πελασγοί, που περιπλανιόνταν ένεκα συνεχών εκστρατειών και μεταναστεύσεων, έφτασαν στην Κρήτη και εγκαταστάθηκαν σε ένα μέρος του νησιού. Τρίτο ήταν, λένε, το γένος των Δωριέων που έφτασε στο νησί με αρχηγό τον Τέκταμο, το γιο του Δώρου. Το μεγαλύτερο μέρος ετούτου του λαού συγκεντρώθηκε, λένε, από την περιοχή του Ολύμπου, αλλά ένα μέρος του ήταν από τους Αχαιούς της Λακωνίας, επειδή ο Δώρος είχε τη βάση εξόρμησης στην περιοχή του Μαλέα. Τέταρτο γένος που ανακατεύθηκε με τους κατοίκους της Κρήτης ήταν, λένε, ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκαν στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους. Μετά απ' αυτά, επικράτησαν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους και συνένωσαν τα έθνη του νησιού σε ενιαίο σύνολο. Τέλος, μετά την κάθοδο των Ηρακλειδών, Αργείοι και Λακεδαιμόνιοι στέλνοντας αποίκους, ίδρυσαν αποικίες σε κάποια άλλα νησιά και, αφού κατέκτησαν και τούτο το νησί οίκησαν πόλεις σ' αυτά. Επειδή, όμως, οι περισσότεροι που έχουν γράψει για την Κρήτη διαφωνούν μεταξύ τους, δεν πρέπει να απορούμε αν αυτά που λέμε δεν συμφωνούν με όλους· εμείς, άλλωστε, ακολουθήσαμε εκείνους που αναφέρουν τις πιο πιθανές και έγκυρες εκδοχές, βασιζόμενοι για άλλα στον Επιμενίδα, που έχει γράψει για τους θεούς, και για άλλα στον Δωσιάδη, τον Σωσικράτη και τον Λασσθενίδα.....Γι' αυτό υπάρχουν λιμάνια, τόσο στις Κυκλάδες όσο και στην Ασία, που έχουν κρητικά ονόματα και λέγονται Μινώες. Ο Μίνωας που προώθησε σημαντικά τη δύναμη του, έχοντας συγκυβερνήτη στη βασιλεία τον αδελφό του

Ραδάμανθου, τον φθόνησε που τον θαύμαζαν τόσο για τη δικαιοσύνη του και, θέλοντας να τον βγάλει απ' τα πόδια του, τον έστειλε στις εσχατιές της περιοχής που είχε υποτάξει. Ο Ραδάμανθου πήγε να μείνει στα νησιά απέναντι από την Ιωνία και την Καρία και έκανε ιδρυτή της ομώνυμης πόλης στην Ασία τον Έρυθρο, ενώ τον Χίο, τον γιο του Οινοπίωνα και της Αριάδνης του Μίνωα, τον εγκατέστησε κύριο της Χίου. Όλα ετούτα έγιναν πριν από τα Τρωικά. Μετά την άλωση της Τροίας, αναπτύχθηκαν περισσότερο οι Κάρες κι έγιναν θαλασσοκράτορες, επικράτησαν στις Κυκλάδες και άλλες τις πήραν δικές τους κι έδιωξαν τους Κρήτες που τις κατοικούσαν, ενώ σε άλλες εγκαταστάθηκαν μαζί με τους προκατόχους τους Κρήτες. Αργότερα, που αυξήθηκε η δύναμη των Ελλήνων, συνέβη να κατοικηθούν από αυτούς τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων και να εκδιωχθούν οι βάρβαροι Κάρες· αλλά γι' αυτά θα γράψουμε περισσότερες λεπτομέρειες, όταν φτάσουμε στην αντίστοιχη χρονική περίοδο. (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 78-84)

Η ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΤΕΟΚΡΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΛΥΔΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

1) Οι Ετεοκρήτες ήταν φυλετικά (εθνικά) συγγενείς με τους Δωριείς, Αχαιούς και Πελασγούς της Κρήτης. Απλώς οι Ετεοκρήτες ή άλλως Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες, καθώς λένε ο Διόδωρος Σικελιώτης, ο Στράβων κ.α. πήγαν και κατοίκησαν πρώτοι στην Κρήτη και γι αυτό καλούνταν αυτόχθονες. Ο λόγος άλλωστε που αφενός μετά τους ένωσε σε ενιαίο Κράτος ο Μίνωας και αφετέρου οι Ετεοκρήτες είχαν πάει με το μέρος των Αχαιών ή Πανελλήλων στον πόλεμο της Τροίας. Στον πόλεμο της Τροίας αρχηγός των εκστρατευσάντων Κρητών ήταν ο εγγονός του Μίνωα, ο Ιδομενέας, που ήταν και ένας από τους πρωτάρχοντες όλων των Αχαιών ή Πανελλήλων.

Πέραν αυτού, όταν πήγαν οι Αχαιοί, οι Δωριείς και οι Πελασγοί στην Κρήτη και βρήκαν εκεί τους Ετεοκρήτες δεν υπήρχε ακόμη το κοινό όνομα «Έλληνες». Αυτό καθιερώθηκε μετά από τα Τρωικά. Ο Θουκυδίδης (Α 2-9) αναφέρει ότι αρχικά και έως τα τρωικά δεν υπήρχαν σύνορα, κράτη, και οι ονομασίες Έλληνες και βάρβαροι πλην μόνο διάφορες ομάδες με μεγαλύτερη τους Πελασγούς που ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής, επειδή δεν είχε επινοηθεί ακόμη η γεωργία. Ακολουθώντας, μετά τα τρωικά, δημιουργήθηκαν τα κράτη, ο διαχωρισμός σε Έλληνες, βαρβάρους κ.λπ.. Ο Θουκυδίδης αναφέρει επίσης ότι μέχρι τα τρωικά δεν υπήρχε κοινό εθνικό όνομα για όλους τους Έλληνες, επειδή η αρχαία Ελλάδα δεν ήταν ενιαίο κράτος, αλλά αποτελείτο από πολλές πόλεις-κράτη. Αναφέρει επίσης ότι αρχικά με το όνομα Ελλάδα ονομάζονταν μια πόλη στη Θεσσαλία, στη Φθιώτιδα. Στα τρωικά το όνομα αυτό επεκτάθηκε και περιλάμβανε όλα σχεδόν τα μέρη από τον Όλυμπο και κάτω. Ήτοι όσες πόλεις-κράτη εκστράτευσαν εναντίον της Τροίας (Κρήτες, Μυκηναίοι κ.λπ.) ονομάστηκαν Αχαιοί, Αργείοι ή Δαναοί ή Πανελλήνες. Στους Ολυμπιακούς αγώνες επεκτάθηκε το όνομα Ελλάς και Έλληνες ακόμη περισσότερο και περιλάμβανε και όσες πόλεις-κράτη είχαν ίδια γλώσσα

και ίδια θρησκεία μ' αυτούς, δηλαδή και στα μέρη πάνω από τον Όλυμπο (Ήπειρο, Μακεδονία κ.α.

Έπειτα, αν οι Ετεοκρήτες δεν ήταν Έλληνες, αφενός οι αρχαίοι συγγραφείς θα τους αποκαλούσαν βάρβαρους (ο Όμηρος θα τους αποκαλούσε βαρβαρόφωνους, κάτι ως κάνει π.χ. για τους Κάρες) και συνάμα ο Διόδωρος δε θα έκανε ξέχωρη μνεία για τους βάρβαρους που ένωσε ο Μίνωας σε ενιαίο σύνολο μαζί με τους Ετεοκρήτες, Κύδωνες, Αχαιούς, Πελασγούς και Δωριείς της Κρήτης, πρβ:

«Ότι οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι ονομαζόμενοι Ετεοκρήτες, που θεωρούνται αυτόχθονες, το είπαμε πιο πριν. Μετά από αυτούς και πολλές γενιές αργότερα, Πελασγοί, ... Τέταρτο γένος που ανακατεύθηκε με τους κατοίκους της Κρήτης ήταν, λένε, ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκαν στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους. Μετά απ' αυτά, επικράτησαν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους και συνένωσαν τα έθνη του νησιού σε ενιαίο σύνολο.» (Διόδωρος, Βίβλος 5, 80)

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει και ότι «μετά την κάθοδο των Ηρακλειδών, Αργείοι και Λακεδαιμόνιοι στέλνοντας αποίκους, ίδρυσαν αποικίες σε κάποια άλλα νησιά και, αφού κατέκτησαν και τούτο το νησί οίκησαν πόλεις σ' αυτά». Κάτι που δεν είναι έτσι ακριβώς. **Η πραγματική αλήθεια είναι ότι στην Κρήτη πήγαν δυο φορές Δωριείς. Η πρώτη ήταν λίγο πριν από το Μίνωα (ο Μίνωας Α' βασίλευε το 1470 π.Χ.) και τότε Δωριείς έφυγαν από τη Θεσσαλία με αρχηγό τον Τέκταμο (=ο παππούς του Μίνωα) και πήγαν στην Κρήτη. Η δεύτερη φορά ήταν 80 χρόνια μετά από τα Τρωικά, η οποία έγινε με τους Ηρακλείδες (έγινε το 1120 π.Χ.).** Μάλιστα τη δεύτερη φορά δεν κατοίκησαν στην Κρήτη νέοι αφιχθέντες Δωριείς, αλλά τότε έφυγαν Δωριείς από τη Λακωνία και ελευθέρωσαν τη Λύκτο της Κρήτης από την κηδεμονία των Κνωσίων και έκτοτε η Λύκτος έγινε οικιοθελώς αποικία των Λακεδαιμονίων ή άλλως Σπαρτιατών.

2) Ο Ηρόδοτος (Ζ , 169 - 171) αναφέρει ότι η Κρήτη ερημώθηκε δυο φορές. Μια πριν από την εποχή του Μίνωα και μια μετά από την εποχή του Μίνωα (ο Μίνωας βασίλευε το 1470 π.Χ., σύμφωνα με το Πάριο χρονικό ή τρεις γενιές πριν από τον Τρωικό πόλεμο, σύμφωνα με τους Όμηρο και Ηρόδοτο). Τα αίτια που ερημώθηκε η Κρήτη πριν από το Μίνωα (= η εποχή που δεν είχαν πάει ακόμη στο νησί οι επήλυδες Κρήτες) δεν τα αναφέρει ο Ηρόδοτος. Ωστόσο, αφού ο Τέκταμος έζησε μετά από τον κατακλισμό του Δευκαλίωνα, άρα τα αίτια για την ερήμωση αυτής της Κρήτης ήταν ο εν λόγω κατακλισμός. Ο κατακλισμός αυτός, σύμφωνα με το Πάριο χρονικό, έγινε το έτος 1265 πριν από το Διόγνητο = το έτος 1529 π.Χ.

3) Μερικοί ισχυρίζονται ότι οι Δωριείς ήρθαν από τα Ουράλια όρη στην Ελλάδα κατασφάζοντας στο διάβα τους όποιο λαό εύρισκαν μπροστά τους ή τους έφερναν αντίσταση και τελικά καταστάλαξαν στην Πελοπόννησο και στην Κρήτη, κάτι που δεν ευσταθεί, γιατί οι Δωριείς, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο και Θουκυδίδη, αφενός είχαν κοιτίδα τους το Πελασγικό Άργος (= η Θεσσαλία) και αφετέρου ήταν αδελφικό φύλο των Αχαιών, των Ιώνων και των Αιολέων.

Κάποιοι άλλοι ισχυρίζονται ότι οι Δωριείς, οι Αχαιοί και οι Πελασγοί της Κρήτης πήγαν στο νησί ως κατακτητές, κάτι που επίσης είναι ψευδές, γιατί, όπως είδαμε πιο πριν, αυτοί πήγαν στο νησί ως μετανάστες από το Πελασγικό Άργος (= η Θεσσαλία).

ΟΙ ΙΔΑΙΟΙ ΔΑΚΤΥΛΟΙ ή Κ(ΟΥ)ΡΗΤΕΣ > ΚΡΗΤΕΣ

1. Ο Απολλώνιος Ρόδιος (Αργοναυτικά Α 1125 – 1135) και το Βυζαντινό «Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική» αναφέρουν ότι οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ήταν ντόπιοι κάτοικοι της Κρήτης, τους οποίους γέννησε η νύμφη Αγχιάλη στο Δικταίο Άντρο («Δικταίον ανα σπέος»), πρβ :

«Οι μούνοι πλεόνων μοιρηγέται ηδέ πάρεδροι Μητέρος Ιδαίης κεκληται, όσοι έασιν Δάκτυλοι Ιδαίοι Κρηταιέες, ους ποτέ νύμφη Αγχιάλη Δικταίο ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραζάμενη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε.» (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135)

«Ιδαίοι Δάκτυλοι Κρηταιέες ους ποτέ νύμφη Αγχιάλη Δικταίων ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραζάμενη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε..... Ιδαίοι δε, επειδή εν Ίδει όρει της Κρήτης εγενήθησαν (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11^{ος} αι. μ.Χ.)

Σημειώνεται ότι η οροσειρά Ίδη ή Ιδαία όρη της Κρήτης έχει τα εξής βουνά (όρη): Α) Το όρος η Δίκτη, όπου γεννήθηκαν και ανατράφηκαν αφενός ο Δίας και αφετέρου οι Ιδαίοι Δάκτυλοι. Β) Το όρος Διός, που επί Ενετών λεγόταν monte di Giove / Jove /Ιόβα (= Jupiter Ζευς πατέρας) και επί Τουρκοκρατίας Γιούχτας, όπου θάφτηκε ο Δίας, Γ) Ο λόφος Πύτνα όπου ένας από τους Κουρήτες, ο Κύρβας, μετά που οι Κουρήτες ανέθρεψαν το Δία στο Δικταίο άντρο, έχτισε την πόλη Ιεράπυτνα. Δ) Η κορφή Ίδα ή Ιδαίον όρος, που είναι και το πιο ψηλό όρος από τα Ιδαία, εξ ου και Ψηλορείτης κ.α. Και επειδή η Δίκτη είναι ένα από τα Ιδαία όρη της Κρήτης, το σπήλαιο του Διός λεγόταν και Δικταίο ή Ιδαίο άντρο, ο Δίας Δικταίος ή Κρηταγενής κ.α.

2. Ο Στράβωνας, σχετικά με τους Ιδαίους Δακτύλους, αναφέρει ότι κατ' άλλους ήταν ντόπιοι Κρήτες και κατ' άλλους άποικοι, μετανάστες από τη Μ. Ασία. Ονομάστηκαν έτσι επειδή πρωτοκατοίκησαν στους πρόποδες της Ίδης ή Ιδαία όρη της Κρήτης ή της Μ. Ασίας. Οι διάφορες κορυφές της Ίδης ήταν αφιερωμένες στη μητέρα των θεών, δηλαδή της Ρέας = αυτή που ονομαζόταν Κυβέλη στην Ασία. Από τον αριθμό τους ονομάστηκαν Δάκτυλοι, δηλαδή επειδή ήταν τόσοι όσα και τα δάκτυλα. Απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων ήταν οι Κουρήτες και οι Κορυβάντες. Κατά τα κρητικά κείμενα Κουρήτες ονομάστηκαν οι Κορυβάντες ή οι Τελχίνες που έφερε η Ρέα στην Κρήτη από τη Φρυγία ή από τη Ρόδο και τους έκανε τροφούς και φύλακες του Δία και ως εξ αυτού μετονομάστηκαν σε Κουρήτες. **Ο Κύρβας, ένας από τους Κουρήτες, στη συνέχεια ίδρυσε την Ιεράπυτνα.** Οι Κορυβάντες ήταν παιδιά του Ήλιου και της Αθηνάς, που λεγόταν και Τελχίνες και

κατ άλλους ήταν παιδιά του είτε του Κρόνου είτε του Δία και της Καλλιόπης, ταυτόσημους με τους Καβείρους.

Ο Στράβωνας αναφέρει επίσης ότι οι Κρήτες και οι Φρύγες ήταν θρακικής καταγωγής, γιατί αφενός οι Φρύγες ήταν άποικοι από τη Θράκη που ζούσαν στην Τρωάδα (βλέπε Στράβων 10.III,16 C 471) και γι αυτό η Τρωάδα λεγόταν και Φρυγία και αφετέρου οι Κρήτες ήταν άποικοι από τη Φρυγία, απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων, οι οποίοι είχαν έρθει στην Κρήτη από τη Φρυγία συνοδεύοντας τη Ρέα προκειμένου να την επικουρήσουν στη γέννηση και ανατροφή του Δία (βλέπε Στράβων 10.III,19 C 471).

Ο Στράβωνας (10.III,19 C 472) αναφέρει επίσης ότι μερικοί ταυτίζουν τους Κουρήτες με τους Κύρβαντες, τους Καβείρους, τους Ιδαίου Δακτύλους και τους Τελχίνες και μερικοί τους θεωρούν συγγενείς μεταξύ τους και τους διαφοροποιούν αντιδιαστέλλοντας μικρές μεταξύ τους διαφορές, Οι Κουρήτες ήταν πνεύματα ή βοηθοί (= επίκουροι ή άλλως διάκονοι, ιερείς) των Θεών, που άλλοτε εμφανίζονται μπλεγμένοι σε μερικές μυστικές ιερουργίες κι άλλοτε σχετίζονται με το μέγαλωμα του Δία, όταν ήταν μωρό, στην Κρήτη. Μιλώντας γενικά και περιληπτικά, τους εμφανίζουν όλους να κατέχονται από ιερό ενθουσιασμό, ν' ακολουθούν τη μανία του Βάκχου και, λειτουργώντας στις ιερές τελετές ως διάκονοι, να εμπνέουν τρόμο με πολεμικούς χορούς, γεμάτους θόρυβο, κρότους, κύμβαλα, τύμπανα και κλαγγή όπλων, αλλά και ήχους αυλού και μεγάλες κραυγές.

Ο Στράβωνας αναφέρει επίσης ότι με την ονομασία Κουρήτες παλιά λεγόταν οι κάτοικοι πολλών περιοχών που άλλοι λένε πως κατάγονταν από την Κρήτη και άλλοι από αλλού. Από αυτούς (όπως οι Κουρήτες της Χαλκίδας) ονομάστηκαν έτσι, επειδή κούρευαν τα μαλλιά τους και σε σχέση με τους Ακαρνάνες (= οι άκουροι) και άλλοι από (όπως οι Κουρήτες της Αιτωλίας), επειδή ντύνονταν όπως οι κόρες κ.α. Κουρήτες λεγόταν επίσης και οι νέοι (οι κούροι και οι κόρες, τα κοράσια) χορευτές, επειδή είναι νέοι και συνάμα φροντίζουν τα μαλλιά τους και επίσης οι νέοι στρατιώτες, επειδή και αυτοί είναι νέοι και κουρεύουν τα μαλλιά τους. Στην Κρήτη Κουρήτες ονομάζονταν οι νέοι άνθρωποι (δηλαδή ετυμολογία από τα: κούροι, κόρες, κοράσια = οι νέοι, νέες) που απέδιδαν ένοπλη κίνηση με χορευτικό βήμα, παρασταίνοντας το μύθο της γέννησης του Δία. Και αυτό, γιατί κάποιους από αυτούς κάποτε είχε πάρει η Ρέα βοηθούς, όταν επρόκειτο να γεννήσει στην Κρήτη το Δία, ώστε με τα τύμπανα και με παρόμοιους ήχους, με τον ένοπλο χορό και το θόρυβο να καλύπτουν τα κλάματα του Δία και έτσι να μην τα ακούσει ο παιδοκτόνος πατέρας του. Κουρήτες, λοιπόν, ονομάστηκαν, είτε επειδή ήταν νέοι, δηλαδή «κούροι», και πρόσφεραν αυτήν την υπηρεσία είτε επειδή «φρόντισαν τη νιότη» (δηλαδή επικούρησαν στη γέννηση) του Δία. Υπάρχουν και οι δυο εκδοχές.... (ώσθ' οι Κουρήτες ήτοι δια το νέοι και κόροι όντες υπουργείν

ή δια το κουροτροφείν τον Δία, λέγεται γαρ αμφοτέρως) ταύτης ηξιώθησαν της προσηγορίας..... Στράβων 10, III, 11 C 469), ηρβ:

«Αυτοί που μας παρέδωσαν τις αρχαίες παραδόσεις των Φρυγών και των Κρητών θεωρούν τους Κουρήτες πνεύματα ή βοηθούς των θεών. Άλλοτε εμφανίζονται μπλεγμένοι σε μερικές μυστικές ιερουργίες κι άλλοτε σχετίζονται με το μέγαλμα του Δία, όταν ήταν μωρό, στην Κρήτη. Ακόμη, με τις οργιστικές τελετές στη Φρυγία προς τιμή της Μητέρας των Θεών, καθώς και στην Ίδη της Τρωάδας γης. Η ποικιλία των αφηγήσεων είναι τόσο μικρή, ώστε μερικοί ταυτίζουν τους Κουρήτες με τους Κυρβαντες, τους Καβείρους, τους Ιδαίους δακτύλους και τους Τελχίνες, μερικοί τους θεωρούν συγγενείς μεταξύ τους και τους διαφοροποιούν αντιδιαστέλλοντας μικρές μεταξύ τους διαφορές. Μιλώντας γενικά και περιληπτικά, τους εμφανίζουν όλους να κατέχονται από ιερό ενθουσιασμό, ν' ακολουθούν τη μανία του Βάκχου και, λειτουργώντας στις ιερές τελετές ως διάκονοι, να εμπνέουν τρόπο με πολεμικούς χορούς, γεμάτους θόρυβο, κρότους, κύμβαλα, τύμπανα και κλαγγή όπλων, αλλά και ήχους αυλού και μεγάλες κραυγές.....» (Στράβων, Γεωγραφικά Ι, C 466, III, 7)

«Στην Κρήτη δεν υπήρχαν μόνο αυτά αλλά και τελετουργίες για το Δία με οργιαστική λατρεία και με διακόνους, ωσάν αυτούς που βρίσκονται στην υπηρεσία του Διονύσου, δηλαδή Σάτυροι. Τους έλεγαν Κουρήτες και ήταν νέοι άνθρωποι που απέδιδαν ένοπλη κίνηση με χορευτικό βήμα, παρασταίνοντας τον μύθο της γέννησης του Δία, όπου παίζουν τον Κρόνο που συνήθιζε να καταπίνει τα παιδιά του, μόλις γεννιούνταν, και τη Ρέα να παλεύει να κρύψει τους πόνους της γέννας, να γεννάει το παιδί και να το κρύβει προσπαθώντας να γλιτώσει τη ζωή του με κάθε τρόπο. Λένε ότι γι αυτό πήρε βοηθούς τους Κουρήτες, που με τα τύμπανα και με παρόμοιους ήχους, με ένοπλο χορό και θόρυβο περιστοίχιζαν τη θεά και τρόμαζαν τον Κρόνο, ώστε να πάρουν το παιδί. Κουρήτες, λοιπόν, ονομάστηκαν, είτε επειδή ήταν νέοι, δηλαδή «κούροι», και πρόσφεραν αυτήν την υπηρεσία είτε επειδή «φρόντισαν τη νιότη» του Δία. Υπάρχουν και οι δυο εκδοχές.» (ώσθ' οι Κουρήτες ήτοι δια το νεοι και κόροι όντες υποουργείν ή δια το κουροτροφείν τον Δία (λεγεται γαρ αμφοτέρως). (Στράβων 10.III,11 C 469)).

«Στα κρητικά κείμενα, οι Κουρήτες λέγονται του Διός οι τροφοί και οι φύλακες. Η Ρέα τους έστειλε στην Κρήτη από τη Φρυγία. Άλλοι λένε ότι στη Ρόδο ήσαν εννιά Τελχίνες. Ακολούθησαν τη Ρέα στην Κρήτη, ανέθρεψαν το Δία και μετονομάστηκαν Κουρήτες. Ο Κύρβας, ένας σύντροφός τους που ίδρυσε την Ιεράπιτνα (Κύρβαντα δε τούτον εταίρον Ιεραπύτνης όντα κτίστην), έδωσε αφορμή στους Πραισίους να λένε ανάμεσα στους Ροδίους ότι οι Κορύβαντες ήταν δαίμονες, παιδιά του Ήλιου και της Αθηνάς. Κάποιοι λένε τους Κορύβαντες παιδιά του Κρόνου κι άλλοι παιδιά του Δία και της Καλλιόπης, ταυτόσημους με τους Καβείρους.....» (Στράβων 10.III,19 C 472)).

Ο Σκήψιος θεωρεί πιθανόν Κουρήτες και Κορύβαντες να είναι οι ίδιοι: οι νεαροί («κουρήτες») που εκτελούσαν τον πολεμικό χορό για τις τελετές της Μητέρας των Θεών, οι ίδιοι που ονομάστηκαν Κορύβαντες από το ότι έβγαιναν να χορέψουν χτυπώντας το κεφάλι τους όπως βάνιζαν ρυθμικά. Ο ποιητής (Οδύσσεια θ 250) τους λέει «ανθρώπους που βαδίζουν ρυθμικά»: «Ελάτε τώρα οι καλύτεροι Φαίακες ποτ βαδίζετε ρυθμικά». Κι επειδή οι Κορύβαντες χόρευαν και μάλιστα με ένθεη μανία, λέμε «κορυβαντιώντες» όσους κινούνται φρενιασμένα. (Στράβων 10.III,20 C 472, μετάφραση Εκδόσεις «Κάκτος»).

«Λένε πως ονομάστηκαν Ιδαίοι Δάκτυλοι οι πρώτοι κάτοικοι στους πρόποδες της Ίδης. Πόδες λέγονται οι πρόποδες και κορυφές, οι μύτες των βουνών. Οι διάφορες κορυφές της Ίδης, που ήταν όλες αφιερωμένες στη μητέρα των θεών (τη Ρέα), λέγονταν Δάκτυλοι. Ο Σοφοκλής θεωρεί πως οι πρώτοι πέντε ήσαν αρσενικοί. Εφηύραν το σίδερο και το κατεργάστηκαν πρώτοι, καθώς και πολλά ακόμη χρήσιμα στη ζωή πράγματα. Πέντε ήταν και οι αδελφές τους. Από τον αριθμό τους ονομάστηκαν Δάκτυλοι. Άλλοι τους λένε αλλιώς, ενώνοντας τα δύσκολα

με τα δύσκολα και θέτουν διάφορα ονόματα: Κέλμη, Δαμνασέα, Ηρακλή και Ακμονα. **Άλλοι τους θεωρούν εντόπιους από την Ίδη, άλλοι αποίκους.** Πάντως συμφωνούν ότι αυτοί πρώτοι δούλεψαν το σίδηρο στην Ίδη. Όλοι τους θεωρούν μάγους και υπηρέτες της Μητέρας των θεών που έφτασαν να ζουν στην Φρυγία, στην Ίδη. Λένε την Τρωάδα Φρυγία, επειδή Φρύγες επικράτησαν στην περιοχή, αφού ζούσαν και κοντά, τότε που αλώθηκε η Τροία. Υπονοούν μάλιστα πως απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων είναι οι Κουρήτες και οι Κορυβάντες. **Οι πρώτοι εκατό που γεννήθηκαν στην Κρήτη ονομάστηκαν Ιδαίοι Δάκτυλοι. Απόγονοί τους αναφέρονται εννέα Κουρήτες.** Ο καθένας τους έκανε δέκα παιδιά, τους Ιδαίους Δακτύλους.» (Στράβων 10.III,22 C 473, μετάφραση Εκδόσεις «Κάκτος»).

«Ο Ησίοδος αναφέρει πως ο Εκάτερος και η κόρη του Φορωνέα γέννησαν πέντε κόρες και από αυτές βγήκαν, οι Νύμφες οι Σάτυροι και οι Κουρήτες. Ο συγγραφέας της Φορωνίδας (= ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος) αναφέρει τους Κουρήτες ως αυλητές και Φρύγες. Άλλοι τους λένε εντόπιους και με χάλκινες ασπίδες. Άλλοι λένε τους Κορυβάντες Φρύγες, κι όχι τους Κουρήτες. Τους θεωρούν Κρητικούς και λένε ότι πρώτοι αυτοί στην Εύβοια φόρεσαν χάλκινα όπλα. Γι αυτό και τους είπαν Χαλκιδείς. Άλλοι λένε πως οι Τιτάνες έδωσαν στη Ρέα ένοπλους διακόνους από τη Βακριανή ή κατ' άλλους από την Κολχίδα, τους Κορύβαντες. Στα Κρητικά κείμενα οι Κουρήτες λέγονται τροφοί του Δία και φύλακες. Η Ρέα τους έστειλε στην Κρήτη από τη Φρυγία. Άλλοι λένε ότι στη Ρόδο ήταν εννιά Τελχίνες. Ακολούθησαν τη Ρέα στην Κρήτη, ανέθρεψαν το Δία και μετονομάστηκαν Κουρήτες. Ο Κύρβα(ντα)ς, ένας σύντροφός τους που ίδρυσε την Ιεράπυπνα, έδωσε αφορμή στους Πρασίους να λένε ανάμεσα στους Ρόδιους ότι οι Κορύβαντες ήταν δαίμονες, παιδιά του «Ήλιου και της Αθηνάς. Κάποιοι λένε τους Κορύβαντες παιδιά του Κρόνου κι άλλοι παιδιά του Δία και της Καλλιόπης, ταυτόσημους με τους Καβείρους.....»..... (Στράβων, Γεωγραφικά βιβλίο Ι', σ 472, III, 19).

3.Ο Διόδωρος Σικελιώτης (3, 61) αναφέρει ότι οι Κουρήτες, σύμφωνα με το μύθο των Ατλάντιων της Λιβύης (Αφρικής) ήταν γιοι του Δία και της νύμφης Ιδαίας (η νύμφη Ιδαία ήταν αυτή που για χάρη της ο Δίας ονόμασε την Κρήτη Ίδαία), που όμως οι ίδιοι οι Κρήτες δε συμφωνούν μ' αυτό:

«Ο Κρόνος, σύμφωνα με το μύθο (των Ατλάντιων της Αφρικής), που ήταν αδελφός του Άτλαντα και διακρινόταν για την ασέβεια και την πλεονεξία του, παντρεύτηκε την αδελφή του Ρέα, από την οποία απέκτησε τον Δία που αργότερα προσονομάστηκε Ολύμπιος. Είχε υπάρξει όμως και άλλος Δίας, αδελφός του Ουρανού, που βασίλευσε στην Κρήτη, υπολειπόμενος κατά πολύ σε δόξα από τον μεταγενέστερο. Αυτός, λοιπόν, βασίλευσε σ' ολόκληρο τον κόσμο, ενώ ο προγενέστερος, που ήταν κύριος μόνο του προαναφερθέντος νησιού, απέκτησε δέκα γιους, τους ονομαζόμενους Κουρήτες, ονόμασε, επίσης, το νησί από τη γυναίκα του Ιδαία, όπου και τάφηκε μετά τον θάνατο του, ενώ ο τόπος που δέχτηκε τη σορό του επιδεικνύεται μέχρι την εποχή μας. Οι Κρήτες, όμως δεν συμφωνούν με την παραπάνω μυθολογία, και θα περιγράψουμε τη δική τους αναλυτικά όταν θα μιλήσουμε για την Κρήτη».

Ο Διόδωρος Σικελιώτης, σχετικά με τους Ιδαίους ή Κουρήτες, σύμφωνα με το μύθο των Κρητών αναφέρει ότι ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, που καλούνταν και Ετεοκρήτες, οιοι οποίοι κατ' άλλους ήταν αυτόχθονες Κρήτες και κατ' άλλους άποικοι που είχαν έρθει στην Κρήτη, από τα Ιδαία όρη της Μ. Ασίας:

<<Οι κάτοικοι, λοιπόν, της Κρήτης λένε πως οι αρχαιότεροι κάτοικοι στο νησί ήταν αυτόχθονες, οι λεγόμενοι Ετεοκρήτες των οποίων ο βασιλιάς, Κρής το όνομά του, ανακάλυψε πολλά και σημαντικά πράγματα στο νησί που είχαν τη δυνατότητα να

ωφελήσουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων... Οι περισσότεροι επίσης από τους θεούς, σύμφωνα με τους μύθους, έγιναν στο νησί τους, θεοί που για τις ευεργεσίες που πρόσφεραν σ' όλη την ανθρωπότηταδέχτηκαν τιμές αθάνατες, σχετικά μ' αυτές τις παραδώσεις θα μιλήσουμε παρακάτω..... Πρώτοι, λοιπόν, απ' όσους μνημονεύονται από την παράδοση, κατοίκησαν στην περιοχή της Ίδης στην Κρήτη οι Ίδαίοι Δάκτυλοι, όπως ονομάστηκαν («πρώτον ώκησαν της Κρήτης περί την Ίδην οι προσαγορευθέντες Ίδαίοι Δάκτυλοι»). Ετούτοι, σύμφωνα με μια παράδοση ήταν εκατό στον αριθμό, ενώ άλλοι λένε πως ήταν μόνο δέκα, που έλαβαν αυτή την ονομασία, ισάριθμοι με τα δάκτυλα των χειρών. Μερικοί όμως, μεταξύ αυτών και ο Έφορος, ιστορούν πως οι Ίδαίοι Δάκτυλοι γενήθηκαν στην Ίδη της Φρυγίας και πως πέρασαν στην Ευρώπη με το Μύγδονα, καθώς ήταν γητευτές, επιδιόταν στα ξόρκια, τις τελετές, τις τελετές και τα μυστήρια και ζώντας ένα διάστημα στη Σαμοθράκη ....Για τους Ίδαίους δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Αππεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. Λένε, μάλιστα, πως ένας τους ο Ηρακλής, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Εξ αιτίας της συνωνυμίας, οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης (= Ο Ηρακλής γιος του Δία και της Θηβαίας Αλκμήνης) εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Αποδείξει όλων αυτών παραμένουν, λένε (οι Κρήτες), στο γεγονός ότι ακόμη και σήμερα πολλές γυναίκες παίρνουν ξόρκια από αυτό το θεό και φτιάχνουν φυλακτά από το γεγονός ότι ήταν γητευτής και αποδιδόταν στις τελετές, πράγματα που απείχαν πολύ από τις συνήθειες του Ηρακλή που γέννησε η Αλκμήνη. (..... Μετά τους Ίδαίους Δακτύλους έγιναν οι Κουρήτες, εννέα στον αριθμό. Γι αυτούς άλλοι λένε πως ήταν γηγενείς και άλλοι πως ήταν απόγονοι των Ίδαίων Δακτύλων. Ετούτοι κατοικούσαν στα δασωμένα δάση και τα φαράγγια των βουνών και γενικά στους τόπους που τους παρέιχαν φυσική στέγη και προστασία, επειδή δεν είχε ακόμη ανακαλυφθεί το χτίσιμο των σπιτιών. Καθώς διακρινόταν για τη σύνεσή τους, έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα, διότι πρώτοι αυτοί συγκέντρωσαν τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγιού, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση. Ανακάλυψαν επίσης τα ξίφη, τα κρήνη και τους πολεμικούς χορούς. Λένε πως σ' αυτούς παρέδωσε τον Δία η Ρέα, κρυφά από τον πατέρα του Κρόνο, και κείνοι τον πήραν και τον ανέθρεψαν..... Οι Κρήτες, λοιπόν, διηγούνται το μύθο πως τον καιρό που οι Κουρήτες ήταν νέοι υπήρχαν οι λεγόμενοι Τιτάνες. Αυτοί κατοικούσαν στην περιοχή της Κνωσού, εκεί όπου και τώρα δείχνουν θεμέλια του οίκου της Ρέας και άλοςος κυπαρισσιών αφιερωμένο στη θεά από τα πολύ παλιά χρόνια. Οι Τιτάνες ήταν έξι άντρες και πέντε γυναίκες τον αριθμό, για τους οποίους άλλοι μυθολογούν ότι ήταν παιδιά του Ουρανού και της Γης και άλλοι λένε πως πατέρας τους ήταν ένας Κουρήτης και η μητέρα τους η Τιταία από την οποία και πήραν το όνομά τους. Αγόρια ήταν ο Κρόνος, ο Υπερίωνας και ο Κρίος, στη συνέχεια ο Ιαπετός και ο Κριός και τελευταίος ο Ωκεανός, ενώ αδελφές τους ήταν η Ρέα, η Θέμις και η Μνημοσύνη, καθώς και η Φοίβη και η Τηθύς. Όλοι τους έγιναν εφευρέτες κάποιων αγαθών για την ανθρωπότητα και λόγω της ευεργεσίας τους δέχτηκαν τιμές και έμεινε η μνήμη τους αιώνια. Ο Κρόνος που ήταν ο μεγαλύτερος στην ηλικία έγινε βασιλιάς και τους ανθρώπους που είχε υπό υπηκόους τους έβγαλε από την αγριότητα και τους έκανε να ζουν πολιτισμένα, γι αυτό και η αποδοχή που έτυχε από τους ανθρώπους ήταν μεγάλη, καθώς επισκέφτηκε πολλά μέρη της οικουμένης....>>. (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,64-66)

Σημειώνεται ότι:

Α) Ο Πausanίας στα «Ηλιακά» αναφέρει ότι ένας από τους Ίδαίους Δακτύλους της Κρήτης, ο Ηρακλής, ήταν αυτός που ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες (κάτι που αναφέρουν και ο Διόδωρος και ο Στράβων):

«Σχετικά με τους Ολυμπιακούς αγώνες, όσοι από τους Ηλείους ασχολούνται με την αρχαιότητα λένε ότι ο Κρόνος ήταν ο πρώτος βασιλιάς στον ουρανό και πώς οι άνθρωποι εκείνης της εποχής εκείνης, που ονομάζονταν χρυσή γενικά, έκτισαν ναό προς τιμή του Κρόνου στην Ολυμπία. Όταν γεννήθηκε ο Δίας, η Ρέα ανέθεσε τη φύλαξη του παιδιού στους Δακτύλους της Ίδης, οι οποίοι λέγονταν και Κουρήτες και είχαν έρθει από την Ίδη της Κρήτης. Αυτοί ήταν ο Ηρακλής, ο Παιώνιος, ο Επιμήδης, ο Ίδας και ο Ιάσιος. Ο Ηρακλής που ήταν και μεγαλύτερος έβαλε τους αδελφούς του, κάνοντας ένα αστείο, να τρέξουν σε αγώνα και στεφάνωσε το νικητή με κλαδί αγριελιάς, που την είχαν τόσο άφθονη, ώστε στοίβαζαν φρεσκοκομμένα φύλλα και τα έστρωναν, για να κοιμούνται....» (Παυσανίας «Ηλιακά», Α, 5 - 8).

Β) Οι Τελχίνες, σύμφωνα με τους μύθους των Ροδίων (Διόδωρος Σικελιώτης 5, 55), καλούνταν οι πρώτοι κάτοικοι της Ρόδου, οι οποίοι θεωρούνταν γιοι της Θάλασσας και οι εφευρέτες κάποιων τεχνών. Κόρη του Ποσειδώνα και της Αλίας, αδελφή των Τελχίνων, ήταν η Ρόδος από την οποία πήρε το νησί το όνομά του. Ο Απολλόδωρος (Γ, 1-2) αναφέρει επίσης ότι Ροδίτισσα ήταν και η Πασιφάη, η σύζυγος του Μίνωα. Ήταν κόρη του Ήλιου και της νύμφης Περσηίδος.

ΟΙ ΚΥΔΩΝΕΣ

Ο Όμηρος αναφέρει ότι οι Κύδωνες είναι μία από τις πέντε κρητικές φυλές (Οδύσεια 3,292 και 19,176): Ετεοκρήτες, Κύδωνες, Αχαιοί, Δωριείς και Πελασγούς της Κρήτης. Δεν αναφέρει πόλη με το όνομα Κυδωνία. Απλώς στην Οδύσεια αναφέρει ότι οι Κύδωνες κατοικούσαν στις όχθες του Ιάρδανου, στην άκρη της Γόρτυνας στη δυτική Κρήτη, πρβ: «Εκεί, αφού χώρισαν τα πλοία, κάποια από αυτά πήγαν στην Κρήτη, όπου κατοικούσαν οι Κύδωνες στις όχθες του Ιάρδανου. Εκεί υψώνεται στη θάλασσα ένας βράχος γλιστερός και απόκρημνος, στην άκρη της Γόρτυνας, στη μέση του σκοτεινού Πελάγους, όπου ο Νοτιάς φέρνει φουσκωμένα κύματα προς τη Φαιστό, το δυτικό ακρωτήριο, και μικρός βράχος εμποδίζει το μεγάλο κύμα» (Οδύσεια 290 – 295)

Ο Ηρόδοτος, σχετικά με την Κύδωνες της Κρήτης, αναφέρει την πόλη Κυδωνία την έκτισαν οι Σάμιοι, οι οποίοι μετά έφυγαν (όμως παρέμεινε το όνομα Κύδωνες, για την περιοχή, όπως θα δούμε πιο κάτω): «Αυτοί δε οι Σάμιοι την Κυδωνία στην Κρήτη έκτισαν, όχι γι αυτό το σκοπό πηγαίνοντας στην Κρήτη, αλλά, διώχνοντας του Ζακυνθινούς από το νησί. Έμειναν δε εκεί και ευδαιμόνησαν επί πέντε έτη, και έφτιαξαν τα ευρισκόμενα στην Κυδωνία ιερά και το ναό της Δίκτυνας. Τον έκτο όμως χρόνο οι Αιγινήτες σε ναυμαχία τους νίκησαν μαζί με άλλους Κρήτες. (Ηρόδοτος, Γ, 44 και 59).

Ο Παυσανίας στα Αρκαδικά αναφέρει ότι οι πόλεις της Κρήτης Κυδωνία, Κατρέα και Γόρτυνα πήραν τα ονόματά τους από τους γιους του Τεγεάτη: Κύδωνα, Αρχέδιο και Γόρτυ από την Πελοπόννησο, οι οποίοι μετοίκησαν στην Κρήτη, όμως οι Κρήτες δεν το παραδέχονται και λένε ότι ο Κύδων ήταν γιος του Ερμή και της Ακακαλλίδος, θυγατέρας του Μίνωα, ο Κατρέας ήταν γιος του Μίνωα και ο Γόρτυς γιός του Ραδάμανθου: «Λέγουσι δε και όσοι Τεγεάτου των παιδων ελείποντο μετοικήσαι σφας

εκουσίως ες Κρήτην, Κύδωνα και Αρχήδιον και Γόρτυνα' και τούτων φασιν ονομασθήναι τας πόλεις Κυδωνίαν και Γόρτυνά τε και Κατρέα. Κρήτες δε ουχ ομολογούντες τω Τεγεατών λόγω Κύδωνα μὲν Ακακαλλίδος θυγατρὸς Μίνω και Ερμού, Κατρέα δε φασιν εἶναι Μίνω, τον δε Γόρτυνα Ραδάμανθου. ες δε αυτὸν Ραδάμανθου Ομήρου μεν εστιν εν Πρωτέως προς Μενέλαου λόγοις ως ες τὸ πεδίον ἤξει Μενέλαος τὸ Ηλυσιον, πρότερον δε ετι Ραδάμανθου ενταυθα ηκειν: Κιναιθων δε εν τοις ἐπεσιν εποίησεν <ως> Ραδάμανθου μεν Ηφαιστου, Ἴφαιστος δε εἴη Τάλω, Τάλων δε εἶναι Κρητος παιδα. οι μεν δη Ελλήνων λόγοι διάφοροι τα πλέονα καὶ ουχ ἤκιστα επι τοις γενεσίν εἰσι...» (Παυσανίας Αρκαδικά, Κεφ. 53, 4 - 6).

Μπφ: Λένε πως ὅλοι οι ἄλλοι γιοι του Τεγεάτη θεληματικά μετοίκησαν στην Κρήτη, ο Κύδων, ο Αρχήδιος και ο Γόρτυς, οι ὅποιοι ἔδωσαν ονόματα στις πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα και Κατρέα. Οι Κρήτες ὅμως, μη συμφωνώντας με τα λεγόμενα των Τεγεατών, λένε πως ο Κύδων ἦταν γιος της κόρης του Μίνω Ακακαλλίδος και του Ερμή, ο Κατρέας γιος του Μίνω και ο Γόρτυς του Ραδάμανθου. Σχετικά με το Ραδάμανθου Ὁμηρος αναφέρει στα λεγόμενα ἀπὸ τον Πρωτέα προς το Μενέλαο πως ο Μενέλαος θα πάει στα Ηλύσια πεδία, ἀλλ' ο Ραδάμανθου εἶχε φτάσει προηγουμένως ἐκεῖ. Ο Κιναιθων λέει στο ποίημά του πως ο Ραδάμανθου εἶναι γιος του Φαίστου, ο Φαιστός του Τάλω και ο Τάλως του Κρητός. Οι ελληνικές παραδόσεις στα πιο πολλά τους στοιχεία διαφέρουν, ἰδίως στις γενεαλογίες.

Ὁμοίως ο Πλάτων θεωρεῖ ὅτι οι Κύδωνες (ὄχι αυτοὶ που κατάγονταν ἀπὸ τη Σάμο, ἀλλὰ οι ἐπόμενοι κάτοικοί της) ἦταν ἀποικοὶ ἀπὸ την Πελοπόννησο: «Ὅσο για τους υπόλοιπους Ἕλληνες, φαντάζομαι οι Πελοποννήσιοι θα γίνουν πρόθυμα δεκτοί. Ὅπως εἶπες πριν ἀπὸ λίγο υπάρχουν ἀνάμεσά μας πολλοὶ Ἀργίτες, ἀλλὰ και οι Γορτύνιοι, η πιο φημισμένη φυλή, ἀφου εἶναι μετανάστες ἀπὸ την ονομαστή Γόρτυνα της Πελοποννήσου...» (Πλάτων Νόμοι Δ, 708).

Ὁ Στράβων θεωρεῖ ὅτι οι Ετεοκρητες και οι Κύδωνες εἶναι αὐτόχθονες Κρητικοί, πρβ: «Εἶναι εμφανές ὅτι Ετεοκρητες και Κύδωνες εἶναι αὐτόχθονες, ἐνὼ οι ἄλλοι Επήλυδες (μετανάστες). Ὁ Ἄνδρων λέει ὅτι οι Επήλυδες Κρήτες ἦρθαν ἀπὸ τη Θεσσαλία, ἀπὸ την περιοχὴ που παλιά λεγόταν Δωρίδα και σήμερα Εσταιώτιδα. (Στράβων, Ι, IV 6 – 7).

Ὁμοίως ο Διόδωρος Σικελιώτης (5,78) θεωρεῖ και αὐτὸς τους Κύδωνες αὐτόχθονες, ἀφου αναφέρει ὅτι η πόλη Κυδωνία ἦταν μια ἀπὸ τις πόλεις που ἰδρυσε ο Ἕλληνας Θαλασσοκράτορας Μίνωας: «Ὁ Μίνωας, λοιπόν, που ἦταν ο μεγαλύτερος των ἀδελφών, ἐγίνε βασιλιάς του νησιού και ἰδρυσε σ' αὐτὸ αρκετές πόλεις, με γνωστότερες την Κνωσό, Φαιστό και Κυδωνία..... Ἀπέκτησε, ἐπίσης, μεγάλη ναυτική δύναμη, κυρίευσε τα περισσότερα νησιά κι ἐγίνε ο πρώτος Ἕλληνας θαλασσοκράτορας... («Κτήσασθαι δε (Μίνωα) και δύνανμιν ναυτικὴν μεγάλην και των νήσων τας πλείστας καταστρέψασθαι και πρώτον των Ελλήνων θαλαπποκρατήσαι)... (Διόδωρος Σικελιώτης Βίβλος 5, 78 και 79)

Σημειώνεται ὅτι:

Α) Στην περιοχὴ της Κυδωνίας βρισκόταν και η πόλη Απολλωνία και προ αὐτοῦ ο Στέφανος Βυζάντιος στα Εθνικά αναφέρει ὅτι η πόλη Κυδωνία πήρε το ὄνομά της ἀπὸ τον Κύδωνα, το γιο (ὄχι του Τεγεάτη, ἀλλὰ) του Απολλωνα και της Ακακαλλίδος, της θυγατέρας του Μίνωα και ὅτι πριν ονομαζόταν Απολλωνία: «Κυδωνία, πόλις Κρήτης, ἢ πρότερον Απολλωνία, ἀπὸ Κύδωνος τού Απολλωνος και Ακακάλλιδος της Μίνωος θυγατρὸς, δευτέρα πόλις Σικελίας, τρίτη Λιβύης, ο πολίτης

Κυδωνιάτης και Κύδων και Κυδώνιος και Κυδωναίος και Κυδωνίς θηλυκώς και Κυδωνικός ανήρ». (Στέφανος Βυζάντιος, Εθνικά, πόλη «Κυδωνία»)

Β) Ο Απολλώνιος Ρόδιος στα Αργοναυτικά (4.1492) αναφέρει ότι «η Ακακαλλίδα κυοφόρησε το γιο του Απόλλωνα, που τον ονομάζουν Αμφίθεμη και Γεράμαντα». Προ αυτού Το λεξικό Σουίδα αναφέρει ότι ο Αλέξανδρος ο Μιλήσιος στα «Κρητικά» αναφέρει ότι η Κυδωνία κτίστηκε από τον Κύδωνα, το γιο της Ακακαλλίδας και του Ερμή, γιατί ο Νάξος ήταν γιος της Ακακαλλίδας και του Απόλλωνα: «Αλέξανδρος δε εν πρώτω Κρητικών τη Ακακαλλίδι συνελθείν φησί τον Ερμήν και τον Απόλλωνα, και εκ μεν Απόλλωνος γενέσθαι Νάξον, εκ δε Ερμού Κύδωνα, αφ' ού η πόλις Κυδωνία καλείται» (Suidae Lexicon Αλέξανδρος Μιλήσιος και "Σχόλια στον Απολλώνιο Ρόδιο, Δ 1491)

Γ) Στα νομίσματα της αρχαίας πόλης – κράτους Κυδωνίας απεικονίζεται ο οικιστής της ο Κύδων να τον θηλάζει κύων > Κύ(δ)ων = αυτός που τον θήλασε ο σκύλος. Στα ιταλικά cane = ο σκύλος > La canea > Χανιά,

Δ) Ο Απόλλωνας και ο Ερμής, σύμφωνα με το Διόδωρο Σικελιώτη, ήταν Κρητικοί που μετά θάνατο ανακηρύχθηκαν κάτοικοι του Ολύμπου (θεοί).

2. Ο ΜΙΝΩΑΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΕ ΠΡΩΤΟΓΝΟΡΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΘΕΣΜΟΥΣ, ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΥΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΕΤΣΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΖΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΕΥΗΕΡΟΥΝ. ΣΥΝΑΜΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΠΡΩΤΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ ΜΕ ΤΟ ΟΠΟΙΟ Ο ΙΔΙΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΑΥΤΟ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΙ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ - ΥΠΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Α. Ο ΜΙΝΩΑΣ ΕΝΩΝΕΙ ΤΟΥΣ ΚΡΗΤΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΜΑ ΣΥΓΚΡΟΤΕΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΝΑΥΤΙΚΟ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΟΠΟΙΟ Ο ΙΔΙΟΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΗ ΑΥΤΟ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΕΙ ΣΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ - ΥΠΑΡΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Σύμφωνα με τους Θουκυδίδη (3 – 9), Ισοκράτη (Παναθηναϊκός), Διόδωρο (βιβλος 4 και 5), Στράβωνα (βιβλος 10) κ.α., όταν άρχισε να αναπτύσσεται η ναυτιλία και οι άνθρωποι να επικοινωνούν και με τα πλοία, οι Κάρες και οι Φοίνικες κατέλαβαν τις Κυκλάδες που μέχρι τότε ήταν ακατοίκητες και το έριξαν στην πειρατεία και στις ληστείες, με συνέπεια ο Μίνωας να συγκροτήσει **πολεμικό ναυτικό (άρα ο Μίνωας είναι ο ιδρυτής τους Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού)** και να τους διώξει από τις Κυκλάδες και να τις οικήσει με Κρήτες.

Αποτέλεσμα του Πολεμικού ναυτικού του Μίνωα ήταν από τη μια ο ίδιος να γίνει θαλασσοκράτορας και από την άλλη να ελευθερωθούν οι θαλάσσιοι διάδρομοι και έτσι οι Έλληνες να μπορέσουν αφενός να ασχοληθούν και με τη ναυτιλία, να πλουτίσουν, να σταματήσουν το μεταναστευτικό βίο που τους εξανάγκαζαν οι κακοποιοί, να κτίσουν πόλεις κ.τ.λ. και αφετέρου να επικοινωνήσουν – ενωθούν και έτσι να επικρατήσουν στον Τρωϊκό πόλεμο που έγινε τρεις γενιές μετά το θάνατο Μίνωα, **άρα:**

α) **Στο Ελληνικό πολεμικό ναυτικό και το Μίνωα οφείλεται η ύπαρξη, η ελευθερία, η ναυτική ανάπτυξη κ.τ.λ. της Ελλάδας και η επίσημη και ένδοξη ιστορία της Ελλάδας και του Ελληνικού ναυτικού, πολεμικού και εμπορικού, ξεκινούν από την εποχή του Μίνωα.**

β) **Στο Ελληνικό πολεμικό ναυτικό και το Μίνωα οφείλεται η ύπαρξη και ανάπτυξη του πρώτου Ελληνικού και συνάμα ευρωπαϊκού πολιτισμού – του καλούμενου «Μινωικού πολιτισμού».**

Πριν από το Μίνωα τα νησιά του Αιγαίου δεν είχαν μόνιμους κατοίκους, ήταν μόνο λημέρια ληστών και πειρατών, επειδή δεν είχε ακόμη αναπτυχθεί η ναυτιλία και η γεωργία και ως εξ αυτού δεν μπορούσαν να μείνουν στα μικρά νησιά για πολύ καιρό μόνιμοι κάτοικοι. Μετά τα Τρωϊκά αναπτύχθηκαν περισσότερο οι Κάρες και κατέβαλαν και πάλι τις Κυκλάδες και έγιναν αυτοί τώρα θαλασσοκράτορες. Ωστόσο αργότερα, όταν αυξήθηκε η δύναμη των Ελλήνων, διώχτηκαν από τα νησιά και πάλι οι βάρβαροι:

Νόμισμα Κνωσού, 3ος αι. π.Χ., με το Μίνωα, τον πρώτο Έλληνα θαλασσοκράτορα και νομοθέτη και την κόρη του Αριάδνη (Μουσείο Ηρακλείου).

«Ο Μίνωας, εξ όσων κατά παράδοσιν γνωρίζομεν, **πρώτος απέκτησε πολεμικόν ναυτικόν**, και εκυριάρχησεν επί του μεγαλυτέρου μέρους της θαλάσσης, **η οποία ονομάζεται σήμερον Ελληνική**. Κατακτήσας τας Κυκλάδας νήσους, ίδρυσεν αποικίας εις τας περισσοτέρας από αυτάς, αφού **εξεδίωξε τους ληστές Κάρας** και εγκατέστησε τους υιούς του

ως κυβερνήτας. Ως εκ τούτου και την πειρατείαν φυσικά κατεδίωκεν όσον ημπορούσεν από την θάλασσαν αυτήν, διά να περιέρχωνται εις αυτόν ασφαλέστερον τα εισοδήματα των νήσων. Διότι εις την παλαιάν εποχήν οι Έλληνες, και όσοι από τους βαρβάρους εκατοικούσαν είτε τα ηπειρωτικά παράλια, είτε νήσους, όταν ήρχισαν να επικοινωνούν μεταξύ των συχνότερον δια θαλάσσης, επεδόθησαν εις την πειρατείαν υπό την αρχηγίαν ανδρών εκ των δυνατωτάτων, οι οποίοι ωθούντο εις τούτο και από τον πόθον του προσωπικού κέρδους και

από την ανάγκην όπως επαρκούν εις την συντήρησιν των απορωτέρων οπαδών των. Και επιτιθέμενοι κατά πόλεων ατειχίστων και αποτελουμένων από άθροισμα κωμών, τας διήρπαζαν και εντεύθεν εμπορίζοντο κυρίως τα προς το ζην, διότι το έργον τούτο δεν έφευγεν εντροπήν, αλλ' επέσυρε τουναντίον και κάποιαν δόξαν....Αλλ' ακόμη περισσότερο επεδίδοντο εις την πειρατείαν και νησιώται **Κάρες και Φοίνικες**, οι οποίοι είχαν κατοικήσει τας περισσότερας από τας νήσους,..... **Αλλ' αφότου συνεκροτήθη το πολεμικόν ναυτικόν του Μίνωος**, αι δια θαλάσσης συγκοινωνίαι έγιναν ασφαλέστεροι, αφ' ενός μεν διότι οι κακοποιοί των νήσων αυτών εξεδιώχθησαν υπ' αυτού, κατά την εποχήν ακριβώς που προέβη εις εποικισμόν των περισσότερων, εξ αλλού δε διότι οι κάτοικοι των παραλίων ήρχισαν ήδη ν' αποκτούν μεγαλυτέρας περιουσίας και να έχουν μονιμωτέραν κατοικίαν, και μερικοί μάλιστα, όπως ήτο φυσικόν δι' ανθρώπους, των οποίων ηύξανε καθημερινώς ο πλούτος, και με τείχη περιέβαλλαν τας πόλεις των. Διότι, ένεκα του γενικού πόθου του κέρδους και οι ασθενέστεροι ηνείχοντο την εξάρτησιν από τους ισχυροτέρους και οι δυνατώτεροι, διαθέτοντες πλούτον, καθίστων υπηκόους των τας υποδεεστέρας πόλεις. Και μόνον βραδύτερον, **όταν είχαν ήδη έτι μάλλον προαχθή εις την κατάστασιν αυτήν, εξεστράτευσαν κατά της Τροίας...**(Θουκυδίδη Α, 4 - 8, σε νέα Ελληνική από τον εθνάρχη Ελ. Βενιζέλο).

«Έτσι, χωρίς να θέλω να αναζωπυρώσω παλιές μνησικακίες σε βάρος σας, θα αναφέρω ότι ο Μίνωας ανάγκασε κάποτε τους κατοίκους της Αττικής να πληρώνουν βαρύ φόρο, επειδή είχε ναυτική δύναμη, ενώ οι Αθηναίοι δεν είχαν ακόμη αποκτήσει τα πλοία που διαθέτουν σήμερα ούτε χώρα πλούσια σε ξυλεία, κατάλληλη για τη ναυπήγηση πλοίων και τη δημιουργία ισχυρού ναυτικού (Πλατων, νόμοι Δ, 706, b)

«Την εποχή που τα νησιά των Κυκλάδων ήταν ακόμη έρημα, ο Μίνωας, βασιλιάς της Κρήτης, με μεγάλες ναυτικές και πεζικές δυνάμεις, ήταν θαλασσοκράτορας και έστελνε πολλές αποικίες από την Κρήτη, έτσι κατοίκησε τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, ενώ ταυτόχρονα κατέλαβε και αρκετά μεγάλη παραθαλάσσια περιοχή της Ασίας ... **Όλα αυτά έγιναν πριν τα Τρωικά**. Μετά την άλωση της Τροίας, αναπτύχθηκαν περισσότερο οι Κάρες και έγιναν θαλασσοκράτορες, επικράτησαν στις Κυκλάδες και άλλες τις πήραν δικές τους κι έδιωξαν τους Κρήτες που τις κατοικούσαν, ενώ σε άλλες εγκαταστάθηκαν μαζί με τους προκατόχους τους Κρήτες. Αργότερα που αυξήθηκε η δύναμη των Ελλήνων, συνέβη να κατοικηθούν από αυτούς τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων **και να εκδιωχθούν οι βάρβαροι...**» (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 84)

« Για τους παλαιότερους αγώνες που έγιναν για την ελευθερία των Ελλήνων ..... Πρώτα-πρώτα τις Κυκλάδες, για τις οποίες έγιναν πολλές επιχειρήσεις από την εποχή που βασιλιάς της Κρήτης ήταν ο Μίνωας, τελευταίοι τις κατέλαβαν οι Κάρες. Οι πρόγονοί μας, αφού τους έδιωξαν, δεν τόλμησαν να οικειοποιηθούν τη χώρα τους, αλλά έστειλαν φτωχότερους Έλληνες να κατοικήσουν εκεί...(Ισοκράτης Παναθηναϊκός, 43-44)

Β. Ο ΜΙΝΩΑΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΜΕ ΠΡΩΤΟΓΝΟΡΟΥΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ

ΘΕΣΜΟΥΣ, ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΥΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΕΤΣΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΖΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΕΥΗΕΡΟΥΝ ΚΑΙ ΑΥΤΟΙ

Ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ, σύμφωνα με τους αρχαίους συγγραφείς: Πλάτωνα (Νόμοι, Μίνως), Αριστοτέλη (Πολιτικά Β, 1271, 10), Στράβωνα (βιβλίο 10 = Ι), Πλούταρχο (Λυκούργος και Σόλων) κ.α., δεν ήταν μόνο οι θεμελιωτές της θαλασσοκρατορίας των Κρητών, αλλά και οι οργανωτές της περίφημης πολιτείας των Κρητών, την οποία αντέγραψαν στη συνέχεια όλοι οι άλλοι Έλληνες (πρώτα οι Λακεδαιμόνιοι ή Σπαρτιάτες και μετά οι Αθηναίοι), μετά οι Ρωμαίοι κ.α., όπως θα δούμε πιο κάτω.

Ειδικότερα ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ ήταν λέει εκείνοι που πρώτοι ασχολήθηκαν με τις πολιτικές επιστήμες (νομική, κυβερνητική, διοίκηση κ.τ.λ.), ώστε να υπάρχει ισότητα, δικαιοσύνη, ευημερία και δημοκρατία στους Κρήτες ή ήταν αυτοί που πρώτοι:

Α) Βρήκαν την αλήθεια για τη διακυβέρνηση της πόλης, απ' όπου μετά και πολιτεία, πολίτης και πολιτισμός. . Για πρώτη φορά επί Μίνωα, όπως θα δούμε πιο κάτω, από τη μια θεσπίστηκαν και μάλιστα γραπτοί στην Κρήτη νόμοι και επίσης όργανα διοίκησης με γραπτά καταστατικά (συντάγματα): βουλή, βουλευτές ή γερουσιαστές, έφοροι κ.α. και από την άλλη οι νόμοι (διοίκησης και συναλλαγών) ήταν ανάλογα με το περί δικαίου και ηθικής (ήθη και θρησκεία) συναίσθημα.

Β) Δημιούργησαν κράτος πρόνοιας: βρήκαν την κοινοκτημοσύνη, τη κοινή συμβίωση και τα κοινά συσσίτια (κάτι ως ο σημερινός κουμμουνισμός),

Γ) Μεριμνήσαν για τη ανάπτυξη της φιλοσοφίας και των γραμμάτων,

Δ) Ένωσαν τα έθνη ή φυλές ενός χώρου (της Κρήτης) σε ενιαίο σύνολο, άσχετα με την καταγωγή τους, δημιουργώντας το περίφημο «Κοινό των Κρητών» («Ενωμένες Κρητικές πολιτείες, κρητική πολιτεία), πρβ (μτφ από τις εκδόσεις «Κάκτος»):

«Γι αυτό το λόγο ο Μίνωας θέσπισε αυτούς τους Νόμους για τους πολίτες του, εξαιτίας των οποίων η Κρήτη ευημερεί ανέκαθεν, καθώς και η Σπάρτη από τότε που άρχισε να τους χρησιμοποιεί, επειδή οι νόμοι αυτοί είναι θεϊκοί. (Πλάτων, Μίνως, 320 b),

«Διότι για το ότι ήταν καλός και δίκαιος, καλός νομέας, όπως λέγαμε προηγουμένως, ισχυρότατη απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι οι νόμοι του Μίνωα παραμένουν αδιασάλευτοι, επειδή βρήκε την αλήθεια, σχετικά με τη διοίκηση της πόλης. (Πλάτων «Μίνως», 318 – 321)

«η φιλοσοφία είναι παλαιότατη μεταξύ των Ελλήνων και περισσότερο στους Κρήτες και στους Λακεδαιμόνιους»... (Πλάτων, Πρωταγόρας 342 a-c) κ.α.

“Στην ιστορία έχει γραφτεί πως ο Μίνωας ήταν έξοχος νομοθέτης, πρώτος που κυριάρχησε στις θάλασσες. Χώρισε το νησί στα τρία και σε κάθε μέρος έχτισε πόλη, την Κνωσό..... Κατά τον Έφορο, ο Μίνωας θαύμαζε κάποιο

παλαιό, το Ραδάμανθυ, που είχε ίδιο όνομα με τον αδελφό του. **Αυτός πρώτος αναφέρεται ότι εκπολίτισε το νησί με νόμους και κτίσεις πόλεων και συντάγματα**, υποστηρίζοντας ότι φέρνει από τον ίδιο το Δία τους νόμους του..... Για την Κρήτη λέγεται ότι στα αρχαία χρόνια είχε καλή διακυβέρνηση και οι καλύτεροι από τους Έλληνες τη θαύμαζαν. Ανάμεσά στους πρώτους ήταν οι Λακεδαιμόνιοι, όπως ομολογούν ο Πλάτωνας στους Νόμους και ο Έφορος που περιέγραψε το πολίτευμά τους στο έργο Ευρώπη.... (Στράβων «Γεωγραφικά» Ι', C 476 – 478)

«Γι αυτό το λόγο ο Μίνωας θέσπισε αυτούς τους Νόμους για τους πολίτες του, εξαιτίας των οποίων η Κρήτη ευημερεί ανέκαθεν, καθώς και η Σπάρτη από τότε που άρχισε να τους χρησιμοποιεί, επειδή οι νόμοι αυτοί είναι θεϊκοί. (Πλάτων, Μίνως, 320 b)

«Τα παιδιά μαθαίνουν όχι μόνο γράμματα, αλλά και τραγούδια με τους νόμους και μερικά είδη μουσικής. Οι νεότεροι σπίζονται στα λεγόμενα **ανδρεία**. Κάθονται να φάνε κατάχαμα όλοι μαζί, φορούνε πρόχειρα ρούχα, τα ίδια χιμώνα – καλοκαίρι, και υπηρετούν τους μεγαλύτερους, καθώς και τους εαυτούς των. Αυτοί που τρώνε κάνουν πολέμους με τις άλλες παρέες ή και μέσα στην ίδια παρέα. Μεταξύ τους. Σε κάθε ανδρείο υπάρχει **παιδονόμος**. Οι μεγαλύτερες ηλικίες έρχονται σε **αγέλες**. Αρχηγό στις αγέλες είναι τα σημαντικά παιδιά, τα πιο δυνατά. Καθένας από αυτούς συγκεντρώνει γύρω του όσα περισσότερα παιδιά μπορεί. Σε κάθε αγέλη αρχηγός είναι συνήθως ο πατέρας του παιδιού που μαζεύει τα άλλα, υπεύθυνος στο να βγάζει τα παιδιά στο κυνήγι και να τιμωρεί τους απειθαρχούς. Τρέφονται με δημόσια δαπάνη. .... Εκλέγουν **δέκα άρχοντες**. Για τα πολύ μεγάλα προβλήματα συμβουλευονται τους **Γέροντες**. Δικαίωμα στο θεσμό έχουν οι επιτυχημένοι **στο αξίωμα του κόσμου** και άνθρωποι αναγνωρισμένης αξίας. (Στράβωνας, Γεωγραφικά 10, C 481 - 483, IV 17 – 20)

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποιος από τους παλαιούς βασιλείς λέγεται ότι υπήρξε καλός νομοθέτης, του οποίου οι νόμοι διασώζονται ακόμα και σήμερα, επειδή είναι θεϊκοί;

ΕΤΑΙΡΟΣ: Δεν μου έρχεται στον νου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δεν ξέρεις ποιοι Έλληνες έχουν τους παλιότερους νόμους;

ΕΤΑΙΡΟΣ: Μήπως εννοείς τους Λακεδαιμόνιους και το νομοθέτη Λυκούργο;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αλλά και αυτοί οι νόμοι σε καμία περίπτωση δεν υπάρχουν περισσότερο από τριακόσια χρόνια ή κάτι περισσότερο. Αλλά και οι καλύτεροι από τους νόμους τούτους από πού ήρθαν; Ξέρεις;

ΕΤΑΙΡΟΣ: **Λένε από την Κρήτη.**

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: **Αυτοί λοιπόν, οι Κρήτες, έχουν τους πιο παλιούς νόμους απ' όλους τους Έλληνες; («Ουκούν ούτοι, οι Κρήτες, παλαιοτάτοις νόμοις χρώνται των Ελλήνων»)**

ΕΤΑΙΡΟΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: **Ξέρεις ποιοι ήταν οι άξιοι βασιλείς τους; Ο Μίνωας και ο Ραδάμανθυς, γιοι του Δία και της Ευρώπης' δικοί τους είναι οι νόμοι.** (Πλάτων «Μίνως», 318 – 321)

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Εννοείς, όπως αναφέρει ο Όμηρος, **ο Μίνωας πήγαινε κάθε εννιά χρόνια και συμβουλευόταν τον πατέρα του το Δία και στη συνέχεια έδινε νόμους στις πόλεις σας σύμφωνα με τις παραινέσεις του Θεού;**

ΚΛΕΙΝΙΑΣ Ναι, αυτή είναι η κρητική άποψη... ..

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Θα 'πρεπε να πεις: Ξένε, δεν είναι τυχαίο που οι νόμοι της Κρήτης έχουν τόσο μεγάλη φήμη σε ολόκληρο τον Ελληνικό κόσμο. (Ω ξένε, εχρην ειπείν, οι Κρητών νόμοι ουκ εισίν μάτην διαφερόντως εν πάσιν ευδόκιμοι τοις Έλλησιν) Είναι νόμοι δίκαιοι, που προσφέρουν ευτυχία σε όσους τους ακολουθούν, Δίνουν δηλαδή όλα τα αγαθά, τα οποία ανήκουν σε δυο κατηγορίες, ανθρώπινα και θεία.... (Πλάτωνα, Νόμοι, 625 - 631)

Αντίθετα πιο πριν στην Ελλάδα και για πολύ καιρό ακόμη στους άλλους λαούς δεν υπήρχαν συντάγματα, βουλή και βουλευτές, κράτος μέριμνας κ.τ.λ. Απλώς ο κάθε ηγέτης (φύλαρχος ή τύραννος ή βασιλιάς) όριζε τους νόμους ανάλογα με τις δικές του επιθυμίες και νοημοσύνη. Ο βασιλιάς και γενικά οι άρχοντες είχαν ό,τι ήθελαν και οι άλλοι ελάχιστα ή τίποτε, κανείς δεν τολμούσε να αντιμιλήσει, υπήρχε ειδωλολατρία, οι βασιλιάδες λατρεύονταν ως θεοί, γίνονταν ανθρωποθυσίες κ.τ.λ. Μάλιστα οι λόγοι αυτοί ήταν και η αιτία που: α) Οι Σπαρτιάτες έλεγαν ότι οι νόμοι των άλλων πλην του Μίνωα ήταν γελοίοι, για να τους αντιγράψουν. β) Οι Εβραίοι έλεγαν ότι αν δεν αλλάξει ο κόσμος, θα τον καταστρέψει ο θεός, γ) Οι αρχαίοι Έλληνες δεν αναφέρουν κανένα άλλο σπουδαίο αρχαίο πολιτισμό πλην μόνο το Μινωικό ή που έλεγαν «**Πας μη Έλλην βάρβαρος**»

3. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΠΟΙΟΣ ΗΤΑΝ, ΠΟΤΕ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΕ Κ.ΛΠ.

Ο Μινωικός Πολιτισμός ήταν ο πρώτος αξιόλογος πολιτισμός στον κόσμο, όπως θα δούμε να λένε πιο κάτω οι αρχαίοι συγγραφείς (Πλούταρχος, Πλάτων κ.α.), και ο οποίος άρχισε να αναπτύσσεται στην Κρήτη πολλά χρόνια πριν από το Μίνωα. Ωστόσο η μεγάλη άνθησή του ήταν επί εποχής του Μίνωα, του πιο αξιόλογου ηγεμόνα της αρχαίας εποχής, και γι αυτό ο εν λόγω πολιτισμός ονομάστηκε Μινωικός από τον Άγγλο αρχαιολόγο Α. Evans.

Ι. ΠΟΙΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Οι αρχαίοι συγγραφείς, βλέπε ενδεικτικά: Διόδωρος Σικελιώτης (Βίβλος 4 και 5), Στράβων (Γεωγραφικά Ι) κ.α., αναφέρουν ότι οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης ήταν οι καλούμενοι Ετεοκρήτες ή άλλως Ιδαίοι δάκτυλοι ή Κουρήτες. Μετά ήλθαν στο νησί ως μετανάστες από τη Θεσσαλία, επειδή εκεί έγινε ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα, κάποιες φυλές των Αχαιών, Δωριέων και Πελασγών, τους οποίους ένωσε με τους Ετεοκρήτες σε ενιαίο σύνολο ο Μίνωας και με πρωτόγνωρους για την εποχή θεσμούς με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί τότε η περίφημη Κρητική (Μινωική) Πολιτεία – Θαλασσοκρατορία, την οποία μετά

αντέγραψαν όλες οι ελληνικές πόλεις – κράτη, καθώς και οι Ρωμαίοι (βλέπε «Εξάπλωση Μινωικού Πολιτισμού»)

Οι Ετεόκρητες ήταν, λένε οι αρχαίοι συγγραφείς, εκείνοι που πρώτοι έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα. Αυτοί πρώτοι συγκέντρωσαν λείψαντα τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγιού, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά ήταν και οι πρώτοι που δίδαξαν την ομόνοια και κάποια ευταξία στην κοινωνική ζωή κ.τ.λ. καθώς και εκείνοι που ασχολήθηκαν με τα γυμνάσια και συνάμα ίδρυσαν στην Ολυμπία τους Ολυμπιακούς αγώνες κ.α., πρβ (μτφ από τις εκδόσεις «Κάκτος»):

«Οι κάτοικοι, λοιπόν, της Κρήτης λένε πως οι αρχαιότεροι κάτοικοι στο νησί ήταν αυτόχθονες, οι λεγόμενοι Ετεοκρήτες, των οποίων ο βασιλιάς, Κρητας το όνομα, ανακάλυψε πολλά και πολύ σημαντικά πράγματα στο νησί που είχαν τη δυνατότητα να ωφελήσουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων.... ... Για τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. Λένε, μάλιστα, πως ένας τους ο Ηρακλής, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Εξ αιτίας της συνωνυμίας οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες.... (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,64)

«Μετά τους Ιδαίους Δακτύλους έγιναν οι Κουρήτες, ... Καθώς διακρινόταν για τη σύνεσή τους, έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα, διότι πρώτοι αυτοί συγκέντρωσαν τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγιού, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά ήταν και οι πρώτοι που δίδαξαν την ομόνοια και κάποια ευταξία στην κοινωνική ζωή. Ανακάλυψαν επίσης τα ξίφη, τα κράνη και τους πολεμικούς χορούς. Λένε πως σ' αυτούς παρέδωσε το Δία η Ρέα, κρυφά από τον πατέρα του Κρόνο, και κείνοι τον πήραν και τον ανέθρεψαν..... (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,65)

<<..Να ασκούν (οι νέοι της Κρήτης) επίσης την τοξοβολία και τον ένοπλο χορό, που βρήκαν πρώτοι και έδειξαν οι Κουρήτες και ο οποίος έπειτα ονομάστηκε πυρρίχη από το όνομα αυτού που τον οργάνωσε. Έτσι το παιγνίδι δεν ήταν άσχετο με πράξη χρήσιμη στον πόλεμο. Επίσης στα τραγούδια τους χρησιμοποιούν Κρητικούς ρυθμούς που είναι πολύ γρήγοροι και τους βρήκε ο Θάλης. Ορίστηκε επίσης να φοράνε στρατιωτικά ρούχα και υποδήματα. Τα όπλα εξάλλου θεωρούνται τα καλύτερα δώρα.>>(ΣΤΡΑΒΩΝΑ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV 16)

«...Τον Απόλλωνα αναγορεύουν εφευρέτη της λύρας και της μουσικής της. Εισήγαγε επίσης τη γνώση της ιατρικής που γίνεται μέσω της μαντικής τέχνης, που παλιά μ' αυτή θεραπεύονταν όσοι αρρώσταιναν, καθώς βρήκε το τόξο, δίδαξε στους ντόπιους τα περί την τοξοβολία, αιτία για την οποία οι Κρήτες επιδόθηκαν με ζέση στην τοξοβολία και το τόξο ονομάστηκε Κρητικό» ..... ο Απόλλωνας ονομάστηκε Δήλιος, Λύκιος και Πύθιος και η Άρτεμις Εφέσια,

Κρησία, καθώς και Ταυροπόλος και Περσία, παρ'όλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη.....». (Διόδωρος, 5, 65 και 5, 74 και 5, 77)

Ακολουθώντας οι Κρήτες, όπως θα δούμε πιο κάτω, ασχολήθηκαν πρώτοι με τις τέχνες και τα γράμματα (νομική, ναυπηγική, μεταλλουργία, υφαντική, γραφή, φιλοσοφία, ιατρική κ.α.), καθώς και με το χορό, τα μουσικά όργανα και τη μουσική κ.α. (βλέπε πιο κάτω).

Εξ αιτίας του Πολεμικού Ναυτικού του Μίνωα, όπως είδαμε πιο πριν να λένε οι αρχαίοι συγγραφείς (Θουκυδίδης 2 – 9) κ.α., αφενός άρχισε να σταματά ο μεταναστευτικός βίος, πατάχθηκαν ο πειρατικός και ο ληστικός βίος στο Αιγαίο – Μεσόγειο και προ αυτού αναπτύχθηκε η γεωργία και η ναυτιλία, δημιουργήθηκαν μόνιμοι οικισμοί (πόλεις), με πρώτη και καλύτερη την Κρητική Πολιτεία με έδρα την Κνωσό, με συνέπεια να αναπτυχτούνε στην Κρήτη και για πρώτη φορά στον κόσμο η φιλοσοφία, τα γράμματα, οι τέχνες και γενικά ο πολιτισμός. Για πρώτη φορά τότε στην Κρήτη θεσμοθετήθηκαν οι πολιτειακοί θεσμοί: το σύνταγμα, η βουλή, το κράτος πρόνοιας με κοινά συσσίτια, δωρεάν παιδεία κ.α. Επίσης τότε θεσμοθετήθηκε οι νόμοι να είναι γραπτοί, δημόσιοι και συνάμα ανάλογα με το περί θείου και δικαίου συναίσθημα κ.α.

Στη συνέχεια τους θεσμούς της περίφημης Κρητικής Πολιτείας, καθώς λένε οι αρχαίοι συγγραφείς, αντέγραψαν όλες οι ελληνικές πόλεις – κράτη, πρώτα οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο, και μετά οι Αθηναίοι με το Λυκούργο, καθώς και οι Ρωμαίοι με το Νόμα

II. Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ορισμένοι ισχυρίζονται ότι στην Κρήτη επί Μινωικής εποχής υπήρχε μητριαρχία, κάτι που δεν είναι αληθές, γιατί αυτό λέγεται χωρίς μαρτυρίες ή αποδείξεις. Η αλήθεια είναι, όπως προκύπτει από τα λεγόμενα των αρχαίων συγγραφέων, από το διασωθέν απόσπασμα από τη στήλη VI του νομικού κώδικα της Γόρτυνας και τις παραστάσεις στις τοιχογραφίες της Μινωικής Κρήτης, ότι στη Μινωική Κρήτη οι γυναίκες και οι άντρες ήταν ισότιμοι. Για παράδειγμα στη Μινωική Κρήτη οι γυναίκες παρακολουθούσαν, αλλά και λάμβαναν μέρος σε αθλητικούς αγώνες, να γίνονταν ιερείς και Αρχιερείς κ.α. (έχουν διασωθεί τοιχογραφίες στην Κρήτη με κορίτσια να τρέχουν σε αθλητικό αγώνα, με κορίτσια να χορεύουν, με κοπέλες Αρχιερείς κ.α.),, ενώ στους Ολυμπιακούς αγώνες, καθώς και σε πολλά άλλα μέρη ακόμη και σήμερα απαγορεύεται.

Απλώς στη Μινωική Κρήτη μερικές δουλειές συνηθίζονταν να είναι μόνο γυναικείες και κάποιες άλλες μόνο ανδρικές. Οι άνδρες ήταν κυρίως για τις βαριές εργασίες, π.χ. κτηνοτροφία, οικοδομή κ.α., καθώς και αυτές που τελούνταν εκτός σπιτιού, π.χ. στρατός, ναυτικό κ.α.

Οι γυναίκες της Μινωικής Κρήτης ήταν οι αφέντρες του σπιτιού, αυτές που γεννούσαν, έτρεφαν και μεγάλωναν τα παιδιά. Συνάμα ασχολούνταν και με εργασίες που δεν ήταν εξουθενωτικές ή που δε χρειάζονταν κάποια να λείπει για πολύ καιρό από το σπίτι. Ασχολούνταν και με το κυνήγι και τη γεωργία, το ψάρεμα, την εκκλησία, τον αθλητισμό κ.α.

Τοιχογραφία Κνωσού

Η Κρητικιά Δήμητρα βρήκε και καλλιέργησε πρώτη τα από αυτή ονομασμένα δημητριακά και η οποία μετά το θάνατό της ανακηρύχθηκε θεά της γεωργίας, πρβ:

«Γιατί οι περισσότεροι θεοί, λένε, κίνησαν από

την Κρήτη να επισκεφτούν πολλά μέρη της οικουμένης, για να ευεργετήσουν τα γένη των ανθρώπων και να μεταδώσουν σε όλους τα οφέλη από τις ανακαλύψεις τους. Η Δήμητρα, για παράδειγμα, πέρασε στην Αττική, από εκεί τράβηξε για τη Σικελία και μετά στην Αίγυπτο και σ' εκείνους τους τόπους κυρίως, επειδή παρέδωσε τον καρπό του σταριού και δίδαξε τη σπορά του, δέχτηκε μεγάλες τιμές από τους ευεργετημένους. Το ίδιο και η Αφροδίτη στη Σικελία περνούσε τον καιρό της στον Έρυκα, από τα νησιά στα Κύθηρα και στην Πάφο της Κύπρου και στην Ασία στην περιοχή της Συρίας· επειδή φανερώθηκε η θεά και έμενε περισσότερο στη χώρα τους, οι ντόπιοι την.... («των γαρ θεών φασι τους πλείστους εν της Κρήτης ορμηθεντας επιέναι πολλά μέρη της οικουμένης, ευεργετούντας .... Το μιν (Απόλλωνα) Δηλιον και Λυκιον και Πύθιον ονομαζεσθαι, την δ' (Άρτεμη) Εφεσίαν και Κρησίαν, ετι δε Ταυροπόλον και Περσίαν, αμφοτέρων εν Κρήτη γεγεννημένων.....») (Διόδωρος 5.77)

Η Κρητικιά Βριτόμαρτης ήταν αυτή που βρήκε τα δίκτυα των ψαράδων.

Η Κρητικιά Αθηνά ήταν αυτή που καλλιέργησε πρώτη την ελιά και επίσης αυτή που βρήκε τον αργαλειό κ.α. και γι αυτό μετά θάνατο ανακηρύχθηκε θεά.

«Αθηνά δε προσάπτουσι την τε των ελαιών ήμέρωσιν και φυτείαν παραδούναι τοις ανθρώποις και την του καρπού τούτου κατεργασίαν..... **Προς δε τούτοις την της εσθήτος κατασκευήν και την τεκτονικήν τέχνην**, έτι δε πολλά των εν ταις άλλαις επιστήμαις εισηγήσασθαι τοις ανθρώποις· ευρειν δε και την των αυλών κατασκευήν και δια τούτων συντελούμενη μουσικήν και το σύνολον πολλά των φιλοτέχνων έργων, αφ' ων εργάνην αυτήν προσαγορεύεσθαι».(Διόδωρος Σικελιώτης 5.72-77

Ειδικότερα στη Μινωική Κρήτη υπήρχε πλήρη ελευθερία και ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ή άλλως ισότιμη εμφάνιση και δράση γυναικών και ανδρών, κάτι που δεν ίσχυε στα άλλα μέρη,

ελληνικά και μη. Πέραν αυτού τα δικαιώματα της γυναίκας στη Μινωική Κρήτη ήταν κατοχυρωμένα συνταγματικά (η Κρήτη από την εποχή του Μίνωα είχε σύνταγμα), όπως προκύπτει σαφέστατα από απόσπασμα του νομικού κώδικα της Γόρτυνα που έχει διασωθεί, πρβ:

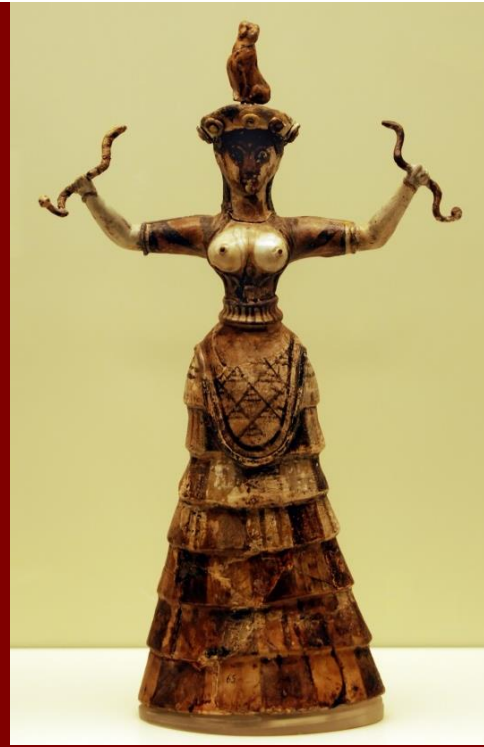
<<.. Ούτε ο άντρας να (μπορεί να) εκποιεί ή να υπόσχεται την (περιουσία) της γυναίκας του, αλλά ούτε και ο γιος την (περιουσία) της μητέρας του. Εάν τυχόν κάποιος αγοράσει ή λάβει ως ενέχυρο ή δεχθεί ως υπόσχεση (κάτι), σε αντίθεση με όσα αναγράφονται τώρα εδώ, τα μεν περιουσιακά στοιχεία θα παραμείνουν στη μητέρα ή τη γυναίκα, εκείνος δε που πούλησε, ενεχυρίασε ή έδωσε υπόσχεση, θα καταβάλει στον αγοραστή ή σ' αυτόν που έλαβε το ενέχυρο ή δέχθηκε την υπόσχεση τα διπλά και, αν του έχει επιβληθεί και άλλη ποινή, το απλό. Για παλαιότερες όμως παραβάσεις, να μην τίθεται θέμα δίκης.....>> (Απόσπασμα από τη στήλη VI του νομικού κώδικα της Γόρτυνα, 480 – 460 π.Χ. Μετάφραση στη νέα Ελληνική: Χαρ. Κριτζάς, Διευθυντής Επιγραφικού Μουσείου Αθηνών)

Και επειδή οι γυναίκες της Μινωικής Κρήτης γυναίκες κυκλοφορούσαν ελεύθερα και παντού, κάτι που δεν ισχύει ακόμη και σήμερα σε πολλά μέρη, έδιναν ιδιαίτερη έμφαση στην εξωτερική τους εμφάνιση.

Τα ρούχα τους ήταν κομμένα και ραμμένα στα μέτρα του χρήστη, κάτι όπως γίνεται σήμερα, ενώ στα άλλα μέρη οι γυναίκες και οι άνδρες φορούσαν ρούχα που ήταν περιζώματα από προβιές ζώων ή χιτώνες, που ήταν κάτι όπως και τα κλινοσκεπάσματα.

Επίσης οι γυναίκες έβαφαν τα χείλη τους κόκκινα, τα βλέφαρά τους μαύρα, το πρόσωπό τους λευκό και τελειοποιούσαν το μακιγιάζ τους χρησιμοποιώντας σκόνη ώχρας. Επίσης, συνήθιζαν να βγάζουν τα φρύδια τους, να αλείφουν το σώμα τους με ενυδατικά έλαια και γενικότερα χρησιμοποιούσαν κάποια ιδιαίτερα καλλυντικά κι αρώματα. Επιπλέον, λάτρευαν να φορούν κοσμήματα, ενώ τους άρεσαν τα περίτεχνα χτενίσματα, όπως η κόμμωση με ταινίες και δικτυωτά πλέγματα.

Η μινωίτισσα ήταν η πιο καλοντυμένη γυναίκα της εποχής της, το ωραίο φύλο. Η μόδα στη μινωική Κρήτη, σε μια κοινωνία σύνθετη και προηγμένη, περιλάμβανε τα πάντα: εντυπωσιακά καπέλα, πλουμιστές κωδονόσχημες φούστες από λινό ή μαλλί, εφαρμοστά περικόρμια, μυτερούς γιακάδες, κεντητές ποδιές με πολύχρωμα μοτίβα, διάφανα μεταξένια πέπλα, περίτεχνα χτενίσματα με κορδέλες. Πρόκειται αναμφισβήτητα για μια πολύ εντυπωσιακή μόδα που ακόμα και σήμερα αποτελεί πηγή έμπνευσης για τους σχεδιαστές.

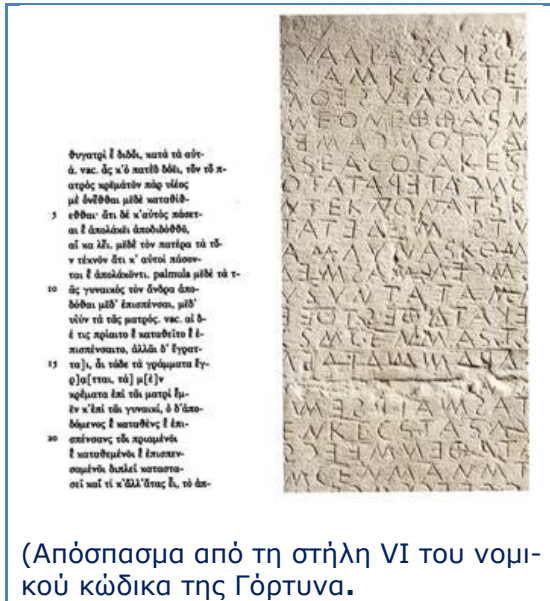
Ειδώλια από Φαγεντιανή με γητεύτρες όφειων (όχι θεές όφειων). (Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου Κρήτης).

Ο Διόδωρος αναφέρει ότι οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες (οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης) ήταν αυτόχθονες, όμως «μερικοί, μεταξύ των οποίων και ο Έφφορος, ιστορούν πως οι Ιδαίοι Δάκτυλοι, είχαν γεννηθεί στην Ίδη της Φρυγίας και πως πέρασαν στην Ευρώπη με το Μύγδονα και καθώς ήταν γητευτές, επιδίδονταν σε ξόρκια, τις τελετές και τα μυστήρια και ζώντας ένα διάστημα στη Σαμοθράκη εξέπληξαν σε μεγάλο βαθμό τους εκεί κατοίκους με αποτέλεσμα να γίνει μαθητής τους ο Ορφέας, ένας άνθρωπος προικισμένος με ξεχωριστή ικανότητα στην ποίηση και τη μελωδία» (βλέπε Διόδωρος 5.64,4.

ΙΙΙ. ΟΙ ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΕΦΕΥΡΕΤΕΣ: ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ, ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΤΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ, ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ Κ.Α.

«η φιλοσοφία είναι παλαιότατη μεταξύ των Ελλήνων και περισσότερο στους Κρήτες και στους Λακεδαιμόνιους»... (Πλάτων, Πρωταγόρας 342 a-c) κ.α.

Α. Η ΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΩΝ

Ο Πλάτωνας («Μίνωας», 318 – 321) αναφέρει ότι οι Κρήτες έχουν τους πιο παλιούς νόμους απ' όλους τους Έλληνες και τους νόμους αυτούς τους έκαναν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους. Επίσης ο Στράβωνας (I 17) αναφέρει ότι επί εποχής του ίχνη των παλιών μινωικών νόμων απέμειναν στους Λυττίους, στους Γορτυνίους και σε μερικά σημερινά χωριά.

Παραθέτουμε αμέσως πιο κάτω απόσπασμα από το Νομικό Κώδικα της Γόρτυνας, ο οποίος είναι

γραμμένος με το σημερινό Ελληνικό αλφάβητο, όμως σε μια από τις πολλές παλιές παραλλαγές του και βουστροφηδόν. Ο Νομικός Κώδικας της Γόρτυνας χρονολογείται από το πρώτο μισό του 5ου αι. π.Χ. αι. (480 – 460 π.Χ.) και γι αυτό αποτελεί αφενός τον πιο αρχαίο νομικό κώδικα που γνωρίζουμε και αφετέρου ένα από τα πιο παλιά (όχι, όμως από τα αρχαιότερα) γραπτά μνημεία του Ελληνικού αλφαβητικού συστήματος γραφής.

«Τα ίδια ισχύουν και οσάκις δίνει (κάποιος περιουσία) στη θυγατέρα του. Όσο ζει ο πατέρας να μην μπορεί να πουλά ή να δίνει ως ενέχυρο ο γιος κάτι από την πατρική περιουσία. Όσα, όμως, ο ίδιος έχει αποκτήσει ή κληρονομήσει, αν θέλει ας τα εκποιεί. Ούτε ο πατέρας (να μπορεί να πουλήσει ή να δώσει ως ενέχυρο) την περιουσία των παιδιών του, την οποία τα ίδια έχουν αποκτήσει ή κληρονομήσει. Ούτε ο άντρας να (μπορεί να) εκποιεί ή να υπόσχεται την (περιουσία) της γυναίκας του, αλλά ούτε και ο γιος την (περιουσία) της μητέρας του. Εάν τυχόν κάποιος αγοράσει ή λάβει ως ενέχυρο ή δεχθεί ως υπόσχεση (κάτι), σε αντίθεση με όσα αναγράφονται τώρα εδώ, τα μεν περιουσιακά στοιχεία θα παραμείνουν στη μητέρα ή τη γυναίκα, εκείνος δε που πούλησε, ενεχυρίασε ή έδωσε υπόσχεση, θα καταβάλει στον αγοραστή ή σ' αυτόν που έλαβε το ενέχυρο ή δέχθηκε την υπόσχεση τα

διπλά και, αν του έχει επιβληθεί και άλλη ποινή, το απλό. Για παλαιότερες όμως παραβάσεις, να μην τίθεται θέμα δίκης.

Αν όμως ο εναγόμενος ισχυρίζεται αναφορικά με το πράγμα για το οποίο διεξάγεται η δίκη, ότι δεν ανήκει στη μητέρα ή τη γυναίκα, η δίκη να γίνεται ενώπιον αρμόδιου δικαστή, όπου ορίζεται για κάθε περίπτωση. Αν η μητέρα πεθάνει και αφήσει παιδιά, τη μητρική περιουσία να τη διαχειρίζεται ο πατέρας, χωρίς όμως να την πωλεί ή να την ενεχυριάζει, αν δεν συμφωνήσουν τα παιδιά μετά την ενηλικίωση τους. Αν κάποιος διαφορετικά (προς όσα ορίζονται) αγοράσει ή λάβει ως ενέχυρο (κάτι) τα μεν περιουσιακά στοιχεία να παραμένουν στα παιδιά, σ' αυτόν δε που αγόρασε ή έλαβε ως ενέχυρο να πληρώσει αυτός που πούλησε ή ενεχυρίασε το διπλάσιο της αξίας του. Εάν δε του έχει επιβληθεί και άλλη ποινή το απλό. Αν όμως (ο άνδρας) νυμφευθεί άλλη γυναίκα, τη διαχείριση της μητρικής περιουσίας να την έχουν τα παιδιά. Εάν κάποιος από υποχρέωση σε κάποιον που του το ζήτησε, τον ελευθερώσει από μια άλλη πόλη, όπου βρέθηκε (αιχμάλωτος), μακριά από το δήμο του, να παραμείνει (ο απελευθερωθείς) στην εξουσία του απελευθερώσαντος έως ότου καταβάλει το οφειλόμενο ποσό. Αν, όμως, δεν συμφωνούν σχετικά με το ποσό ή δεν παραδέχεται (ο απελευθερωθείς) ότι ζήτησε να ελευθερωθεί, να αποφασίζει ο δικαστής, αφού ορκιστεί, λαμβάνοντας υπόψη τους προβαλλόμενους ισχυρισμούς.... >> (Απόσπασμα από τη στήλη VI του νομικού κώδικα της Γόρτυνα, 480 – 460 π.Χ. Μετάφραση στη νέα Ελληνική: Χαρ. Κριτζάς, Διευθυντής Επιγραφικού Μουσείου Αθηνών)

B. Η ΜΕΤΑΛΛΟΥΡΓΙΑ, ΤΑ ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΜΕΤΑΛΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΩΝ

Ο Πλούταρχος, ο Διόδωρος, το Πάριο Χρονικό κ.α. αναφέρουν ότι εκείνοι που ανακάλυψαν πρώτοι τα μέταλλα, το χαλκό και το σίδηρο, και έκαναν χρήσιμα εργαλεία ήταν οι Κρήτες και επίσης ότι ο Θησεάς έκοψε νόμισμα μετά την επιστροφή του από την Κρήτη. Αναφέρουν επίσης ότι αρχικά τα νομίσματα ήταν από σίδηρο και χαλκό και στη συνέχεια οι Αργείοι έκοψαν πρώτοι αργυρό νόμισμα και οι Λυδοί χρυσό. Επομένως οι Λυδοί δεν έκοψαν πρώτοι νόμισμα, όπως ισχυρίζονται μερικοί, αλλά έκοψαν πρώτοι χρυσό νόμισμα, πρβ:

«Για τους Ιθαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,64)

«Έκοψε (ο Θησεάς μετά την επιστροφή του από Κρήτη) και νόμισμα όπου χάραξε ένα βόδι ή για να παραστήσει το Μαραθώνιο ταύρο ή το στρατηγό Μίνωα ή σαν ένα κάλεσμα των πολιτών στη γεωργία. Λέγουν μάλιστα πως από εκείνον πήραν το όνομά τους τα

νομίσματα «εκατόμβοιον» και «δεκάβοιον» (Πλουτάρχου «Θησεύς», 25).

ΑΦ' ΟΥ **ΜΙΝΩΣ** [Ο] ΠΡΟΤΕΡΟΣ Ε]ΒΑ[ΣΙΛΕΥΣΕ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ Α[ΠΟΛ]ΛΩΝΙΑΝ ΩΙΚΙΣΕ ΚΑΙ ΣΙΔΗΡΟΣ ΗΥΡΕΘΗ ΕΝ ΤΗΙ ΙΔΗΙ, ΕΥΡΟΝΤΩΝ ΤΩΝ ΙΔΑΙΩΝ ΔΑΚΤΥΛΩΝ ΚΕΛΜΙΟΣ Κ[ΑΙ ΔΑΜΝΑΜΕΝΕΩΣ, ΕΤΗ ΧΗΔΔ, ΒΑΣΙ]ΛΕΥΟΝΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ ΠΑΝΔΙΟΝΟΣ.= σε νέα Ελληνική: Όταν ο Μίνως ο πρώτος βασίλευσε στην Κρήτη και έκανε οικισμό στην Απολλωνία, σίδηρος ευρέθηκε στην Ίδη, βρέθηκε από τους Ιδαιούς Δακτύλους Κέλμιο και Δαμναμενέω, έτος ΧΗΗΔ = 1210, όταν ο Πανδίων βασίλευσε στην Αθήνα.

ΑΦ' ΟΥ **Φ[ΕΙ]ΔΩΝ Ο ΑΡΓΕΙΟΣ** ΕΔΗΜΕΥΣ[Ε ΤΑ] ΜΕΤ[ΡΑ ΚΑΙ ΣΤ]ΑΘΜΑ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΕ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑ ΑΡΓΥΡΟΥΝ ΕΝ ΑΙΓΙΝΗΙ ΕΠΟΙΗΣΕΝ, ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ ΩΝ ΑΦ' ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ, ΕΤΗ ΓΗΔΔΔΙ, ΒΑΣΙΛΕΥΟΝΤΟΣ ΑΘΗΝΩΝ [ΦΕΡΕΚΛ]ΕΙΟΥΣ..... = σε νέα Ελληνική: Όταν ο Φείδων ο Αργεΐος κοινοποίησε τα μέτρα και σταθμά κατασκεύασε αργυρό νόμισμα που το έφτιαξε στην Αίγινα, έγινε 11ος από τον Ηρακλή, έτος ΓΗΔΔΔΙ = 631, όταν ο Φερέκλειος βασίλευσε στην Αθήνα.

Σημειώνεται ότι:

1) Πολλοί λένε ότι ο Ηρόδοτος λέει ότι πρώτοι οι Λύδιοι έκοψαν νόμισμα. Ωστόσο αυτό είναι λάθος, γιατί ο Ηρόδοτος (Α, 94) αναφέρει επακριβώς τα εξής: Λυδοί δε νόμοισι μεν παραπλήσοισι χρεώνται και Έλληνες, χωρίς ή ότι θήλεα τέκνα καταπορνεουουσι, πρώτοι δε ανθρώπων των ημείς ήδμεν νόμισμα χρυσού και αργυρού κοψάμενοι εχρήσαντο, πρώτοι δε και κάπηλοι εγένοντο. φασι δε αυτοί Λυδοί και τας παιγνίας τας νυν σφίσι τε και Έλλησι κατεστεώσας εωυτών εξεύρημα γενέσθαι· άμα δε ταύτας τε εξευρεθήναι παρα σφίσι λέγουσι και Τυρσηνήν αποικίσαι, ώδε περί αυτών λέγοντες(Ηρόδοτος, Α, 94).

Στη νέα Ελληνική: «Οι Λύδιοι έχουν παραπλήσια με τους Έλληνες έθιμα μόνο που αφήνουν τις κόρες του να πορνεύονται. Πρώτοι αυτοί, όσο ξέρουμε, από τους ανθρώπους, έκοψαν και έθεσαν σε κυκλοφορία νομίσματα από χρυσό και ασήμι και αυτοί πάλι πρώτοι έγιναν κάπηλοι. Οι ίδιοι οι Λύδιοι ισχυρίζονται πώς και τα παιγνίδια, που συνηθίζονται σήμερα στον τόπο τους και στην Ελλάδα, είναι δική τους εφεύρεση. (Ηρόδοτος, Α, 94).

Επομένως ο Ηρόδοτος δε λέει ότι πρώτοι οι Λύδιοι έκοψαν νόμισμα, όπως λένε πολλοί, αλλά ότι πρώτοι οι Λυδοί έκοψαν και έθεσαν σε κυκλοφορία νομίσματα από χρυσό και ασήμι. Δεδομένου τώρα ότι ο χαλκός είναι το πιο παλιό ανακαλυφθέν μέταλλο και δεδομένου ότι οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν αρχικά τάλαντα και νομίσματα που ήταν από χαλκό, όπως είδαμε πιο πριν, άρα τα πρώτα νομίσματα ήταν χάλκινα και το νόμισμα είναι Ελληνική επινόηση.

2) Η Κύπρος ήταν μία από τις σημαντικότερες πηγές χαλκού της Αρχαιότητας, ο λόγος, προφανώς, και για τον οποίο ονομάστηκε και έτσι, δηλαδή Κύπρος. Cyprium (λατινικά)= Cooper (αγγλικά) = ο

χαλκός, Ο χαλκός στην άγριά του μορφή είναι πράσινος απ' όπου και cypressus (λατινικά) = ο κυπάρισσος ή άλλως το κυπαρίσσι, Cypreus, a, um = ο χάλκινος, η, ο ή ο βαθυ-πράσινος, η, ο (Χάλκανθος) ή ο Κυπραίος, α, ο,

(Περισσότερα για τα νομίσματα βλέπε στο βιβλίο:

«Νομισματική ιστορία και Αρχαία Νομίσματα Κρήτης, Α. Κρασανάκη».)

Γ. ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΝΑΙ ΕΡΓΟ ΚΡΗΤΩΝ

(ΕΦΕΥΡΕΣΗ ΑΠΟ ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΚΡΗΤΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ, ΤΗΣ ΥΦΑΝΤΙΚΗΣ, ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑ Κ.Α., ΕΞ ΑΙΤΙΑ ΣΤΟΥ ΟΠΟΙΟΙ ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟ ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΑΥΤΟΙ ΑΝΑΚΗΡΥΧΘΗΚΑΝ ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ)

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (5.64-77), ο οποίος έζησε το 90 – 20 π.Χ., άρα επί εποχής που λατρεύονταν ακόμη οι Θεοί του Ολύμπου, αναφέρει, σχετικά με τους Ολύμπιους Θεούς, ότι οι Κρήτες διηγούνται το μύθο που λέει ότι **οι περισσότεροι από τους θεούς, όπως ο Δίας, η Λητώ, ο Απόλλων (= ο γιος του Δία και της Λητούς), η Άρτεμη (η κόρη του Δία και της Λητούς και διδυμη αδελφή του Απόλλωνα)** κ.λπ. γεννήθηκαν στην Κρήτη και επειδή από εκεί πήγαν και σε πολλά άλλα μέρη κάνοντας ευεργεσίες και αγαθοεργίες, μετά το θάνατο ανακηρύχτηκαν αιώνιοι (λέμε ακόμη: αιώνια αυτού η μνήμη), **πρώτοι κάτοικοι του Ολύμπου**, θεοί, επειδή οι άνθρωποι νομίζουν ότι και από εκεί που βρίσκονται, μπορούν ακόμη να τους ευεργετούν. Δηλαδή οι αρχαίοι Κρήτες είπαν στο Διόδωρο ότι οι θεοί τους αρχικά ήταν άνθρωποι, κάτι όπως και ο Χριστός και οι Άγιοι σήμερα. Η Δήμητρα, λέει, βρήκε τη γεωργία και τους καρπούς που από αυτήν ονομάστηκαν δημητριακά, ο Απόλλωνας, λέει, βρήκε τα έγχορδα όργανα, δηλαδή το τόξο και τη κιθάρα με τη μουσική της, η Αθηνά, λέει, βρήκε τον αργαλειό και την ενδυμασία κ.λπ. Έτσι από τους τόπους και τις πράξεις που έλαβαν χώρα στο κάθε μέρος που πήγαιναν και για παράδειγμα ο Απόλλωνας ονομάστηκε Λύκιος, Πύθιος και η Άρτεμη Εφεσία, Περσία.... παρόλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη, πρβ:

«Τούτοι, λοιπόν, οι θεοί, έχοντας ευεργετήσει σε μεγάλο βαθμό τη ζωή των ανθρώπων, δεν αξιώθηκαν μόνο να λάβουν αθάνατες τιμές, αλλά θεωρήθηκαν επίσης πως ήταν οι πρώτοι που κατοίκησαν στον Όλυμπο, μετά τη μετάσταση τους από τους ανθρώπους..... **Από τον Κρόνο και τη Ρέα λέγεται πως γεννήθηκαν η Εστία, η Δήμητρα και η Ήρα, καθώς και ο Δίας, ο Ποσειδώνας και ο Αϊδης** ..... **Παιδιά του Δία**, λένε, ήταν από τις θεές η Αφροδίτη και οι Χάριτες, καθώς και η Ειλείθια και η συνεργάτις της η Άρτεμη και οι Ώρες,

όπως ονομάζονται, η Ευνομία η Δίκη και η Ειρήνη, καθώς και η Αθηνά και οι Μούσες, και από τους θεούς ο Ήφαιστος, ο Άρης και ο Απόλλωνας, καθώς επίσης ο Ερμής, ο Διόνυσος και ο Ηρακλής. », Διόδωρος 5.66-72)

«Τον Απόλλωνα αναγορεύουν εφευρέτη της λύρας και της μουσικής της. Εισηγάγε επίσης τη γνώση της ιατρικής που γίνεται μέσω της μαντικής τέχνης, που παλιά μ' αυτή θεραπεύονταν όσοι αρρώσταναν, καθώς βρήκε το τόξο, δίδαξε στους ντόπιους τα περί την τοξοβολία, αιτία για την οποία οι Κρήτες επιδόθηκαν με ζέση στην τοξοβολία και το τόξο ονομάστηκε Κρητικό» ..... ο Απόλλωνας ονομάστηκε Δήλιος, Λύκιος και Πύθιος και η Άρτεμις Εφέσια, Κρησία, καθώς και Ταυροπόλος και Περσία, παρ' όλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη». (Διόδωρος, 5, 65 και 5, 74 και 5, 77)

ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΟΛΥΜΠΙΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Η ονομασία **«Ολύμπιοι θεοί»** ετυμολογικά σημαίνει οι θεοί που είτε κατοικούν στις κορυφές του όρους Όλυμπος, του υψηλότερου όρους της Ελλάδος, απ' όπου, κατά τη Θρησκεία των Ολύμπιων Θεών, κυβερνούν τον κόσμο είτε που αγωνίστηκαν πρώτοι στην Ολυμπία. Στη χριστιανική θρησκεία οι θεοί δεν κατοικούν στον Όλυμπο, αλλά ψηλά στον Ουρανού. Η ονομασία **«Ολυμπιακοί αγώνες»** ετυμολογικά σημαίνει είτε οι αγώνες που τελούνται στην Ολυμπία είτε οι αγώνες των Ολύμπιων θεών ή όσων θνητών αθλητών πιστεύουν στους Ολύμπιους θεούς. **Ολυμπία** = η χώρα, ο τόπος, το μέρος, όπου που τελούνται οι αγώνες είτε των Ολύμπιων θεών είτε των πιστών των ολύμπιων θεών. Εκεί καταρχάς αγωνίστηκαν οι θεοί του Ολύμπου και μετά και θνητοί αθλητές που πίστευαν στους Ολύμπιους θεούς.

Ο Πausανίας αναφέρει ότι η πρώτη ονομασία των αγώνων στην Ολυμπία λεγόταν **«τα Ολύμπια»**, ονομασία που παράγεται από **το ουσιαστικό** «Όλυμπος» > επίθετο «ολύμπιος, ολύμπια, ολύμπιο, «ολυμπιακός, απ' όπου (με μετακίνηση τόνου) προκύπτει το ουσιαστικό «τα ολύμπια > η Ολυμπία» = η χώρα όπου τελούνταν οι αγώνες των Ολύμπιων θεών ή των αθλητών που πίστευαν στους Ολύμπιους Θεούς και κάτι όπως: αξία > η αξία, τα άγια > η Αγία, η Πανάγια > η Παναγία κ.λπ.. Υπενθυμίζεται ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες δεν ήταν τοπικής ή εθνικής εμβέλειας, ώστε να έχουν και ανάλογο όνομα και κάτι όπως π.χ. Παναθήναια, Ίσθμια κ.τ.λ., αλλά θρησκευτικής εμβέλειας, αυτής των Ολύμπιων θεών και γι αυτό και ονομάστηκαν έτσι, δηλαδή Ολυμπιακοί Αγώνες. Η αρχαία Ολυμπία ήταν χώρα ουδέτερη, δεν ανήκε σε κάποια κοσμική εξουσία, σε κάποιας πόλη - κράτους, αλλά σε θρησκευτική, αυτή της τότε εκκλησίας, στους ιερείς των Ολύμπιων θεών. Απλώς από τα ως άνω κείμενα των αρχαίων συγγραφέων προκύπτει

ότι οι Κρήτες ήταν εκείνοι που πρώτοι είπαν – πρότειναν - συνέβαλαν – πρωτοστάτησαν στην ίδρυση - καθιέρωση των Ολυμπιακών αγώνων. Άλλωστε μετά την επικράτηση ολοκληρωτικά της Θρησκείας του Χριστιανισμού επί της θρησκείας των Ολύμπιων Θεών οι αγώνες αυτοί καταργήθηκαν, επειδή η Χριστιανική θρησκεία τότε, σήμερα έχει αλλάξει γνώμη, δεν τους επέτρεπε, δεν τους ευλογούσε κ.τ.λ. Τους θεωρούσε ως εκδηλώσεις ειδωλολατρικές.

ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΡΗΤΕΣ

Οι αρχαίοι συγγραφείς: Πausανίας («Ηλιακά» Α, 5 – 8), Διόδωρος Σικελιώτης (βίβλος 3.74, 4.18, 5.64), Στράβων (Γεωγραφικά Ι, C 473, ΙΙΙ, 22) κ.α. αναφέρουν ότι οι Ιδαίοι Δάκτυλοι της Κρήτης ή άλλως Ετεοκρήτες ήταν οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, ένας των οποίων, ο Ιδαίος Ηρακλής, ήρθε στην Ολυμπία και διοργάνωσε τους πρώτους Ολυμπιακούς αγώνες. Οι Ιδαίοι Δάκτυλοι ήταν γιοι του Κρηταγενή Δία και της νύμφης Αγχιάλης (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135), τους οποίους γέννησε στο Δικταίο άντρο, δηλαδή στο σπήλαιο της Δίκτης όπου γεννήθηκε και ο Δίας. Ακολουθώντας εκείνος που τους καθιέρωσε ήταν ο Κλύμενος, ο γιος του Κάρδη, που ήρθε στην Ολυμπία από την Κρήτη πενήντα χρόνια μετά τον κατακλυσμό που έγινε στην Ελλάδα την εποχή του Δευκαλίωνα. Απλώς μετά ο Πέλοπας **τους αφιέρωσε στο Δία**, πρβ:

<<Σχετικά με τους Ολυμπιακούς αγώνες, όσοι από τους Ηλείους ασχολούνται με την αρχαιότητα λένε ότι ο Κρόνος ήταν ο πρώτος βασιλιάς στον ουρανό και πως οι άνθρωποι εκείνης της εποχής εκείνης, που ονομάζονταν χρυσή γενιά, έκτισαν ναό προς τιμή του Κρόνου στην Ολυμπία. Όταν γεννήθηκε ο Δίας, η Ρέα ανέθεσε τη φύλαξη του παιδιού **στους Δακτύλους της Ίδης, οι οποίοι λέγονταν και Κουρήτες και είχαν έρθει από την Ίδη της Κρήτης**. Αυτοί ήσαν ο Ηρακλής, ο Παιώνιος, ο Επιμήδης, ο Ίδας και ο Ιάσιος. Ο Ηρακλής που ήταν και μεγαλύτερος έβαλε τους αδελφούς του, κάνοντας ένα αστείο, να τρέξουν σε αγώνα και στεφάνωσε το νικητή με κλαδί αγριελιάς, που την είχαν τόσο άφθονη, ώστε στοίβαζαν φρεσκοκομμένα φύλλα και τα έστρωναν, για να κοιμούνται. Λένε ότι ο Ηρακλής έφερε την αγριελιά από τις υπερβόρειες χώρες, τις χώρες που ήσαν πέρα από τον άνεμο Βορέα... Άλλοι λένε ότι ο Δίας, πάλεψε σ' αυτό το μέρος με τον ίδιο τον Κρόνο, για τη βασιλεία και άλλοι ότι καθιέρωσε τους αγώνες, επειδή, νίκησε τον Κρόνο. Ανάμεσα στους νικητές, αναφέρεται και ο Απόλλωνας, που νίκησε τον Ερμή στον αγώνα δρόμου και τον Αρη στην πυγμαχία... Λένε αργότερα ο Κλύμενος, γιος του Κάρδη, ήρθε από την Κρήτη πενήντα χρόνια μετά τον κατακλυσμό που έγινε στην Ελλάδα την εποχή του Δευκαλίωνα. Κατάγονταν από τον Ιδαίο Ηρακλή και καθιέρωσε τους αγώνες στην Ολυμπία και ίδρυσε βωμό προς τιμή του προγόνου του Ηρακλή και όλων των Κουρήτων, δίνοντας στο Ηρακλή την επωνυμία Παραστάτη. Ο Ενδυμίωνας, όμως, γιος του Αέθλιου, εκθρόνισε τον Κλύμενο και πρόσφερε την εξουσία ως έπαθλο σε όποιο από τα παιδιά του νικούσε στον αγώνα δρόμου στην Ολυμπία. Μια γενιά μετά τον Ενδυμίωνα, ο Πέλοπας τέλεσε τους αγώνες

προς τιμή του Ολύμπιου Δία.... ο γιος του Αμυθάνας, ξάδελφος του Ενδυμίωνα από τη πλευρά του Κρηθέα τέλεσε τα Ολύμπια και μετά από αυτόν ο Πελλίας και ο Νηλέας μαζί....>> (Παυσανίας, «Ηλιακά» Α, 5 - 8)

Τοιχογραφία Κνωσού με δρομείς που φορούν κοντή περισκελίδα (σορτς), βραχιόλια (περιβραχιόνια στα μπράτσα), περισφύρια (στα πόδια) και περιδέρειο (κολιέ) στο λαιμό.

«Λένε πως ονομάστηκαν Ιδαίοι Δάκτυλοι οι πρώτοι κάτοικοι στους πρόποδες της Ίδης. Πόδες λέγονται οι πρόποδες και κορυφές, οι μύτες των βουνών. Οι διάφορες κορυφές της Ίδης, που ήταν όλες αφιερωμένες στη μητέρα των θεών (τη Ρέα), λέγονταν Δάκτυλοι. Ο Σοφοκλής θεωρεί πως οι πρώτοι πέντε ήσαν αρσενικοί. Εφηύραν το σίδηρο και το κατεργάστηκαν πρώτοι, καθώς και πολλά ακόμη χρήσιμα στη ζωή πράγματα. Πέντε ήταν και οι αδελφές τους. Από τον αριθμό τους ονομάστηκαν Δάκτυλοι. Άλλοι τους λένε αλλιώς, ενώνοντας τα δύσκολα με τα δύσκολα και θέτουν διάφορα ονόματα:

Κέλμη, Δαμνασέα, Ηρακλή και Ακμονα. Άλλοι τους θεωρούν εντόπιους από την Ίδη, άλλοι αποίκους. Πάντως συμφωνούν ότι **αυτοί πρώτοι δούλεψαν το σίδηρο στην Ίδη**. Όλοι τους θεωρούν μάγους και υπηρέτες της Μητέρας των θεών που έφτασαν να ζουν στην Φρυγία, στην Ίδη. Λένε την Τρωάδα Φρυγία, επειδή Φρύγες επικράτησαν στην περιοχή, αφού ζούσαν και κοντά, τότε που αλώθηκε η Τροία. **Υπονοούν μάλιστα πως απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων είναι οι Κουρήτες και οι Κορυβάντες. Οι πρώτοι εκατό που γεννήθηκαν στην Κρήτη ονομάστηκαν Ιδαίοι Δάκτυλοι. Απόγονοί τους αναφέρονται εννέα Κουρήτες.** Ο καθένας τους έκανε δέκα παιδιά, τους Ιδαίους Δακτύλους...» (Στράβων, Γεωγραφικά Ι, C 473, III, 22 μτφ «Εκδόσεις Κάκτος»)

« Για τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Αιπτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. Λένε, μάλιστα, πως ένας τους **ο Ηρακλής**, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, **ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες**. Εξ αιτίας της συνωνυμίας οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες..... (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5, 64 - 66)

«Μετά που ο Ηρακλής καθάρισε τον στάβλο του Αυγεία, ανέλαβε τον άθλο να φέρει από την Κρήτη τον ταύρο, τον οποίο, λένε, είχε ερωτευθεί η Πασιφάη (και έκανε το Μινώταυρο). Έπλευσε στην Κρήτη και εξασφαλίζοντας τη

συνεργασία του βασιλιά Μίνωα τον έφερε στην Πελοπόννησο, διαπλέοντας όλο εκείνο το πέλαγος πάνω στην πλάτη του. Μετά την εκτέλεση και τούτου του άθλου, **οργάνωσε τους πρώτους Ολυμπιακούς αγώνες**, διαλέγοντας την ωραιότερη τοποθεσία για την τόσο σπουδαία πανήγυρη, που ήταν η πεδιάδα πλάι στον Αλφειό ποταμό, όπου αφιέρωσε τον αγώνα στον Δία τον πατέρα του. Έπαθλο για τους νικητές όρισε στεφάνι, διότι ο ίδιος ευεργέτησε τον ανθρώπινο γένος χωρίς να λάβει κανένα μισθό..... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 4, 18)

Νόμισμα Φαιστού, 3ος αι. π.Χ., με τον Ιδαίο Ηρακλή να φονεύει τη Λερναία Ύδρα και τον ταύρο Κρήτης, πατέρα του Μινώταυρου, τον οποίο δάμασε ο Ηρακλής.

Ο ΙΔΡΥΤΗΣ ΤΩΝ Ο.Α. ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Ο ΘΗΒΑΙΟΣ, ΑΛΛΑ Ο ΙΔΑΙΟΣ ΗΡΑΚΛΗΣ

Ο Διόδωρος Σικελιώτης αναφέρει ότι η νήσος Κρήτη λεγόταν και Ιδαία (βλέπε Διόδωρος, βίβλος 3.73) απ' όπου και Ιδαίοι Δάκτυλοι = οι κρητικοί Δάκτυλοι, Ιδαίος Ηρακλής = ο κρητικός Ηρακλής κ.λπ. και επίσης ότι στην αρχαιότητα υπήρχαν δυο πρόσωπα με όνομα Ηρακλής, ο γιος του Δία και της Θηβαίας Αλκμήνης και ο γιος του Δία και της Κρητικής Αγχιάλης και από αυτούς ο δεύτερος, που λεγόταν Ιδαίος Ηρακλής, ήταν αυτός που έφυγε από την Κρήτη και πήγε στην Ολυμπία και ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες και που εξ αιτίας της συνωνυμίας οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες, ενώ δεν είναι έτσι, πρβ:

“Για τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη χρήση της φωτιάς, τη φύση του χαλκού και του σιδήρου στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους” επειδή θεωρήθηκαν πως ήταν οι εισηγητές μεγάλων αγαθών για το ανθρώπινο γένος έτυχαν τιμών αθανάτων. Λένε, μάλιστα, **για έναν απ' αυτούς πως ονομάστηκε Ηρακλής και πως καθώς ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες**” εξ αιτίας της συνωνυμίας οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Αποδείξεις όλων αυτών παραμένουν, λένε, στο γεγονός ότι ακόμη και σήμερα πολλές γυναίκες παίρνουν ξόρκια απ' αυτό τον θεό και φτιάχνουν φυλαχτά, από το γεγονός ότι ήταν γητευτής και επιδιδόταν στις τελετές, πράγματα

που απείχαν πολύ από τις συνήθειες του Ηρακλή που γέννησε η Αλκμήνη (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 5, 64)

«Διότι υπήρχαν δυο προγενέστεροι του (Ηρακλή) που είχαν το ίδιο όνομα, ο πιο αρχαίος Ηρακλής, σύμφωνα με το μύθο, είχε γεννηθεί στους Αιγυπτίους και, αφού καθυπόταξε με τα όπλα μεγάλο μέρος της οικουμένης, τοποθέτησε τη στήλη της Λιβύης, ενώ ο δεύτερος (Ηρακλής) που ήταν ένας από τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης, έγινε γητευτής, απέκτησε στρατηγικές γνώσεις και συνέστησε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Ο τελευταίος (Ηρακλής), που γεννήθηκε πριν από τα Τρωικά από **την Αλκμήνη και το Δία**, γύρισε μεγάλο μέρος της οικουμένης, εκτελώντας τα προστάγματα του Ευρυσθέα. Αφού έφερε σε πέρας όλους τους άθλους, έστησε στήλη στην Ευρώπη, επειδή όμως είχε το ίδιο όνομα και προτιμούσε τον ίδιο τρόπο ζωής με τους άλλους δυο, καθώς είχαν περάσει πολλά χρόνια, όταν πέθανε κληρονόμησε και τις πράξεις των αρχαίων, ως να είχε υπάρξει ένας μόνο Ηρακλής όλους τους αιώνες» (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 3, 74)

Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ Ο.Α.

Ο Πausανίας αναφέρει, όπως είδαμε πιο πριν, ότι οι Κρήτες ίδρυσαν τους Ολυμπιακούς αγώνες και επίσης ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες αναδιοργανώθηκαν από τον **Ίφιτο**, που σύναψε συμφωνία (ιερή εκχειρία) με το βασιλιά και νομοθέτη της Σπάρτης **Λυκούργο** και το βασιλιά της Πίσας **Κλεισθένη** και το κείμενο της συμφωνίας αυτής χαρακτήρηκε, λέει, σε χάλκινο δίσκο και σωζόταν έως στους χρόνους του Πausανία στο Ηραίο της Ολυμπίας.

Ο Στράβωνας αναφέρει ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες οργανώθηκαν από τον **Όξυλλο**, βασιλιά των Ηρακλειδών μετά την κάθοδό τους στην Ηλεία και νίκησε τους Μυκηναίους, σε συνεργασία με τους Ηλείους και του Αιτωλούς και τους κατοίκους της πόλεως Πλευρώνας που κατάρχονταν από Κρήτες.

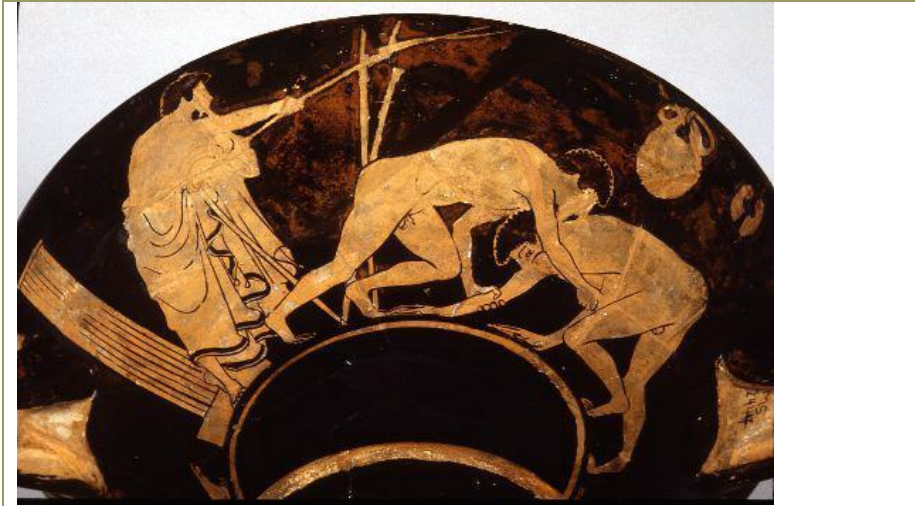
Σύμφωνα με το κατάλογο των Ολυμπιακών Αγώνων, το πρώτο έτος έναρξης των εν λόγω αγώνων είναι **το έτος 776 π.Χ και από** το έτος αυτό οι εν λόγω αγώνες γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια. Οι Ολυμπιακοί αγώνες μετά το 777 π.Χ. θεωρήθηκαν πανελλήνια χρονολογική μονάδα μέτρησης και το στάδιο η μετρική μονάδα μήκους. Οι Πισάτες διοργάνωναν τους αγώνες από **το 688** έως το **572 π.Χ.** Το **570 π.Χ.** οι Ηλείοι κατέλαβαν την Πίσα και έθεσαν υπό τον έλεγχό τους τη διοργάνωση των αγώνων. Τον 5ο αι. π.Χ. οι αγώνες έφτασαν στο απόγειο της δόξας τους.

Στην ελληνοιστική εποχή οι Ολυμπιακοί αγώνες έχασαν τον αρχικό τους χαρακτήρα και μετατράπηκαν σε επαγγελματικές αθλητικές εκδηλώσεις. Τα άσχημα ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν στην συνέχεια στον ελλαδικό χώρο, είχαν τον αντίκτυπό τους στα αθλητικά ιδεώδη των Ολυμπιακών αγώνων, με αποτέλεσμα να επέλθει και σταδιακή πτώση των ηθικών αξιών, κάτι που επιδεινώθηκε αισθητά από το 146 μ.Χ., όταν η κυρίως Ελλάδα υποτάχθηκε στο ρωμαϊκό κράτος και οι Ηλείοι έχασαν την ανεξαρτησία τους.

Το 2ο αι. μ.Χ., όταν παραχωρήθηκε το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη σε όλους τους κατοίκους της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οι Ρωμαίοι επέβαλαν να συμμετέχουν στους Ολυμπιακούς αγώνες όλοι όσοι πίστευαν στους Ολύμπιους Θεούς και συνεπώς όλοι οι Ρωμαίοι. Με την επικράτηση του Χριστιανισμού ολοκληρωτικά στην Ελλάδα και στην Ιταλία και το νέο θρησκευτικό-πολιτιστικό πνεύμα που δημιουργήθηκε, οι Ολυμπιακοί και γενικώς όλοι οι αθλητικοί αγώνες θεωρήθηκαν ως ειδωλολατρικές εκδηλώσεις με αποτέλεσμα την κατάργησή τους από το **Θεοδοσίο Α΄ το 393 μ.Χ. (293η Ολυμπιάδα)**.

Ο υπερεθνικός χαρακτήρας τους επιζεί και στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, που ύστερα από διακοπή 15 αιώνων οργανώθηκαν **στην Αθήνα το 1896** και τελούνται από τότε κάθε τέσσερα χρόνια.

Η ΑΣΚΗΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ ΕΙΝΑΙ ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα (Νόμοι Α, 625 d), η σωματική άσκηση στην αρχαία Κρήτη ήταν επιβεβλημένη δια νόμου και οι Κρήτες εφεύραν τα γυμνάσια, «...ήρχοντο των γυμνασίων πρώτοι μεν Κρήτες...» (ΠΛΑΤΩΝ, ΝΟΜΟΙ 452 c, 9)

Οι Κρήτες επί Μίνωα αφενός τελούσαν αθλητικούς αγώνες (λιθοβόλια, ταυροκαθάψια, πυγμαχίες κ.τ.λ.) και στους νικητές δίνονταν έπαθλα και αφετέρου λάμβαναν μέρος στους αθλητικούς αγώνες των άλλων Ελλήνων (Παναθήναια, Ίσθμια, Ολυμπιακούς κ.α.). Μάλιστα ο γιος του Μίνωα Ανδρόγεωσ είχε πρωτεύσει στα Παναθήναια και από ζήλια οι Αθηναίοι τον δολοφόνησαν κατά την ώρα που πήγαινε στη Θήβα, για να λάβει μέρος και στους εκεί αγώνες προς χάρη του Λαίου, πρβ:

«αυτός δε ήκεν εις Αθήνας, και τον των Παναθηναίων αγώνα επετέλει, εν ω ο Μίνωος παις Ανδρόγεωσ ενίκησε πάντας. τούτον Αιγεύς επί τόν

Μαραθώνιον έπεμψε ταύρον, υφ' ου διεφθάρη... μετ' ου πολώ δε θαλασσοκρατών επολέμησε στολω τας Αθήνας» (Απολλόδωρος Γ 15. 7 και 8)

«Φιλόχορος δε φησιν ου ταύτα συγχωρείν Κρήτας, αλλά λέγειν ότι φρουρά μέν ην ο Λαβύρινθος, ουδέν έχων κακόν αλλ' ή το μη διαφυγείν τους φυλαττομένους, **αγώνα δε ο Μίνως επ' Ανδρόγεω γυμνικόν εποίει και τους παιδάς άθλα τοις νικωσιν εδίδου τέως εν τω Λαβυρινθω φυλαττομένους**· ενίκα δε τους προτερους αγώνας ο μέγιστον παρ' αυτώ δυνάμενος τότε και στρατηγών, όνομα Ταύρος,...». (Πλούταρχου «Θησεύς», 16 - 19)

Σύμφωνα επίσης με τον Απολλόδωρο, Πλούταρχο, Στράβωνα κ.α., εκτός του ότι οι αρχαίοι Κρήτες ίδρυσαν του Ολυμπιακούς αγώνες, οι Μινωίτες αφενός τελούσαν αθλητικούς αγώνες (λιθοβόλια, ταυροκαθάρψια, πυγμαχίες κ.τ.λ.) και στους νικητές δίνονταν έπαθλα και αφετέρου λάμβαναν μέρος στους αθλητικούς αγώνες των άλλων Ελλήνων (Παναθήναια, ίσθμια, Ολυμπιακούς κ.α.). Μάλιστα ο γιος του Μίνωα Ανδρόγεως είχε πρωτεύσει στα Παναθήναια και από ζήλια οι Αθηναίοι τον δολοφόνησαν κατά την ώρα που πήγαινε στη Θήβα, για να λάβει μέρος και στους εκεί αγώνες προς χάρη του Λαίου.

<<...αυτός δε ήκεν εις Αθήνας, και τον των Παναθηναίων αγώνα επετέλει, εν ω ο Μίνως παις Ανδρόγεως ενίκησε πάντας. τούτον Αιγεύς επί τόν Μαραθώνιον έπεμψε ταύρον, υφ' ου διεφθάρη... μετ' ου πολώ δε θαλασσοκρατών επολέμησε στολω τας Αθήνας >>... (Απολλόδωρος Γ 15. 7 και 8)

<<...φιλόχορος δε φησιν ου ταύτα συγχωρείν Κρήτας, αλλά λέγειν ότι φρουρά μέν ην ο Λαβύρινθος, ουδέν έχων κακόν αλλ' ή το μη διαφυγείν τους φυλαττομένους, **αγώνα δε ο Μίνως επ' Ανδρόγεω γυμνικόν εποίει και τους παιδάς άθλα τοις νικωσιν εδίδου τέως εν τω Λαβυρινθω φυλαττομένους**· ενίκα δε τους προτερους αγώνας ο μέγιστον παρ' αυτώ δυνάμενος τότε και στρατηγών, όνομα Ταύρος,... (Πλούταρχου «Θησεύς», 16 - 19)

«Για τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. **Λένε, μάλιστα, πως ένας τους, ο Ηρακλής, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες.** Εξ αιτίας της συνωνυμίας, οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης (= Ο Ηρακλής γιος του Δία και της Θηβαίας Αλκμήνης) εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,64)

ΑΡΧΑΙΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΕΣ

(Από τον Πίνακα Ολυμπιονικών του Ιδρύματος μείζονος ελληνισμού)

Διόγνητος, Πυγμαχία, 488 π.Χ.

Εργοτέλης ο Φιλάνωρος, Δόλιχος, 464 π.Χ.

Εργοτέλης ο Φιλάνωρ, Δόλιχος, 472 π.Χ.

Ικαδίων, Στάδιο παιδων, 456 π.Χ.

Αιγείδας, Δόλιχος, 448 π.Χ., ,

.....ώνιος, Δόλιχος, 396 π.Χ.

Σωτάδης, Δόλιχος, 99η Ολυμπιάδα 384 π.Χ.

Φιλωνίδης ο Χερσονήσιος,

Πώρος ο Μάλιος, 56 π.Χ.

Δάμας ή Δαμασίας ο Κυδωνιάτης, Στάδιο, 25 μ.Χ.
 Σατορνίλος Γορτύνιος, στάδιον, 209 μ.Χ.

Σημειώνεται ότι:

1) Μερικοί αρχαίοι συγγραφείς, όπως π.χ. ο Λυσίας, αναφέρουν σκέτα ότι ο Ηρακλής είναι εκείνος που ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες, δηλαδή χωρίς να ξεκαθαρίζουν για ποιον Ηρακλή απ' όλους εννοούν. Ωστόσο όποιος Ηρακλής και να είναι αυτός, έχει σχέση με την Κρήτη, αφού ο μεν Ιδαίος είναι Κρητικός από μάνα και πατέρα και ο άλλος είναι Κρητικός από τον πατέρα του. Στην πραγματικότητα ο Κρητικός και ο Θηβαίος Ηρακλής θα πρέπει να είναι το αυτό πρόσωπο, αφού έχουν τον αυτό πατέρα.

2) Στις τοιχογραφίες της Κνωσού (όπως σ' αυτές με την ταυρομαχία, τον πρίγκιπα ή αθλητή της Κνωσού κ.α.) βλέπουμε ότι οι αθλητές δεν είναι τελειώς γυμνοί, όπως ήταν στους Ολυμπιακούς αγώνες (και χωρίς να χρησιμοποιούν καρφιά, βέλη κ.τ.λ., όπως γίνεται σήμερα στις ταυρομαχίες), αλλά με ωραιότατα αθλητικά καλλιτεχνικά κοντοβράκια και κοντομάνικα.

3) Σύμφωνα με τον Πλούταρχο («Θησεύς»), στην Κρήτη ήταν έθιμο να παρακολουθούν τους αγώνες και οι γυναίκες, κάτι που δεν επιτρεπόταν κανονικά στους Ολυμπιακούς αγώνες: <<...διο και του Θησεώς αγωνίσασθα συνεχώρησεν ο Μίνωσ' έθους δ' όντος εν Κρήτη θεάσθαι και τας γυναίκας...>> (Πλουτάρχου (Θησεύς 19)

4) Ο Πausανίας, σχετικά με τους ολυμπιονίκες Εργοτέλη, Σωτάδη και Φιλωνίδα λέει τα εξής:

«Ο Εργοτέλης ήταν γιος του Φιλάνορα, νίκησε δυο φορές στο δόλιχο στην Ολυμπία και δυο φορές στα Πύθια, στον Ισθμό και στη Νεμέα. Αυτός δεν ήταν αρχικά Ιμεραίος, όμως λέει η επιγραφή στο άγαλμά του στην Ολυμπία, αλλά, λένε, ότι ήταν Κρητικός από την Κνωσό. Ξορίστηκε από εκεί μετά από μια επανάσταση και κατέφυγε στην Ιμέρα, όπου του έδωσαν πολιτικά δικαιώματα και άλλες τιμές. Γι αυτό, όπως ήταν φυσικό, στους αγώνες επρόκειτο να ανακηρυχτεί νικητής ως Ιμεραίος (εμφανίζεται ως Ιμέριος, δηλαδή από την Ιμέρα Σικελίας και όχι από την Κρήτη». (Pausanias, Ηλιακά Β, 4, 11)

«Ο Φιλωνίδης, γιος του Ζώτου, από τη Χερσόνησο της Κρήτης, ήταν ταχυδρόμος του Αλέξανδρου, γιου του Φιλίππου» (Ηλιακά Β, 16,5)

« Ο Σωτάδης, δόλιχος 99η Ολυμπιάδα, ήταν Κρητικός, όμως οι Κρήτες τον εξόρισαν γιατί πήρε χρήματα από τους Εφέσιους και αγορεύτηκε Εφέσιος (Ηλιακά Β, 6)

Δ. Η ΝΑΥΠΗΓΙΚΗ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΝΟΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΤΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΝΩΑ

ΑΡΧΕΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ – ΜΙΝΩΑΣ

Το πλοίο και η ναυπηγική τέχνη έχουν αφετηρία τους την Ελλάδα, όπως μαρτυρούν τα αρχαιολογικά ευρήματα, οι μύθοι, οι αρχαίοι συγγραφείς (Όμηρος, Ξενοφώντας κ.α.) και οι ναυτικές

ορολογίες., π.χ. ναυς, ναυτικό, ναυπηγείο κ.λπ. > nave, nautical etc. Η αιτία γι αυτό είναι το ότι στην Ελληνική Θάλασσα (= το Αιγαίο Πέλαγος) υπάρχουν πάρα πολλά νησιά που πολλά από αυτά φαίνονται και για γυμνού οφθαλμού από την ξηρά οπότε αυτό προκαλούσε στο να κατασκευάσει κάποιος πλεούμενο και να πάει εκεί. Τα αρχαιολογικά ευρήματα δείχνουν ότι στην Ελληνική θάλασσα κυκλοφορούσαν μορφές πλοίων ήδη από πολύ παλιά, 14 – 17 αι. π.Χ. και η Ιλιάδα και η Οδύσσεια του Ομήρου είναι οι παλαιότερες γραπτές αναφορές, σχετικά με μεθόδους κατασκευής πλοίων, καθώς και οι αρχαιότερες γραπτές μαρτυρίες γύρω από τη ναυτική ζωή και τη ναυπηγική τέχνη, πρβ:

“Κι αφού σκάρωσε κατάστρωμα κι αρμολόγησε στραβόξυλα πυκνά, το μαστόρευε.. και μέσα στήριξε κατάρτι με ταιριασμένη αντένα κι έκαμε και το τιμόνι του να κυβερνάει το σκάφος. . . κι η Καλυψώ λινά τού κουβαλούσε για τα πανιά. Κι αυτός με τέχνη τα έφτιαξε κι αυτά, κι έδεσε μέσα ξάρτια και καραβόσκοινα”. (Οδύσσεια, ε 253-260)

«ότι ο δήμος έστιν ο ελαύνων τα ναύς και ο την δύναμιν περιπιθείς τη πόλει, και οι κυβερνήται και οι κελευσταί και οι ναυπηγοί- ούτοι εισιν οι την δύναμιν περιπιθέντες τη πόλει πολύ μάλλον ή οι σπλίται και οι γενναίοι και οι χρηστοί (Ξενοφών, Αθηναίων Πολιτεία Ι 1-2)

Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο αρχικά οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν ως πλεούμενα τις λάρνακες και μια τέτοια χρησιμοποίησε ο Δευκαλίνας, ο πατέρας του Έλληνα, για να διασωθεί με τη γυναίκα του Πύρρα από τον κατακλυσμό που έγινε επί των ημερών τους, πρβ: «Προμηθέως δ παις Δευκαλύων εγένετο. ούτος βασιλεύων των περί την Φθίαν τόπων γαμεί Πύρραν την Επιμηθέως και Πανδώρας, ην έπλασαν θεοί πρώτην γυναίκα. επεί δε αφανίσαι Ζευσ το χαλκούν ηθέλησε γένος, υποθεμένου Προμηθέως Δευκαλύων τεκτηνάμενος λάρνακα, και τα επιτήδεια ενθέμενος, εις ταύτην μετα Πύρρας εισέβη. Ζευσ δε πολύν υετόν απ’ ουρανού χέας τα πλείστα μέρη της Ελλάδος κατέκλυσεν, ώστε διαφθαρήναι πάντας ανθρώπους, ολίγων χωρίς οι συνέφυγον εις τα πλησίον υψηλά όρη. τότε δε και τα κατά Θεσσαλίαν όρη διέστη, και τα εκτός Ισθμού και Πελοποννήσου συνεχέθη πάντα. Δευκαλίων δε εν τη λάρνακι δια της θαλάσσης φερόμενος <εφ> ημέρας εννέα και νύκτας <τας> ίσας τω Παρνασώ προσίσχει, κακει των όμβρων παύλαν λαβόντων εκβάς θύει Δίί φυξίω. (Απολλόδωρο Α 7, 2)

Ο Απολλόδωρος αναφέρει επίσης ότι ο πρώτος που κατασκεύασε μεγάλο πλοίο (πεντηκόντορο = πλοίο με 50 κουπιά) ήταν ο Δαναός και μ’ αυτό ήρθε από την Αίγυπτο με τα παιδιά του, αρχικά στη Ρόδο και από εκεί στο Άργος (= η πόλη, αλλά και η Πελοπόννησος πριν ονομαστεί έτσι) όπου συγχωνεύτηκε με τους εκεί Αχαιούς κατοίκους του Άργους (εξ ου μετά: «Αργείοι = Αχαιοί ή Δαναοί» = οι κάτοικοι του Άργους και κατ’ επέκταση όλοι οι εκστρατεύσαντες στην Τροία), πρβ: «Δαναός τοις Αιγύπτου παίδας δεδοικώς, υποθεμένης Αθηνάς αυτώ ναύν κατεσκεύασε πρώτος και τας θυγατέρας ενθέμενος έφυγε. προσσχών δε Έρωδω το της Λινδίας άγαλμα Αθηνάς ιδρύσατο. εντεύθεν δε ήκεν εις Άργος, και την βασιλείαν αυτώ παραδίδωσι Γελάνωρ ο τότε βασιλεύων <αυτός δε κρατήσας της χώρας αφ’ εαυτού τους ενοικούντας Δαναούς ωνόμασε (Απολλόδωρο Β 1, 4)

Το Πάριο χρονικό (είναι μια μαρμάρινη πλάκα του 3ου αι. π.Χ. στην οποία οι αρχαίοι ανέγραφαν τα σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα με τις χρονολογίες τους) αναφέρει ότι ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα (= ο κατακλυσμός του Νώε για τους Εβραίους) έγινε το έτος 1265 πριν από το Διόγνητο = το 1529 π.Χ., ο Έλληνας βασίλευε το έτος 1257 π.Δ. = 1521 π.Χ. και ο Δαναός ήρθε στο Άργος το έτος 1247 π.Δ. = 1511 π.Χ., γεγονότα που επιβεβαιώνονται όχι μόνο από τον Απολλόδωρο, αλλά και από τα λεγόμενα του Ισοκράτη (Παναθηναϊκός, Ελένης Εγκώμιο κ.α.), Πλάτωνα (Μενέξενος), Αριστοτέλη (Μετρωρολογικά) κ.α. ειδικότερα το Πάριο χρονικό αναφέρει συγκεκριμένα τα εξής, σχετικά με τους Δαναό και Έλληνα:

«Αφού ο κατακλυσμός έγινε επί εποχής του Δευκαλίωνα, και ο Δευκαλίων έφυγε με τα νερά από την Λυκώρεια στην Αθήνα προς Κραναό και ίδρυσε το ιερό του Ολυμπίου Διός και θυσίασε για την σωτηρία του, έτος ΧΗΗΓΔΠ (1265), όταν ο Κραναός βασίλευε στην Αθήνα» ..... Από όταν πλοίο κατασκευασμένο από τον Δαναό πενήντα κουπιών από την Αίγυπτο στην Ελλάδα έπλευσε και ονομάστηκε πεντηκόντορος, και οι θυγατέρες του Δαναού .. και .. Ελίκη και Αρχεδίκη κληρώθηκαν μεταξύ των υπολοίπων της Λινδίας Αθηνάς το ιερόν ιδρύσαν και θυσίασαν στην ακτή (..) στην Λίνδο της Ρόδου, έτος 1247, όταν ο Εριχθόνιος βασίλευε στην Αθήνα».

**(Περισσότερα βλέπε στο βιβλίο:
ΝΑΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Α.Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗΣ)**

Πήλινα ομοιώματα πλοίων όπως αυτά του πολεμικού ναυτικού του Μίνωα, από το Μόχλο και το Παλαίκαστρο Κρήτης. 2800 – 2400 π.χ. (Ηράκλειο, Αρχαιολογικό Μουσείο.)

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΗΣΑΝ ΟΙ ΠΙΟ ΠΑΛΙΟΙ ΚΑΙ ΠΙΟ ΚΑΛΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ

Σύμφωνα με τους Θουκυδίδη (3 – 9), Ισοκράτη (Παναθηναϊκός), Διόδωρο (βιβλος 4 και 5), Στράβωνα (βιβλος 10) κ.α., όπως είδαμε πιο πριν, όταν άρχισε να αναπτύσσεται η ναυτιλία και οι άνθρωποι να επικοινωνούν και με τα πλοία, οι Κάρες και οι Φοίνικες κατέλαβαν τις

Κυκλάδες που μέχρι τότε ήταν ακατοίκητες και το έριξαν στην πειρατεία και στις ληστείες, με συνέπεια ο Μίνωας να συγκροτήσει **πολεμικό ναυτικό** (άρα ο Μίνωας είναι ο ιδρυτής τους Ελληνικού πολεμικού ναυτικού) και να τους διώξει από τις Κυκλάδες και να τις οικήσει με Κρήτες. Αποτέλεσμα του Πολεμικού ναυτικού του Μίνωα ήταν από τη μια ο ίδιος να γίνει θαλασσοκράτορας και από την άλλη να ελευθερωθούν οι θαλάσσιοι διάδρομοι και έτσι οι Έλληνες να μπορέσουν να ασχοληθούν και με τη ναυτιλία, να πλουτίσουν, να επικρατήσουν, να σταματήσουν το μεταναστευτικό βίο που τους εξανάγκαζαν οι κακοποιοί και να κτίσουν πόλεις κ.τ.λ.

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΚΟΝΤΟΡΟΥΣ ΣΤΑ ΙΣΤΙΑ

Αρχικά τα πλοία ήταν μόνο με κουπιά και επειδή τα κουπιά λέγονταν «κόντοροι» (κοντάρι = το κουπί, αλλά και κάθε μακρύ ξύλο κ.α.) τα πλοία αυτά λέγονταν «κόντοροι νήες» ή ανάλογα με την ποσότητα των κουπιών τους: τριαντακόντοροι (= με 30 κουπιά), πεντηκόντοροι (= με 50 κουπιά κ.τ.λ.) κ.ο.κ.ε.

Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο (Α 7, 2) η πρώτη πεντηκόντορος ναύς (= το πλοίο με 50 κουπιά) που κατασκευάστηκε ήταν η Αργώ, το πλοίο των Αργοναυτών, την οποία κατασκεύασε από ξύλο φηγός (= η δρυς, η βελανιδιά) της Δωδώνης ο Άργος απ' όπου πήρε και το όνομά της: « επί τούτο πεμπόμενος Ιάσων Άργον παρεκάλεσε τον Φρίξου, κακείνος Αθηνάς υποθεμένης πεντηκόντορον ναύν κατασκεύασε την προσαγορευθείσαν από του κατασκευάσαντος Αργώ· κατα δε την πρώραν ενήρμοσεν Αθηνά φωνήεν φηγού της Δωδωνίδος ξύλον. ως δε η ναύς κατασκευάσθη, χρωμένω ο θεός αυτώ πλειν επέτρεψε συναθροίσαντι τούς αρίστους της Ελλάδος. (Απολλόδωρος Α 9,16)

Μετά επινοήθηκαν τα πλοία με πανιά (ιστία), που, σύμφωνα με τον Πausανία (βοιωτικά 11), ο Δαίδαλος ήταν εκείνος που τα επινόησε, προκειμένου να αποφύγει το πολεμικό ναυτικό του Μίνωα που μέχρι τότε ήταν χωρίς πανιά, πρβ: Ο Δαίδαλος, λέγεται, για να φύγει από την Κρήτη κατασκεύασε δυο μικρά πλοία για τον ίδιο και το γιο του τον Ίκαρο, και πρόσθεσε σ' αυτά πανιά (ιστία) που δεν είχαν ακόμη επινοηθεί, ώστε εξαιτίας του ευνοϊκού ανέμου να ξεπεράσουν το ναυτικό του Μίνωα που έπλεε με κουπιά. Ο ίδιος ο Δαίδαλος σώθηκε τότε. Το πλοίο όμως του Ικάρου, που ήταν λιγότερος έμπειρος στη διακυβέρνησή του, ανατράπηκε. αυτός πνίγηκε και το κύμα τον έβγαλε στο νησί πέρα από τη Σάμο, που τότε ήταν ανώνυμο. Ο Ηρακλής, όταν βρήκε το νεκρό, τον ανεγνώρισε και τον έθαψε εκεί όπου και τώρα σώζεται μικρός σωρός χώματα σε ακρωτήριο που προβάλλει από Αιγαίο. Από τον Ίκαρο πήρε το όνομα και το νησί και η γύρω απ' αυτό θάλασσα..(Pausanias «Ελλάδος Περιήγησις, Βοιωτικά», 11)

Αντίθετα, σύμφωνα με τον Ησιόδειο μύθο εκείνοι που τα επινόησαν ήταν οι Αιγινήτες ή άλλως Μυρμιδόνες, πρβ: «Κι αυτή συλλαμβάνοντας γέννησε τον αλογόχαρο Αιακό. Κι όταν έφτασε στην πλήρωση της πολυαγάπητης νιότης, όντα μόνος στεναχωριόταν. Κι ο πατέρας των ανθρώπων και θεών, όσα μυρμήγκια ήταν μέσα στο ποθητό νησί, τα έκανε άντρες και βαθυζωνες γυναίκες. Αυτοί πρώτοι έβαλαν πανιά στο ποντοπόρο Καράβι.» (Ησιόδος, Απόσπασμα 56 – στίχος 205). Τα μυρμήγκια, ως γνωστόν, όταν μετακομίζουν βγάζουν φτερά και προφανώς έτσι αποκάλεσαν οι αρχαίοι τους Αιγινήτες λόγω του ότι έβαζαν πανιά στα πλοία τους.

Σημειώνεται επίσης ότι:

1) Ο Διόδωρος Σικελιώτης (βίβλος 4, 78) λέει ότι ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος διέφυγαν όχι με πλοίο, αλλά με φτερά, πρβ: Ο Δαίδαλος μαθαίνοντας πως ο Μίνωας είχε εκτοξεύσει απειλές εναντίον του για την κατασκευή της αγελάδας, φοβήθηκε, λένε, την οργή του βασιλιά κι έφυγε με πλοίο από την Κρήτη, με τη βοήθεια της Πασιφάης που του έδωσε το πλοίο. Μαζί του έφυγε και ο γιος του ο Ίκαρος κι έβαλαν πλώρη για κάποιο νησί στη μέση του πελάγους, καθώς όμως αποβιβάστηκαν απρόσεκτα εκεί, ο Ίκαρος έπεσε στη θάλασσα και πνίγηκε, έτσι το πέλαγος αυτό ονομάστηκε Ικάριο και το νησί Ικαρία.....Μερικοί, όμως συγγραφείς μύθων παραδίδουν ότι, ενώ ο Δαίδαλος ήταν ακόμη στην Κρήτη και τον έκρυβε η Πασιφάη, θέλοντας ο βασιλιάς Μίνωας να τιμωρήσει οπωσδήποτε το Δαίδαλο, αλλά μη μπορώντας να τον βρει, ερευνούσε όλα τα πλοία στο νησί και υποσχέθηκε να δώσει πάρα πολλά χρήματα σε όποιον του βρει το Δαίδαλο. Τότε, λοιπόν, ο Δαίδαλος έχασε κάθε ελπίδα διαφυγής με πλοίο και κατασκεύασε φτερούγες με τέχνη θαυμαστή, σοφά σχεδιασμένες και κολλημένες άψογα με κερί, αφού τις προσάρμοσε στο σώμα του γιου του και στο δικό του, μπόρεσαν να πετάξουν με τρόπο απίστευτο και να δραπετεύσουν πάνω από το Κρητικό Πέλαγος. Ο Ίκαρος, όμως, με την απειρία της νιότης πετούσε πολύ χαμηλά κι έπεσε στη θάλασσα, γιατί ο ήλιος έλιωσε το κερί που συγκρατούσε τα φτερά του, ενώ ο Δαίδαλος, που πετούσε κοντά στη θάλασσα βρέχοντας, κάθε τόσο τις φτερούγες κατάφερε να φτάσει, ως εκ θαύματος, στη Σικελία....>> (Διόδωρος, βίβλος 4, 78)

2) Αν παρατηρήσουμε τα πλοία στις αγγειογραφίες κ.τ.λ. πριν από την εποχή του Μίνωα, θα δούμε ότι πράγματι αυτά δε φέρουν πανιά. Ο Θησέας, σύμφωνα με το μύθο, πήγε στην Κρήτη με πλοία που είχαν πανιά, όμως δεν τα επινόησε αυτός. Τα είχε επινοήσει ο Δαίδαλος, για να αποδράσει από την Κρήτη

3) Οι ερευνητές λένε ότι επειδή τα πλοία με πανιά έτρεχαν πάρα πολύ γρήγορα («πετούσαν» από τη μεγάλη ταχύτητα) σε σχέση προς τα κωπήλατα ή έδιναν την εντύπωση φτερών, γι αυτό και ειπώθηκε – διαδόθηκε από τους ναύτες του Μίνωα ότι ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος πέταξαν με φτερά.

4) Αρχικά τα πλοία στην Ελλάδα, όπως βλέπουμε στα αρχαία κείμενα, λέγονταν «νήες («η ναύς, της νηός»...., από το «νάω – άνω, άνωσις»), απ' όπου και τα: ναυτιλία, ναυτικό, ναύτης, Ναύαρχος, ναύσταθμος, ναυπηγική, αργοναύτης... English: navy, nautical, Argonaut, ... Portuguese nau, Spanish nao...

5) Οι «λάρνακες» λέγονται και «γούρνες» και είναι είτε σκαφτοί (εξ ου και «σκάφη») κορμοί δέντρων είτε σκαφτές πέτρες (στην περίπτωση αυτή δε χρησιμοποιούνται για πλεούμενα, αλλά ως θήκες νεκρών, ανθράκων κ.α.).

6) Σύμφωνα με την εβραϊκή μυθολογία, το μόνο ζευγάρι που διασώθηκε από τον κατακλυσμό ήταν αυτό του Νώε, που μπήκε μέσα σε μια κιβωτό. «Η κιβωτός», μάλλον ξένη λέξη, είναι το κιβώτιο που μεταξύ των σανίδων του υπάρχει μόνωση, για να μη περνά μέσα νερό και βουλιάζει.

Ε. Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ (ΑΡΓΑΛΕΙΟΣ) ΚΑΙ ΡΑΠΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΝΟΗΘΗΚΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η Ελληνική Μυθολογία, όπως θα δούμε πιο κάτω, αναφέρει ότι η υφαντική (ο αργαλειός) και η ενδυμασία με κοπτοραπτική επινοήθηκαν στην Κρήτη και από εκεί μετά διαδόθηκαν σε όλον τον κόσμο. Και το ότι οι Μινωίτες ήταν πράγματι αυτοί που πρώτοι επινόησαν τον αργαλειό και ύφαναν από μαλλιά ρούχα και στη συνέχεια πάλι πρώτοι αυτοί έκοψαν και έραψαν ρούχα στα μέτρα του χρήστη προκύπτει και από το ότι επί εποχής των Μινωιτών οι υπόλοιποι Έλληνες (Αθηναίοι, Σπαρτιάτες κ.λπ.), καθώς και οι Ρωμαίοι κ.λπ. φορούσαν περιζώματα από προβιές ή ρούχα που ήταν όπως τα κλινοσκεπάσματα (οι κουβέρτες), που το λεπτό λεγόταν χιτώνας και το χοντρό χλαμύδα ή μανδύας.

Η θεά Αθηνά υφαίνει σε οριζόντιο αργαλειό (Εικόνα Γιάννης Στεφανίδης)

Η ΑΘΗΝΑ ΒΡΙΣΚΕΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΤΟΝ ΑΡΓΑΛΕΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ (ΥΦΑΝΤΙΚΗ, ΡΑΠΤΙΚΗ)

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (5, 64- 77) αναφέρει ότι οι Κρήτες λένε, φέρνοντας γι αυτά που λένε επιχειρήματα, πως οι περισσότεροι από τους θεούς: Δίας, Απόλλων, Ερμής, Αθηνά κ.λπ. γεννήθηκαν στην Κρήτη και επειδή πήγαν και σε πολλά άλλα μέρη κάνοντας αγαθοεργίες, μετά τη μετάσταση τους από τους ανθρώπους, θεωρήθηκαν ως οι πρώτοι κάτοικοι του Ολύμπου (δηλ. ανακηρύχτηκαν μετά θάνατο θεοί, κάτι ως ο Χριστός και οι Άγιοι σήμερα). Έτσι από τους τόπους και τις πράξεις που έλαβαν χώρα στο κάθε μέρος που πήγαιναν ο Απόλλωνας π.χ. ονομάστηκε Λύκιος, Πύθιος και η Άρτεμη Εφεσία, Περσία... παρόλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη, πρβ: «των γαρ θεών φασί τους πλείστους εν της Κρήτης ορμηθεντας επιέναι πολλά μέρη της οικομεμένης, ευεργετούντας .... Το μεν (Απόλλωνα) Δηλιον και Λυκιον και Πύθιον ονομαζεσθαι, την δ' (Άρτεμη) Εφεσίαν και Κρησίαν, ετι δε Ταυροπόλον και Περσίαν, αμφοτέρων εν Κρήτη γεγεννημένων...» (Διόδωρος 5.77). Ο Διόδωρος αναφέρει επίσης ότι αφενός η Ρέα γέννησε το Δία στην Κρήτη και στη συνέχεια τον άφησε εκεί για να τον αναθρέψουν οι Κουρήτες και γι αυτό, όταν αυτός ανδρώθηκε, έκτισε μια πόλη στο όρος Δίκτη, όπου ακριβώς ο μύθος λέει ότι γεννήθηκε: «ανδρωθέντα δ' αυτόν (ο Δίας) φασί πρώτον πόλιν κτίσαι πει την Δίκτα, όπου και τη γένεσιν αυτού μυθολογούσι» (Διόδωρος 5.72) και αφετέρου ότι παιδιά του Δία από τις διάφορες θεές ήταν η Αθηνά, οι Μούσες, ο Απόλλωνας, ο Ερμής κ.α. και στο καθένα από αυτά ο Δίας τους μετέδωσε τη γνώση των πραγμάτων που ο ίδιος είχε ανακαλύψει και τελειοποιήσει και τους απένειμε την τιμή της ανακάλυψης.

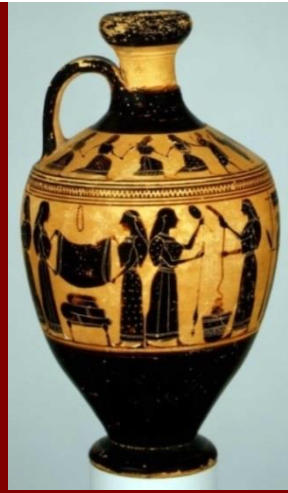
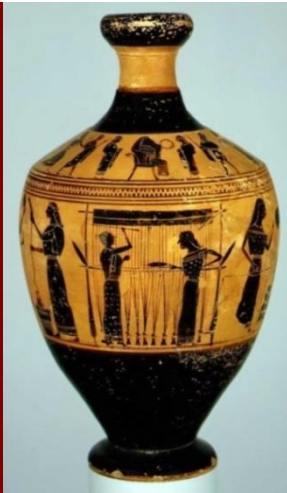
Η Αθηνά, πέρα των άλλων που επινόησε, βρήκε στην Κρήτη και την υφαντική και την κατασκευή των ενδυμάτων και, γενικά, πολλά έργα που απαιτούν τέχνη στην κατασκευή, γεγονός για το οποίο ονομάστηκε Εργάνη, πρβ: «Αθηνά δε προσάπτουσι την τε των ελαιών ημέρωσιν και φυτείαν παραδούναι τοις ανθρώποις και την του καρπού τούτου κατεργασίαν..... **Προς δε τούτοις την της εσθήτος κατασκευήν και την τεκτονικήν τέχνην**, έτι δε πολλά των εν ταις άλλαις επιστήμαις εισηγήσασθαι τοις ανθρώποις· ευρειν δε και την των αυλών κατασκευήν και δια τούτων συντελούμενη μουσικήν και το σύνολον πολλά των φιλοτέχνων έργων, αφ' ων εργάνην αυτήν προσαγορεύεσθαι».(Διόδωρος Σικελιώτης 5.72-77

Ο ΚΑΘΕΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΣ ΑΡΓΑΛΕΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΓΑΣΤΗΡΙ

Ο αργαλειός αρχικά (αρχαία Ελλάδα) ήταν κάθετος, ενώ σήμερα είναι οριζόντιος. Στην Κρήτη, την ιδιαίτερη πατρίδα της θεάς Αθηνάς Εργάνης, η οποία βρήκε τον αργαλειό και την ενδυμασία (Διόδωρος Σικελιώτης 5.72-77), ο εργάτης ονομάζεται και αργάτης και το εργαστήριο υφαντικής «αργαστήρι ή αργαλειός» και του οποίου τα

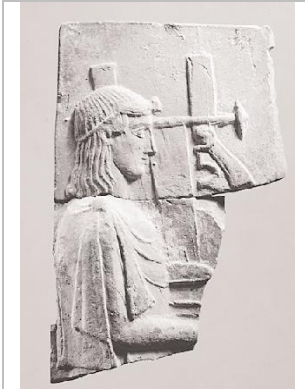
εργαλεία είναι: **η ανέμη, η ρόκα, το αδράχτι, τα χειρόχτενα για γνέσιμο του μαλλιού** (κυρίως από τα πρόβατα), **τα μασουράκια, οι σαΐτες, οι κλωστές, το καλάθι** με βελόνες και είδη ραπτικής και πολλά άλλα. Μάλιστα παλιότερα στην Κρήτη σχεδόν κάθε σπίτι είχε το δικό του αργαλειό και το οποίο ήταν ένα από τα «προυκιά» της νύφης.

Ο αργαλειός υπήρχε ήδη από τα χρόνια του Ομήρου, αφού τον μνημονεύει και μάλιστα συχνά τόσο στην Ιλιάδα, όσο και στη Οδύσσεια. Για παράδειγμα ο Τηλέμαχος λέει στη μητέρα του την Πηνελόπη, τη βασίλισσα της Ιθάκης: «Μόν' σπίτι τώρα πήγαινε να κάτσεις στις δουλειές σου, στη ρόκα και στον αργαλειό και βάλε και τις σκλάβες» (Οδ. α, 366-67). Και αλλού: «τον αργαλειό της έστησε (η Πηνελόπη) στον πύργο της να υφάνει διπλό, ψιλόδιαστο πανί...» (Οδ. ω, 128-29). «κι ύφαινε τότε το πανί τ' ατέλειωτο όλη μέρα και με το φως δουλεύοντας το ξήλωνε τη νύχτα» - το τέχνασμά της (Οδ. ω, 138-39). Και στην Ιλιάδα π.χ. η Ίριδα (η θεά) πηγαινει στην ωραία Ελένη, στην Τροία: «Στην κάμαρα τη βρήκε κι ύφαινε σκουτί στον αργαλειό της διπλόφαρδο, άλικο, και ξόμπλιαζε (κεντούσε, στόλιζε) παλικαριές, όπου 'χαν οι Αργίτες κάνει οι χαλκοθώρακοι κι οι Τρώες οι αλογατάδες» (Ιλ. Γ, 125-27).

Λήκυθος, 550-530 π.Χ. με υφάντριες σε κάθετο αργαλειό (Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης). Οι υφάντριες είναι Μινωίτισσες, αφού έχουν λεπτή μέση και φορούν μινωικές ενδυμασίες.

ΣΤ. ΤΑ ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΚΡΗΤΕΣ

Πήλινο ανάγλυφο 5ου αι. π.Χ. με τον Απόλλωνα κιθαρωδό (Μουσείο Χανίων)

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (3, 59) καταγράφοντας το τι λένε οι μύθοι των Φρυγών και των Ατλάντιων και βλέποντας ότι πολλά από αυτά που λένε οι μύθοι αυτοί δεν είναι πραγματικότητα, όπως π.χ. ότι «ο Ερμής βρήκε την κιθάρα, όμως ο Απόλλωνας ήταν αυτός που έπαιξε σωστά» κ.α., συμπληρώνει-διευκρινίζει ότι οι Κρήτες δε συμφωνούν με όσα λένε οι μύθοι των Φρυγών και των Ατλάντιων (βλέπε Διόδωρος 3.61,3) και η αλήθεια γι αυτούς είναι αυτή που θα αναφέρει εκεί που θα γράψει σχετικά με αυτούς. Και αυτό το κάνει στο πέμπτο του βιβλίο και εκεί (βλέπε Διόδωρος Σικελιώτης 5, 64- 77) αναφέρει ότι οι Κρήτες λένε και φέρνοντας γι αυτό επιχειρήματα πως:

Α) Οι περισσότεροι από τους θεούς: Δίας, Απόλλων, Ερμής, Αθηνά κ.λπ. γεννήθηκαν στην Κρήτη και επειδή πήγαν και σε πολλά άλλα μέρη κάνοντας αγαθοεργίες μετά τη μετάσταση τους από τους ανθρώπους, θεωρήθηκαν ως οι πρώτοι κάτοικοι του Ολύμπου (δηλ. ανακηρύχτηκαν μετά θάνατο θεοί, κάτι ως ο Χριστός και οι Άγιοι σήμερα). Έτσι από τους τόπους και τις πράξεις που έλαβαν χώρα στο κάθε μέρος που πήγαιναν ο Απόλλωνας π.χ. ονομάστηκε Λύκιος, Πύθιος και η Άρτεμη Εφεσία, Περσία.... παρόλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη(βλέπε Διόδωρος 5.77,3-8), πρβ:

«Οι ιερείς (της νήσου Παγγαίας) αναφέρουν τον μύθο πως το γένος των θεών τους κατάγεται από την Κρήτη και πως τους οδήγησε ο Δίας στην Παγγαία, όταν ανήκε ακόμη στις τάξεις των ανθρώπων και βασίλευε στην οικουμένη- ως απόδειξη αυτού φέρνουν τη γλώσσα τους, αποδεικνύοντας ότι τα περισσότερα πράγματα σ' αυτούς εξακολουθούν να έχουν τα κρητικά τους ονόματα και προσθέτουν.....».(Διόδωρος 5,46)

«Γιατί οι περισσότεροι θεοί, λένε, κίνησαν από την Κρήτη να επισκεφτούν πολλά μέρη της οικουμένης, για να ευεργετήσουν τα γένη των ανθρώπων και να μεταδώσουν σε όλους τα οφέλη από τις ανακαλύψεις τους. Η Δήμητρα, για παράδειγμα, πέρασε στην Αττική, από εκεί τράβηξε για τη Σικελία και μετά στην Αίγυπτο και σ' εκείνους τους τόπους κυρίως, επειδή παρέδωσε τον καρπό του σταριού και δίδαξε τη σπορά του, δέχτηκε μεγάλες τιμές από τους ευεργετημένους. Το ίδιο και η Αφροδίτη στη Σικελία περνούσε τον καιρό της στον Έρυκα, από τα νησιά στα Κύθηρα και στην Πάφο της Κύπρου και στην Ασία στην περιοχή της Συρίας- επειδή φανερώθηκε η θεά και έμενε περισσότερο στη χώρα τους, οι ντόπιοι την.... («των γαρ θεών φασι τους πλείστους εν της Κρήτης ορμηθέντας επιέναι πολλά μέρη της οικουμένης, ευεργετούντας .... Το μεν

(Απόλλωνα) Δηλιον και Λυκιον και Πύθιον ονομαζεσθαι, την δ' (Άρτεμη) Εφεσίαν και Κρησίαν, ετι δε Ταυροπόλον και Περσίαν, αμφοτέρων εν Κρήτη γεγενημένων.....» (Διόδωρος 5.77)

Β) Η Ρέα γέννησε το Δία στην Κρήτη και στη συνέχεια τον άφησε εκεί για να τον αναθρέψουν οι Κουρήτες και γι αυτό, όταν αυτός ανδρώθηκε, έκτισε μια πόλη στο όρος Δίκη, όπου ακριβώς ο μύθος λέει ότι γεννήθηκε: «ανδρωθέντα δ' αυτόν (ο Δίας) φασί πρώτον πόλιν κτίσαι πει την Δίκτα, όπου και τη γένεσιν αυτού μυθολογούσι» (Διόδωρος 5.72) και αφετέρου ότι παιδιά του Δία από τις διάφορες θεές ήταν η Αθηνά, οι Μούσες, ο Απόλλωνας, ο Ερμής κ.α. και στο καθένα από αυτά ο Δίας τους μετέδωσε τη γνώση των πραγμάτων που ο ίδιος είχε ανακαλύψει και τελειοποιήσει και τους απένειμε την τιμή της ανακάλυψης.

Γ) Ο Απόλλωνα βρήκε την κιθάρα και τη μουσική της και καθώς βρήκε και το τόξο, δίδαξε στους ντόπιους τα περί την τοξοβολία, αιτία για την οποία οι Κρήτες επιδόθηκαν με ζέση στην τοξοβολία και το τόξο ονομάστηκε Κρητικό και στον Ερμή αποδίδεται ότι είναι ο πρώτος που επινόησε τη λύρα από καύκαλο χελώνας, κάτι που έκανε μετά από το μουσικό διαγωνισμό του Απόλλωνα με το Μαρσύα και αυτό, επειδή ο Απόλλωνας είχε σπάσει την κιθάρα του:

«Τον Απόλλωνα (οι Κρήτες) δε της κιθάρας ευρετήν αναγορεύουσι και της κατ αυτην μουσικής.....ευρετήν δε και του τόξου γενόμενον διδασει τους εγχωρίους ....Τω δ' Ερμή προσαπτουσι (οι Κρήτες) τα εν τοις πολέμοις ..... εισηγητήν δε αυτόν και παλαιίστρας γενέσθαι, και την εκ της χελώνης λύραν επινοήσαι μετά την Απόλλωνος προς Μαρσύαν σύγκρισιν, καθ' ην λέγεται τον Απόλλωνα νικήσαντα και τιμωρίαν υπέρ την αξίαν λαβοντα παρα του λειφθεντος μεταμεληθηναι και τας εκ της κιθάρας χορδας εκρήξαντο μεχρι τινός χρόνου της εν αυτή μουσικής αποστήναι... ..» (Διόδωρος 5.74-77).

Δ) Η Αθηνά βρήκε την κατασκευή των ενδυμάτων, την ξυλουργική, την κατασκευή των αυλών και τη μουσική που παράγεται από αυτούς και, γενικά, πολλά έργα που απαιτούν τέχνη στην κατασκευή, γεγονός για το οποίο ονομάστηκε Εργάνη: «Αθηνά δε ..... ευρειν δε και την των αυλών κατασκευήν και δια τούτων συντελούμενη μουσικήν ..... (Διόδωρος 5.72,4).

Ε) Στις Μούσες δόθηκε από τον πατέρα τους το Δία, η ανακάλυψη των γραμμάτων και η σύνθεση των επών, η λεγόμενη ποιητική και σ' αυτούς που λένε πως οι Σύριοι είναι οι εφευρέτες των γραμμάτων, πως οι Φοίνικες τα έμαθαν από εκείνους και τα παρέδωσαν στους Έλληνες δεν είναι αλήθεια και το μόνο που έκαναν οι Φοίνικες ήταν να αλλάξουν το σχήμα των γραμμάτων: «ταις δε Μούσας...την των γραμμάτων εύρεσιν και την των επών συνθεσιν την προσαγορευόμενην ποιητική.... Μετφ: <<Στις Μούσες, δόθηκε από τον πατέρα τους, η ανακάλυψη των γραμμάτων και η σύνθεση των επών, η λεγόμενη ποιητική. Σ' εκείνους που λένε πως οι Σύριοι είναι οι εφευρέτες των γραμμάτων, πως οι Φοίνικες τα έμαθαν από εκείνους και τα

παρέδωσαν στους Έλληνες και πως αυτοί οι Φοίνικες ήταν εκείνοι που έπλευσαν με τον Κάδο στην Ευρώπη και πως γι' αυτό οι Έλληνες ονομάζουν τα γράμματα Φοινικικά, απαντούν πως οι Φοίνικες δεν ήταν οι αρχικοί εφευρέτες και πως το μόνο που έκαναν ήταν να αλλάξουν τη μορφή των γραμμάτων και, καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων χρησιμοποίησε αυτό το είδος γραφής, γι' αυτό τους δόθηκε η παραπάνω ονομασία.>> (Διόδωρος, Σικελιώτης, βίβλος 5, 74).

Και το ότι τα ως άνω είναι η πραγματικότητα, δηλαδή ότι οι Κρήτες ήταν αυτοί που βρήκαν τα πρώτα μουσικά έγχορδα όργανα, την κιθάρα και τη λύρα, καθώς και τον αυλό και τη μουσική του, προκύπτει και από τα εξής:

Ο Πλάτων στους Νόμους λέει ότι η λύρα και συνεπώς και η κιθάρα παιζόταν κρατώντας την με το αριστερό χέρι και το πλήκτρο της με το δεξί «Εν όσοις με γαρ των έργων μη μεγα διαφερειν, λυρα μεν εν αριστερά χρωμενον πλήκτρω δε εν δεξιά» (Πλάτων Νόμοι Ζ, 794.5)

1) Ο ομηρικός Ύμνος « Εις Απόλλωνα», ο Ησίοδος (Θεογονία 90), ο Διόδωρος (5.74-77) κ.α. αναφέρουν ότι τα πρώτα έγχορδα όργανα του ανθρώπου ήταν η κιθάρα και τα καμπύλα τόξα, τα οποία βρήκε ο Απόλλωνας

(και όχι ο Ερμής) και γι αυτό ο Απόλλωνας (και όχι ο Ερμής) αποκαλείται: «πατέρας των κιθαριστών της γης», «θεός της Μουσικής», «εκήβολος» κ.α.: «Αυτίκα δ' αθανάτησι μετηύδα Φοίβος Απόλλων εἴη μοι κίθαρις τε φίλη και καμπύλα τόξα, χρήσω δ' ανθρώποισι Διός νημερτέα βουλήν» (Ομηρικός ύμνος «Εις Απόλλωνα» στ. 130) «Εκ γαρ Μουσάων και εκηβόλου Απόλλωνος άνδρες αοιδοί έασιν επί χθόνα και κιθαρισταί».(Ησιόδου Θεογονία, 90)

2) Άλλο μουσικό όργανο είναι η λύρα (ή άλλως χέλυς) και άλλο η κιθάρα, όπως θα δούμε πιο κάτω, και συνεπώς το λογικό είναι ότι άλλος βρήκε το ένα όργανο και άλλος το άλλο, όπως λένε οι Κρήτες, και δεν ισχύει το ότι «ο Ερμής βρήκε την κιθάρα, όμως ο Απόλλωνας ήταν αυτός που έπαιξε σωστά» κ.α. Ο ομηρικός ύμνος « Εις Ερμήν» (25-30 και 413 – 425) αναφέρει ότι ο Ερμής βρήκε τη λύρα όταν βρισκόταν στην Κυλλήνη της Αρκαδίας όπου είχε απαγάγει τα βόδια του Απόλλωνα, όμως άλλο αυτό και άλλο η καταγωγή του Ερμή. Ο Ερμής ήταν Κρητικός στην καταγωγή..

3) Ο Ησίοδος (Θεογονία, 476-485), ο Απολλόδωρος (Α, 1, 6 - 7), ο Άρατος (Φαινόμενα 30 - 50), ο Απολλώνιος (Αργοναυτικά, Α, 507 - 511) κ.α., αναφέρουν ότι ο Δίας, ο πατέρας του Απόλλωνα, της Αθηνάς, του Ερμή κ.α., είχε γεννηθεί στο όρος Δίκτης της Κρήτης όπου και τον άφησε κρυφά η μάνα του η Ρέα, για να ανατραφεί από τους Κουρήτες, άρα ο Δίας και τα παιδιά του Απόλλων, Ερμής, Αθηνά κ.λπ. ήταν Κρητικοί: «πέμψαν δ' ες Λύκτον, Κρήτης ες πίονα δήμον/ οππότ' άρ οπλότατον παιδων ήμελλε τεκέσθαι, / Ζήνα μέγαν, τον μεν οι εδέξατο Γαία πελώρη, Κρήτη εν ευρείη τραφέμεν απιταλλέμεναι τε./

ένθα μιν ἴκτο φέρουσα θοήν δια νύκτα μέλαιναν / πρώτην ες Δίκτον' κρύψεν δε ε χερσί λαβούσα/ άντρω εν ηλιβάτω ζαθέης υπό κεύθεσι Γαίης, αιγαίω εν όρει πεπουκασμένω υλήεντι»..... (Θεογονία Ησιόδου, στίχοι 476 – 485)

4) Ο Πλούταρχος (Περί μουσικής 1136, Β και «Περί αοργησίας» 456 Β-D, 6-7), ο Πίνδαρος («12ος Πυθιόνικος) κ.α. αναφέρουν ότι η Αθηνά βρήκε τον αυλό (Βλέπε πιο κάτω: «Μουσικός διαγωνισμός Απόλλωνα – Μαρσύα»)

5) Ο Στέφανος Βυζάντιος στα εθνικά μιλεί για ένα βουνό στην Κρήτη που λέγεται Στυράκιον και του οποίου οι κάτοικοι ονομάζονται «Στυρακίται και Στυρακίτης ήταν ο Απόλλωνας, πρβ: «Στυράκιον, όρος της Κρήτης. Οι ενοικούντες Στυρακίται. Στυρακίτης γαρ ο Απόλλων». (Στ. Βυζαντιος, Εθνικά). Ο Ολλανδός γεωγράφος (περιηγητής) OLFERT DAPPER, 1636-1689 στο «Ακριβής περιγραφή της Κρήτης (μτφ Μνουήλ Μερνάρδος ο Κρής) το τοποθετεί κοντα στο όρος Διός ή Ιόβα ή Γιόβα (Γιούχτα): «Κάρμα και Στυράκιον. Ο Πλίνιος αναφέρει περί όρους ταύτης της νήσου, το οποίο ονομάζει Κάρμα. Ο δε Στέφανος ομιλεί περί ενός άλλου, όπερ ωνομάζετο Στυράκιον και κατωκείτο από τους Στυρακίτας. Ο Απόλλων επωνομάζετο ομοίως Στυρακίτης από το όνομα τούτου του όρους». Σήμερα υπάρχει εκεί χωριό που λέγεται «Αστυράκιο»,

6) Οι ονομασίες λύρα, κιθάρα και αυλός αφενός αναφέρονται ήδη από τον Όμηρο και τους ομηρικούς ύμνους και η αχαιότερη απεικόνιση 7χορδης κιθάρας είναι αυτή στη λίθινη σαρκοφάγο της Αγίας Τριάδας Κρήτης (Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου), 1600 π.Χ., στην οποία ένας μουσικός παίζει 7χορδη κιθάρα. Είναι κιθάρα και όχι λύρα, αφού η εν λόγω κιθάρα δεν έχει χελωνοειδές (καυκαλοειδές) αντηχείο, όπως έχουν οι λύρες.

7) Ο Πλάτωνας («Νόμοι» και «Μίνως»), ο Αριστοτέλης («Πολιτικά» Β, 1271, 10), ο Πλούταρχος («Σόλων» και «Λυκούργος»), ο Διογένης Λαέρτιος («Επιμενίδης»), ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς («Ρωμαϊκή Αρχαιολογία»), ο Ισοκράτης (Παναθηναϊκός 205). κ.α., αναφέρουν ότι ο πρώτος αξιόλογος πολιτισμός που δημιουργήθηκε επί γης ήταν αυτός που δημιούργησε στην Κρήτη ο Μίνωας, δηλαδή ο πολιτισμός που σήμερα ονομάζουμε Μινωικό. Στη συνέχεια την Κρητική Πολιτεία, τους θεσμούς που δημιούργησε ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ και εκπολίτισε τους Κρητικούς, αντέγραψαν όλοι οι υπόλοιποι Έλληνες, καθώς και οι Ρωμαίοι. Πρώτα οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο και τη βοήθεια του Κρητικού νομοθέτη Θάλητα, μετά οι Αθηναίοι με το Σόλωνα και τη βοήθεια του Κρητικού σοφού και χρησμολόγου Επιμενίδη και τέλος και οι Ρωμαίοι με το Νόμα και έτσι ευημέρησαν – εκπολιτίστηκαν. Ο λόγος και για τον οποίον Έλληνες, Ρωμαίοι κ.α. ι υμνούν το Μίνωα και το Ραδάμανθυ και συνάμα τους ανακήρυξαν ημίθεους, γιους του Θεού Δία και κριτές στον Άδη λόγω

της μεγάλης δικαιοσύνη τους εν ζωή (Περισσότερα βλέπε στο βιβλίο «Κρητική Ιστορία», Αδάμ (Μάκη) Κρασανάκη)

ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

1) Το ότι η κιθάρα, η λύρα, ο αυλός και η μουσική είναι ελληνικής επινοήσεως προκύπτει και από τα ονόματά τους, αφού αυτά είναι ελληνικές λέξεις και έτσι λέγονται σε όλες σχεδόν τις γλώσσες, πρβ π.χ. στην αγγλική: music, lyre, guitar, aylos, dianle ... Η μουσική πήρε το όνομά της από τις εννέα Μούσες και με το όνομα αυτό λέγεται σε όλες σχεδόν τις γλώσσες, πρβ π.χ. ελληνικά μουσική = αγγλικά music = γερμανικά music .... Μάλιστα στην Αρχαία Ελλάδα, ο όρος μουσική εννοούσε την Ποίηση, το Μέλος και το Χορό ως μια αδιάσπαστη ενότητα τεχνών η οποία καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στο Θέατρο, ενώ τη θεωρία της Μουσικής εξέφραζε ο κλάδος της Αρμονικής. Ο διαχωρισμός αυτός υιοθετήθηκε και αναπτύχθηκε από το δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό. Έτσι σήμερα η μουσική ως τέχνη έρχεται να καλύψει την ανάγκη του ανθρώπου να εκφράσει με τους ήχους, τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις ψυχικές του καταστάσεις.

2) Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχαν πολλά έγχορδα μουσικά όργανα, όπως : η κιθάρα, η λύρα ή χέλυσ, η φόρμιγγα, η βάρβιτος, το ψαλτήριο, το επιγόνιο, η άρπα κ.α., τα οποία βεβαίως δεν ήταν όλα ελληνικής επινοήσεως, αλλά άλλα ελληνικά: η κιθάρα, η λύρα κ.α. και άλλα ξένα: οι νάβλες, η σαμβύκη, η βάρβιτος, η μαγάδης κ.α., όμως όλα αυτά προερχόντουσαν, ήταν παραλλαγές της κιθάρας, αφού όλα αυτά ήταν νυκτά, δηλαδή παιζόταν μόνο με νύξη που προκαλούνταν είτε με τα δάκτυλα είτε με πλήκτρο. Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς («Ρωμαϊκή Αρχαιολογία» Λογος 7,72) αναφέρει ότι η βάρβιτος λεγόταν η 7χορδη ελεφάντινος λύρα από τους Ρωμαίους «βάρβιτος», ο Πλούταρχος (Περί μουσικής, 70 και 1133C, 6) ότι «Ασιάς» λεγόταν η τρίχορδος κιθάρα, φόρμιγγα η 4χορδη κιθάρα κ.α..

3) Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι τη μουσική των αυλών κατ' άλλους τη βρήκε ο Φρύγας Όλυμπος και οι Ιδαίοι Δάκτυλοι, όμως αυτός διδάχτηκε ότι και τη μουσική αυτή τη βρήκε ο Απόλλωνας, πρβ:

<<Ο Αλέξανδρος στη Συναγωγή για τη Φρυγία λέει ότι ο Όλυμπος πρώτος έφερε τη μουσική των αυλών στους Έλληνες, αλλά και οι **Ιδαίοι Δάκτυλοι**, ότι ο Ύαγνης ήταν ο πρώτος που έπαιξε αυλό, έπειτα ο γιος του Μαρσύας και τρίτος ο Όλυμπος και ότι ο Τέρπανδρος μιμήθηκε τους στίχους του Ομήρου και τη μουσική του Ορφέα. Ο Ορφείας φαίνεται ότι δε μιμήθηκε κανένα, διότι κανείς δεν είχε εμφανιστεί μέχρι τότε από τους δημιουργούς αυλωδίων κα το έργο του>> (Πλούταρχος (Περί μουσικής 1132F, 5 και 1123, 7).

<<Εγώ προσωπικά διδάχτηκα ότι επινοητής των αγαθών της μουσικής δεν είναι κάποιος άνθρωπος, αλλά ο Θεός Απόλλωνας, ο

στολισμένος με όλες τις αρετές. Στην πραγματικότητα δεν είναι του Μαρσύα, του Ολύμπου ή του Υάγνιδος εύρημα ο αυλός και του Απόλλωνα μόνο η Κιθάρα, αλλά τόσο της αυλητικής όσο και της κιθαριστικής τέχνης επινοητής είναι ο θεός. Άλλοι πάλι λένε ότι και ο ίδιος ο θεός έπαιζε αυλό, όπως αναφέρει ο συνθέτης Αλκμάν. Η Κόριννα επίσης αναφέρει ότι ο Απόλλων διδάχτηκε από την Αθηνά να παίζει αυλό.>>. (Πλούταρχος, «Περί μουσικής» 134 και 1136 Β)

Τελετή θυσίας με σπονδές στην Κνωσό και με την παρουσία γυναικείας χορωδίας, μια των οποίων παίζει κιθάρα, μια άλλη αυλό και μια άλλη κρόταλα. (Τοιχογραφία Κνωσού, 1600 – 1450 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου). Τα πανέμορφα κορμιά (με δακτυλίδι μέση και κορμί σπαθάτο, οι «λεβέντες Κρητικοί») οφείλονται στη γυμναστική και στο χορό, που και τα δυο τα είχαν εφεύρει οι ίδιοι: Στράβων (10 IV 16), Πausανίας (Ηλιακά) κ.α. και διδάσκονταν υποχρεωτικά στην εκπαίδευση των νέων.

4) Οι πρώτοι μουσικοί χρησιμοποιούσαν ως «αντηχείο» και ως «καμπύλο τόξο» για την κατασκευή μουσικού οργάνου και τα κερασφόρα κranία ζώων (βοδιών, ελάφων κ.λπ.), όπως η «πηκτίδα» (= είδος λύρας) του Πολύφημου που έγινε από το κρανίο-κέρατα ελάφου, πρβ: «και αυτή δε η πηκτίς οία κρανίον ελάφου γυμνόν των σαρκών και τα μεν κέρατα πήχεις ώσπερ ήταν ζυγώσας δε αυτά και ενάψας τα νεύρα, ουδὲ κολλάβοις περιστρέψας έμελώδει άμουσόν τι και απωδόν, άλλο μεν αυτός βοών, άλλο δε η λύρα υπήχει, ώστε ουδὲ κατέχειν τὸν γέλωτα εδυνάμεθα επί τω ερωτικῷ εκείνω άσματι..» (Λουκιανός, «Θαλασσίων Θεών Διάλογοι»)

5) Οι αρχαίοι Έλληνες με την ονομασία «καμπύλα ή αγκύλα ή παλίντονα τόξα» ονόμαζαν τα ξύλα με καμπύλη ή άλλως αγκύλη, των οποίων η μια άκρη συνδεόταν με την άλλη με μια ή περισσότερες χορδές. Τέτοια τόξα ήταν το όπλο τόξο και αρχικά και η κιθάρα (βλέπε π.χ. το έγχορδο μουσικό όργανο στη σαρκοφάγο της Αγ. Τριάδος Κρήτης, 1600-1450 π.Χ). Καμπύλο τόξο είναι και το «τοξάρι» > δοξάρι κ.α., απλά άλλου είδους χορδές έχει το τόξο, άλλου είδους το δοξάρι και άλλου η κιθάρα με τη λύρα. Οι χορδές της κιθάρας και της λύρας αρχικά γίνονταν από νευρά ή έντερα βοδιού, του δοξαριού από τρίχες

αλογοουράς και του τόξου από νεύρα βοδιού. Σήμερα οι χορδές γίνονται και από άλλα υλικά και κυρίως από μέταλλα.

6) Ο Κλαύδιος Αιλιανός (Claudius Aelianus), 175-235 μ.Χ., στο έργο του "Varia Historia" («Ποικίλη Ιστορία» κεφ. λθ), αναφέρει ότι "The Cretans. Κρήτες τους παίδας μανθάνειν τους νόμους εκέλευον μετά τινος μελωδίας, ίνα εκ της μουσικής ψυχαγωγούνται και ευκολώτερον τη μνήμη διαλαμβάνουσιν ` και ίνα μη, τι των κεκωλυμένων πράξαντες, αγνοία πεποιηκέναι απολογίαν έχουσιν. Δεύτερον δε μάθημα έταξαν, τους των θεών ύμνους μανθάνειν. Τρίτον, τα των ανδρών εγκώμια." Δηλαδή οι Κρήτες έδιναν εντολή τα παιδιά να μαθαίνουν τους νόμους με τη συνοδεία κάποιας μελωδίας, αφενός για να ψυχαγωγούνται με τη μουσική και αφετέρου για να εντυπώνουν (τους νόμους) καλύτερα στη μνήμη ... .

4. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ΄, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ - ΔΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ανατρέχοντας στους αρχαίους συγγραφείς, βλέπε ενδεικτικά Πλάτωνας (Νόμοι, Μίνως), Πλούταρχος (Σόλων και Λυκούργος), Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10), Διογένης Λαέρτιος (Επιμενίδης, βιβλίο 1, 109 – 119), Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία, Λόγος Β' LXI. 1-2), Στράβων (Γεωγραφικά Ι, IV, C 481 - 483, 17 – 20), Ηρόδοτος (α 65) κ.α., βλέπουμε να αναφέρουν ότι ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ ήταν οι πρώτοι που οργάνωσαν την πρώτη αξιολογη πολιτεία στον κόσμο. Ο Μίνωας ήταν, λένε, ο πρώτος που βρήκε την πραγματική αλήθεια (τους νόμους, το σύνταγμα, τα όργανα διακυβέρνησης και διοίκησης: βουλή, βουλευτές κ.λπ..) σχετικά με την ασφάλεια και τη διοίκηση της πόλης , ώστε να υπάρχει δικαιοσύνη, δημοκρατία και ασφάλεια για τους πολίτες.

Αναφέρουν επίσης ότι τους θεσμούς της Κρητικής Πολιτείας, της Πολιτείας που ίδρυσε ο Μίνωας, αντέγραψαν όλοι οι άλλοι Έλληνες, πρώτα οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο και μετά οι Αθηναίοι με το Σόλωνα, καθώς και οι Ρωμαίοι με το Νόμα.

Μάλιστα ο Πλούταρχος λέει ότι όταν οι Σπαρτιάτες ίδρυσαν την Πολιτεία τους, έγινε το 1100 π.Χ. (κάθοδος Δωριέων), έστειλαν τον νομοθέτη τους Λυκούργο σε όλες τις χώρες που τότε θεωρούνταν ότι είχαν καλό πολιτισμό (Αίγυπτο, Κρήτη κ.α.) προκειμένου να αντιγράψουν την καλύτερη Πολιτεία από αυτές, όμως όλες οι άλλες πολιτείες τους φάνηκαν «**ανάξιες**», πλην των Κρητών και γι αυτό αντέγραψαν τη Κρητική Πολιτεία (βλέπε Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7).

Επομένως ο Μινωικός είναι και ο παλαιότερος και ο πιο αξιόλογος πολιτισμός στον κόσμο, καθώς και η βάση του Κλασικού Ελληνικού Πολιτισμού, καθώς και του Ρωμαϊκού- Δυτικού Πολιτισμού.

Ο λόγος άλλωστε και για τον οποίο ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους μετά το θάνατό τους ανακηρύχτηκαν από Έλληνες και Ρωμαίους γιοί του θεού Δία, ισόθεοι, κριτές στον Άδη κ.α.

«Διότι για το ότι ήταν καλός και δίκαιος, καλός νομέας, όπως λέγαμε προηγουμένως, ισχυρότατη απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι οι νόμοι του Μίνωα παραμένουν αδιασάλευτοι, επειδή βρήκε την αλήθεια, σχετικά με τη διοίκηση της πόλης. (Πλάτων «Μίνως», 318 – 321)

«την έννομη τάξη, όπως λένε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, ο Λυκούργος την έφερε από την Κρήτη» (Ηρόδοτος, Α 65).

«Έφυγε λοιπόν και πήγε (ο Λυκούργος) αρχικά στην Κρήτη. Εκεί γνώρισε τις πολιτείες και τα συστήματα τους, γνώρισε τους πρώτους στη δόξα άνδρες, θαύμασε ορισμένους από τους νόμους που υπήρχαν και τους παρέλαβε για να τους εφαρμόσει στην πατρίδα του, την Σπάρτη, ενώ άλλοι του φάνηκαν ανάξιοι. Έναν μάλιστα από εκείνους που νομίζονταν εκεί πέρα σοφοί και άξιοι πολίτες, αφού τον έπεισε με τη φιλία του, τον έστειλε στη Σπάρτη, Ήταν ο Θάλης, που φαινομενικά μιν ήταν ποιητής λυρικών τραγουδιών, στην πραγματικότητα όμως έκανε ό,τι οι μεγαλύτεροι νομοθέτες. Γιατί τα τραγούδια του ήταν λόγοι για ευπείθεια και ομόνοια, στολισμένοι με μελωδίες και ρυθμούς που είχαν σεμνότητα και εξημερωτική δύναμη, ακούγοντάς τα οι πολίτες εξημερώνονταν, χωρίς να νοιώθουν, στα ήθη, και η κοινή γνωριμία του ωραίου έφερνε κοντά τον ένα με τον άλλο. Έτσι ο Θαλής έγινε με κάποιον τρόπον ο πρόδρομος του Λυκούργου στην εκπαίδευση των Σπαρτιατών ....». (Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7)

«Υποστηρίζουν κάποιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν, ειδικά η Κνωσός. .... (Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, ΙV, C 481 - 483, 17 – 20)

«Κάλεσε τότε τον Επιμενίδα από τη Φαιστό της Κρήτης, που μερικοί τον θεωρούν έναν από τους επτά σοφούς ..... Όταν ήρθε στην Αθήνα γνωρίστηκε με το Σόλωνα και τον βοήθησε πολύ στην προεργασία της νομοθεσίας του. (Πλούταρχος, Σόλων , 12 - 20)

«Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το κρητικό πολιτεύμα στα περισσότερα σημεία. ζ..(Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

«Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως δέχωνται τούς υπ' αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ο μιν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τόν Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαινεν εις το ιερόν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεισθαι την νομοθεσίαν. (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

Πολλοί ισχυρίζονται ότι εκείνοι που δημιούργησαν τον πρώτο αξιόλογο πολιτισμό στη γη ήταν οι Αιγύπτιοι, αφού είχαν μεγάλα έργα που χρονολογούνται πριν από τα κρητικά, κάτι που είναι λάθος, γιατί:

Α) Στον Πλατωνικό διάλογο «Τίμαιος ή Περί φύσεως» αναφέρεται ότι οι ίδιοι οι Αιγύπτιοι είπαν στον Αθηναίο Σόλωνα πως ο Ελληνικός πολιτισμός είναι πιο παλιός από τον Αιγυπτιακό και επίσης ότι ο Ελληνικός μετρά 9.000 έτη, ενώ ο Αιγυπτιακός λιγότερα κατά 1000 χρόνια, δηλαδή 8000 έτη:

«Ο ιερεύς λοιπόν του είπε: «Δεν υπάρχει λόγος να μη το κάμω, Σόλων, αλλά Θα σου τα πω και προς χάριν σου και χάριν της πόλεώς σας, προ πάντων όμως προς χάριν της θεάς, η οποία και την ιδικήν σας και την ιδικήν μας χώραν επροστάτευσε και ανέθρεψε και εμόρφωσε, την ιδικήν σας χίλια χρόνια πρωύτερα, αφού επήρε το σπέρμα διά σας από την γην και τον Ήφαιστον και αργότερα την ιδικήν μας. Εις τα ιερά μας βιβλία είναι γραμμένον, ότι η διοργάνωσις πόλεως εδώ έγινε προ οκτώ χιλιάδων ετών. Θα σου διηγηθώ λοιπόν με λίγα λόγια διά τους νόμους που είχαν και διά το πλέον ωραιότερον που έκαμαν οι προ εννέα χιλιάδων ετών συμπολίται σου, άλλοτε, όταν θα έχωμεν ευκαιρίαν, Θα είπωμεν τας λεπτομερείας δι' όλα αυτά αφού θα έχωμεν εμπρός μας τα ίδια τα κείμενα». "(Πλάτων "Τίμαιος" 23 δ-ε)

Β) Ο Θουκυδίδης(Α, 2-9), λλ και πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι αρχικά και μέχρι την εποχή του Τρωικού πολέμου, επειδή δεν είχε εφευρεθεί η γεωργία, το εμπόριο και η ναυτιλία, δεν υπήρχαν ούτε σύνορα ούτε Έλληνες και βάρβαροι ούτε και μόνιμες πόλεις παρά μόνο διάφορες φυλές, που καλούνταν Πελασγοί, Καδμείοι ή Θηβαίοι, Δαναοί, Κάρες, Φοίνικες κ.α., οι οποίες ζούσαν μεταναστευτικά προς εξεύρεση πηγών διατροφής και από τις οποίες η πολυαριθμότερη έδιωχνε αυτή που έβρισε μπροστά της, για να εκμεταλλευτεί αυτή το χώρο. Αναφέρει επίσης ότι ο Μίνωας είναι εκείνος που συγκρότησε πρώτος πολεμικό ναυτικό και έδιωξε από το Αιγαίο τους ληστές Κάρες και τους πειρατές Φοίνικες με συνέπεια οι Έλληνες αφενός να συνενωθούν και έτσι να δυναμώσουν, και να νικήσουν στον Τρωικό πόλεμο και αφετέρου να σταματήσουν τον νομαδικό βίο και να κάνουν μόνιμες πόλεις και έτσι να αποκτήσουν πολιτισμό. Τελευταία μετακίνηση ελληνικής φυλής ήταν, λέει, η κάθοδος των Δωριέων με τους Ηρακλείδες που έγινε μετά τα Τρωικά.

Γ) Ο Διόδωρος Σικελιώτης (3,67, 5 - 57 και 5, 74) αναφέρει ότι οι Αιγύπτιοι και οι Φοίνικες οικειοποιήθηκαν ελληνικές εφευρέσεις, όπως την εφεύρεση των γραμμάτων, ενώ αυτό το έκαναν οι Πελασγοί, φύλο ελληνικό, και απλώς οι Φοίνικες άλλαξαν το σχήμα τους και την αστρονομία, ενώ αυτό το έκαναν οι Ηλιάδες ή άλλως Ρόδιοι των Ελλήνων κ.α.

Πελασγοί λεγόταν το μεγαλύτερο από τα πρώτα φύλα που κατοικούσαν στην Ελλάδα και ως εξ αυτού η Ελλάδα αρχικά λεγόταν Πελασγία, του οποίου τα επιμέρους φύλα μετά τα Τρωικά αποτέλεσαν το Ελληνικό έθνος (βλέπε: Θουκυδίδης (Α, 1-9 κ.α.), Ηρόδοτος Β. 56: «...της νυν Ελλάδος, **πρότερον** δε Πελασγίης **καλουμένης**», Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία», Ι 17: «ην δε και το των Πελασγών γένος ελληνικόν», πρβ:

«... Στους Έλληνες λέγεται ότι πρώτος ανακάλυψε τους ρυθμούς και το τραγούδι ο Λίνος και όταν ο Κάδμος έφερε από τη Φοινίκη τα λεγόμενα γράμματα, πρώτος αυτός μετέφερε στην Ελληνική Γλώσσα, όρισε την ονομασία του καθενός και χάραξε το σχήμα τους. Γενικώς όλα μαζί τα γράμματα ονομάστηκαν Φοινικικά, επειδή μεταφέρθηκαν στους Έλληνες από τους Φοίνικες, ειδικά όμως, επειδή πρώτοι οι Πελασγοί χρησιμοποίησαν τους φερόμενους χαρακτήρες προσαγορεύτηκαν Πελασγικά..... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 3, 67)

«Όταν , όμως, αργότερα έγινε ο κατακλυσμός στους Έλληνες και από τις βροχοπτώσεις χάθηκαν οι περισσότεροι άνθρωποι, μαζί μ' εκείνους συνέβη να καταστραφούν και τα γραπτά μνημεία, και γι' αυτή την αιτία οι Αιγύπτιοι, βρίσκοντας την ευκαιρία, ιδιοποιήθηκαν όλα τα περι αστρονομίας και επειδή λόγω της άγνοιας τους οι Έλληνες δεν μπορούσαν πλέον να επικαλεστούν τις γραπτές μαρτυρίες, ενισχύθηκε η άποψη ότι πρώτοι οι Αιγύπτιοι ανακάλυψαν τα άστρα Με τον ίδιο τρόπο, μολοντί και οι Αθηναίοι ίδρυσαν πόλη στην Αίγυπτο, που ονομαζόταν Σάις, το γεγονός αυτό ξεχάστηκε λόγω του κατακλυσμού. Γι' αυτές, λοιπόν, τις αιτίες, πολλές γενιές αργότερα, ο Κάδμος του Αγήνορα θεωρήθηκε ότι πρώτος έφερε τα γράμματα από τη Φοινίκη στην Ελλάδα και από τον καιρό του Κάδμου και στο εξής, πίστευαν για τους Έλληνες πως έκαναν πάντα συμπληρωματικές ανακαλύψεις στην επιστήμη των γραμμάτων, καθώς ένα είδος καθολικής άγνοιας κατείχε τους Έλληνες». (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 5, 57)

«οι Φοίνικες δεν ήταν οι αρχικοί εφευρέτες και πως το μόνο που έκαναν ήταν να αλλάζουν τη μορφή των γραμμάτων και, καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων τα χρησιμοποίησε αυτό το είδος των γραμμάτων, γι αυτό τους δόθηκε η παραπάνω ονομασία»..... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 5, 74)

«...φασίν τους Φοίνικας ουκ εξ αρχής ευρείν, αλλά τους τύπους των γραμμάτων μεταθείναι μόνον...». (Διόδωρος, Σικελιώτης, βίβλος 5, 57 - 74).

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΝΩΑ

Στην Ελλάδα και σε όλο τον αρχαίο κόσμο, καθώς λέει ο Θουκυδίδης ((3-9), πριν από το Μίνωα , επειδή δεν είχε ακόμη επινοηθεί η γεωργία, οι άνθρωποι ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής και προ αυτού δεν υπήρχαν μόνιμοι κάτοικοι (πόλεις). Υπήρχαν μόνο διάφορα φύλα που ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής και προ αυτού η πιο πολυαριθμότερη έδιωχνε την άλλη για να εκμεταλλευτεί το χώρο με συνέπεια οι άνθρωποι να μάχονται μεταξύ τους και συνάμα ζουν όπως τα ζώα, να μην υπάρχει καθόλου πολιτισμός, να υπάρχουν φύλα, όπως οι Κάρες και οι Φοίνικες που ζούσαν με ληστείες και πειρατείας κ.α.

Ο Μίνωας ήταν ο πρώτος που σταμάτησε αυτή την κατάσταση στο Αιγαίο – Μεσόγειο. Δημιούργησε πρώτος πολεμικό ναυτικό και με αυτό έδιωξε από το Αιγαίο τους ληστρικά και πειρατικά ζώντες Κάρες και Φοίνικες με συνέπεια να πάψουν οι Έλληνες να ζουν μεταναστευτικά, αλλά σε πόλεις, οι Έλληνες να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και να ενωθούν, οι Έλληνες να ασχοληθούν με τη ναυτιλία, αλλά και με τα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες. Από τότε και εξής δημιουργήθηκαν πολιτείες, πολιτισμός, δημοκρατία, δικαιοσύνη κ.α.

Στους άλλους λαούς ο κάθε φύλαρχος ή τύραννος ή βασιλιάς έκανε ό,τι ήθελε ή όριζε τους νόμους που ήθελε ή ανάλογα με τις προσωπικές του επιθυμίες και νοημοσύνη κ.α. Οι βάρβαροι (Φοίνικες, Πέρσες κ.τ.λ.) σε σχέση με τους αρχαίους Έλληνες δεν είχαν ούτε οργανωμένες πολιτείες ούτε παιδεία. Ζούσαν με πρωτόγονο ακόμη τρόπο, δηλαδή κατά φυλές και με ανήμερα ακόμη ήθη και έθιμα. Είχαν απλώς ένα βασιλιά ή ηγέτη που έκανε ό,τι ήθελε ή έβαζε νόμους, ανάλογα με τη νοημοσύνη και τις επιθυμίες του, ενίοτε μερικοί επιζητούσαν να τους λατρεύουν ως θεούς και να κάνουν για χάρη τους ακόμη και ανθρωποθυσίες κ.α.

Και όλα αυτά δεν τα λένε μόνο οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, αλλά ακόμη και η Αγία Γραφή, όπως θα δούμε σε άλλο μέρος για τον Ελληνικό πολιτισμό και την προσφορά του.

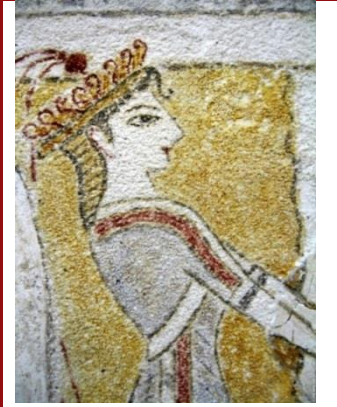
5. ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΕΚΜΙΝΩΙΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ - ΡΩΜΑΙΩΝ

Ο Πλούταρχος (Λυκούργος, 4-7), ο Στράβωνας (Γεωγραφικά I, IV, C 481 - 483, 17 - 20), ο Ηρόδοτος κ.α., αναφέρουν ότι μετά που οι Δωριείς (μετα χωρίστηκαν στους γνωστούς Σπαρτιάτες και Μακεδόνες) κατέλαβαν όλη σχεδόν την Πελοπόννησο (Λακεδαιμόνα, Μεσσήνη, Άργος κ.τ.λ.), ο βασιλιάς Χαρίλλος έστειλε το νομοθέτη Λυκούργο σε όλα τα μέρη που φημίζονταν ότι είχαν οργανωμένη πολιτεία (Αίγυπτο, Κρήτη κ.α.), για να δει ποια ήταν η καλύτερη προκειμένου να την αντιγράψουν. Πήγε (ο Λυκούργος) λοιπόν για το σκοπό αυτό παντού, όμως όλες οι πολιτείες του φάνηκαν ανάξιες, πλην μόνο της Κρήτης, την οποία στη συνέχεια αντέγραψαν οι Σπαρτιάτες, καλώντας από την Κρήτη στη Σπάρτη για το σκοπό αυτό και το νομοθέτη Θάλητα.

«την έννομη τάξη, όπως λένε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, ο Λυκούργος την έφερε από την Κρήτη» (Ηρόδοτος, Α 65).

«Έφυγε λοιπόν και πήγε (ο Λυκούργος) αρχικά στην Κρήτη. Εκεί γνώρισε τις πολιτείες και τα συστήματα τους, γνώρισε τους πρώτους στη δόξα άνδρες, θαύμασε ορισμένους από τους νόμους που υπήρχαν και τους παρέλαβε για να τους εφαρμόσει στην πατρίδα του, την Σπάρτη, ενώ άλλοι του φάνηκαν ανάξιοι. Έναν μάλιστα από εκείνους που νομίζονταν εκεί πέρα σοφοί και άξιοι πολίτες, αφού τον έπεισε με τη φιλία του, τον έστειλε στη Σπάρτη, Ήταν ο Θάλης, που φαινομενικά μεν ήταν ποιητής λυρικών τραγουδιών, στην πραγματικότητα όμως έκανε ό,τι οι μεγαλύτεροι νομοθέτες. Γιατί τα τραγούδια του ήταν λόγοι για ευπείθεια και ομόνοια, στολισμένοι με μελωδίες και ρυθμούς που είχαν σεμνότητα και εξημερωτική δύναμη, ακούγοντάς τα οι πολίτες εξημερώνονταν, χωρίς να νοιώθουν, στα ήθη, και η κοινή γνωριμία του ωραίου έφερνε κοντά τον ένα με τον άλλο. Έτσι ο Θαλής έγινε με κάποιον τρόπον ο πρόδρομος του Λυκούργου στην εκπαίδευση των Σπαρτιατών ....». (Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7)

«Υποστηρίζουν κάποιιο ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν, ειδικά η Κνωσός. .... Έφυγε τότε ο νομοθέτης της Σπάρτης Λυκούργος για την Κρήτη. Εκεί ήρθε και πλησίασε το Θάλητα, ένα μελοποιό και νομοθέτη. Έμαθε από αυτόν τον τρόπο που ο Ραδάμανθους πρώτα και αργότερα ο Μίνωας έφερναν τους νόμους τους, τάχα από το Δία προς τους ανθρώπους... (Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, ΙV, C 481 - 483, 17 - 20)

Μινωίτισσα (Λεπτομέρεια από τη λίθινη σαρκοφάγο της Αγίας Τριάδας Κρήτης, 1400 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου)

Ο Διογένης Λαέρτιος (Επιμενίδης, βιβλίο 1, 109 - 119), ο Πλούταρχος (Σόλων και Λυκούργος) κ.α.α, αναφέρουν ότι ο νομοθέτης των Αθηναίων Σόλωνας, αφού μελέτησε τους Μινωικούς νόμους με τη βοήθεια του Επιμενίδη του Κρήτα (που ήταν ένας από τους 15 σοφούς της αρχαιότητας ή ένας από τους 12 στη θέση του Περιάνδρου), έφτιαξε νέους νόμους με τους οποίους καταργήθηκαν οι βάρβαροι νόμοι και τα βάρβαρα ήθη που είχαν οι Αθηναίοι. Στους νόμους αυτούς προβλεπόντανε ότι χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα ο πολίτης εκείνος που, όταν υπάρχει στάση στην πόλη, δεν πηγαίνει με καμιά παράταξη, για να μην μένεις κανείς ατάραχος ή ασυγκίνητος στα δημόσια πράγματα, καθώς και το χάρισμα (τη γνωστή

«σεισάχθεια») των χρεών των πολιτών, επειδή πολλοί από αυτούς είχαν γίνει δούλοι στους ευγενείς από τα χρέη.

«Κάλεσε τότε τον Επιμενίδη από τη Φαιστό της Κρήτης, που μερικοί τον θεωρούν έναν από τους επτά σοφούς (αντί για τον Περιάνδρο). .... Όταν ήρθε στην Αθήνα γνωρίστηκε με το Σόλωνα και τον βοήθησε πολύ στην προεργασία της νομοθεσίας του. Απλοποίησε τους νόμους τους σχετικούς με τις ιερές τελετές, έκαμε πιο ήπιους τους νόμους που αφορούσαν τα πένθη, επιτρέπονταν μόνο ορισμένες θυσίες στους νεκρούς και καταργώντας τις άγριες και βαρβαρικές συνήθειες που επικρατούσαν προηγούμενα .... **Χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα ο πολίτης εκείνος που, όταν υπάρχει στάση στην πόλη, δεν πηγαίνει με καμιά παράταξη, για να μην μένεις κανείς ατάραχος ή ασυγκίνητος στα δημόσια πράγματα.** (Πλούταρχος, Σόλων, 12 - 20)

«Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το κρητικό πολίτευμα στα περισσότερα σημεία. Τα περισσότερα από τα παλιότερα πολιτεύματα είχαν χειρότερη διάρθρωση από τα νεότερα. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Λυκούργος άφησε την επιτροπεία του βασιλιά Χαρίλλου και έφυγε, έμεινε το μεγαλύτερο διάστημα στην Κρήτη λόγω της μεταξύ τους συλλογικότητας, γιατί οι Λύκτιοι ήταν Λάκωνες άποικοι, κι όταν πήγαν στη Λύκτο και την έκαναν αποικία, διατήρησαν τη νομοθεσία των κατοίκων της πόλης. Γι αυτό και

τώρα οι περίοικοι έχουν τους ίδιους νόμους, επειδή πρώτος θέσπισε τη νομοθεσία ο Μίνως. (Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία) αναφέρει ότι και οι Ρωμαίοι με το Νόμα αντέγραψαν το μινωικό πολιτισμό, πρβ: «Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως δέχωνται τούς υπ' αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ο μεν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τόν Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαιναν εις το ιερόν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεσθαι την νομοθεσίαν. (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

Γυναικεία χορευτική ή τελετουργική παράσταση στην οποία οι γυναίκες φορούν κοντόχι (κοντό χιτώνα) ή άλλως ζακέτα που αφήνει ακάλυπτα τα στήθη και ποδήρη (μάξι) φούστα διακοσμημένη με ταινίες -μπορντούρες - φραμπαλάδες κ.λπ.. (Χρυσό δαχτυλίδι Αρχάνων από

τάφο Ισοπάτων Κνωσού, 1600/ 1400 π.Χ.).

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Ο Άγγλος αρχαιολόγος Arthur Evans (1851-1943), ένας από αυτούς που ανάσκαψε την Κνωσό και τα άλλα Μινωικά κέντρα, σχετικά με την εξάπλωση του Μινωικού Πολιτισμού, λέει, χωρίς όμως να φέρει αποδείξεις και πηγές γι αυτά που λέει, ότι η Κρήτη κατά το 1600 π.Χ. ήταν πάρα πολύ ανεπτυγμένη, πολιτιστικά και πολεμικά. Κατόπιν οι Μινωίτες άρχισαν να επεκτείνονται ως άποικοι στις περιοχές της μεσοελλαδικής Ελλάδας και οι εκεί κάτοικοι τους δέχονταν χωρίς αντίδραση, επειδή οι Μινωίτες ήταν πιο πολιτισμένοι και έτσι αυτοί καρπούνταν τα ευεργετήματα του υψηλού πολιτισμού τους με συνέπεια σιγά-σιγά να «εκμινωισθούν». Δηλαδή να φορούνε μινωικές ενδυμασίες, να ζούνε με μινωικό τρόπο ζωής, να λατρεύουνε τους ίδιους θεούς με τους Μινωίτες κ.τ.λ. Αργότερα, όταν το επιχώριο (τοπικό)

στοιχείο της μεσοελλαδικής Ελλάδας αφομοίωσε τα γόνιμα διδάγματα του Κρητικού πολιτισμού, αφυπνίζεται και ζητούν και αυτοί εξουσία, δηλαδή να γίνουν άρχοντες κ.τ.λ. και έτσι έγινε ανατροπή πολλών μινωικών δυναστειών στις διάφορες πόλεις – κράτη με επιχώριες αχαϊκές. Πιο απλά ο Evans είπε ότι η γένεση του Μυκηναϊκού πολιτισμού ήταν αποτέλεσμα μινωικού αποικισμού, που μεταφυτεύθηκε αυτούσιος στα νησιά του Αιγαίου και στην ηπειρωτική Ελλάδα.

2) Μερικοί ισχυρίζονται λένε ότι, αφού ο Θουκυδίδης (Α, 3 – 9), ο Διόδωρος (Ιστορική βιβλιοθήκη), ο Στράβωνας (Γεωγραφικά Χ) κ.α λένε ότι ο Μίνωας κατέλαβε τα νησιά του Αιγαίου, τα Μέγαρα και την Αθήνα, τη Σικελία, πολλά μέρη της Μ. Ασίας κ.α., άρα μπορεί έτσι να εξαπλώθηκε ο Μινωικός πολιτισμός. Ωστόσο η εξάπλωση ενός πολιτισμού γίνεται από μόνο του και εφόσον είναι με αρχές, με καλούς θεσμούς. Και οι Τούρκοι κατέλαβαν παλιότερα όλο σχεδόν τον αρχαίο κόσμο, όμως ο πολιτισμός τους δεν έγινε αποδεκτός από κανένα άλλο λαό.

3) Σύμφωνα με την άποψη του αρχαιολόγου Alan J. B. Wace και των οπαδών του, ο εκμινωϊσμός των Μεσοελλαδίων δε συνέβηκε με αποικισμό, όπως λέει ο Evans, αλλά κατά το 1600 π.Χ. (ίσως να έγινε λέει τότε και κάποιος σεισμός στην Κρήτη) οι Μεσοελλαδίτες (Μυκηναίοι) έκαναν πειρατική επιχείρηση στην Κρήτη κατά την οποία πυρπόλησαν τα ανάκτορα της Κνωσού και πήραν κατά την επιστροφή τους εκτός από τα λάφυρα και αιχμαλώτους καλλιτέχνες, ανθρώπους των γραμμάτων και τεχνών κ.τ.λ., οι οποίοι στη συνέχεια δίδαξαν τη μινωική θρησκεία και τις τέχνες στους Μεσοελλαδίτες. Κατόπιν, αφού οι Μεσοελλαδίτες αφομοίωσαν το Μινωικό πολιτισμό, αφυπνίσθηκαν και δημιούργησαν άλλον πολιτισμό που ήταν ανώτερης λογικής (π.χ. η θρησκεία του Δία από μονοπρόσωπη γίνεται το πολυπρόσωπο πάνθεο των Ολύμπιων θεών κ.τ.λ.), δηλαδή τον καλούμενο Μυκηναϊκό πολιτισμό. Η ως άνω άποψη του Wace δεν έγινε αποδεκτή από τους οπαδούς του Evans, επειδή, σύμφωνα μ' αυτούς, οι Μινωίτες δεν είχαν μόνο χερσαίες και ανακτορικές δυνάμεις, αλλά και θαλάσσιες (στόλο) που δε θα επέτρεπαν μια τέτοια εισβολή. Έπειτα και να είχε γίνει λέει τότε σεισμός στην Κρήτη, οι Μυκηναίοι δεν ήταν δυνατόν να τον είχαν προβλέψει, ώστε να είχαν προετοιμαστεί και να εισβάλουν στην Κρήτη.

6. ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ – ΣΥΓΚΡΗΤΙΣΜΟΣ (ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΤΗΣ ΕΟΚ)

Το κοινό των Κρητών («Κοινόν Κρηταιέων») ξεκίνησε ως θεσμός **κατά τον 4/3ο αι. π.Χ.** προκειμένου να αντιμετωπίζει θέματα συνοριακών διαφορών (κάτι ως οι αμφικτιονίες), αλλά και συμμαχικών υποθέσεων, όπως φανερώνουν τα νομίσματα που έκοψε το εν λόγω

κοινό, αλλά και όπως δείχνει π.χ. μια σωζόμενη επιγραφή συνθήκης του 183 π.Χ. όπου αναφέρονται 31 πόλεις, οι εξής: **Γόρτυς, Κνωσός, Φαιστός, Λύττος, Ραύκος, Ιεράπυτνα, Ελεύθερνα, Άπτερα, Πολυρρηνία, Σύβριτα, Λάππα, Άξος, Πρια(ν)σός, Αλλαρία, Αρκάδες, Κεραία, Πραισός, Λατώ, Βιάννος, Μάλλα, Ερώνος, Χερσόνησος, Απολλωνία, Έλυρος, Υρτακίνα, Ελτυνία, Ανώπολις, Ηραδών, Ιστρών, Τάρρα ....**

«αγαθή τύχη. επι τοίσδε συνέθεντο την φιλίαν και συμμαχίαν εαυτοίς τε και εκγόνοις εις άπαντα τον χρόνον vac. βασιλεύς Ευμένης και Κρηταιέων vac. Γορτύνιοι, Κνώσιοι, Φαίστιοι, Λύττιοι, Ραύκιοι, Ιεραπύτνιοι, Ελευθερναίοι, Αππαραίοι, Πολυρρήνιοι, Συβρίτιοι, Λαππαίοι, Άξιοι, Πριανσιέες, Αλλαριώται, Αρ[κ]ιάδες, Κεραίται, Πραισιοι, Λάτιοι, Βιάννιοι, Μαλλαίοι, Ερώνιοι, Χερ[σ]ονάσιοι, Απολλωνιάται, Ελύριοι, Ύρτακίνιοι, Ελτυναιοί, Ανω[πο]λίται, Ηραδώνιοι, Ιστρώνιοι, Ταρραίοι, [...]ιοι, ως μεν [βα]σιλεύς Ευμένης άγει, έτους vac. τετάρτου και δεκάτου, μηνός [Π]ανήμου, ως δε Κρηταείς κοσμούν...»)

Κοινό Κρητών. Χάλκινος σηστέριος (=4 ασάρια), επί Τραϊανού (98-117 μ.Χ.), ένθρονο Δία.

Ο αρχηγός του Κοινού των Κρητών λεγόταν Κρητάρχης (ΚΡΗΤΑΡΧΑΣ ΚΡΗΤΑΙΕΩΝ) και οι αρμοδιότητες του ήταν η χάραξη της κοινής εξωτερικής πολιτικής και η εμπέδωση της ειρήνης μεταξύ των πόλεων που συμμετείχαν. Για την πραγματοποίηση των σκοπών του το Κοινό διέθετε ειδικό νόμισμα, ειδικό δικαστήριο, το "**ΚΟΙΝΟΔΙΚΙΟΝ**" και ειδική νομοθεσία το "**Διάγραμμα**" των **Κρητών**. Το Κοινοδίκιον ήταν ένας πρωτότυπος θεσμός, κάτι ως σήμερα με το Διεθνές δικαστήριο της Χάγης. Ήταν ένα ποινικό και διαιτητικό δικαστήριο που είχε αρμοδιότητες σχετικές και προς τα

κράτη και προς τους ιδιώτες και εκδίκασε με βάση γραπτή ποινική νομοθεσία, η οποία αναφέρεται και σε αδικήματα μεταξύ κρατών και σε αδικήματα ιδιωτών σε βάρος υπηκόων ξένου κράτους. Ο θεσμός του Κοινού των Κρητών διατηρήθηκε και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, αλλά και την εποχή της Ρωμαιοκρατίας. Μάλιστα το κοινό των Κρητών ανασυστάθηκε επί Ρωμαιοκρατίας κόβοντας τότε για πρώτη φορά νόμισμα.

Για το πνεύμα του Κοινού των Κρητών και του συγκρητισμού μας μιλάει ο Πλούταρχος: «Οι (Κρήτες) πολλάκις στασιάζοντες αλλήλοις και πολεμούντες έξωθεν επιόντων πολεμίων διελύοντο και συνίσταντο και τουτ' ην ο καλούμενος υπ' αυτών συγκρητισμός". (= Οι οποίοι Κρήτες, αν και πολλές φορές διχονοούσαν και φιλονικούσαν μεταξύ τους, όταν τους επετίθεντο εξωτερικοί εχθροί συμφιλιώνονταν και συμπαρατάσσονταν. Και αυτός ήταν ο ονομαζόμενος από τους ίδιους συγκρητισμός)». Ο πρόδρομος της Γαλλικής Επανάστασης

Μοντεσκιέ κρίνοντας το Κρητικό πολίτευμα, όπως το διέσωσε ο Αριστοτέλης στα "Πολιτικά" του, υποστηρίζει ότι έγινε ονομαστό, γιατί τους Κρήτες διέκρινε ηθικότητα και φιλοπατρία. "Η δύναμη της ηθικής αρχής παρασύρει το παν...". Κατά το τέλος των Ελληνιστικών χρόνων με την παρακμή των ελληνικών πόλεων – κρατών παρακμάζει και το Κοινό των Κρητών. Προ αυτού η πόλη Γόρτυνα της Κρήτης συμμαχεί με τη Ρώμη, τη νέα ανερχόμενη δύναμη, με αποτέλεσμα αφενός οι Ρωμαίοι να καταστρέψουν την Κνωσό και τις άλλες Κρητικές πόλεις που τους αντιστέκονταν με το πρόσχημα ότι έκαναν πειρατείες και αφετέρου η Γόρτυνα να ακμάσει και να γίνει η πόλη της Κρήτης που ηγεμόνευε τις άλλες Κρητικές.

Σημειώνεται επίσης ότι ο Θουκυδίδης (Α 2 – 9) αναφέρει ότι πριν από τα Τρωϊκά δεν υπήρχαν μόνιμες πόλεις, σύνορα και κράτη ούτε και εθνικά ονόματα κρατών, επειδή οι άνθρωποι ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής μια και δεν υπήρχε γεωργία. Ο Ηρόδοτος (Α 65), ο Πλάτων (Νόμοι, Μίνως), ο Πλούταρχο (Σόλων, Λυκούργος), ο Διογένης Λαέρτιο (Επιμενίδης), ο Διονύσιο Αλικαρνασσία (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία) κ.α. αναφέρουν ότι τρεις γενιές πριν από τα Τρωϊκά ο Μίνως ένωσε όλες τις πόλεις και όλες τις φυλές που υπήρχαν στην Κρήτη σε ενιαίο σύνολο και δημιούργησε την περίφημη Κρητική Πολιτεία και Θαλασσοκρατία με έδρα την Κνωσό. Μάλιστα τους θεσμούς της Κρητικής Πολιτείας αντέγραψαν πρώτοι οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο, μετά οι Αθηναίοι με το Σόλωνα και μετά οι Ρωμαίοι με το Νόμα και έτσι εκπολιτίστηκαν, Ωστόσο μετά τα περσικά η Κρήτη διασπάστηκε και αυτή σε πόλεις – κράτη κατά τα πρότυπα της υπόλοιπης Ελλάδος, λόγω του ότι οι μητροπολιτικές πόλεις και κυρίως η Σπάρτη και η Αθήνα αφενός έριζαν μεταξύ τους για το ποια θα ηγεμονεύει των άλλων και αφετέρου επέμβαιναν και επί των κρητικών πόλεων.

Κοινό Κρητών. Αργυρή δραχμή, επί Τραϊανού (98-117 μ.Χ.) με κεφαλή του αυτοκράτορα της Δίκτυνας με το Δία ως βρέφος, ανάμεσα στους Κουρήτες.

Κοινό Κρητών. Χάλκινος σηστέριος (=4 ασσάρια), επί Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.) Με κεφαλή του αυτοκράτορα και ένθρονος Δίας.

Κοινό Κρητών. Χάλκινος σηστέριος (=4 ασσάρια), επί Τραϊανού (98-117μ.Χ.). Με προτομή του αυτοκράτορα και την απαγωγή της Ευρώπης από τον ταύρο-Δία.

7. ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ – ΜΙΝΩΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΡΗΞΗ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΥΚΗΝΑΙΟΥΣ Κ.ΛΠ.

Σύμφωνα με τον αρχαιολόγο Σπ. Μαρινάτο η Κρήτη και ο Μινωικός πολιτισμός καταστράφηκαν γύρω στα 1450 π.Χ. από την τρομακτική έκρηξη του ηφαιστίου της Θήρας και τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρέθηκαν τότε οι Μινωίτες την εκμεταλλεύτηκαν οι Αχαιοί Μυκηναίοι, που εισέβαλαν στην Κρήτη, κατέλαβαν την Κνωσό και επέβαλαν την κυριαρχία τους, και έτσι έκτοτε η Κρήτη κατοικείται από Έλληνες

Ωστόσο η θεωρεία αυτή μπορεί να ακούγεται ως συναρπαστική, όμως είναι αυθαίρετη και εκτός πραγματικότητας, γιατί:

1) Δεν αναφέρει κάτι τέτοιο ούτε η παράδοση ούτε και κάποιος από τους αρχαίους συγγραφείς.

2) Έκρηξη του Ήφαιστου της Θήρας έγινε, όμως ο Στράβων, που επικαλείται ένα αρχαιότερο του ιστορικό, τον Ποσειδώνιο, αναφέρει ότι κατά την έκρηξη του εν λόγω ηφαιστίου συνέβησαν επακριβώς τα εξής, απ όπου δεν προκύπτει ότι η Κρήτη καταστράφηκε από σεισμό ή παλιρροιακό κύμα: «(Καθάφησί Ποσειδώνιος...) η θήρα έχει ιδρύσει αποικία στην Κυρήνη. Ανάμεσα στη Θήρα και στη Θηρασία ξεσηκώθηκαν φλόγες από τη θάλασσα και το φαινόμενο

συνεχίστηκε για 4 ημέρες, έτσι που ολόκληρη η θάλασσα έβραζε και φλεγόταν. Οι φλόγες έβγαλαν στη επιφάνεια σιγά-σιγά ένα νησί που σχηματίστηκε λες από ενοποιημένη διάπυρη μάζα και που είχε περίμετρο 12 στάδια. Μόλις σταμάτησε το φαινόμενο πρώτοι τόλμησαν να πλησιάσουν στον τόπο οι θαλασσοκράτορες τότε Ρόδιοι και ίδρυσαν στο νησί ιερό του Ασφαλίου Ποσειδώνα...» (Ποσειδώνιος, ΑΠΑΝΤΑ Α 14-15 και Στράβων, Γεωγραφικά Α, ΙΙΙ 16).

Σημειώτεο ότι ο Ποσειδώνιος αναφέρει και για ένα σεισμό που έγινε λεί στη Φοινίκη και κατάπτε μια πόλη χτισμένη πιο πέρα από τη Σιδώνα και το φαινόμενο αυτό επεκτάθηκε ως τις Κυκλάδες, Εύβοια, Συρία κ.α. Επομένως, αν η Κρήτη είχε καταστραφεί από την έκρηξη του ηφαίστειου της Θήρας, το γεγονός είναι πάρα πολύ σημαντικό και ως εκ τούτου ο Ποσειδώνιος θα το ανέφερε και αυτό.

3) Ο Διόδωρος Σικελιώτης (6, 60 και 5, 80), ο Ηρόδοτος (Ζ , 169 – 171), ο Στραβών (Ι, ΙV 6 – 7) κ.α. αναφέρουν ότι οι Αχαιοί, οι Δωριείς και οι Πελασγοί της Κρήτης δεν είχαν πάει στο νησί ως κατακτητές, αλλά ως μετανάστες από το Πελασγικό Άργος (= η Θεσσαλία) και συγκεκριμένα από τη Δωρίδα ή άλλως Εστιάτιδα (= οι πλαγιές της Όσσας και του Ολύμπου) μετά από τον κατακλισμό του Δευκαλίωνα και πριν από την εποχή του Μίνωα, με αρχηγό τον Τέκταφο ή Τέκταμο (γιο του Δώρου του Έλληνα και παππού του Μίνωα), επειδή η Κρήτη είχε τότε μερικώς ερημώσει. Αναφέρουν επίσης ότι ο Αρχηγός των μεταναστών, ο Τέκταμος, παντρεύτηκε την κόρη του βασιλιά των ντόπιων, γινόμενος αυτός στο εξής βασιλιάς όλου του νησιού. Ακολούθως στα τρωικά όσες φυλές, εντός και εκτός Κρήτης, πήγαν με το μέρος των Μυκηναίων στον πόλεμο της Τροίας ονομάστηκαν Έλληνες. Στο πόλεμο αυτό οι Κρήτες με αρχηγό τον εγγονό του Μίνωα πήγαν με το μέρος των Μυκηναίων και έτσι και οι Κρήτες ονομάστηκαν Έλληνες:

«Είναι εμφανές ότι Ετεοκρήτες και Κύδωνες είναι αυτόχθονες, ενώ οι άλλοι Επήλυδες. Ο Ανδρων λέει ότι οι Επήλυδες Κρήτες ήρθαν από τη Θεσσαλία, από την περιοχή που παλιά λεγόταν Δωρίδα και σήμερα Εστιαίτιδα. (Στράβων, Ι, ΙV 6 – 7)

«Ο Τέκταμος του Δώρου, του γιου του Έλληνα που ήταν γιος του Δευκαλίωνα, κατέπλευσε στην Κρήτη μαζί με Αιολείς και Πελασγούς κι έγινε βασιλιάς του νησιού, παντρεύτηκε την κόρη του Κρηθέα κι απέκτησε τον Αστέριο...» (Διόδωρος, βίβλος 4, 60)

«Δώρων: και οι Κρήτες Δωριείς εκαλούντο. «Δωριέες τε τριχάικες, δίοι τε Πελασγοί (od. ΧΙΧ,177). Περί ων ιστορεί Ανδρων, Κρητός εν τη νήσω βασιλεύοντος, Τέκταφον τον Δώρου του Έλληνος, ορμήσαντα εκ της εν Θεσσαλία τότε μεν Δωρίδος, νυν δε Ιστιαιώτιδα καλουμένης, αφίκεσθαι εις Κρήτην μετά Δωριέων τε και Αχαιών και Πελασγών, των ουκ απαράντων εις Τυρρηνίαν»> (Στ. Βυζάντιος)

«Σύμφωνα με την ιστορία των Πραισίων, όταν ερημώθηκε η Κρήτη, άνθρωποι διαφόρων εθνικοτήτων, αλλά κυρίως Έλληνες ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη. Έπειτα στην Τρίτη γενιά μετά το θάνατο του Μίνωα, ξέσπασε ο Τρωικός πόλεμος...» (Ηροδότου Ιστορία Ζ , 169 - 171)

4) Αν η Κρήτη είχε καταστραφεί από παλιρροϊκά κύματα, πυρκαγιές κ.λπ. θα βλέπαμε θαλασσινά στοιχεία (φύκια, άμμο, όστρακα, ψόφια ψάρια

κ.τ.λ.) να βρίσκονται στα μινωικά ανάκτορα, στις πεδιάδες και τα βουνά της Κρήτης. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν είδαν οι αρχαιολόγοι Evans, Καλοκαιρινός κ.α.

5) Αν η Κρήτη είχε καταστραφεί το 1450 π.Χ., το γεγονός είναι πολύ σημαντικό και το Πάριο χρονικό (= οι μαρμάρινες πλάκες στις οποίες οι αρχαίοι έγραφαν τα σημαντικότερα πρόσωπα και γεγονότα) ή κάποιος από τους αρχαίους συγγραφείς θα το ανέφερε, αφού αναφέρουν γεγονότα που αφενός είναι παλαιότερα από τη χρονολογία αυτή και αφετέρου λιγότερο ενδιαφέροντα.

6) Αν η εν λόγω έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας είχε καταστρέψει την Κρήτη, αφενός θα είχε καταστρέψει και άλλα μέρη της Ελλάδας: Πελοπόννησος Ρόδος κ.τ.λ. και αφετέρου η Κρήτη δε θα είχε «αναρίθμητο κόσμο» κατά τα Τρωικά, καθώς αναφέρει ο Όμηρος.

7) Οι υπολογισμοί του Μαρινάτου είναι λανθασμένοι. Ο Μαρινάτος υπολογίζει ότι η Κρήτη καταστράφηκε από την έκρηξη του ηφαιστείου της θήρας, που κατ' αυτόν έγινε το 1450 π.Χ., επειδή σε αρχαία υπόγεια αποθήκη στην Αμνισό της Κρήτης βρέθηκε κίσηρη (= η ελαφρόπετρα που δημιουργούν τα ηφαίστεια) και συνάμα οι αρχαιολογικές ανασκαφές δείχνουν ότι την εποχή αυτή παρατηρείται αφενός αλλαγή της Γραμμικής Γραφής Α' σε Γραμμική Β', μια γραφή που είναι όμοια με τη Μυκηναϊκή, και αφετέρου ανοικοδόμηση των ανακτόρων της Κνωσού και στην οικοδόμηση αυτή περιλαμβάνονται και μη κρητικά αρχιτεκτονικά στοιχεία. Ωστόσο η υπόθεση αυτή είναι λάθος, γιατί πέρα των όσων είπαμε πιο πριν: α) Η κίσηρη που βρέθηκε στην Κρήτη ήταν μέσα σε αποθήκη και όχι διάσπαρτη στις παραλίες, στα βουνά και τις πεδιάδες. Επομένως η κίσηρη αυτή ήρθε στην Κρήτη με πλοίο για εμπορικούς ή άλλους λόγους. β) Μια ανοικοδόμηση ανακτόρων δε γίνεται μόνο ύστερα από μια έκρηξη ηφαιστείου, αλλά και ύστερα από σεισμό, φθορά χρόνου, πυρκαγιά κ.α. γ) Ο Λαβύρινθος και τα ανάκτορα της Κνωσού δεν κτίστηκαν από Κρήτα αρχιτέκτονα, αλλά από τον εξόριστο Αθηναίο Δαίδαλο, σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, επομένως γι αυτό και τα ανάκτορα της Κνωσού φέρουν και μη κρητικά αρχιτεκτονικά στοιχεία. δ) Η γραφή ενός λαού δεν αλλάζει μόνο μετά από την κατάκτησή του από άλλο, αλλά και ύστερα και από την κατάργηση της ή με την επινόηση κάποιας άλλης πιο εύκολης.

8) Όταν ο Μαρινάτος δημοσίευσε τη μελέτη του, σχετικά με τη θεωρία του για την έκρηξη και την καταστροφή της Κρήτης από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, στο αγγλικό περιοδικό *Antiquity* το 1939, οι ξένοι αρχαιολόγοι του είπαν ότι η μελέτη του είναι με ανεπαρκή στοιχεία.

9) Τα ανάκτορα και οι αρχαίες πόλεις της Κρήτης έχουν καταστροφική εικόνα όχι γιατί καταστράφηκαν από την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, αλλά γιατί λεηλατήθηκαν και πυρπολήθηκαν αρχικά από τους Ρωμαίους και οριστικά από τους Άραβες Σαρακηνούς. Επίσης είχαν καταστραφεί και από πυρκαγιά και πολύ παλιότερα, επί εποχής γραμμικής γραφής, η οποία έψησε μερικές από τις πινακίδες πηλού με γραμμική γραφή και γι αυτό σώθηκαν, όμως μετά ανοικοδομήθηκαν (τα ανάκτορα) και πάλι.

10) Οι αρχαίοι συγγραφείς, ενδεικτικά: Διόδωρος (6, 60 και 5, 80), ο Ηρόδοτος (Ζ , 169 – 171), ο Στραβών (Ι, IV 6 – 7) κ.α., αναφέρουν ότι οι Αχαιοί, οι Δωριείς και οι Πελασγοί της Κρήτης δεν είχαν πάει στο νησί ως κατακτητές μετά την έκρηξη του ηφαιστείου της Θήρας, αλλά ως μετανάστες από το Πελασγικός Άργος (= η Θεσσαλία) με αρχηγό τον Τέκταμο (παππού του

Μίνωα εκ πατρός) και πήγαν ως άποικοι στην Κρήτη, όταν έγινε η καταστροφή της Θεσσαλίας από τον κατακλυσμό του Δευκαλίωνα. Πέραν αυτού πριν από τα τρωικά δεν υπήρχε ο διαχωρισμός Έλληνες και βάρβαροι, ούτε σύνορα κ.λπ., καθώς λέει ο Θουκυδίδης (Α, 2-9), αυτό έγινε μετά. Στα τρωικά όσες φυλές, εντός και εκτός Κρήτης, πήγαν με το μέρος των Μυκηναίων στον πόλεμο της Τροίας ονομάστηκαν Έλληνες. Στο πόλεμο αυτό οι Κρήτες με αρχηγό τον εγγονό του Μίνωα πήγαν με το μέρος των Μυκηναίων και έτσι και οι Κρήτες ονομάστηκαν Έλληνες.

11) Ο Πλάτωνας (Νόμοι, Μίνως), ο Αριστοτέλης (Πολιτικά Β, 1271, 10), ο Πλούταρχος (Σόλων, Λυκούργος), ο Διογένης Λαέρτιος (Επιμενίδης.), ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία) κ.α., αναφέρουν ότι η Κρητική Πολιτεία, οι θεσμοί, ο πολιτισμός που δημιούργησε ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθου δεν αφανίστηκαν, αλλά αντιγράφηκε πρώτα από τους Σπαρτιάτες με το Λυκούργο και τη βοήθεια του Κρητικού νομοθέτη Θάλητα, μετά από τους Αθηναίους με το Σόλωνα και τη βοήθεια του Κρητικού σοφού και χρησμού Επιδάμου και μετά από τους Ρωμαίους με το Νόμα και έτσι ευημέρησαν – εκπολιτίστηκαν και αυτοί.

12) Η καταστροφή της Κνωσό δεν έγινε από την έκρηξη του ηφαίστειου της Θήρας, αλλά από τους Άραβες Σαρακηνούς, οι οποίοι λεηλάτησαν και πυρπόλησαν τις κρητικές πόλεις, όταν κατέλαβαν την Κρήτη. **Πιο απλά** αα ανάκτορα και οι αρχαίες πόλεις της Κρήτης έχουν καταστροφική εικόνα όχι γιατί καταστράφηκαν από την έκρηξη του ηφαίστειου της Θήρας, αλλά γιατί λεηλατήθηκαν και πυρπολήθηκαν - καταστράφηκαν αρχικά από τους Ρωμαίους, μετά από τους Αλγερινούς πειρατές και οριστικά από τους Άραβες Σαρακηνούς.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Οι υπολογισμοί του Μαρινάτου είναι λανθασμένοι. Επειδή από τη μια σε αρχαία υπόγεια αποθήκη στην Αμνισό της Κρήτης βρέθηκε κίσηρη (= η ελαφρόπετρα που δημιουργούν τα ηφαίστεια) που υπολογίζεται στο 1450 π.Χ. και από την άλλη οι αρχαιολογικές ανασκαφές δείχνουν τότε έγινε ανοικοδόμηση των ανακτόρων της Κνωσού και επίσης ότι τότε παρατηρείται αλλαγή της Γραμμικής Γραφής Α' σε Γραμμική Β', μια γραφή που είναι όμοια με τη Μυκηναϊκή κ.λπ., ο Μαρινάτος υποθέτει ότι το 1450 π.Χ. έγινε η έκρηξη του ηφαίστειου της Θήρας, ότι η έκρηξη αυτή κατάστρεψε τα Μινωικά κέντρα, ότι οι Δωριείς κατέβηκαν και κατέλαβαν την Κρήτη κ.λπ..

Όστόσο η υπόθεση αυτή είναι λάθος, γιατί πέρα των όσων είπαμε πιο πριν:

α) Η κίσηρη που βρέθηκε στην Κρήτη ήταν μέσα σε αποθήκη και όχι διάσπαρτη στις παραλίες, στα βουνά και τις πεδιάδες. Επομένως η κίσηρη αυτή ήρθε στην Κρήτη με πλοίο για εμπορικούς ή άλλους λόγους.

β) Μια ανοικοδόμηση ανακτόρων δε γίνεται μόνο ύστερα από μια έκρηξη ηφαιστείου, αλλά και ύστερα από σεισμό, φθορά χρόνου, πυρκαγιά κ.α.

γ) Ο Λαβύρινθος και τα ανάκτορα της Κνωσού δεν κτίστηκαν από Κρήτα αρχιτέκτονα, αλλά από τον εξόριστο Αθηναίο Αρχιτέκτονα Δαίδαλο και συνεπώς για αυτό και τα ανάκτορα της Κνωσού φέρουν και μη κρητικά αρχιτεκτονικά στοιχεία. δ) Η γραφή ενός λαού δεν αλλάζει μόνο μετά από την κατάκτησή του

από άλλο, αλλά και ύστερα και από την κατάργηση της ή μετά την επινόηση κάποιας άλλης πιο εύκολης.

2) Ο Πλάτωνας (Νόμοι, Μίνως), ο Αριστοτέλης (Πολιτικά Β, 1271, 10), ο Πλούταρχος (Σόλων, Λυκούργος), ο Διογένης Λαέρτιος (Επιμενίδης.), ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία) κ.α., αναφέρουν ότι η Κρητική Πολιτεία, οι θεσμοί και γενικά ο πολιτισμός που δημιούργησε ο Μίνως με τον αδελφό του Ραδάμανθου δεν αφανίστηκε, αλλά αντιγράφηκε πρώτα από τους Σπαρτιάτες με το Λυκούργο και τη βοήθεια του Κρητικού νομοθέτη Θάλητα, μετά από τους Αθηναίους με το Σόλωνα και τη βοήθεια του Κρητικού σοφού και χρησολόγου Επιμενίδα και μετά από τους Ρωμαίους με το Νόμα και έτσι ευημέρησαν – εκπολιτίστηκαν και αυτοί, πρβ:

«την έννομη τάξη, όπως λένε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, ο Λυκούργος την έφερε από την Κρήτη» (Ηρόδοτος, Α 65).

«Έφυγε λοιπόν και πήγε (ο Λυκούργος) αρχικά στην Κρήτη. Εκεί γνώρισε τις πολιτείες και τα συστήματα τους, γνώρισε τους πρώτους στη δόξα άνδρες, θαύμασε ορισμένους από τους νόμους που υπήρχαν και τους παρέλαβε για να τους εφαρμόσει στην πατρίδα του, την Σπάρτη, ενώ άλλοι του φάνηκαν ανάξιοι. Έναν μάλιστα από εκείνους που νομίζονταν εκεί πέρα σοφοί και άξιοι πολίτες, αφού τον έπεισε με τη φιλία του, τον έστειλε στη Σπάρτη, Ήταν ο Θάλης, που φαινομενικά μιν ήταν ποιητής λυρικών τραγουδιών, στην πραγματικότητα όμως έκανε ό,τι οι μεγαλύτεροι νομοθέτες. Γιατί τα τραγούδια του ήταν λόγοι για ευπείθεια και ομόνοια, στολισμένοι με μελωδίες και ρυθμούς που είχαν σεμνότητα και εξημερωτική δύναμη, ακούγοντάς τα οι πολίτες εξημερώνονταν, χωρίς να νοιώθουν, στα ήθη, και η κοινή γνωριμία του ωραίου έφερνε κοντά τον ένα με τον άλλο. Έτσι ο Θαλής έγινε με κάποιον τρόπον ο πρόδρομος του Λυκούργου στην εκπαίδευση των Σπαρτιατών ....». (Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7)

«Υποστηρίζουν κάποιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν, ειδικά η Κνωσός. .... Έφυγε τότε ο νομοθέτης της Σπάρτης Λυκούργος για την Κρήτη. Εκεί ήρθε και πλησίασε το Θάλητα, ένα μελοποιό και νομοθέτη. Έμαθε από αυτόν τον τρόπο που ο Ραδάμανθους πρώτα και αργότερα ο Μίνως έφερναν τους νόμους τους, τάχα από το Δία προς τους ανθρώπους... (Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, ΙV, C 481 - 483, 17 – 20)

«Κάλεσε τότε τον Επιμενίδα από τη Φαιστό της Κρήτης, που μερικοί τον θεωρούν έναν από τους επτά σοφούς (αντί για τον Περίανδρο). .... Όταν ήρθε στην Αθήνα γνωρίστηκε με το Σόλωνα και τον βοήθησε πολύ στην προεργασία της νομοθεσίας του. Απλοποίησε τους νόμους τους σχετικούς με τις ιερές τελετές, έκαμε πιο ήπιους τους νόμους που αφορούσαν τα πένθη, επιτρέπονταν μόνο ορισμένες θυσίες στους νεκρούς και καταργώντας τις άγριες και βαρβαρικές συνήθειες που επικρατούσαν προηγούμενα .... Χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα ο πολίτης εκείνος που, όταν υπάρχει στάση στην πόλη, δεν πηγαίνει με καμιά παράταξη, για να μην μένεις κανείς ατάραχος ή ασυγκίνητος στα δημόσια πράγματα. (Πλούταρχος, Σόλων, 12 - 20)

«Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το κρητικό πολίτευμα στα περισσότερα σημεία. Τα περισσότερα από τα παλιότερα πολιτεύματα είχαν χειρότερη διάρθρωση από τα νεότερα. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Λυκούργος άφησε την επιτροπεία του βασιλιά Χαρίλλου και έφυγε, έμεινε το μεγαλύτερο διάστημα στην Κρήτη λόγω της μεταξύ τους συλλογικότητας, γιατί οι Λύκτιοι ήταν Λάκωνες άποικοι, κι όταν πήγαν στη Λύκτο και την έκαναν αποικία, διατήρησαν τη νομοθεσία των κατοίκων της πόλης. Γι αυτό και τώρα οι περίοικοι έχουν τους ίδιους νόμους, επειδή πρώτος θέσπισε τη νομοθεσία ο Μίνως.» (Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως δέχωνται τούς υπ' αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ο μεν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τόν Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαινεν εις το ιερόν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεσθαι την νομοθεσίαν. (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

«Γι αυτό το λόγο ο Μίνως θέσπισε αυτούς τους Νόμους για τους πολίτες του, εξαιτίας των οποίων η Κρήτη ευημερεί ανέκαθεν, καθώς και η Σπάρτη από τότε που άρχισε να τους χρησιμοποιεί, επειδή οι νόμοι αυτοί είναι θεϊκοί. (Πλάτων, Μίνως, 320 b)

«Υποστηρίζουν κάποιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν» (Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, C 481 - 483, 17 – 20)

8. ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΤΙ Ο ΜΙΝΩΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΔΕΝ ΗΣΑΝ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΩΣ Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΔΕΝ ΗΤΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ

Μερικοί ανθέλληνες ισχυρίζονται ότι ο Μίνωας και οι Μινωίτες δεν ήταν Έλληνες και συνεπώς και ο Μινωικός Πολιτισμός και η Γραμμική Γραφή (η γραφή των Μινωιτών) δεν είναι ελληνικά δημιουργήματα, γιατί αφενός ο Ηρόδοτος στο εδάφιο Α, 173 αναφέρει ότι «αρχικά ολόκληρη την Κρήτη την είχαν οι βάρβαροι» και αφετέρου ο Όμηρος (Οδύσσεια, ραψωδία τ 178 – 183) αναφέρει ότι οι Κρήτες μιλούσαν μεμειγμένη γλώσσα.

Ωστόσο όλα αυτά είναι κακοήθεια, παραχάραξη, εκτός πραγματικότητας, γιατί:

1) Οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ξεκάθαρα ότι ο Μίνωας και οι Μινωίτες ήταν Έλληνες, πρβ:

Α) Ο Πλάτωνας λέει ότι οι αρχαίοι Κρήτες ήταν Έλληνες και οι πιο άξιοι βασιλείς τους ήταν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθης, οι οποίοι είναι αυτοί που έφτιαξαν τους νόμους τους:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αυτοί λοιπόν, οι Κρήτες, έχουν τους πιο παλιούς νόμους απ' όλους τους Έλληνες; («Ουκούν ούτοι, οι Κρήτες, παλαιωτάτοις νόμοις χρώνται των Ελλήνων»)

ΕΤΑΙΡΟΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ξέρεις ποιοι ήταν οι άξιοι βασιλείς τους; **Ο Μίνωας και ο Ραδάμανθης, γιοι του Δία και της Ευρώπης' δικοί τους είναι οι νόμοι.** (Πλάτωνα «Μίνως», 318 b – 321)

Θα 'πρεπε να πεις: Ξένε, δεν είναι τυχαίο που οι νόμοι της Κρήτης έχουν τόσο μεγάλη φήμη σε ολόκληρο τον Ελληνικό κόσμο. (Ω ξένε, εχρην ειπειν, οι Κρητών νόμοι ουκ εισίν μάτην διαφερόντως εν πάσιν ευδόκιμοι τοις Έλλησιν) Είναι νόμοι δίκαιοι, που προσφέρουν ευτυχία σε όσους τους ακολουθούν, Δίνουν δηλαδή όλα τα αγαθά, τα οποία ανήκουν σε δυο κατηγορίες, ανθρώπινα και θεία... (Πλάτωνα, Νόμοι, 625 - 631)

Β) Ο Όμηρος (Ιλιάδα Β 402 – 405 και Β 645 – 652) αναφέρει ότι στον πόλεμο της Τροίας όλοι οι άνδρες των πόλεων της Κρήτης (Κνωσού, Γόρτυνας, Λύκτου, Λύκαστου κ.λπ.) αφενός ήταν με το μέρος των Αχαιών ή Αργείων ή Δαναών ή Πανελλήνων και αφετέρου είχαν αρχηγό τον ο Ιδομενέα, που ήταν εγγονός του Μίνωα και ένας από τους Γενικούς αρχηγούς όλων των Αχαιών ή Αργείων ή Δαναών ή Πανελλήνων: «...δε γέροντας αριστήας Παναχαιών, Νέστορα μεν πρώτιστα και Ιδομενέα άνακτα...» (Ιλιάδα, Β 402 – 405). Επομένως ο Μίνωας και οι κάτοικοι της Κρήτης επί Μίνωα (Ετεοκρήτες, Κύδωνες κ.λπ.) ήταν μέρος των Αχαιών ή Αργείων ή Δαναών ή Πανελλήνων, άρα Έλληνες, πρβ:

«Ο θαυμαστός στο δόρυ Ιδομενέας ήταν αρχηγός των Κρητών, οι άντρες της Κνωσού, της Γόρτυνας με τα τείχη, της Λύκτου, της Μιλήτου, της ασπρωχώματης Λύκαστου, της Φαιστού και του Ρύτιου, πόλεις καλοκτισμένες, που κατοικούν στην Κρήτη με τις 100 πόλεις. Όλοι αυτοί είχαν αρχηγό τον Ιδομενέα, ικανό στο δόρυ και τον Μηριόνη, τον ισότιμο του ανδροφονιά Ευαλιου, έφεραν μαζί τους 80 μαύρα καράβια» (Ιλιάδα Β 645 – 652)

Γ) Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Λόγος Β LXI 1-2), ο Ηρόδοτος (Γ 121), ο Διόδωρος Σικελιώτης (1, 94 και 5, 54 και 78-79), ο Πλάτωνας (Μίνως 318 – 321), ο Απολλόδωρος κ.α. λένε ξεκάθαρα ότι ο Μίνως και οι Μινωίτες ήσαν Έλληνες, πρβ:

«Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως δέχωνται τούς υπ’ αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των **Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της Λυκούργου** του Λακεδαιμονίου σοφίας.. (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

«Ο Μίνως, που ήταν ο μεγαλύτερος των αδελφών, έγινε βασιλιάς του νησιού και ίδρυσε σ’ αυτό αρκετές πόλεις, με γνωστότερες την Κνωσό, Φαιστό και Κυδωνία. Ο ίδιος θέσπισε και αρκετούς νόμους για τους Κρήτες, προσποιούμενος ότι τους έλαβε από τον πατέρα του το Δία με τον οποίο συνομιλούσε μέσα σε κάποια σπηλιά. Απέκτησε, επίσης, μεγάλη ναυτική δύναμη, κυρίευσε τα περισσότερα νησιά **κι έγινε ο πρώτος Έλληνας θαλασσοκράτορας**... «Κτήσασθαι δε (Μίνω) και δύναμιν ναυτικήν μεγάλην και των νήσων τας πλείστας καταστρέψασθαι και πρώτον των Ελλήνων θαλαττοκρατήσαι» (Διόδωρος Σικελιώτης 5, 78 και 79)

«Ούτος (ο Μίνως) πρώτος των Ελλήνων ναυτικήν δύναμιν αξιόλογον συστησάμενος εθαλασσοκράτησε» (Διόδωρος βίβλος IV, 60,3)

«Της Καρπάθου πρώτοι κάτοικοι ήσαν κάποιοι από εκείνους που εκστράτευσαν μαζί με το Μίνω, **την εποχή που έγινε ο πρώτος Έλληνας θαλασσοκράτορας**... «Την δε Κάρπαθον πρώτοι μεν ώκησαν των μετά Μίνω τινές συστρατευσάντων, καθ’ όν χρόνον εθαλασσοκράτησε πρώτος των Ελλήνων» (Διόδωρος Σικελιώτης, 5 54)

«Ο Πολυκράτης είναι ο πρώτος που ξέρουμε από τους Έλληνες, ο οποίος έβαλε στο νου του να κυριαρχήσει στη θάλασσα, εκτός από το Μίνω από την Κνωσό και από κανένα άλλο ίσως που κυριάρχησε στη θάλασσα πριν από εκείνον» (Ηρόδοτος Γ 121)

«Πρώτος, λένε, που έπεισε το λαό να χρησιμοποιεί γραπτούς νόμους ήταν ο Μνεύης. Αυτός λοιπόν προσποιήθηκε πως του έδωσε τους νόμους ο Ερμής, με τη διαβεβαίωση πως θα φέρουν μεγάλα καλά στη ζωή των ανθρώπων, **όπως ακριβώς έκανε, λένε, στους Έλληνες ο Μίνως στην Κρήτη και ο Λυκούργος στους Λακεδαιμονίους**, που ο ένας είπε ότι πήρε τους νόμους από το Δία και ο άλλος από τον Απόλλωνα.... «καθάπερ πάρ Έλλησι ποιήσαι φασίν εν μεν την Κρήτη Μίνω, παρά δε Λακεδαιμονίοις Λυκούργον, του μεν παρά Διός, τον δε παρ’ Απόλλωνος φήσαντα τούτους παρ ειληφέναι...» (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 1, 94)

Δ) Ο Πausανίας λέει από τη μια ότι ο Μίνως ήταν ο άρχοντας του Αρχιπελάγους (= η Ελληνική θάλασσα) και από την άλλη αποκαλεί τον εγγονό του Μίνω, τον Ίδομενέα, Αχαιό και Έλληνα, όταν περιγράφει τα αφιερώματα στο ναό της Ολυμπίας:

«υπάρχουν κοινά αφιερώματα όλων των Αχαιών (στο ναό της Ολυμπίας) και παριστάνουν όλους αυτούς που πήραν μέρος στην κλήρωση για τη μονομαχία με τον Έκτορα, **όταν αυτός προκάλεσε όποιον Έλληνα** ήθελε να

συμμετάσχει μαζί του. Είναι στημένα κοντά στο μεγάλο ναό .... Και απέναντι σε απ αυτά, σε διαφορετικό βάθρο, βρίσκεται ο ανδριάντας του Νέστορα... Εκείνος με τον πετεινό στην ασπίδα είναι ο Ιδομενέας, απόγονος του Μίνωα.(Παυσανίας Ηλιακά Α 25, 8-9),

«. Και τούτοι οι Κρήτες τον ταύρον ες την γην πέμψαι σφίσι Ποσειδώνα φασίν ότι **Θαλάσσης άρχων Μίνως της Ελληνικής** ουδενός Ποσειδώνα ήγεν άλλου Θεού μάλλον εν τιμή, κομιθέναι μεν δη ταύρον τούτον φασιν ες Πελοπόννησον εκ Κρήτης και Ηρακλεί των δώδεκα καλουμένων.... ».. (Παυσανίας, Ελλάδος περιήγησις, «Αττικά, 27,7),

Ε) Ο Διόδωρος (5,80) αναφέρει καθαρά ότι και οι Ετεοκρήτες ήταν Έλληνες και όχι βάρβαροι, πρβ.: «τέταρτο γένος που ανακατεύθηκε με τους κατοίκους της Κρήτης: Ετεοκρήτες, Πελασγούς και Δωριείς-Αχαιοούς ήταν, λένε, ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκαν στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους». Αν οι Ετεοκρήτες δεν ήταν Έλληνες, ο Διόδωρος δε θα έλεγε ότι ο Μίνωας ένωσε τους Ετεοκρήτες, Κύδωνες, Δωριείς και Αχαιοούς μαζί με ένα συνονθύλευμα βαρβάρων σε ενιαίο σύνολο.

2) Ο Ηρόδοτος πράγματι στο εδάφιο Α 172 -173 αναφέρει ότι αρχικά (πριν από το Μίνωα) όλη την Κρήτη την κατείχαν οι βάρβαροι, όμως αυτό το λέει, επειδή γι αυτόν (βλέπε εδάφιο Ηρόδοτος Α 56 – 58) όλοι οι λαοί, ακόμη και οι Έλληνες, ήταν αρχικά βάρβαροι και λίγο πριν από την εποχή του Μίνωα αποκόπηκαν οι Δωριείς από τους Πελασγούς (μέρος των οποίων ήταν και οι φυλές αυτές που πήγαν στην Κρήτη με αρχηγό τον Τέκταμο, παππού του Μίνωα) και αποτέλεσαν ξέχωρο έθνος, το Ελληνικό. Στο έθνος αυτό μετά, συνεχίζει να λέει ο Ηρόδοτος, προσχώρησαν όλοι οι Πελασγοί (οι Ίωνες ή Αθηναίοι, οι Αιολείς ή Θεσσαλοί κ.α.), καθώς και πολλοί άλλοι βάρβαροι. Έτσι για τον Ηρόδοτο στην Κρήτη πριν από το Μίνωα υπήρχαν από τη μια οι Δωριείς ή Έλληνες (και εκείνων ο βασιλιάς, ο Αστέριος, ο γιος του Τέκταμου, πήγε στη Φοινίκη και έκλεψε την πριγκίπισσα Ευρώπη, τη μάνα του Μίνωα) και από την άλλη οι βάρβαροι ακόμη Ετεοκρήτες, Πελασγοί και Αχαιοί, τους οποίους μετά ένωσε ο Μίνωας σε ενιαίο σύνολο με τους Δωριείς ή Έλληνες, πρβ:

«Και ψάχνοντας έβρισκε πως ξεχώριζαν οι Λακεδαιμόνιοι και οι Αθηναίοι, οι πρώτοι ανάμεσα στους Δωριείς, οι δεύτεροι ανάμεσα στους Ίωνες. Γιατί αυτά τα έθνη ήσαν τα πιο γνωστά, όντας τα παλιά χρόνια **το τελευταίο πελασγικό, το πρώτο ελληνικό**. Οι Αθηναίοι ποτέ ως τώρα δεν ξεσηκώθηκαν από τον τόπο τους, ενώ οι άλλοι ήσαν πολυπλάνητοι. Γιατί όσο βασίλευε ο Δευκαλίων, κατοικούσαν τη Φθιώτιδα, στα χρόνια πάλι του Δώρου, γιου του Έλληνος, τη χώρα στις πλαγιές της Όσσας και του Ολύμπου που τη λεν Ιστιαιώτιδα. Κι αφότου και από την Ιστιαιώτιδα τους ξεσήκωσαν οι Καδμείοι, κατοικούσαν στην Πίνδο με το όνομα **έθνος Μακεδόν**. Από εκεί πάλι άλλαξαν τόπο και πήγαν στη Δρυοπίδα και από τη Δρυοπίδα έφτασαν πια εκεί που είναι, δηλαδή στην Πελοπόννησο, και ονομάστηκαν **έθνος Δωρικό**. ..... Το ελληνικό έθνος, αφότου φάνηκε, την ίδια πάντα γλώσσα μιλεί — αυτή είναι η πεποίθησή μου· αφότου όμως ξέκοψε από το πελασγικό, αδύνατο τότε και στην αρχή μικρό, αυξήθηκε ύστερα και πλήθαινε σε έθνη, καθώς προσχώρησαν σ' αυτό κυρίως οι Πελασγοί, αλλά και πολλά άλλα βαρβαρικά φύλα. Τέλος είμαι της

γνώμης ότι το Πελασγικό έθνος πρωτύτερα και εφόσον ήταν βαρβαρικό, ποτέ δε γνώρισε μεγάλη δύναμη. (Ηρόδοτος Α, 56- 58)

3) Ο Όμηρος (Οδύσσεια, ραψωδία τ 178 – 183) δεν αναφέρει ότι οι κάτοικοι της Κρήτης μιλούσαν ξένη ή μη Ελληνική Γλώσσα, αλλά «μεμειγμένη γλώσσα», δηλ. με λέξεις από πολλές Ελληνικές διαλέκτους. Και το λέει αυτό, επειδή η Κρήτη από τη μια ήταν ένα ενιαίο κράτος και από την άλλη αποτελείτο από πολλές φυλές (Ετεοκρήτες, Δωριείς, Αχαιοί, Πελασγούς και Κύδωνες) που κάθε μια από αυτές είχε τη δική της διάλεκτο, κάτι που δε συνέβαινε στις άλλες πόλεις-κράτη. Αν δεν ήταν έτσι ή αν κάποιο από τα φύλα της Κρήτης ήταν βαρβαρικό, ο Όμηρος θα έλεγε ότι το τάδε φύλο είναι βαρβαρόφωνο, όπως λέει π.χ. για τους Κάρες

4) Ο Μ. Ventris απέδειξε ότι η Γραμμική γραφή Β' είναι ελληνική, άρα ελληνική είναι και η Α'. Δεν θα ήταν ελληνική, αν την Κρήτη τότε την κατείχε άλλος λαός, όμως κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από καμία αρχαία πηγή.

Σημειώνεται ότι:

1) Πριν από τον Τρωικό πόλεμο , σύμφωνα με το Θουκυδίδη (Α, 2 -9), δεν υπήρχαν σύνορα, καθώς και Έλληνες και βάρβαροι παρά μόνο διάφορα μεταναστευτικά φυλά με μεγαλύτερο τους Πελασγούς. Μετά τα Τρωικά όσοι είχαν πάει με το στρατόπεδο των Αχαιών , όπως οι Κρήτες, οι Σπαρτιάτες κ.λπ. , ονομάστηκαν Έλληνες και όσοι με τους Τρώες ονομαστήκαν Βάρβαροι. Ο Ηρόδοτος, ο Πλάτωνας (Μενέξενος), ο Ισοκράτης (Παναθηναϊκός, Ελένης Εγκόσμιο κ.α.) κ.α. αναφέρουν ότι βαρβαρικής καταγωγής απ' όσους έμειναν στην Ελλάδα πριν από τον Τρωικό πόλεμο ήταν μόνο οι Δαναοί και οι Καδμείοι ή Θηβαίοι (οι οποίοι είχαν έρθει λέει στην Ελλάδα από την Αίγυπτο), καθώς και οι Πέλοπες, που είχαν έρθει λέει στην Ελλάδα από τη Φρυγία.

2) Η μόνη διαφορά που είχαν οι Ετεοκρήτες από τους Δωριείς και Αχαιούς ήταν ότι οι πρώτοι ήταν αυτόχθονες στην Κρήτη και οι άλλοι επήλυδες, δηλαδή είχαν πάει το νησί από τη Θεσσαλία μετά από τους Ετεοκρήτες. Κάτι όπως είχε συμβεί και με τους Δωριείς Σπαρτιάτες, που και αυτοί είχαν πάει στην Πελοπόννησο από τη Δωρίδα, και τους ντόπιους. Σύμφωνα με τον Όμηρο στην Κρήτη ζούσαν Ετεοκρήτες, Κύδωνες, Αχαιοί, Πελασγοί και Δωριείς, που σύμφωνα με τους άλλους αρχαίους συγγραφείς (Ηρόδοτο, Διόδωρο, Στράβωνα κ.α.) οι Ετεοκρήτες ήταν αυτόχθονες (απόγονοι των Ιθαίων Δάκτυλων ή Κουρήτων), ενώ οι άλλοι μετανάστες. Μετά τον κατακλισμό του Δευκαλίωνα, λένε, επειδή η Κρήτη ερήμωσε κατά πολύ, έφυγαν από το Πελασγικό Άργος = η Θεσσαλία) μερικές φυλές Αχαιών, Πελασγών και Δωριέων με αρχηγό τον Τέκταμο (παππούς του Μίνωα και γιος του Δώρου του Έλληνα) και πήγαν και κατοίκησαν στο νησί, επειδή η Θεσσαλία είχε καταστραφεί από τον εν λόγω κατακλισμό. Στη συνέχεια και όταν έγινε βασιλιάς των Δωριέων ο Μίνωας ένωσε σε ενιαίο σύνολο όλα τα φύλα του νησιού. Μάλιστα, όταν πήγαν οι Αχαιοί, οι Δωριείς και οι Πελασγοί της Κρήτης στο νησί και βρήκαν εκεί τους Ετεοκρήτες δεν υπήρχε ακόμη ο διαχωρισμός σε «Έλληνες» και «βάρβαρους», αφού αυτό έγινε μετά τα τρωικά, σύμφωνα με τους Θουκυδίδη (Α, 3 -9), Ηρόδοτο (Α 54 – 57 κ.α.), Ησίοδο (Κατάλογος γυναικών) κ.α.

3) Το ότι ο Μίνωας και οι Κρήτες επί Μίνωα ήταν Έλληνες φαίνεται και από το ότι: α) Ο Μίνωας αναφέρεται μόνο στην Ελληνική μυθολογία, β) Ο Μίνωας και ο Ραδάμανθυς έγιναν κριτές του Άδη των Ελλήνων. γ) Οι αρχαίοι Κρήτες αφενός λάμβαναν μέρος στους Αγώνες των άλλων Ελλήνων και αφετέρου φέρονται ως ιδρυτές των Ολυμπιακών Αγώνων. Σύμφωνα με τον Πausanias (Ηλιακά) οι πρώτοι που αγωνίστηκαν στην Ολυμπία και αυτοί που ίδρυσαν τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν ο Κρηταγενής Δίας και ο Ιδαίος Ηρακλής. Μετά ένας απόγονος του Ιδαίου Ηρακλή, ο Κλύμενος, ήρθε από την Κρήτη και καθιέρωσε τους αγώνες στην Ολυμπία και ίδρυσε βωμό προς τιμή του προγόνου του Ηρακλή και όλων των Κουρητών, δίνοντας στον Ηρακλή την επωνυμία Παραστάτης. Ο Πausanias λέει ακόμη ότι ο Κλύμενος ίδρυσε και ιερό στην Ολυμπία για την Κυδωνία Αθηνά (Πausanias Ηλιακά Β, 7,6 κ.α.) και Κρητικοί Ολυμπιονίκες ήταν οι: Εργοτέλης, Σωτάδης, Φιλωνίδης κ.α

Σύμφωνα με τον κατάλογο των Ολυμπιονικών και τον Πausanias (Ηλιακά), Κρήτες Ολυμπιονίκες ήταν οι εξής: Διόγητος, Πυγμαχία, 488 π.Χ., Εργοτέλης ο Φιλάνωρος, Δόλιχος, 464 π.Χ., Εργοτέλης ο Φιλάνωρ, Δόλιχος, 472 π.Χ., Ικαδίων, Στάδιο παιδών, 456 π.Χ., Αιγείδας, Δόλιχος, 448 π.Χ., ...ώνιος, Δόλιχος, 396 π.Χ., Σωτάδης, Δόλιχος, 99η Ολυμπιάδα 384 π.Χ., Φιλωνίδης ο Χερσονήσιος, Πύρος ο Μάλιος, 56 π.Χ., Δάμας ή Δαμασίας ο Κυδωνιάτης, Στάδιο, 25 μ.Χ., Σατορνίλος Γορτύνιος, στάδιον, 209 μ.Χ. κ.α.

Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο, ο γιος του Μίνωα, ο Ανδεόγεω, έλαβε μέρος στα Παναθήναια και ενώ πήγαινε να λάβει μέρος σε αγώνες των Θηβαίων, δολοφονήθηκε από τους Αθηναίους από φθόνο, πρβ: «αυτός δε ήκεν εις Αθήνας, και τον των Παναθηναίων αγώνα επετέλει, εν ω ο Μίνωος παις Ανδρόγεωσ ενίκησε πάντας. τούτον Αιγευς επι τον Μαραθώνιον έπεμψε ταύρον, υφ' ου διεφθάρη. ένιοι δε αυτόν λέγουσι πορευόμενον εις Θήβας επί τον Λαΐου Αγώνα προς των αγωνιστών ενεδρευθέντα δια φθόνον απολέσθαι..» (Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη Β και Γ).

9. Ο ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΗΤΑΝ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΒΑΣΗ ΤΟΥ ΚΛΑΣΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ, ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΩΜΑΙΚΟΥ - ΔΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ανατρέχοντας στους αρχαίους συγγραφείς, βλέπε ενδεικτικά Πλάτωνας (Νόμοι, Μίνως), Πλούταρχος (Σόλων και Λυκούργος), Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10), Διογένης Λαέρτιος (Επιμενίδης, βιβλίο 1, 109 – 119), Διονύσιος Αλικαρνασσεύς (Ρωμαϊκή Αρχαιολογία, Λόγος Β' LXI. 1-2), Στράβων (Γεωγραφικά I, IV, C 481 - 483, 17 – 20), Ηρόδοτος (α 65) κ.α., βλέπουμε να αναφέρουν ότι ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθυ ήταν οι πρώτοι που οργάνωσαν την πρώτη αξιολογή πολιτεία στον κόσμο. Ο Μίνωας ήταν, λένε, ο πρώτος που βρήκε την πραγματική αλήθεια (τους νόμους, το σύνταγμα, τα όργανα διακυβέρνησης και διοίκησης: βουλή, βουλευτές κ.λπ..) σχετικά με την ασφάλεια και τη διοίκηση της πόλης, ώστε να υπάρχει δικαιοσύνη, δημοκρατία και ασφάλεια για τους πολίτες.

Αναφέρουν επίσης ότι τους θεσμούς της Κρητικής Πολιτείας, της Πολιτείας που ίδρυσε ο Μίνωας, αντέγραψαν όλοι οι άλλοι Έλληνες, πρώτα οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο και μετά οι Αθηναίοι με το Σόλωνα, καθώς και οι Ρωμαίοι με το Νόμα.

Μάλιστα ο Πλούταρχος λέει ότι όταν οι Σπαρτιάτες ίδρυσαν την Πολιτεία τους, έγινε το 1100 π.Χ. (κάθοδος Δωριέων), έστειλαν τον νομοθέτη τους Λυκούργο σε όλες τις χώρες που τότε θεωρούνταν ότι είχαν καλό πολιτισμό (Αίγυπτο, Κρήτη κ.α.) προκειμένου να αντιγράψουν την καλύτερη Πολιτεία από αυτές, όμως όλες οι άλλες πολιτείες τους φάνηκαν «ανάξιες», πλην των Κρητών και γι αυτό αντέγραψαν τη Κρητική Πολιτεία (βλέπε Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7).

Επομένως ο Μινωικός είναι και ο παλαιότερος και ο πιο αξιόλογος πολιτισμός στον κόσμο, καθώς και η βάση του Κλασικού Ελληνικού Πολιτισμού, καθώς και του Ρωμαϊκού-Δυτικού.

Ο λόγος άλλωστε και για τον οποίο ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους μετά το θάνατό τους ανακηρύχτηκαν από Έλληνες και Ρωμαίους γιοί του θεού Δία, ισόθεοι, κριτές στον Άδη κ.α.

«Διότι για το ότι ήταν καλός και δίκαιος, καλός νομέας, όπως λέγαμε προηγουμένως, ισχυρότατη απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι οι νόμοι του Μίνωα παραμένουν αδιασάλευτοι, επειδή βρήκε την αλήθεια, σχετικά με τη διοίκηση της πόλης. (Πλάτων «Μίνωας», 318 – 321)

«την έννομη τάξη, όπως λένε οι ίδιοι οι Λακεδαιμόνιοι, ο Λυκούργος την έφερε από την Κρήτη» (Ηρόδοτος, Α 65).

«Έφυγε λοιπόν και πήγε (ο Λυκούργος) αρχικά στην Κρήτη. Εκεί γνώρισε τις πολιτείες και τα συστήματα τους, γνώρισε τους πρώτους στη δόξα άνδρες, θαύμασε ορισμένους από τους νόμους που υπήρχαν και τους παρέλαβε για να τους εφαρμόσει στην πατρίδα του, την Σπάρτη, ενώ άλλοι του φάνηκαν ανάξιοι. Έναν μάλιστα από εκείνους που νομίζονταν εκεί πέρα σοφοί και άξιοι πολίτες, αφού τον έπεισε με τη φιλία του, τον έστειλε στη Σπάρτη, Ήταν ο Θαλής, που φαινομενικά μιν ήταν ποιητής λυρικών τραγουδιών, στην πραγματικότητα όμως έκανε ό,τι οι μεγαλύτεροι νομοθέτες. Γιατί τα τραγούδια του ήταν λόγοι για ευπείθεια και ομόνοια, στολισμένοι με μελωδίες και ρυθμούς που είχαν σεμνότητα και εξημερωτική δύναμη, ακούγοντάς τα οι πολίτες εξημερώνονταν, χωρίς να νοιώθουν, στα ήθη, και η κοινή γνωριμία του ωραίου έφερνε κοντά τον ένα με τον άλλο. Έτσι ο Θαλής έγινε με κάποιον τρόπον ο πρόδρομος του Λυκούργου στην εκπαίδευση των Σπαρτιατών ....». (Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7)

«Υποστηρίζουν κάποιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παράκμασαν, ειδικά η Κνωσός. .... (Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, ΙV, C 481 - 483, 17 – 20)

«Κάλεσε τότε τον Επιμενίδα από τη Φαιστό της Κρήτης, που μερικοί τον θεωρούν έναν από τους επτά σοφούς ..... Όταν ήρθε στην Αθήνα γνωρίστηκε με το Σόλωνα και τον βοήθησε πολύ στην προεργασία της νομοθεσίας του. (Πλούταρχος, Σόλων , 12 - 20)

«Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το κρητικό πολίτευμα στα περισσότερα σημεία. ζ..(Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

«Οι δε τα μυθώδη πάντα περιαιρούντες εκ της ιστορίας πεπλάσθαι φασίν υπό του Νόμα τον περί της Ηγερίας λόγον, ίνα ράον αυτώ προσέχωσιν οι τα θεία δεδιότες και προθύμως

δέχονται τούς υπ' αυτού τιθεμένους νόμους, ως παρά θεών κομιζομένους. Λαβείν δε αυτόν την τούτων μίμησιν αποφαίνουσιν εκ των Ελληνικών παραδειγμάτων ζηλωτήν γενόμενον της τε Μίνω του Κρητός και της Λυκούργου του Λακεδαιμονίου σοφίας· ων ο μιν ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών εις το Δικταίον όρος, εν ω τραφήναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαιναν εις το ιερόν άντρον και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινε παρά του Διός λαμβάνειν· ο δε Λυκούργος εις Δελφούς αφικνούμενος υπό του Απόλλωνος έφη διδάσκεσθαι την νομοθεσίαν. (ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ Λόγος Β' LXI. 1-2)

Πολλοί ισχυρίζονται ότι εκείνοι που δημιούργησαν τον πρώτο α-ξόλογο πολιτισμό στη γη ήταν οι Αιγύπτιοι, αφού είχαν μεγάλα έργα που χρονολογούνται πριν από τα κρητικά, κάτι που είναι λάθος, γιατί:

Α) Στον Πλατωνικό διάλογο «Τιμαίος ή Περί φύσεως» αναφέρεται ότι οι ίδιοι οι Αιγύπτιοι είπαν στον Αθηναίο Σόλωνα πως ο Ελληνικός πολιτισμός είναι πιο παλιός από τον Αιγυπτιακό και επίσης ότι ο Ελληνικός μετρά 9.000 έτη, ενώ ο Αιγυπτιακός λιγότερα κατά 1000 χρόνια, δηλαδή 8000 έτη:

«Ο ιερεύς λοιπόν του είπε: «Δεν υπάρχει λόγος να μη το κάμω, Σόλων, αλλά θα σου τα πω και προς χάριν σου και χάριν της πόλεώς σας, προ πάντων όμως προς χάριν της θεάς, η οποία και την ιδικήν σας και την ιδικήν μας χώραν επροστάτευσε και ανέθρεψε και εμόρφωσε, την ιδικήν σας χίλια χρόνια πρωτύτερα, αφού επήρε το σπέρμα διά σας από την γην και τον Ήφαιστον και αργότερα την ιδικήν μας. Εις τα ιερά μας βιβλία είναι γραμμένον, ότι η διοργάνωσις πόλεως εδώ έγινε προ οκτώ χιλιάδων ετών. Θα σου διηγηθώ λοιπόν με λίγα λόγια διά τους νόμους που είχαν και διά το πλέον ωραιότερον που έκαμαν οι προ εννέα χιλιάδων ετών συμπολίται σου, άλλοτε, όταν θα έχωμεν ευκαιρίαν, θα είπωμεν τας λεπτομερείας δι' όλα αυτά αφού θα έχωμεν εμπρός μας τα ίδια τα κείμενα». "(Πλάτων "Τίμαιος" 23 δ-ε)

Β) Ο Θουκυδίδης (Α, 2-9), λλ και πολλοί άλλοι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι αρχικά και μέχρι την εποχή του Τρωικού πολέμου, επειδή δεν είχε εφευρεθεί η γεωργία, το εμπόριο και η ναυτιλία, δεν υπήρχαν ούτε σύνορα ούτε Έλληνες και βάρβαροι ούτε και μόνιμες πόλεις παρά μόνο διάφορες φυλές, που καλούνταν Πελασγοί, Καδμείοι ή Θηβαίοι, Δαναοί, Κάρες, Φοίνικες κ.α., οι οποίες ζούσαν μεταναστευτικά προς εξεύρεση πηγών διατροφής και από τις οποίες η πολυαριθμότερη έδιωχνε αυτή που έβρισε μπροστά της, για να εκμεταλλευτεί αυτή το χώρο. Αναφέρει επίσης ότι ο Μίνωας είναι εκείνος που συγκρότησε πρώτος πολεμικό ναυτικό και έδιωξε από το Αιγαίο τους ληστές Κάρες και τους πειρατές Φοίνικες με συνέπεια οι Έλληνες αφενός να συνενωθούν και έτσι να δυναμώσουν, και να νικήσουν στον Τρωικό πόλεμο και αφετέρου α σταματήσουν τον νομαδικό βίο και να κάνουν μόνιμες πόλεις και έτσι να αποκτήσουν πολιτισμό. Τελευταία μετακίνηση ελληνικής φυλής ήταν, λέει, η κάθοδος των Δωριέων με τους Ηρακλείδες που έγινε μετά τα Τρωικά.

Γ) Ο Διόδωρος Σικελιώτης (3,67, 5 - 57 και 5, 74) αναφέρει ότι οι Αιγύπτιοι και οι Φοίνικες οικειοποιήθηκαν ελληνικές εφευρέσεις, όπως την εφεύρεση των γραμμάτων, ενώ αυτό το έκαναν οι Πελασγοί, φύλο ελληνικό, και απλώς οι Φοίνικες άλλαξαν το σχήμα τους και

την αστρονομία, ενώ αυτό το έκαναν οι Ηλιάδες ή άλλως Ρόδιοι των Ελλήνων κ.α.

Πελασγοί λεγόταν το μεγαλύτερο από τα πρώτα φύλα που κατοικούσαν στην Ελλάδα και ως εξ αυτού η Ελλάδα αρχικά λεγόταν Πελασγία, του οποίου τα επιμέρους φύλα μετά τα Τρωικά αποτέλεσαν το Ελληνικό έθνος (βλέπε: Θουκυδίδης (Α, 1-9 κ.α.), Ηρόδοτος Β. 56: «...της νυν Ελλάδος, **πρότερον** δε Πελασγίης **καλουμένης**», Διονύσιος Αλικαρνασσεύς, «Ρωμαϊκή Αρχαιολογία», Ι 17: «ην δε και το των Πελασγών γένος ελληνικόν», πρβ:

«... Στους Έλληνες λέγεται ότι πρώτος ανακάλυψε τους ρυθμούς και το τραγούδι ο Λίνος και όταν ο Κάδμος έφερε από τη Φοινίκη τα λεγόμενα γράμματα, πρώτος αυτός μετέφερε στην Ελληνική Γλώσσα, όρισε την ονομασία του καθενός και χάραξε το σχήμα τους. Γενικώς όλα μαζί τα γράμματα ονομάστηκαν Φοινικικά, επειδή μεταφέρθηκαν στους Έλληνες από τους Φοίνικες, ειδικά όμως, επειδή πρώτοι οι Πελασγοί χρησιμοποίησαν τους φερόμενους χαρακτήρες προσαγορεύτηκαν Πελασγικά..... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 3, 67)

«Όταν, όμως, αργότερα έγινε ο κατακλυσμός στους Έλληνες και από τις βροχοπτώσεις χάθηκαν οι περισσότεροι άνθρωποι, μαζί μ' εκείνους συνέβη να καταστραφούν και τα γραπτά μνημεία, και γι' αυτή την αιτία οι Αιγύπτιοι, βρίσκοντας την ευκαιρία, ιδιοποιήθηκαν όλα τα περί αστρονομίας και επειδή λόγω της άγνοιας τους οι Έλληνες δεν μπορούσαν πλέον να επικαλεστούν τις γραπτές μαρτυρίες, ενισχύθηκε η άποψη ότι πρώτοι οι Αιγύπτιοι ανακάλυψαν τα άστρα Με τον ίδιο τρόπο, μολοντί και οι Αθηναίοι ίδρυσαν πόλη στην Αίγυπτο, που ονομαζόταν Σάις, το γεγονός αυτό ξεχάστηκε λόγω του κατακλυσμού. Γι' αυτές, λοιπόν, τις αιτίες, πολλές γενιές αργότερα, ο Κάδμος του Αγήνορα θεωρήθηκε ότι πρώτος έφερε τα γράμματα από τη Φοινίκη στην Ελλάδα και από τον καιρό του Κάδμου και στο εξής, πίστευαν για τους Έλληνες πως έκαναν πάντα συμπληρωματικές ανακαλύψεις στην επιστήμη των γραμμάτων, καθώς ένα είδος καθολικής άγνοιας κατείχε τους Έλληνες». (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 5, 57)

«οι Φοίνικες δεν ήταν οι αρχικοί εφευρέτες και πως το μόνο που έκαναν ήταν να αλλάξουν τη μορφή των γραμμάτων και, καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων τα χρησιμοποίησε αυτό το είδος των γραμμάτων, γι αυτό τους δόθηκε η παραπάνω ονομασία»..... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 5, 74)

«...φασίν τους Φοίνικας ουκ εξ αρχής ευρείν, αλλά τους τύπους των γραμμάτων μεταθείναι μόνον...». (Διόδωρος, Σικελιώτης, βίβλος 5, 57 - 74).

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΜΙΝΩΑ

Στην Ελλάδα και σε όλο τον αρχαίο κόσμο, καθώς λέει ο Θουκυδίδης ((3-9), πριν από το Μίνωα, επειδή δεν είχε ακόμη επινοηθεί η γεωργία, οι άνθρωποι ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής και προ αυτού δεν υπήρχαν μόνιμοι κάτοικοι (πόλεις). Υπήρχαν μόνο διάφορα φύλα που ζούσαν μεταναστευτικά για εξεύρεση πηγών διατροφής και προ αυτού η πιο πολυαριθμότερη έδιωχνε την άλλη για να εκμεταλλευτεί το χώρο με συνέπεια οι άνθρωποι να μάχονται μεταξύ τους και συνάμα ζουν όπως τα ζώα, να μην υπάρχει καθόλου πολιτισμός, να υπάρχουν φύλα, όπως οι Κάρες και οι Φοίνικες που ζούσαν με ληστείες και πειρατείας κ.α.

Ο Μίνωας ήταν ο πρώτος που σταμάτησε αυτή την κατάσταση στο Αιγαίο – Μεσόγειο. Δημιούργησε πρώτος πολεμικό ναυτικό και με αυτό έδιωξε από το Αιγαίο τους ληστρικά και πειρατικά ζώντες Κάρες και Φοίνικες με συνέπεια να πάψουν οι Έλληνες να ζουν μεταναστευτικά, αλλά σε πόλεις, οι Έλληνες να επικοινωνήσουν μεταξύ τους και να ενωθούν, οι Έλληνες να ασχοληθούν με τη ναυτιλία, αλλά και με τα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες. Από τότε και εξής δημιουργήθηκαν πολιτείες, πολιτισμός, δημοκρατία, δικαιοσύνη κ.α.

Στους άλλους λαούς ο κάθε φύλαρχος ή τύραννος ή βασιλιάς έκανε ό,τι ήθελε ή όριζε τους νόμους που ήθελε ή ανάλογα με τις προσωπικές του επιθυμίες και νοημοσύνη κ.α. Οι βάρβαροι (Φοίνικες, Πέρσες κ.τ.λ.) σε σχέση με τους αρχαίους Έλληνες δεν είχαν ούτε οργανωμένες πολιτείες ούτε παιδεία. Ζούσαν με πρωτόγονο ακόμη τρόπο, δηλαδή κατά φυλές και με ανήμερα ακόμη ήθη και έθιμα. Είχαν απλώς ένα βασιλιά ή ηγέτη που έκανε ό,τι ήθελε ή έβαζε νόμους, ανάλογα με τη νοημοσύνη και τις επιθυμίες του, ενίοτε μερικοί επιζητούσαν να τους λατρεύουν ως θεούς και να κάνουν για χάρη τους ακόμη και ανθρωποθυσίες κ.α.

Και όλα αυτά δεν τα λένε μόνο οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς, αλλά ακόμη και η Αγία Γραφή, όπως θα δούμε σε άλλο μέρος για τον Ελληνικό πολιτισμό και την προσφορά του.

10. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ

A. ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ

Ο Αριστοτέλης, σχετικά με την πολιτεία των Κρητών αναφέρει τα εξής:

«Παρεμφερές (του των Σπαρτιατών) είναι και το Κρητικό πολίτευμα, σε ορισμένα σημεία του δεν είναι χειρότερο, στα περισσότερα όμως είναι λιγότερο κομψό. Και φαίνεται και λέγεται ότι οι Λάκωνες μιμήθηκαν το Κρητικό πολίτευμα στα περισσότερα σημεία. Τα περισσότερα από τα παλιότερα πολιτεύματα είχαν χειρότερη διάρθρωση από τα νεότερα. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Λυκούργος άφησε την επιτροπεία του βασιλιά Χαρίλλου και έφυγε, έμεινε το μεγαλύτερο διάστημα στην Κρήτη λόγω της μεταξύ τους συλλογικότητας, γιατί οι Λύκτιοι ήταν Λάκωνες άποικοι, κι όταν πήγαν στη Λύκτο και την έκαναν αποικία, διατήρησαν τη νομοθεσία των κατοίκων της πόλης. Γι αυτό και τώρα οι περίοικοι έχουν τους ίδιους νόμους, επειδή πρώτος θέσπισε τη νομοθεσία ο Μίνωας. Φαίνεται ότι η Κρήτη ήταν προορισμένη να κυριαρχήσει στους Έλληνες χάρη στην ευνοϊκή της θέση, γιατί βρίσκεται σε θάλασσα που στα παράλια της έχουν εγκατασταθεί σχεδόν όλοι Έλληνες. Η απόσταση από την Πελοπόννησο είναι μικρή, όπως και από την Ασιατική παραλία γύρω από το Τριόπιο και τη Ρόδο. Έτσι ο Μίνωας έγινε θαλασσοκράτορας' άλλα νησιά τα κατάκτησε και σε άλλα εγκατέστησε αποίκους από την Κρήτη, τέλος εκστρατεύοντας στην Σικελία πέθανε εκεί κοντά στην Καμικο.....(Αριστοτέλης Πολιτικά Β, 1271, 10)

«Η Κρητική νομοθεσία έχει πολλές ομοιότητες με τη Σπαρτιατική. Στη Σπάρτη τη γη καλλιεργούν εἰλωτες, στην Κρήτη οι περίοικοι, και στις δυο χώρες όμως εφαρμόζονται τα συσσίτια, και παλιά οι Λάκωνες τα αποκαλούσαν όχι «φιδίτια», αλλά «ανδρεία», όπως οι Κρήτες. Από τούτο συμπεραίνουμε ότι από εκεί προέρχεται το σύστημα. Οι έφοροι έχουν την ίδια εξουσία με αυτούς που στην Κρήτη ονομάζονται κόσμοι, με τη διαφορά ότι οι έφοροι είναι πέντε, ενώ οι κόσμοι δέκα. Τα μέλη της σπαρτιατικής γερουσίας είναι όσα και της Κρητικής, στην Κρήτη όμως η γερουσία λέγεται βουλή. Στην Κρήτη παλιότερα ίσχυε η βασιλεία, ύστερα όμως καταργήθηκε και την αρχηγία των πολέμων ασκούν οι κόσμοι. Στην εκκλησία του δήμου συμμετέχουν όλοι οι πολίτες, μοναδική όμως αρμοδιότητα έχουν μόνο την έγκριση των αποφάσεων της γερουσίας και των κόσμων. Τα συσσίτια είναι καλύτερα στην Κρήτη παρά στη Σπάρτη. Στη δεύτερη καθένας συνεισφέρει ένα καθορισμένο ποσό, κατά κεφαλήν, κι αν δεν το συνεισφέρει ο νόμος τον εμποδίζει να ασκεί τα πολιτικά του δικαιώματα όπως έχει ήδη ειπωθεί, στην Κρήτη όμως το σύστημα έχει περισσότερο λαϊκό χαρακτήρα. Από τους καρπούς της γης και τα κρατικά κοπάδια κι από τους φόρους των περιόικων ένα μέρος έχει καθοριστεί για τη λατρεία των θεών και τις δημόσιες ανάγκες, ενώ το άλλο πάει στα συσσίτια, έτσι ώστε όλοι, άντρες, γυναίκες και παιδιά, να συντηρούνται από το δημόσιο. Πολύ φιλοσοφημένες είναι οι διατάξεις σχετικά με την ωφέλεια της ολιγοφαγίας και με τον αποχωρισμό των αντρών από τις γυναίκες για την αποφυγή της πολυτεχνίας, για χάρη της οποίας μάλιστα θεσμοθετεί τη συνουσία με τους άντρες. Θα εξετάσουμε σε άλλο σημείο αν η ρύθμιση αυτή είναι καλή ή κακή. Είναι φανερό ότι οι ρυθμίσεις για τα συσσίτια είναι καλύτερες στην Κρήτη απ' ό,τι στη Σπάρτη, οι διατάξεις όμως για τους κόσμους είναι ακόμη χειρότερες από τις διατάξεις για τους εφόρους. Γιατί τα μειονεκτήματα των εφόρων υπάρχουν και στους κόσμους (εκλέγεται όποιος τύχει) ό,τι όμως συμφέρει την πολιτεία εκεί, δεν υπάρχει εδώ. Γιατί εκεί (στη Σπάρτη), επειδή εκλέγονται όλοι οι πολίτες, συμμετέχοντας ο λαός στο ανώτατο αξίωμα θέλει διατηρηθεί το πολίτευμα. Εδώ όμως στην Κρήτη τους κόσμους εκλέγουν μερικές οικογένειες και όχι όλοι οι πολίτες, και τα μέλη της γερουσίας εκλέγονται απ' όσους θήτευσαν ως κόσμοι. Για τα μέλη της γερουσίας μπορούμε να πούμε τα ίδια όπως και για τους Λακεδαιμόνιους (αφού και η ανευθυνότητα και η ισοβιότητα είναι επιβράβευση μεγαλύτερη από την αξία τους, όπως και το ότι ασκούν την εξουσία όχι με βάση γραπτή νομοθεσία, αλλά αυτόβουλα, κάτι επικίνδυνο). Και δεν αποδεικνύεται ότι καλώς έχει ο θεσμός, επειδή ο λαός τον ανέχεται, κι ας τον αποκλείει από την εκλογή. Γιατί οι κόσμοι δεν αμείβονται, όπως οι έφοροι, και κατοικούν σ' ένα νησί, μακριά από όσους θέλουν να τους δωροδοκήσουν. Οι Κρήτες επινόησαν ένα τρόπο αντιμετώπισης αυτού του μειονεκτήματος, είναι όμως άτοπος, καθόλου δημοκρατικός και τυραννικός. Πολύ συχνά οι κόσμοι καθαιρούνται με συνωμοσίες ή των συναδέλφων τους ή ιδιωτών. Οι κόσμοι έχουν όμως και δικαίωμα να παραιτηθούν πριν λήξει η θητεία τους. Θα ήταν όμως πιο σωστό όλα τούτα να γίνονται με βάση το νόμο και όχι με τη βούληση των ανθρώπων διότι αυτή δεν είναι ασφαλές κριτήριο. Και χειρότερο απ' όλα είναι η καθαίρεση των κόσμων, που πολλές φορές γίνεται απ' όσους ισχυρούς θέλουν να αποφύγουν να λογοδοτήσουν για τις παρανομίες τους. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι ισχύει ένα είδος πολιτικής τάξης, δεν πρόκειται όμως για γνήσια πολιτεία, αλλά για δυναστική εξουσία

μάλλον. Οι ισχυροί συνηθίζουν να παίρνουν με το μέρος τους το λαό και τους φίλους τους, να στασιάζουν και να πολεμούν μεταξύ τους. Τι διαφορά έχει το σύστημα τούτο από την προσωρινή κατάλυση της πόλης και της πολιτικής κοινωνίας; Όταν η πόλη βρεθεί σε τέτοια κατάσταση, κινδυνεύει απ' όσους θέλουν και μπορούν να της επιτεθούν. Όπως όμως ειπώθηκε ήδη, ο τόπος σώζεται χάρη στη θέση του. Η ξηνηλασία των Λακεδαιμονίων ισοδυναμεί εδώ με την απόσταση. Έτσι οι περίοικοι υπομένουν, ενώ οι είλωτες συχνά εξεγείρονται. Οι Κρήτες δεν έχουν εξουσία στο εξωτερικό, ενώ ξενική εισβολή μόνο πρόσφατα συνέβη στο νησί, αποκαλύπτοντας την αδυναμία των νόμων....». (Αριστοτέλους Πολιτικά Β 1271 - 1272 α – β 10)

.....
Οι Κρήτες επέτρεψαν ελεύθερα στους δούλους τα πάντα, εκτός από δυο πράγματα, την εκγύμναση και την κατοχή όπλων. Αν λοιπόν εκείνοι οι υποστηρικτές της πολιτείας του Σωκράτη θεσπίσουν ό,τι ισχύει και στις υπόλοιπες πόλεις, τότε πώς θα ισχύει κοινοκτημοσύνη? ....(Αριστοτέλης Πολιτικών Β, 1264α,15)

Για παράδειγμα στη Θεσσαλία, πολλές φορές οι πενέστες επαναστάτησαν κατά των Θεσσαλών, όπως κατά των Σπαρτιατών οι είλωτες (που καραδοκούν την ευκαιρία να γίνει κάποιο ατύχημα στην πόλη). Στους Κρητικούς δεν συνέβη ακόμη κάτι παρόμοιο. Ίσως το φαινόμενο να οφείλεται στο ότι από τις γειτονικές πόλεις, αν και πολεμούν μεταξύ τους, καμία δεν συμμαχεί με τους επαναστάτες, αφού δεν τις συμφέρει, μια κι εκείνες έχουν υπόδουλους τους περιοίκους. Αντίθετα οι γείτονες των Σπαρτιατών είχαν εχθρικές διαθέσεις απέναντί τους, όπως οι Αργείοι, οι Μεσήνιοι και οι Αρκάδες. Οι Θεσσαλοί από την αρχή αντιμετώπιζαν επαναστάσεις, επειδή πολεμούσαν λαούς που έμεναν κοντά στα σύνορά τους, όπως τους Αχαιοούς, τους Περραιβούς και τους Μάγνητες. .... (Αριστοτέλης Πολιτικών Β, 1269 β,10)

Και ο πρώτος που εισήγαγε τα συσσίτια, τα αποκαλούμενα φιδίτια, δεν τα κανόνισε σωστά, γιατί η δαπάνη θα έπρεπε να βαρύνει το δημόσιο, όπως γίνεται την Κρήτη. Στους Λάκωνες όμως, καθένας υποχρεώνεται να συνεισφέρει τα δικά του, οπότε μερικοί δεν μπορούν να πληρώνουν εξ αιτίας της μεγάλης φτώχειας τους, με αποτέλεσμα να παραβιάζεται η θέληση του νομοθέτη. Ο νόμος θέλει το σύστημα των συσσιτίων δημοκρατικό, όπως όμως εφαρμόζεται κάθε άλλο παρά δημοκρατικό είναι. .... (Αριστοτέλης Πολιτικών Β, 1270 β,25)

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Στην Κρήτη, όπως προκύπτει από τους άλλους αρχαίους συγγραφείς, αρχικά ίσχυε η βασιλεία, ύστερα όμως καταργήθηκε (αυτό πρέπει να έγινε λίγο μετά τα τρωικά) και την αρχηγία των πολέμων ασκούσαν οι κόσμοι. Η βασιλεία στην Κρήτη, όπως και στις άλλες Ελληνικές πόλεις, είχε κληρονομικό χαρακτήρα, σε αντίθεση προς τη γερουσία, η οποία αναδεικνυόταν από το λαό. Οι βασιλιάδες της Κρήτης μέχρι να καταργηθούν ήταν αφενός οι αρχιερείς (του Δία) και αφετέρου οι αρχηγοί της πολιτείας και με τα εξής καθήκοντα: τελούσαν τις θυσίες, εκδίκαζαν τις οικογενειακού δικαίου δίκες, ηγούντο τού στρατού και τους στόλου στις εκστρατείες και στους πολέμους, προέδρευαν της Γερουσίας με δικαίωμα ψήφου, προέδρευαν των μεγάλων αγώνων κ.α.

2) Η βουλή στη Σπάρτη λέγονταν γερουσία. Η Κρητική βουλή αποτελούταν από 28 μέλη, όσα και της Σπαρτιατικής, συν ο βασιλιάς 29. Στην παλιά αριστοκρατική βουλή μέλη ήταν οι αντιπρόσωποι μεγάλων οίκων. Αντίθετα τα μέλη της Κρητικής Γερουσίας ήταν πολίτες άνω των 60 ετών, των οποίων η εκλογή στο ισόβιο αυτό αξίωμα αποτελούσε είδος επιβράβευσης για το σύνολο του έργου τους και της προσφοράς τους. Δηλαδή τα μέλη της Γερουσίας επιλέγονταν με γνώμονα την ηθική τους αρετή και την προσφορά. Οι γερουσιαστές συνεδρίαζαν στο καλούμενο Βουλευτήριο. Η αρμοδιότητά τους συνίστατο στην επιλογή των θεμάτων εκείνων, τα οποία θα συζητούσε η εκκλησία του δήμου.

3) Οι 10 κόσμοι στη Σπάρτη λέγονταν έφοροι και εκεί ήταν 5. Οι κόσμοι ή κοσμήτορες ήταν απλοί πολίτες που εκλέγονταν στο αξίωμα αυτό για ένα χρόνο. Δική τους αρμοδιότητα ήταν η εποπτεία για την τήρηση των νόμων, την ομαλή λειτουργία της διοίκησης, την αγωγή των νέων, τη συμπεριφορά των πολιτών και αρχόντων, τη διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Πιο απλά, οι κόσμοι ήταν άρχοντες ετήσιοι οι οποίοι εκλέγονταν από το σύνολο των πολιτών. Είχαν νομοθετικές και δικαιοδοτικές αρμοδιότητες, που με την πάροδο των ετών ενισχύθηκαν, ώστε έκαναν έλεγχο ακόμη και στους βασιλείς. Οι κόσμοι συγκαλούσαν και διοικούσαν την Εκκλησία του Δήμου και τη Γερουσία και παράλληλα δίκασαν με τη Γερουσία τις φονικές δίκες. Είχαν δικαιώματα, μέχρι θανάτου ακόμη και επί των βασιλέων.

4) Η εκκλησία ήταν κάτι ως οι λαϊκές συνελεύσεις σήμερα. Αποτελούνταν απ' όλους τους πολίτες άνω των 30 ετών και συνεδρίαζε όποτε έκριναν αρχικά οι βασιλιάδες και μετά οι κόσμοι. Αποφάσισε περί πολέμου και ειρήνης, περί εξωτερικής πολιτικής, όριζε τον αρχηγό κάθε στρατιάς, εξέλεγε τούς γέροντες, κόσμους και παιδονόμους και εψήφισε τούς νόμους.

B. ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΔΙΟΔΩΡΟ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗ

I. Ο ιστοριογράφος Διόδωρος Σικελιώτης σχετικά το βασιλιά της Κρήτης Μίνωα και τους αρχαίους κατοίκους της Κρήτης, αναφέρει (σε νέα Ελληνική από τις εκδόσεις «Κάκτος») τα εξής:

<<Την εποχή που τα νησιά των Κυκλάδων ήταν ακόμη έρημα, ο Μίνωας, βασιλιάς της Κρήτης, με μεγάλες ναυτικές και πεζικές δυνάμεις, ήταν θαλασσοκράτορας και έστειλε πολλές αποικίες από την Κρήτη, έτσι κατοίκησε τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, ενώ ταυτόχρονα κατέλαβε και αρκετά μεγάλη παραθαλάσσια περιοχή της Ασίας ... Όλα αυτά έγινα πριν τα Τρωικά. Μετά την άλωση της Τροίας, αναπτύχθηκαν περισσότερο οι Κάρες και έγιναν θαλασσοκράτορες, επικράτησαν στις Κυκλάδες και άλλες τις πήραν δικές τους κι έδιωξαν τους Κρήτες που τις κατοικούσαν, ενώ σε άλλες εγκαταστάθηκαν μαζί με τους προκατόχους τους Κρήτες. Αργότερα που αυξήθηκε η δύναμη των Ελλήνων, συνέβη να κατοικηθούν από αυτούς τα περισσότερα νησιά».

...Ο Τέκταμος του Δώρου, του γιου του Έλληνα που ήταν γιος του Δευκαλίωνα, κατέπλευσε στην Κρήτη μαζί με Αιολείς (σημ. = οι Θεσσαλοί) και Πελασγούς κι έγινε βασιλιάς του νησιού, παντρεύτηκε την κόρη του Κρηθέα κι απέκτησε τον Αστέριο. Όταν λοιπόν ήταν αυτός βασιλιάς στην Κρήτη, ο Δίας, όπως λένε, άρπαξε την Ευρώπη από τη Φοινίκη, την έφερε στην Κρήτη, πάνω

στη ράχη ενός ταύρου και σμίγοντας μαζί της απέκτησε τρεις γιους, το Μίνωα, το Ροδάμανθου και το Σαρπηδόνα. Μετά από αυτό, παντρεύτηκε την Ευρώπη ο Αστέριος, ο βασιλιάς της Κρήτης' καθώς αυτός δεν είχε παιδιά, υιοθέτησε τους γιους του Δία και τους έκανε διαδόχους της βασιλείας του. Από αυτούς ο Ροδάμανθος έδωσε στους Κρήτες νόμους, ο Μίνωας διαδέχτηκε στο θρόνο τον Αστέριο, παντρεύτηκε την Ιτώνη, την κόρη του Λυκτία και γέννησε το Λύκαστο, ο οποίος τον διαδέχτηκε στο Θρόνο. Ο Λύκαστος παντρεύτηκε την Ίδη, την κόρη του Κορυβάντα και γέννησε το Μίνωα το δεύτερο, τον οποίο μερικοί αναφέρουν ως γιο του Δία. Αυτός, πρώτος από τους Έλληνες, συνέστησε αξιόλογη ναυτική δύναμη και έγινε θαλασσοκράτορας. («Ούτος (ο Μίνωας) πρώτος των Ελλήνων ναυτικήν δύνάμιν αξιόλογον συστήσάμενος εθαλασσοκράτησε») Παντρεύτηκε την Πασιφάη, την κόρη του Ήλιου, και γέννησε το Δευκαλίωνα, τον Κατρέα, τον Ανδρόγεω και την Αριάδνη, αλλά απέκτησε και πολλά νόθα παιδιά.

Από τα παιδιά του Μίνωα, ο Ανδρόγεωσ πήγε στην Αθήνα την εποχή των Παναθηναίων, ενώ βασιλιάς ήταν ο Αιγέας, εκεί νίκησε στους αγώνες όλους τους αθλητές κι έγινε φίλος με τους γιους του Πάλλαντα. Ο Αιγέας είδε με καχυποψία τη φιλία του Ανδρόγεω, φοβούμενος μήπως βοηθήσει ο Μίνωας τους γιους του Πάλλαντα να του πάρουν την εξουσία, και κατέστρωσε σχέδιο κατά της ζωής του Ανδρόγεω. Καθώς πήγαινε στις Θήβες με τα πόδια για να παρακολουθήσει μια γιορτή, έβαλε να τον δολοφονήσουν κάποιιοι στα περίχωρα της Οινόης στην Αττική. Μαθαίνοντας ο Μίνωας τη συμφορά που τον βρήκε έφτασε στην Αθήνα απαιτώντας ικανοποίηση για το φόνο του Ανδρόγεω... (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 4, 60 - 61)

...Δεδομένου ότι συμβαίνει οι πράξεις των Ροδίων να συνδέονται με μερικά απ'όσα έγιναν στην αντίπερα Χερσόνησο, δεν θεωρώ άσχετο να μιλήσω και γι αυτά..... Όχι πολύ αργότερα από την εποχή της διακυβέρνησής του, λέγεται πως πέντε Κουρήτες πέρασαν σ' αυτήν από την Κρήτη. Ετούτοι ήταν απόγονοι εκείνων στους οποίους ανέθεσε το Δία η μητέρα του Ρέα να τον αναθρέψουν στα Ιδαία όρη της Κρήτης: (Τούτους δ' απογόνους γεγονέναι των υποδεξαμένων Δία παρά της μητρός Ρέας και θρεψάντων εν τοις κατά Κρήτην Ιδαίοις όρεσι.» (Διόδωρος, Ιστορική βιβλιοθήκη 5, 60)

«Μετά τη γέννηση των θεών, πολλές γενιές αργότερα, γεννήθηκαν, λένε, στην Κρήτη και ουκ ολίγοι ήρωες, μεταξύ των οποίων οι επιφανεστέροι είναι ο Μίνωας, ο Ραδάμανθος και ο Σαρπηδόνας. Γι αυτούς λέει ο μύθος τους πως γεννηθήκαν από τον Δία και την Ευρώπη, την κόρη του Αγήνορα, η οποία, λένε, μεταφέρθηκε πάνω σ' ένα ταύρο στην Κρήτη, σύμφωνα με το θέλημα του θεού.

Ο Μίνωας, λοιπόν, που ήταν ο μεγαλύτερος των αδελφών, έγινε βασιλιάς του νησιού και ίδρυσε σ' αυτό αρκετές πόλεις, με γνωστότερες την Κνωσό, Φαιστό και Κυδωνία. Ο ίδιος θέσπισε και αρκετούς νόμους για τους Κρήτες, προσποιούμενος ότι τους έλαβε από τον πατέρα του το Δία με τον οποίο συνομιλούσε μέσα σε κάποια σπηλιά. Απέκτησε, επίσης, μεγάλη ναυτική δύναμη, κυριεύσε τα περισσότερα νησιά κι έγινε ο πρώτος Έλληνας θαλασσοκράτορας... («Κτήσασθαι δε (Μίνωα) και δύνάμιν ναυτικήν μεγάλην και των νήσων τας πλείστας καταστρέψασθαι και πρώτον των Ελλήνων θαλαττοκρατήσαι»,... (Διόδωρος Σικελιώτης Βίβλος 5, 78 και 79)

Οι κάτοικοι, λοιπόν, της Κρήτης λένε πως οι αρχαιότεροι κάτοικοι στο νησί ήταν αυτόχθονες, οι λεγόμενοι Ετεοκρήτες των οποίων ο βασιλιάς, Κρής

το όνομά του, ανακάλυψε πολλά και σημαντικά πράγματα στο νησί που είχαν τη δυνατότητα να ωφελήσουν την κοινωνική ζωή των ανθρώπων... Οι περισσότεροι επίσης από τους θεούς, σύμφωνα με τους μύθους, έγιναν στο νησί τους, θεοί που για τις ευεργεσίες που πρόσφεραν σ' όλη την ανθρωπότητα δέχτηκαν τιμές αθάνατες, σχετικά μ' αυτές τις παραδώσεις θα μιλήσουμε παρακάτω..... Πρώτοι, λοιπόν, απ' όσους μνημονεύονται από την παράδοση, κατοίκησαν στην περιοχή της Ίδης στην Κρήτη οι Ίδαίοι Δάκτυλοι, όπως ονομάστηκαν («πρώτον ώκησαν της Κρήτης περί την Ίδην οι προσαγορευθέντες Ίδαίοι Δάκτυλοι»),. Ετούτοι, σύμφωνα με μια παράδοση ήταν εκατό στον αριθμό, ενώ άλλοι λένε πως ήταν μόνο δέκα, που έλαβαν αυτή την ονομασία, ισάριθμοι με τα δάκτυλα των χειρών. Μερικοί όμως, μεταξύ αυτών και ο Έφορος, ιστορούν πως οι Ίδαίοι Δάκτυλοι γεννήθηκαν στην Ίδη της Φρυγίας και πως πέρασαν στην Ευρώπη με το Μύγδονα, καθώς ήταν γητευτές, επιδιδόταν στα ξόρκια, τις τελετές, τις τελετές και τα μυστήρια και ζώντας ένα διάστημα στη Σαμοθράκη ...Για τους Ίδαίους Δακτύλους της Κρήτης παραδίδεται πως ανακάλυψαν τη φωτιά, τη χρήση του χαλκού και του σιδήρου, στη χώρα των Απτεραίων στο λεγόμενο Βερέκυνθο, καθώς και τον τρόπο επεξεργασίας τους. Λένε, μάλιστα, πως ένας τους ο Ηρακλής, ξεπέρασε τους άλλους σε φήμη, ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Εξ αιτίας της συνωνυμίας, οι μεταγενέστεροι άνθρωποι θεώρησαν πως ο γιος της Αλκμήνης (= Ο Ηρακλής γιος του Δία και της Θηβαίας Αλκμήνης) εγκαθίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες. Αποδείξει όλων αυτών παραμένουν, λένε (οι Κρήτες), στο γεγονός ότι ακόμη και σήμερα πολλές γυναίκες παίρνουν ξόρκια από αυτό το θεό και φτιάχνουν φυλακτά από το γεγονός ότι ήταν γητευτής και αποδιδόταν στις τελετές, πράγματα που απείχαν πολύ από τις συνήθειες του Ηρακλή που γέννησε η Αλκμήνη. (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,64)

Μετά τους Ίδαίους Δακτύλους έγιναν οι Κουρήτες, εννέα στον αριθμό. Γι αυτούς άλλοι λένε πως ήταν γηγενείς και άλλοι πως ήταν απόγονοι των Ίδαίων Δακτύλων. Ετούτοι κατοικούσαν στα δασωμένα δάση και τα φαράγγια των βουνών και γενικά στους τόπους που τους παρείχαν φυσική στέγη και προστασία, επειδή δεν είχε ακόμη ανακαλυφθεί το χτίσιμο των σπιτιών. Καθώς διακρινόταν για τη σύνεσή τους, έδειξαν στους ανθρώπους πολλά χρήσιμα πράγματα, διότι πρώτοι αυτοί συγκέντρωσαν τα πρόβατα σε κοπάδια, εξημέρωσαν τα υπόλοιπα είδη ζώων, ανακάλυψαν τη μελισσοκομία, εισηγήθηκαν την τέχνη του κυνηγίου, εισηγήθηκαν τη συναναστροφή και τη συμβίωση. Ανακάλυψαν επίσης τα ξίφη, τα κράνη και τους πολεμικούς χορούς. Λένε πως σ' αυτούς παρέδωσε τον Δία η Ρέα, κρυφά από τον πατέρα του Κρόνο, και κείνοι τον πήραν και τον ανέθρεψαν..... (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,65)

... Οι Κρήτες, λοιπόν, διηγούνται το μύθο πως τον καιρό που οι Κουρήτες ήταν νέοι υπήρχαν οι λεγόμενοι Τιτάνες. Αυτοί κατοικούσαν στην περιοχή της Κνωσού, εκεί όπου και τώρα δείχνουν θεμέλια του οίκου της Ρέας και άσος κυπαρισσιών αφιερωμένο στη θεά από τα πολύ παλιά χρόνια. Οι Τιτάνες ήταν έξι άντρες και πέντε γυναίκες τον αριθμό, για τους οποίους άλλοι μυθολογούν ότι ήταν παιδιά του Ουρανού και της Γης και άλλοι λένε πως πατέρας τους ήταν ένας Κουρήτης και η μητέρα τους η Τιταία από την οποία και πήραν το όνομά τους. Αγόρια ήταν ο Κρόνος, ο Υπερίωνας και ο Κρίος, στη συνέχεια ο Ιαπετός και ο Κρίος και τελευταίος ο Ωκεανός, ενώ αδελφές τους ήταν η Ρέα, η Θέμις

και η Μνημοσύνη, καθώς και η Φοίβη και η Τηθύς. Όλοι τους έγιναν εφευρέτες κάποιων αγαθών για την ανθρωπότητα και λόγω της ευεργεσίας τους δέχτηκαν τιμές και έμεινε η μνήμη τους αιώνια. Ο Κρόνος που ήταν ο μεγαλύτερος στην ηλικία έγινε βασιλιάς και τους ανθρώπους που είχε υπό υπηκόους τους έβγαλε από την αγριότητα και τους έκανε να ζουν πολιτισμένα, γι αυτό και η αποδοχή που έτυχε από τους ανθρώπους ήταν μεγάλη, καθώς επισκέφτηκε πολλά μέρη της οικουμένης. (Διόδωρος Βιβλιοθήκη Ιστορική 5,66)

Ο Μίνωας απέκτησε, λένε δυο γιους, το Δευκαλίωνα και το Μόλο, στη συνέχεια από το Δευκαλίωνα έγινε ο Ιδομενέας και από το Μόλο ο Μηριόνης. Ετούτοι με ενενήντα καράβια εκστράτευσαν με τον Αγαμέμνονα στο Ίλιο και, αφού επέστρεψαν σώοι στην πατρίδα τους και πέθαναν....» (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 79)

Αφού διευκρινίσαμε όλα ταύτα, απομένει να μιλήσουμε για τα έθνη τα οποία ήρθαν σε επιμιξία με τους Κρήτες. Ότι οι πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι ονομαζόμενοι Ετεοκρήτες, που θεωρούνται αυτόχθονες, το είπαμε πιο πριν. Μετά από αυτούς και πολλές γενιές αργότερα, Πελασγοί, που περιπλανιόνταν ένεκα συνεχών εκστρατειών και μεταναστεύσεων, έφτασαν στην Κρήτη και εγκαταστάθηκαν σε ένα μέρος του νησιού. Τρίτο ήταν, λένε, το γένος των Δωριέων που έφτασε στο νησί με αρχηγό τον Τέκταμο, το γιο του Δώρου. Το μεγαλύτερο μέρος ετούτου του λαού συγκεντρώθηκε, λένε, από την περιοχή του Ολύμπου, αλλά ένα μέρος του ήταν από τους Αχαιούς της Λακωνίας, επειδή ο Δώρος είχε τη βάση εξόρμησης στην περιοχή του Μαλέα. Τέταρτο γένος που ανακατεύθηκε με τους κατοίκους της Κρήτης ήταν, λένε, ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκαν στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους. Μετά απ' αυτά, επικράτησαν ο Μίνωας και ο Ραδάμανθους και συνένωσαν τα έθνη του νησιού σε ενιαίο σύνολο. Τέλος, μετά την κάθοδο των Ηρακλειδών, Αργείοι και Λακεδαιμόνιοι στέλνοντας αποίκους, ίδρυσαν αποικίες σε κάποια άλλα νησιά και, αφού κατέκτησαν και τούτο το νησί οίκησαν πόλεις σ' αυτά. Επειδή, όμως, οι περισσότεροι που έχουν γράψει για την Κρήτη διαφωνούν μεταξύ τους, δεν πρέπει να απορούμε αν αυτά που λέμε δε συμφωνούν με όλους..... >> (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 80)

Την εποχή που τα νησιά των Κυκλάδων ήταν ακόμη έρημα, ο Μίνωας, βασιλιάς της Κρήτης, με μεγάλες ναυτικές και πεζικές δυνάμεις, ήταν θαλασσοκράτορας και έστελνε πολλές αποικίες από την Κρήτη, έτσι κατοίκησε τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, ενώ ταυτόχρονα κατέλαβε και αρκετά μεγάλη παραθαλάσσια περιοχή της Ασίας ... Όλα αυτά έγινα πριν τα Τρωικά. Μετά την άλωση της Τροίας, αναπτύχθηκαν περισσότερο οι Κάρες και έγιναν θαλασσοκράτορες, επικράτησαν στις Κυκλάδες και άλλες τις πήραν δικές τους κι έδιωξαν τους Κρήτες που τις κατοικούσαν, ενώ σε άλλες εγκαταστάθηκαν μαζί με τους προκατόχους τους Κρήτες. Αργότερα που αυξήθηκε η δύναμη των Ελλήνων, συνέβη να κατοικηθούν από αυτούς τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων και να εκδιωχθούν οι βάρβαροι...>> (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 84)

Επομένως και σύμφωνα με το Διόδωρο:

1) Ο Μίνωας και οι αρχαίοι κάτοικοι της Κρήτης ήταν Έλληνες, αφού λέει «καθάπερ πάρ Έλλησι ποιήσαι φασίν εν μεν τη Κρήτη Μίνωα....».

2) Στην Κρήτη πριν από το Μίνωα υπήρχαν από τη μια τα έθνη των Ετεοκρητών, που ήταν αυτόχθονες, των Πελασγών, που ήρθαν μετά, των Δωριέων και Αχαιών, που ήρθαν μετά από τους Πελασγούς, και από την άλλη ένα συνονθύλευμα βαρβάρων που με τα χρόνια εξομοιώθηκε στη γλώσσα με τους Έλληνες κατοίκους. Επομένως ο Διόδωρος θεωρεί τους Ετεοκρήτες Έλληνες, ίδιο έθνος με τους Αχαιούς και Δωριείς. Αν δεν ήταν έτσι, θα ονόμαζε τους Πελασγούς και τους Ετεοκρήτες βάρβαρους ή δε θα έκανε νύξη χωριστά για τους βάρβαρους.

3) Ο Μίνωας ήταν έξοχος νομοθέτης κ.τ.λ., όμως με το όνομα Μίνωας υπήρχαν δυο πρόσωπα, κάτι ως λέει και το Πάριο χρονικό, ο Πλούταρχος κ.α. και ο Μίνωας β ήταν εκείνος που έκανε πρώτος από τους Έλληνες πολεμικό ναυτικό και θαλασσοκράτησε.

4) Βασιλιάς των Ετεοκρητών ήταν ο Κρής και όχι ο Μίνωας., όπως λέγεται από μερικού σήμερα κακώς. Ο Μίνωας ήταν βασιλιάς όλων των Κρητών.

5) Ο Μίνωας με τον αδελφό του Ραδάμανθη έζησαν μετά που ήρθαν στην Κρήτη οι καλούμενοι από το Στράβωνα Επήλυδες Κρήτες (= οι Δωριείς, οι Αχαιοί και οι Πελασγοί της Κρήτης) και πριν από την κάθοδο των Δωριέων με τους Ηρακλειδείς (δηλαδή πριν έρθουν οι Λάκωνες και κάνουν αποικία τους τη Λύκτο, ως λέει ο Αριστοτέλης κ.α.), αφού από τη μια εκείνος που υιοθέτησε το Δία ήταν ο Τέκταμος, γιος του Δώρου, εγγονός του Έλληνα και από την άλλη ο Μίνωας με το Ραδάμανθη συνένωσαν τα έθνη του νησιού σε ενιαίο σύνολο.

6) Ο Μίνωας εκστράτευσε κατά των Αθηναίων, επειδή ο βασιλιάς τους ο Αιγέας δολοφόνησε το γιο του Μίνωα Ανδρόγεω, επειδή είδε με καχυποψία τη φιλία του με τους γιους του πολιτικού του αντιπάλου. Δηλαδή ο Αιγέας ήθελε να ρίξει τη δολοφονία στον πολιτικό του αντίπαλό.

II. Ο ιστοριογράφος Στράβωνας, σχετικά με την πολιτεία των Κρητών αναφέρει (σε νέα Ελληνική από τις εκδόσεις «Κάκτος») τα εξής:

<< 6. Η γλώσσα τους (των Κρητών) είναι ανακατεμένη (από πολλές διαλέκτους) και κατά τον ποιητή (Όμηρο): «εν δ' Ετεοκρήτες μεγαλήτορες, εν δ' Κύδωνες, Δωριέες τε τριχαικές δίοι τε Πελασγοί». Κατά το Στάφυλο, ανατολικά της Κρήτης ζούνε οι Δωριείς, στα δυτικά οι Κύδωνες και στα νότια οι Ετεοκρήτες, με οικισμό τους τον Πράσο, όπου βρίσκεται το ιερό του Δικταίου Δία. Οι υπόλοιποι είναι πιο δυνατοί και κατέχουν τις πεδιάδες. Είναι εμφανές ότι Ετεοκρήτες και Κύδωνες είναι αυτόχθονες, ενώ οι άλλοι Επήλυδες (μετανάστες). Ο Άνδρων λέει ότι οι Επήλυδες Κρήτες ήρθαν από τη Θεσσαλία, από την περιοχή που παλιά λεγόταν Δωρίδα και σήμερα Εσταιώτιδα. Από την ίδια περιοχή, λέει, ξεκίνησαν οι Δωριείς του Παρνασσού και έχτισαν τις πόλεις Ερινεό, Βοίο και Κυτίνιο και γι αυτό λέγονται, κατά την εκτίμηση του Άνδρων, από τον Όμηρο «τριμερείς». Δεν δέχονται, βέβαια, την άποψη του Άνδρων, που νομίζει πως η τετράπολη της Δωρίδας είναι τρίπολη, ενώ η μητρόπολη των Δωριέων είναι αποικία Θεσσαλών. Τη λέξη του Ομήρου δέχονται ότι προέρχεται από την τριλοφία του κράνους ή από το γεγονός ότι οι κορυφές τους ήταν από τρίχα.

7. Υπάρχουν πολλές πόλεις στην Κρήτη. Οι μεγαλύτερες και πιο γνωστές είναι τρεις: **Κνωσός, Γόρτυνα, Κυδωνία**. Ο Όμηρος υμνεί περισσότερο την Κνωσό. Την αποκαλεί μεγάλη, βασίλειο του Μίνωα, το ίδιο και οι μεταγενέστεροι. Όντως συνέχισε να έχει τα πρωτεία επί μεγάλο διάστημα. Αργότερα

παράκμασε κι έχασε πολλά δικαιώματα της και η πρωτιά πήγε σε Γόρτυνα και **Λύκτο**. Αργότερα ξαναπήρε το αξίωμα της μητρόπολης του νησιού. Βρίσκεται σε πεδιάδα, έχοντας περίμετρο παλιά τριάντα στάδια, ανάμεσα σε Λυκτία και Γορτυνία. Απέχει διακόσια στάδια από τη Γορτυνία και εκατόν είκοσι από τη Λύττο, που ο ποιητής ονομάζει και Λύκτο. Από τη θάλασσα στα βόρεια η Κνωσός απέχει είκοσι πέντε στάδια, ενώ η Γόρτυνα από τη Λιβυκή ενενήντα, και η Λύττος από τη Λιβυκή ογδοήντα. **Επινειο της Κνωσού είναι το Ηράκλειο.**

8. Ο Μίνως λέγεται είχε επίνειό του τον **Αμνισό**, όπου και ο ναός της Ειλειθυίας. Παλιά έλεγαν την Κνωσό Καίρατο, ομώνυμ η με τον παραρρέοντα ποταμό. Στην ιστορία έχει γραφτεί πως ο Μίνωας ήταν έξοχος νομοθέτης, πρώτος που κυριάρχησε στις θάλασσες. Χώρισε το νησί στα τρία και σε κάθε μέρος έχτισε πόλη, την Κνωσό..... Κατά τον Έφορο, ο Μίνωας θαύμαζε κάποιο παλαιό, το Ραδάμανθυ, που είχε ίδιο όνομα με τον αδελφό του. Αυτός πρώτος αναφέρεται ότι εκπολίτισε το νησί με νόμους και κτίσεις πόλεων και συντάγματα, υποστηρίζοντας ότι φέρνει από τον ίδιο το Δία τους νόμους του. Αυτόν μιμήθηκε ο Μίνωας και κάθε ένατο χρόνο, καθώς φαίνεται, ανέβαινε στη σπηλιά του Δία και έμενε εκεί. Επέστρεφε με γραπτές διατάξεις που έλεγε πως είναι προσταγές του Δία. Γι αυτό και ο ποιητής (ο Όμηρος) λέει: Εδώ βασίλευε ο Μίνωας που μιλούσε με το μέγα Δία κάθε εννιά χρόνια.

Ο Έφορος αυτά. Οι αρχαίοι συγγραφείς τα λένε αλλιώς, δηλαδή ότι ήταν τυραννικός, βίαιος, φορομπήχτης. Στις τραγωδίες παρουσιάζουν τις ιστορίες του Μινώταυρου. Του λαβύρινθου, τα κατορθώματα του Θησέα και του Δαίδαλου.

9. Δύσκολο να αποφασίσεις τι από τα δυο είναι αληθινό. Υπάρχει και η άλλη αιτία διάστασης. Άλλοι θεωρούν το Μίνωα επιχώριο και άλλοι ξένος της νήσου. Ο ποιητής (Όμηρος) μάλλον τον θεωρεί επιχώριο, όταν λέει: «πρώτα γέννησε το Μίνωα, παντεπόπτη στην Κρήτη» («Πρώτον Μίνωα τέκε Κρήτη επίουρον»).

Για την Κρήτη λέγεται ότι στα αρχαία χρόνια είχε καλή διακυβέρνηση και οι καλύτεροι από τους Έλληνες τη θαύμαζαν. Ανάμεσά στους πρώτους ήταν οι Λακεδαιμόνιοι, όπως ομολογούν ο Πλάτωνας στους Νόμους και ο Έφορος που περιέγραψε το πολίτευμά τους στο έργο Ευρώπη. Αργότερα τα πράγματα άλλαξαν προς το χειρότερο. Μετά από τους Τυρρηνοίς, που πρώτοι αυτοί ρήμαξαν τη θάλασσά μας, οι Κρήτες είναι οι διάδοχοί τους στη πειρατεία. Αυτούς τους ρήμαξαν οι Κίλικες. Όλους τους ρήμαζαν οι Ρωμαίοι, που νίκησαν τους Κρήτες σε πόλεμο.....

11. Αλλά αρκετά για την Κνωσό. Μετά την Κνωσό, δεύτερη σε δύναμη φαίνεται να ήταν η πόλη των **Γορτυνίων**. Όσο είχαν μεταξύ τους συμμαχία κρατούσαν υποτελείς τις υπόλοιπες πόλεις του νησιού. Ήρθαν όμως σε διάσταση και μοιράστηκε το νησί στα δυο. **Η Κυδωνία** αποτελούσε τη μεγαλύτερη προσθήκη πηγαίνοντας με το μέρος της μια από τις δυο πόλεις. Η πόλη των **Γορτυνίων** βρίσκεται σε πεδιάδα. Στα αρχαία χρόνια ήταν ίσως τειχισμένη και γι αυτό ο Όμηρος μιλά για «Γόρτυνα με τα τείχη της» (Γόρτυνα τε τειχήεσσαν). Αργότερα έχασε το τείχος εκ θεμελίων και όλο το διάστημα παρέμεινε ατείχιστη. Ο Πτολεμαίος Φιλοπάτωρ, που άρχισε να την τειχίζει, έφτασε το έργο μόνο στα 80 στάδια. Η πόλη είχε αξιόλογη περίμετρο, κάπου 50 στάδια. Απέχει από τη Λιβυκή θάλασσα, **στον Λεβήνα**, τον εμπορικό της σταθμό, 90 στάδια. Έχει και

άλλο επίγειο, το **Μάταλο**, που απέχει 130 στάδια. Την περιοχή διαρρέει ο ποταμός Ληθαίος.

12. Από το Λεβήνα ήταν η καταγωγή του Λευκοκόμα και του εραστή του, του Ευξύνθετου, που την ιστορία τους γράφει ο Θεόφραστος στην Περί Έρωτος πραγματεία». .... Οι **Πράσιοι** είναι γείτονες (με τους κατοίκους της Λεβήνας). Απέχουν από τη θάλασσα 70 στάδια και από τη Γόρτυνα 180. Είπα ήδη πως η Πράσος ανήκει στους Ετεόκρητες και εδώ ήταν το ιερό του Δικταίου Διός. Και η Δίκη βρίσκεται κοντά, όχι βέβαια, καθώς λέει ο Άρατος, κοντά στο «Ιδαίον όρος» (= ο Ψηλορείτης). Η Δίκη από την Ίδη (εδώ ο Στράβων αντι για «Ιδαίον όρος» γράφει Ίδη, άρα εδώ Ίδη = Ψηλορείτης, λόγω του προειρημένου) απέχει και χίλια στάδια. Βρίσκεται ανατολικά της, κι απέχει επίσης εκατό στάδια από το Σαμώνιο. Ανάμεσα σε Σαμώνιο και Χερρόνησο ήταν κτισμένη η Πράσος, πάνω από τη θάλασσα, στα εξήντα σταδία. Την κατέστρεψαν οι Ιεραπύτνιοι. Λένε επίσης ότι δεν έχει δίκιο ο Καλλίμαχος, όταν ιστορεί ότι η Βριτόμαρτις αποφεύγοντας τη βία του Μίνωα από τη Δίκη, πιάστηκε στα δίχτυα των ψαράδων κι έτσι οι Κυδωνιάτες την είπαν Δίκτυννα και το βουνό Δίκη. Η Κυδωνία δεν έχει καμιά σχέση γειτονίας με τους τόπους τούτους, αφού βρίσκεται στα δυτικά του νησιού. Βουνό της Κυδωνίας είναι ο Τίτυρος. Όπου υπάρχει ιερό, όχι το Δικταίον, αλλά το Δικτύνναιο.

13. Η Κυδωνία είναι χτισμένη βλέποντας θάλασσα, προς τη Λακωνία, κι απέχει τόσο από την Κνωσό όσο και από τη Γόρτυνα κάπου 800 στάδια. Από την **Άπτερα** απέχει 80 στάδια και άλλα 40 από τη θάλασσα. Το επίγειο της **Άπτερος είναι η Κίσαμος**. Στα δυτικά, γείτονες με τους Κυδωνιάτες είναι οι **Πολυρρήνιοι**. Στα μέρη τους είναι το ιερό της Δίκτυννας. Απέχουν κάπου 30 στάδια από τη θάλασσα κι από τη **Φαλάσαρνα** 60. παλιά κατοίκησαν εδώ Αχαιοί και Λάκωνες. Τείχισαν ένα οχυρό μέρος που βλέπει προς το νότο.

14. «Την τελευταία από τις πόλεις που ίδρυσε ο Μίνωας, τη **Φαιστό**, την κατέσκαψαν οι Γορτύνιοι. Απείχε από τη Γόρτυνα 60 στάδια, από τη θάλασσα 20, από τη Μάταλο, το επίγειο, 40. Τη χώρα κατοικούν οι καταστροφείς της πόλης. Στους Γορτύνιους ανήκει και το Ρύτιο, μαζί με τη Φαιστό, στη Φαιστό, **στο Ρυτιο** (Ιλιάς Β 648). Λένε από τη Φαιστό κατάγεται ο Επιμενίδης, που με τα έπη του παρουσιάζει σε ποίηση καθαρμούς. Στην περιοχή της Φαιστού βρίσκεται και ο **Λισσών**. Μνημονεύσα προηγουμένως τη **Λύττο**. Επίγειο της είναι η λεγόμενη **Χερρόνησος**. Εκεί υπήρχε ιερό της Βριτόμαρτις. Οι πόλεις **Μίλητος και Λύκαστος**, που βρίσκονται μαζί στον Καταλογο (Ιλιάς Β 647), σήμερα δεν υπάρχουν. Την περιοχή της Λύττου, εν μέρει κράτησαν οι παλαιοί κάτοικοι, και την υπόλοιπη κατέχουν οι Κνώσιοι που κατέστρεψαν την πόλη».

(ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV, C 479)

ΑΓΕΛΕΣ – ΣΥΣΣΙΤΙΑ ή ΑΝΔΡΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ, ΧΟΡΟΙ, ΟΠΛΟΦΟΡΙΑ

16. Αυτή ήταν η (γεωγραφική) περιγραφή της χώρας των Κρητών. Αξίζει να μιλήσω για τα πιο σημαντικά κεφάλαια της Πολιτείας τους, όπως διέσωσε ο Έφορος. Φαίνεται, λέει, πως ο νομοθέτης θεώρησε ως μεγαλύτερο αγαθό για τις πόλεις την ελευθερία. Βλέπετε, μόνο η ελευθερία κάνει τα αγαθά να ανήκουν σε όποιον τα έχει. Όταν υπάρχει σκλαβιά, τα αγαθά ανήκουν στους άρχοντες κι όχι στους υπηκόους. Όσοι έχουν ελευθερία πρέπει να τη φυλάγουν. Η ομόνοια

φεύγει, όταν σηκώνεται αναταραχή, προϊόν πλεονεξίας και πολυτέλειας. Όταν ζουν με σοφία και λιτότητα, δεν υπάρχει εναντίον των ομοίων μήτε φθόνος μήτε επιθετικότητα μήτε μίσος. Με αυτό ο νομοθέτης επιτάσσει οι νέοι να διαβιώνουν μέσα στις λεγόμενες αγέλες και τους ανήλικους βάζει να τρώνε από κοινού στα λεγόμενα ανδρεία. Και να τρώνε έτσι ώστε φτωχοί και πλούσιοι να μην έχουν διαφορά, αφού σπίζονται δημοσία δαπάνη. Για να είναι ανδρείοι και όχι δειλοί, προστάζει να κρατάνε όπλα από παιδιά και να ασκούνται στις ταλαιπωρίες, ώστε να περιφρονούν τον καύσωνα, την παγωνιά, τους κακούς δρόμους, τους γκρεμούς, τις πληγές στις ασκήσεις και στις τακτικές μάχες. Να ασκούν επίσης την τοξοβολία και τον ένοπλο χορό, που βρήκαν πρώτοι και έδειξαν οι Κουρήτες και ο οποίος έπειτα ονομάστηκε πυρρίχη από το όνομα αυτού που τον οργάνωσε. Έτσι το παιγνίδι δεν ήταν άσχετο με πράξη χρήσιμη στον πόλεμο. Επίσης στα τραγούδια τους χρησιμοποιούν Κρητικούς ρυθμούς που είναι πολύ γρήγοροι και τους βρήκε ο Θάλης. Ορίστηκε επίσης να φοράνε στρατιωτικά ρούχα και υποδήματα. Τα όπλα εξάλλου θεωρούνται τα καλύτερα δώρα.

(ΣΤΡΑΒΩΝΑ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV, C 480, 16 μετφ «Κάκτος»)

ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΚΡΗΤΩΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ

17. Υποστηρίζουν κάποιιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν, ειδικά η Κνωσός. Ίχνη παλιών τους νόμων απέμειναν στους Λυτίους, στους Γορτυνίους και σε μερικά χωριά, όχι στους άλλους. Τα απομεινάρια των νόμων στους Λυτίους χρησιμοποιούνται ως απόδειξη ότι προέρχονται από τα Λακωνικά που είναι παλιότερα. Λένε πως ήταν άποικοι ότι διατήρησαν τα ήθη της μητρόπολης, αφού είναι αδιανόητο να εκπροσωπήεις καλύτερα οργανωμένη κοινωνία και να μιμείσαι τους ανώτερους γείτονες. Αυτά δεν είναι σωστά (κατά τον Έφορο). Από τη σημερινή κατάσταση δεν γίνεται να βγαίνουν συμπεράσματα για το παρελθόν, αφού αυτοί γνώρισαν τέτοια αντιστροφή της τύχης.

Οι Κρήτες ήταν κάποτε θαλασσοκράτορες. Βγήκε και η παροιμία: «Ο Κρητικός δεν ξέρει από θάλασσα», που λέγεται για όσους προσποιούνται πως αγνοούν κάτι που ξέρουν πολύ καλά. Σήμερα δεν διαθέτουν ναυτικό. Κι ούτε βέβαια είναι πιθανόν ότι κάποιιοι άποικοι από τη Σπάρτη στις πόλεις της Κρήτης έφεραν τους νόμους τους. Εδώ ένα σωρό αποικίες και δεν κρατούνε τα πατρογονικά. Εξάλλου πολλές περιοχές στην Κρήτη έχουν τα ίδια έθιμα με αυτές.

18. Ο Σπαρτιάτης νομοθέτης Λυκούργος ήταν πέντε γενιές νεότερος από τον Αλθαιμένη, που δημιούργησε την πρώτη αποικία στην Κρήτη. Τον θεωρούν παιδί του Κίσου που ίδρυσε το Άργος τον ίδιο καιρό που ο Πρόκλης συνοίκιζε τη Σπάρτη. Όλοι πάντως συμφωνούν ότι ο Λυκούργος ανήκει στην έκτη γενιά από τον Πρόκλη. Οι απομιμήσεις δεν είναι παλιότερες από τα πρότυπά τους μήτε τα νεότερα των παλαιότερων. Το χορό που συνηθίζουν στη Λακεδαίμονα, τους ρυθμούς, τους παιάνες που τραγουδάνε, σύμφωνα με τους κανονισμούς τους, καθώς και πολλά ακόμη έθιμά τους τα λένε οι ίδιοι Κρητικά, ωσάν να προέρχονται από εκεί. Μερικά δημόσια αξιώματα δεν ασκούνται απλώς με τον ίδιο τρόπο, αλλά έχουν ίδια την προσηγορία τους, καθώς Γέροντες και ιππείς (εκτός

από το γεγονός ότι στην Κρήτη οι ιππείς διαθέτουν και άλογα). Οι έφοροι της Σπάρτης παρόλο που έχουν τα ίδια καθήκοντα με τους Κρητικούς κόσμους, δεν έχουν εν τούτοις το ίδιο όνομα. Τα συσσίτια ακόμα και σήμερα λέγονται ανδρεία, ενώ στη Σπάρτη από πολλά χρόνια έπαιναν να λέγονται με το πρώτο τους όνομα. Στον Αλκμάνα πάντως σώζεται «φοιναις δε και θιασοισιν ανδρείων παρά δαιτυμονεσσι πρέπει παιάνια καταρχήν».

19. Οι Κρήτες λένε ότι ο Λυκούργος τους επισκέφτηκε για τον εξής λόγο. Είχε ένα μεγαλύτερο αδελφό, τον Πολυδέκτη. Πέθανε όμως αυτός κι άφησε τη γυναίκα του έγκυο. Ο Λυκούργος βασίλευσε στη θέση του αδελφού του και όταν το παιδί γεννήθηκε έγινε επίτροπός του, αφού η βασιλεία ανήκε στο παιδί. Κάποιος κατηγορώντας το Λυκούργο, είπε πως είναι σίγουρο ότι ο Λυκούργος θα βασιλεύσει. Τότε εκείνος υποψιάστηκε ότι από τέτοια κουβέντα μπορεί να μπορούσε να βγει το συμπέρασμα ότι αυτός θα θεωρούνταν υπεύθυνος συνωμοσίας εναντίον του παιδιού και σκέφτηκε πως, αν το παιδί πέθαινε από άλλη αιτία οι εχθροί του θα θεωρούσαν τον ίδιο υπαίτιο. Έφυγε τότε για την Κρήτη. Εκεί ήρθε και πλησίασε το Θάλητα, ένα μελοποιό και νομοθέτη. Έμαθε από αυτόν τον τρόπο που ο Ραδάμανθους πρώτα και αργότερα ο Μίνωας έφερναν τους νόμους τους, τάχα από το Δία προς τους ανθρώπους. Κατέβηκε μετά στην Αίγυπτο και έμαθε τη νομοθεσία τους.....

(Στράβωνας, Γεωγραφικά Ι, IV, C 481 - 483, 17 – 20)

ΘΕΣΜΟΙ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΝΕΩΝ - ΓΑΜΟΣ

20. Οι κυριότεροι Κρητικοί θεσμοί είναι οι παρακάτω, όπως τους μνημονεύει ο Έφορος. Όσοι βγαίνουν την ίδια περίοδο από την αγέλη τους αναγκάζονται να παντρευτούν την ίδια στιγμή. Δεν παίρνουν τις νύφες αμέσως στα σπίτια τους, αλλά όταν αυτές αποδειχτεί ότι τα καταφέρνουν με τη διαχείριση του σπιτιού. Η προίκα τους, αν υπάρχουν αδέρφια, είναι μισή περιουσία του αδελφού. Τα παιδιά μαθαίνουν όχι μόνο γράμματα, αλλά και τραγούδια με τους νόμους και μερικά είδη μουσικής. Οι νεότεροι σιτίζονται στα λεγόμενα ανδρεία. Κάθονται να φάνε κατάχαμα όλοι μαζί, φορούνε πρόχειρα ρούχα, τα ίδια χιμώνα – καλοκαίρι, και υπηρετούν τους μεγαλύτερους, καθώς και τους εαυτούς των. Αυτοί που τρώνε κάνουν πολέμους με τις άλλες παρέες ή και μέσα στην ίδια παρέα. Μεταξύ τους. Σε κάθε ανδρείο υπάρχει παιδονόμος. Οι μεγαλύτερες ηλικίες έρχονται σε αγέλες. Αρχηγοί στις αγέλες είναι τα σημαντικά παιδιά, τα πιο δυνατά. Καθένας από αυτούς συγκεντρώνει γύρω του όσα περισσότερα παιδιά μπορεί. Σε κάθε αγέλη αρχηγός είναι συνήθως ο πατέρας του παιδιού που μαζεύει τα άλλα, υπεύθυνος στο να βγάζει τα παιδιά στο κυνήγι και να τιμωρεί τους απειθαρχούς. Τρέφονται με δημόσια δαπάνη. Σε συγκεκριμένες μέρες, η μια αγέλη κάνει πόλεμο με την άλλη, με τους ήχους αυλού και λύρας, κι έρχονται στα χέρια με ρυθμό, καθώς εξάλλου συνηθίζουν και στις κανονικές μάχες. Τα χτυπήματα δίνονται με το χέρι είτε με σιδερένια όπλα.....

22. Εκλέγουν δέκα άρχοντες. Για τα πολύ μεγάλα προβλήματα συμβουλευούνται τους Γέροντες. Δικαίωμα στο θεσμό έχουν οι επιτυχημένοι στο αξίωμα του κόσμου και άνθρωποι αναγνωρισμένης αξίας. Θεώρησα την καταγραφή της Πολιτείας των Κρητών άξια λόγου, επειδή έχει ιδιαίτερο χαρακτήρα και είναι διάσημη>> (Στράβωνας, Γεωγραφικά 10, C 481 - 483, IV 17 – 20)

Επομένως και σύμφωνα με το Στράβωνα:

1) Στην Κρήτη αρχικά υπήρχαν διάφορα φύλα, όπως λέει και ο Όμηρος: Οι αυτόχθονες Ετεοκρήτες και Κύδωνες και οι επήλυδες (μετανάστες) Κρήτες (= οι Αχαιοί, οι Πελασγοί και οι Δωριείς της Κρήτης).

2) Οι Δωριείς δεν κατείχαν όλη την Κρήτη, αλλά συγκεκριμένα μέρη. Ανατολικά της Κρήτης ζούσαν οι Δωριείς, στα δυτικά οι Κύδωνες και στα νότια οι Ετεοκρήτες, Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (Πολιτεία 2), Διόδωρος κ.α. οι Δωριείς Λάκωνες είχαν αποικία μόνο τη πόλη Λύκτο, απ'όπου πήραν και τους Κρητικούς νόμους.

3) Ο Μίνωας, σύμφωνα λέει με την ιστορία και τον Έφορο, ήταν έξοχος νομοθέτης, πρώτος που κυριάρχησε στις θάλασσες, όμως υπάρχουν και αρχαίοι συγγραφείς που λένε ότι ο Μίνωας ήταν τυραννικός, βίαιος, φορομπήχτης.

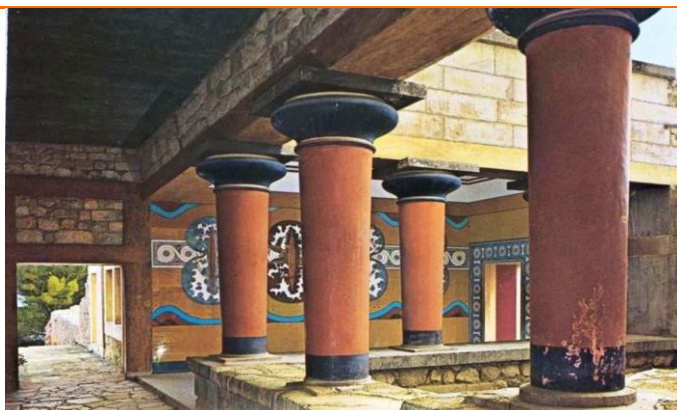
Σημειώνεται ότι ο Πλάτωνας (Μίνως), ο Πλούταρχος (Θησεύς) κ.α. λένε ότι ο Μίνωας εκστράτευσε εναντίον των Αθηναίων και κατόπιν τους επέβαλε φόρο αίματος, επειδή ο βασιλιάς των Αθηνών Αιγέας δολοφόνησε το γιο του Μίνωα Ανδρόγεω στα Παναθήναια. Ο Αιγέας δολοφόνησε λέει τον Ανδρόγεω και μετά είπε ότι το έκαναν οι πολιτικοί του αντίπαλοι, οι Παλαντίδες, μήπως και παραπλανηθεί ο Μίνωας και στραφεί εναντίον τους.

Και επειδή ο Μίνωας εκστράτευσε εναντίον των Αθηνών, λένε τώρα ο Στράβωνας, ο Πλάτωνας κ.α., οι Αθηναίοι συγγραφείς δε συμπαθούσαν το Μίνωα ή για το λόγο αυτό περιγράφουν το Μίνωα ως φορομπήχτη, άγριο κ.τ.λ., ή γι αυτό και του έπλασαν το μύθο του Μινώταυρου.

4) Ο Στράβωνας λέει από τη μια: «άλλοι θεωρούν το Μίνωα επιχώριο και άλλο ξένος της νήσου» και από την άλλη: «<< Ο ποιητής (Όμηρος) μάλλον τον θεωρεί επιχώριο, όταν λέει: «πρώτα γέννησε το Μίνωα, παντεπόπτη στην Κρήτη>> («Πρώτον Μίνωα τέκε Κρήτη επίουρον»). Επομένως ο Στράβωνας στην ουσία διαψεύδει όσους λένε ότι ο Μίνωας δεν είναι ντόπιος Κρητικός και δε λέει ότι ο Μίνωας ήταν μη (σημιακής καταγωγής), όπως τον ερμηνεύουν κάποιοι ανθέλληνες.

Σημειώνεται επίσης ότι ο Στράβωνας λέγοντας «... άλλοι θεωρούν το Μίνωα επιχώριο και άλλο ξένος της νήσου», με τη λέξη «ξένος» δεν εννοεί «μη Έλληνα» (ή σηματικής καταγωγής, κ.α.), όπως ερμηνεύουν κάποιοι, αλλά Έλληνα, «επήλυδα Κρήτα», αφού, αν εννοούσε παντελώς ξένο, μη Έλληνα, τότε: α) Θα τον ονόμαζε βάρβαρο (ή με το όνομα της χώρας του π.χ. Κάρα, Φοίνικα κ.τ.λ.), β) Δε θα επεξηγούσε αμέσως μετά για τους Επήλυδες Κρήτες και τους Ετεοκρήτες.

ΑΝΑΚΤΟΡΑ ΚΝΩΣΣΟΥ

Τοιχογραφία Κνωσού με άνδρες και γυναίκες, ίσως ιέρειες και ιερείς, σε τελετή προσευχής. Οι γυναίκες φορούν κοντομάνικα επικόρμια (ζακέτες), ζώνη και μακριά φούστα και οι άνδρες μόνο

λευκό κοντομάνικο ολόσωμο φόρεμα, κάτι ως η τήβεννος ή τα άμφια.

Μινωικό χάλκινο κύπελλο, 1600 π.Χ., με Μινωίτες που φορούν πέδιλα (Πανεπιστήμιο του Ιλινόις)

Μινωικό κύπελο από στεατίτη, 1550 – 1450 π.Χ., που βρέθηκε στην Αγία Τριάδα με Μινωίτες που φορούν σανδάλια και μπότες ("The Chieftain's Cup")

Πήλινο αγαλματίδιο Μινωίτη, 1500 π.Χ., με μαχαίρι στη μέση (Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου)

Χάλκινο ειδώλιο με Κρήτες τοξοβόλους (κυνηγούς) από τους οποίους ο ένας έχει στους ώμους του αγριοκάτσικο (αφιέρωμα στο ναό του Ερμή στη Σύμη Βιάννου, 670-650 π.Χ.)

Χάλκινο ειδώλιο από τα Γρίβι-
γλα Ρεθύμνης,

Αγαματίδιο Μινωίτη, 1600 – 1450 π.Χ.,
σε στάση προσευχής-λατρείας, Φορά ε-
φαρμοστό χιτώνα (μπλούζα), ζώνη κ.λπ.
(figure Cretan Late Minoan I 1600-1450
BCE , Metropolitan Museum of Art)

Μινωική τελετή
θυσίας με μουσικό
να παίζει 7χορδη
κιθάρα και Μινωίτες
και μινωίτισες να
φορούν
εντυπωσιακές
φορεσιές, με
κοντομανικο
ζιπόνια (ζακέτες,
πανωκόρμια),
μακρές φούστες κ.λπ. (Από τη λίθινη σαρκοφάγο Αγ. Τριάδας Κρήτης,
1400 π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου)

Μινωική τελετή
θυσίας με μουσικό
να παίζει 7χορδη
κιθάρα και Μινωίτες
και μινωίτισες να
φορούν
εντυπωσιακές
φορεσιές, με
κοντομανικο
ζιπόνια (ζακέτες,
πανωκόρμια),

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

1. Η ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

Α. Η ΙΔΡΥΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΡΗΤΗΣ

Ο Θουκυδίδης (Α 2-5), Ισοκράτης (Παναθηναϊκός), Πλάτων (Μενέξενος), Εκαταίος ο Μιλήσιος (Στράβων 7) κ.α., αναφέρουν ότι οι άνθρωποι στην Ελλάδα πριν από την εποχή του Μίνωα ζούσαν νομαδικά και μεταναστευτικά, επειδή δεν υπήρχε ακόμη αναπτυχθεί το εμπόριο και η γεωργία οπότε οι άνθρωποι έπρεπε να μετακινούνται συνεχώς για εξεύρεση πηγών διατροφής και από την άλλη στο Αιγαίο και γενικά στη Μεσόγειο, επειδή δεν είχε δημιουργηθεί κανένα πολεμικό ναυτικό, είχαν αναπτυχθεί οι ληστείες και οι πειρατείες και προ αυτού δεν υπήρχαν μόνιμες πόλεις, πολιτισμός κ.λπ..

Ο Μίνωας ήταν ο πρώτος από τους Έλληνες ηγεμόνες που συγκρότησε πρώτος στον κόσμο πολεμικό ναυτικό με το οποίο έδωξε από το Αιγαίο και τις Κυκλάδες τους ληστές και τους πειρατές Κάρες και Φοίνικες που τα είχαν καταλάβει και μέσω αυτών έρχονταν και καταλήστευαν τους Έλληνες και στη συνέχεια εποίκισε τις Κυκλάδες και τα παράλια της Μ. Ασίας με μόνιμους κατοίκους που έφερε από την Κρήτη με αποτέλεσμα από τη μια ο Μίνωας να γίνει θαλασσοκράτορας και από την άλλη να ελευθερωθούν οι θαλάσσιοι διάδρομοι και έτσι οι Έλληνες να μπορέσουν να κάνουν μόνιμες πόλεις, να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, να ασχοληθούν με ναυτικές εργασίες, να πλουτίσουν και έτσι να επικρατήσουν μετά στον Τρωικό Πόλεμο εναντίον των βαρβάρων της Ασίας.

Ο Όμηρος στην Οδύσσεια (τ 178 – 183) αναφέρει ότι η Κρήτη επι Τρωικού Πολέμου, που έγινε κατά το Πάριο χρονικό το 1209 π.Χ και κατά τον Ηρόδοτο το 1250 π.Χ.), είχε αναρίθμητο κόσμο και 90 πόλεις (στην Ιλιάδα Β 645 – 652 αναφέρει ότι η Κρήτη είχε 100 πόλεις) από τις οποίες ονομάζει μόνο τις εξής επτά: την Κνωσό, την έδρα του Μίνωα και με επίνεια το Ηράκλειο και την Αμνισό, την πυργωμένη Γόρτυνα, τη Λύκτο, τη Μίλητο, τη λευκόγειο Λύκαστο, τη Φαιστό και το Ρύτιο:

«Κρητών δε Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οι Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και αργινόεντα Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εύ καιετοώσας, άλλοι θ' οί Κρήτην εκατόμπολιν αμφενέμοντο. Τον μεν άρ' Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευε, Μηριόνης τ' ατάλαντος Ένυαλίω άνδρειφόντη· τοίσι δ' άμ' ογδώνκοντα μέλαιναί νήες έποντο. (Ιλιάδα Β. 645 – 652)

Από τους άλλους αρχαίους συγγραφείς πληροφορούμαστε και τις υπόλοιπες αρχαίες Κρητικές πόλεις: Λατώ, Σύβριτος, Ιεράπυτνα κ.λπ..

ΕΤΕΟΚΡΗΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΜΙΝΩΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ετεοκρητικές αποκαλούνται οι πόλεις που φέρονται να έχουν κτιστεί από τους καλούμενους Ιδαίους Δακτύλους ή Κουρήτες, τους πρώτους κατοίκους της Κρήτης, όπως η Ιεράπετρα, η οποία κτίστηκε από τον Κουρήτα Κύρβα, η Ίτανος, η οποία κτίστηκε από τον Κουρήτα Ίτανο κ.α. Μινωικές αποκαλούνται οι πόλεις που φέρονται να ίδρυσε ο ίδιος ο Μίνωας, όπως η Κνωσσός κ.α.

ΟΙ ΑΤΕΙΧΙΣΤΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ανατρέχοντας στους αρχαίους συγγραφείς, βλέπουμε να αναφέρουν ότι οι αρχαίες πόλεις-κράτη της Κρήτης: Κνωσός, Φαιστός, Κυδωνία κ.τ.λ. ήταν ατειχιστες πλην αρχικά της Γόρτυνα. Ο Όμηρος αναφέροντας τις αρχαίες πόλεις της Κρήτης αναφέρει μόνο τη Γόρτυνα ως «τειχιόεσσα».

Οι πόλεις-κράτη της αρχαίας Κρήτης ήταν ατειχιστες, επειδή ο Μίνωας τις είχε ενώσει σε ενιαίο σύνολο με έδρα την Κνωσό. Οι πόλεις αυτές αργότερα διασπάστηκαν σε κράτη-πόλεις, όμως δεν έφτασαν στο σημείο να πολεμούν καταστροφικά η μια την άλλη. Απλά ενίοτε έριζαν για συνοριακά και άλλα κοινά θέματα και προ αυτού ίδρυσαν το «Κοινό των Κρητών».

Ο λόγος άλλωστε οι Κρήτες ήκμασαν πρώτοι των Ελλήνων. Εκεί που οι άλλες αρχαίες πόλεις, εντός και εκτός Ελλάδος (Κόρινθος, Μυκήνες, Αθήνα κ.τ.λ.) έχαναν το χρόνο τους με το να διαμάχονται μεταξύ τους για το ποια θα κατακτήσει ή κηδεμονεύει τις άλλες και συνάμα να , φτιάχνουν και να συντηρούν μεγάλα τείχη για την προστασία κ.α., καθώς λέει ο Αριστοτέλης στα «Πολιτικά», οι Κρήτες δημιουργούσαν πόλεις με πολιτισμό, καθώς και μεγάλα ιστιοφόρα (πολεμικού ναυτικού και ναυσιπλοΐας), κάτι που τους έδινε τη δυνατότητα να κάνουν εμπόριο και πολεμικές επιχειρήσεις, αποικίες κ.α. εκτός Κρήτης και να επιβάλλονται.

Β. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Δεν είναι αληθές ότι οι αρχαίες πόλεις της Κρήτης καταστράφηκαν από το σεισμό που προκάλεσε η έκρηξη του Ηφαιστείου της Σαντορίνης, όπως λέγεται από μερικούς

(Περισσότερα για το θέμα βλέπε: «ΤΟ ΨΕΥΔΟΣ ΓΙΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΡΗΞΗ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΕΙΟΥ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΔΩΡΙΕΙΣ»).

Η πραγματικότητα είναι ότι όλες οι κρητικές πόλεις της Κρήτης λεηλατήθηκαν και καταστράφηκαν αρχικά από Αλγερινούς και Άραβες πειρατές και μετά από τους Άραβες Σαρακηνούς.

Ήδη από τον 6/7ο αιώνα μ.Χ., λόγω εσωτερικής κρίσης της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, άρχισαν τις πειρατικές επιδρομές τους διάφοροι Αλγερινοί και οι Άραβες πειρατές.

Οι επιδρομές αυτές είχαν ως συνέπεια καταρχάς την καταστροφή των παραλιακών πόλεων: Ολούς, Λατώ ή Καμάρα κ.λπ. ή στην αναγκαστική τους ερήμωση προκειμένου να σωθούν οι κάτοικοί τους. Μετά, όταν οι Σαρακηνοί Άραβες κατάφεραν να αποβιβαστούν στο νησί, προέβησαν (από το 823-830 μ.Χ.) και στην πλήρη λεηλασία και αιχμαλωσία των κατοίκων, θέλοντας έτσι να αφανίσουν ή να αναγκάσουν τους Κρήτες να φύγουν από τη νήσο και να μείνουν αυτοί.

Η Κρήτη επι Σαρακηνών μεταβλήθηκε σε αραβικό εμιράτο που είχε ζωή περίπου ενάμισι αιώνα. Το κατέλυσε στα 961 ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς.

Βρήκε ελάχιστους χριστιανούς και το νησί σε άθλια κατάσταση.■

Επί Σαρακηνών (830 – 961 μ.Χ.) πρωτεύουσα της Κρήτης έγινε το Ηράκλειο, το επίνειο της Κνωσού, το οποίο, αφού οχυρώθηκε κυκλικά, εξελίχθηκε σε ορμητήριο πειρατών και μεγάλο σκλαβοπάζαρο. Οι Σαρακηνοί έκτισαν τα τείχη του Ηρακλείου με πέτρες που πήραν από τα σπίτια της κατεδαφισθείσας Κνωσού (βλέπε: Ιωάννης Κονδυλάκης, «Το Ηράκλειο, «Εστία» 1891) και συνάμα για λόγους πιο μεγάλης ασφάλειας το περιβάλανε και με ένα μεγάλο προστατευτικό Χαντάκι (= αυλάκι με νερά της θάλασσας) απ'όπου το Ηράκλειο καλούνταν και «Χάνδακας» (Khandax), και που επι Ενετών έγινε Candia μόνο που με την ονομασία Candia λεγόταν και κατ' επέκταση η Κρήτη.

Μετά την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Βυζαντινούς το 961 μ.Χ. δεν ανοικοδομήθηκαν όλες οι κρητικές παραλιακές πόλεις, όπως η Ολούς (Ελούντα), η Λατώ κ.α. είτε γιατί οι κάτοικοί τους είχαν φονευτεί από τους Σαρακηνούς είτε στο μεταξύ είχαν βολευτεί σε άλλες πόλεις της Κρήτης ή της άλλης Ελλάδος είτε από φόβο μήπως το φαινόμενο της πειρατείας επαναληφθεί.

Μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, το 1204, από τους Σταυροφόρους, η Κρήτη παραχωρήθηκε στη Βενετία. Όμως ο Γενουάτης Ενρίκο Πεσκατόρε, αρχιπειρατής και κόμης της Μάλτας, θα προλάβει να καταλάβει το νησί. Δε θα μπορέσει, όμως να αντισταθεί στην ανεπίθεση των Ενετών, και τελικά το 1211 η Κρήτη θα περιέλθει πλήρως στον έλεγχο της Βενετίας.

Σημειώνεται επίσης ότι μερικοί ισχυρίζονται πως «οι Σαρακηνοί (Άραβες) δεν κατέστρεψαν πόλεις στην κατάκτηση της Κρήτης του 827/28, τις κατέλαβαν σχεδόν αναίμακτα.... Οι παράλιες πόλεις της Κρήτης εγκαταλείφθηκαν σταδιακά λόγω των κινδύνων των πειρατικών επιδρομών....». Ωστόσο αυτό δεν είναι αληθές, γιατί και εκ παραδόσεως γνωρίζουμε ότι οι Αλγερινοί, οι Σαρακηνοί κ.α. πειρατές στην αρχή έκαναν πολλές επιδρομές στην Κρήτη λεηλατώντας τις κρητικές πόλεις. Ακολούθως και μόλις οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την Κρήτη (την κατέλαβαν οριστικά το 826 μ.Χ. όταν οι ενωμένες δυνάμεις Κρήτης με το Στρατηγό Φωτεινό και του κόμητα του βασιλικού ιπποστασίου Δαμιανού ηττήθηκαν από τους Άραβες στη βόρεια ακτή του νησιού), όχι μόνο λεηλάτησαν και κατέστρεψαν τις πόλεις και τους ναούς της Κρήτης, για να αφανίσουν τον ελληνισμό και τον χριστιανισμό, αλλά και κυνήγησαν τους Κρήτες, οι οποίοι προκειμένου να σωθούν αναγκάστηκαν και να αλλαξοπιστήσουν και να αποδημήσουν είτε εκτός Κρήτης είτε στα βουνά με συνέπεια να ερημώσει μερικώς η Κρήτη. . Ο λόγος που μετά που έφυγαν από την Κρήτη οι κατακτητές Άραβες

Σαρακηνοί οι Βυζαντινοί έστειλαν 12 βυζαντινές οικογένειες, καθώς και τον «Νίκων τον μετανοείτε» προκειμένου να επαναφέρει το χριστιανισμό στην Κρήτη κ.α.

Πέραν αυτού ο αρχαιολόγος Νίκος Γιγουρτάκης στο «Ακρωτηρίω τω Χαράκι» λέει ότι η Κρήτη, σύμφωνα με τις πηγές, κατακτήθηκε από τους Άραβες κατά στάδια και λεηλατήθηκε, αφού αιχμαλώτισαν τους κατοίκους της πρβ:

«Η κατάκτηση της Κρήτης έγινε κατά στάδια μέσα σε μεγάλο χρονικό διάστημα. Άρχισε τα έτη 822 ή 823, με την απόβαση του Abu Hafis, τα έτη 827 ή 828 γενικεύτηκε με την οριστική εγκατάσταση της συμπαγούς μάζας των Αράβων ενώ κατά τα έτη 944-959 ακόμα παρέμενε μια πόλη της Κρήτης ελεύθερη. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι πριν την οριστική αποβίβαση της συμπαγούς μάζας των εποικιστών Αράβων ο ίδιος ο αρχηγός τους -ο Απόχαψις των Βυζαντινών- «την Κρήτην λαώ ευζώνω επηρεάσας εξηχμαλώτισε και πολλήν λαφυραγωγίαν εισεποιήσατο και ακριβώς αναμεμαθηκώς τον χώρον επαλινόστησεν» (Γενέσιος (46, 3-11). Αργότερα επανήλθε με τη μεγάλη μάζα των Αράβων.....».

2. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΚΑ ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

Τα κρητικά νομίσματα των αρχαίων πόλεων της Κρήτης διακρίνονται σε χρυσά, αργυρά, σιδερένια κ.λπ.. Επίσης διακρίνονται σ' αυτά της εποχής που η Κρήτη ήταν διηρημένη σε πόλεις- Κρήτη, όπου κάθε μια από αυτές είχε και δικό της νόμισμα, και σ' αυτά που η Κρήτη ήταν ενιαία, με κοινό νόμισμα.

Κοινό νόμισμα υπάρχει στην Κρήτη από εποχής «Κοινού των Κρητών» και εξής. Τα κρητικά νομίσματα μεταφέρουν εικόνες του παρελθόντος, από την οικονομία, τις θρησκευτικές αντιλήψεις, τις εμπορικές και πολιτικές σχέσεις, τις στρατιωτικές συμμαχίες και τόσα άλλα. Ειδικότερα από τις παραστάσεις αυτές βλέπουμε π.Χ. ότι οι Κρητικές ήδη από τον 5 αι. π.Χ. ήταν κομψότερες, δηλαδή με ωραία και καλογυμνασμένα κορμιά (με δαχτυλιδένια μέση), με περιποιημένη εμφάνιση (ωραία κόμμωση, ωραία ρούχα, κολιέ, σκουλαρίκια κ.τ.λ.). Ομοίως οι άντρες να έχουν καλογυμνασμένα και περιποιημένα σώματα, με περιποιημένη κόμμωση, οι στρατιώτες να φορούν χιτώνες μέχρι τα γόνατα και τα όπλα τους να είναι δόρυ και ασπίδα κ.α.

Α. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

1. Η ΚΝΩΣ(Σ)ΟΣ

Η Κνωσ(σ)ός, που παλιά γράφονταν με δυο σ, δηλαδή «Κνωσσός», ήταν η πιο μεγάλη και η πιο σπουδαία πόλη της αρχαίας Κρήτης, καθώς και μια από τις περιφημότερες του αρχαίου γνωστού κόσμου. Η Κνωσσός ήταν η έδρα και το σημαντικότερο κέντρο του Μινωικού Πολιτισμού, της περίφημης Κρητικής Πολιτείας και

Θαλασσοκρατορίας που ίδρυσε ο Μίνωας. Ο Όμηρος στην Οδύσσεια (τ 178 – 183) αναφέρει ότι η Κρήτη είχε αναρίθμητο κόσμο και 90 πόλεις. Ο ίδιος στην Ιλιάδα (Β 645 – 652) αναφέρει ότι η Κρήτη είχε 100 πόλεις, «εκατόμπολις», από τις οποίες αφενός ονομάζει μόνο τις εξής επτά: την Κνωσό, την έδρα του Μίνωα και με επίνεια το Ηράκλειο και την Αμνισό, την πυργωμένη Γόρτυνα, τη Λύκτο, τη Μίλητο, τη λευκόγειο Λύκαστο, τη Φαιστό και το Ρύτιο και αφετέρου υμνεί περισσότερο την Κνωσό για την προσφορά της στον κόσμο:

«Κρητών δε Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οι Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και αργινόεντα Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εύ ναιετώσας, άλλοι θ' οί Κρήτην εκατόμπολιν αμφενέμο-ντο».

Οι αρχαίοι συγγραφείς Πλάτωνας (Μίνως και Νόμοι), Πλούταρχος (Θησεύς), Ισοκράτης (Παναθηναϊκός), Όμηρος, Στράβωνας, Διόδωρος κ.α., αναφέρουν ότι ο Μίνωας με τη βοήθεια του αδελφού του Ραδάμανθυ διοργάνωσε την περίφημη Πολιτεία των Κρητών με έδρα την Κνωσό, καθώς και την περίφημη θαλασσοκρατορία των Κρητών. Αναφέρουν επίσης ότι η Κρητική Πολιτεία αυτή ήταν η πρώτη αξιόλογη στον κόσμο και την οποία στη συνέχεια αντέγραψαν πρώτα οι Σπαρτιάτες, στέλνοντας επί τούτου στην Κρήτη το νομοθέτη Λυκούργο, μετά οι Αθηναίοι με το νομοθέτη Σόλωνα και μετά οι Ρωμαίοι με το νομοθέτη Νόμα και έτσι και αυτοί εκπολιτίστηκαν και ευημέρησαν.

Ο Στράβωνας, σχετικά με την Κνωσό, αναφέρει συγκεκριμένα τα εξής:

«Υπάρχουν πολλές πόλεις στην Κρήτη. Οι μεγαλύτερες και πιο γνωστές είναι τρεις: Κνωσός, Γόρτυνα, Κυδωνία. Ο Όμηρος υμνεί περισσότερο την Κνωσό. Την αποκαλεί μεγάλη, βασίλειο του Μίνωα, το ίδιο και οι μεταγενέστεροι. Όντως συνέχισε να έχει τα πρωτεία επί μεγάλο διάστημα. Αργότερα παράρκμασε κι έχασε πολλά δικαιώματα της και η πρωτιά πήγε σε Γόρτυνα και Λύκτο. Αργότερα ξαναπήρε το αξίωμα της μητρόπολης του νησιού. Βρίσκεται σε πεδιάδα, έχοντας περίμετρο παλιά τριάντα στάδια, ανάμεσα σε Λυκτία και Γορτυνία. Απέχει διακόσια στάδια από τη Γορτυνία και εκατόν είκοσι από τη Λύττο, που ο ποιητής ονομάζει και Λύκτο. Από τη θάλασσα στα βόρεια η Κνωσός απέχει είκοσι πέντε στάδια, ενώ η Γόρτυνα από τη Λιβυκή ενενήντα, και η Λύττος από τη Λιβυκή ογδοήντα. Επίνειο της Κνωσού είναι το Ηράκλειο. Ο Μίνωας λέγεται είχε επίνειό του τον Αμνισό, όπου και ο ναός της Ειλειθυίας. Παλιά έλεγαν την Κνωσό Καίρατο, ομώνυμη με τον παραρρέοντα ποταμό. Στην ιστορία έχει γραφτεί πως ο Μίνωας ήταν έξοχος νομοθέτης, πρώτος που κυριάρχησε στις θάλασσες. Χώρισε το νησί στα τρία και σε κάθε μέρος έχτισε πόλη, την Κνωσό..... Κατά τον Έφορο, ο Μίνωας θαύμαζε κάποιο παλαιό, το Ραδάμανθο, που είχε ίδιο όνομα με τον αδελφό του. Αυτός πρώτος αναφέρεται ότι εκπολίτισε το νησί με νόμους και κτίσεις πόλεων και συντάγματα, υποστηρίζοντας ότι φέρνει από τον ίδιο το Δία τους νόμους του. Αυτόν μιμήθηκε ο Μίνωας και κάθε ένατο χρόνο, καθώς φαίνεται, ανέβαινε στη σπηλιά του Δία και έμενε εκεί. Επέστρεφε με γραπτές διατάξεις που έλεγε πως είναι προσταγές του Δία. Γι αυτό και ο ποιητής (ο Όμηρος) λέει: Εδώ βασίλευε ο Μίνωας που μιλούσε με

το μέγα Δία κάθε εννιά χρόνια.». (Στράβων «Γεωγραφικά» Ι', C 476 – 477, 7-8).

Από την Κνωσό είχαν βγει πάρα πολλοί άλλοι αξιόλογοι άντρες, όπως ο Χερσίφρων και ο γιος του Μεταγένης, των οποίων έργο ήταν ο ναός της Αρτέμιδος στην Έφεσο και το Αρτεμίσιο, ένα από τα επτά θαύματα του παλαιού κόσμου. (Στράβων, ΙΔ', C,640), ο Ιοφών, που έδινε τους χρησμούς σε εξάμετρο (Παυσανίας «Αττικά» κ.34: Ιοφών δε Κνώσσιος των εξηγητών χρησμούς εν εξαμέτρῳ παρείχετο. Αμφιάρσον χρήσαι φάμενος τοίς ες Θήβας σταλείσιν Αργείων. ταύτα τα έπη το ες τους πολλούς επαγωγόν ακρατώως είχε· χωρίς δε πλην όσους εξ Απόλλωνος μανήναι λέγουσι το αρχαίον, μάντεών γ' οιδείς χρησμολόγος ην, αγαθοί δε ονειράτα εξηγήσασθαι και διαγνώναι πτήσεις ορνίθων και σπλάγχνα ιερείων), ο Ανεσίδημος ο φιλόσοφος, ο Πατελίδης ο ιστορικός, ο Δίκτυς, που ακολούθησε τον Ιδομενέα στον ηρωικό πόλεμο και έγραψε για την πολιορκία της Τροίας, πάνω σε φύλλα φοίνικα (Σούδα λ. Δίκτυς). Κνώσιος ήταν και ο περίφημος πολυολυμπιονίκης Εργοτέλης, γιος του Φιλάνωρος (επικαλούμενος Ιμέριος, επειδή οι Κνώσιοι τον απέλασαν στην Ιμέρα λόγω του ότι έλαβε μέρος σε κάποια επανάσταση, όπως μας πληροφορεί ο Παυσανίας, Ηλιακά Β), που τις νίκες του στα Ολύμπια, στα Πύθια και στα Ίσθμια ύμνησε ο Πίνδαρος. Ο Παυσανίας (Αττικά Κεφ. 14, 5) αναφέρει ότι από την Κνωσό ήταν και ο Επιμενίδης και από τη Γόρτυνα ο Θάλης. Ο Πλούταρχος (Σόλων 11) , σχετικά με τον Επιμενίδα, αναφέρει ότι ήταν από τη Φαιστό και αυτό, προφανώς, επειδή η Φαιστός αρχικά ήταν οικισμός της Κνωσού και μετά την κατέλαβαν οι Γορτύνιοι. Ο Παυσανίας (Αττικά 1, 14), ο Στράβων (Γεωγραφικά Ι, IV, C 481 - 483), ο Πλούταρχος (Σόλων και Σόλων) κ.α. αναφέρουν ότι ο Επιμενίδης ο Κνώσιος ήταν ιερέας, ένας από τους 7 ή 8 σοφούς της αρχαιότητας και μάντης, ο οποίος βοήθησε το Σόλωνα στον εκπολιτισμό της Αθήνας. Οι ίδιοι αναφέρουν ότι ο Θάλης ήταν ποιητής, μουσικός και νομοθέτης, ο οποίος βοήθησε το Λυκούρκο στον εκπολιτισμό της Σπάρτη, μεταφέροντας εκεί τους θεσμούς που δημιούργησε ο Μίνωας στην Κρήτη.

Μετά την ήττα της Κνωσού από τους Ρωμαίους το 68 π.Χ. πρωτεύουσα της Κρήτης έγινε η Γόρτυνα, επειδή είχε συμμαχήσει με τους Ρωμαίους.

Όλες οι αρχαίες πόλεις της Κρήτης: Κνωσός, Γόρτυνα κ.λπ. πυρπολήθηκαν και καταστράφηκαν συθέμελα, αφού πρώτα λεηλατήθηκαν, όταν τις κατέλαβαν οι Άραβες Σαρακηνοί το 830 – 961 μ.Χ., και γι αυτό σήμερα έχουν τέτοια όψη.

Ο Ι. Κονδυλάκης, σχετικά με τα ερείπια της Κνωσού, λέει: «Ολίγον προς ανατολάς της Φορτέτσας έκειτο η αρχαία πόλις Κνωσός· αλλ' ελάχιστα ερείπια σώζονται επί της τοποθεσίας αυτής, διότι οι Σαρακηνοί και οι Ενετοί εχρησιμοποίησαν τα λείψαντα αυτής

προς ανέγερσιν και ωχύρωσιν του Χάνδακος...». (Ιωάννης Κονδυλάκης, «Το Ηράκλειο, «Εστία» 1891) .

Σημειώνεται ότι:

1) Ο Θουκυδίδης (Α 2-9) αναφέρει ότι αρχικά οι άνθρωποι ζούσαν μεταναστευτικά, επειδή δεν υπήρχε επινοηθεί ακόμη η γεωργία και ως εξ αυτού οι άνθρωποι έπρεπε να μετακινούνται για εξεύρεση πηγών διατροφής κ.α. και προ αυτού η πιο μεγάλη ομάδα νομάδων έδιωχνε αυτή που έβρισκε μπροστά της, για να εκμεταλλευτεί αυτή το χώρο. Μόνιμες πόλεις στον αρχαίο γνωστό χώρο δημιουργήθηκαν, λέει, μετά που επινοήθηκε η γεωργία και συνάμα δημιουργήθηκε το πολεμικό ναυτικό του Μίνωα και με το οποίο έδιωξε από το Αιγαίο – Μεσόγειο τους ληστρικά και πειρατικά διαβιούντες Κάρες και Φοίνικες. Επομένως η Κνωσσός ήταν η πρώτη από τις μόνιμες πόλεις που δημιουργήθηκαν.

2) Μερικοί ισχυρίζονται ότι η Κνωσσός ανακαλύφθηκε από τον Evans, κάτι που δεν είναι αληθές, γιατί αφενός το που βρίσκονταν η πόλη αυτή ήταν από πάντα γνωστό και αφετέρου την Κνωσό ανασκάψε πρώτος ο Μίνωα Καλοκαιρινός και γι' αυτό άλλωστε οι Κρήτες ονόμασαν με το όνομά του μια λεωφόρο στο Ηράκλειο Κρήτης. Ο Έβανς συνέχισε τις ανασκαφές του Καλοκαιρινού. Οι ανασκαφές στην Κνωσό έγιναν κατά το τέλος της Τουρκοκρατίας και αρχές Κρητικής Πολιτείας.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΝΩΣ(Σ)ΟΥ

Νόμισμα Κνωσού, 3ος αι. π.Χ.,
με το Μίνωα και την κόρη του Αριάδνη (Μουσείο Ηρακλείου).

Νόμισμα Κνωσού, 2ος αι. π.Χ., με το Δία υπό μορφή ταύρου να απάγει την Ευρώπη, τη Μάνα του Μίνωα, από τη μια όψη και από την άλλη διάγραμμα διαδρό-

μων του Λαβύρινθου.

Δραχμή Κνωσού, 3ος αι. π.Χ., με την Ήρα νύφη (Η Ήρα νυμφεύτηκε το Δία στην Κρήτη, όπως μας πληροφορεί ο Διόδωρος Σικελιώτης) και διάγραμμα λαβύ-

ρινθο, όπου έμενε ο Μινώταυρος.

Ασημένιο τετράδραχμο Κνωσού, 400 – 350 π.Χ., με Ήρα και διάγραμμα διαδρόμων Λαβύρινθου

Αργυρός στατήρας Κνωσού, 350-280 π.Χ. με την Ήρα και σχεδιάγραμμα των διαδρόμων του Λαβύρινθου

	
	<p>Αργυρό τετράδραχμο Κνωσού με κεφαλή Μίνωα και διάγραμμα διαδρομών Λαβύρινθου</p>
	<p>Τετράδραχμο Κνωσού με κεφαλή νέου και διάγραμμα διαδρομών Λαβύρινθου σβάστικα</p>
	<p>Αργυρός στατήρας Κνωσού, 300-280 π.Χ., με κεφαλή νέου και λαβύρινθο</p>

Νόμισμα Κνωσού, 200 – 67 π.Χ., με Δία ή Μίνα και αετό, γράφει ΚΥΔΑΣ

Αργυρός στατήρας Κνωσού, 300-280 π.Χ., με κεφαλή νέου και λαβύρινθο (σβάστικα)

Ασημένιο τετράδραχμο Κνωσού, 200 – 67 π.Χ., με κεφαλή Απόλλωνα; και διάγραμμα διαδρόμων Λαβύρινθου

	<p>Νόμισμα Κνωσού, 4ος αι. π.Χ. με Ήρα και Δία</p>
	<p>Ασημένιο Τετράδραχμο Κνωσού, 300-280 π.Χ., με την Ήρα ή Δήμητρα και διάγραμμα διαδρομών Λαβύρινθου</p>
	<p>Δίδραχμο 500/431 π.Χ., με Δήμητρα ή Ήρα και Λαβύρινθο – Σβάστικα.</p>

**Ασημένιο νόμισμα Κνωσού (425 – 330 π.Χ.)
Με Μινώταυρο
και Αριάδνη μέσα
στο Λαβύρινθο.**

Αργυρός Στατήρας Κνωσού, 440, π.Χ., με Μινώταυρο.

2. ΤΟ ΗΡΑΚΛΕΙΟ Ή ΧΑΝΔΑΚΑΣ (CHANDAX) > CANDIA

Το Ηράκλειο, που ήταν επίγειό της Κνωσού, όπως είδαμε πιο πριν, σήμερα είναι η πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη της Κρήτης και μια από τις μεγαλύτερες πόλεις (Αθήνα – Πειραιάς, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Ηράκλειο) της Ελλάδας. Στο Ηράκλειο είναι η έδρα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης Κρήτης, η έδρα της Περιφέρειας Κρήτης, η έδρα της Εκκλησίας της Κρήτης και ο Αρχιεπίσκοπός του είναι και ο Αρχιεπίσκοπος Κρήτης. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος Ηρακλείου, που αποτελείται από τους οικισμούς Ηράκλειο, Νέα Αλικαρνασσό και Γάζι, έχει πληθυσμό 173.993 κατοίκους. Κύριοι οικονομικοί τομείς της πόλης είναι ο τουρισμός, η γεωργία και το εμπόριο. Διαθέτει βιομηχανική περιοχή και επίσης ένα από τα μεγαλύτερα σε κίνηση αεροδρόμια της χώρας (αεροδρόμιο "Νίκος Καζαντζάκης").

Το Ηράκλειο αναφέρεται δύο φορές από το Στράβωνα ως επίγειο της Κνωσού : <<έχει η Κνωσός επίγειο το Ηράκλειο>> (Στρ. 10,476), << Η νήσος Δία που βρίσκεται απέναντι στο Ηράκλειο της Κνωσού>> (Στρ. 10,484). Η ίδια πληροφορία είναι και στους Σταδισμούς, σελ. 348 και 349 : <<Από την Αστάλη μέχρι το Ηράκλειον η απόσταση είναι 100 σταδίες. Είναι πόλη. Έχει λιμάνι και νερό. Σε απόσταση 20 σταδίων βρίσκεται η πόλη Κνωσός, και δυτικά σε

απόσταση 40 σταδίων βρίσκεται νήσος. Αυτή ονομάζεται νήσος του Διός. Από το Ηράκλειο στη Χερρόνησο η απόσταση είναι πάλι 100 σταδίες>>».

Ο Ιδαίος Ηρακλής, Μουσείο Ηρακλείου

Η ονομασία «Ηράκλειον» σημαίνει κάτι, η πόλη, που δημιούργησε ο ημίθεος Ηρακλής ή που έχει τις ιδιότητες του Ηρακλή, δηλαδή έχει δυνατό φρούριο. Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του

Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την ονομασία του Ηρακλείου Κρήτης, αναφέρει: «Εις την δευτέρα εν Νικαία Σύνοδο, όπου γίνεται ανάμνησις ενός των Επισκόπων της, ονομαζόμενου Θεοδώρου, καλείται Ηρακλειούπολις, ήτοι πόλις του Ηρακλέους». Ο Απολλώνιος Ρόδιος (Α 1125 – 1135) αναφέρει ότι ο Ηρακλής ήταν ένας από τους Ιδαίους (Κρητικούς) δακτύλους, τους γιους του Δία και της νύμφης Αγκιάλης, τους οποίους η Αγκιάλη γέννησε στο σπήλαιο της Δίκτης. Επίσης ο Πausanias («Ηλιακά» Α, 5 - 8), ο Διόδωρος (Βιβλιοθήκη Ιστορική 4, 18 και 3, 74 και 5, 64 - 66), ο Στράβων (Γεωγραφικά Ι, C 473, III, 22) κ.α., αναφέρουν ότι η Κρήτη αρχικά λέγονταν Ιδαία και μετά Κρήτη και ο Ιδαίος (Κρητικός) Ηρακλής (και όχι ο Θηβαίος Ηρακλής, ο γιος της Αλκμήνης και του Δία) ήταν αυτός που αφενός δάμασε τον ταύρο Κρήτης, πατέρα του Μινώταυρου και αφετέρου καθάρισε την Κρήτη από τα άγρια ζώα και στη συνέχεια πήγε στην Ολυμπία και ίδρυσε εκεί τους Ολυμπιακούς

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΧΑΝΔΑΚΑΣ - CANDIA

Όταν οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την Κρήτη, 830 – 961 μ.Χ., από τη μια πυρπόλησαν και κατέστρεψαν συθέμελα την Κνωσό και από την άλλη οχύρωσαν (το μετέτρεψαν σε λιμάνι – φρούριο) το Ηράκλειο και το έκαναν στη συνέχεια πρωτεύουσα της Κρήτης και ως εξ αυτού ορισμένοι λένε ότι ο Χάντακας κτίστηκε από τους Άραβες, ενώ δεν είναι αλήθεια. Η αλήθεια είναι ότι οι Σαρακηνοί μετέτρεψαν το Ηράκλειο σε φρούριο (έκτισαν γύρω – γύρω από αυτό τείχη χρησιμοποιώντας πέτρες από τα σπίτια που κατεδάφισαν στην Κνωσό (βλέπε: Ιωάννης Κονδυλάκης, «Το Ηράκλειο, «Εστία» 1891) και συνάμα, επειδή το περιέβαλαν με ένα μεγάλο προστατευτικό Χαντάκι (= αυλάκι νερού) για λόγους ασφαλείας, μετονομάστηκε από τους Σαρακηνούς σε «Χάνδακας» (Khandax). Από τους Ενετούς το Ηράκλειο ονομαζόταν Candia αντί για Χάνδαξ (Chandax), που είναι συμφυρμός της λέξης Khandax (Χάνδαξ) και των ιταλικών λέξεων Candia = crete = κρητίζ = η λευκόγειος. Ακολούθως με την ονομασία Candia (CANDIA OLIM CRETA) λεγόταν και η νήσος Κρήτη και η πόλη το Ηράκλειο Κρήτης. Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας το Ηράκλειο λεγόταν

και «Μεγάλο Κάστρο», επειδή εκεί υπάρχει το μεγαλύτερο φρούριο (λατινικά κάστρο) της Κρήτης, καθώς και «Χώρα» = το «μεγάλο Χωριό».

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη του Χάνδακα, αναφέρει τα εξής: «Περί της πόλεως του Χάνδακος. Η πόλις Χάνδαξ και παρά των Ιταλών Candia, καθώς και η νήσος, είναι η πρωτεύουσα, η αξιολογώτερα και ησχυρωτέρα της νήσου, ή του Βασιλείου της Κρήτης εις την απλοελληνικήν δε, ή τοπικήν διάλεκτον, καλείται Κάστρον (μέγα). Καίτοι εις τα Ελληνικά βιβλία περιγράφεται υπό το όνομα Χάνδαξ ή Χάραξ, δηλαδή Χανδάκι. Υποθέτουσι δε τινές συγγραφείς, ότι αύτη εστί το παρά μεν του Πλινίου Μάτιον, παρά δε του Πτολεμαίου Ματαλία, παρά δε του Στράβωνος Μέταλλον ή Μάταλον, και άλλως Μάρτελον. Ο Πτολεμαίος ως τόσον τάττει την Ματαλίαν επι του μεσημβρινού μέρους της νήσου, ο δε Στάβων ποιεί το Μέταλλον επίγειον (ναυσταθμον ή ναυπηγείον) της παλαιάς πόλεως Γορτύνης, ήτις έκειτο κατά τον αυτόν Συγγραφέα, εις εν πεδίον παρά τον Ληθαίον ποταμόν (διότι λέγει, Γόρτυνα διαρρεί ο Ληθαίος ποταμός. Κείται δε πλησίον της θαλάσσης και εις το Βόρειον παραθαλάσιον της νήσου τριάντα πέντε μίλια Ιταλικά προς το ανατολικόν της πόλεως Ρεθέμνου και σχεδόν τεσσαράκοντα εις το Δυτικόν της Σπίνα-Λόγκας (Μακρακάνθη) εις πολλά εκτεταμένην και καρποφορώτατην πεδιαδα δωδεκα ωρών μήκους, ήτις αποπερατούται εις τους πρόποδας των ορεων και σχεδόν εις το της Ίδης.....».

Ο Dapper Olfert αναφέρει επίσης: «Χάνδαξ. Η πόλις Χάνδαξ εκτίσθη ως φρούριον παρά των Αγαρηνών ή Σαρακηνών, οίτινες τη εδωσαν τούτο το όνομα εις τον 832 χρόνον (ίσως μετά Χ.Γ.) μετά την κατά των της Κωνσταντινουπόλεως κατοίκων νίκην αυτών. Ο Ζωναράς, ο κεδρηνός και ο Κουροπαλάτης αναφερουσι περί τουτου...».

«Κατά το παρόν (η νήσος Κρήτη) ονομάζεται Candie από τα περισσότερα χριστιανικά έθνη της Ευρώπης, ή διότι ούτως ωνομάσθη από την πρωτεύουσα αυτής πόλιν, καλουμένη Candie, καθώς άλλαι νήσοι και τόποι έλαβον τα ονόματα των από τας πρωτεύουσας πόλεις αυτών ή δια την λευκότητα της γης αυτής, καθώς μερικοί συγγραφείς νομίζουσι. Εδώ ο μεταφραστής Μ. Βερνάρδος (τη μεταφραση την έκανε το 1837, άρα εποχή που το Ηράκλειο λεγόταν ακόμη Χάντακας) σημειώνει: α) «Η πρωτεύουσα αυτής (της Κρήτης) ονομάζεται Χάνδαξ. Επειδή δε οι Ευρωπαίοι δυσκόλως προφέρουσι το χ, δια τούτο το έτρεψαν εις το κ' ομοίως και το δ, εις d και αποβολή του ξ, παρεφθάρη η λέξις εις το Candie και Candia, ο μεταφραστής. β) «Λάθος έχουσιν οι νομομίζοντες, ότι, επειδή (η νήσος) έχει γη λευκήν, ωνομάσθη Candie ή Crete' μήτε ωνομάσθη Candie από την πρωτεύουσα αυτής Χάνδακα, κατά τω (α) σημειώματί λόγω μου, μήτ' έχει γης λευκότεραν άλλων γαιών, ο μεταφραστής...».

ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΑΠΟ ΚΝΩΣΟ ΠΡΟΣ ΤΟ ΑΝΤΡΟ ΚΑΙ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΔΙΟΣ

Ο Πλάτωνας στο «Μίνως» αναφέρει ότι ο Μίνωας πήγαινε στο άντρο του Διός όπου λάμβανε τις θείες εντολές του Δία και τις έκανε νόμους στους ανθρώπους, καθώς και ότι υπήρχε μια οδός που οδηγούσε το Μίνωα από την Κνωσό

προς το άντρο του Διός (στη Δίκη) και από εκεί στο ιερό του Διός (στην Πραισό), πρβ: «πάντως δ' ἢ γε εκ Κνωσού οδός εις το του Διός άντρον και ιερόν, ως ακούομεν, ικανή, και ανάπαυλαι κατά την οδόν, ως εικός, πνίγους όντος τα νυν...».(Πλάτωνας, Νόμοι 1, 624-625). «Πήγαινε λοιπόν ο Μίνωας κάθε εννέα χρόνια κι έμενε ένα χρόνο στη σπηλιά του Δία , από τη μια για να μάθει και από την άλλη για να δείξει τι είχε μάθει από το Δία την προηγούμενη φορά.....Γι' αυτό το λόγο θέσπισε αυτούς τους νόμους (ο Μίνωας) για τους πολίτες του, εξ αιτίας των οποίων η Κρήτη ευημερεί ανέκαθεν, καθώς και η Σπάρτη από τότε που άρχισε να τους χρησιμοποιεί, επειδή οι νόμοι αυτοί είναι θεϊκοί.....» (Πλάτων, Μίνως, 319 – 320)

Και επειδή τα ως άνω εδάφια δεν αναφέρουν το που ακριβώς βρισκόταν το σπήλαιο και που το ιερό του Διός, ορισμένοι τα ταυτίζουν και επίσης λένε ότι αυτά βρίσκονται στον Ψηλορείτη, κάτι που είναι κακοήθεια, γιατί:

Α) Ο ίδιος ο Πλάτωνας λέει ότι η εν λόγω οδός οδηγούσε το Μίνωα από την Κνωσό στο άντρο του Διός και από εκεί στο ιερό του Διός («δ' η εκ Κνωσού οδός εις το του Διός άντρον και ιερόν»)

Β) Ο Στράβωνας (I, C 474 - 479, IV 6 - 12) αναφέρει ότι η Δίκη απ' όπου ο Δίας ονομάστηκε «Δικταίος» και το το ιερό του στην Πραισό «ιερό του Δικταίου Διός» δε βρίσκεται στην Πραισό ούτε και κοντά στο Ιδαίον όρος, όπως λέει ο Άρατος, αλλά ανατολικά της Ίδης και μεταξύ εκείνου του όρους και του Σαμώνιου Ακρωτηρίου (βλέπε Στράβων, I, C 479, IV - 12), όπως και είναι (η Δίκη κείται μεταξύ Κνωσού και Πραισού – Σαμώνιου ακρωτηρίου), πρβ:

Ερείπια του Μινωικού δρόμου σύνδεσης Κνωσού- Λύκτου – Δικταίου άντρου.

«Είπα ήδη πως η Πράσος ανήκει στους Ετεόκρητες και εδώ ήταν το ιερό του Δικταίου Διός. Και η Δίκη βρίσκεται κοντά, όχι βέβαια, καθώς λέει ο Άρατος, κοντά στο «Ιδαίον όρος» (= ο Ψηλορείτης). Η Δίκη από την Ίδη (εδώ ο Στράβων αντι για «Ιδαίον όρος» γράφει Ίδη, άρα εδώ Ίδη = Ψηλορείτης, λόγω του προειρημένου) απέχει

και χίλια στάδια. Βρίσκεται ανατολικά της, κι απέχει επίσης εκατό στάδια από το Σαμώνιο. Ανάμεσα σε Σαμώνιο και Χερρόνησο ήταν κτισμένη η Πράσος, πάνω από τη θάλασσα, στα εξήντα σταδια. Την κατέστρεψαν οι ιεραπύτνιοι. Λένε επίσης ότι δεν έχει δίκιο ο Καλλίμαχος, όταν ιστορεί ότι η Βριτόμαρτις αποφεύγοντας τη βία του Μίνωα από τη Δίκη, πιάστηκε στα δίχτυα των ψαράδων κι έτσι οι Κυδωνιάτες την είπαν Δίκτυννα και το βουνό Δίκη. Η Κυδωνία δεν έχει καμιά σχέση γειτονίας με τους τόπους τούτους, αφού βρίσκεται στα δυτικά του νησιού. Βουνό της Κυδωνίας είναι ο Τίτυρος. Όπου υπάρχει ιερό,

όχι το Δικταίον, αλλά το Δικτύνναιο..... (Στράβων, Ι, C 479, IV - 12 μετφ «Κάκτος»)

Γ) Ο Διονύσιος Αλικαρνασσεύς αναφέρει ότι το σπήλαιο, στο οποίο ο ομιλητής (= ο Πλάτων) αναφέρει ότι συναντούσε ο Μίνωας το Δία και λάμβανε τους νόμους του, βρίσκεται στη Δίκτη, όπου τρεφόταν ο Δίας κατά την ελληνική μυθολογία πρβ: «ων ο μιν Ομιλητής έφη γενέσθαι του Διός και φοιτών (ο Μίνωας) εις το Δικταίο Όρος, εν ω τραφήναι τον Δία μυθολογούσιν οι Κρήτες υπό των Κουρήτων νεογνόν όντα, κατέβαινεν εις το ιερόν Άντρο και τους νόμους εκεί συντιθείς εκόμιζεν, ους απέφαινεν παρά του Διός λαμβάνειν». (Διονύσιος Αλικαρνασεύς, Ρωμαϊκή Αρχαιολογία Β, LXI 2)

Δ) Ο Άγγλος Δ/ντης του Ashmolean Museum της Οξφόρδης, και ο αρχαιολόγος που ανάσκαψε την Κνωσό, Sir Arthur John Evans στο σύγγραμμά του «Further Discoveries of Cretan and Aegean Script» J.H.S. (1897) αναφέρει: Το μέρος που βρέθηκε η Τράπεζα Σπονδών (Libation Table) που φέρει επιγραφή με γράμματα Γραμμικής Γραφής είναι η μεγάλη σπηλιά στο κρημνώδες βουνό Lasethi, πάνω από το χωριό Ψυχρό, η οποία (σπηλιά) πρέπει οπωσδήποτε να ταυτιστεί με το Δικταίο Άντρο των Λύττιων παραδόσεων. Βρίσκεται μόνο τέσσερις και μισή ώρες μακριά από το χώρο της πόλης Λύττου και αυτή, σύμφωνα με τον Ησίοδο, ήταν η γενέτειρα του Δία, κάτι που βεβαιώνεται και από τα λείψανα των αναθηματικών που ανακαλύφθηκαν εκεί σε αφθονία, Αναφέρει επίσης ότι η Λύκτος και το Δικταίο άντρο βρίσκονται στο ίδιο βουνό και συνδέονται μεταξύ τους με λιθόκτιστο μινωϊκό μονοπάτι που είναι 4 ώρες δρόμο με μουλάρι, πρβ: «The scene of this discovery (of libation table from Dictaeon Cave) was the great cave on the steep of Mount Lasethi, above the village of Psychro, which must certainly be identified with the Diktaion Antron of the Lyttian traditions. It lies, in fact, only four and a half hours distant from the site of Lyttos, with which it was connected over a low mountain pass by what appears to have been a very ancient midline. This cave, according to the Lyttian legend preserved by Hesiod, was the birthplace of Zeus, and the votive relics discovered I extraordinary abundance attest, in fact, the existence there of a cult identical with that of the Cave of Zeus on Mount Ida.....». (Arthur Evans «Further Discoveries of Cretan and Aegean Script», 1897)

3. Η ΓΟΡΤΥΝΑ

Η αρχαία πόλη Γόρτυνα βρισκόταν στο κάμπο της Μεσσαράς, όπου σήμερα η νέα Γόρτυνα, και είχε δυο επίνια, το Λεβήνα και το Μάταλο και ήταν μια από τις πιο σπουδαίες πόλεις της Κρήτης. Αρχικά πιο σπουδαία πόλη της Κρήτης ήταν η Κνωσός και μετά από την κατάκτηση της Κρήτης από τους Ρωμαίους έγινε η Γόρτυνα. Ειδικότερα ο Όμηρος στην Οδύσσεια (τ 178 – 183) αναφέρει ότι η Κρήτη είχε αναρίθμητο κόσμο και 90 πόλεις, ο ίδιος στην Ιλιάδα (Β 645 – 652) αναφέρει ότι είχε 100 πόλεις, «εκατόμπολις», από τις οποίες ονομάζει μόνο τις εξής επτά, από τις οποίες η Κνωσός ήταν πρωτεύουσα της Κρήτης και μόνο η Γόρτυνα είχε τείχη: «Κρητών δε Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οι Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και αργινόεντα

Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εύ ναιετοώσας, άλλοι θ' οί Κρήτην εκατόμπολιν αμφενέμοντο» (την Κνωσό, την έδρα του Μίνωα και με επίνεια το Ηράκλειο και την Αμνισό, την πυργωμένη Γόρτυνα, τη Λύκτο, τη Μίλητο, τη λευκόγειο Λύκαστο, τη Φαιστό και το Ρύτιο». Συνεπώς η Γόρτυνα επι Ομήρου ήταν η δεύτερη πιο σπουδαία πόλη της Κρήτης και η διαμάχη της για τα πρωτεία με τη Κνωσό την έκανε να κτίσει τείχη γύρω από αυτήν.

Ο Στράβωνας (Στρ. Ι, C 478,11), σχετικά με τη Γόρτυνα, αναφέρει τα εξής: «Μετά την Κνωσό, δεύτερη σε δύναμη φαίνεται να ήταν η πόλη των Γορτυνίων. Όσο είχαν μεταξύ τους συμμαχία κρατούσαν υποτελείς τις υπόλοιπες πόλεις του νησιού. Ήρθαν όμως σε διάσταση και μοιράστηκε το νησί στα δυο. Η Κυδωνία αποτελούσε τη μεγαλύτερη προσθήκη πηγαίνοντας με το μέρος της μια από τις δυο πόλεις. Η πόλη των Γορτυνίων βρίσκεται σε πεδιάδα. Στα αρχαία χρόνια ήταν ίσως τειχισμένη και γι αυτό ο Όμηρος μιλά για «Γόρτυνα με τα τείχη της» (Γόρτυνα τε τειχήεσαν). Αργότερα έχασε το τείχος εκ θεμελίων και όλο το διάστημα παρέμεινε ατείχιστη. Ο Πτολεμαίος Φιλοπάτωρ, που άρχισε να την τειχίζει, έφτασε το έργο μόνο στα 80 στάδια. Η πόλη είχε αξιόλογη περίμετρο, κάπου 50 στάδια. Απέχει από τη Λιβυκή θάλασσα, στον Λεβήνα, τον εμπορικό της σταθμό, 90 στάδια. Έχει και άλλο επίγειο, το Μάταλο, που απέχει 130 στάδια. Την περιοχή διαρρέει ο ποταμός Ληθαίος. Από το Λεβήνα ήταν η καταγωγή του Λευκοκόμα και του εραστή του, του Ευξύνθετου, που την ιστορία τους γράφει ο Θεόφραστος στην Περί Έρωτος πραγματεία ..... Την τελευταία από τις πόλεις που ίδρυσε ο Μίνωας, τη Φαιστό, την κατέσκαψαν οι Γορτυνιοί. Απέχει από τη Γόρτυνα 60 στάδια, από τη θάλασσα 20, από τη Μάταλο, το επίγειο, 40. Τη χώρα κατοικούν οι καταστροφείς της πόλης. Στους Γορτυνίους ανήκει και **το Ρύτιο, μαζί με τη Φαιστό, στη Φαιστό, στο Ρύτιο** (Ιλιάς Β 648). Λένε από τη Φαιστό κατάγεται ο Επιμενίδης, που με τα έπη του παρουσιάζει σε ποίηση καθαρμούς. Στην περιοχή της Φαιστού βρίσκεται και **ο Λισσήν**». (Στράβων Χ C 478,11 - 479,14)

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (Βίβλος 5, 78) αναφέρει ότι η Κνωσός, η Φαιστός και η Κυδωνία κτίστηκαν από το Μίνωα. Ωστόσο ο Πausanίας στα «Αρκαδικά» (Κεφάλαιο 53,3-4) αναφέρει ότι οι πόλεις της Κρήτης Κυδωνία, Κατρέα και Γόρτυνα ιδρύθηκαν από τα αδέρφια «Γόρτυνα», «Αρχέδιο» και «Κύδωνα», παιδιά του Τεγεάτη (ήταν γιός του Λυκάονα) από την Αρκαδία, όμως οι Κρήτες δε συμφωνούν με αυτό, πρβ: «Λέγουσι δε και όσοι Τεγεάτου των παιδων ελείποντο μετοικήσαι σφας εκουσίως ες Κρήτην, Κύδωνα και Αρχήδιον και Γόρτυνα' και τούτων φασιν ονομασθήναι τας πόλεις Κυδωνίαν και Γόρτυνά τε και Κατρέα. Κρήτες δε ουχ ομολογούντες τω Τεγεατών λόγω Κύδωνα μὲν Ακακαλλίδος θυγατρός Μίνω καί Ερμού, Κατρέα δε φασιν είναι Μίνω, τον δε Γόρτυνα Ραδάμανθος. ες δε αυτόν Ραδάμανθον Ομήρου μεν εστιν εν Πρωτέως προς Μενέλαον λόγοις ως ες τὸ πεδῖον ήξει Μενέλαος τὸ Ηλυσιον, πρότερον δε ετι Ραδάμανθον ενταυθα ηκειν: Κινάιθων δε εν τοις έπεσιν εποίησεν <ως> Ραδάμανθος μεν Ηφαιστου, Ήφαιστος δε είη Ταλω, Ταλων δε είναι Κρητος παιδα. Οι μεν δη Ελλήνων λόγοι διάφοροι τα πλέονα και ουχ ήκιστα επι τοις γενεσίν εισι». («Λένε πως όλοι οι άλλοι γιοι του Τεγεάτη θεληματικά μετοίκησαν στην Κρήτη, ο Κύδων, ο Αρχήδιος και ο Γόρτυς, οι όποιοι έδωσαν ονόματα στις πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα και Κατρέα. Οι Κρήτες όμως, μη συμφωνώντας με τα λεγόμενα των Τεγεατών, λένε πως ο Κύδων ήταν γιος της κόρης του Μίνωα Ακακαλλίδος

και του Ερμή, ο Κατρέας γιος του Μίνω και ο Γόρτυς του Ραδάμανθου. Σχετικά με το Ραδάμανθου ο Όμηρος αναφέρει στα λεγόμενα από τον Πρωτέα προς το Μενέλαο πως ο Μενέλαος θα πάει στα Ηλύσια πεδία, αλλ' ο Ραδάμανθου είχε φτάσει προηγουμένως εκεί. Ο Κιναίθων λέει στο ποίημά του πως ο Ραδάμανθου είναι γιος του Φαιστού, ο Φαιστός του Τάλω και ο Τάλως του Κρητός. Οι ελληνικές παραδόσεις στα πιο πολλά τους στοιχεία διαφέρουν, ιδίως στις γενεαλογίες.), (Παυσανίας Αρκαδικά, VIII, 53, 4 - 6)

Ομοίως ο Πλάτωνας αναφέρει ότι η πόλη της Κρήτης Γόρτυνα κτίστηκε από Αργείους αποίκους, αποίκους από τη πόλη Γορτυνία της Πελοποννήσου, πρβ: «Νομίζω απ' όλη την Κρήτη. Όσο για τους υπόλοιπους Έλληνες, φαντάζομαι οι Πελοποννήσιοι θα γίνουν πρόθυμα δεκτοί. Όπως είπες πριν από λίγο υπάρχουν ανάμεσά μας πολλοί Αργίτες, αλλά και οι Γορτύνιοι, η πιο φημισμένη φυλή, αφού είναι μετανάστες από την ονομαστή Γόρτυνα της Πελοποννήσου...» (Πλάτων Νόμοι Δ, 708).

Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με τη Γόρτυνα, αναφέρει ότι κτίστηκε από τον ήρωα Γόρτυν, χωρίς να λέει αν αυτός ήταν ο γιος του Τεγεάτη ή του Ραδάμανθου, ότι ονομαζόταν παλιότερα και Ελλωτίς, Λάριστα και κρημνία και ότι κατείχε και τις πόλεις Βήνη και Βοίβη: «Η Γόρτυνα πόλη της Κρήτης που ονομάστηκε έτσι από το όνομα του ήρωα Γόρτυος. Παλαιότερα λεγόταν Ελλωτίς, έπειτα την έλεγαν Λάριστα, αργότερα Κρημνία και στο τέλος Γόρτυς ή Γόρτυν ή Γόρτυνα», πρβ: "Γόρτυν, πόλις Κρήτης ούτω δε δια του ν, από ήρωος Γόρτυος. εκαλείτο δε και Λάριστα. πρότερον γαρ εκαλείτο Έλλωτις ούτω-γάρ παρά-Κρήσιν η Ευρώπη, είτα Λάριστα, είτα Κρήμνια και ύστερον Γόρτυς, φασί δε την αιτιατικήν οι μεν δισυλλάβος Γόρτυν, οι δε τρισυλλάβος: «Γόρτυνά τε τεχόεσαν (Ιλιάδα II 646), - οι δε Γόρτυναν, ως άμυναν» (Στ. Βυζάντιος). «Βήνη, πόλις Κρήτης υπό Γορτύνην τεταγμένη, τό εθνικόν Βηναίος, Ριανός γαρ ο ποιητής Βηναίος ήν ή Κερεάτης ή Κρής» (Στ. Βυζάντιος). «Βοίβη, έστι και εν Κρήτη Βοίβη της Γορτυνίδος και εν Μακεδονία λίμνη» (Στ. Βυζάντιος).

Σύμφωνα με το Λουκιανό, η Ευρώπη έσμιξε για πρώτη φορά με το Δία στο Δικταίο άντρο και σύμφωνα με την παράδοση των Γορτυνίων, ο Δίας έσμιξε με την Ευρώπη κάτω από ένα Πλάτανο στην περιοχή της Γόρτυνα, που από τότε έμεινε αιθαλής. Υπενθυμίζεται επίσης ότι ο Δίας με την πριγκίπισσα Ευρώπη, σύμφωνα με την Ελληνική Μυθολογία, απέκτησαν τρία παιδιά: το Μίνωα, το Ραδάμανθου και το Σαρπηδόνα.

Η Γόρτυνα μετά την καταστροφή της Κνωσού από τους Ρωμαίους το 68 π.Χ. έγινε πρωτεύουσα της Κρήτης. Η Γόρτυνα δεν καταστράφηκε από τους Ρωμαίους, επειδή συμμάχησε μαζί τους. Στη Γόρτυνα τότε χτίστηκαν και οι πρώτοι χριστιανικοί ναοί της Κρήτης, ανάμεσα στους οποίους η μητρόπολη του Αγίου Τίτου. Η Γόρτυνα τον 9ο αι. μ.Χ. αντιστάθηκε στους Σαρακηνούς και καταστράφηκε συθέμελα από αυτούς.

Ο ΕΠΙΜΕΝΙΔΗΣ Ο ΚΝΩΣΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΘΑΛΗΣ Ο ΓΟΡΤΥΝΙΟΣ

Ο Παυσανίας στα Αττικά (Κεφ. 14, 5) αναφέρει ότι από την Κνωσό ήταν ο Επιμενίδης και από τη Γόρτυνα ο Θάλης. Ο Πλούταρχος (Σόλων 11), σχετικά με τον Επιμενίδη, αναφέρει ότι ήταν από τη Φαιστό και αυτό, προφανώς,

επειδή η Φαιστός αρχικά ήταν οικισμός της Κνωσού και μετά την κατέλαβαν οι Γορτύνιοι. Ο Πausανίας (Αττικά 1, 14), ο Στράβων (Γεωγραφικά I, IV, C 481 - 483), ο Πλούταρχος (Σόλων και Σόλων) κ.α. αναφέρουν ότι ο Επιμενίδης ο Κνώσιος ήταν ιερέας, ένας από τους 7 ή 8 σοφούς της αρχαιότητας και μάντης, ο οποίος βοήθησε το Σόλωνα στον εκπολιτισμό της Αθήνας. Οι ίδιοι αναφέρουν ότι ο Θάλης ήταν ποιητής, μουσικός και νομοθέτης, ο οποίος βοήθησε το Λυκούργο στον εκπολιτισμό της Σπάρτης, μεταφέροντας εκεί τους θεσμούς που δημιούργησε ο Μίνωας στην Κρήτη. πρβ:

«τον Επιμενίδα τον Κνώσιο, ο οποίος λένε πως βρέθηκε κάποτε σ' ένα αγρό και μπήκε και κοιμήθηκε σε μια σπηλιά ο ύπνος του όμως δεν τον άφησε πριν περάσουν σαράντα χρόνια. Έζησε στο εξής γράφοντας ύμνους και εξαγνίζοντας πόλεις, την Αθήνα και πολλές άλλες πόλεις. Ο Θάλης, που σταμάτησε την επιδημία στη Σπάρτη, δεν ήταν ούτε συγγενής του Επιμενίδα ούτε καταγόταν από την ίδια πόλη με αυτόν, αλλά ο Επιμενίδης ήταν από την Κνωσό, ενώ ο Θάλης Γορτύνιος, όπως γράφει και ο Κολοφώνιος σ' ένα έπος του για τους Σπαρτιάτες σχετικά μ' αυτόν». (Πausανίας Αττικά, Κεφ. 14, 5)

«Έφυγε λοιπόν και πήγε (ο Λυκούργος) αρχικά στην Κρήτη. Εκεί γνώρισε τις πολιτείες και τα συστήματα τους, γνώρισε τους πρώτους στη δόξα άνδρες, θαύμασε ορισμένους από τους νόμους που υπήρχαν και τους παρέλαβε για να τους εφαρμόσει στην πατρίδα του, την Σπάρτη, ενώ άλλοι του φάνηκαν ανάξιοι. Έναν μάλιστα από εκείνους που νομίζονταν εκεί πέρα σοφοί και άξιοι πολίτες, αφού τον έπεισε με τη φιλία του, τον έστειλε στη Σπάρτη, Ήταν ο Θάλης, που φαινομενικά μιν ήταν ποιητής λυρικών τραγουδιών, στην πραγματικότητα όμως έκανε ό,τι οι μεγαλύτεροι νομοθέτες. Γιατί τα τραγούδια του ήταν λόγοι για ευπείθεια και ομόνοια, στολισμένοι με μελωδίες και ρυθμούς που είχαν σεμνότητα και εξημερωτική δύναμη, ακούγοντάς τα οι πολίτες εξημερώνονταν, χωρίς να νοιώθουν, στα ήθη, και η κοινή γνωριμία του ωραίου έφερνε κοντά τον ένα με τον άλλο. Έτσι ο Θάλης έγινε με κάποιον τρόπο ο πρόδρομος του Λυκούργου στην εκπαίδευση των Σπαρτιατών ...». (Πλούταρχος, Λυκούργος, 4-7)

«Κάλεσε τότε (ο Σόλων) τον Επιμενίδα από τη Φαιστό της Κρήτης, που μερικοί τον θεωρούν έναν από τους επτά σοφούς, αντί για τον Περίανδρο.... Όταν ήρθε στην Αθήνα γνωρίστηκε με το Σόλωνα και τον βοήθησε πολύ στην προεργασία της νομοθεσίας του. Απλοποίησε τους νόμους τους σχετικούς με τις ιερές τελετές, έκαμε πιο ήπιους τους νόμους που αφορούσαν τα πένθη, επιτρέπονταν μόνο ορισμένες θυσίες στους νεκρούς και καταργώντας τις άγριες και βαρβαρικές συνήθειες που επικρατούσαν προηγούμενα ...>>. (Πλούταρχος, Σόλων 11)

«Υποστηρίζουν κάποιοι ότι τα περισσότερα ήθη και έθιμα που θεωρούνται Κρητικά είναι Λακωνικά. Στην πραγματικότητα είναι Κρητικά, μόνο που οι Σπαρτιάτες τα εφήρμοσαν, ενώ οι Κρήτες σταμάτησαν να ασχολούνται με τα πολεμικά και οι πόλεις τους παρήκμασαν, ειδικά η Κνωσός. .... Έφυγε τότε ο νομοθέτης της Σπάρτης Λυκούργος για την Κρήτη. Εκεί ήρθε και πλησίασε το Θάλητα, ένα μελοποιό και νομοθέτη. Έμαθε από αυτόν τον τρόπο που ο Ραδάμανθους πρώτα και αργότερα ο Μίνωας έφερναν τους νόμους τους, τάχα από το Δία προς τους ανθρώπους... (Στράβωνας, Γεωγραφικά I, IV, C 481 - 483).

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΓΟΡΤΥΝΑΣ

Στατήρας ΓΟΡΤΥΝΑΣ, 221 π.Χ., με κεφαλή του Δία και το Δία υπό μορφή ταύρου απάγει την Ευρώπη από τη νήσο Φοινίκη.

Τετράδραχμο Γόρτυνας 3ος αι. π.Χ. με κεφαλή του Δία και το Δία υπό μορφή ταύρου απάγει την Ευρώπη από τη νήσο Φοινίκη και τη μεταφέρει στην πλάτη του στην Κρήτη, στη

Γόρτυνα και στο Δικταίο άντρο

Τετράδραχμο Γόρτυνας 3ος αι. π.Χ. με κεφαλή του Δία και το Δία υπό μορφή ταύρου απάγει την Ευρώπη από τη νήσο Φοινίκη και τη μεταφέρει στην πλάτη του στην Κρήτη, στη Γόρτυνα και στο

Δικταίο άντρο

Μπρούτζινο δίδραχμο Γόρτυνας 200-67 π.Χ. με κεφαλή του Δία και το Δία υπό μορφή ταύρου απάγει την Ευρώπη από τη νήσο Φοινίκη

και τη μεταφέρει στην πλάτη του στην Κρήτη, στη Γόρτυνα και στο Δικταίο άντρο

Στατήρας (δί-
δραχμο) Γόρτυ-
νας, 430 π.Χ., με
την Ευρώπη
προστατευόμενη
από τις φτερού-
γες αετού

Δίδραχμο Γόρτυ-
νας, 320-270
π.Χ., με τον κρη-
τικό ταύρο ή το
Δία υπό μορφή
ταύρου και την
Ευρώπη νύφη -
κάτω από δέ-
ντρο, όπου συ-
νευρέθηκε με το

Δία.

Αργυρός στατή-
ρας (δίδραχμο)
Γόρτυνας 480 -
430 π.Χ. με τον
κρητικό ταύρο ή
το Δία υπό
μορφή ταύρου
και την Ευρώπη
νύφη - κάτω από
δέντρο, όπου συ-
νευρέθηκε με το

Δία.

Δραχμή Γόρτυνας, 320-270 π.Χ., με τον κρητικό ταύρο ή το Δία υπό μορφή ταύρου και την Ευρώπη νύφη

Στατήρας Γόρτυνας, 320-270 π.Χ. με τον κρητικό ταύρο ή το Δία υπό μορφή ταύρου και την Ευρώπη νύφη - κάτω από δέντρο, όπου συννευρέθηκε με το

Δία.

Αργυρή δραχμή Γόρτυνας, 200 - 80 π.Χ. με Δία και Απόλλωνα τοξότη. Ο Διόδωρος Σικελιώτης στο 5^ο βιβλίο αναφέρει ότι ο Απόλλωνας ήταν Κρητικός, γιος του Δία, και είναι

εκείνος που εφεύρε στην Κρήτη τα έγχορδα, δηλαδή την κιθάρα και το τόξο

Αργυρή δραχμή
Γόρτυνας, 200 -
80 π.Χ. με Δία και
Απόλλωνα τοξότη.
Ο Διόδωρος Σικελιώτης
στο 5^ο βιβλίο αναφέρει
ότι ο Απόλλωνας ήταν
Κρητικός, γιος
του Δία, και είναι
εκείνος που ε-

φεύρε στην Κρήτη τα έγχορδα, δηλαδή την κιθάρα και το τόξο

Αργυρή δραχμή
Γόρτυνας, 200 - 80
π.Χ. με Δία και Α-
πόλλωνα τοξότη.
Ο Διόδωρος Σικε-
λιώτης στο 5^ο βι-
βλίο αναφέρει ότι ο
Απόλλωνας ήταν
Κρητικός, γιος του
Δία, και είναι εκεί-
νος που εφεύρε

στην Κρήτη τα έγχορδα, δηλαδή την κιθάρα και το τόξο

Αργυρή δραχμή
Γόρτυνας, 200 -
80 π.Χ. με Δία
και Απόλλωνα
τοξότη.

Αργυρός στατή-
ρας Γόρτυνας,
330 - 270 π.Χ., με
την Ευρώπη
κάτω από τον
πλάτανο

Αργυρός στατή-
ρας (δίδραχμο)
Γόρτυνας 320-
270 π.Χ. με την
Ευρώπη κάτω
από τον Πλάτανο.

Στατήρας Γόρτυ-
νας, 320 π.Χ.

Στατήρας Γόρτυ-
νας, 320 π.Χ.

Στατήρας Γόρτυνας, 430 π.Χ.

Στατήρας Γόρτυνας, 480-320 π.Χ.

Αργυρό
Τετράδραχμο
Γόρτυνας, 85 π.Χ.,
με θεά Αθηνά.

4. Η ΦΑΙΣΤΟΣ

Η αρχαία Φαιστός, που βρισκόταν εκεί που βρίσκεται σήμερα η νέα Φαιστός στο κάμφο της Μεσσαράς, είχε επίνειο το Μάταλο και ήταν μια από τις πιο σπουδαίες πόλεις της Κρήτης επί εποχής του Ομήρου, αφού στην Ιλιάδα (Β 645 – 652) αναφέρει ότι η Κρήτη είχε 100 πόλεις, «εκατόμπολις», από τις οποίες ονομάζει μόνο τις εξής επτά: «Κρητών δε Ἰδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οἱ Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και ἀργινόεντα Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εὖ ναιετούσας, ἄλλοι θ' οἱ Κρήτην εκατόμπολιν ἀμφενέμοντο».

Ο Στράβωνας αναφέρει ότι η Φαιστός, που είχε επίνειο το Μάταλο, κτίστηκε από το Μίνωα και από εκεί κατάγονταν ο σοφός και μάντης Επιμενίδης, όμως την κατέστρεψαν οι Γορτύνιοι και την έκαναν οικισμό τους, πρβ: «Την τελευταία από τις πόλεις που ίδρυσε ο Μίνωας, τη Φαιστό, την κατέσκαψαν οι Γορτύνιοι. Απείχε από τη Γόρτυνα 60 στάδια, από τη θάλασσα 20, από τη Μάταλο, το επίνειο, 40. Τη χώρα κατοικούν οι καταστροφείς της πόλης. Στους Γορτύνιους ανήκει και το Ρύτιο, μαζί με τη Φαιστό, στη Φαιστό, στο Ρυτιο (Ιλιάς Β 648). Λένε από τη Φαιστό κατάγεται ο Επιμενίδης, που με τα έπη του παρουσιάζει σε ποίηση καθαρμούς. Στην περιοχή της Φαιστού βρίσκεται και ο Λισσίν. (ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV, C 474-47, 14). Ομοίως ο Διόδωρος Σικελιώτης (Βίβλος 5, 78) λέει ότι η Κνωσός, η Φαιστός και η Κυδωνία κτίστηκαν από το Μίνωα. Ωστόσο ο Πausanias στα «Αρκαδικά» (Κεφάλαιο 53,3-4) αναφέρει ότι οι πόλεις της Κρήτης Κυδωνία, Κατρέα και Γόρτυνα ιδρύθηκαν από τα αδέρφια «Γόρτυνα», «Αρχέδιο» και «Κύδωνα», παιδιά του Τεγεάτη (ήταν γιός του Λυκάονα) από την Αρκαδία, όμως οι Κρήτες δε συμφωνούν με αυτό, πρβ: «Λέγουσι δε και όσοι Τεγεάτου των παιδών ελείποντο μετοικήσαι σφας εκουσίως ες Κρήτην, Κύδωνα και Αρχήδιον και Γόρτυνα' και τούτων φασιν ονομασθήναι τας πόλεις Κυδωνίαν και Γόρτυνά τε και Κατρέα. Κρήτες δε ουχ ομολογούντες τω Τεγεατών λόγω Κύδωνα μὲν Ακακαλλίδος θυγατρὸς Μίνω και Ερμού, Κατρέα δε φασιν εἶναι Μίνω, τον δε Γόρτυνα Ραδάμανθος. ες δε αυτόν Ραδάμανθον Ομήρου μεν εστιν εν Πρωτέως προς Μενέλαον λόγοις ως ες τὸ πεδῖον ἤξι Μενέλαος τὸ Ηλυσιον, πρότερον δε ετι Ραδάμανθον ενταυθα ηκειν: Κιναιθων δε εν τοις ἔπεσιν ἐποίησεν <ως> Ραδάμανθος μεν Ηφαίστου, Ἴφαιστος δε εἴη Ταλω, Ταλων δε εἶναι Κρητος παιδα. Οἱ μεν δη Ελλήνων λόγοι διάφοροι τα πλέονα καὶ ουχ ἥκιστα ἐπι τοις γενεσίν εἰσι». («Λένε πως ὅλοι οἱ ἄλλοι γιοι του Τεγεάτη θεληματικά μετοίκησαν στην Κρήτη, ο Κύδων, ο Αρχήδιος και ο Γόρτυς, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν ονόματα στις πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα και Κατρέα. Οἱ Κρήτες ὁμως, μη συμφωνώντας με τα λεγόμενα των Τεγεατών, λένε πως ο Κύδων ἦταν γιος της κόρης του Μίνωα Ακακαλλίδος και του Ερμή, ο Κατρέας γιος του Μίνω και ο Γόρτυς του Ραδάμανθου. Σχετικά με το Ραδάμανθου ο Όμηρος αναφέρει στα λεγόμενα από τον Πρωτέα προς το Μενέλαο πως ο Μενέλαος θα πάει στα Ηλύσια πεδία, αλλ' ο Ραδάμανθος εἶχε φτάσει προηγουμένως εκεί. Ο Κιναιθων λέει στο ποίημά του πως ο Ραδάμανθος εἶναι γιος του Φαίστου, ο Φαιστός του

Τάλω και ο Τάλως του Κρητός. Οι ελληνικές παραδόσεις στα πιο πολλά τους στοιχεία διαφέρουν, ιδίως στις γενεαλογίες.), (Παυσανίας Αρκαδικά, VIII, 53, 4 - 6). Ο Παυσανίας (Ηλιακά Β, 7,6) λέει επίσης ότι ο Κλύμενος, ο απόγονος του Ιδαίου Ηρακλή που ίδρυσε τους Ολυμπιακούς αγώνες στην Ολυμπία, ήρθε στην Ολυμπία από την Κυδωνία της Κρήτης και ίδρυσε το ιερό της Κυδωνίας Αθηνάς. Ομοίως ο Πλάτων λέει ότι οι Γορτυνιοί Κρήτης κατάγονταν από τους Γορτύνιους της Πελοποννήσου, πρβ: «Όσο για τους υπόλοιπους Έλληνες, φαντάζομαι οι Πελοποννήσιοι θα γίνουν πρόθυμα δεκτοί. Όπως είπες πριν από λίγο υπάρχουν ανάμεσά μας πολλοί Αργίτες, αλλά και οι Γορτύνιοι, η πιο φημισμένη φυλή, αφού είναι μετανάστες από την ονομαστή Γόρτυνα της Πελοποννήσου...» (Πλάτων Νόμοι Δ, 708). Αντίθετα ο Στ. Βυζάντιος λέει ότι τη Φαιστό την ίδρυσε ο Φαίστος, ο γιος του Ιδαίου Ηρακλή (πολλά από τα νομίσματα της πόλης αυτής φέρουν παραστάσεις με το πρόσωπο και τους άθλους του Ηρακλή), πρβ: «Φαιστός, πόλις Κρήτης, οξυτόνως, το γαρ βαρύτονον κύριον. εκτίσθη υπό Φαιστου τού "Ροπαλού, Ηρακλέους παιδός, ο πολίτης Φαιστιος και Φαιστία και Φαιστιον και Φαιστιάς, έστι της Φαιστιάδος και ό καλούμενος Λισσής. "Όμηρος" (Οδύσσεια III 293), έστι δέ τις Λισσής αιπεία τε εις άλα πέτρη. έστι και Αχαΐας, ως Ριανός εν Αχαϊκών τρίτω. το εθνικόν ομοίως Φαιστιος, έστι και από τού Φαιστίνος Φαιστίνιος, έστι και άλλη Φαιστός Πελοποννήσου ή πρότερον Φρίξα καλουμένη». (Στέφανος Βυζάντιος). Τις απόψεις του Στ. Βυζάντιου επιβεβαιώνει ο Παυσανίας, ο οποίος στα «Κορινθιακά» (Κεφάλαιο 7, 6-7) αναφέρει: «Όταν πέθανε ο Ιανίσκος, τον διαδέχτηκε (στη βασιλεία της Σικυώνας) ο Φαίστος, ένας από τους γιους του Ηρακλή, όπως λένε. Όταν ο Φαίστος, σύμφωνα με χρησμό, μετοίκησε στην Κρήτη, λέγεται ότι βασίλεψε ο Ζεύξιππος, ο γιος του Απόλλωνα και της νύμφης Υλλίδας».

Στατήρας Φαιστού, 330 - 300 π.Χ., με τον Ιδαίο Ηρακλή. Ο Παυσανίας και ο Στ. Βυζάντιος αναφέρουν ότι η Φαιστός ιδρύθηκε από το Φαίστο, το γιο του Ιδαίου Ηρακλή.

Αργυρός στατήρας Φαιστού, 350 π.Χ., με Ηρακλή και τον ταύρο Κρήτης που δάμασε στο νησί., πατέρα του Μινώταυρου

Αργυρός στατήρας ΦΑΙΣΤΟΥ, 350 π.Χ., με τον άγγελο Τάλω (προστάτη Κρήτης, Ευρώπης και νόμων Μίνωα) και ταύρο Κρήτης

Όταν ο Δίας εγκατέλειψε την Ευρώπη στην Κρήτη, για να πάει στον Όλυμπο, τις έκανε τρία Δώρα, το φύλακα άγγελο Τάλω (επιπλέον ο Τάλως προστάτευε την Κρήτη και φρόντιζε για την εφαρμογή των Νόμων), μια σκύλα, τη Λαίλαπα, που κανένα θήραμα δεν τις ξέφευγε και μια φαρέτρα με βέλη που δεν αστοχούσαν ποτέ.

Αργυρός στατήρας ΦΑΙΣΤΟΥ, 280 π.Χ., με τον άγγελο Τάλω και ταύρο Κρήτης

Στατήρας ΦΑΙΣΤΟΥ, 350 π.Χ.
Με τον άγγελο Τάλω και τη σκύλα Λαίλαπα, σκυλί της Ευρώπης

Αργυρός στατήρας ΦΑΙΣΤΟΥ, 360 π.Χ. Η Ευρώπη χαϊδεύει τον μεταμορφωμένο σε ταύρο Δία Από την άλλη όψη ο Ερμής

Αργυρός στατήρας ΦΑΙΣΤΟΥ, 360 π.Χ. Η Ευρώπη χαιδεύει τον μεταμορφωμένο σε ταύρο Δία. Από την άλλη όψη ο Ερμής

Αργυρή Δραχμή Φαιστού
Με Ηρακλή και ταύρο Κρήτης

Στατήρας Φαιστού, 330 π.Χ., με τον Ηρακλή να φονεύει τη Λερναία Ύδρα και τον ταύρο που δάμασε στην Κρήτη

Στατήρας Φαιστού, 400 - 360 π.Χ., με Ηρακλή κλέβοντας τα μήλα Εσπερίδων και τον ταύρο που δάμασε στην Κρήτη

Αργυροί στατήρες Φαιστού, 330 π.Χ.

5. Ο ΛΕΒΗΝ ή Η ΛΕΒΗΝ > Ο ΛΕΝΤΑΣ

Η αρχαία πόλη Λεβήν, που ήταν επίνειο και εμπορικός σταθμός της Γόρτυνας, βρισκόταν στα παράλια της επαρχίας Καινούργιου προς το Λιβικό Πέλαγος. Σήμερα λέγεται «Λέντας και είναι οικισμός στο δήμο Γόρτυνας. Στην αρχαιότητα εκεί υπήρχε και «ασκληπιείο», κατά τα πρότυπα του αντίστοιχου ιερού της Επιδαύρου. Το ασκληπιείο ήταν ιατρείο της εποχής, ίδρυμα που

έκανε ιατρικές διαγνώσεις με μαντική, τον πρόγονο της ιατρικής (ο λόγος που ο Ασκληπιός θεωρείται γιος του Απόλλωνα και ο Απόλλωνας θεωρείται θεός και της μαντικής και της ιατρικής). Η ονομασία Λεβήν προέρχεται από παραφθορά της λέξης λέων – λείαινα = Λιοντάρι > Λέοντας > Λέντας, καθώς στα δυτικά του Λέντα υπάρχει ένα Ακρωτήριο που θυμίζει σώμα και κεφάλι λιονταριού από μακριά, αν και σήμερα έχει λίγο παραφθαρεί από τις διαβρώσεις της βροχής. Σύμφωνα με το μύθο, αυτό είναι ένα από τα λιοντάρια που έσερναν την άμαξα της θεάς Ρέας, της μητέρας του Δία, το οποίο απολιθώθηκε σε αυτό το σημείο. Ο Στράβωνας, σχετικά με τον Λεβήνα, αναφέρει ότι ο Λεβήν, που ήταν όμορη πόλη της Πραισού, ήταν παραθαλάσσια πόλη και εμπορικός σταθμός της Γόρτυνας: « Απέχει (η Γόρτυνα) από τη Λιβυκή θάλασσα, **στον Λεβήνα**, τον εμπορικό της σταθμό, 90 στάδια. Έχει και άλλο επίνειο, **το Μάταλο**, που απέχει 130 στάδια. Την περιοχή διαρρέει ο ποταμός Ληθαίος. Από το Λεβήνα ήταν η καταγωγή του Λευκοκόμα και του εραστή του, του Ευξύνθετου, που την ιστορία τους γράφει ο Θεόφραστος στην Περί Έρωτος πραγματεία»..... Οι **Πράσιοι** είναι γείτονες (με τους κατοίκους της Λεβήνας). Απέχουν από τη θάλασσα 70 στάδια και από τη Γόρτυνα 180». (ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV, C 479, 11-12). Ο Πausanias στα Κορινθιακά (Κεφάλαιο 26,9) αναφέρει ότι: «Απ' αυτό της Περγάμου προήλθε στην εποχή μου και το Ασκληπιείο της Σμύρνης δίπλα στη θάλασσα. Στις Βαλάγρες των Κυρηναίων εξάλλου υπάρχει Ασκληπιός με την επωνυμία Ιατρός από την Επίδαυρο κι αυτός. Απ' αυτό της Κυρήνης προέρχεται και το Ασκληπιείο της Λεβήνης στην Κρήτη. Η διαφορά ανάμεσα στους Κυρηναίους και στους Επιδαυρίους είναι ότι οι Κυρηναίοι θυσιάζουν κασίκια, συνήθεια που δεν υπάρχει στους Επιδαυρίους». Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη «Λεβήν», αναφέρει τα εξής: «Λεβήν. Η Λεβήν ή Λεβήνη ή Λέβη, πόλις συναριθμείται παρά του Πλινίου μεταξύ των αξιολογότερων της νήσου, παρά δε του Πτολεμαίου μεταξύ των κειμένων επι το Μεσημβρινός αυτής μέρος. Ο Στραβων την ονομάζει Λεβήνα και την κάμνει εμπορείο της πόλεως Γορτύνης, από της οποίας την απομακρύνει εννενήκοντα σταδια, τάττων αυτήν προς την Λιβυκήν ή Αφρικανήν θάλασσαν. Ο Φιλόστρατος την τάττει ομοίως προς την Λιβυκήν θάλασσαν και προς τας μεσημβρινάς ακτάς της νήσου. Ήτον εκεί εις περίφημος ναός του Ασκληπιού ονομαζόμενος Λεβήνιος ή Ασκληπιός. Εκεί συναθροίζοντο οι ασθενείς όλης της νήσου Κρήτης, καθώς οι της Ασίας επορευοντο εις την Πέργαμον. Ήρχοντο εκεί προς τούτοις πολλοί Λίβυοι ή Αφρικακοί, επειδή έκειτο πλησίον της Λιβυκής ή αφρικανικής θαλάσσης. Ο Πausanias αναφέρει ότι αυτός ο ναός εκτίσθη κατά το σχέδιον του εν τη Κυρρήνη, πόλει της Αφρικής. Περί δε της πόλεως, ότι ωνομάσθη Λεβήν από το όνομα ενός πλησιοχώρου Ακρωτηρίου, έχοντος ομοιότητα τινά με το σχήμα του λέοντος. Οι παλαιοί εμυθολόγουν ότι αυτός ήτο λέων, εις εκ των ελκόντων την άμαξαν της Ρέας». Ο Dapper αναφέρει επίσης ότι: «Ακρωτήριο Λέων. Το ακρωτήριο Λέων ωνομάσθη ούτως, επειδή προχωρούν εις την θάλασσαν, σχηματίζει σχεδόν ένα Λέοντα. Μυθολογούσι ότι αυτός ο Λέων ην εις εκ των ελκόντων την άμαξαν της θεάς Ρέας. Ην δε το πάλαι πλησίον αυτού του Ακρωτηρίου, εις βωμός καλούμενος Λεβένειον. Το δε Ακρωτήριο καλείται και την σήμερον Λέων ή Λιόντα». «Κοιλιάς Λίσα:

Εισί πολλοί ποταμοί οι καταρδευοντες την κοιλάδα της Μεσαρέας και εισρεοντες εις την θάλασσαν, αφ ου την διατρέξωσιν όλην. Η δε κιλάς της Λίσας δεν απέχει πολύ από το Ακρωτήριον Λέων». Ο Μαρκιανός· Μενίππος· στο «Σταδιασμος» (. Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Peripli qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum) αναφέρει: «Λεβήν: Pausanias scipsit in Corinthiacis c. 26: «Εκ δε του παρά Κυρηναίοις το εν Λεβήνη τη Κρητων έστιν Ασκληπειό Philostratus in vita Arotonii L. IV, c. VIQ Προήει δε (ο Απολλώνιος), πόθω της Ίδης, ανελθών ουν και τοις θεολογουμένοις εντυχών εμπορρεύθη ες το ιερόν το Λεβήναιον' έστι σε Ασκληπίον, και ώσπερ η Ασία ες το Πέργαμον, ούτως ες το ιερόν τούτο ξυνεφοίτα η Κρήτη. Πολλοί δε Λιβύων ες αυτό περαιούνται και γαρ τέτραπται προς το Λιβυκόν πέλαγος. Juxta Lebenam promontorium fuit, Leo dictum, idque Philostrato auctore ob hanc causam: Λεβήναιον δε το ιερόν ωνομάσθαι φασίν, επειδή ακρωτήριον εξ αυτού κατατείνει, λένοντι εικασμένον. Μυθον δε επι των ακρωτηρίω άδουσιν, ως λέων εις ούτος γένοιτο των υποζηγιών ποτέ τη Ρέα».

6. Η ΛΥΚΤΟΣ Η ΛΥΤΤΟΣ

Η αρχαία πόλη Λύκτος ή Λύττος βρισκόταν στις βόρειες υπώρειες του όρους Δίκτη, στο πέρασμα από την Πεδιάδα στο Οροπέδιο Λασιθίου, βορειοανατολικά του σύγχρονου οικισμού «Ξιδάς». Σήμερα σώζονται πολύ λίγα λείψανά της. Στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου βρίσκονται τα αγάλματα του Μάρκου Αυρηλίου και του Τραϊανού που βρέθηκαν στη Λύκτο. Ο Όμηρος τη συμπεριλαμβάνει στις κρητικές πόλεις που μετείχαν στον Τρωικό πόλεμο (Ιλιάδα Β 647, Ρ 611) με αρχηγό του στρατού τον Κοίρανο, το σύντροφο και αμαξηλάτη του Μηριόνη που έσωσε τον Ιδομενέα, που ήταν αφενός εγγονός του Μίνωα και αφετέρου αρχηγός όλων των Κρητών στην Τροία, από το κοντάρι του Έκτορα θυσιάζοντας τον εαυτό του. Συνεπώς η Λύκτα επι ομήρου ήταν μια από τις επτα πιο σπουδαίες πόλεις της Κρήτης. Στη Θεογονία του Ησιόδου αναφέρεται ότι η θεά Ρέα, ύστερα από συμβουλή των γονέων της, κατέφυγε στην πόλη Λύκτο της Κρήτης όπου εκεί στο «Δικτ(αί)ον άντρον» γέννησε, κρυφά από τον παιδοκτόνο σύζυγό της Κρόνο, το μέγα Δία, πρβ: «πέμψαν δ' ες Λύκτον, Κρήτης ες πίονα δήμον/ οππότη' άρ οπλότατον παιδων ήμελλε τεκέσθαι, / Ζήνα μέγαν, τον μεν οι εδέξατο Γαία πελώρη, Κρήτη εν ευρείη τραφέμεν αιταλέμεναί τε./ ένθα μιν ίκτο φέρουσα θοήν δια νύκτα μέλαιναν / πρώτην ες Δίκτον' κρύψεν δε εν χερσί λαβούσα/ άντρω εν ηλιβάτω ζαθέης υπό κεύθει Γαίης, αιγαίω εν όρει πεπυκασμένω υλήεντι»..... (Θεογονία Ησιόδου, στίχοι 476 – 485, Έκδοση Κ. Σιπλ - Σύλλογος Καθηγητών Κωνσταντινούπολης έτος 1889 και επίσης έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας των Ελληνικών Γραμμάτων – Π. Λεκατσάς - ΠΑΠΥΡΟΣ, έτος 1938).

Ο Πολύβιος αναφέρει ότι η Λύττος ήταν αρχαιότατη πόλη της Κρήτης, η οποία έγινε αποικία των Λακεδαιμονίων και οι Λύτιοι ήταν συγγενείς με τους Αθηναίους: «Λύττος δε Λακεδαιμονίων μεν άποικος ούσα και συγγενής Αθηναίων, αρχαιοτάτη δε των κατά Κρήτην πόλεων, άνδρας δ' ομολογουμένως αρίστους αεί τρέφουσα Κρηταιέωνα». (Πολύβιος 4, 54, ΙΦ.56.). Ο Αριστοτέλης (Πολιτικά Β 1271b) λέει ότι σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Λυκούργος

άφησε την επιτροπεία του βασιλιά Χαρίλ(α)ου και έφυγε, έμεινε το μεγαλύτερο διάστημα στην Κρήτη λόγω της μεταξύ τους συγγένειας, γιατί οι Λύκτιοι ήταν Λάκωνες άποικοι κι όταν πήγαν στη Λύκτο και την έκαναν αποικία, διατήρησαν τη νομοθεσία των κατοίκων της πόλης. Γι αυτό και τώρα οι περίοικοι έχουν τους ίδιους νόμους, επειδή πρώτος θέσπισε τη νομοθεσία ο Μίνωας». Ο Ησύχιος αναφέρει ότι η Λύκτος λεγόταν και Καρνησόπολις, ονομασία που πήρε από τη λατρεία του Καρνείου Απόλλωνος, προς τιμήν του οποίου τελούνταν εορτές και αγώνες: <<Καρνησόπολη ονόμαζαν την Κρητική Λύκτο>> (ΗΣΥΧ.).

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά» αναφέρει: «Η Λύκτος είναι πόλη της Κρήτης, η οποία πήρε το όνομά της από τον Λύκτο, τον Λυκάονα. Μερικοί πιστεύουν ότι πήρε αυτό το όνομα επειδή βρίσκεται σε υψηλό τόπο. Το εθνικό είναι Λύκτιος και το θηλυκό Λυκτικής». Ο Αριστοτέλης, ο Πλούταρχος και ο Πολύβιος αναφέρουν ότι η Λύκτος καταστραφηκε από την Κνωσό. Το 343, η Κνωσός κατέλαβε τη Λύκτο, αλλά με την βοήθεια του βασιλιά της Σπάρτης Αρχιδάμου, οι Λύκτιοι ανακατέκτησαν την πόλη τους. Το 220 και ενώ οι Λύκτιοι βρίσκονταν σε πόλεμο με την Ιεράπυτνα, οι Κνώσιοι βρήκαν ατύχητη την Λύκτο και την κατέλαβαν. Αιχμαλώτισαν τα γυναικόπαιδα έκαψαν την πόλη και την ανάσκαψαν εκ θεμελίων. Οι Λύκτιοι δεν είχαν το κουράγιο να ξαναχτίσουν την πόλη τους, φιλοξενήθηκαν από τη Λάππα. Ο αρχαίος γεωγράφος Στράβωνας μνημονεύει την πόλη με τη διπλή ονομασία «Λύττος» (γενική της Λυττούς) και «Λύκτος». Αναφέρει επίσης ότι η Κνωσός βρισκόταν σε πεδιάδα που εκτείνεται μεταξύ Γόρτυνας και Λύκτου και είχε επίγειο τη Χερσόνησο, άρα η Λύκτος βρισκόταν στο όρος η Δίκη (σύνορα Νομού Ηρακλείου – Νομού Λασιθίου), αφού η εν λόγω πεδιάδα βρίσκεται μεταξύ αυτών των βουνών και η Χερσόνησος είναι πόλη στους βορειούς πρόποδες της Λύκτου και από εκεί πως στο Δικταίο άντρο στο Λασιθί. Ο Στράβωνας αναφέρει επίσης ότι η Λύκτος καταστράφηκε από τους Κνωσίους, πρβ: «Υπάρχουν πολλές πόλεις στην Κρήτη. Οι μεγαλύτερες και πιο γνωστές είναι τρεις: Κνωσός, Γόρτυνα, Κυδωνία. Ο Όμηρος μμεί περισσότερο την Κνωσό. Την αποκαλεί μεγάλη, βασίλειο του Μίνωα, το ίδιο και οι μεταγενέστεροι. Όντως συνέχισε να έχει τα πρωτεία επί μεγάλο διάστημα. Αργότερα παράκμασε κι έχασε πολλά δικαιώματα της και η πρωτιά πήγε σε Γόρτυνα και Λύκτο. Αργότερα ξαναπήρε το αξίωμα της μητρόπολης του νησιού. Βρίσκεται σε πεδιάδα, έχοντας περίμετρο παλιά τριάντα στάδια, ανάμεσα σε Λυκτία και Γορτυνία. Απέχει διακόσια σταδια από τη Γορτυνία και εκατό είκοσι από τη Λύττο, που ο ποιητής ονομάζει και Λύκτο. Από τη θάλασσα στα βόρεια η Κνωσός απέχει είκοσι πέντε στάδια, ενώ η Γόρτυνα από τη Λιβυκή ενενήντα, και η Λύττος από τη Λιβυκή ογδόντα. Επίγειο της Κνωσού είναι το Ηράκλειο..... Μνημόνευσα προηγουμένως τη Λύττο. Επινειο της είναι η λεγόμενη Χερρόνησος. Εκεί υπήρχε ιερό της Βριτόμαρτης. Οι πόλεις Μίλητος και Λύκαστος, που βρίσκονται μαζί στον Κατάλογο (Ιλιάς Β 647), σήμερα δεν υπάρχουν. Την περιοχή της Λύττου, εν μέρει κράτησαν οι παλαιοί κάτοικοι, και την υπολοιποι κατέχουν οι Κνώσιοι που κατέστρεψαν την πολη»(Στράβων C 479, 7-14). Ο Διόδωρος Σικελιώτης (βίβλος 16, 62) αναφέρει ότι επί εποχής Φιλίππου (μετά τον καλούμενο Φωκικό πόλεμο, 361 – 338 π.Χ.) κάποιοι Κνώσιοι πήγαν στη Λακωνική Μαλέα και βρήκαν μισθοφόρους με αρχηγό το Φάλαικο και εξ εφόδου κατέλαβαν τη Λύκτο. Κατόπιν αυτού οι Λύκτιοι ζήτησαν τη βοήθεια των Σπαρτιατών. Οι Σπαρτιάτες με στρατηγό τον Αρχίδαμο ήταν τότε έτοιμοι με

στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις να πάνε στην Ιταλία προκειμένου να βοηθήσουν τους Ταραντίνους που ήταν σε πόλεμο με τους Λευκαντούς, αντί αυτού προτίμησαν να πάνε να βοηθήσουν λείι τους Λύκτιους ως συγγενείς, κάτι που έκαναν. Ο Φάλαικος και οι μισθοφόροι του ήταν από τη Φωκίδα-Λοκρίδα και είχαν πάει στην Πελοπόννησο, γιατί είχαν κάνει συμφωνία με το Φίλιππο να φύγουν από εκεί για να μη τους σκοτώσει, επειδή λεηλάτησαν το μαντείο των Δελφών. Ωστόσο ο Φάλαικος μετά σκοτώθηκε στην Κυδωνία, όταν πήγε να την καταλάβει και δεν το κατόρθωσε.

Ο Βιργίλιος στο τρίτο βιβλίο της Αινειάδας (3,400401) αναφέρει ότι ο Ιδομενέας, ήταν Λύκτιος (Lyctius Idomeneus) και μετά την επιστοροφή του από την Τροία στην Κρήτη και την εκδίωξή του από την Κρήτη, κατέφυγε στην Κάτω Ιταλία, όπου έκανε πόλεμο με τους Σαλλεντίνους.

Για την ύδρευση της η Λύκτος είχε μεταφέρει το νερό της πηγής Κουρνιά, που βρίσκεται μεταξύ Κεράς και Κράσι, με υδραγωγείο, μέρος του οποίου ήταν σκαλισμένο σε βράχο. Επίσης χρησιμοποιείται μια τεράστια πέτρινη υδατογέφυρα, χωρίς τόξα, μέρος της οποίας σώζεται βορείως της Κασταμονίτσας. Το μνημείο προκαλεί εντύπωση ακόμη και σήμερα. Ο Onorio Belli (γιατρός του Γενικού Προβλεπτή των Ενετών Alvisio Antonio Grimani) σε επιστολή του με ημερομηνία 11η Οκτωβρίου 1586, σχετικά με την αρχαία πόλη Λύττο, αναφέρει: «Η πόλη αυτή της Λύττου ήταν κτισμένη πάνω σε ένα ύψωμα με διάφορες κορυφές και είχε ελάχιστο επίπεδο έδαφος, και πάντοτε ανέβαιναν και κατέβαιναν..... Εκεί βρήκα επίσης πολλές επιτύμβιες επιγραφές που έχετε δει από τις οποίες βγαίνει ότι αν και, όπως λείι ο Πολύβιος, εκείνοι της Κνωσού και της Γόρτυνας κατέστρεψαν αυτή την πόλη, όμως φαίνεται πως στον καιρό του Τραϊανού, του Αδριανού και του Ματίντιε αυτή άνθισε πολύ. Η πόλη αυτή είναι μακριά από τη βόρεια θάλασσα δώδεκα ή δεκατέσσερα μίλια. Στη θάλασσα αυτή μια άλλη πόλη, που ονομαζόταν Χερρόνησος και τώρα λέγεται Χερσόνησος. Αυτή ήταν λιμάνι για τα πλοία της Λύττου..... Το υδραγωγείο αυτό άρχιζε τέσσερα ή πέντε μίλια πάνω από τη Λύττο και έπαιρνε το νερό μιας πηγής τν πολύ ψηλών βουνών που λέγονται Λασίθι και το διοχέτευε πρώτα στη Λύττο κι έπειτα στη Χερσόνησο.» (Onorio Belli, *Bibliotera Ambrosiana Milano*, Edward Falkener «Theatres and other remail in Crete» from a ms. *History of Candia* by Onorio Bello in 1586). Ο καθηγητής Κάρολος Σίτλ, σχολιαστής και υπεύθυνος έκδοσης της Θεογονίας του Ησιόδου που εκδόθηκε από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο της Κωνσταντινούπολης το έτος 1889, στο «Κριτικό παράρτημα» αναφέρει, σχετικά με τη δεύτερη αναφορά των λέξεων «ες Λύκτον».των στίχων 476 –485 : «Λύκτον δε τινές φασιν, ουκ ορθώς» (Σχόλ. Ιλ. Β. 647) Clericus: Λύττον, Κρητιστί (ιδέ Bursian, *Geographie von Griecleland B'*, σ. 569,3) Fo. Meursius, *Creta* βιβλ. β', κεφ. γ': Δίκτος. Δίκτον (ης η ονομαστική Δίκτος), ο εκδότης, στηριζόμενος επί του Αρατείου «Δίκτω εν ευώδει» (33) άμα τοις εις αυτό σχολίοις. Λύκτον, όπερ αδύνατον, προηγουμένου του 477 στ. Schommann: Δίκη ό,τι συνηθέστερον με έστι, πλέον δε παραλλάττει της παραδόσεως ή «Δίκτον». Για τη φράση «ες Δίκτον» σημειώνει: << ες Δίκτον = μέρος της Ίδης, οι άλλοι εκτός του Αράτου (Φαινόμενα 33) καλούσι Δίκητην, καθ' ημάς δε λέγεται Λασίθι ή Λασιώτικα βουνά.>>. Για την πόλη Λυκτο σημειώνει: «Λύκτον, Λύκτος, ην οι επιχώριοι ωνόμαζον Λύττον, ην η μεγίστη πόλις της προς ανατολάς Κρήτης, κειμένη επί της παρασπάδος της Δικταίας Ίδης

πλησίον του χωρίου Ξυδίων». Για τη φράση «άνθρω ηλιβάτω» σημειώνει: «<... επί το Άντρον τούτο, ὄ προσηγορεύετο «Δικταίο ή και Ιδαίων», πάλαι ποτέ εφοίτων πολυπληθείς προσκυνηταί..... Για τη φράση «Αιγαίω εν ὄρη» σημειώνει: «<Εν Κρήτη και Αιγός ὄρος καλεΐται και Αιγαίον το υπ ενίων Αιγιδοκον καλούμενον (Σχόλιον, πρβλ Σχολ. Ίλι. Β Ι57). Το ὄνομα το ἔλαβεν ἀπό των αγρίων αιγών ή στρηφοκέρων, οΐτινες κατοικούσιν τα Κρητικά ὄρη. Αυτόθι δε εν εκείνω τω ὄρει περιορίσθη ο μύθος, καθότι η αιξ αμάλθεια εθήλαζε το θειον βρέφος. Ὅθεν ο Ζευς επεκαλέσθη, Υπναρεύς παρά το υννάς (αγρία αίξ)».

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός) για τη Λύττο αναφέρει τα εξής: «Λέγουσι λοιπον, ότι η Ρέα, ἔγκυος ούσα το Δία, καθ ην στιγμὴν ἔμελε να γεννήση, επαραμέρησεν επάνω εις το ὄρος της Δίκτης, δια να κρυφθῆ ἀπό τα ὄμματα του Κρόνου, ὅστις κατέτρωγε τα ἄρρενα αυτού βρέφη. Επειδὴ ἰδοῦ τι λέγει ο Ησίοδος: «Ἔστειλαν την Ρέα επάνω εις το ὄρος της Δίκτης προς τους χονδροῦς λαοῦς της Κρήτης, ὅταν ἔμελλε να γεννήση το τελευταίον της βρέφος, ὅπερ ην ο μέγας Ζευς («Πεμφαν δ' ες Δίκτον Κρήτης ες πίονα δήμον, Οπποτ' ἄρ σπλότατον παίδων ἡμελλε τεκέσθαι Ζήνα μέγαν ..... Ησίοδ. Εις την Θεογ. Αυτού»).» Ο Dapper αναφέρει επίσης και τα εξής: «Λάππα. Η της Λάμπης ή Λάππας, καθως και ἄλλοι, οιον ο Πτολεμαίος και Δίων ο Κάσιος, την ονομάζουσι με διπλούν π, εκτίσθη ἀπό τον Αγαμέμνονα, και ωνομάσθη ούτως ἀπό Λάμπου τον Θάρριον. Οι κάτοικοι της Λύττου ἤρχοντο και κατώκου εκεί, αφ ου η πόλις των κατεδαφίσθη ἀπό τους της Κνωσσού. Ὅταν ο Μέτελλος επολέμα την Κρήτην, εκυρίευσεν αυτήν την πόλιν δυνάμει των ὀπλων, την οποιάν τότε εξουσίαζεν ο Οκτάβιος και ο αυτοκράτωρ Αύγουστος ἔδωκε την ελευθερίαν εις τους κατοίκους αυτής τε και της Κυδωνίας, επειδὴ τω εβοήθησαν εναντίον του Μάρκου Αντωνίου, και ανεκαίνισεν την πόλιν των, η οποιία ἦτο κατηδαφισμένη».

Από τις αρχαίες επιγραφές – συνθήκες που υπέγραφε η Λύκτος προκύπτει ότι αφενός η πόλη αυτή συνόρευε - βρισκόταν στη Δίκτη, μεταξύ Κνωσσού και Ιεράπυτνας και συνορεύουσα με τις πόλεις Μίλατος και Δρήρος και αφετέρου ότι στη Λύττο λατρεύονταν οι Ολύμπιοι Θεοί: ο Δικταίος ή Κρηταγενής ή Ταλαίος Δίας, η Ήρα, ο Αρης, η Λατώ, ο Απόλλωνας κ.λπ., πρβ:

«Ομνύ τα Εστίαν και τον Ζήνα τον Κρηταγενία και ταν Ήραν και τον Ζήνα τον Ταλαίον και τον Ποσειδάν και τα Αμφιτρίταν και τον Απόλλωνα τον Πύτιον και ταν Λατών και Άρτεμιν και Άρεα και ταν Αφροδίταν και ταν Ελευθύιαν και τα Βριτόμαρτιν και Ερμάν και Κωρήτας και Νύμφας και τος ἄλλος θεός πάντας και πάσας ...». (Ορκος συνθηκη φιλίας Λατίων – Ολουντίων, 3ος αι. π.Χ. DE CRETENSIIUM TITULIS PUBLICIS QUAESTIONES EPIGRAPHICAE, PAULUS DEITERS)

«Ομνύ ταν Εστίαν και Ζήνα Οράτριον και ταν Αθαναίαν Ωλερίαν και Ζήνα Μοννίτιον και Ήραν και Αθαναίαν Πολιάδα και Απόλλωνα Πύτιον και Λατώ και Άρεα και Αφροδίταν και Κωρήτας και Νύμφας και θεός πάντας και πάσας. Η μαν εγω συμμαχήσω τοις Ιεραπυτινίοις τον πάντα χρόνον απλώς και αδόλως και τον αυτόν φίλον και εχθρός εξώ και πολεμήσω ἀπό χώρας, υι κα και ο Ιεραπύτινος. Και το δίκαιον δώσω και εμμενῶ εν τοις συνκείμενοις, εμενόντων και των Ιεραπυτινίων. Επιορκότι μεν ἡμεν τος θεός εμμανίας και γινέσθαι πάντα τα υπεναντία, ευορκώσι δε τος θεός ιλέος ἡμεν και γινέσθαι πολλά κ' αγαθά. . (Ορκος Λυκτίων-Ιεραπυτινίων,

Delectus inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilium composuit P. Cauer by Paul Cauer)

«Ομνύω τάν Έστιαν και ταν εμ Πρυτανείω και τον Δήνα τον Αγοραίον και τον Δήνα τον Ταλαίον και τον Απόλλωνα τον Δελφίνιο και τα Αθναίαν ταν Πολιούχον και τον Απέλλωνα Ποίτιον και ταν Λατούν και ταν Αρτεμιν και τον Άρεα και ταν Αφροδίταν και το Ερμάν και τον Άλιον και ταν Βριτόμαρτιν και τον Φοίνικα και ταν Αμφίωνα και ταγ Γαν και τον Ουρανόν και ηρώας και ηρώασσα και κράνας και ποταμούς και θεούς πάντας και πάσας η μαν εγω ποκά τοις Λυττίοις καλώς φρονησείν μήτε τέχνα μήτε μαχανά μήτε εν νυχτί μήτε πεδ' αμέρα και σπυεσίω, ότι κα δυάμια, κακόν τα πόλει τα των Λυττίων..... Και μήτε ταμ πόλι προδωσειν ταν των Δρηρίων, μήτε ούρεια τα των Δρηρίων μηδέ Κνωσίων, μηδέ άνδρας τοις πολεμίοις προδωσειν, μήτε Δρηρίους μήτε Κνωσίους..... Και οι Μιλάτιοι επεβουλευσαν εν τα νεομηγία τα πόλει τα των Δρηρίων ένεκα τας χώρας αμάς τας αμφιμαχόμεθα.....».(Όρκος Λυττίων – Δρηρίων - Κνωσίων , Delectus inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilium composuit P. Cauer by Paul Cauer, σελίδα 77 και 78)

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΛΥΚΤΟΥ

Νόμισμα Λύττου, 4ος - 3ος αι. π.Χ., με κεφαλή Δία και τον αετό του.
Η πόλη Λύττος βρισκόταν δυτικά της Δίκτης και από εκεί πέρασε πρώτα η Ρέα για να πάει στο Δικταίον άντρο, προκειμένου να πάει γεννήσει το Δία το Δικταίο άντρο, όπως μας πληροφορεί ο Ησίοδος

Νόμισμα Λύττου, 4- 3ος αι. π.Χ. με αετό και κάπρο

Αργυρός στατήρας Λυττίων, 320-270 π.Χ.

Αργυρός στατήρας Λυττίων, 320-280 π.Χ.

Αργυρός στατήρας Λύττου, 320-270 π.Χ. , με αετό και κάτρο.

Αργυρός στατήρας Λύττου, 320-270 π.Χ. , με αετό και κάπρο.

Αργυρός στατήρας Λύττου, 320-270 π.Χ. , με αετό και κάπρο.

Αργυρός στατήρας Λύττου, 320-270 π.Χ. ,

Αργυρός στατήρας Λυττίων, 450 π.Χ.,

Αργυρός στατήρας Λύττου, 420-320 π.Χ. ,

Αργυρός στατήρας Λυττίων, 450-400 π.Χ.

Αργυρός στατήρας Λυτίων, 330-300 π.Χ.

Νόμισμα Λυτίων, 300 π.Χ., με θεά Αθηνά και πλώρη πλοίου

7. Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ή ΧΕΡΡΟΝΗΣΟΣ

Η Χερρόνησος ή Χερσόνησος (σημερινή Χερσόνησος Πεδιάδος) αρχικά ήταν επίγειο της Λύκτου, καθώς αναφέρει ο Στράβων: «Μνημόνευσα προηγουμένως τη Λύττο. Επίγειό της είναι η λεγόμενη Χερρόνησος. Εκεί υπήρχε ιερό της Βριτόμαρτης. Οι πόλεις Μίλητος και Λύκαστος, που βρίσκονται μαζί στον Καταλογο (Ιλιάς Β 647), σήμερα δεν υπάρχουν. Την περιοχή της Λύττου, εν μέρει κράτησαν οι παλαιοί κάτοικοι, και την υπόλοιπη κατέχουν οι Κνώσιοι που κατέστρεψαν την πόλη». Στραβων C 479, 7-14). Μετά την καταστροφή της Λύκτου από τους Κνώσιους και ειδικότερα κάπου από τον 4ο αιώνα π.Χ. και εξής η Χερσόνησος παρουσιάζεται αυτόνομη πόλη, με δικό της νόμισμα. Η

Χερσόνησος άκμασε την εποχή των Ρωμαίων και τους πρώτους αιώνες της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η πόλη απέκτησε το δικό της θέατρο, υδραγωγείο και δημόσια λουτρά. Ο αγωγός που έφερνε το νερό στη Χερσόνησο από ορεινά χωριά στα νότια υπολογίζεται ότι είχε μήκος 14 χιλιόμετρα, ενώ έχει ανακαλυφθεί επίσης υπόγεια δεξαμενή με 58 μέτρα μήκος, πλάτος 22 και βάθος 5,5 μέτρα. Ο Πausanias στα Ηλιακά (Β 16,5) αναφέρει ότι από τη Χερσόνησο της Κρήτης καταγόταν ο ολυμπιονίκης πεντάθλου Φιλωνίδης, γιος του Ζώτου, ο οποίος ήταν ταχυδρόμος του μέγα Αλέξανδρου: «ταναγορευθείς Όλυμπιασιν επί πεντάθλω, και Φιλωνίδης Ζώτου, γένος μεν εκ Χερρονήσου της Κρητών, Αλεξάνδρου δε ημεροδρόμος του Φιλίππου».

Αργυρός στατήρας Χερσονήσου Κρήτης, 300 π.Χ. με τον κρητικό Απόλλωνα, το μετά θάνατο θεό της μουσικής, που κρατά κιθάρα. Ο Απόλλωνας, σύμφωνα με το Διόδωρο (5, 74-75) εν ζωή βρήκε στην Κρήτη τα έγχορδα ή καμπύλα τόξα, ήτοι το όπλο τόξο και την κιθάρα με τη μουσική της, τα οποία δίδαξε πρώτα στους Κρήτες.

Αργυρό δίδραχμο Χερσονήσου, 330 – 270, με Βριτόμαρτη (Δίκτυνα) και Ηρακλή

Στατήρας Χερσονήσου, 370 ν. Chr, με τη θεά Δίκτυννα και τον Ηρακλή μαχόμενο

ΝΟΜΙΣΜΑ ΚΝΩΣΟΥ, 300 – 220 π.Χ., με θεά Αθηνά και πλήρη πλοίου

Στατήρας Χερσονήσου, 300 – 220 π.Χ., με θεά Αθηνά και πλήρη πλοίου

Στατήρας χερσονήσου, 300 ν. Chr , με τη θεά Δίκτυννα και το Μίνωα

Στατήρας Χερσονήσου, 300 ν Chr , με τη θεά Δίκτυννα και τον Απόλλωνα

Στατήρας Χερσονήσου, 300 – 67 π.Χ., με το μονόγραμμα της πόλης

8. ΤΟ ΡΥΤΙΟΝ

Το Ρύτιο, που σήμερα δεν υπάρχει, ήταν μια πάρα πολύ σπουδαία πόλη στα αρχαία χρόνια, αφού ο Όμηρος λέει ότι ήταν μια από τις επτά πόλεις της Κρήτης που έλαβαν μέρος στον Τρωικό πόλεμο: «Κρητών δε Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οι Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και αργινόεντα Λύκαστον **Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εύ ναιετώσας**, άλλοι θ' οί Κρήτην εκατόμπολιν αμφενέμοντο». Ο Στράβων, σχετικά με το Ρύτιο, λέει ότι το Ρύτιο και η Φαιστός, στα χρόνια του, υπαγόταν στη Γόρτυνα: «Γορτύνιον δε ετσι και το Ρύτιον συν τη Φαιστώ» (Στράβων). Το Ρύτιο αναφέρεται και από τον Πλίνιο, Κλαύδο Αιλιανό κ.α. Η πόλη αυτή σήμερα τοποθετείται στο χωριό Ροτάσι Μονοφασίου. Ο Ολλανδός περιηγητής κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Ρύτιον, αναφέρει τα εξής: «Ρύτιον. Το Ρύτιον, κατά τον Πλίνιον, ήτο πόλις της νήσου, κειμένη εις τα ενδότερα μέρη του τόπου, ήτις εξηρητο, καθώς και η Ραύκος, από την διοίκησιν της Γορτύνης. Λέγουν, ότι οι κάτοικοι αυτής εβιάσθησαν ποτέ να παραιτήσωσι τον τόπον των, εξ αιτίας ενός μεγάλου πλήθους σκολοπενδρών κατενοχλουσών αυτούς». Ο Αιλιανός (Ιστορίες Ζώων) αναφέρει: «Λέγουσι δε και υπό ασκολοπενδρών εξανατήναι Ρύτιο ως τοσούτον πλήθος αυτοίς επεφοίτα τούτων» (Αιλιαν. Ιστορ. Ζώων βιβλ. Ιε' κεφ. 26).

9. Η ΛΥΚΑΣΤΟΣ

Η πόλη Λύκαστος, που σήμερα δεν υπάρχει, ήταν μια από τις επτά πιο σπουδαίες πόλεις στα ομηρικά χρόνια, αφού ο Όμηρος λέει ότι ήταν μια από τις επτά πόλεις της Κρήτης που έλαβαν μέρος στον Τρωικό πόλεμο: «Κρητών δε Ιδομενεύς δουρί κλυτός ηγεμόνευεν, οι Κνωσόν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και αργινόεντα Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εύ ναιετώσας, άλλοι θ' οί Κρήτην εκατόμπολιν αμφενέμοντο». Οι Βασιλείες είναι προάστιο και πρώην κοινότητα της επαρχίας Τεμένους και αποτελεί Δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Ηρακλείου. Βρίσκεται στις βόρειες προσβάσεις του Γιούχτα, 9,7 χλμ. από το Ηράκλειο. Ο Στράβων, σχετικά με τη Μίλητο και τη Λύκαστο, αναφέρει ότι επι εποχής του δεν υπήρχαν: «Οι πόλεις Μίλητος και Λύκαστος, που βρίσκονται μαζί στον Καταλογο (Ιλιάς Β 647), σήμερα δεν υπάρχουν.» (Στράβων C 479, 7-14). Ο Στέφανος Βυζάντιος για την πόλη αυτή λέει τα εξής: «Λύκαστος, πόλις Κρήτης. "Όμηρος", Λύκτον Μίλητόν τε και αργινόεντα Λύκαστον, από Λυκάστου αυτόχθονος, ο πολίτης Λυκάστιος». Στα σχολια των Εθνικών του Στ. Βυζάντιο αναφέρεται ότι ο Λύκαστος ήταν γιος του Μίνωας ή αυτόχθον Κρητικός, άρα η πόλη Λύκαστος ήταν ετεοκρητική: «Λύκαστος δε από Λυκάστου, φασίν, αυτόχθονος ή παιδός τού Μίνωος, έστι δε και Ποντική Λύκαστος κατά τον γραφέα των εθνικών, ος λέγει και ότι την Κρητικήν Λύκαστον οξύνοουσιν οι εγχώριοι, ούκ επικρατεί δε, φησίν, ή εθνική παράδοσις, τουτέστι παρά τοις άλλοις ουκ οξύνεται. Comm. ad Dionys. v. 787. ad v. Ο

Ευστάθιος για τη Λύκαστο αναφέρει επίσης: «Λύκαστος δέ από Λυκάστου, φασίν, αυτόγθονος ή παιδός του Μίνωος...» (Ευστάθιος, Παρεκβ. Ιλ. Γ 647

ΚΥΔΩΝ, ΕΥΛΙΜΕΝΗ ΚΑΙ ΛΥΚΑΣΤΟΣ

Ο Παρθένιος ο Νικαεύς, ποιητής του 1ου π.Χ. αι. και συγγραφέας μιας συλλογής 36 ερωτικών ιστοριών με τον τίτλο «Παρθενίου Νικαέως Περι ερωτικών παθημάτων», αναφέρει το μύθο, σχετικά με το Λύκαστο, που λέει ότι: Στην Κρήτη ο Λύκαστος αγάπησε την Ευλιμένη, τη κόρη του βασιλιά Κύδωνα, την οποία ο πατέρας της την είχε αρραβωνιάσει με τον Άπτερο, όμως η Ευλιμένη διατηρούσε κρυφή ερωτική σχέση με τον Λύκαστο. Ο Κύδων βρέθηκε κάποτε σε δυσχερή θέση εξαιτίας επαναστάσεων των γειτονικών του πόλεων. Ρώτησε ένα μαντείο σχετικά και έλαβε την απάντηση ότι έπρεπε να θυσιάσει μία παρθένα στους ήρωες της χώρας. Τραβήχτηκε κλήρος για τον σκοπό αυτό και έπεσε στην Ευλιμένη. Τότε ο Λύκαστος, για να γλιτώσει την αγαπημένη του απεκάλυψε στον Κύδωνα τη σχέση του με τη θυγατέρα του και ότι ήταν έγκυος, άρα δεν έπρεπε να θυσιαστεί, γιατί μύθος έλεγε για θυσία παρθένας. Ο λαός αποφάνθηκε ότι η Ευλιμένη άξιζε ακόμα περισσότερο τον θάνατο. Ο Κύδων έσφαξε τότε την Ευλιμένη, άνοιξε την κοιλιά της και διαπίστωσε ότι πραγματικά ήταν έγκυος. Μετά από αυτό, ο αρραβωνιαστικός της, ο Άπτερος, είτε επειδή αισθάνθηκε προσβεβλημένος, είτε επειδή φοβήθηκε μια εκδίκηση του Λύκαστου, έστησε ενέδρα στο Λύκαστο και τον δολοφόνησε. Για την πράξη του αυτή εξορίστηκε στη Λυκία και εγκαταστάθηκε στα Τέρμερα, κοντά στον Ξάνθο ποταμό.

«Περί Εύλιμένης» (Ιστορεί Ασκληπιάδης ὁ Μυρλεανὸς Βιθυνιακῶν α΄): «Ἐν δε Κρήτη ηράσθη Λύκαστος τῆς Κύδωνος θυγατρὸς Ευλιμένης, ἣν ὁ πατὴρ Ἀπτέρῳ καθωμολόγητο πρωτεύοντι τότε Κρητῶν· ταύτη κρύφα συνὼν ἐλελήθει. ὡς δε τῶν Κρητικῶν τινες πόλεων επισυνέστησαν Κύδωνι καὶ πολὺ περιήσαν, πέμπει τοὺς πεισομένους εἰς θεοῦ, ὃ τι ἀν ποιῶν κρατήσειεν τῶν πολεμίων καὶ αὐτῷ θεσπίζεται τοῖς ἐγγχωρίοις ἥρωσι σφαγιάσαι παρθένον. ἀκούσας δὲ τοῦ χρηστηρίου Κύδων διεκλήρου τὰς παρθένας πάσας, καὶ κατὰ δαίμονα ἢ θυγάτηρ λαγχάνει. Λύκαστος δε δείσας περὶ αὐτῆς μηνύει τὴν φθορὰν καὶ ὡς ἐκ πολλοῦ χρόνου συνέη αὐτή· ὃ δε πολὺς ὄμιλος πολὺ μάλλον ἐδικαίου αὐτὴν τεθνάναι, ἐπειδὴ δε εσφαγιάσθη, ὁ Κύδων τὸν ἱερέα κελεύει αὐτῆς διατεμεῖν τὸ ἐπομφάλιον, καὶ οὕτως ευρέθη ἔγκυος. ἄπτερος δὲ δόξας ὑπὸ Λυκάστου δεινὰ πεπονθέναι λοχίσας αὐτὸν ἀνείλε καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν ἔφυγε πρὸς Ξάνθον εἰς Τέρμερα

10. Η ΛΙΣΣΟΣ ἢ ΛΙΣΣΗΝ

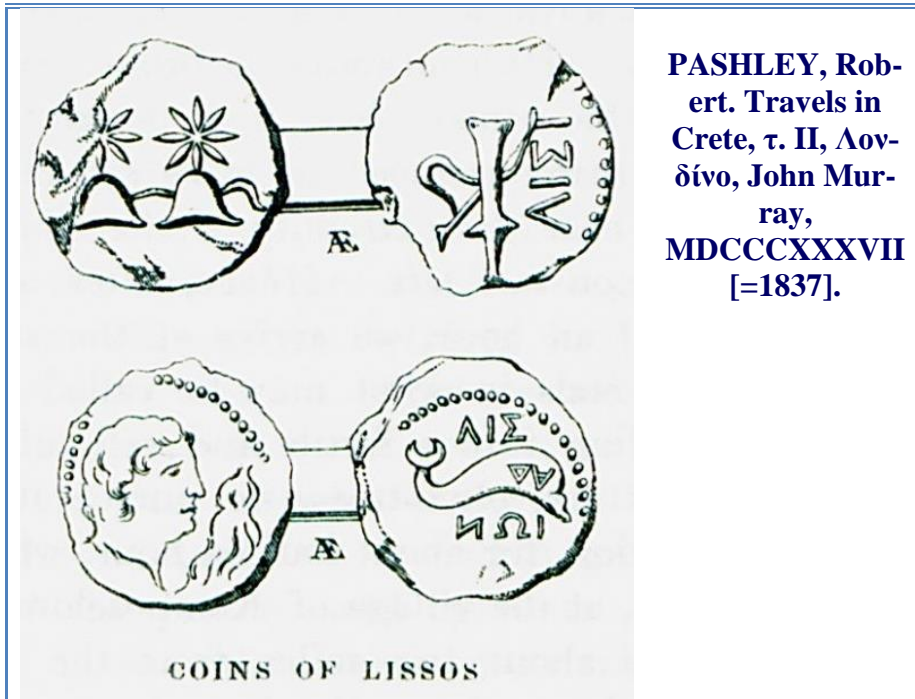
Η αρχαία πόλη Λισσὴν βρισκόταν στην περιοχή της Φαιστού, σύμφωνα με τον αρχαίο γεωγράφο Στράβωνα: «Τὴν τελευταία ἀπὸ τῆς πόλεως που ἴδρυσε ὁ Μίνωας, τὴ Φαιστό, τὴν κατέσκαψαν οἱ Γορτύνιοι. Ἀπέχε ἀπὸ τῆς Γόρτυνα 60 στάδια, ἀπὸ τῆς θάλασσης 20, ἀπὸ τῆς Μάταλο, τὸ ἐπίνειο, 40. Τὴ χώρα κατοικοῦν οἱ καταστροφεῖς τῆς πόλεως. Στους Γορτύνιους ἀνήκει καὶ **τὸ Ρύτιο, μαζί με τὴ Φαιστό, «στὴ Φαιστό, στὸ Ρύτιο»** (Ιλιάς Β 648). Λένε ἀπὸ τῆς Φαιστό κατάγειται ὁ Ἐπιμενίδης, που με τὰ ἔπη του παρουσιάζει σε ποίηση καθαρμούς. Στὴν

περιοχή της Φαιστού βρίσκεται και ο **Λισσίν**». (Στράβων Χ 479, 14). Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βενάρδου του Κρητός), σχετικά με την κοιλάδα της Λίσας, αναφέρει τα εξής: «Κοιλιάς Λίσα: Εισί πολλοί ποταμοί οι καταρδευοντες την κοιλάδα της Μεσαρέας και εισρεοντες εις την θάλασσαν, αφ ου την διατρέξωσιν όλην. Η δε κοιλάς της Λίσας δεν απέχει πολύ από το Ακρωτήριον Λέων». Η Λισήν ή Λισός και η Υρτακίνα είναι οι μόνες αρχαίες πόλεις της Κρήτης που είχαν κόψει χρυσά νομίσματα.

**½ Χρυσός στατήρας Λισού,
3^{ος} αι. π.Χ.**

11. Η ΠΡΙΑΪΣΟΣ ή ΠΡΙΑΝΣΟΣ ή ΠΡΑΪΨΟΣ ΚΑΙ Η (Ε)ΙΝΑΤΟΣ

Η ΠΡΙΑΝΣΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΠΕΛΒΕΝΤΕΡΕ ΣΤΟ ΜΟΝΟΦΑΤΣΙ

Η αρχαία πόλη Πριάσιος ή Πριανσός βρισκόταν εκεί που βρίσκονται σήμερα οι οικισμοί Άνω και Κάτω Καστελλιανά της επαρχίας Μονοφατσίου Ηρακλείου και που επί Ενετών κτίστηκε το φρούριο με το όνομα Castel de Belvedere (Castel = φρούριο, bel-vedere = με καλή, ωραία θέα, Καλλιθέα, Τερψιθέα), χρησιμοποιώντας υλικά από τα λείψανα της εν λόγω αρχαίας πόλης. Η θέση του υψώματος στο οποίο υπάρχει –κτίστηκε το εν λόγω φρούριο δικαιώνει την ονομασία, καθώς η θέα απ' την κορυφή είναι πανοραμική. Ακολούθως με την ονομασία «Καστελιανά», καθώς μου έλεγε ο παππούς μου ο καπετάν Κρασσαναδάμης που είχε μετόχι εκεί, ονομαζόταν ο οικισμός που δημιουργήθηκε δίπλα από το εν λόγω κάστρο (Castel > κάστρο = το φρούριο). Επίσης με την ονομασία Κάστελ(λ)ος ονομαζόταν και ο λόφος όπου είχε κτιστεί το εν λόγω κάστρο (Castel = φρούριο). Ο λόφος αυτός βρίσκεται στα βόρεια του χωριού Καστελινά, μέσα στον κάμπο. Λίγο πριν φτάσουμε στο φρούριο, καθώς ερχόμαστε από το Ηράκλειο, ρέει ο ποταμός Αναποδάρης, ο μεγαλύτερος της Κρήτης, όπου υπάρχει μεγάλο πέτρινο ενετικό γεφύρι.

Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με την πολη αυτή, αναφέρει: «Πρίασιος, πόλις Κρήτης, οι πολίται Πριαΐσιοι και Πριασιεύς». Ο Στραβωνας αναφέρει ότι η Πρίασος βρισκονταν στη νότια Κρήτη, κοντά στη Γόρτυνα προς τη θάλασσα, πρβ: Όμοροι δ'εισίν αυτοίς (τοις Γορτυνίοις) οι Πριάσιοι, της μεν θαλάττης,

εβδομήκοντα, Γόρτυνος δε διέχοντες εκατόν και ογδοήκοντα (σταδίους)» (Στράβων, Χ, 478).

Ο Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα, του περί Αυτονομίας των Κρητών» (1859) αναφέρει ότι η ονομασία της επαρχίας «Μονοφατίου» προήλθε μετά το 1821 από την ενετική ονομασία του φρουρίου «bonifatio» (ενετικά bono facio= ωραιοπρόσωπο, ωραία φτάτσα) που υπήρχε εκεί. Το φρούριο ονομάστηκε έτσι, επειδή η περιοχή που βρισκόταν ήταν ωραία, ενώ η διπλανή επαρχία που δεν ήταν και τόσο ωραία ονομάστηκε «μαλεβύζι» (Malevision).

Οι οικισμοί Καστελλιανά Μονοφατίου ήταν παλαιότερα κοινότητα (με έδρα τα Κάτω Καστελλιανά), αποτελούμενη από τα χωριά: Κάτω Καστελλιανά, Άνω Καστελλιανά, Φαβριανά, Φιλίππους, Τσούτσουρας και Αγ. Αποστόλους. Σήμερα αποτελεί Δημοτικό διαμέρισμα του Καλλικρατικού" Δήμου Μινώα Πεδιάδας του Νομού Ηρακλείου. Η θέση του διαμερίσματος είναι στους βόρειους πρόποδες του υψώματος Μακρύ Αρμί ή Γεροντομούρι (510 μ) της οροσειράς των Αστερουσίων. Έδρα του Δημοτικού διαμερίσματος και μεγαλύτερος οικισμός σε πληθυσμό είναι τα Κάτω Καστελλιανά.

Η ΕΙΝΑΤΟΣ - ΤΣΟΥΤΣΟΥΡΑΣ

Η αρχαία πόλη Πριαίσος είχε επίνειο την Ίνατο ή Είνατο, η οποία βρισκόταν είναι όπου βρίσκεται σήμερα ο οικισμός Τσούτσουρος, ονομασία που πήρε από ένα βράχο σε σχήμα «τσουνί ή τσούτσουνας» που υπάρχει εκεί, καθώς μου είπε ο κατεπαν Κρασαναδάμη που είχε εκεί χειμαδιό. Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη (Ε)ίνατο, αναφέρει τα εξής: «Είνατος γράφεται παρά του Πτολεμαίου Ίνατος, και τάττεται εις τα Μεσημβρινά μέρη της νήσου. Ο δε Στέφανος θέλει, ότι Είνατος ήτο το όνομα ενός όρους και ενός ρύακος, όπου εσέβετο η θεά Λουκίνη, και άλλως Ήρα, Junon και επονομαζωμένη Εινατίνη».

Marco Boschini, [1613-78], Castle Belvedere (1645 the year in which the Turks invaded the island), "Il Regno tutto di Candia" 1651. The view/ map shows the fort Castel Belvedere or Kastelos, near the villages of Ano and Kato Kastelliana. The castle dominated the western edge of Messara and was built by the Genoese pirate Pescatore between 1206-1210. During building, materials were extracted by the ancient town Priansos, which was built at the same position. The name Belvedere means good view, derived from the stunning views towards all directions.

Αργυρή Δραχμή Πριανσίων, 4ος αι. π.Χ.,
με κεφαλή Περσεφόνης και φοίνικα, δελφίνι κ.τ.λ.

Αργυρή Δραχμή Πριανσίων, 4ος αι. π.Χ.,

Αργυρό δίδραχμο Πριανσίων 330 – 300 π.Χ., με Περσεφόνη και Ποσειδώνα

Αργυρός στατήρας Πριανσίου 330 - 300 π.Χ., με Περσεφόνη και Ποσειδώννα

12. Η ΡΑΥΚΟΣ

Η Ραύκος βρισκόταν στη θέση του σημερινού χωριού Άγιος Μύρων, επαρχίας Μαλεβιζίου νομού Ηρακλείου, 18,8 χλμ. Νοτιοδυτικά του Ηρακλείου. Η ύπαρξή της μαρτυρείται και από το βίο του Αγίου Μύρωνα, ο οποίος γεννήθηκε εκεί. Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχηκικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: <<Η Ραύκος είναι μεσόγεια πόλη της Κρήτης, το εθνικό όνομα είναι Ραύκιος και Ραυκία>> (Στ. Βυζάντιος). Κατά το Σκύλακα (Περίπλους 47), βρισκόταν στα νότια της Κνωσού, κοντά στη Γόρτυνα. <<Προς βορέαν Όαξος και Κνωσός, προς δε νότον Γόρτυνα, Ραύκος.>>. Ο Αιλιανός (Περί ζώων, ΧΦII, 35) αναφέρει ότι η Ραύκος βρισκόταν αρχικά σε άλλο μέρος, αλλά οι πρώτοι κάτοικοί της αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψου, γιατί σε εκείνο το μέρος υπήρχαν πολλές μέλισσες, και ίδρυσαν μια νέα πόλη, ανάμεσα στην Κνωσό και στη Γόρτυνα, πρβ: “Εν λόγοις Κρητικοίς Αντίνωρ λέγει, τη των καλουμένων Ραυκίων πόλει, έκ τινος δαιμονίας προσβολής, επεφοιτήσαι μελιττών σμήνος, αίπερ ουν καλούνται χαλκοειδείς’ εγχρίμππουσαι δε άρα αυτοίς τα κέντρα, είτα με πικρότατα λυπείν ωσπερνούν’ εκείνους δε, την προσβολή ου φέροντας, αναστήναι της πατρίδος και μεν τοι και εις χώρον ελθειν άλλον, και οικείσαι φιλία της μητρίδος, ίνα Κρητικώς είπω, Ραύκον εν αυτή της Κρήτη, ει και του χωρίου ο δαίμων ήλαυεν αυτούς, αλλά γουν τελείως αποσπασθήναι του ονόματος υπομείναντας”. (Αιλιανός Ζώων Ιστορ. Βιβ. χvii. Κεφ. Χχχv.) Και ο Βυζαντινός Γραμματικός Τζέτζης την αναφέρει Δραύκη.

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Ραύκος, αναφέρει τα εξής: «Ραύκος. Η Ραυκος ήτο πόλις κειμενη εν τω μεσω της νήσου, ένθα ειχε κτιστή υπό ανθρωπων εξωρισμένων από τους τόπους των εξ αιτίας των μελισσών, επειδή λέγουσιν, ότι εν σμήνος μελισσών χαλκοειδών καλουμενων, αφ’ ου ήλθε και κατέστη εις αυτήν την νήσον, προσσταγμενου από καμμίαν θεότητα, εστενοχώρησε τόσον πολύ τους κατοίκους, ώστε εβιάσθησαν να παραιτήσωσι τον τόπων των, και να μειοικήσωσιν εις άλλο μέρος, όπου έκτισαν μίαν πόλιν, και την ωνόμασαν Ραύκον, από το όνομα του τόπου τούτου εις τον οποιόν είχαν γεννηθή. Ο Γόλτσιος αναφέρει, ότι ειδε ένα νόμισμα παλαιότατον, του οποιού η επιγραφή ανέφερε περί ταύτης της πόλεως». Ο Dapper αναφέρει επίσης: “Το μεν καλούμενον Λυκάστιον, προσίνειμαν Ραυκίοι..... Επολέμησαν κατά τον καιρόν τούτον Κνώσσοι μετά Γορτυνίων προς τους Ραυκίους (Πολύβιος Κεφ. XLV in excerptis legationum.)

Στατήρας Ραύκου Κρήτης, 430 - 300 αι. π.Χ., με το θεό της θάλασσας, τον Ποσειδώνα να ιππεύει άλογο και την τρίαινά του (Alpha bank).

Στατήρας Ραύκου Κρήτης, 430 π.Χ., με το θεό της θάλασσας Ποσειδώνα ίππιο και την τρίαινά του

Ο Ποσειδώνας, σύμφωνα το Διόδωρο Σικελιώτη (Βίβλος 5, 69) κ.α., ήταν εν ζωή άνθρωπος στην Κρήτη και μάλιστα αρχικά δάμαζε άλογα και γι αυτό λέγονταν και «ίππιος». Κατόπιν ο πατέρας του (ο Κρόνος) του ανέθεσε να κάνει ναυτικές εργασίες και επειδή τις έκανε πολύ καλά, μετά το θάνατο και τη μετάστασή του θεοποιήθηκε - ανακηρύχθηκε θεός της θάλασσας. Δηλαδή εδώ έγινε κάτι ως έγινε και με την ανθρώπινη και μεταφυσική φύση του Χριστού, του Αγ, Νικολάου κ.τ.λ.

**Αργυρός στατήρας Ραυκου 320 - 270 π.,Χ.
Με το θεό Ποσειδώνα**

**Αργυρός στατήρας Ραουκου 300 π.,Χ.
Με το θεο Ποσειδώνα σε ιππο**

**Στατήρας Ραουκου, 330 – 270 π.Χ.,
με το Θεό Ποσειδώνα έφιππο**

13. Η ΤΥΛΙΣ(Σ)ΟΣ

Η Τύλισος σήμερα είναι μεγάλος κάππος οικισμός και ομώνυμο Δημοτικό διαμέρισμα του Δήμου Τυλίσου του νομού Ηρακλείου στην επαρχία Μαλεβιζίου. Μάλιστα αποτελεί και την έδρα του Δήμου αυτού. Το σημερινό χωριό διασώζει ακέραιο το προελληνικό όνομα της αρχαίας πόλης, στα ερείπια της οποίας έχει κτιστεί. Το γεγονός ότι το όνομα της αρχαίας πόλης διατηρείται μέχρι σήμερα σημαίνει ότι η περιοχή δεν έπαψε να κατοικείται. Στα ενετικά αρχεία, αναφέρεται με διάφορες παραλλαγές της ονομασίας. Το 1271 σε συμβόλαιο προπώλησης κρασιού, αναφέρεται ως Tilise, και σε συμβόλαιο του 1301 αναφέρεται ως Dilisi. Στο «Κατάστιχο των Εκκλησιών και των Μοναστηριών του Κοινού» αναφέρεται ως Dilese (1248), Delese (1268) και Tilisso (1450). Σε έγγραφο του Δουκικού Αρχείου του Χάνδακα του 1374 αναφέρεται ως Tilisso. Ο Φραντσέσκο Μπαρότσι το 1577 την αναφέρει ως Teles. Στην απογραφή του Καστροφύλακα

(1583), αναφέρεται ως Telese με 546 κατοίκους (Κ102). Στην αιγυπτιακή απογραφή του 1834 αναφέρεται ως Tyliisso με 90 χριστιανικές και 10 μουσουλμανικές οικογένειες. Η Τύλισος βρισκόταν και βρίσκεται πάνω στο δρόμο ο οποίος συνέδεε την κεντροανατολική Κρήτη με την δυτική. Ο δρόμος, αφού περνούσε από την Τύλισο, διέσχισε ένα φαράγγι και έφτανε στον Σκλαβόκαμπο και τις Γωνιές και στη συνέχεια στην Αξό. Τα νομίσματα της δείχνουν ότι οι κάτοικοι της Τυλίσσου στα αρχαία χρόνια λάτρευαν κυρίως την Ήρα και τον Απόλλωνα.

Αργυρός στατήρας Τυλίσου, 330 - 270 π.Χ., με Ήρα και Απόλλωνα

**Αργυρός στατήρας Τυλίσου 330 - 270 π.Χ.,
Με Ήρα και Απόλλωνα**

Αργυρός στατήρας Τυλίου 330 – 270 v. Chr,
Με Ήρα και Απόλλωνα

14. Η ΒΗΝΗ ή ΒΙΕΝΟΣ (ΒΙΑΝΝΟΣ ΚΡΗΤΗΣ) ΚΑΙ ΒΙΕΝΝΗ (VIENNE)

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά» αναφέρει ότι στην Κρήτη υπάρχει η πόλη «Βιέννος» (σήμερα λέγεται «Βιάννος»), η οποία ονομάστηκε έτσι από το Βιέννο, που ήταν ένας από τους Κουρήτες, δηλαδή ένας από αυτούς που ανέθρεψαν το Δία στη Δίκη, το βουνό στο οποίο βρίσκεται η πόλη αυτή και κατ' άλλους από τη βία που άσκησαν εκεί στον Άρη (τον έδεσαν) οι αδελφοί Ώτος και Εφιάλτης, τα παιδιά του Ποσειδώνα και γι αυτό τελούνταν εκεί, ακόμη και στην εποχή του Στ. Βυζάντιου, τα καλούμενα εκατομόφνια προς τιμή του Άρη. Ακολούθως, όταν έπεσε στην Κρήτη αυχμός (= ανυδρία, η ξηρασία-ερήμωση), οι Βιαννίτες έκαναν αποικίες και σε άλλα μέρη. Μερικοί από αυτούς αποίκησαν στον Υδρούντα της Ιταλίας (υπενθυμίζεται ότι στην Ιταλία υπήρχε η μεγάλη Ελλάδα) και σ' αυτούς, αφού δόθηκε χρησμός, που έλεγε να κατοικήσουν σε πολύ ελώδη τόπο, πήγαν στο Ροδανό ποταμό της Γαλλίας, που ήταν ελώδης τόπος, και εκεί την πόλη που έκτισαν την ονόμασα Βιέννα, επειδή μια από τις παρθένες που ήταν μαζί τους και ονομαζόταν Βιάννα στη στιγμή που χόρευε έγινε χάσματος και την κατάπιε («ελήφθη **χορεύουσα υπό τίνος χάσματος**») και την πόλη αυτή μνημονεύει ο Ευσέβιος Καισαρείας στην «Εκκλησιαστική Ιστορία», πρβ: «Βιέννος, πόλις Κρήτης, οι μιν από Βιέννου του των Κουρήτων ενός, οι δε από της περί τον Άρη γενομένης βίας, ον ενταύθα (δεδέσθαι) φασίν από Ώτου και Εφιάλτου των παιδων Ποσειδώνος, και μέχρι και νυν τα καλούμενα εκατομόφνια θύεται τω Αρει. ο πολίτης Βιέννιος, οι δε τιμάς αποπέμπειν τω τε μιλιώ Δί και Βιεννίω. έστι και ετέρα πόλις εν Γαλλία, αυχμού γάρ ποτε την σύμπασαν Κρήτην κατασχόντος εις έτερους τόπους απωκίζοντο, οικήσαι δε τινας Υδρούντα της Ιταλίας ούπω πεπολισμένον. χρησμού δ' αυτούς δοθέντος, όπου ελωδέστατον

τόπον θεάσονται, κατοικήσαι, ελθόντες ουν επί τον Ρόδανον ποταμόν της Γαλλίας ελώδη όντα οικήσαι, και την πόλιν ούτως ονομάσαι, επειδή μία των συν αυτούς παρθένων, Βιάννα, καλουμένη, χορεύουσα υπό τινος χάσματος ελήφθη, ης μνημονεύει πόλεως Ευσέβιος εν τη εκκλησιαστική ιστορία (V1). το εθνικόν ομοίως Βιέννιος, ει μη κατά τον εγχώριον τύπον Βιεννήσιος, ως Λουγδουνήσιος, της δε Βιέννης Βιενναίος.» (Στέφανος Βυζάντιος, «Εθνικά ή Περί Πόλεων».)

Η Βιέννος ή Βιάννος της Κρήτης, η ιδιαίτερη πατρίδα του μεγάλου μας λογοτέχνη Ι. Κονδυλάκη, ως γνωστόν, είναι κωμόπολη, που αποτελείται από δυο οικισμούς, την Άνω και την Κάτω Βιάννο με 1.181 κατοίκους (2001). Σήμερα η Άνω Βιάννος είναι η έδρα του Δήμου Βιάννου, που αποτελείται από 18 οικισμούς: Άνω και Κάτω Βιάννος, Άνω και Κάτω Σύμη, Έμπαρος, Αμιρά – Άρβη, Άγιος Βασίλειος, Ξενιάκος, Μιλιαράδων, Ξενιάκος, Αφρατί, Μάρθα, Πεύκος, Χόντρος κ.λπ.. Έχει έκταση 221.539 στρεμμάτων, ή 2,7% της συνολικής έκτασης της Κρήτης, και 5.500 κατοίκους (2011).

Η Γαλλική Βιένν(ος) ή Βιέννη (Vienne, γαλλική προφορά: νζην, βιέν) είναι περιοχή, ο 86ος νομός της Γαλλίας, αλλά και πόλη στη νοτιοανατολική Γαλλία. Η Γαλλική πόλη Βιέννη βρίσκεται 32 χιλιόμετρα (20 μίλια) νότια της πόλης Lugdunum (σημερινή Λυών), στις όχθες του ποταμού Ροδανού (Rhône) και παλιά ήταν ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Πριν από την άφιξη εκεί των Ρωμαίων, η Vienne ήταν η πρωτεύουσα του άλλοτε ελληνικοί και μετά γαλατικού κρατιδίου των καλούμενων Αλλοβρόγων (Allobroges), το οποίο μετατράπηκε από τον Ιούλιο Καίσαρα σε ρωμαϊκή επαρχία το 47 π.Χ. Σήμερα λέγεται και Iserre. Πλην της Γαλλικής πόλης Βιέννης υπάρχει και η πόλη Βιέννη (Wien) στον ποταμό Δούναβη, πρωτεύουσα της Αυστρίας, η οποία, επειδή είναι πρωτεύουσα κράτους, είναι και πιο γνωστή και πιο πολυπληθής. Η Γαλλική Βιέννη ήταν μια σημαντική πρώιμη επισκοπική έδρα στα πρώτα χρόνια του Χριστιανισμού και ο θρυλικός πρώτος επίσκοπος της, ο Crescens, ήταν σύντροφος του Παύλου. Το 177 μ.Χ. οι εκκλησίες της Βιέννης και της Λυών απηύθυναν επιστολή προς εκείνες της Ασίας και της Φρυγίας όπου γίνεται μνεία του διακόνου της Vienne (βλέπε: Ευσέβιος της Καισαρείας, Εκκλησιαστική Ιστορία). Στα αρχαία λεξικά διαβάζουμε: <<Ουιένα η, Vienna. Πόλις πρωτεύουσα της χώρας των Αλλοβρόγων εν τη Ναρβωνίτιδι Γαλλία κειμένη επί του Ροδανού ποταμού, τα νυν Vienne. Στράβων δ (<<... πάλιν δ' επικρατήσας ο 'Ροδανός εις την Ουιενναν...>>), Πτολ. Β, 10. Πλιν.>>.

Ο ποταμός Ροδανός (γαλλικά: Rhône, γερμανικά: Rhone) πηγάζει στον παγετώνα του Ρον, στην Ελβετία, σε υψόμετρο 2.209 μέτρων, στο ανατολικό άκρο του καντονιού του Βαλαί, στις Ουρανικές Άλπεις. Διατρέχει έκταση 290 χιλιομέτρων εντός της χώρας αυτής και χύνεται στη Λίμνη Λεμάν απ'όπου και βγαίνει λίγο μετά το πέρασμά του από τη Γενεύη, ενώ στη συνέχεια εισέρχεται στη Γαλλία. Είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός που να χύνεται στη Μεσόγειο, μετά το Νείλο.

**Νόμισμα της
Βιάννου με
θεά Αθηνά ή
τον Κουρήτη
Βιάννο και το
μονόγραμμα
της πόλης**

**Νόμισμα της
Βιάννου με
θεά Αθηνά ή
τον Κουρήτη
Βιάννο και το
μονόγραμμα
της πόλης**

Β. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

1-. Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ (ΑΡΧΑΙΑ ΙΕΡΑΠΥΤΝΑ)

Α. Η ΕΠΑΡΧΙΑ, Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Η πρώην Επαρχία και νυν δήμος Ιεράπετρας είναι μια από τις τέσσερις διοικητικές περιοχές που αποτελείται σήμερα ο Νομός Λασιθίου με έδρα την πόλη της Ιεράπετρας και με μεγαλύτερους οικισμούς τις Μάλλες, την Καλαμάκα, κ.α.

Η πόλη Ιεράπετρα, που επί αρχαίας Ελλάδος λεγόταν Ιεράπυτνα και σήμερα στη δημοτική λέγεται Γεράπετρος, ήταν και είναι παραλιακή πόλη στη νότια ακτογραμμή της Κρήτης προς το ανατολικό της μέρος και συγκεκριμένα στους νοτιοανατολικούς πρόποδες του ιερού όρους της Δίκτης, όπου γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Θεός Δίας, στο σημερινό Νομό Λασιθίου. Συγκεκριμένα βρίσκεται 100 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά από το Ηράκλειο, 242 χιλιόμετρα από τα Χανιά και 36 χιλιόμετρα νότια από τον Άγιο Νικόλαο. Είναι η αρχαιότερη πόλη της Κρήτης, όπως θα δούμε πιο κάτω, και επί αρχαίας Ελλάδας ήταν μια από τις σημαντικότερες πόλεις της Κρήτης - μετά από την Κνωσό, τη Γόρτυνα και την Κυδωνία. Σήμερα είναι η μεγαλύτερη πόλη του Νομού Λασιθίου, η

τέταρτη της Κρήτης (μετά το Ηράκλειο, τα Χανιά και το Ρέθυμνο) και η νοτιότερη της σημερινής Ελλάδας.

ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ ΣΗΜΕΡΑ

Ως διευρυμένος Δήμος είναι ο πρώτος στο Νομό Λασιθίου και ο τέταρτος της Κρήτης με 25.013 κατοίκους: Δημοτική ενότητα Ιεράπετρας 21.324 και Δημοτική ενότητα Μακρύ Γιαλού 3.689. (απογραφή 2011).

Η Ιεράπετρα ήταν πάντα έδρα της ομώνυμης επαρχίας, της οποίας σήμερα το μεγαλύτερο τμήμα αποτελεί τον καλούμενο Δήμο Ιεράπετρας. Με το ΦΕΚ Α 239 - 07.11.2011, οι τοπικές Κοινότητες Πεύκων, Χρυσοπηγής, Λιθινών και Περβολακίων αποχώρησαν από το Δ. Ιεράπετρας και εντάχθηκαν στον όμορο Δήμο Σητείας.

Εξαιτίας της εφορίας του εδάφους της, του ήπιου κλίματός της και της εργατικότητας των κατοίκων της έχει γίνει πλούσιο γεωργικό, εμπορικό, οικονομικό, πνευματικό και πολιτιστικό κέντρο. Επίσης αποτελεί σπουδαίο εμπορικό κέντρο εξαγωγής πρώιμων αγροτικών προϊόντων προς την Ευρώπη, αλλά και έναν από τους δημοφιλείς τουριστικούς προορισμούς της Κρήτης εξαιτίας των εξαιρετικών και ήρεμων παραλιών της, καθώς και της φιλοξενίας των κατοίκων της. Στην περιοχή της ανήκουν μερικά από τα σημαντικότερα οικοσυστήματα της ανατολικής Μεσογείου, όπως η νήσος Χρυσή, το δάσος του Σελάκανου που είναι το μεγαλύτερο και το σπουδαιότερο στην Κρήτη, τα όρη της Θρουπτής κ.α.

Η Ιεράπετρα το 1508 μ.Χ. καταστράφηκε από σεισμό 7,5 ρίχτερ και έχασαν τη ζωή τους 30 χιλιάδες άνθρωποι. Δούκας της Κρήτης ήταν τότε ο Ιερώνυμος Δονάτος. Επίσης στο σεισμό του 1780 μ.Χ. καταστράφηκε το κάστρο της Ιεράπετρας και σκοτώθηκαν 300 Τούρκοι.

Β. Η ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΥΤΝΑΣ ή ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ

Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΤΙΣΗ ΙΕΡΑΠΥΤΝΑΣ

Η Ιεράπυτνα ή νεότερα Ιεράπετρα είναι η αρχαιότερη πόλη της Κρήτης, αφού οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι κτίστηκε στους μυθικούς χρόνους από τον Κύρβα, που ήταν ένας από τους Ιδαίους Δακτύλους ή Κουρήτες, τους πρώτους κατοίκους της Κρήτης. Ο Στράβων (I, C 472, 19) συγκεκριμένα αναφέρει ότι η Ιεράπυτνα κτίστηκε από τον Κύρβα, που ήταν ένας από τους εννέα Κορύβαντες ή Τελχίνες που έφερε η θεά Ρέα από τη Ρόδο στην Κρήτη προκειμένου να αναλάβουν την ανατροφή του Δία στο όρος Δίκη και γι αυτό μετά αυτοί μετονομάστηκαν Κουρήτες, πρβ:

«Ο Ησίοδος αναφέρει πως ο Εκάτερος και η κόρη του Φορωνέα γέννησαν πέντε κόρες και από αυτές βγήκαν, οι Νύμφες οι Σάτυροι και οι Κουρήτες. Ο συγγραφέας της Φορωνίδας (= ο Ελλάνικος ο Μυτιληναίος) αναφέρει τους Κουρήτες ως αυλητές και Φρύγες. Άλλοι τους λένε εντόπιους και με χάλκινες ασπίδες. Άλλοι λένε τους Κορυβάντες Φρύγες, κι όχι τους Κουρήτες. Τους θεωρούν Κρητικούς και λένε ότι πρώτοι αυτοί στην Εύβοια φόρεσαν χάλκινα όπλα. Γι αυτό και τους είπαν Χαλκιδαίς. Άλλοι λένε πως οι Τιτάνες έδωσαν στη Ρέα ένοπλους διακόνους από τη Βακτριανή ή κατ' άλλους από την Κολχίδα, τους Κορύβαντες. Στα Κρητικά κείμενα οι Κουρήτες λέγονται τροφί του Δία και φύλακες. Η Ρέα τους έστειλε στην Κρήτη από τη Φρυγία. Άλλοι λένε ότι στη Ρόδο ήταν εννιά Τελχίνες. Ακολούθησαν τη Ρέα στην Κρήτη, ανέθρεψαν το Δία και μετονομάστηκαν Κουρήτες. Ο Κύρβα(ντα)ς, ένας σύντροφός τους που ίδρυσε την Ιεράπυτνα, έδωσε αφορμή στους Πρασίους να λένε ανάμεσα στους Ρόδιους ότι οι Κορύβαντες ήταν δαίμονες, παιδιά του «Ήλιου και της Αθηνάς. Κάποιοι λένε τους Κορύβαντες παιδιά του Κρόνου κι άλλοι παιδιά του Δία και της Καλλιόπης, ταυτόσημους με τους Καβείρους.....»..... (Στράβων, Γεωγραφικά βιβλίο Ι', σ 472, ΙΙΙ, 19).

Αργυρό τετράδραχμο Ιεράπετρας 200 - 67 π.Χ. με τη θεά Τύχη, φοίνικα και τον αετό του Δία. Σύμφωνα με τον Ησίοδο η θεά Τύχη ήταν μια από τις κόρες του Ωκεανού και της Τηθύος. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο (10η Ωδή), που την αποκαλεί «Φερέπολιν», ήταν κόρη του Δία του Ελευθερίου και μητέρα των Ωρών. Στους ορφικούς ύμνους συναντάται ως κόρη του Ευβουλέως. Θεωρούνταν θεότητα ευμενής, που προστάτευε και τις πόλεις και γι αυτό φέρεται να φορά διάδημα πυργωτό (συμβολίζει τα τείχη της πόλης). Ως ευμενής θεά του πεπρωμένου λατρευόταν με την επωνυμία «Αγαθή Τύχη».

Ο Στράβων αναφέρει επίσης ότι η Πύτνα ήταν ο λόφος όπου κτίστηκε η Ιεράπυτνα και ο οποίος μαζί με το όρος Δίκη απ' όπου ο Δίας ονομάστηκαν ο Δίας «Δικταίος» και το ιερό του στην Πραισό «ιερό του Δικταίου Διός», βρίσκονται στην οροσειρά Ίδη της Κρήτης, της οποίας οι κορυφές (ή άλλως δάκτυλοι) ήταν αφιερωμένες στη μητέρα των θεών (τη Ρέα, τη μάνα του Δία). Δηλαδή με την ονομασία Ίδη εδώ ο Στράβων εννοεί όχι το βουνό Ίδη (= Ψηλο-

ρείτης), αλλά την οροσειρά Ίδη της Κρήτης όπου ανήκουν η Δίκη, όπου γεννήθηκε ο Δίας, το όρος Διός (Γιούχτας) όπου υπήρχε ο τάφος του Δία, το Ιδαίον όρος (= ο Ψηλορείτης) κ.α., πρβ: «Ίδη όρος υπάρχει στην Τρωάδα και στην Κρήτη. Δίκη είναι τόπος στη Σκηψία και όρος στην Κρήτη. Λόφος της Ίδης είναι η Πύτνα, απ' όπου και η Ιεράπυτνα η πόλη.....». (Στράβων, Γεωγραφικά Ι', C 471, ΙΙΙ 20).

Ο Στέφανος Βυζάντιος (Εθνικά) αναφέρει ότι οι άλλες ονομασίες της Ιεράπυτνας ήταν Κύρβα, από το όνομα του κτίστη της, Πύτνα, από το όνομα του λόφου όπου κτίστηκε, Κάμιρος, από το όνομα της πόλη της Ρόδου απ' όπου καταγόταν ο Κύρβας και Ιερά από το ότι αρχικά ήταν κατοικία του ιερέα της θεάς

Ρέας: «Ιεράπυτνα, πόλις Κρήτης, η πρότερον Κύρβα, εἴτα Πύτνα, εἴτα Κάμιρος, εἶθ' οὕτως Ιεράπυτνα. το ἐθνικόν Ιεραπύτνιος». (Στέφανος Βυζάντιος, Εθνικῶν).

Από τις επιγραφές και τα νομίσματα της Ιεράπυτνας προκύπτει επίσης ότι στην Ιεράπυτνα λατρευόταν βασικά ο Δικταῖος Δίας και οι λοιποὶ ολύμπιοι θεοί: Εστία, Ἥρα, Αθηνά κ.λπ., καθώς και ότι ο Κύρβας. Σύμβολα της πόλης, όπως προκύπτει από τα νομίσματά της ήταν η κεφαλή του Δικταίου Δία, το δέντρο φοίνικας, ο αετός (του Δία) και ο κλάδος ελιάς:

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΡΚΟ ΛΑΤΙΩΝ - ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ (111-110 π.Χ.): <<...ὄρκος· ομνύω τον Ζήνα τον Κρητα[γ]ενία και ταν Ἥ[ρα]ν και Ζήνα[ν] Δι[κ]ταῖον και Ζήνα Οράτρι[ον] και Ποτειδάν και Αμφι[τρ]ίταν και Αθναίαν [Ω]λεριάν και Ε]λευθυίαν και Απόλλ[ων]α Πύτιον και Λατών και Ἄρτεμιν και Ἄρεα και Ἄ[φ]ροδίταν και Ἐ[ρ]μάν και [το]ς Κωρήτας [και] τας Νύμφας και τος ἄλλος θεὸς πάντας και [π]άνσας· ἡ μὰν ἐγὼ [το]ς Λατίους ἐμμένωσι ἐν ταῖ φιλαί και συμμαχίαι και τοις ὄρκοις [και] β]ροαθη[σ]ίω απλῶς και ἀδόλως και κ[α]τὰ γα[ν] και κατὰ θάλασσαν [και] τις και [το]ι[ς] [Λ]ατίους ἢ ἐφ[έρ]πη ἢ ἐπὶ πόλιν ἢ ἐπὶ χ[ώ]ρα[ν] ἴη, οὐ προλιψίω οὐτ' ἐμ πολέμω οὐτ' ἐν εἰρήν[αι] [ἀ]λλ' ἐμμένω ἐν τοις ὄρκοις και φιλαί ταῖ σ[υ]γκειμέναι. εὐορκίονσι μὲν [ἦ]μεν [πο]λλὰ κάγαθά, ἐφορκίονσι δε [τὸ] ἐναντίον....>>

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΡΚΟ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ - ΩΛΕΡΙΩΝ, 2ος π.Χ. αι.: «Ομνύω ταν Εστίαν και Ζάνα Οράτριον και Ζάνα Δικταῖον και Ἥραν και Αθναίαν Ωλεριάν και Αθναίαν Πολιάδα και Αθναίαν Σαλμωνίαν και Απόλλωνα Πύτιον και Λατώ και Ἄρτεμιν και Ἄρεα και Αφροδίταν και Κωρήτας και Νύμφας και τος Κύρβαντας και θεούς πάντας και πάσας. Ἡ μαν ἐγὼ ευνοήσω τοις ἐπίπασι Ιεραπυτνίους τον ἅπαντα χρόνον, απλῶς και ἀδόλως και δη τον αὐτὸν φίλον και ἐχθρόν ἐξω και πολεμήσω ἀπὸ χώρας παντὶ σθένει,....>>

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΡΚΟ ΤΩΝ ΛΥΚΤΙΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ ΜΕ ΡΟΔΙΟΥΣ (2ος αι. π.Χ.): <<... ὄρκος Λυκτίων· ομνύω ταν Ἐστίαν και Ζήνα Ὀράτριον και Αθναίαν Ωλεριάν και Ζήνα Μογ[ν]ίτιον και Ἥραν και Αθναίαν Πολιάδα και Απόλλωνα Πύτιον και Λατώ και Ἄρεα και Αφροδίταν και Κωρήτας [και] Νύμφας] και θεὸς πάντας και πάσας· ἡ μὰν ἐγὼ συμμαχήσω τοις Ιεραπυτνίους τον πάντα χρόνον ἀπλ[ό]ως και ἀδόλως και τον αὐτὸν φίλον και ἐχθρόν ἐξῶ και πολεμήσω ἀπὸ χώρας οὐ κα και ὁ Ιεραπύτνιος και το δίκαιον δωσῶ και ἐμμενῶ ἐν τοις συνκειμένοις, ἐμμενόντων και των Ιεραπυτνίων. ἐπιορκόντι μὲν ἡμεν τος θεὸς ἐμμάνιας και γίνεσθαι πάντα τὰ ὑπεναντία, εὐορκῶσι δε τὸς θεὸς ἰλέος ἡμεν και γίνεσθαι πολλὰ {πολλὰ} κάγαθά. ὄρκος Ιεραπυτνίων· ὀμνύω ταν Ἐστίαν και Ζήνα Ὀράτριον και Αθναίαν Ὀλεριάν και Ζήνα Μοννίτιον και Ἥραν και Αθναίαν Πολιάδα και Ἀπόλλωνα Πύτιον και Λατώ και Ἄρεα και Αφροδίταν και Κωρήτας και Νύμφας και θεὸς πάντας και πάσας· ἡ μὰν ἐγὼ συμμαχησῶ τοις Λυκτίους τὸν πάντα χρόνον ἀπλῶς και ἀδόλως και τὸν αὐτὸν φίλον και ἐχθρόν ἐξῶ και πολεμησῶ ἀπὸ χώρας οὐ κα και ὁ Λύπτιος και τὸ δίκαιον δωσῶ και ἐμμενῶ ἐν τοῖς συνκειμένοις, ἐμμενόντων και Λυκτίων. ἐπιορκόντι μὲν τὸς θεὸς ἐμμανίας ἡμεν και γίνεσθαι πάντα τὰ ὑπεναντία, εὐορκῶσι δε τος θε[ὸ]ς [ιλέος] ἡμεν και γίνεσθαι πολλὰ κάγαθά....>>

ΣΥΝΘΗΚΗ ΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΜΕ ΟΡΚΟ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ – ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ - ΛΥΤΙΩΝ

47 [= 2555] Fragmentum in agro Hierapytnio repertum. Βοσκη.

.....ων |
 .....αν δις οπο |
 ..... [τάν] ισοπολιτείας και τόν ὄρκον ἀγγραφάντων |
 ..... [ἐξ] σάλας λιθίνας τρεῖς καί! |
 5 τάν μὲν θέντων οἱ Ἱεραπυτνίον ἐν Ἱεραπύτνῃ ἐν τῷ ἱερῷ
 τῆς Ἀθαναί[ας] τῆς Πολιάδος, τάν δὲ ἄλλαν οἱ κατοικόν-
 τας Ἱεραπυτνίον | ἐν Γόρτυνι ἐν τῷ ἱερῷ τῷ Ἀσκληπιῷ, τάν
 δὲ τρίταν κοινῇ | ἐν Λυττοῖ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθαναίας.
 αἱ δὲ εἰ κα δέξῃ βολευομένους ἐπὶ τῷ κοινῷ συμφέροντι
 10 ἐπιδιορθώσαι ἢ ἐτελεῖν ἢ ἐνβραλέν, μὴ ἑνορκον ἔστω. οἳ
 δὲ ἐπιγράφαιμεν, ἑνορκον τε ἔστω καὶ | ἐθνον. ὄρκος·
 ὀμνῶ τάν ἐστίν και Τάνα Ὅρατριον και Τάνα | Δικταίον
 και Ἥραν και Ἀθαναίαν Ὠλερίαν και Ἀθαναίαν Πολιάδα |
 και Ἀθαναίαν Σαλμωνίαν και Ἀπόλλωνα Πύθιον και Λατώ
 και Ἀρτεμῖν και Ἄρεα και Ἀφροδίταν και Κωρήτας και
 15 Νύμφας και τὸς Κυρβάντας και θεὸς πάντας και πάσας·
 ἢ μὴν ἐγὼ εὐνοησῶ τοῖς ἐπίπασαι Ἱεραπυτνίον τὸν ἅπαντα
 χρόνον ἀπλόως και ἀδύλως, και δὴ | τὸν αὐτὸν φίλον και
 ἐχθρὸν ἐξῶ και πολεμησῶ ἀπὸ χώρας παντὶ | σθένει, οὐ και
 οἱ ἐπιπάντες Ἱεραπυτνίον, και τὸ δίκαιον ὁσοῦ και | ἐμμενῶ
 20 ἐν τοῖς συγκαίμενοις και οὐ κακοτεχνήσῶ οὐδὲν τὸν | ἐν τῆδε
 τῇ ἰσοπολιτείᾳ γεγραμμένων οὔτε λόγῳ οὔτε ἔργῳ | οὐδὲ ἄλλῳ
 ἐπιτραπῶ ἐκὼν και γινώσκων παρερέσει οὐδεμιᾷ | οὐδὲ τρό-
 πῳ οὐδενί. αἱ δὲ τι ἐπιτορκήσαιμι, τὸν ὄμοσα ἢ τὸν συνει-
 θέμαν, τὸς τε θεὸς τὸς ὄμοσα ἐμμανίας ἦμεν και ἐξόλλυ-
 σθαι | κακίστῳ ὀλέθρῳ και μῆτε γάν μῆτε δένδρεα καρπὸς
 25 φέρεν μῆτε γυναίκας τίκτεν κατὰ φύσιν, τῶν τε πολέμῳ μῆ
 με σῶσον νέεσθαι· εὐορκῶσι δὲ ἄμιν τὸς τε θεὸς ἰλέος ἦμεν
 και γίνεσθαι πάντα ἀγαθὰ. |

Foedus inter civitatem Hierapytniorum et cleruchos eorum factum,
 qui ubi habitaverint, deleta priore parte vs. 7 ignoratur. — 7 ἐν

<< ..... Ὅρκος. Ὀμνῶ τάν Ἐ-
 στίαν και Τάνα Ὅρατριον και Τάνα Δι-
 κταίον και Ἥραν και Ἀθαναίαν Ὠλερίαν
 και Ἀθαναίαν Πολιάδα και Ἀθαναίαν
 Σαλμωνίαν και Ἀπόλλωνα Πύθιον και
 Λατώ και Ἀρ[τε]μῖν και Ἄρεα και Αφροδί-
 ταν και Κωρήτας και Νύμφας και τὸς
 Κυρβάν[τας] και θεὸς πάντας και πάσας
 ἢ μαν ἐγὼ εὐνοήσω τοῖς ἐπί πασι Ἱερα-
 πυτνίον τὸν ἅπαντα χρόνον ἀπλόως και
 ἀδύλως, και δὴ τὸν αὐτὸν φίλον και ε-
 χθρὸν ἐξῶ και πολεμήσω ἀπὸ χώρας
 παντὶ ἰσθένει, ου και οἱ ἐπιπάντες Ἱερα-
 πυτνίον. και τὸ δίκαιον ὁδῶσω και ἐμμενῶ
 ἐν τοῖς συγκαίμενοις και ου κακοτεχνήσῶ
 οὐδεν τῶν ἐν τῆδε τα ἰσοπολιτεία γε-
 γραμμένων οὔτε λόγῳ οὔτε ἔργῳ ουδέ
 ἄλλῳ ἐπιτραπῶ ἐκὼν και γινώσκων πα-
 ρευρέσει οὐδεμιᾷ ουδέ τρόπῳ οὐδενί. Αἱ
 δὲ τι ἐπιτορκήσαιμι, τῶν ὄμοσα ἢ τῶν
 συνθεῦμαν, τὸς τε θεὸς τὸς ὄμοσα ἐμμη-
 νίας ἦμεν και ἐξόλλυσθαι κακίστῳ ὀλέθρῳ
 καὶ μῆτε γάν μῆτε δένδρεα καρπὸς φέρεν
 μῆτε γυναίκας τίκτεν κατὰ φύσιν, τῶν τε
 πολέμῳ μῆ με σῶσον νέεσθαι. Εὐορκῶσι δὲ
 ἄμιν τὸς τε θεὸς ἰλέος ἦμεν και γίνεσθαι
 πάντα ἀγαθὰ...>>

(Delectus inscriptionum Graecarum propter dialectum memorabilium composuit
 by Paul Cauer)

Η ΜΕΤΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΠΥΤΝΑΣ ΣΕ (Γ)ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ

Ο Ελληνο-ρωμαίος γεωγράφος Κλαύδιος Πτολεμαίος στο «Γεωγραφικά» (LIB. III. CAP. 16.17, τόμος Α, Creta - Κρήτη) περιγράφοντας παραλιακά την Κρήτη, σχετικά με την νότια παραλία της Κρήτης, αναφέρει επακριβώς τα εξής: <<..... Ψύχιον, Ηλέκτρα ποταμού εκβολαί, Ματαλία, Λέων άκρα ή Λεία, Καταρράκτου ποταμού εκβολαί, Ληθαίου ή Λιθαίου ποταμού εκβολαί, Ἴνατος πόλις, Ιερὸν ὄρος, Ιερά Πέτρα (ή Πύτνα), Ερυθραίου ὄρος, Ἀμπελος άκρα, Ἴτανος πόλις.>>. Κατόπι αυτού και δεδομένου ότι ο Πτολεμαίος ἔζησε το 127 – 151 μ.Χ., ἄρα η ονομασία «Ιερά Πέτρα», ἀπ’ ὅπου προήλθε το σύνθετο Ιεράπετρα, εμφανίζεται ἐπὶ Ρωμαϊοκρατίας (69 π.Χ. - 330 μ.Χ) και αρχικά ως ὄνομα περιοχῆς, ἀφοῦ ο Κλαύδιος δὲν λέει ότι η «Ιερά Πέτρα (ή Πύτνα)» εἶναι πόλη, ἀλλὰ περιοχῆ, Ο Κλαύδιος ὅπου η παραλιακή περιοχή που αναφέρει εἶναι και πόλη το αναφέρει -ξεκαθαρίζει αὐτό, λέει π.χ. «Ἴνατος πόλις».

Η ονομασία Ιεράπυτνα ή Ιεράπετρα της πόλης πρέπει να προήλθε ἀπὸ το ότι η Ιεράπυτνα ἔγινε ἔδρα της Επισκοπῆς που ἀποτελέστηκε ἀπὸ την ἔνωση της Επισκοπῆς Ιεραπύτνης ή Ιεράς και της επισκοπῆς (Σ)ητείας > Ἰτειας ή

Πέτρας. Και σήμερα ακόμη η εν λόγω Επισκοπή λέγεται και «Ιεροσητείας με έδρα την Ιεράπετρα, ενώ από την άλλη υπάρχει και η επισκοπή Πέτρας με έδρα τη Νεάπολη, που προήλθε από τη διάσπαση αυτή της Ιεράπυτνας. Η αρχαία πόλη της Σητείας βρίσκονταν εκεί που σήμερα λέγεται Πετράς και ως εξ αυτού ονομαζόταν και Πέτρα. Επί ενετοκρατίας οι επαρχίες Σητείας και Ιεράπυτνας αποτελούσαν ένα νομό, μια επισκοπή. Σήμερα πάλι αποτελούν μια επισκοπή. Η ονομασία «Γεράπετρος» είναι δημοτικός τύπος της ονομασία «Ιεράπετρας», που συναντάται επί τουρκοκρατίας., όμως η ονομασία Ιεράπετρα συναντάται για πρώτη φορά επί Ρωμαιοκρατίας.

<<Η Ιεράπυτνα. Η Ιεράπυτνα, καλουμένη ομοίως Κύρβα, ή Κύρσα, Πύτνα και Κάμαρα , υποθέεται, ότι ην η ίδια πόλις, την οποίαν ο Πτολεμαίος καλεί Ιεράν Πέτραν. Ο Στράβων λέγει, ότι ευρίσκετο εις εν ύψωμα, το οποίον ονομάζει πύτναν, και ότι πιστεύει να ην μέρος του όρους της Ίδης. Τα ερείπια ταύτης της πόλεως φαίνονται ότι εις τας ημέρας μας. Η Ιεράπυτνα ή εν δυνατόν φρούριον της νήσου, όταν ο Μέτελλος επιχείρησε να κυριεύση την νήσον της Κρήτης αλλά την σήμερον είναι μόνον κοινόν χωρίον υπ' ονόματι Γεράπετρα.>>. (ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ Εκ του Γαλλικού, ΙΒ. Τόμ. ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, υπό Μ. ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ, 1846).

Δίδραχμο Ιεράπυτνας, 200 - 67 π.Χ.

Σύμφωνα με τον Ησίοδο η θεά Τύχη ήταν μια από τις κόρες του Ωκεανού και της Τηθύος. Σύμφωνα με τον Πίνδαρο

(10η Ωδή), που την αποκαλεί «Φερέπολιν», ήταν κόρη του Δία του Ελευθερίου και μητέρα των Ωρών. Στους ορφικούς ύμνους συναντάται ως κόρη του Ευβουλέως. Θεωρούνταν θεότητα ευμενής, που προστάτευε και τις πόλεις και γι αυτό φέρεται να φορά διάδημα πυργωτό (συμβολίζει τα τείχη της πόλης). Ως ευμενής θεά του πεπρωμένου λατρευόταν με την επωνυμία «Αγαθή Τύχη».

Δραχμή (όμοιας όψης είναι και δίδραχμο) Ιεράπετρας 2/1ος αι. π.Χ. με θεά Τύχη

Αργυρό δί-
δραχμο Ιερά-
πυτνας, 2ος -
αι. π.Χ.

Αργυρό τετρά-
δραχμο Ιερά-
πυτνας, 2/1ος
αι. π.Χ.
Με θεά τύχη
και αετό, φοί-
νικα, ελιά κ.α.

Αργυρό τετρά-
δραχμο Ιερά-
πυτνας, 2/1ος
αι. π.Χ., με θεά
Τύχη

Αργυρό τετρά-
δραχμο Ιερά-
πυτνας, 2/1ος
αι. π.Χ., με θεά
Τύχη, φοίνικα
κ.α.

Γ. Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΩΣ ΤΗ ΡΩΜΑΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Η Ιεράπτυνα ήταν μια από τις 3-6 πιο σπουδαίες πόλεις-κράτη της αρχαίας Κρήτης, μετά από τη Κνωσό, τη Γόρτυνα, την Κυδωνία και τη Λύκτο ή Λύττο, κάτι που συνεχίστηκε και επί Ελληνιστικής εποχής, όπως πιστοποιείται από τα νομίσματα που έκοψε και από το ψήφισμα του 185 π.Χ. που έγινε μεταξύ των Κρητικών πόλεων και του βασιλιά Ευμένη II της Περγάμου: «Γορτύνιοι, Κνώσιοι, Φαίστιοι, Λύττιοι, Ραύκιοι, Ιεραπύτνιοι.....».

Η Ιεράπτυνα μετά την κατάργηση της Μινωικής Πολιτείας, όπου όλες οι φυλές της Κρήτης ήταν ένα ενιαίο σύνολο, έγινε κράτος-πόλη και κατά την καλούμενη ελληνιστική περίοδο (4 - 1ος αι. π.Χ.) έκοβε δικά της νομίσματα. Το 145-140 π.Χ. κατέστρεψε τη γειτονική της πόλη Πραισό και την ενσωμάτωσε στη δική της επικράτεια και από τότε άρχισε η άνοδος της Ιεράπτυνας και η εξέλιξή της σε μια από τις σημαντικότερες κρητικές πόλεις (Στραβ. 10, 479). Το 201-200 π.Χ. συμμάχησε με τη Ρόδο, η οποία προσπαθούσε να καταστείλει την πειρατεία. Από το κείμενο της συνθήκης-συμμαχίας μεταξύ των κρητικών πόλεων και του Ευμένη της Περγάμου Μ. Ασίας που υπογράφηκε το 183 π.Χ. Στην επικράτειά της περιήλθαν επίσης η Λάρισσα και η Ώλερος. Η γειννίαση όμως με την Ίτανο οδήγησε σε εχθροπραξίες για τα όρια των δυο περιοχών, που ρυθμίστηκαν μόνο το 112/111 π.Χ., παρά τις συνεχείς προσπάθειες των Ρωμαίων.

Η Ιεράπετρα υποτάχθηκε τελευταία από όλες τις κρητικές πόλεις στους Ρωμαίους, το 68/67 π.Χ. Εκεί είχε καταφύγει από τα Χανιά, ο τότε ήρωας της

Κρήτης Λασθένης, όπου τον νίκησαν οι Ρωμαίοι με το Μέτελλο λόγω υπέρτερων δυνάμεων. Ειδικότερα οι Ρωμαίοι υπέταξαν την Ιεράπυτνα έπειτα από μια πρώτη αποτυχημένη προσπάθεια του Μάρκου Αντώνιου. Στην τελευταία μάχη που δόθηκε στην πόλη το 67 π.Χ. ο στρατηγός Αριστίων ηττήθηκε από τον Κόιντο Μέτελλο. ο Αριστίων διέφυγε με το στόλο του, αλλά εξαιτίας της κακοκαιρίας τα πλοία του καταστράφηκαν και ο ίδιος συνελήφθη. Η πόλη τελικά καταστράφηκε από τους Ρωμαίους και λίγο αργότερα ξαναχτίστηκε. Η κατάκτηση της Ιεράπυτνας σήμανε την οριστική υποταγή της Κρήτης στους Ρωμαίους. Η Κρήτη έγινε τότε Επαρχία της Ρώμης μαζί με την Κυρηναική και με Ανθύπατο Διοικητή και με έδρα τη Γόρτυνα. Τον 1ο μΧ αιώνα ιδρύθηκε στην Ιεράπετρα η (Αρχι)επισκοπή Ιεραπύτνης από τον Άγιο Τίτο, τον πρώτο επίσκοπο Κρήτης.

Δ. Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Όταν οι (Β)ενετοί > Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη (1211 – 1669) τη χώρισαν διοικητικά σε έξι μέρη, τα καλούμενα «sexterii/sesterii», όπως ακριβώς ήταν χωρισμένη και η μητρόπολη Βενετία, ένα των οποίων ήταν το « Σεξτέριο Canaregio ή S. Apostolo (των Αγίων Αποστόλων), που περιλάμβανε τις τούρμες (Επαρχίες) Settia, Gerapetra, Mirabello, Lasiti (Σητεία, Ιεράπετρα, Μιραμπέλλο, Λασιθί). Τις πληροφορίες αυτές μας τις δίνει ο Ιταλός ερευνητής Cornelius το 1755 στο έργο *Creta Sacra* βασισμένος στην *Historia Candiane* έργο του 16ου αιώνα του ιστορικού Ανδρέα Κορνάρου. Το 14^ο αιώνα άλλαξε η ενετική διοικητική διαίρεση της Κρήτης και από 6 νομούς που ήταν διαιρέθηκε τώρα σε τέσσερις (τα καλούμενα 4 territory), μια των οποίων ήταν και ο νομός Σητείας (Territory di Sitia) και ο οποίος αποτελούνταν από τις Επαρχίες (Καστελανίες) Σητείας και Ιεραπέτρας,, καθώς αναφέρουν ο Ολλανδός Olfert Dapper στο «Περιήγησις Κρήτης» (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel»), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη ως κατάσκοπος πριν πέσει στα χέρια των Τούρκων, ο Ιταλός ιστορικός Fl. Cornelius (*Creta Sacra*), P. Castrolilaca («Regno di Candia») κ.α.

Στην «Περιγραφή Κρήτης» που συνέταξε ο βενετο-κρητικός ευγενής και λόγιος Franceso Barozzi το 1577-1578 (Έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης), σχετικά με την περιοχή της Ιεράπετρας, αναφέρονται τα εξής χωριά: «Χωριά της Καστελανίας της Ιεράπετρας: Ανατολή, Απάνω χωριό Ιεράπετρας, Καλαμαύκα, Καλόγεροι, καπίστρι, Κάτω Χωριό Ιεραπέτρας, Καβούσι, Γιανίσι, Μακρυλιά, Μάλλες, Μεσελέροι, Ποταμοί (Απάνω ποταμός, Κάτω Ποταμός), Πρίνα, Επισκοπή Σύνολο 16.»

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη λίγο πριν πέσει στα χέρια του Τούρκων, στο βιβλίο του «Olfert Dapper: "Naukeurige Beschryving der Eilanden inde Archipel der Miidlantsche Zee" 1688 first edition with Dutch text», μετάφραση από το Μ. Βερνάδο με τον τίτλο: «Ο. Δαπερ Description exacte des isles de l'Archipel», «Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βενάρδου του Κρητός, αναφέρει ότι η Ιεράπετρα ή Γεράπετα αποτελεί μια από τις δυο Επαρχίες ου νομού (teritorio) Σητείας, και επίσης ότι στην Ιεράπετρα υπήρχε και φρούριο, πρβ : «... Η Επαρχία ταύτης της πόλεως, η παρ' Ιταλούς il Territorio di Setia καλουμένη, διαχωρίζεται από την του Χάνδακος δια του

ποταμού Μίρτου, και είναι ανωμαλοτάτη, εξ αιτία των βουνών και των κοιλάδων, από τα οποία είναι γεμάτη. Περιέχει δε εν φρούριον ή μικράν οχυράν πόλιν, **καλουμένη Ιεράπετραν ή Γεράπετραν, και 70 χωρία** μικρά εις όλην την έκτασιν του θέματός της. επί Ενετών είχε διοικητήν με τον τίτλο του Rettore (Ιππέως).....».

ΤΟ ΕΝΕΤΙΚΟ ΚΑΣΤΡΟ ΣΗΤΕΙΑΣ

Το φρούριο της Ιεράπετρας ονομάζεται από τους ντόπιους «Καλές», που είναι ονομασία τούρκικη, όμως το εν λόγω φρούριο είναι ανοικοδόμηση του ενετικού, αφού επί Ενετών υπήρχε και μάλιστα αρκετά μεγάλο κάστρο (φρούριο) στην Ιεράπετρα. Παλαιότερη μαρτυρία για την ύπαρξη του φρουρίου Ιεραπέτρας που έχουμε εντοπίσει μέχρι στιγμής είναι του 1341, άρα το Καστέλι Ιεραπέτρας είχε κτιστεί ήδη επί ενετικών χρόνων, κάπου 1211 - 1300. Αναφέρεται στο βυζαντινό έγγραφο που δημοσίευσε το 1860 ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος στα «ιστορικά Σκιαγραφήματα» και με τον τίτλο «Απόσπασμα εξ ανεκδότη συγγραφής, επιγραφομένης «Τα Πάθη της Κρήτης επί Ενετών», όπου γίνεται λόγος για παράδοση των φρουρίων Μιραμβέλλου και Ιεραπέτρας στους επαναστάτες κατά την επανάσταση των Ψαρομηλίγγων, 1341-1347 μ.Χ., πρβ: «**Πολιορκίας τεθείσης εις Σιτείαν, η πόλις παρεδόθη προς τούς Ψαρομήλιγγας την αυτήν δε τύχην υπέστησαν μετά παρέλευσιν μηνών τινων ή Ρεθύμνη, και τα Χανία, πλην δυο έτερων φρουρίων, του της Ιεράπετρας και του Μιραμβέλλου (ολίγον απεχόντων των ορέων του Λασιθίου), άπερ περιήλθον το επόμενον έτος εις τας χείρας των ανταρτών. Εν συντόμω, τα πράγματα προέβησαν ούτως εκ συμφώνου και μετά τοιαύτης δραστηριότητας, ώστε εντός μιας εξαιτίας, τω 1347, παν ίχνος λατινισμού, εκκλησιαστικού τε και διοικητικού, και τιμαριωτικού, εξηλείφθη καθόλην την νήσον...».**

Το ως άνω γεγονός αναφέρεται και στο τότε σχολικό βιβλίο «Γεωγραφία και Ιστορία της Κρήτης» του Ιωάννη Κονδυλάκη (έκδοση 1908) << Το 1341 νέα επανάστασις ήρχισεν υπό την αρχηγίαν του Λέοντος Καλλέργη..... Η επανάστασις εξηκολούθησεν υπό την διευθυνσιν των αδελφών Ιωάννου και Μιχαήλ Ψαρομηλίγγων, οίτινες εκυρίευσαν τα φρούρια της Σιτείας, της Ιεραπέτρας, του Μιραμβέλλου, του Ρεθύμνου και των Χανίων. Αλλά το 1347 συνεκροτήθη εις τα ανατολικά της νήσου μεγάλη μάχη, καθ' ην οι Κρήτες ενικήθησαν και εφονεύθησαν οι Ψαρομήλιγγοι.>>

Ε. Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΕΞΗΣ

Η Επαρχία της Ιεράπετρας επί τουρκοκρατίας (1669 – 1898), όμως μέχρι το 1868, ήτοι μέχρι τη δημιουργία του νομού Λασιθίου που τότε η Ιεράπετρα υπήχθη στο Νομό Λασιθίου, υπαγόταν μαζί με όλες τις άλλες της ανατολικής Κρήτης: Ρίζου, Λασιθίου, Μιραμπέλλο και Σητείας στη Διοίκηση (νομό) του Μεγάλου Κάστρου ή άλλως Χάνδακα (Ηρακλείου). Μόλις εδραίωσαν οι Τούρκοι τη θέση τους στην Κρήτη τη χώρισαν σε τρεις νομούς: Χάνδακα (Ηρακλείου), Ρεθύμνου και Χανίων και το 1868 σε πέντε: Σφακίων, Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου. Την εποχή της Τουρκικής κατοχής αφενός ανακαινίστηκε το φρούριό της και συνάμα χτίστηκε μέσα στον οικισμό ένα τζαμί, το

οποίο υπάρχει ακόμη στην παλιά πόλη. Απέναντί του βρίσκεται η βρύση του Τούρκου Δημάρχου Καρακάση. Στην πλατεία Δημαρχείου υπάρχει ακόμη ένα κτήριο που είναι γνωστό με την ονομασία Μεχτέπι ή Οθωμανική Σχολή και κτίστηκε το 1899 για τα τουρκόπουλα, όπου σήμερα στεγάζεται η Αρχαιολογική Συλλογή.

Στην πρώτη απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671, ήτοι δυο χρόνια μετά που κατέλαβαν το 1669 το νησί της Κρήτης, ύστερα από διαταγή του Μεγάλου Βεζύρη Κιοπρουλή Πασά και με σκοπό να μετρηθούν οι υπόδουλοι πλέον Κρήτες και να τους μπει κεφαλικός φόρος ή τούρκικα χαράτσι (βλέπε Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου», Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. Β', επίσης : Ν. Σταυρινίδης Κρητικά Χρονικά ΚΒ, σ. 119-132), βλέπουμε να αναφέρεται ότι στη Διοίκηση Σητείας (Liva Istiye) αφενός υπάγονταν οι Επαρχίες Σητείας (Nahiye Istiye), Ιεράπετρας (Nahiye Yerapetre), Μιραμπέλλου (Nahiye Meranblo), Λασιθίου (Nahiye Lasit) και Ρίζου (Nahiye Rizu) και αφετέρου υπήρχαν Πλούσιοι 2490, μεσαίας τάξεως 2041, Πτωχοί εργαζόμενοι 614 = Σύνολο άτομα 5.146.για πληρωμή κεφαλικού φόρου. Στην απογραφή αυτή δεν απογράφονταν οι γυναίκες, τα παιδιά, οι ανήμποροι και οι παπάδες, επειδή δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν φόρο.

Λαμβάνοντας υπόψη, λέει ο Ν. Σταυρινίδης, ότι κάθε φορολογήσιμο άτομο έχει 4 άτομα κατά μέσο όρο που συντηρεί, άρα ο πληθυσμός της Διοίκησης Σητείας ήταν $5146 \times 4 = 20.584$ κάτοικοι. Ο πληθυσμός αυτός φαίνεται λίγο, επειδή λόγω του πολέμου πολλοί Κρήτες τότε είχαν αποδήμει σε άλλα μέρη, κυρίως στη Βενετία.

Στην Επαρχία Ιεράπετρας, σύμφωνα με την απογραφή του 1671, αναφέρονται 24 χωριά με τους εξής πλούσιους και πτωχούς:<< Συνοικία (Nefs Ierapetra): Άγιος Νικόλαος Ιεράπετρας (πρωτεύουσα) άτομα 72, Άγιος Γεώργιος 48, Άγιος Σπυρίδων 38, Αγία Τριάς 21, Απάνω Κυρές 54, Κάτω Κυρές 24, Χριστός 12,. Η συνοικία αυτής ταύτης της Ιεράπετρας (Nefs Yerapetre): Πλούσιοι 159, Μεσαίας τάξεως 85, Πτωχοί εργαζόμενοι 22. Σύνολον 266. Χωριά: Καβούσι άτομα 62, Πισκοπή 41, Βασιλική 2, Μοναστηράκι 8, Κάτω χωριό 50, Αποστολιανά 3, Απάνω Χωριό 17, Γιανίτσι 41, Κεντρί 29, Άγιος Ιωάννης 7, Καπίστρι 16, Μακρηλιά 10, Μεσελέρους 29, Ανατολή 44, Καλαμαύκα 17, Άσαρη 13, Μάλες 101. Όλα τα χωριά: Πλούσιοι 440, Μεσαίας τάξεως 282, Πτωχοί εργαζόμενοι 64. Σύνολον άτομα 786>>.

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΙΔΗ: Ο φιλικός ηγέτης της επανάστασης του 1821-1830 Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα, του περί Αυτονομίας των Κρητων» αναφέρει ότι κατά τους κρητικούς απελευθερωτικούς αγώνες του 1821-1830 η Ιεράπυτνα ήταν η τέταρτη σε πληθυσμό πόλη της Κρήτης (Ηράκλειο, Κυδωνία, Ρέθυμνο και μετα Ιεράπυτνα): «η πόλις Ιεράπυτνα σχηματίζει πόλιν, ούσαν τετάρτην των υπαρχουσών της Κρήτης πόλεων κατά τον πλυθυσμόν». Αναφέρει επίσης ότι η Ιεράπυτνα ήταν η τελευταία πόλη της Κρήτης που υπέκυψε στους Ρωμαίους, γιατί εκεί είχε καταφύγει αρχικά από την Κυδωνία και μετά από την Κνωσό ο τότε ήρωας της Κρήτης Λασθένης κατά τους Ρωμαϊκούς πολέμους με το Μέτελλο. , όπου τον νίκησαν οι Ρωμαίοι με το Μέτελλο λόγω υπέρτερων δυνάμεων.

Η ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΙΑΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΤΟΥ 1834

Ο πληθυσμός της Ιεράπετρας στην αιγυπτιακή απογραφή της Κρήτης του 1834, απογραφή την οποία διέσωσε-κατέγραψε ο περιηγητής Ρόμπερτ Πάσλεϋ (Robert Pashley Esq. («Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834), είχε τις εξής οικογένειες (οικογένειες, όχι άτομα) : «ΙΕΡΑΠΕΤΡΑ (Καστέλι) 1125 οικογ., 840 Χριστ. 285 Μουσουλμ..»

Το καστέλι 300, Ανατολή 60, Μάλες 200, Καλαμαύκα 100, Μεσελέροι 40, Ιστρυνας 20, Μακρυλιάς 1^ο, Καπίστρι 15, Βασιλική 25, Καβούσι 100, Μοναστηράκι 10, Επάνω χωριό 50, Κάτω Χωριό 70, Επισκοπή 25, Παπαδιανά 15, Άγιος Ιωάννης 40, Λαννίτσι 10, Κενδρί 35. Σύνολο 1125

Στη «Γεωγραφία της Κρήτης υπό Εμμ Σ. Λαμπρινάκη», η οποία εκδόθηκε «Ρέθυμνα 1890», άρα επι εποχής Τουρκοκρατίας ακόμη στην Κρήτη, διαβάζουμε:

«ΔΗΜΟΣ ΙΕΡΑΠΥΤΝΗΣ ή ΙΕΡΑΠΕΤΡΑΣ. Το πάλαι εκαλείτο η πόλις Κύρβα απο τον θεμελιωτήν αυτής Κορύβαντα, είτα Πύτνα, Κάμηρος, Ιεραπυτνα, Ιεράπετρα τανυν δε Γεράπετρα και Καστέλι. Ήτο δε επίσημος δια την οχυρότητά της και εις ταύτην κατέφυγεν ο ήρωας Λασθένης εκδιωχθείς εκ της Κνωσού υπό του Μετέλλου τω 66 π.Χ. (29 Μαΐου). Αλλά τρομερός σεισμός κατέστρεψαν αυτήν το 1508 (29 Μαΐου). **Τω 1647 εκυριεύθη υπο των Τούρκων, ότε ωνομάσθη Γεράπετρα.** Των 1780 (24 Οκτωβρίου) έτερος σεισμός κατέστρεψαν αυτήν. Των δε 1822 (4Δεκ/βρίου) επολιόρκησαν αυτήν μάτην ο Α. Κουσκουμπές, ο Ν. Ζερβός, ο Βουζουμάρκος, ο Α. Σημιανός, ο Ν. Ανδριανός, ο Ιω. Μακρύς και ο Ιω. Κοντός πολλούς νεκρούς καταλιπόντες. Κώμαι άξιας μνείας του δήμου τούτου είναι το Κενδρί παρα τον ποταμόν Κέδρην ένθα οι Κρήτες εφόνευσαν 5 Τούρκους τω 1822 (2 Δ/βρίου), Μεσελέρα (Μεσελερούς), Καλογέρος, Γιαννίτσι, όθεν δια τον Περιστερεώνος εισέρχονται εις Σιτείαν. Προς Μ. της Ιεραπύτνης κείται η νήσος Χρύσα (Γαδηρόνη, Γαδειρόνησος, Γαΐδουρονήσι) οροπεδίον χαμηλόν και πετρώδες, επιτηδεία μόνο εις βοσκήν ποιμνίων, είχε δε αλικάς (αλατοπηγεία) μέχρι το 1840. Μικρονήσι Α. μικρά και ξηρά νήσος όθεν το όνομα. Ο δήμος ούτος εξαπλούμενος εν τη Ιεραπυτνιακή πεδιάδι (15 μιλίων μήκους και 4 πλάτους) είναι εύφορος εις δημητριακά και δενδρόφυτος, είχε όμως κλίμα πολύ νοσηρόν ένεκα της Αλικής λίμνης και πινών ελών. Εν δε τη πόλει λειτουργεί αρχαιολογικός Σύλλογος προ τριετίας».

Στο σχολικό βιβλίο επι εποχής Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) «**ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΡΗΤΗΣ ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΛΕΛΕΔΑΚΙ, ΧΑΝΙΑ 1905**» αναφέρεται:

«Επαρχία Ιεραπέτρας. Πρωτεύουσα είναι η Ιεράπετρα (2.164 κάτ.) επί της θέσεως της αρχαίας Ιεραπύτνης, μιας των αρχαίων πόλεων κατά τα μέρη ταύτα. Έδρα του Επισκόπου Ιεράς και Σητείας, Υποτελωνείου και Ελληνικού Σχολείου. Έχει μικρόν τεχνητόν λιμένα. Ανατολή (659 κατ.) έδρα Δήμου. Μάλλαις (853 κατ.) κειμένη παρά τα ερείπια της αρχαίας πόλεως Μάλλα. Καλαμαύκα (538 κάτ.). Μεσελέροι μικρά κώμη παρά την οποίαν έκειτο η αρχαία πόλις Ωλερος. Κάτω χωριό (497 κάτ.) έδρα δήμου...».

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 1900: Στην απογραφή επί Κρητικής Πολιτείας της 4/6/1900, σύμφωνα με την τελευταία διορθωτική ανακοίνωση που έγινε το Σεπτέμβριο

του 1904 από το Δ/ντη της Ανωτέρας Δ/σης Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας Αντ. Σκαμνάκη, ο Δήμος Νεάπολης είχε 4409 κατ., ο του Αγίου Νικολάου 4897 κατ. και ο Δήμος Ιεραπέτρας τους εξής κατοίκους: Ιεράπετρα 1128 άνδρες (329 μωαμ.) + 1036 γυναίκες (279 μωαμ.) = 2164, Γιαννίτσι 100 + 103 = 303, Καπίστρι 67+53 = 120, Κεντρί 117 + 117 = 234, Λεπροχώρι 34 + 25 = 59, Μακρυλιάς 45 + 37 = 82, Μεσελέροι 128 + 126 = 254, Μετόχια 112 + 87 = 199, Ιερά Επισκοπή Ιεράς και Σητείας 10 καλόγεροι, Μονή φανερωμένης 13. Σύνολον 1416 άνδρες + 1297 γυναίκες (συν 338 άνδρες μωαμ + 287 μωαμεθανές) = 3338.

2-. Η (Σ)ΗΤΕΙΑ – ΣΕΤΙΑ/ ΣΙΤΙΑ > ΗΤΕΙΑ, ΗΤΙΣ

Α. Η ΕΠΑΡΧΙΑ, Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ

Η πρώην επαρχία Σητείας και νυν δήμος Σητείας είναι μια από τις τέσσερεις διοικητικές περιοχές που διαχωρίζεται ο Νομός Λασιθίου, η ανατολικότερη του νομού και της νήσου Κρήτης, με έδρα την πόλη της Σητείας και με μεγαλύτερους οικισμούς το Παλαίकाστρο, τη Ζίρο κ.α.

Η ΣΗΤΕΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Η πόλη της Σητείας, η ιδιαίτερη πατρίδα του ποιητή επι Ενετοκρατίας Β. Κορνάρου, είναι μια πάρα πολύ ωραία, παραλιακή και αμφιθεατρική κωμόπολη της ανατολικής Κρήτης, η οποία βρίσκεται λίγο πριν από την εσχατιά της βορειοανατολικής ακτογραμμής της Κρήτης και συγκεκριμένα στο δυτικό μυχό του φερώνυμου κόλπου Σητείας, 70 χλμ. ανατολικά του Αγίου Νικολάου Λασιθίου. Σήμερα αποτελεί έδρα του ομώνυμου δήμου, που σύμφωνα με την απογραφή του 2011 έχει τον εξής πληθυσμό: Δήμος Σητείας 19.051: δημοτική ενότητα Σητείας 15.023, δημοτική ενότητα Ιτάνου 2.164, δημοτική ενότητα Λεύκης 1864 κάτοικοι.

Τα χωριά της πρώην Επαρχίας Σητείας μαζί με κάποια γειτονικά της Επαρχίας Ιεραπέτρας, με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-97 (ΦΕΚ 244 Α') :

«Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης», αποτέλεσαν τρεις δήμους: Σητείας, Ιτάνου και Λεύκης. Ο δήμος Σητείας αποτελούνταν από τον τότε δήμο Σητείας και τις κοινότητες: 1. Αγίου Γεωργίου, 2. Αχλαδίων, 3. Έξω Μουλιανών, 4. Κασιδωνίου, 5. Κρυών, 6. Λάστρου, 7. Μαρωνίας, 8. Μέσα Μουλιανών, 9. Μυρσίνης, 10. Πισκοκεφάλου, 11. Πραισού, 12. Ρούσσας Εκκλησίας, 13. Σκοπής, 14. Σταυρωμένου, 15. Σφάκας, 16. Τουρλωτής, 17. Χαμεζίου, οι οποίοι καταργήθηκαν Έδρα του δήμου ορίζονταν ο οικισμός Σητεία του τέως δήμου Σητείας.

Ο Δήμος Σητείας, σύμφωνα με το Ν. 3852/4-6-2010 (ΦΕΚ Α' αρ. φυλ 87/7-6/2010): «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης» και του οποίου η ισχύς άρχιζε από 1 Ιανουαρίου 2011, έχει έδρα τη Σητεία και αποτελείται από τους πρώην δήμους α. Ιτάνου β. Λεύκης και Σητείας. (με το Π.Δ. 105/2011, ΦΕΚ 239/1-11-2011, οι Τοπικές Κοινότητες Πεύκων, Χρυσοπηγής, Λιθινών και Περβολακίων αποχώρησαν από το Δήμο Ιεράπετρας και εντάχθηκαν στον όμορο Δήμο Σητείας)

Η Σητεία διαθέτει μικρό αεροδρόμιο, μέσω του οποίου συνδέεται με την Αθήνα και τα νησιά του Αιγαίου, καθώς και ένα πολύ καλοφτιαγμένο λιμάνι, τόσο για επιβατικά πλοία που συνδέουν την περιοχή με τον Πειραιά και άλλα νησιά, όσο και για ψαρόβαρκες, που δίνουν και έναν ιδιαίτερα γραφικό τόνο στην περιοχή.

Η Σητεία και η ευρύτερη περιοχή της διαθέτει πάρα πολλά αξιοθέατα: τον ενετικό στρατώννα (φρούριο με οικίες, ενετικά "Καζάρμα".) το γραφικό λιμάνι με τα ταβερνάκια και τα καταστήματά του, τα ερείπια του Μινωικού οικισμού στον Πετρά, το Μινωικό Νεκροταφείο στην Αγία Φωτιά, το σπήλι της Μεσομινωικής περιόδου στο Χαμέζι, την Αρχαία Πραισό, όπου υπήρχε ιερό του Δικταίου Διός, του θεού της φιλοξενίας, την Εκκλησία των Αγίων Πάντων στην ομώνυμη παραλία, τη Μονή Τοπλού, με τα θαυμάσια ψηφιδωτά και τις εικόνες της, καθώς και το μουσείο της μονής, το Αρχαιολογικό και Λαογραφικό Μουσείο, το Φοινικόδασος στο Βάι, μοναδικό στο είδος του σε ολόκληρη την Ευρώπη, το Μινωικό οικισμό στο Παλαίκαстро, το Μινωικό Ανάκτορο στο Ζάκρο, τον αρχαιολογικό χώρο της Ιτάνου, τα γραφικά χωριά του Μοχλού, του Παλαικάστρου και της Ρούσσας Εκκλησίας κ.α. Όλα αυτά είναι και η αιτία που η Σητεία αποτελεί ένα από τα πιο αξιόλογα τουριστικά θέρετρα της Κρήτης.

Β. Η ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ (Σ)ΗΤΕΙΑΣ > ΉΤΕΙΑΣ

Η Σητεία ταυτίζεται με την αρχαία πόλη Ητεία ή Ητιδα που ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του Μύσωνα, ενός από τους επτά σοφούς της αρχαιότητας. Απλά η νέα πόλη δε φαίνεται να κτίστηκε πάνω στα θεμέλια της παλιάς. Η αρχαία πόλη Ήτεια ή Ήτις βρισκόταν στη βορειοανατολικό άκρο της Κρήτης, που ο Μαρκιανός το ονομάζει «κητίαν άκρα», στο δυτικό μυχό του Κόλπου Διδύμου ή της Σητείας, κοντά στο χωριό Πετράς, όπου έχουν εντοπιστεί ερείπια πολυγωνικού τείχους και άλλα λείψανα αρχαίων οικοδομημάτων. Η πόλη Ήτεια είναι και αυτή παμπάλαια πόλη της Κρήτης, όμως νεότερη από αυτές της Ιεράπετρας και της Ιτάνου που βρίσκονται πλησίον της, αφού αυτές κτίστηκαν από τους Κουρήτες, τους πρώτους κατοίκους της Κρήτης.

Σύμφωνα με το Διογένη Λαέρτιο (Βίος Φιλοσόφων 1.9.10), που επικαλείται παλαιότερους του ιστορικούς, η Ήτις ή Ήτεια είναι πόλη της Κρήτης και η πόλη αυτή ήταν η πατρίδα του Μύσωνα ενός από τους 7 σοφούς της αρχαιότητας, πρβ: «Σωσικράτης δε έν διαδόχαις (φησί) από μέν πατρός Ητείον είναι από δε Χηνέα. Ευθύφρων δε ο Ηρακλής του Ποντικού, Κρήτα φήσιν είναι Ητείαν γαρ πόλις είναι Κρήτης...».

Ομοίως ο Στέφανος Βυζάντιος (Εθνικά), 5ος αι. μ.Χ., αναφέρει ότι η Ήτις ή Ήτεια είναι πόλη της Κρήτης και η πόλη αυτή ήταν η πατρίδα του Μύσωνα ενός από τους 7 σοφούς της αρχαιότητα, καθώς αναφέρουν ο Πλάτωνας και άλλοι αρχαίοι συγγραφείς, πρβ: «Ήτεια, δήμος Λακωνικής, και της Κρήτης πόλις, όθεν ην Μύσων εις των επτά σοφών χρηματίζων. Ήτειος, ου μέμνηται Πλάτων εν τω Πρωταγόρας, Χηνέα τούτον ειπών, Δίδυμος δε συμποσιακών δεκάτω Ήτιον αυτόν καλεί».

Άποψη της πόλης της Σητείας (Città di Settia) και του Φρουρίου της (Castello di Settia), που σήμερα λέγεται (Καζάρμα). «Το Βασίλειον της Κρήτης - Cretae Regnum, Francesco Basilicata, 1618»

Ο μελετητής του Ερωτόκριτου Γιάνναρης πιστεύει πως το τελικό Σητεία προήλθε από τη γενική «της Ήτειας» ή από το «εις Ητείαν» > Σητεία, όμως η λέξη «Ήτεια έχει πνεύμα, που σημαίνει ότι το πνεύμα αυτό προήλθε από την αποβολή του αρκτικού συμφώνου, του σ-, ήτοι (Σ)ΗΤΕΙΑ > ΗΤΕΙΑ.

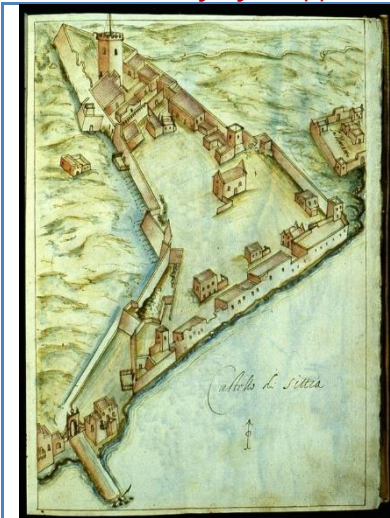
Η πόλη της Σητείας σωστά ταυτίζεται αρχαία ελληνική πόλη Ητεία ή Ήτιδα ή Σηταία, αφού από τη μια στην περιοχή της βρέθηκε επιγραφή του 3^{ου} αι. π.Χ. με ψήφισμα των Πραισίων, το οποίο ονομάζει κατοίκους ΣΗΤΑΗΤΑΣ και από την άλλη, καθώς φανερώνει η ετυμολογία της λέξης « Ήτεια» (στη αρχαία γραφή έχει πνεύμα) το όνομα Ήτεια προήλθε από το (Σ)ήτεια > Ήτεια με αποβολή του αρκτικού σ-, κάτι όπως και (Σ)ολούς > Ολούς > Ελούντα, (Β)ενετία > Ενετία, (σ)άλος, (σ)άλας > (sardine, σαρδέλα) > άλας - αλάτι, (χ)άρος > Άρης κ.λπ.. Ο λόγος άλλωστε που η λέξη «ήτεια» στα αρχαία Ελληνικά γραφόταν με πνεύμα, μόνο που αυτή η αποβολή δεν πέρασε και στους Ιταλούς (Ρωμαίους, Γενουάτες, Ενετούς), γιατί αυτοί διατήρησαν το Setia > Sitia, οπότε, όταν αυτοί κατέλαβαν την Κρήτη, το έκαναν και πάλι κοινό στους Έλληνες.

Η σημερινή πόλη της Σητείας είναι κτισμένη στα ερείπια της Σητείας των ενετικών χρόνων, όπως προκύπτει και από τις γκραβούρες της πόλης της Σητείας του F. Basilicata 1618, του Olfert DAPPER 1688 κ.α. Η αρχαία ελληνική

(Σητεία > Ήτεια βρισκόταν κάπου ένα χιλιόμετρο ενδότερα της νήσου, την οποία κατέστρεψαν οι Σαρακηνοί μαζί με τις άλλες τις παράλιες πόλεις της Κρήτης προκειμένου να την καταλάβουν. Όταν οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη το 1211 δημιούργησαν στο λιμάνι της Σητείας borgo (= οχυρωματικός οικισμός με δήμο στον οποίο όσοι έμεναν είχαν συγκεκριμένες υποχρεώσεις), κάτι όπως έγινε και με borgo του Castello Mirabello – S. Nicolo (Καστέλι Μιραμπέλλου ή Άγιο Νικόλαο), που ου στη συνέχεια αναπτύχθηκε η Ενετική Σητεία.

Ο Μαρκιανός Μενίππος, 4ος αι., στο έργο του «Σταδιασμός, Κρήτης Περιήλιος» (Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Peripli qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum) περιγράφοντας την περιοχή της Κρήτης από τη Χερσόνησο έως το ακρωτήριο Σαμώνιο (Σίδερο) αναφέρει επακριβώς τα εξής:

Στα ελληνικά: «... Από του Ηρακλείου εις Χερρόνησον πόλιν σταδ. λ'. ύδωρ έχει και νήσον έχουσα πύργον λιμένα. Από Χερρονήσου εις Σολούντος σταδ. ξ'. άκρα εστίν, ύφορμον έχει. Έχει δε ύδωρ καλόν, απέχει δε από της γης σταδ. κ'. Από Σολούντος εις Καμάραν σταδ. ιε'. Από Καμάρας εις Ετέραν σταδ. κε. Από της Ετέρας επι την Κητίαν άκραν σταδ. ιε. ύφορμος εστίν, άνυδρος δε. Από της Κητίας εις Διονυσάδα σταδ. τ'. νήσοι εισί δυο έχουσα λιμένα και ύδωρ. Από Διονυσιάδος εις το Αμμώνιο όθεν περιάγειν την Κρήτην σταδ. ρκ'.».

Ο Στρατώνας (cazarma) της Σητείας (R.F. Monani, 1612). Castel Sitia

Στα λατινικά: «Ab Hieraclaeo ad Chersonnesum oppidum stadia 30 Aquam habet et insulam. quae habet turrim et aquam. A Chersonneso ad Oluntem stadia 60. Promontorium est. Habet locum appellandi et etiam aquam bonam. Abest a continente stadia 20. Ab Olunte ad Camara stadia 15. A Camara ad Eteam stad. 25. Ab Etea ad promontorium Ceteum stadia 14. Portus est sine aqua. A promontorio Ceteo ad Dionysiades stadia 300. Sunt duae insulae. Habentes portum et aquam. A Dionysiadibus ad Sammonium, unde orsi sumus periplum Creta stadia 120:

1) Σολούς: Falso scriptum est Σολούντος. Scribendum est Scylace teste Ολούντος. Sita autem fuit Haec urbs in ea menisnsula, quae nunc Spina Longa (dorsum longum) dicitur.

2) Καμάρα: Haec urbs etiam Lato dicta est. Sita autem fuit in continente, ex

advent isti peninsula.

3) Ετέρα: Non dubitamus, quin pro Ετεραν scribendum sit Έτειαν. Mensura κε falsa est.

4) Κητίαν: Videmus igitur, quod ultimum promontorium ad orientem est quodque hodie dicitur Sidero, a veteribus dictum esse Κήτεια, quod nos a κήτω ducimus, ut quasi significet promontorium, quod coeti habeat speciem.

Σαφώς η πόλη ΣΟΛΟΥΣ είναι η πόλη (Σ)ΟΛΟΥΣ > Ολούς > Ελούντα, η πόλη Ceteon είναι η πόλη Κυτειος, η πόλη ΕΤΕΡΑ είναι η πόλη ΕΤΕΙΑ (απλά στο ελληνικό κείμενο αντί για το γράμμα Ι, από γραφικό λάθος, γράφτηκε με Ρ κάτι που επιβεβαιώνεται από το λατινικό κείμενο όπου επεξηγείται ότι εδώ έχει γίνει λάθος (falso). Η πόλη ΕΤΙΑ = η (Σ)ΗΤΕΙΑ ή η ΕΘΙΑ.

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη λίγο πριν πέσει στα χέρια του Τούρκων, στο βιβλίο του «Olfert Dapper: "Naukeurige Beschryving der Eilanden inde Archipel der Miidlantsche Zee" 1688 first edition with Dutch text», μετάφραση από το Μ. Βερνάδο με τον τίτλο: «Ο. Δαπερ Description exacte des isles de l'Archipel», «Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός, σχετικά με την πόλη της Σητείας, αναφέρει τα εξής:

«Περί της πόλεως Σιτείας. **Η νυν μεν παρά των εγχωρίων Σιτεία, παρά δε Ιταλών Setia, και παρά των παλαιών Σιτειών, καλουμένη η πόλις, κατά Πλίνιον, Πτολεμαίον και Στέφανον**, κείται προς το Βόρειον της νήσου, πλησίον της Ανατολικής αυτής εσχατίας, ομού με μικρόν κόλπον του αυτού ονόματος, μετά ολίγον διάστημα, προς το Νότιον μέρος τριών μικρών νησιών ή βράχων καλουμένων Γιανίσαροι, και ογδοήκοντα μίλια Ιταλικά προς το Ανατολικόν της πόλεως Χάνδακος. Είναι δε κτισμένη επί ενός λατομίου ανωμάλου, εξέχοντος εις την θάλασσαν, ως γλώσσα γης, από την οποίαν μάλιστα και περιτριγυρίζεται σχεδόν πανταχόθεν. Αύτη δεν έχει λιμένα ειμή μόνο ένα αιγιαλόν ανοικτόν, τον οποίον οι Ιταλοί καλούσι Sricaschia, όπου τα πλοία δεν δύνανται τελείως να ασφαλισθώσι, εξ αιτίας του βορρέως, πνέοντος ως επί το πλείστον εκεί. Επί των Ενετών ήτον Επισκοπή, της οποίας ο Επίσκοπος εψηφίζετο από τον Αρχιεπίσκοπον του Χάνδακος. Η Επαρχία ταύτης της πόλεως, η παρ' Ιταλοίς il Territorio di Setia καλουμένη, διαχωρίζεται από την του Χάνδακος δια του ποταμού Μίρτου, και είναι ανωμαλοτάτη, εξ αιτία των βουνών και των κοιλάδων, από τα οποία είναι γεμάτη. Περιέχει δε εν φρούριον ή μικράν οχυράν πόλιν, **καλουμένη Ιεράπετραν ή Γεράπετραν, και 70 χωρία** μικρά εις όλην την έκτασιν του θέματός της. επι Ενετών είχε διοικητήν με τον τίτλο του Rettore (Ιππέως)».

Σημειώνεται ότι ο Dapper Olfert (1636-1689) στο πρότυπο βιβλίο «Olfert Dapper: "Naukeurige Beschryving der Eilanden inde Archipel der Miidlantsche Zee" 1688 first edition with Dutch text» αναφέρει ότι η Σητεία από τους Έλληνες λέγεται «Sitia», από τους Ιταλούς «Setia» και από τον Πλίνιο, τον Πτολεμαίο και το Στέφανο (Βυζάντιος) καλείται Κίτεον («Citeum») : «De stad Sitia, nu by de Griccken, en Setia by the Italiennen, en by de ouden, als Plinius, Ptolemeus, en Stephanus Citeum geheten».

Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει: «Κύτα, πόλις Κολχική, πατρίς Μηδείας, έστι και άλλη Σκυθίας, ο πολίτης Κυταίος, εξ ού και Κυταιεύς" πύργους εισόψεσθε Κυταιέος Αιήταο..... , έστι και Κύταιον πόλις Κρήτης».

Γ. Η ΣΗΤΕΙΑ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ (1211-1669)

Η Σητεία, όταν οι Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη, ήτοι το 1211, ενσωματώθηκε και αυτή στο Βενετικό Ρηγάτο του Κάνδια (Regno di Candia) με πρωτεύουσα το Ηράκλειο (Candia). Αρχικά, επι ενετοκρατίας, η Κρήτη χωρίστηκε διοικητικά σε 6 διοικητικές περιοχές (sexterii), τόσες όσες και οι συνοικίες της Ενετίας: Canaregio ή Αγίων Αποστόλων, S. Crofe (Σταυρού), S". Marcus (Αγίου Μάρκου), Castello (Καστέλο), S. Paulus (Αγίου Παύλου) και Dorfoduro. Οι

Επαρχίες Σητείας, Ιεράπετρας, Μιραμπέλλου και Λασιθίου αποτέλεσαν την ενιαία διοικητική περιφέρεια στην οποία δόθηκε το όνομα *Sestiere di Cannaregio*, από το όνομα μιας συνοικίας της Βενετίας, η οποία διαιρέθηκε σε 33 ιπποτείες με διοικητή τον Leonardo Feletro. Τις πληροφορίες αυτές μας τις δίνει ο Ιταλός ερευνητής Cornelius το 1755 στο έργο *Creta Sacra* βασισμένος στην *Historia Candiane* έργο του 16ου αιώνα του ιστορικού Ανδρέα Κορνάρου. Η Κρήτη από τον 14^ο αιώνα και εξής διαιρέθηκε διοικητικά σε 4 τμήματα (*territorii*): Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου (*Candia*) και Σητείας. Στο *territorio di Sitia* υπάγονταν μόνο οι Επαρχίες Σητείας και Ιεραπέτρας με πρωτεύουσα τη Σητεία. Οι Επαρχίες Μιραμπέλλου και Λασιθίου υπήχθησαν σ' αυτή του Χάνδακα. Τότε κτίστηκε και Καστέλι και στη Σητεία, που ονομαζόταν *Castel proprio di Sithie*, αφού το αναφέρει το 1415 ο *Cristoforo Buondelemonti*. Σήμερα το καστέλι αυτό ονομάζεται Καζάρμα, από το ενετικό *Caza di arma* (= οικία στρατού, στρατώνας). Μάλιστα, επειδή η Σητεία, η ιδιαίτερη πατρίδα του επι ενετοκρατίας ποιητή Β. Κορνάρου, άκμασε και προόδευσε ήδη από την αρχή της Ενετικής κατάκτησης, η Γερουσία της Ενετίας σε έγγραφό της το 1232 την αποκαλεί «*Maximum statum et lumen ejusdem insulae*», δηλαδή μεγάλο σταθμό και φως της νήσου.

Το Καστέλι και ο λιμνήν Σητείας 1688, επί Ενετοκρατίας.
DAPPER,

Olfert. Naukeurige Beschryving der Eilanden in de Archipel der Mid-delantsche Zee, en ontrent dezelve, gelegen: Waer onder de voornaemste Cyprus, Rhodes, Kandien ..., Άμστερνταμ, Wolfgangh, Waesbergen, Boom, Someren, Goethals, έκδοση 1688.

Το 1415 ο Cristoforo Buondelmonti, ιερωμένος από τη Φλωρεντία της Ιταλίας, στο «Γύρος Κρήτης» (ΜΕΡΟΣ Β: ΒΟΡΕΙΑ ΑΚΤΗ), 1415 μ.Χ., μετάφραση Μάρθα Αποσκήτη, σχετικά με την περιοχή από την Παχιά Άμμο (ή Ίστρωνα μέχρι τη Σητεία, αναφέρει τα εξής για την περιοχή Σητείας: «Περνούμε (αφήνοντας την Παχιά Άμμο ή Ίστρωνα κ.λπ.) έπειτα από ένα χαμηλό ακρωτήριο, που κοντά του ήταν κτισμένη **η οχυρή πόλη της Σητείας**. Είχε προϋπάρξει εκεί η αρχαία Σεράπολη, από την οποίαν προήλθαν κατά την εποχή του Κρόνου οι ισχυροί στον πόλεμο γίγαντες. Όχι μακριά, προς το βουνό, έχει μεταφερθεί η Επισκοπή αυτής της πόλης' σήμερα ακόμη ονομάζεται **Επισκοπή Σητείας**. Αφού είδαμε τις ακτές αυτές, διασχίσαμε ένα μεγάλο κόλπο, ως ότου στον ορίζοντα φάνηκε το νησί μέσο (Διονυσάδες), όπου παλιά βρισκόταν μια πόλη. Τώρα δε σώζεται εκεί τίποτε. Απομένουν λίγα ερείπια όπου βόσκουν κατσίκες. Τέλος προσεγγίζω κάτω από τους πρόποδες ψηλών βουνών το λιμάνι του Ηρακλείου, όπου επίσης δεν φαίνεται τίποτε. Οι σύντροφοί μου τραγουδούν και ετοιμάζονται να φθάσουν στο ακρωτήριο Σαλμώνιον (Σίδερο) ακολουθώντας ψηλές σκιερές ακρογιαλιές».

Επαρχία Σητείας				
Χωριό	κάτ.	ποπ.	Χωριό	
			κάτ.	ποπ.
			30. Pagliopeci Apano	103 2
			31. Prassus	127 1
1. Castel proprio di Sithie	1391	7		
2. Anhladia	238	2	32. Pagliopeci Catto	100 -
3. Berati	147	-	33. Rucaca	262 2
4. Armenus	428	5	34. Stravoghoxari	
5. Cria	176	-	(Stravodhoxari)	227 1
6. Carnesi	371	1	35. Schinoacapsala	162 -
7. Cazzidoni	218	1	36. Scopì	195 -
8. Calamafca	41	-	37. Soffora (Sochora?)	462 -
9. Canene	90	-	38. Sichia	207 2
10. Cattedgliona	428	8	39. Sottira	121 -
11. Candra	403	3	40. Sandali	371 3
12. Dafni	182	2	41. Siro (Ziro)	448 5
13. Drapanus	39	-	42. Sfachia	239 1
14. Ettea	564	3	43. Sclavus	54 -
15. Greas	305	3	44. Scaglia	162 -
16. Lapiitho	67	-	45. Sclavodiaco	17 -
17. Lastro	282	4	46. Trapsonda	428 2
18. Lithines	175	4	47. Turloti	313 3
19. Lissochieffalo (Pisochieffalo)	442	3	48. Turtulus	111 -
20. Lamnoni	221	1	49. Visia (Visas)	107 -
21. Lutrachi	72	1	50. Vaselus	314 5
22. Mugliana messa ditto Vardocori	291	-	51. Voila	299 4
23. Marunea	96	1	52. Xisu (Sou)	377 1
24. Mugliana Messa	498	6	53. Xerocambo	47 -
25. Macri Livadhi	67	-	54. San Zorzi Mugliana	261 1
26. Orno	217	1	55. Sfaca	- 6
27. Paraspori	261	1		
28. Piscopi Apano	191	1	Επαρχ. Σητείας	
29. Piscopi Catto	171	1	κάτοικοι 1583	13.523.
			ποπόςες 1583	8.98
				ΓΥΡΙΣΤΕ ΣΕΛΙΔΑ

Καστελανία Σητείας, απογραφή Castel proprio di Sithie το 1583 μ.χ., απο την έκθεση του Ενετού Pietro Castrolilaca, "Libro de Informatton dele cose publiche del Regno de Candia ...", 1583. (Στεργ. Σπανάκης «Μνημεία Κρητικής Ιστορίας»). Περιέχει 55 χωριά,

δακα είχε 55.000 κατοίκους, της Σητείας 18.924, ο Χάνδακας 16.000 και η Σητεία 1800.

Το 1592 στην απογραφή που έγινε μετά την επιδημία του 1592, σύμφωνα με τον Κώδικα 918 της Μαρκανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας «(biblioteca di S. Marco di Venetia Ital. Cl. VIII. Arim. 918/8392 Fo 90r», Στεργ. Σπανάκης «Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης περί του τέλους του 16ου αι.»), «η πόλη της Σητείας με την περιφέρειά της έχει τις παρακάτω ψυχές: Άνδρες αριθμ. 4628, όχι ικανοί: δηλαδή παιδιά, γέροι και γυναίκες αριθ. 12135, σύνολο 16.813».

Στην έκθεση του Γενικού προβλεπτή Nicolo Donaldlo της 5 Ιουνίου 1598 το διαμέρισμα του Χάνδακα είχε 62.730 κατοίκους, εκείνο της Σητείας 14.200, η πόλη του Χάνδακα 12.000 και της Σητείας 1.400 κατοίκους.

Στην απογραφή του 1628 επι Μάρκου Γραδινίκου, καθώς μας πληροφορεί ο Νικόλαος Σταυράκης, η πόλη Κάνδια είχε 11.474 κατ., το διαμέρισμα Κάνδια 71.177, η πόλη Σητείας 1537 κατ. Η Επαρχία Σητείας 3.275, η Ιεραπυτνα (πόλη και επαρχία) 2.687, η πόλη Ρέθυμνο 7.993, το διαμέρισμα Ρεθύμνης 42.937, η πόλη τα Χανιά 4.340 και το διαμέρισμα Χανίων 46.905 κατ.

Το 1630 στην έκθεση του Francesco Basilicata στο Χάνδακα αναφέρονται 7.000 στρατεύσιμοι και στη Σητεία 1500.

Το 1583, καθώς αναφέρεται στην έκθεση του Ενετού Pietro Castrolilaca, "Libro de Informatton dele cose publiche del Regno de Candia ...", 1583, Μετάφραση Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας), το διαμέρισμα του Χάνδακα είχε 90.179 κατοίκους και η Σητεία με Γεράπετρο 22321.

Το 1589 στην έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Giovanni Mocenigo αναφέρεται ότι το διαμέρισμα του Χάνδακα είχε 76.000 κατοίκους, από τους οποίους οι 20.000 ήταν στρατεύσιμοι, εκείνο της Σητείας 21.000 (οι 6.600 στρατεύσιμοι), η πόλη του Χάνδακα 16000 κάτοικοι (οι 5.000 στρατεύσιμοι) και η πόλη της Σητείας 1654 κάτοικοι (οι 500 στρατεύσιμοι).

Το 1590 στην έκθεση του δούκα της Κρήτης Alberto Loredan αναφέρεται ότι το διαμέρισμα του Χάνδακα

Το 1636 στην έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Lorenzo Contarini αναφέρεται ότι το διαμέρισμα του Χάνδακα είχε 82.742 κατοίκους από τους οποίους οι 23.302 ήταν στρατεύσιμοι, εκείνο της Σητείας 19.753 (οι 3252 στρατεύσιμοι), η πόλη του Χάνδακα 12.662 (οι 3007 στρατεύσιμοι) και η Σητεία 1857 κατοίκους (οι 836 στρατεύσιμοι).

Δ. Η ΣΗΤΕΙΑ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1669-1898)

Μόλις οι κατακτητές Τούρκοι εδραίωσαν τη θέση τους στο νησί κατήργησαν το νομό Η Νομός Σητείας που είχε δημιουργηθεί κατά το τέλος της Ενετοκρατίας, αποτελούνταν από μόνο από τις Επαρχίες Σητείας και Ιεράπετρας, και τον συγχώνεψαν σ' αυτό του Ηρακλείου ή άλλως Μεγάλου Κάστρου. Μετα με τον Οργανικό νόμο του 1868 θα ιδρύσουν αυτόν του Νομού Λασιθίου.

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΣΗΤΕΙΑΣ

Η πόλη της Σητείας κατά τη διάρκεια του καλούμενου «Κρητικού πολέμου» (1645-1669) μεταξύ Τούρκων και Ενετών για το ποιος θα κατέχει στο εξής την Κρήτη, καταστράφηκε παντελώς και ο κόσμος της μεταφέρθηκε αλλού, καθώς αναφέρει με δραματικό ποιητικό τρόπο ο Ρεθεμνιώτης Μαρίνος Τζάνε, ο επονομαζόμενος Μπουνιαλής στο ποίημα «Κρητικός Πόλεμος»:

« Κι οι Τούρκοι σ' όλα τα χωριά και στο νησί σκορπούνται,
κι εκάμασι πολύ κακόν κι ουδένα δεν λυπούνται.
Τόπον, μετόχι κι εκκλησιά και σπήτι δεν αφήναν,
τα σάρια έξω ρίχνανε, τα λάδια τους εχύναν
Ο γενεράλες έστειλε κάτεργα εις την Στείαν
να πάρουν ούλο το λαόν, να χαλούν με βία
και τον Ρετούρη επήρασι κι όλους με πλήσια πίκραν
Κι αφήκασι τα σπήτια ντω τα πλούσια κ' εδιαβήκαν
Στ' τσι βάρκες και τα κάτεργα τσ' έβαλε να μισέψει,
Μα τη καρδιά τω Χριστιανών τις να τη θεραπεύσει
Εις το κακό που πάθασι απού τα σπήτια εκαιγά,
Όσοι κι αν ήτνε εκεί εδέρνουνταν κι εκλαιγά
Κ' εγροίκας θρήνους άμετρους, δαρμούς πολλούς να κάνου
Τη γη τους να φιλούσινε και τα μαλλιά να βγάνου
Την χώρα να ρημάσουσι και τα περίχωρα τζι
Τα ζώα να σκοτώνουσι, να κόφτουν τα δενδρά τζι
Εδάρνουντένε διχερής κι ελέγαν τι θεωρούμε
Και που θα βρούμε κατοικίες σα τούτες να σταθούμε;
Και την πατρίδα την γλυκειά πως ν' αποχωρηστούσι
Και μπλιο δεν την κυτάζουνε ουδέ τήνε πατούσι...».

ΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΣΗΤΕΙΑΣ

Η Σητεία άρχισε να ανοικοδομείται – χρησιμοποιείται από Έλληνες δειλά – δειλά μετά το 1821 που πήραν τα επάνω τους οι Έλληνες και νόμιμα μετά τον Οργανικό Νόμο του 1868. Μετά από τους απελευθερωτικούς αγώνες του 1866-1867 και με τον Οργανικό Νόμο του 1868, δημιουργήθηκε ο νέος Νομός Λασιθίου με πρωτεύουσα το καινούργιο Χωριό ή μετέπειτα Νεάπολη, ο οποίος

περιλάμβανε τις Επαρχίες Λασιθίου, Μιραμπέλλου, Ιεραπέτρας και Σητείας. Μετά από τη σύμβαση της Χαλέπας το 1868 προστέθηκε στο Νομό Λασιθίου και η Επαρχία Βιάννου. Στην απογραφή του 1900 επι Κρητικής Πολιτείας (1897-1913), η Επαρχία Βιάννου επανήλθε στο Νομό Ηρακλείου (Ν. Σταυράκης, Στατιστική σ. 163).

Το 1870, λόγω του «Οργανικού Νόμου» του 1868 με τον οποίο δημιουργούνταν νέος νομός, ο Νομός Λασιθίου, επαρχία του οποίου θα ήταν και αυτή της Σητείας, ο τότε Γενικός Διοικητής Κρήτης Χουσεΐν Αβνή Πασάς με τον τότε πρώτο διοικητή του νέου νομού Λασιθίου Κωστή Αδοσίδη Πασά αποφάσισαν να αγοραστεί η περιοχή των ερειπίων της παλαιάς Σητείας και εκεί να δημιουργηθεί η νέα πρωτεύουσα της Επαρχίας Σητείας. Το ρυμοτομικό σχέδιο ήταν του Αβνή Πασά και η νέα πόλη προς τιμή του ονομάστηκε από τους Τούρκους Α-βνιέ, όμως δεν επικράτησε.

Πόλη της Σητείας (Città di Settia), το Φρούριο που σήμερα λέγεται (Καζάρμα). Città di Settia / da Marco Boschini, M., Il Regno Tutto di Candia delineato à parte à parte, (Venice: Nicolini) 1651.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΗΤΕΙΑΣ ΚΑΙ ΝΟΜΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ ΤΟ 1671 NAHIYE ISTIYE DER LIVAI HOD

Πρώτη απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι στην Κρήτη ήταν το 1671, ήτοι δυο χρόνια μετά που κατέλαβαν το 1669 το νησί της Κρήτης, ύστερα από διαταγή του Μεγάλου Βεζίρη Κιοπρουλή Πασά, με σκοπό να μετρηθούν οι υπόδουλοι πλέον Κρήτες και να τους μπει κεφαλικός φόρος ή τούρκικα χαράτσι (βλέπε Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου», Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. Β', επίσης : Ν. Σταυρινίδης Κρητικά Χρονικά ΚΒ, σ. 119-132). Στην απογραφή αυτή βλέπουμε να αναφέρεται ότι στη Διοίκηση Σητείας (Liva Istiye) αφενός υπάγονταν οι Επαρχίες Σητείας (Nahiye Istiye), Ιεράπετρας (Nahiye Yerapetre), Μιραμπέλλου (Nahiye

Μερανβλο), Λασιθίου (Nahiye Lasit) και Ρίζου (Nahiye Rizu) και αφετέρου υπήρχαν Πλούσιοι 2490, μεσαίας τάξεως 2041, Πτωχοί εργαζόμενοι 614 = Σύνολο άτομα 5.146.για πληρωμή κεφαλικού φόρου. Στην απογραφή αυτή δεν απογράφονταν οι γυναίκες, τα παιδιά, οι ανήμποροι και οι παπάδες, επειδή δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν φόρο.

Σύμφωνα με την εν λόγω απογραφή στην Επαρχία Σητείας αναφέρονται 45 χωριά με 404 πλούσια άτομα, 342 μεσαίας τάξης και 145 τοίχους εργαζόμενους, ήτοι 891 άτομα, Λαμβάνοντας υπόψη, λέει ο Ν. Σταυρινίδης, ότι κάθε φορολογήσιμο άτομα έχει 4 άτομα κατά μέσο όρο που συντηρεί, άρα ο πληθυσμός της Διοίκησης Σητείας ήταν $5146 \times 4 = 20.584$ κάτοικοι. Ο πληθυσμός αυτός φαίνεται λίγο, επειδή λόγω του πολέμου πολλοί Κρήτες τότε είχαν αποδήμει σε άλλα μέρη, κυρίως στη Βενετία.

ΧΩΡΙΟ	ΠΛΟΥΣΙΟΙ	ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ	ΠΤΩΧΟΙ	ΑΤΟΜΑ
Στραβοδο- ξάρι	9	7	2	18
Ρουκάκα	15	10	5	30
Πεύκοι	4	7		11
Ορνό	12	7	1	20
Δάφνη	9	13	6	28
Αχλάδια	9	6	5	20
Κρυγιά	8	5	4	17
Χαμαίζι	4	3		7
Τουρλωτή	1	3	2	6
Έξω Μου- λιανά	3	2	2	7
Μέσα Μου- λιανά	9	9	2	20
Σφάκα	13	5	11	29
Λάστρο	16	12	7	35
Μαρωνια	4	3	2	9
Πισκοκέφαλο	4	3	1	8
Περάτη	3	6		9
Κάτω Πι- σκοπή	4	3	1	8
Δρυς	5	3	4	12
Τραπεζούντα	2	1	1	4
Απάνω Επι- σκοπή	9	7	2	18
Σωτήρα		3	1	4
Σαντάλι	3	1	1	5
Καλαμαύκι	1			1
Κανένε	3	1	1	6

Βαβέλους	12	10	4	26
Μεγαλέρνε	15	8	2	25
Σφακιά	3		1	4
Σίτανος	4	4	1	9
Κατσιδόνι	10	10	5	25
Ζήρος	39	33	12	84
Νικουριό	4	1	1	6
Γκριάς	7	11	4	22
Καρούδι	8	4	5	17
Μαγκασα	8	6	3	17
Βόιλα	6	4	7	17
Σκαλιά	9	11	5	25
Λαμνώνι	12	13	4	29
Χανδρα	29	33	16	78
Αρμένιοι	31	38	9	78
Συκιά	6	5	1	12
Ιτια	37	22	3	62
Λιθίνες	7	8		15
Παλιοπέτσι	2			2
Λουτράκι	4	1		5
Δραπάνους	1			1
ΣΥΝΟΛΟ	404	342	145	891

Η ΣΗΤΕΙΑ ΕΠΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Από την αιγυπτιακή απογραφή της Κρήτης του 1834, απογραφή την οποία διέσωσε-κατέγραψε ο περιηγητής Ρόμπερτ Πάσλεϋ (Robert Pashley Esq. («Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834), προκύπτει ότι επί Αιγυπτιακράτίας Κρήτης (1830 – 1840) αφενός ο Νομός Σητείας είχε καταργηθεί -συγχωνευτεί με το Νομό Ηρακλείου (Μεγάλου Κάστρου) και αφετέρου η Επαρχία Μιραμπέλλου, που σ' αυτή υπαγόταν τότε και η Επαρχία Λασιθίου, πρωτεύουσα (Chief place) ήταν το Καινούργιο χωριό (= η μετέπειτα Νεάπολη). Ο Άγιος Νικόλαος δεν αναφέρεται καθόλου.

Στην αιγυπτιακή απογραφή της Κρήτης του 1834, η Επαρχία Σητείας είχε τον εξής οικογένειες: «ΣΗΤΕΙΑ (πρωτεύουσα Μουλιανά) 1125 οικογένειες, 898 Χριστιανοί 324 Μουσουλμάνοι»

Η ΣΗΤΕΙΑ ΕΠΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ,
1834

ΣΕΤΙΑ.									
C. P.	M. P.		C. P.		C. P.	M. P.	C. P.		
Orno	30	4	Ziro	30	Mesérios	10	0	Arnéku-Metókhia	22
Stavrodioxári	25	4	Apíthi	10	Khónos	3	6	Haghía Phothía	5
Lápiitho	5	0	Léthi	3	Karýdhi	15	1	Episkopé (a second)	0
Graeés	15	2	Tzo	25	Sítanos	15	2	Piskokéfaló	26
Tornó	16	0	Kaló-khorió	15	Spélaea	8	0	Russíá-Ecclesiá	20
Pévkus	20	1	'Aspro-neró	3	Kalamánki	0	10	Akhládhia	10
Dháfne	4	15	Kamétulos	5	Katsidhóni	10	0	Paraspóri	0
Hághio Mámas	5	3	Lamnóni	0	Sandalí	1	6	Skopé	18
Rhukáka	18	14	Zakro	20	Sfakiá	0	14	Kamézi	20
Krýa	7	3	Adhravásto	10	Vavélus'	0	25	Metokhiá	22
Iskhiá	5	10	Klisidhi	5	Kanénes	12	0	Turloté	37
Lithínes	15	2	Azokéramo	8	Sklávus	8	2	Sfáka	32
Vuriá	5	3	Kelaria	10	Turtáli	5	10	Lástro	27
Papá-jannátho	8	0	Magasiá	75	Episkopé	2	10	Káto (or Péra)	60
Lutráki	0	5	Xerolimni	10	Sotéra	2	3	Mulianá	
Nethiá	2	10			Marónia	8	0	Mésa Mulianá	50
Arméni	20	6			Zú	0	9	Palaepepsi	0
Kandhrá	20	7							
Voilá	1	5							
	221	94		450		99	98		349
				221		450	145		549
						549	243	Total	898

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΣΗΤΕΙΑΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Στην απογραφή επί Κρητικής Πολιτείας της 4/6/1900, σύμφωνα με την τελευταία διορθωτική ανακοίνωση που έγινε το Σεπτέμβριο του 1904 από το Δ/ντη της Ανωτέρας Δ/νσης Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας Αντ. Σκαμνάκη, ο Δήμος Σητείας είχε τους εξής κατοίκους: Λιμήν Σητείας 357 άνδρες (+ 222 μωαμεθανούς) + 266 γυναίκες (συν 212 μωαμεθανές) = 1055, Αγία Φωτιά 71 + 56 = 127, Αχλάδα 163 + 177 = 340, Μαρώνια 131 + 145 = 276, Πισκοκέφαλο 210 + 244 = 454, Ρίζα 32 + 30 = 62, Ρούσσα εκκλησιά 87 + 87 = 174, Σκοπή 286 + 301 = 588, Χαμαίζι 172 + 192 = 364. . . . . . Σύνολο 1857 άνδρες + 254 Μωαμεθανούς + 1846 γυναίκες + 227 μωαμεθανές = 4184.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΣΗΤΕΙΑΣ ΤΟ 1768

<< ΛΙΜΕΝΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ. Εκ του Λιμενολογίου της Μεσογειού υπό του Ενρίκου Μιχελότου. Εκ της εν Μασσαλία 1824 εκδόσεως σελ. 527. μεταφρασθέν εκ του Γαλλικού. Υπό Μ. ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ.:

Κρήτη . . . . . Όρμοι της νήσου Κρήτης και περί αυτήν. Περί το ακρωτήριο Σούνιον, ή Σίδερον, ήτοι του αγίου Ισιδώρου. Προς δυσμάς του ακρωτηρίου Σουνίου, η Σιδέρου, είναι μέγας τις κόλπος, εμπροσθεν του οποίου ευρίσκονται τρία νησιδια, "όνο μαζόμενα το πάλαι "Υανες, νήσοι του Βάκγου, η Διονυσιάδες, και εκ τούτου, κατά παραφθοράν της λέξεως, Ιανισάδες. Προς μεσημβρίαν των νησιδίων τούτων εις τον μυχόν, (το ενδότερον μέρος) του κόλπου, είναι μία πόλις, το πάλαι Ετεία, νυν δε Σετεία καλουμένη (α). Αύτη η πόλις δεν έχει διόλου λιμένα, εμή εν παράλιον, όπου τα πλοία προσορμίζονται, μολονότι ο Βορράς εμποδίζει την έξοδον. Προς ανατολάς του Σουνίου η Σι. δέρου ακρωτηρίου είναι η νήσος Λάσα, η Ελάσα, Μορένα, μεταξύ της οποίας και του ρηθέντος ακρωτηρίου είναι το νησιδιον Παλαμίδα, και τρεις ύφαλοι πέτρα (β) όριζοντικώς των κυμάτων, τα οποία σκάζουν εκεί με τον ολιγώτερον άνεμον Αι ξέραι αύται πλησιάζουν περισσότερον εις το ακρωτήριο παρά εις την νήσον διά

τούτο όστις θέλει να διαπλεύση εκείθεν, πρέπει να πλησιάζη περισσότερον εις την νήσον παρά εις το ακρωτήριον. Προς το μεσημβρινόν της νήσου ταύτης Μορένας καθορμίζονται μεν, αλλά το βάθος δεν είναι καλόν είναι εκεί μικρό, τις κόλπος εις τον οποίον ημπορούν να εισχωρήσουν δύο πλοία και να δέσουν τέσσαρα παλαμάρια, προς δε ανατολικόν μέρος του ρηθέντος κόλπου είναι πηγή τις ύδατος, μάλιστα εις την ακτήν της θαλάσσης, ικανή να προμηθεύση ύδωρ εις ένα στρατόν.....

(α) Από το εις Ετείαν, κατά συγκοπή της ει διφθόγγου, νομίζω ότι έγινεν ή λέξις Σ ε τ ε ί α και Σ τ ε ί α. Μολονότι το πάλαι ήτον εκεί μία πόλις ονομαζομένη Σ τ ε ί α, η Σ τ ε ί ο ν, λαβούσα την ονομασίαν ταύτην από τον παραρρέοντα ποταμόν, τότε μεν Σ τ ε ί α, νύν δε Β α ρ ο ύ τ ι καλούμενον. (ο μεταφραστής)

(β) Ελέγοντο το πάλαι Πλατειαινήσοι (ο Μεταφραστής)....>>

<<ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, Εκ του μεγάλου γεωγραφικού, ιστορικού τε και κριτικού λεξικού του Μ. Βρουζεν - δειλα Μαρτινιέρου τόμ. 6'. Ιδε Candie σελ. 102, εκδόσεις Παρισίων 1768: ..... Σιτεία, η Σετεία και το πάλαι Ετεία. Πόλις της Κρήτης επί της βορείου ακτής πλησίον της ανατολικής αυτής άκρας, ενωμένη με ένα μικρόν κόλπον της θαλάσσης του αυτού ονόματος κείται δε εις κάποιον διάστημα προς δυσμάς τριών μικρών νησίων, ή βράχων, καλουμένων (το πάλαι Υανες, Διονυσιάδες, νήσοι του Βάκχου, και αγνίζοντες, νύν δε Ιανισαίροι, διαφθορά της λέξεως Διονυσιάδες,) τέσσαρα μίλια εις το ανατολικόν της πόλεως του Χάνδακος επί μιας ανωμάλου θέσεως, προχωρούσης εις την θάλασσαν ως γλώσσα γης, και περικυκλουμένης σχεδόν πανταχόθεν υπό του ύδατος, Αύτη η πόλις δεν έχει τελείως λιμένα, αλλά μόνον αιγιαλόν ανοικτον, τον οποίον οι Ιταλοί ονομάζουσι Sricchia, όπου τα πλοία δεν ευρίσκονται διόλου εν ασφαιεία, εξ αιτίας του βορείου ανέμου, όστις εκεί φυσά ώς επί το πλείστον. Το καιρώ των Ενετών ην πόλις επισκοπική, της οποίας ο επίσκοπος Ετείας ην διάδοχος του θρόνου της αρχιεπισκοπής του Χάνδακος. Η επαρχία αυτής διαίρεται από την του Χάνδακος διά του ποταμού Μίρτου, έστι δε ανωμαλωτάτη, εξ αιτίας των βουνών και των κοιλάδων, εξων εστί πλήρης περιέχει δε εν φρούριον, με εν νησίδιον περιτειχισμένον, καλούμενον Ιεράπειτρα και 70 μικρά χωρία Casalia. Ιδού η έκτασις της δικαιοδοσίας του δικαστηρίου της επί Ενετών διωριζέτο εκεί διοικητής, όστις εκυβέρνα με τίτλον του Praitore,>>

(Περισσότερα βλέπε: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ Εκ του Γαλλικού, ΙΒ. Τόμ. ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, υπό Μ. ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ, 1846).

3-. Η ΙΤΑΝΟΣ

Η αρχαία Ίτανος βρισκόταν στο βορειοανατολικό άκρο της Κρήτης πλησίον του όρμου Γράντες (Νομός Λασιθίου/ Δήμος Σητείας), στην περιοχή που σήμερα ονομάζεται «Ερημούπολη». Είναι μια από τις σπουδαιότερες πόλεις της αρχαίας Κρήτης, αφού έκοψε νόμισμα και μια από τις αρχαιότερες αφού φέρεται να ιδρύθηκε από τον Κουρήτα Ίτανο.

Ο Ηρόδοτος (Δ, 150 - 151) αναφέρει ότι κάποτε ο Γρίνος, ο βασιλιάς της Θήρας, πήγε στους Δελφούς και στην ακολουθία του ήταν και ο Βάπτος, γιο του

Πολύμνηστου από τις Μινύες, και εκεί ζήτησε χρησμό από το Μαντείο των Δελφών για διάφορες υποθέσεις, μεταξύ αυτών και γιατί την αιτία που στο νησί τους είχε πέσει ξηρασία με επακόλουθο να ξεραθούν όλα τα δέντρα πλην ενός. Η μάντισσα Πυθία από αυτού του έδωσε χρησμό που έλεγε ότι πρέπει οι Θηραίοι να κάνουν αποικία στη Λιβύη (= η Αφρική). Και επειδή οι Θηραίοι δεν ήξεραν να πάνε εκεί, στέλνουν απεσταλμένους στην Κρήτη προκειμένου να ψάξουν και να βρουν κάποιο Κρητικό ή ξένο που να ξέρι και να τους οδηγήσει. Κι αυτοί, αφού έκαναν το γύρο της Κρήτης, έφτασαν στην πόλη Ίτανο, όπου συνάντησαν ένα ψαρά κογχυλιών (πορφύρας), τ' όνομά του Κορώβιος, που τους είπε πως ξέρι, να πάει, γιατί κάποτε παρασυρμένος με τη βάρκα του από τον άνεμο, έφτασε στο νησί Πλατιά της Λιβύης (στην περιοχή της Κυρηναϊκής) και τον οποίο μίσθωσαν. Ύστερα από διάφορα γεγονότα που συνέβησαν στο μεταξύ, οι Θηραίοι έστειλαν δυο πεντηκόντορους με αποίκους άνδρες, τους οποίους διάλεξαν με κλήρωση και των οποίων αρχηγός και βασιλιάς ήταν ο Βάπτος, όμως οι Κυρηναίοι διαφωνούν σ' ότι έχει να κάνει με το Βάπτο, γιατί για αυτόν λένε άλλη ιστορία (βλέπε αρχαία πόλη Όαζος).

Ο **Στέφανος Βυζάντιος** αναφέρει ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι, δηλαδή Ίτανος, από τον Ίτανο, που ήταν είτε Φοίνικας είτε μιγάδας Κουρήτης, που σημαίνει ότι η πόλη αυτή ήταν μια από τις πρώτες της Κρήτης, ετεοκρητική: «Ίτανός, πόλις εν Κρήτη, από Ιτανού Φοίνικος, ή των Κουρήτων ενός μιγάδος, οι πολίται Ίτάνιοι, έτσι και άκρα» (Η Ίτανος είναι πόλη στην Κρήτη, η οποία πήρε το όνομά της από τον Ίτανο Φοίνικα ή από ένα Κουρήτα μιγάδα. Οι πολίτες λέγονται Ιτάνιοι. Υπάρχει και ακρωτήρι με αυτό το όνομα>> (Στ. Βυζάντιος).

Οι Ετεοκρητες, σύμφωνα με το Διόδωρο, το Στράβωνα, τον Απολλώνιο Ρόδιο κ.α., ήταν αφενός οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, οι οποίοι λεγόταν και Ιθαίοι Δακτύλοι ή Κουρήτες και αφετέρου οι Κουρήτες ήταν απόγονοι των Ιθαίων Δακτύλων που κατ' άλλους αυτοί, οι Ιθαίοι, ήταν ντόπιοι Κρητικοί που πέρασαν στη Φρυγία καθώς και σε άλλα μέρη και κατ' άλλους είχαν έρθει στην Κρήτη από τη Ρόδο, όπου ονομαζόταν Τελχίνες ή από τη Φρυγία της Μ. Ασίας και επειδή φρόντισαν (επικούρησαν) τη νιότη του Δία, ονομάστηκαν Κουρήτες.

Σημειώνεται ότι, επειδή ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι από τον Ίτανο, που ήταν είτε Φοίνικας είτε μιγάδας Κουρήτης, ορισμένοι σήμερα λένε πως η Ίτανος ήταν αποικία Φοινίκων ή ότι στην Ίτανο είχαν τις έδρες τους Φοινίκες έμποροι, που έκαναν εμπόριο πρώτων υλών της Φοινίκης με προϊόντα της Κρήτης ή ότι η Ίτανος ήταν ανέκαθεν συροφοινικικός σταθμός, όπου λάτρευαν θεούς φοινικικούς, όπως ο Φοίνιξ κ.α., οι οποίοι αργότερα αντικαταστάθηκαν από τη λατρεία του Ποσειδώνα κ.α.. Ωστόσο όλα αυτά είναι αυθαίρετα, γιατί αφενός ο Στεφανος Βυζάντιος μιλά διαζευκτικά και όχι σίγουρα και αφετέρου η αλήθεια είναι ότι στην Κρήτη πριν από τον Όμηρο δεν υπήρχαν ποτέ Φοινίκες, άλλως αυτό θα το ανέφερε ο Όμηρος (λέει ότι οι κάτοικοι της Κρήτης ήταν άλλοι Ετεοκρητες, άλλοι Κύδωνες, άλλοι Αχαιοί, άλλοι Δωριείς και άλλοι Πελασγοί) ή ο Θουκυδίδης. Πέραν αυτού οι αρχαίοι συγγραφείς: Θουκυδίδης (Α 1-9), Ισοκράτης (Παναθηναϊκός), Στράβων (βίβλος 10), Διόδωρος (βίβλος 5) κ.α., αναφέρουν ότι ο Μίνωας πέραν των άλλων συγκρότησε πολεμικό ναυτικό – το πρώτο στον κόσμο – με το οποίο έδιωξε από τα νησιά του Αιγαίου (Κυκλάδες κ.λπ.) τους Κάρες και τους Φοινίκες που τα είχαν

έρθει και καταλάβει, επειδή τα βρήκαν χωρίς μόνιμους κατοίκους, και μετά τα εποίκισε με μόνιμους κατοίκους που έφερε από την Κρήτη με αποτέλεσμα αφενός ο Μίνωας να γίνει θαλασσοκράτορας και αφετέρου να ελευθερωθούν οι θαλάσσιοι διάδρομοι και έτσι οι Έλληνες να μπορέσουν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, να ασχοληθούν με ναυτικές εργασίες, να πλουτίσουν και να επικρατήσουν στη συνέχεια στον Τρωικό Πόλεμο.

Η αναφορά του Ηροδότου (4,151,2) ότι ο Ιτάνιος Κορώβιος οδήγησε τους Θηραίους στη Λιβύη, δείχνει και το εύρος των θαλάσσιων επαφών της πόλης. Τούτη ευρισκόμενη σε κομβικό σημείο της ανατολικής Μεσογείου, απέκτησε πιο πολύν εξωστρεφή χαρακτήρα που στηριζόταν κυρίως στο ναυτικό εμπόριο.

Κατά τους Ελληνιστικούς ιδίως χρόνους, η Ίτανος είχε εμπλακεί σε προστριβές με τις γειτονικές πόλεις Πραισό και Ιεράπυτνα και με τη βοήθεια των Πτολεμαίων της Αιγύπτου κατάφερε να τις αντιμετωπίσει χωρίς να εξαρτηθεί πολιτικά. Στα Ρωμαϊκά χρόνια η Ίτανος κρατά εξέχουσα θέση, συμμετέχει στο κοινό των Κρητών, και κόβει δικά της νομίσματα. Η πόλη άκμασε μέχρι τα πρώτα Βυζαντινά χρόνια όπως φαίνεται από τα ερείπια των μεγάλων και πλούσιων εκκλησιών της και σύμφωνα με ενδείξεις κατοικείται και την εποχή της Ενετοκρατίας .

ΟΡΚΟΣ ΙΤΑΝΙΩΝ (3ος αιώνας): <<Θεός αγαθός. τάδε ώμοσαν τοι Ιτάνιοι πάντες Δία Δικταίον και Ήραν και θεούς τοις εν Δίκται και Αθαναίαν Πολιάδα και θεούς όσσοις εν Αθαναίαι θύεται πάντας και Δία Αγοραίων και Απόλλωνα Πύθιον καθ' ιερών νεοκαύτων· πόλιν ταν Ιτανίων ου προδωσέω ουδέ χώραν ουδέ νάσους ταός των Ιτανίων ουδέ πολεμίους έπαξέω ουδέ ναυς τας των Ιτανίων προδωσέω ουδέ των πολιτᾶν προδωσέω ουδένα ουδέ χρήματα πολιτᾶν. ουδέ σύλλογον ουδέ συνωμοσίαν ποιησέω έπί τῶι κακίονι τας πόλιος ή των πολιτᾶν ουδέ άλλωι συνεσέομαι ουδενι αί τίς κα χρήιζιηι τούτων τι ποιειν, άλλ' έρέω ποτι τους άρχοντας. ουδέ γας αναδασμόν ουδέ οικιαν ουδέ οίκοπέδων ουδέ χρεών αποκοπᾶν ποιησέω ουδέ δίκαν έπαξέω ξενικᾶν των πολιτᾶν ουδενι έριθεοτᾶν παρεορέσι ουδεμιᾶι ουδέ βουλευσέω περι τας πόλιος κακόν ουδέν. πολιτεόσομαι δε έπ' ίσαι και όμοίαι και θίνων και ανθρωπίνων πάντων και κατά τους νόμους τους προϋπάρχοντας όσσοις χρεώμεθα περι εκείνα και τους νυν έθέμεθα και κά τινας άλλους ύστερον θεώ[μεθα ή περι θίνα ή περι τα πολιτικά, και ου προλειφέω ταν πολιτείαν ούτε εν πολέμωι ούτε εν είρήναι κατά το δυνατόν. Τοις δε εύορκέοσι και κατέχουσι τον όρκον τέκνων όνασιν γίνεσθαι και γαν έγκαρπον φέρειν και πρόβατα εύθηνειν και άλλα πολλά και άγαθα γίνεσθαι και αύτῶι και τοις τέκνοις. τοις δε έπιορκέοσι μήτε γαν φέρειν μήτε τέκνων όνασιν γίνεσθαι μήτε πρόβατα εύθηνειν, έξόλλυσθαι δε κακώς κακούς και γενεᾶν αυτών. >>

Στατήρας Ιθά-
νου, 375 - 350
π.Χ., με Τρίτωννα
και δυο ιππόκα-
μπους

Αργυρό Δί-
δραχμο Ιθάνου,
350 π.Χ., με το
Γλαύκο Τρίτωννα
και Ιππόκα-
μπους

Αργυρός στα-
τήρας Ιθάνου,
330 - 280 π.Χ

Οβολός Ιθά-
νου

Οβολός Ιτάνου

**Αργυρός στατήρας Ιτάνου
380 - 350**

**Αργυρή Δραχμή Ιτάνου,
3ος αι. π.Χ., με θεά Αθηνά και αετό Δία**

**Αργυρός στατήρας Ιτάνου,
3ος αι. π.Χ., με θεά Αθηνά και αετό Δία**

Αργυρός στα-
τήρας Ιτανού,
330 - 270 π.Χ.,
με θεά Αθηνά

Αργυρό ημί-
δραχμο Ιτάνου
με θεά Αθηνά
και αστέρι

Οβολός Ιτα-
νου, 330 - 330
π.Χ., με θεά
Αθηνά

4-. Η ΟΛΟΥΣ > ΕΛΟΥΝΤΑ

Η Ολούς ήταν σημαντική αρχαία πόλη-κράτος στη βόρεια ακτή της Κρήτης πριν φθάσει κάποιος στη γειτονική πόλη Λατώ ή Καμάρα και συγκεκριμένα εντός του καλούμενου Δικταίου όρμου, που επί Ενετών και εξής λεγόταν Κόλπος Μιραμπέλλου, απέναντι στη νησίδα Σπιναλόγκα, στη θέση της σημερινής πόλης Ελούντα.

Αργυρός στατήρας Ολου-ντίων, 300-280 π.Χ., με το Δία ένθρονο

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά αναφέρει: «Ολούς, πόλις Κρήτης, Ξενίων εν τους Κρητικούς, ό πολίτης Όλούντιος, ως Σελινούντιος».

Ο Σκύλακας («ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΚΑΤΑΙΟΥ ΜΙΛΗΣΙΟΥ - HECATAEI MILESII FRAGMENTA. SCYLACIS CARYANDENSIS PERIPLUS, 4ος αιώνας π.Χ.), σχετικά με την Ολούντα αναφέρει: «.....Προς Βορέαν δε άνεμον ορός κάδιστον , και λιμήν εν αυτώ **Όλους και Πάν**. Εν μεσογεία δε **Λύκτος**, και διήκει αύτη άμφοτέρωθεν. **Πράσος** διήκει άμφοτέρωθεν. Γράνος ακρωτήριον Κρήτης προς ήλιον ανίσχοντα. Εισί δε και άλλαι πόλεις εν Κρήτη.....».

Σημειώνεται ότι σε άλλες εκδόσεις αντί για «όρος Κάδιδτον» γράφεται «όρος Κάλλιστον» και το « όρος Κάδιστον» άλλοι γεωγράφοι το τοποθετούν στην ανατολική και άλλοι στη δυτική Κρήτη.

Η Ολούς ήταν μια σημαντική πόλη στην αρχαιότητα, αφού από τη μια έκοψε νόμισμα και από την άλλη ο Πausanias στα Βοιωτικά αναφέρει ότι στην πόλη αυτή βρισκόταν το ένα από τα δυο ξόανα, της Βριτόμαρτης και της Αθηνάς, που είχε κατασκευάσει ο Δαίδαλος. Στην Ολούντα, λέει, βρισκόταν αυτό της Βριτόμαρτης και στην Κνωσό της Αθηνάς, πρβ: « Δαιδάλου δε των έργων δύο μεν ταύτα έστιν εν Βοιωτοίς, Ηρακλής τε εν Θήβαις και παρά Λεβαδεύσιν ό Τροφώνιος, τοσαύτα δε έτερα ξόανα εν Κρήτη, Βριτόμαρτις επ Ολούντι, και Αθηνά παρά Κνωσσίοις' παρά τούτοις δε και ο της Αριάδνης χορός, ου και όμηρος εν Ιλιάδι μνήμην εποίησατο, επειργασμένος εστιν επι λευκού λίθου» (Πausanias IX, 40,3-4). Σημειώνεται ότι η θεά Βριτόμαρτη δεν είναι το αυτό πρόσωπο με την Άρτεμη, την κόρη της θεάς Λητούς, όπως νομίζουν μερικοί, γιατί αν ίσχυε κάτι τέτοιο η Βριτόμαρτης και η Άρτεμη δε θα αναφερόταν ως δυο θεές στις επιγραφές.

SECT. IX. Creta.		399
100	ΚΑΙΤΑΝΕΥΝΘΗΚΑΝ . . . ΕΝΕΚΑΤΕΡΑΙΠΟΛΕΙΕΝΤΩΙΕ ΡΩΙΤΑΣ . . . . . ΠΑΝΛΟΓΙΟΝΤΩΝΔΡΑΠΕΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ	ΑΠΟΘΑΛΑΣΣΕΣΕΣΠΛΥΜΟΝΑΡΑ ΧΙΝΕΠΙΤΟΡΧΑΙΟΝΑΦΡΟΔΙΣΙ ΟΝΚΑΙΟΥΤΩΩΣΤΩΔΕΡΕΩΘΗΝΩ ΤΩΤΕΜΕΝΕΟΣΟΙΟΡΟΙΘΙΕΣΤΑΝ
Π.	ΟΡΟΙΤΑΣΛΑΤΙΩΝΠΟΛΕΩΣ	165 ΔΩΡΕΑΝ . . . ΕΧΟΝΤΕΣΚΗΣΤΑΝ ΑΙΡΕΠΩΚΗΣΤΑΝΠΡΥΜΝΙΤΙΣ ΣΑΝΚΗΠΙΤΗΣΚΛΟΛΑΚΚΗΣ ΤΑΝΠΕΡΙΒΑΣΙΝΚΗΣΑΡΧΕΛΛΑΡ ΚΑΝΕΣΤΑΝΔΗΡΑΔΑΕΠΑΡΤΙΩΝ
105	ΑΠΟΘΑΛΑΣΣΑΣΑΜΠΟΤΑΜΟΝΤΟΝ . . . . ΚΑΙΕΠΙΤΩΣΕ . . . ΕΠΙΤΑΝ ΥΠΠΑΓΡΑΝΚΗΣΤΟΝΒΕΓΚΑΣΟΝ ΚΑΙΑΠΟΤΑΣΕΠΙΤΟΛΑΣΤΩΒΕΓ ΚΑΣΩΕΚΤΑΣΠΕΤΡΑΣΠΕΡΙΑΜ	170 ΠΡΙΝΩΚΗΣΤΟΝΑΧΑΜΑΝΤΑ ΟΜΩΣΑΙΤΩΣΑΤΙΩΣΤΟΙΣΟΛΟΝ ΤΙΟΙΣΚΑΙΤΩΣΟΛΟΝΤΙΩΣΤΟΙΣ ΛΑΤΙΟΙΣΤΟΝΥΠΟΓΕΓΡΑΜΜΕ ΝΟΝΟΡΚΟΝ
110	ΠΕΤΙΕΣΤΑΝΑΛΛΑΝΠΕΤΡΑΝ ΑΙΑΤΑΙΝΙΑΠΑΡΑΤΕΡΩΚΑΙ ΤΟΥΤΩΤΩΕΠΙΤΑΣΚΕΦΑΛΑΣ ΤΑΝΝΑΠΑΝΤΩΣΕΡΕΙΠΙΩΝΑΣ ΜΕΣΑΣΕΣΤΑΝΚΕΦΑΛΑΝΤΑΝ	IV. 175 ΟΡΚΟΣΛΑΤΙΩΝ ΟΜΝΕΩΤΑΝΕΣΤΙΑΝΚΑΙΤΟΝ ΖΗΝΑΤΟΝΚΡΗΤΟΓΕΝΙΑΚΑΙΤΑΝ ΗΡΑΝΚΑΙΤΟΝΖΗΝΑΤΟΝΤΑΛ ΛΑΙΟΝΚΑΙΤΟΝΠΟΣΕΙΔΑΝΚΑΙ ΤΑΝΑΜΦΙΤΡΙΤΑΝΚΑΙΤΑΝΧΑ ΤΩΝΚΑΡΤΕΜΙΝΚΑΙΑΡΕΑΚΑΙ ΤΑΝΑΦΡΟΔΙΤΗΝΚΑΙΤΑΝΕΛΕΥ ΣΙΝΑΝΚΑΙΤΑΝΒΡΙΤΟΜΑΡΤΙΝ ΚΑΙΕΡΜΑΝΚΑΙΚΩΡΗΤΑΣΚΑΙ
115	ΠΕΤΙΕΠΙΤΟΑΝΤΡΟΝ . . . . ΚΑΙΕΣΤΑΝΟΔΟΝΤΑΝΔΙΑΛΑ ΞΟΝΑΜΠΕΤΙΕΠΙΤΟΑΝΤΡΟΝ . . . . ΑΓΟΥΣΑΝΚΗΣΤΟΝΘΙΝΟ	180 ΝΥΜΦΑΣΚΑΙΤΩΣΑΛΛΟΣΙΩΣ ΠΑΝΤΑΣΚΑΙΠΑΣΑΣΗΜΑΝΕΩ ΤΟΙΣΟΛΟΝΤΙΟΙΣΕΜΜΕΝΙΩΝ ΤΑΙΦΙΛΙΑΙΚΑΙΣΥΜΜΑΧΙΑΙ ΚΑΙΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑΙΚΑΙΤΟΙΣ
120	ΜΑΡΟΝΚΗΣΤΑΝΚΕΦΑΛΑΝΚΑΤΩ ΤΩΚΝΑΦΩΚΑΙΤΟΥΤΩΕΣΤΑΝΠΕ ΤΡΑΝΕΣΤΟΝΠΑΧΥΝΑΜΟΝΕΣΤΑΝ ΣΚΟΠΑΝΚΑΙΤΟΥΤΩΕΠΙΤΟΕΞΕΔΡΙ ΟΝΤΟΚΑΤΑΝΟΤΙΑΙΟΝΚΑΙΕΝΤΙ	185 ΟΡΚΟΙΣΕΜΜΕΝΙΩΚΑΙΒΟΑΘΗ ΣΙΩΑΠΛΩΣΚΑΙΔΟΛΩΣΚΑΙ ΚΑΤΑΓΑΝΚΑΙΚΑΤΑΘΑΛΑΣΣΑΝ ΚΑΙΕΙΤΙΣΚΑΠΟΛΕΜΕΩΝΟΛΟΝ ΤΙΟΙΣΗΕΦΕΡΠΗΙΕΠΙΠΟΛΙΝ 195 ΗΕΠΙΧΩΡΑΝΗΕΠΩΡΕΙΑΝΗΙΜΕ ΝΑΣΤΩΣΤΩΝΟΛΟΝΤΙΩΝΚΑΙΟΥ
125	ΚΑΙΕΣΤΑΝΚΑΤΩΛΙΚΑΝΚΗΣ ΤΑΝΕΠΑΝΩΩΙΑΝΤΑΣΠΕΤΡΑΣ ΚΗΣΤΑΝΗΥΜΝΗΤΑΛΛΑΚΗΣΣΩ ΠΑΣΙΑΝΚΗΣΤΑΝΟΔΟΝΤΑΝΑΓΟΥ ΣΑΝΕΠΙΑΚΙΜΙΝΚΑΙΕΣΙΑΛΚΕ	
130	ΤΑΣΕΠΙΤΩΣΚΩΡΗΤΑΣΚΑΙΑΝ ΕΛΛΗΝΕΣΤΟΝΚΟΛΟΝΑΔΩΡΙΣΙ ΚΗΣΤΑΝΗΥΜΝΗΤΑΛΛΑΚΗΣΣΩ ΡΟΞΑΝΚΗΣΤΑΝΟΔΟΝΚΗΠΙΤΑΝ ΑΙΜΝΑΝΚΗΣΤΑΝΔΗΡΑΔΑΚΗΣ	

Τμήμα του όρκου της συμφωνίας μεταξύ των πόλεων Ολούς (Ελούντας) Λατώ

ΟΡΚΟΣ – ΣΥΜΦΩΝΙΑ: ΟΛΟΥΝΤΙΩΝ- ΛΑΤΙΩΝ, 3^{ος} αι.: << ... Όροι Λατίων ποτί Ολοντίως. ... ομόσαι τως Λατίως τοις Ολοντίοις και τώς Ολοντίως τοις Λατίοις τον υπογεγραμμένον ορκον. "Όρκος Λατίων. ομνύω ταν Εστίαν και τον Ζήνα τον Κρητογενία και ταν 'Ηραν και τον Ζήνα τον Ταλλαϊον και τον Ποσειδάν και ταν 'Αμφιτρίταν και ταν Λατών 'Αρτεμιν και 'Αρεα και ταν 'Αφροδίταν και ταν 'Ελευσίαν και ταν Βριτόμαρτιν και 'Ερμαν και Κωρήτας και Νύμφας και τώς άλλω(ς) σίως πάντας και πάσας ή μάν ήγώ τοις Ολοντίοις έμμενίω έν τα φιλία και συμμαχία και ισοπολιτεία, και τοις ορκοις έμμενίω και βοαθησίω άπλόως και άδόλως και κατά γαν και κατά θάλασσαν και ει τίς κα πολεμειων 'Ολοντίοις ή έφέρτη; επί πόλιν η επί χωράν η επί ώρειά η λιμενας τώς των Ολοντίων , (πολεμησίω από χώρας) και ού προλειψίω ούτε εν πολέμω ούτε εν ειράνα, άλλ' έμμενίω [εν τοις συκειμένοις όρκοις, δίκας τε και πράξεις ξέ δωσίω, καθώς και συνεθέμεθα. εύορκέοντι μεν ημεν πολλά και αγαθά, έφορκέοντι δε τά εναντία. όρκος Όλοντίων ό αυτός 'Επί κόσμων μεν των συν Μαιναίω τώ Χερνητάδα, μηνός εν Λατω Θερμολαίω δεκάτα, εν δε Ολόντι επί των συν Κρα τίψ τώ 'Αριστονυμω μηνός 'Ηραίω δεκάτα, εδοξε Λατίοις και Όλοντίοις κοινά βωλευσαμένοις προσθέμεν προς ταν φιλίαν και συμμαχίαν και ισοπολιτείαν και πρίς τάλλα φιλάνθρωπα τα γεγονότα ταις πόλεσι και τα νυν δόξαντα προσγράψαι προς τας προπαραχώσας αυτοίς στάλας , χρήσιμα όντα και συμφέροντα, όπως μάλλον αυζηται ά φιλία...>>

ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΟΡΚΟΣ ΡΟΔΙΩΝ ΚΑΙ ΟΛΟΥΝΤΙΩΝ: <<κατ' έτος τὰ δόξαντα περί της σ[συμμαχίας της γεγενημένης Ολουντίοις και 'Ροδίοις και τον όρκον τον περί της

συμμαχίας· ὅπως δε και ὁμό[σ]ωσι, την ἀγέλην ἐξορκωσάντων οἱ κόσ]μοι· ὁ δε ὄρκος ἐστὼ [Ολουντίους· ομνύω την Εστίαν και] [τον] Ζή[ν]α τον Ἰδάτη[ν] καὶ τον Ζήνα τον Ταλλαῖον(?) και την Ἴθραν(?) καὶ τὸν Ποσειδῶ<να> και τον Ἄρην και την Ἀφροδίτην(?) [καὶ] τ[ὸν] Ἐρμῆν τον Ἰγεμ[ό]να και τον Ἴλιον(?) και την Βρι[τ]τόμαρτιν(?) και θεοὺς πάντ[ας] και πάσας· ἢ μην ἐγὼ Ῥοδίους [συμμαχή]σω ἀδόλως και [ἀπροφασίστως εἰς τον ἅπαντα] [χρόνον, και] ἐάν τις ἐπὶ τ[ὸν] ἢ χώραν στρατεύηται Ῥοδί[ων] ἢ τους νόμους ἢ τὰς πρ[ο]σόδους ἢ την καθεστη-κυῖαν] [δημοκρατίαν κ]αταλύη[ι, βοηθή]σω Ῥοδίους παντὶ σθένει]· [εἰάν δε ὁ δήμος ὁ] Ῥοδίων
— — — — — >>.

Νόμισμα Ολουντίων
, 300 – 270 π.Χ. με το μονόγραμμα της πόλης και τη θεά Δίκτυνα ἢ Βριτόμαρτις.

Ο Μαρκιανός· Μένιππος· («Σταδιασμός». Marciani periplus. Menippi periplus fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Periplus qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum) στο ελληνικό κείμενο την ονομάζει Σολούς και στο λατινικό Ολούς, που σημαίνει ότι ο αρχικός τύπος της ονομασίας ήταν (Σ)ολούς > Ολούς, που σημαίνει ότι ο αρχικός τύπος της ονομασίας ήταν (Σ)ολούς > Ολούς, που σημαίνει ότι ο αρχικός τύπος της ονομασίας ήταν (Σ)ολούς > Ολούς, που σημαίνει ότι ο αρχικός τύπος της ονομασίας ήταν (Σ)ολούς > Ολούς. Ἐχει δε ὕδωρ καλόν, ἀπέχει δε ἀπὸ της γῆς σταδ. ξ'. ἀκρὰ ἐστί, ὕφορμον ἐχει. Ἐχει δε ὕδωρ καλόν, ἀπέχει δε ἀπὸ της γῆς σταδ. κ'. ἀπὸ Σολούντος εἰς Καμάραν σταδ. ιε'. ἀπὸ Καμάρας εἰς Ἐτέραν σταδ. κε. ἀπὸ της Ἐτέρας ἐπὶ την Κητίαν ἀκρὰ σταδ. ιε. ὕφορμος ἐστί, ἀνυδρος δε. ἀπὸ τις Κητίας εἰς Διονυσιάδα σταδ. τ'. νῆσοι εἰσὶ δυο ἐχουσα λιμένα και ὕδωρ. ἀπὸ Διονυσιάδος εἰς το Ἀμμώνιο ὅθεν περιάγειν την Κρήτην σταδ. ρκ'..... «Falso scriptum est Σολούντος. Scribendum est Scylace teste Ολούντος. Sita autem fuit Haec urbs in ea menisnsula, quae nunc Spina Longa (dorsum longum) dicitur». Η ονομασία «(Σ)ολούς» > Ολούς είναι κάτι ὅπως και αὐτή της (Σ)ητεία > Ητεία.

5-. Η ΛΑΤΩ ἢ ΚΑΜΑΡΑ (Η ΘΕΑ ΛΗΤΩ ΚΑΙ Ο ΝΕΑΡΧΟΣ)

Στην περιοχή που σήμερα καλεῖται Ἐπαρχία Μιραμπέλλου ἐπὶ ἐποχῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος υπήρχαν σημαντικές ἀρχαίες πόλεις, ἡ Ολούς (Ελούντα) και ἡ Λατώ ἢ Καμάρα. Η Λατώ ἢ Καμάρα, ἡ πόλις της θεᾶς Λατούς ἢ Ἰωνικά Λητούς, καθὼς και του ναυάρχου του Μ. Ἀλέξανδρου Νέαρχου, βρισκόταν μετὰ ἀπὸ την Ελούντα καθὼς ἐρχόμαστε ἀπὸ το Ηράκλειο. Τα ερεῖπια της βρίσκονται στα νότια του σημερινῆς Δήμου Ἁγίου Νικολάου Κρήτης και συγκεκριμένα στη θέση Γουλάς της Κριτσάς, δημοτικὸ διαμέρισμα του Δήμου Ἁγίου Νικολάου. Η πόλις ἦταν κτισμένη σε ἕνα διάσελο δυο λόφων στις πρόποδες του ὄρους Δίκη, που της πρόσφερε πολλά πλεονεκτήματα, ὅπως ἀμυντικὴ κάλυψη, θεᾶ στον κόλπο Μιραμπέλλου και δυνατότητα ἐλέγχου του μοναδικῆς (λόγω του Ορεινοῦ ὄγκου

της Δίκτης) μινωικού δρόμου που ένωνε την κεντρική (την Κνωσό) με την ανατολική Κρήτη (τις πόλεις: Κνωσός, Ολούς, Λατώ, Ιεράπυτνα, Πραισό κ.λπ.).

Αργυρά νομίσματα (δραχμές και στατήρες) της ΛΑΤΟΥΣ, 200 – 67 π.Χ. με τη Λατώ ή την κόρη της Αρτεμη και τον Ερμή.

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά» του αναφέρει ότι η πόλη Λατώ της Κρήτης καλούνταν και με το όνομα «Καμάρα»: «Καμάρα, πόλις της Κρήτης και ο πολίτης Καμαραίος. Ξενίων εν Κρητικοίς φησίν, ήτις Λατώ ελέγετο». Ομοίως ο Ολλανδός γεωγράφος - περιηγητής Olfert Dapper (1636-1689) στο «Α-

κριβής περιγραφή της Κρήτης (μψ Μανουήλ Βερνάρδος ο Κρης), σελίδα 54, αναφέρει: «31.Καμάρα. Η καμάρα ήτον ομοίως πόλις, ήτις εκαλείτο και Λιτώ». Η αρχαία πόλη Λατώ ή Καμάρα, όπως θα δούμε πιο κάτω, ήταν η γενέτειρα της θεάς Λατούς, από την οποία και πήρε το ένα όνομα της, καθώς και του Ναυάρχου Νεάρχου, του διασημότερου από εκείνους που εκστράτευσαν μαζί με το Μ. Αλέξανδρο στην Ασία.

Προφανώς η πόλη Λατώ καλούνταν και Καμάρα είτε επειδή στην περιοχή της υπήρχε κάποια Καμάρα (γέφυρα) είτε γιατί ο κόλπος της (το λιμάνι όπου σήμερα είναι ο Άγιος Νικόλαος Μιραμπέλλου) μοιάζει με κάμαρη = μεγάλο δωμάτιο (από το Καμ-πή, κάμπ-τω, καμάρα = η γέφυρα ποταμού ή ποδιού ή σπιτιού κ.λπ. και κάμαρη = ο χώρος που σχηματίζεται με καμάρες, η καμαρή μου κ.λπ.).

Από τα νομίσματά και τα ερείπια της πόλης αυτής, καθώς και από τις συνθήκες που έχει υπογράψει με άλλες πόλεις-κράτη προκύπτει ότι η Λατώ ήταν μια σημαντική πόλη της αρχαίας Κρήτης, η οποία ήκμαζε τουλάχιστον μέχρι και της Ρωμαϊκής κατάκτησης της Κρήτης (67 π.Χ. – 390 μ.Χ.), αφού είχε κόψει νομίσματα την περίοδο αυτή.

Σύμφωνα με την αρχαιολόγο και Δ/ντρια της ΚΔ ΕΠΚΑ κ. Β. Αποστολάκου: «Η πόλη της Λατούς πήρε το όνομά της από τη θεά Λητώ (δωρικός τύπος το Λατώ), τη μητέρα του Απόλλωνος και της Αρτέμιδος. Η περιοχή της επικράτειας των Λατίων περιλαμβάνονταν οι σημερινές περιοχές του Αγίου Νικολάου, της Κριτσάς και του Κρούστα με το οροπέδιο Καθαρού, του Καλού Χωριού και της Πρίνας, συνόρευε στα βόρεια με την επικράτεια των Ολουντίων, στα

βορειοδυτικά με την επικράτεια των Δρηρίων, στα δυτικά με την επικράτεια των Λατίων, στα νότια με τις αρχαίες πόλεις Μάλλα (σήμ. Μάλλες), Ώλερο (σήμ. Μεσελέροι) και Ιεράπυτνα (σήμ. Ιεράπετρα) και τέλος στα ανατολικά με την πόλη Ιστρώνα (σήμ. Καλό Χωριό). Γύρω από το άστυ υπήρχαν νεκροταφεία, μικρά φρούρια για τον έλεγχο της επικράτειας, ιερά, μικρές κώμες και εγκαταστάσεις εξαρτημένων καλλιεργητών ή βοσκών. Επίκειό της θεωρείται η πόλη Καμάρα (σήμερα Άγιος Νικόλαος) που ονομάστηκε έτσι προφανώς εξαιτίας κάποιου αφιδωτού ή θολωτού κτηρίου. Παρόλο που τα ορατά οικοδομικά λείψανα στο αστικό κέντρο των Λατίων ανήκουν στον 4ο και 3ο αι. π.Χ., περίοδος ακμής της πόλης, η ανασκαφική έρευνα έφερε στο φως και παλαιότερα ευρήματα. Ήδη από τον 7ο αι. π.Χ. υπήρχε οργανωμένος οικισμός, ο οποίος πιστοποιείται τόσο από τα κινητά ευρήματα όσο και από το γεγονός ότι η αγορά και τα δημόσια κτήρια που αποκαλύφθηκαν θεωρήθηκαν ως τυπικό δείγμα αρχαϊκής αγοράς. Επιπλέον η έρευνα απέδειξε ότι στην ευρύτερη περιοχή υπήρχε κατοίκηση ήδη από τη μινωική περίοδο. Στο κοντινό χωριό Κριτσά αποκαλύφθηκαν θαλαμοειδείς τάφοι Υστερομινωικής ΙΙΙ περιόδου (14ος - 13ος αι. π.Χ.). Σε μικρή απόσταση από το χώρο ερευνηθήκαν δυο θολωτοί τάφοι, οι οποίοι θεωρούνται υστερομινωικοί έως πρωτογεωμετρικοί. Στο ύψωμα Θύλακας ερευνηθήκη ιερό που ανήκει κυρίως στη γεωμετρική και την αρχαϊκή περίοδο και θεωρήθηκε «απόγονος» μινωικού ιερού κορυφής». Δεν υπάρχουν σημαντικές πληροφορίες για την ιστορική διαδρομή της πόλης, όπως γενικά όλων των πόλεων της Κρήτης των ιστορικών χρόνων. Η σημαντικότερη γνωστή προσωπικότητα που κατάγεται από τη Λατώ είναι ο Νέαρχος (περίπου 360 - 312 π.Χ.) ναύαρχος του Μεγάλου Αλεξάνδρου».

Σύμφωνα επίσης με τους αρχαιολόγους: Τα ερείπια της Λατούς δείχνουν ότι διέθετε ισχυρά (Κυκλώπεια) τείχη με πύργους και ακροπόλεις. Η κύρια πύλη βρίσκεται στα δυτικά και ήταν οχυρωμένη για να ελέγχονται καλά οι εισερχόμενοι. Από την πύλη ένας ανηφορικός δρόμος με ογδόντα περίπου βαθμίδες οδηγεί προς την αγορά που ήταν το εμπορικό, πολιτικό, και θρησκευτικό κέντρο της πόλης. Ο ναός της Λατούς ίσως να είναι το μονόχωρο κτίσμα στο κέντρο της Αγοράς, μια και ο δίχωρος ναός της Ν ακρόπολης, που διασώζει στην είσοδο βωμό και στο βάθος το βάθρο του λατρευτικού αγάλματος, ήταν του Απόλλωνα, γιου της Λητούς και δίδυμη αδελφή της Άρτεμης.

Η Λατώ έκοψε νομίσματα επί Ρωμαϊοκρατίας της Κρήτης (67 π.Χ. – 390 μ.Χ.), άρα η Λατώ έπαψε να υπάρχει από τότε που έπαψαν να υπάρχουν και οι υπόλοιπες αρχαίες πόλεις της Κρήτης., ήτοι επί Αράβων Σαρακηνών.

Κατά τον 7ο αιώνα μ.Χ. άρχισαν οι πειρατικές επιδρομές των Αράβων Σαρακηνών κατά της Κρήτης, που είχαν σαν αποτέλεσμα καταρχήν την εγκατάλειψη των παραλιακών πόλεων και τελικά οι Σαρακηνοί Άραβες κατάφεραν να αποβιβαστούν στο νησί το 828 μ.Χ., λεηλατώντας και καίγοντας άπαντες τις πόλεις του νησιού: Κνωσό, Γόρτυνα κ.λπ., ο λόγος που δε διασώζεται καμία από αυτές. Ακολούθως οι Σαρακηνοί αφενός κτίζουν το Ραμπντ ελ Χαντάκ (το φρούριο της μεγάλης Τάφρου ή άλλως Χάνδακα) στο Ηράκλειο (= το επίκειο της Κνωσού), που γίνεται η έδρα τους. Οι Βυζαντινοί στη συνέχεια προσπάθησαν να πάρουν πίσω την Κρήτη, όμως ατύχησαν. Το νησί στη συνέχεια μεταβλήθηκε σε αραβικό εμιράτο που είχε ζωή περίπου ενάμισι αιώνα. Το κατέλυσε,

στα 961, ο στρατηγός Νικηφόρος Φωκάς. Βρήκε ελάχιστους χριστιανούς και το νησί σε άθλια κατάσταση

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

1) Μερικοί ερευνητές ισχυρίζονται πως η Λατώ ήταν δωρική πόλη, επειδή δε λέγεται Λητώ που θεωρείται Ιωνικός τύπος, αλλά Λατώ που θεωρείται δωρικός τύπος, κάτι που είναι μη αληθές ή τουλάχιστον μη αποδεδειγμένο, αφού:

Α) Δεν υπάρχει καμιά αρχαία μαρτυρία που να αναφέρει κάτι τέτοιο,

Β) Ο Ολλανδός γεωγράφος OLFERT DAPPER, 1636-1689 αναφέρει ότι η πόλη Λατώ ή Καμάρα της Κρήτης αποκαλούνταν και «Λιτώ», πρβ: <<31.Καμάρα. Η Καμάρα ήταν ομοίως πόλις, ήτις εκαλείτο και Λιτώ».

Γ) Οι τύποι λέξεων με η αντί α, ε (π.χ. μάτερ αντί μήτηρ, χρέμματα αντί χρήματα κ.α.) υπήρχαν σε όλες τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, απλά οι Δωριείς το συνήθιζαν πιο πολύ, όπως π.χ. συμβαίνει σήμερα με το «τσι» αντι «τι» στην κρητική διάλεκτο.

Δ) Αχαιοί, Δωριείς και Πελασγοί υπήρχαν στην Κρήτη, αφού το αναφέρει ο Όμηρος, όμως σύμφωνα με το Πάριο χρονικό και τους: Ηρόδοτο (Ζ 169 – 171), Στράβωνα (Γεωγραφικά Ι, C 466 - 479), Διόδωρο (4, 60, 5,64 και 5,80) κ.α., ήταν ελληνικές φυλές που είχαν πάει εκεί όχι ως κατακτητές, αλλά ως μετανάστες από τη Θεσσαλία τότε που έγινε εκεί ένας κατακλυσμός και με αρχηγό τον Τέκταμο (παππού του Μίνωα) και επί εποχή που βασιλιά των Κρητών (των Ετεοκρητών) ήταν ο Κρηθέας, οι οποίοι στη συνέχεια ενώθηκαν ειρηνικά σε ενιαίο σύνολο με τους ντόπιους επί Μίνωα. Μάλιστα αρχηγός όλων αυτών στον Τρωικό Πόλεμο ήταν ο Ιδομενέας, ο εγγονός του Μίνωα. (Περισσότερα βλέπε "Κρητική Ιστορία», Α. Γ. Κρασσανάκη)

2) Δεν είναι αληθές ότι η Λατώ ήταν διαφορετική πόλη από την Καμάρα ή ότι στην περιοχή του Αγίου Νικολάου Μιραμπέλλου στα αρχαία χρόνια υπήρχαν δυο διαφορετικές, όμως συνεργαζόμενες, πόλεις, η Καμάρα (ή η Λατώ προς Καμάρα), που βρισκόταν στη θέση που βρίσκεται σήμερα ο Άγιος Νικόλαος και η οποία μετά πήρε το όνομα Άγιος Νικόλαος, και η Λατώ (ή η Λατώ προς Ετέρα), που βρισκόταν κοντά στην Κρητσά, και από αυτές η Καμάρα (ή «Λατώ προς Καμάρα» ή Άγιος Νικόλαος) ήταν επίγειο της άλλης.

Το αιτιολογικό αυτών που το ισχυρίζονται είναι ότι στην περιγραφή της Κρήτης του Μαρκιανού αναγράφονται πόλεις ΚΑΜΑΡΑ και ΕΤΕΡΑ ως γειτονικές της πόλης ΟΛΟΥΣ (Ελούντας) και στο ψήφισμα μεταξύ του βασιλιά της Περγάμου Ευμένης ΙΙ με και των 31 κρητικών πόλεων το 193 π.Χ., με παρέμβαση του βασιλιά της Μακεδονίας Φιλίππου Ε, σχετικά με την αναγνώριση ασυλίας στο ιερό του Διονύσου και προστασία των πολιτών της μικρασιατικής πόλης Τέω από Κρητικές πειρατικές επιδρομές κ.α., γίνεται λόγος περί «ΛΑΤΙΩΝ» και «ΛΑΤΙΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΚΑΜΑΡΑ», όμως η πραγματικότητα είναι η εξής:

Α) Η πόλη Λατώ και η πόλη Καμάρα ήταν μία και η αυτή (ένα κοινό, μια κοινότητα), σύμφωνα με το Στέφανο Βυζάντιο (Εθνικά): «Καμάρα»: «Καμάρα, πόλις της Κρήτης και ο πολίτης Καμαραίος. Ξενίων εν Κρητικοίς φησίν, ήτις

Λατώ ελέγετο». Οι δυο ονομασίες, προφανώς, είναι κάτι όπως κάτι όπως λέμε και π.χ. Χάνδακας και Ηράκλειο, Κυδωνία και Χανιά κ.α.

Β) Δεν υπάρχει καμία αρχαία μαρτυρία που να αναφέρει ότι ο Άγιος Νικόλαος ως πόλη υπήρχε πριν από την ενετοκρατία, ούτε και έχουν βρεθεί εκεί που έχει κτιστεί ο Άγιος Νικόλαος ερείπια που να δείχνουν ότι εκεί υπήρχε κάποτε κάποια αρχαία πόλη. Απλά ο Άγιος Νικόλαος κτίστηκε επί Ενετοκρατίας στον όρμο που ανήκε στην αρχαία πόλη-κράτος Καμάρα ή Λατώ και τον οποίο χρησιμοποιούσε ως λιμάνι της η πόλη αυτή.

Τα ερείπια της αρχαίας πόλης Λατώ ή Καμάρα βρίσκονται εκεί που είναι ο Άγιος Νικόλαος, αλλά κάπου 2,5 χιλιόμετρα στα νότια του Αγίου Νικολάου (στη θέση Γουλάς), δηλαδή λίγο ενδότερα της νήσου,

Γ) Ο Μαρκιανός Μενίππος, 4ος αι., στο έργο του «Σταδιασμός, Κρήτης Περίπλους» (Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Periplus qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum), όπως παρουσιάζεται σήμερα πράγματι αναφέρει στο ελληνικό κείμενο πόλη με την ονομασία ΕΤΕΡΑ, όμως αυτό είναι κακογραφή και αντί της ΕΤΕΙΑ > ΗΤΕΙΑ, κάτι που στο λατινικό αναγράφεται σωστά ΕΤΕΙΑ.(Eteam). Συγκεκριμένα ο Μαρκιανός αναφέρει τα εξής:

Στα ελληνικά: <<Από του Ηρακλείου εις Χερρόνησος πόλιν σταδ. λ'. ύδωρ έχει και νήσον έχουσα πύργον λιμένα. Από Χερρονήσου εις Σολούντος σταδ. ζ'. άκρα εστίν, ύφορμον έχει. Έχει δε ύδωρ καλόν, απέχει δε από της γης σταδ. κ'. Από Σολούντος εις Καμάραν σταδ. ιε'. Από Καμάρας εις Ετέραν σταδ. κε. Από της Ετέρας επί την Κητίαν άκραν σταδ. ιε. ύφορμος εστίν, άνυδρος δε.....>>.

Στα λατινικά: <<..... Ab Amphimalla ad Heraclaeum stadia 100. Oppidum est. Habet portum et aquam. Abest stadia viginti oppidum Cnossos. Contra jacet ad orientem insula stad. 40 remota. Vocatur Dia. Ab Heraclaeo ad Chersonnesum oppidum stadia 30. Aquam habet et insulam, quae habet turrim et aquam. A Chersonneso ad Oluntem stadia 60. Promontorium est. Habet locum appellandi et etiam aquam bonam. Abest a continente stadia 20. Ab Olunte ad Camaram stadia 15. A Camara ad Eteam stadia 25. A Camara ad Eteam stad. 26. Ab Etea ad promontorium Ceteum stadia 14. Portus est sine aqua. A promontorio Ceteo ad Dionysiades stadia 300. Sunt duae insulae, habentes portum et aquam. A Dionysiadibus ad Sammouium, unde orsi sumus periplum create, stadia 120>>.

Στα σχόλια του βιβλίου αυτού γράφονται τα εξής: << 1) Σολούς: Falso scriptum est Σολούντος. Scribendum est Scylace teste Ολούντος. Sita autem fuit Haec urbs in ea menisnsula, quae nunc Spina Longa (dorsum longum) dicitur. 2) Καμάρα: Haec urbs etiam Lato dicta est. Sita autem fuit in continente, ex advent isti peninsula. 3) Ετέρα: Non dubitamus, quin pro Ετεραν scribendum sit Έτειαν. Mensura κε falsa est. 4) Κητίαν: Videmus igitur, quod ultimum promontorium ad orientem est quodque hodie dicitur Sidero, a veteribus dictum esse Κήτεια, quod nos a κήτω ducimus, ut quasi significet promontorium, quod coeti habeat speciem. >>

Επομένως έχει δίκιο ο αρχαιολόγος Αντώνης Βασιλάκης στο «Αρχαίες πόλεις της Κρήτης», που λέει ότι η πόλη Ετέρα είναι «αντιγραφική αναταραχή» και έτσι είναι. Εδώ, στο ελληνικό κείμενο του Μαρκιανού, έχει γραφτεί από τους

αντιγραφείς «ΚΑΜΑΡΑ ΠΡΟΣ ΕΤΕΡΑ» αντί του ορθού «ΚΑΜΑΡΑ προς ΕΤΕΙΑ > Ήτεια (ήτοι η λέξη ΕΤΕΡΑ είναι κακογραφή, γράφηκε με Ρ αντί του Ι), όπως επιδιορθώνεται στο λατινικό κείμενο. Άλλωστε εδώ υπάρχουν και άλλες ανορθογραφίες, όπως Σολούς αντί Ολοούς κ.α.

Δ) Το εν λόγω ψήφισμα μεταξὺ του βασιλιά της Περγάμου Ευμένη ΙΙ με και των 31 κρητικών πόλεων όπως το παρουσιάζουν σήμερα πράγματι αναφέρει «ΛΑΤΙΩΝ» και «ΛΑΤΙΩΝ ΠΡΟΣ ΚΑΜΑΡΑΝ», όμως στην πραγματικότητα αυτό συμβαίνει γιατί παρουσιάζεται το ίδιο κείμενο της συνθήκης με δυο τίτλους, όπου στο ένα κείμενο γράφει τίτλο σκέτα «Λατίων» και το άλλο «Λατίων των προς Καμάραν» (βλέπε π.χ. «DELECTUS INSCRIPTIONUM GRAECUM PROPTER MEMORABILIMUM, COMPOUIT PAULUS AUER»). Το κείμενο και στις δυο περιπτώσεις είναι ίδιο και αναφέρει επακριβώς τα εξής:

<< Ἐδοξε Λατίων τοῖς κόσμοις καὶ τῆι πόλει.
 Ἐπειδὴ Τήϊω συγγενεῖς καὶ φίλοι διαπρογόνων ὑπάρχοντες
 ψάφισμα καὶ πρειγευτάν-ς ἀπέσταλκαν
 Ἀπολλόδοτον καὶ Κωλώταν, οἱ δὲ ἐπελθόντες ἐπὶ
 τὸ κοινόν τὸ Λατίων τὸ τε ψάφισμα, ἀπέδωκαν καὶ
 αὐτοὶ διελέγην ἀκολουθῶς τοῖς γεγραμμένοις
 τὰν ἐκτενεστάταν σπουδάν καὶ φιλοτιμίαν ποιούμενοι
 περὶ τῶ γενέσθαι τὰν κα καθιέρωσιν τῶι
 Διονύσῳ τὰς πόλιος καὶ τὰς χώρας τὰς Τηίων καὶ τὰ
 ἀσυλίαν, ἐπὶ δὲ καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῖς
 12 ἔνδοξα καὶ τίμια διὰ τὸν θεὸν ψαφισαμένους
 καὶ αὐτὸς συναύξεν καὶ ἀεί τινος ἀγαθῶ πα-
 ραιτίος γίνεσθαι τῶι δάμῳ καὶ ὅτι ταῦτα πράξαντες
 ἀκόλουθα πράξομεν τῶι τε πορτὶ τὸν θεὸν
 16 εὐσεβεῖαι τῶι μεγίστῳ καὶ χαρι<ξ>ιόμεθῳ τῶι δάμῳ·
 περὶ δὲ τῶν αὐτῶν διαλεγέντος μετὰ πάσας
 ἐννοίας καὶ προθυμίας καὶ <τῶ> παρὰ τῶ βασιλέος Φιλίππῳ
 πρειγευτᾶ Περδίκκῳ· ἀποκρίνασθαι τῶι δά-
 20 μῳ τῶι Τηίων ὅτι πρότερον ἂ πόλις καὶ νῦν δ' ἐ[μ]-
 πᾶσιν εὐχαριστεῖ, καὶ μεμναμένοι τὰν προϋπάρ-
 χονσαν τῶι πόλει συγγένειαν, τὰν τε καθιέρω-
 σιν τῶι Διονύσῳ τὰν τε πόλιν καὶ τὰν χώραν ἡμεν
 24 ἱεράν καὶ ἀάσυλον, βωλόμενοι χαρίζεσθαι Περδίκ-
 κῳ, δίδομεν δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τὰ ὑπάρχοντα ὑμῖν ἔνδο-
 ξα καὶ τίμια συνδιαφυλαξόμεν ἀπροφασίστως
 ἐφ' ὅσον κ' ἴωμεν δυνατοί. καὶ εἴ τινές κα τῶν ὄρ-
 28 μομένων Λατόθεν ἀδικήσωντί τινα Τηίων
 κοινᾶ ἢ ἰδίαι παρὰ τὸ γραφέν δόγμα περὶ τῆς ἀ-
 συλίας τὰς <τε> πόλιος καὶ τὰς χώρας ἐξέστω τῶι
 παργενομένῳ Τηίων ἐπιλαβ<έσθαι> καὶ σω-
 32 μάτων καὶ χρημάτων, εἴ τίς κα ἄγῃ· οἱ δὲ κόσμοι
 οἱ τόκα κοσμίοντες ἀναγκαζόντων ἀποδιδό-
 μεν τὸς ἔχοντας ἀζάμιοι ὄντες καὶ ἀνυπόδιοι·
 γράψαι δὲ καὶ τὸ δόγμα ἐς τὸ ἱερόν τὰς Ἐλευθείας.

(Ψήφισμα μεταξύ της Λατούς και άλλων κρητικών πόλεων με την **Τέω της Ιωνίας το 193 π.χ., που καθόριζε το δικαίωμα ασύλου στο ιερό του Διονύσου**).

Φυσικά η Λατώ και η Καμάρα (ή Λατώ προς Καμάρα και η Λατώ προς Ετέρα) θα ήταν δυο διαφορετικές πόλεις, αν και σε άλλες αρχαίες αναφορές, συμφωνίες κ.α., αναφέρονταν συνάμα και οι δυο ονομασίες ως πόλεις, όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Για παράδειγμα σε προηγούμενο από το προηγούμενο ψήφισμα μεταξύ Κρητικών πόλεων και Μιλήτου Μ. Ασίας αναφέρεται:

«..... εάν δε τι αντίλεγωσιν περί όπινός κα, κρίνειν εγ Κνωσῶ[ι] μεν κόσμον και βουλάν, εμ Μιλήτωι δε τούς τού εμπορ[ί]ου επιμελητάς πέντε αμέραις, άφ' ἄς κα κατασταθώσιν επί το αρχείον. των δε δικασθέντων τας πράξεις ε[ί]ναι εγ Κνωσῶσῶι μεν κατά τον νόμον τον προξενικόν, εμ Μιλήτωι δε κατά τον νόμον τον εμπορικόν. κατά τα αυτά Τυλίσιοι, Ῥαύκιοι, Χερσονήσιοι, Μιλάτιοι, Ελξυ[π]τινείς {Ἐλτυνιείς}, <Η>ρακλεῶται, Πριάνσιοι, Απολλωνιάται, Πετραίοι, Ιπάνιοι[ι], Πραίσιοι, Ιστρώνιοι, Ὀλ<ο>ύντιοι, Δρήριοι, Λάτιοι, Ελευθερναίοι, Ἄξιοι, Κυδωνιάται, Φαλασάρνιοι...». (ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΦΙΛΙΑΣ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΜΕ ΜΙΛΗΤΟ Μ. ΑΣΙΑΣ, 259/233 π.Χ.)

Σε νεότερο από τα προηγούμενα ψηφίσματα μεταξύ Κρητικών Πόλεων και της πόλης Περγάμου Μ. Ασίας αναφέρεται: «Αγαθή τύχη. επι τοίσδε συνέθεντο την φιλίαν και συμμαχίαν εαυτοίς τε και εκγόνοις εις άπαντα τον χρόνον. βασιλεύς Ευμένης και Κρηταίων. Γορτύνιοι, Κνώσιοι, Φαίστιοι, Λύπτιοι, Ραύκιοι, Ιεραπύτνιοι, Ελευθερναίοι, Αππαραίοι, Πολυρρήνιοι, Συβρίπιοι, Λαππαῖοι, Ἄξιοι, Πριανσιέες, Αλλαριώται, Αρ[κ]ιάδες, Κεραῖται, Πραίσιοι, Λάτιοι, Βιάννιοι, Μαλλαίοι, Ερώνιοι, Χερ[σ]ονάσιοι, Απολλωνιάται, Ελύριοι, Ὑρτακίνιοι, Ελτυναιείς, Ανω[πο]λίται, Ηραδήννιοι, Ιστρώνιοι, Ταρραίοι, [...]οι, ως μεν [βα]σιλεύς Ευμένης άγει, έτους vac. τετάρτου και δεκάτου, μηνός [Π]ανήμου, ως δε Κρηταεῖς κοσμούν.....» (Συνθήκη φιλίας και συμμαχίας που υπέγραψε το 183 π. Χ. ο βασιλιάς της Περγάμου Ευμένης ΙΙ με τριάντα μία πόλεις της Κρήτης, Μαργαρίτα Γκουαρντούτσι, INSCRIPTIONES CRETI).

Ο ΚΟΛΠΟΣ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ Ή ΟΡΜΟΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ Ή ΟΡΜΟΣ ΛΑΤΟΥΣ /ΚΑΜΑΡΑΣ

Ο κόλπος Μιραμπέλλου αρχικά καλούνταν «Δικταίος όρμος, επειδή σχηματίζεται στους πρόποδες της Δίκτης, όπως μας πληροφορεί ο Απολλώνιος Ρόδιος στα «Αργοναυτικά» (Δ 1638-1670): «είργε χθονί πείσματ' ανάψαι Δικταίην όρμοιο κατερχόμενους επιωγήν...» (Απολλώνιος Ρόδιος «Αργοναυτικά» Δ 1638 – 1670). Επίσης καλούνται και «Όρμος Λατούς» ή Καμάρας», από την αρχαία πόλη Λατώ ή Καμάρα που υπήρχε εκεί (είτε γιατί ο όρμος αυτός μοιάζει με κάμερα = η καμ-ση, άρα η γέφυρα, αλλά και το δωμάτιο υποδοχής).

«Κρήτη... Προς Β. όμως μεταξύ των πολλών ακρωτηρίων σχηματίζονται κόλποι, ως επισημότεροι είναι οι εξής: 1) Ο Μυρτίλος (Κόλπος Κισάμου)..... Ο της Καμάρας (Αγίου Νικολάου ή Μιραμπέλου).... (σελίς 6) ..... Νομός Λασιθίου... Κόλποι. Ο της Καμάρας και των Διδύμων, του Παλαιόκαστρου και ο Μακρύς Γιαλός. Λιμένες Όρμοι. Ο λιμήν του Πόρου, Όρμοι του Σίσι, του Αγίου Νικολάου, του Λιμένος Σητείας προς Β., της Ερημουπόλεως, της Καρούμπας προς Α. της Σητείας, της Ιεράπετρας και Σιδωνίας ή Ψαρής Φοράδας προς Ν. (σελίς 29) ». (Γεωγραφία Κρήτης υπό Γεωργίου Ι. Λελεδακι, Χανιά 1905)

«Άγιος Νικόλαος και Άγιος Αντώνιος νυν Άγιοι Πάντες εισι δυο μικραί νησίδες κείμεναι κατ' έμπροσθεν του της Καμάρας όρμου, τον οποίον ασφαλίζουν εξ ανατολών. Συγκοινωνούν θαλασσίως εκ Χουμεριάκου εντός ½ ώρας δια ξηράς δ' εξ αυτού μέχρι της παραλίας» (Κρητική Χωρογραφία» Ιωάννου Εμμ Νουχακη, 1903)

Από την «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, μεταφρασθείσα εκ του Γαλλικού, ΙΒ. Τόμ. ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, υπό Μ. ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ ΤΟΥ ΚΡΗΤΟΣ (1846)»: << ΛΙΜΕΝΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ. Εκ του Λιμενολογίου της Μεσογείου υπό του Ενρίκου Μιχελότου. Εκ της εν Μασσαλία 1824 εκδόσεως σελ. 527. μεταφρασθέν εκ του Γαλλικού. Υπό Μ. ΒΕΡΝΑΡΔΟΥ.: ..... "Όρμος της (Λατούς, ή Λατόας, ή Λητόας, ή Καύνου Μακρακάνθης d' Erine - longue Γαλλιστί και s'rina longa ιταλιστί) Σπίνα - λόγκας, - Επτά περίπου λεύγας προς ανατολάς της Δίας είνε το ακρωτήριο του αγίου Ιωάννου, το οποίον φαίνεται από την Δίαν προς ανατολάς του ακρωτηρίου τούτου είνε ο κόλπος της (Λα τούς) Μακρακάνθης, εις το μέσον δε του κόλπου, τον οποίον σχηματίζει το ακρωτήριο του αγίου Ιωάννου, είνε και το νησίον της ρηθείσης Λατούς, Μακρακάνθης, επί του οποίου είνε το φρούριον, (πλησίον εκεί ήτο το πάλαι η πόλις Νάξος όπου ευγαίνουν αι ακονόπετραι, εξ ου και το του Πινδάρου ή Νάξιος ακόνη). Τα από ανατολικά ή αρκτικά μέρη ερχόμενα, διά να εισέλθωσιν εις τον λιμένα πλοία, πρέπει να τραβώσι προς το αρκτικόν του αγίου Ιωάννου, και αφήνοντα αυτό προς τα δεξιά και το φρούριον προς τ' αριστερά, να υπάγουν ν' αράξουν όπισθεν του ρηθέντος φρουρίου δεν πρέπει όμως να προχωρήσωσι πολυ μέσα, επειδή δεν είνε πολύ βάθος έμπροσθεν του φρουρίου, το οποίον θέλει μένει προς ανατολάς το βάθος δε τούτο είνε εξ, ή επτά πηχών (brasses) (α) δηλ. 36-42 πόδας και αρμόδιον δι' αγκυροβόλημα. - ό λιμήν ούτος είνε καλός διά κάθε καιρόν προς ανατολάς του νησιού της Λατούς, Μακρακάνθης, είνε εν μικρον νησίδιον ονομαζόμενον (Λίσσιον) Κολοκύνθα, μεταξύ δε τούτων των νησίων ημπορεί τις να καθορμισθη εις καιρόν ανάγκης ασφαλιζόμενος από κάθε άνεμον....>>

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΝΕΑΡΧΟΣ (360 – 312 π.Χ.)

Ο ναύαρχος Νέαρχος, σύμφωνα με τους ιστορικούς, γεννήθηκε το 360 π.Χ. στην αρχαία πόλη Λατώ ή ιωνικά Λητώ της Κρήτης, ήταν ένας από τους πιο διάσημους από αυτούς που στράτευσαν μαζί με το Μέγα Αλέξανδρο, ήταν γιος του σπουδαίου για την εποχή ναυτικού Ανδροτίμου και του οποίου η οικογένειά είχε μεταναστεύσει στην Αμφίπολη της Μακεδονίας, όταν ο Νέαρχος ήταν κάπου 12 χρονών και ως εξ αυτού αποκαλείτο «Νέαρχος Ανδροτίμου ο Κρης». Και το ότι ο Νέαρχος (360 – 312 π.Χ.) ήταν εκ Κρήτης και μάλιστα αυτό το καυχόταν προκύπτει από το ότι αφενός αποκαλούνταν «Νέαρχος Ανδροτίμου, ο Κρης» και αφετέρου το ιστορούν πολλοί αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Αρριανός, ο Πλούταρχος, Στέφανος Βυζάντιος κ.α. Για παράδειγμα ο ιστορικός Αρριανός στην «Ινδική» αναφέρει σε δυο εδάφια τα εξής:

«Τριήραρχοι δε αυτώ επεστάθησαν εκ Μακεδόνων μεν Ήφαιστίων τε Αμύντορος... εκ δε Αμφιπόλεως ήγον οίδε • εκ Κρήτης Νέαρχος Ανδροτίμου, ός τα αμφί παράπλω ανέγραψε». Σε μετάφραση: «Τριήραρχοι του ναυτικού ορίστηκαν από τη Μακεδονία ο Ηφαιστίωνας ο γιος του Αμύντορα... Από την

Αμφίπολη προήρχοντο οι εξής: από την Κρήτη ο Νέαρχος ο γιος του Ανδροτίμου, ο οποίος συνέγραψε τα σχετικά με τον παράπλου». (Αρριανός, Ινδική, κεφ. 18, παράγρ. 1-4).

«Γραμματεὺς δε του στόλου παντός Ευαγόρας Ευκλέωνος Κορίνθιος, ναύαρχος δε αυτοῖσιν επεστάθη Νέαρχος ο Ανδροτίμου, το γένος μεν Κρης ο Νέαρχος, ὠκεε δε εν Αμφιπόλι τη επί Στρυμόνι». Σε μετάφραση: «Γραμματέας ὄλου του στόλου ορίστηκε ο Ευαγόρας ο γιος του Ευκλέωνα από την Κόρινθο. Ναύαρχος σε ὄλους αυτούς ορίστηκε ο Νέαρχος ο γιος του Ανδροτίμου που καταγόταν από την Κρήτη, αλλά ο Νέαρχος ὁμως κατοικούσε στην Αμφίπολη που βρίσκεται κοντά στο Στρυμόνα». (Αρριανός, Ινδική, κεφ. 18, παράγρ. 9-11).

Ομοίως ο Πλούταρχος στο «Βίοι Παράλληλοι, Ευμένης» αναφέρει: «Βουλεύόμενος δε περί αυτού πλείονας ημέρας, προσίετο και λόγους και υποσχέσεις, Νέαρχου δε του Κρητός και Δημητρίου του υιού φιλοτιμουμένων τὸν Ευμένη σῶσαι». Σε μετάφραση: «Σκεπτόμενος (ο Αντίγονος) γι' αυτόν (τον Ευμένη) πολλές ημέρες, ἄφηνε να αιωρούνται κάποιιοι λόγοι και υποσχέσεις, ενώ ο Νέαρχος από την Κρήτη και ο γιος του Δημήτριος φιλοτιμήθηκαν να σώσουν τον Ευμένη. (Πλούταρχος, Βίοι παράλληλοι, Ευμένης, κεφ. 18, παράγρ. 6).

«Τοιαῦτα δε αυτού διαλεχθέντος συνθείς Αλέξανδρος τη του Μηδίου ψυχαγωγία παραίνεται εις το συμπόσιον. ἦσαν δε οι παρόντες, Περδίκας, Φίλιππος ὁ ἰατρός, Νέαρχος Κρης. (Ιστορία Μεγ. Αλεξάνδρου, βιβλ. 3, κεφ. 31, παράγρ. 8. Historia Alexandri Magni: Recensio SA & sive Recensio vetusta). **Μετάφραση:** Αφού του εἶπε τέτοια λόγια, επειδή ο Αλέξανδρος αντιλήφθηκε ὅτι ο Μήδιος θα ευχαριστηθεῖ με την εκεί παρουσία του, παρευρέθηκε στο συμπόσιο. Ἦταν δε παρόντες: ο Περδίκας,... ο Φίλιππος ο γιατρός, ο Νέαρχος ο Κρητικός (Ψευδοκαλλισθένης, «ιστορία Μ. Αλέξανδρου»)

Και το ὅτι ο ναύαρχος Νέαρχος καταγόταν συγκεκριμένα από την πόλη Λατώ ή Ιωνικά Λητώ της Κρήτης προκύπτει και από τα λεγόμενα του Στέφανου Βυζάντιου, ο οποίος στα «Εθνικά» αναφέρει ὅτι ο Νέαρχος, που ἦταν ο πιο διάσημος από εκείνους που στράτευσαν μαζί με το μέγα Αλέξανδρο, καλούνταν και με το ὄνομα «Ληταίος» (= δωρικά Λαταίος») = αυτός που κατάγεται από την πόλη Λατώ ή Ιωνικά Λητώ. Συγκεκριμένα ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει ὅτι ο Νέαρχος ἰδρυσε στη Μακεδονία ἱερό της θεάς Λητούς (= στα δωρικά Λατούς), ὅπου μετά ἰδρύθηκε πόλη που πήρε το ὄνομα Λητή, επειδή ο Νέαρχος εξιστορούνταν με το ὄνομα Ληταίος, ἄρα δωρικά Λαταίος = αυτός που κατάγεται από την πόλη – κράτος Λατώ ή Ιωνικά Λητώ της Κρήτης, πρβ: «ΛΗΤΗ, πόλις Μακεδονίας, από του πλησίον ἰδρυμένου Λητούς ἱεροῦ, ως Θεαγένης Μακεδονικοῖς. Το εθνικό Ληταίος- οὕτω γαρ ιστορεῖται Νέαρχος, Ληταίος, των Αλεξάνδρω τω μεγάλω συστρατευσάμενων ο διασημότερος.» (Στέφανος Βυζάντιος, «Εθνικά ή Περί Πόλεων και Δήμων»). Ειδικότερα, αφού οι αρχαῖοι συγγραφείς: Αρριανός, Πλούταρχος κ.α. λένε ὅτι ο Νέαρχος ἦταν «Κρης» και αφού ο Στ. Βυζάντιος λέει και ὅτι ο Νέαρχος αφενός αποκαλούνταν «Ληταίος» και αφετέρου ἰδρυσε στη Μακεδονία ἱερό της Λητούς, που στα δωρικά λέγεται Λατούς, ἄρα ο Νέαρχος καταγόταν σαφώς από την πόλη Λατώ της Κρήτης, ὅπως λέει και η παράδοση.

ΤΟ ΕΡΓΟ, Η ΕΠΟΠΟΙΑ, Η ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΝΕΑΡΧΟΥ

Από τα λεγόμενα του Πλούταρχου, του Αρριανού κ.α. υπολογίζεται ότι περί το 344 π.Χ. η οικογένεια του Νέαρχου μετανάστευσε στην Αμφίπολη της Μακεδονίας και ο πατέρας του, ο Ανδρότιμος, λόγω των ικανοτήτων του βρέθηκε στην αυλή του βασιλιά Φιλίππου Β' (356-336 π.Χ.), όπου ο γιος του Ανδρότιμου, ο Νέαρχος, έγινε φίλος του Αλέξανδρου, του γιου του Φιλίππου, και μάλιστα από τους πλέον έμπιστους και αφοσιωμένους. Πιθανόν να ήταν και συμμαθητές στη Σχολή του Αριστοτέλους. Μια φίλια που έμεινε αταλάντευτη έως το τέλος του μεγάλου στρατηλάτη. Μάλιστα, όταν ο βασιλιάς Φίλιππος Β' εξόρισε το γιο του Αλέξανδρο στην Ιλλυρία, επειδή του εναντιώθηκε που χώρισε τη μάνα του την Ολυμπιάδα και παντρεύτηκε μια νερά, την Κλεοπάτρα, ο Αλέξανδρος πήρε μαζί του και το Νέαρχο.

Όταν ο Αλέξανδρος ανέλαβε την εξουσία, μετά τη δολοφονία του πατέρα του Φιλίππου, διόρισε το Νέαρχο διοικητή της Λυκίας στη Μικρά Ασία. Η δολοφονία του Φιλίππου έγινε το 336 π.Χ. από δολοφόνους που έβαλαν οι Πέρσες, κάτι που ήταν και μια από τις αιτίες που εκστράτευσε ο Μ. Αλέξανδρος εναντίον τους, καθώς λέει ο ίδιος σε επιστολή του προς το βασιλιά τους Δαρείο (βλέπε Αρριανός Β 14, 4). Τα αιτία της δολοφονίας ήταν το ότι οι Πέρσες ήθελαν τη Μακεδονία, ανίσχυρη, όπως και όλες τις άλλες ελληνικές πόλεις, για να τις κηδεμονεύουν, κάτι που δεν άρεσε στο Φίλιππο και γι αυτό είχε κάνει το 348/337 π.Χ. το καλούμενο «Συνέδριο των Ελλήνων» στην Κόρινθο προκειμένου να ενωθούν και να αποκρούουν τις εισβολές των Περσών. Ήταν η πρώτη φορά στην ιστορία που όλες οι ελληνικές πόλεις-κράτη ("πλην Λακεδαιμονίων",) κατόφεραν να ενωθούν σε μια στρατιωτική και πολιτική ενότητα. Ο Νέαρχος μετά τη νίκη του Μ. Αλέξανδρου επί του Ινδού βασιλιά Πύρου (326 π.Χ.) από Τριήραρχος ορίστηκε Ναύαρχος του στόλου των Μακεδόνων. Ωστόσο πολλές φορές αναλάμβανε και ως χιλιάρχος και ως στρατηγός. Πήρε μέρος π.χ. στη μάχη της Χαιρώνειας, του Γρανικού ποταμού κ.α. Λόγω των προσόντων του ο Αλέξανδρος τον όρισε «Σατράπη της Λυδίας». Σ' αυτή τη θέση έμεινε 5 χρόνια μέχρι το 328 π.Χ. οπότε ξαναγύρισε στη μάχιμη θέση του με το βαθμό του στρατηγού όπου και πάλι άριστευσε. Το μεγαλύτερο και σημαντικότερο κατόρθωμα του Νέαρχου ήταν η πρωτοφανής για την εποχή του ναυτική εξερευνητική αποστολή που επιτέλεσε στον Ινδικό Ωκεανό, από τον Υδάσπη ποταμό στη δυτική Ινδία έως τον Περσικό Κόλπο. Τα έτη 326-325 π.Χ. ο Νέαρχος ανέλαβε εξερευνητική αποστολή στον Ινδικό Ωκεανό, από τον Υδάσπη ποταμό στη δυτική Ινδία ως τον Περσικό Κόλπο, ακολουθώντας κατά αντίθετη διεύθυνση του ρου του Ευφράτη έως τη Βαβυλώνα. Ξεκινώντας ο Νέαρχος από τον Υδάσπη ποταμό, έπλευσε στις ακτές του Περσικού κόλπου και έφτασε στις εκβολές του Ευφράτη ποταμού στην Ινδία. Αποκομμένος ο στόλος, χωρίς τρόφιμα και χωρίς την υποστήριξη του στρατού, περνώντας από άγνωστα μέρη έφτασε και μετά από πολλές δυσκολίες κατόρθωσε να φτάσει στον Ευφράτη, χάρη της ικανότητας του Νέαρχου που με πραότητα, αποφασιστικότητα και θάρρος ξεπέρασε τα εμπόδια και τη δεισιδαιμονία των ναυτών του που διογκώθηκε λόγω του άγνωστου του επιχειρήματος. Σκοπός του ταξιδιού του ήταν να βρεθεί θαλάσσια οδός από το Δέλτα του Ινδού ως τον Περσικό Κόλπο και τις εκβολές των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη. Ο Νέαρχος στο ταξίδι του αυτό, που αποτελεί μια απ' τις μεγαλύτερες **εποποιίες του Αρχαίου Ελληνικού Ναυτικού και**

γενικά του Αρχαίου Ναυτικού, το περιέγραψε σε ένα λεπτομερειακό χρονικό με τον τίτλο «Παράπλους», το οποίο ακολουθεί ο ιστορικός Αρριανός στο έργο του Περί Ινδικής (2ος π.Χ. αιώνας). Στοιχεία επίσης από το έργο αυτό έλαβε και ο Στράβων, ο γνωστός γεωγράφος της αρχαιότητας. Ο Αρριανός (Ανάβασις 7.5,6) αναφέρει ότι ο Μ. Αλέξανδρος επιβραβεύοντας τη γενναιότητα, ικανότητα και αφασία του μεγάλου Κρητικού, του Ναυάρχου, Νέαρχου, που επέδειξε για τη ναυτική αποστολή στον Ινδικό, τον τίμησε με χρυσό στεφάνι, αλλά έκαμε και κάτι άλλο: Έχτισε και παραχώρησε στους βετεράνους Κρητικούς πολεμιστές ολόκληρη πόλη. Μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στον οποίο ο Νέαρχος ήταν “παρών”, οι πληροφορίες για το μεγάλο Κρητικό είναι λίγες. Κατά το Διόδωρο «το 317 π.Χ. ο Νέαρχος είχε συμμαχήσει με το σατράπη της Μεγάλης Φρυγίας, Αντίγονο. Το όνομά του αναφέρεται κατόπιν το 315 π.Χ. «οπότε επιμελήθηκε τη ναυπήγηση του ισχυρού στόλου του Αντιγόνου στη Φοινίκη...» και τον οποίο βοήθησε να στεριώσει την εξουσία του στη Μικρά Ασία. Το 312 π.Χ. βρίσκουμε το Νέαρχο σύμβουλο και κηδεμόνα του Δημήτριου του Πολιορκητή. Κατόπιν τα ίχνη του χάνονται. Το 312 π.Χ. ο Δημήτριος ηττήθηκε από τον Πτολεμαίο και εκεί πιστεύεται ότι σκοτώθηκε ο μεγάλος Κρητικός. Ο τάφος του δεν είναι γνωστός.

Η ΘΕΑ ΛΑΤΩ ΚΑΙ Η ΠΟΛΗ ΛΑΤΩ

Η αρχαία θεά Λητώ = δωρικά Λατώ (λατινικά Latona), σύμφωνα με το Διόδωρο (5.67), τον ύμνο του Ορφέα «στη Λητώ» κ.α., ήταν κόρη του Τιτάνα Κοίου και της Τιτανίδας Φοίβης, η οποία γέννησε από το Δία δίδυμα, τον Απόλλωνα και την Άρτεμη. Η πάντα ζηλότυπη Ήρα κράτησε στον Όλυμπο τη μαμή Ειλειθυία, για να εμποδίσει τη Λητώ να γεννήσει. Αυτή όμως κατόρθωσε να δραπετεύσει και να βρεθεί στην νήσο Ορτυγία (σημ. Δήλο) και να βοηθήσει τη Λητώ να γεννήσει. Ο ύμνος του Ορφέως για τη Λητώ αναφέρει:

<<Ορφέως ύμνος, ΛΗΤΟΥΣ (θυμίαμα, σμύρναν): ΛΗΤΩ κυανόπεπλε, θεά διδυματόκε, σεμνή, / Κοιαντίς, μεγάθυμε, πολυλλίστη βασιλεία, / Ευτεκνον Ζηνός γονίμην ωδίνα λαχούσα, / γειναμένη Φοίβον (Απολλωνα) τε και Άρτεμιν ιοχέαιραν. / Την μεν εν Ορτυγίη τον δε κραναή ενί Δήλωι / κλύθι, θεά δέσποινα, και ίλαον ήτορ έχουσα / Βαιν' επι πάνθειον τελετήν τέλος ηδύ φέρουσα.>>

Το «ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΤΟ ΜΕΓΑ ΗΓΟΥΝ Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ» (10/11ος αι. μ.χ.), σχετικά με τη θεά Λατώ ή Ιωνικά Λητώ, αναφέρει: << Λητώ» σημαίνει κατά τον Πλάτωνα «ελεήμων» και κατ' άλλους λήθη > ληθώ από το λανθάνω, δωρικά λαθώ: «Λητώ, παρά το λήθω το λανθάνω. Ο μεν Πλάτων, φησίν ελεητώ. Ελεήμων γαρ η θεός και πραείν και πάντα ελεούσα, κατά δε τινάς, Ληθώ. Το γαρ ήμερον και παύ εκ του επιλελήσθαι των εις αυτήν πεπλημμελεμενων εμφανίεται, ο δε Αρίσταρχος, παρά το λω το θέλω, όθεν και το λη το θελειν, Δωρικώς, επειδή ο αν τις θέλη, παρ αυτής λαμβάνει>>.

Η αρχαία πόλη Λατώ της Κρήτης πρέπει να είναι η γενέτειρα της θεάς Λατούς, αφού η πόλη αυτή φέρει το όνομά της, οι αρχαίες πινακίδες που βρέθηκαν εκεί αναγράφουν ότι εκεί λατρευόταν η θεά Λητώ και ο Διόδωρος Σικελιώτης (5, 64 - 77) αναφέρει ότι οι περισσότεροι από τους Ολύμπιους θεούς είχαν γεννηθεί στην Κρήτη. Αναφέρει συγκεκριμένα ότι οι Κρήτες λένε και μάλιστα με επιχειρήματα πως οι **περισσότεροι** από τους θεούς, όπως ο **Δίας, η Λητώ, ο Απόλλων (= ο γιος του Δία και της Λητούς), η Άρτεμη (η κόρη**

του Δία και της Λητούς και δίδυμη αδελφή του Απόλλωνα) κ.λπ. γεννήθηκαν στην Κρήτη και επειδή πήγαν και σε πολλά άλλα μέρη κάνοντας αγαθοεργίες μετά τη μετάσταση τους από τους ανθρώπους, θεωρήθηκαν ως οι πρώτοι κάτοικοι του Ολύμπου (δηλ. ανακηρύχθηκαν μετά θάνατο θεοί, κάτι ως ο Χριστός και οι Άγιοι σήμερα). Έτσι από τους τόπους και τις πράξεις που έλαβαν χώρα στο κάθε μέρος που πήγαιναν και για παράδειγμα ο Απόλλωνας ονομάστηκε Λύκιος, Πύθιος και η Άρτεμη Εφεσία, Περσία... παρόλο που και οι δυο είχαν γεννηθεί στην Κρήτη(βλέπε Διόδωρος 5.77,3-8), πρβ: «των γαρ θεών φασι τους πλείστους εν της Κρήτης ορμηθεντας επιέναι πολλά μέρη της οικομεμένης, ευεργετούντας .... Το μεν (Απόλλωνα) Δηλιον και Λυκιον και Πύθιον ονομαζεσθαι, την δ' (Άρτεμη) Εφεσίαν και Κρησίαν, ετι δε Ταυροπόλον και Περσίαν, αμφοτέρων εν Κρήτη γεγεννημένων...» (Διόδωρος 5.77).

Από τις αρχαίες επιγραφές προκύπτει ότι στην αρχαία πόλη Λατώ υπήρχε και ιερό της θεάς Ειλειθυίας και προ αυτού μερικοί ισχυρίζονται ότι πολιούχος και προστάτιδα θεά της πόλης της Λατούς ήταν η Ειλειθυία, όμως αυτό είναι λάθος, γιατί: Α) Αν ίσχυε κάτι τέτοιο, η πόλη δε θα λεγόταν Λατώ αλλά Ειλειθυία. Απλά στην αρχαία πόλη Λατώ λατρεύονταν και η Ειλειθυία, επειδή ήταν βοηθός, η μαμή, της θεάς Λατούς, Β) Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει, όπως είδαμε πιο πριν, ότι ο Λήτιος Νέαρχος ίδρυσε ιερό της θεάς Λητούς στη Μακεδονία και αυτό προς χάρη της ιδιαίτερης πατρίδας του Νέαρχου και Γ) Οι τοπικές αρχαίες πινακίδες με όρκους-συνθήκες αναφέρουν ότι οι κάτοικοι τόσο της πόλης της Λατούς όσο και των γειτονικών πόλεων λάτρευαν - ορκιζόταν βασικά στη θεά Λατώ και όχι στη θεά Ειλειθυία, πρβ:

«Ομνύω τα Εστίαν και τον Ζήνα τον Κρηταγενία και ταν Ηραν και τον Ζήνα τον Ταλαίον και τον Ποσειδάν και τα Αμφιτρίταν και τον Απόλλωνα τον Πύτιον και ταν Λατών και Άρτεμιν και Άρεα και ταν Αφροδίταν και ταν Ελευθυίαν και τα Βριτόμαρτιν και Ερμάν και Κωρήτας και Νύμφας και τος άλλος θεός πάντας και πάσας ...». (Όρκος Λατίων – Ολουντίων, 3ος αι. π.Χ. DE CRETENSIVM TITVLIS PVBLICIS QVAESTIONES EPIGRAPHICAE, PAULUS DEITERS)

«..... αναγράψαι δε και ταν συνθήκαν ες στάλαν λιθίναν και ανθέμεν εκατέρος εν ται πόλι, οι μεν Λάτιοι εν τω ιαρῶι τας Έλ[ε]υθ[υ]ί[α]ς, οι δε Όλοντιοι εν [τω] Ζην[ὸ]ς τω Ταλλαίω. θέμεν δε και άλλας στάλας, ταν μεν Κνωσοί εν τω ία[ρῶι] τῶ Απ[έ]λλωνος τω Δελ[φ]ιδίω, ταν δε Λυπτοί [εν τω ιαρῶι] τας Αθαναί[α]ς..... Όρκος Λατίων· όμνύω τὰν Ιστία[ν] και τον Ζήνα τὸν Κρηταγενία και ταν Ἡραν και τον Ζήνα τον Ταλλαίον και τον Ποσειδάν και ταν Αμφιτρίταν και τον Απέλλωνα τὸν Πύτιον και Λατῶν κ'άρτεμιν και Άρεα και ταν Αφροδίταν και ταν Έλευθυιαν και τὰν Βριτό[μ]αρπιν και Έρμάν και Κωρήτας και Ν[ύ]μφας και τος άλλος θιὸς πάντας και πάσας· ή] μάν ἐγῶ τοις Όλοντιοίς ἐμμε[ν]ίω εν ται φιλία και συμμαχία και ισοπολιτεία] και τοις όρκοι[ς]...» (Όρκος Λατίων – Ολουντίων – Κνωσίων, Λυτίων 50-100 BC)

« Όμνύω ταν Έστίαν καί Τάνα Όράτριον και Τάνα Δικταίον καί Ηραν και Αθαναίαν Ωλερίαν καί Αθαναίαν Πολιάδα και Αθαναίαν Σαλμωνίαν καί Απόλλωνα Πύθιον καί Λατώ και Αρ[τε]μιν και Αρεα και Αφροδίταν και Κωρητας και Νύμφας και τος Κυρβάν[ι]τας και θεός πάντας και πάσας..... (ΟΡΚΟΣ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ ΠΡΟΣ ΙΣΟΠΟΛΙΤΕΙΑ – ΛΥΤΤΙΩΝ, ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ Κ.ΛΠ.)

<<...ὄρκος· ομνύω τον Ζήνα τον Κρητα[γενία και ταν Ἴ[ραν και Ζήνα] Δι[κ]ταίον και Ζήνα Οράτ[ρι]ον] και Ποτειδάν και Αμφ[ιτρ]ίταν και Αθαναίαν [Ωλερίαν και Ε]λευθυίαν και Απόλλ[λων]α Πύτιον και Λατών και Ἄρτεμιν και Ἄρεα και Ἀ[φ]ροδ[ί]ταν και] Ἐ[ρ]μάν και [το]ς Κωρήτας [κ]αι τας νύμφας και τος ἄλλος θεὸς πάντας και [π]άνσας· ἦ μαν ἐγὼ [τοις] Λατίοις ἐμμένωσι ἐν ται φιλίαι και συμμαχίαι και τοις ὄρκοις [και β]οαθη[σ]ίω απλῶς και ἀδόλως και κ[α]τὰ γαίην και κατά θάλασσαν [κ]αι τις κα [τ]οι[ς] [Λ]ατίοις ἢ ἐφ[έ]ρπηι ἢ ἐπὶ πόλιν ἢ ἐπὶ χ[ώ]ρα]ν ἴηι, οὐὺ προλιψίω οὐτ' ἐμ πολέμωι οὐτ' ἐν εἰράν[αι] [ἀ]λλ' ἐμμένίω ἐν τοις ὄρκοις και φιλίαι ται σ[υ]γκειμέναι. εὐορκίονσι μὲν [ἦ]μεν [π]ολ[λ]ὰ κάγαθα, ἐφιορκίονσι δὲ [τὸ] ἐναντί[ο]ν....>> ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΡΚΟ ΛΑΤΙΩΝ ΚΑΙ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ (111-110 π.Χ.)

Η ΘΕΑ ΕΙΛΕΙΘΥΙΑ Ή ΕΙΛΕΥΘΥΙΑ

Η Ειλειθυία ή Ελευθυία κ.α. ήταν η θεά του τοκετού, της γέννησης και του πόνου, κόρη του Δία και της Ἴρας (Θεογονία 921-922): λοισθοτάτην δ' Ἴρην θαλερὴν ποιήσατ' ἀκοίπιν· ἡ δ' Ἴβην και Ἄρηα και Ειλείθυιαν ἐτίκτε μυχθείσ' ἐν φιλότῃ θεῶν βασιλίῃ και ἀνδρῶν.

Η Ειλειθυία δε διστάζει να απελευθερώσει τη Λητώ παρόλο που η μητέρα της η Ἴρα, της το απαγόρευσε. Με τη γέννα αυτή θα γεννηθούν ο Απόλλωνας και η δίδυμη αδελφή του η Ἄρτεμη, καθώς και η Αλκμήνη για να γεννηθεί ο Ηρακλής. Το όνομά της π προέρχεται από το ρηματικό τύπο Ελευθυία, δηλαδή η ερχόμενη και λέξη συγγενή με τη λέξη ελευθερία.

«ΕΙΛΕΙΘΥΙΑ: Διά της ει διφθόγγου, και η πρώτη και η δεύτερα συλλαβή παρά γάρ το ελεύθω, το σημαίνον το παραγίνομαι, γέγονεν ελευθυία, και πλεονασμῶ του ι Ελευθυία, και τροπή του υ εις ι Ειλειθυία». (Γεωργίου Χοιροβοσκῶ "Ὀρθογραφία κατὰ στοιχείον"

<< Ειληθυίας, τας οδύνας μετωνυμικῶς, ως ἄρην τον σίδηρον..... Ειλήθυια, ὄνομα θεάς, των τικτουςῶν γυναικῶν ἔφορος ἐστί και εορτή, ἀπό του ελεύθω του σημαίνοντος το παραγίνομαι γέγονε ελεύθυια και πλεονασμῶ του ειλεύθυια, και τροπή του υ εις ι ειλειθυια, παρά το ελεύθειν εις φως δι' αὐτῆς τα τικτόμενα, και εις το βηλωσία, (Etymologicum Magnus Graecae linguae Gudianum et alia grammaticorum scripta)

6. Η ΜΙΛΑΤΟΣ - ΜΙΛΗΤΟΣ

Η Μίλατος ή Ιωνικά Μίλητος, που βρίσκονταν στη θέση της σημερινής κωμόπολης «Μίλατος» Μιραμπέλλου, είναι γνωστή από τον Όμηρο (Ιλ. Β 647), ο οποίος την αναφέρει μεταξύ των επτά πόλεων που πήραν μέρος στην εκστρατεία της Τροίας Αρχηγούς τους Ιδομενέα και Μηριόνη και συνεπώς η εν λόγω πόλη επί εποχής του Ομήρου ήταν μια από τις επτά πιο σπουδαίες Κρητικές πόλεις, πρβ: «Κρητῶν δε Ἰδομενεύς δουρί κλυτὸς ηγεμόνευεν, οἱ Κνωσὸν τ' εσχον Γόρτυνα τε τειχιόεσσαν, Λύκτον, Μίλητον τε και ἀργινόνετα Λύκαστον Φαιστόν τε Ρύτιον τε, πόλεις εὖ ναιετούσας, ἄλλοι θ' οἱ Κρήτην ἐκατόμπολιν ἀμφενέμοντο».

Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (Α 173), ο Σαρπηδόνας ήταν αδελφός του Μίωνα, οποίοι αφενός ήταν παιδιά ενός Έλληνα βασιλιά, μάλλον Κρητικού (δε λέει παιδιά του Δία, αυτό το λέει η μυθολογία, αλλά «ενός Έλληνα βασιλιά, μάλλον Κρητικού» και υπονοεί το βασιλιά της Κρήτης Αστέριο, το γιο του Τέκταμου,

καθώς λέει ο Απολλόδωρος κ.α.) και της πριγκίπισσας της Φοινίκης Ευρώπης και αφετέρου, όταν πέθανε ο πατέρας τους, συνεπλάκησαν για το ποιος θα γίνει βασιλιάς της Κρήτης. Ηττηθείς ο Σαρπηδόνας, πήρες τους στασιαστές του και πήγε στη γη της Μιλυάδας (Καρία) όπου κτίστηκε η πόλη Μίλητος της Μ. Ασίας, πρβ: « Οι Καύνιοι κατά τη γνώμη μου είναι ντόπιοι, οι ίδιοι ισχυρίζονται ότι ήρθαν από την Κρήτη..... Οι δε Λύκιοι εκ Κρήτης κατάγονται. Την Κρήτη ολόκληρη, στα παλιά χρόνια την είχαν οι βάρβαροι. Όταν όμως στην Κρήτη συνεπλάκησαν τα παιδιά της Ευρώπης, ο Μίνωας με το Σαρπηδόνα, για το ποιος θα γίνει βασιλιάς, επεκράτησε ο Μίνωας και έδιωξε το Σαρπηδόνα με τους στασιαστές του και αυτοί κυνηγημένοι κατέφυγαν στην Ασία, στο μέρος που ονομάζεται γη της Μιλυάδας. Γιατί ακριβώς το μέρος που τώρα κατοικούν οι Λύκιοι, αυτό παλιότερα ήταν η Μιλυάς, και οι Μιλύες ονομάζονταν τότε Σόλυμοι. Όσο ήταν βασιλιάς τους ο Σαρπηδών, οι Λύκιοι ονομάζονταν με το όνομα που είχαν φέρει μαζί τους και που τώρα το χρησιμοποιούν για αυτούς οι γείτονές τους. Λέγονταν Τερμίλες. Όταν όμως ήρθε από την Αθήνα ο Λύκος, ο γιος του Πανδίωνος (εξοργισμένος κι αυτός από τον αδελφό του Αιγέα), κι έμεινε στη χώρα των Τερμίλων κοντά στο Σαρπηδόνα, έτσι τότε, από το όνομα του Λύκου, με τον καιρό ονομάστηκαν Λύκιοι. Τα έθιμα τους είναι εν μέρει κρητικά και εν μέρει Καρικά...» (Ηρόδοτος Α, 172 - 173).

Ο Στράβων στα «Γεωγραφικά» (I, IV, C 474-479) αναφέρει ότι επί εποχής του: «Οι πόλεις Μίλητος και Λύκαστος, που βρίσκονται μαζί στον Κατάλογο (Ιλιάς Β 647) σήμερα δεν υπάρχουν» Επίσης ο Στράβων στα «Γεωγραφικά (ΙΔ, Κεφ. 1.6) αναφέρει ότι εκτός από την Κρητική υπήρχε και η ασιατική Μίλητος, η οποία κτίστηκε από Κρήτες εξόριστους με αρχηγό το Σαρπηδόνα, άρα επί εποχής Μίνωα σε ανάμνηση της κρητικής Μιλήτου και μετά ήρθε και ο Νηλέας και τείχισε την πόλη, πρβ:

«Φησί δ' Ἐφορος το πρῶτον κτίσμα εἶναι Κρητικόν, υπὲρ τῆς θαλάττης τετειχημένον, ὅπου νυν ἡ πάλαι Μίλητος ἐστὶ, Σαρπηδόνοιο ἐκ Μιλήτου τῆς Κρητικῆς ἀγαγόντος οἰκῆτορας καὶ θεμένου τούνομα τῇ πόλει τῆς ἐκεῖ πόλεως ἐπώνυμον, κατεχόντων πρότερον Λελέγων τὸν τόπον· τοὺς δὲ περὶ Νηλέα ὕστερον τὴν νυν τειχίσαι πόλιν.». Το αυτό λέει ο Στράβων και στα Γεωγραφικά (12,8): «προσλαβόντων Κρητῶν, οἱ καὶ τὴν Μίλητον ἐκτίσαν, ἐκ τῆς (Μιλήτου) Κρήτης λαβόντες Σαρπηδόνα κτίστην καὶ τοὺς Τερμίλας κατώκισαν ἐν τῇ νεῷ Λυκία' τούτους δ' ἀγαγεῖν ἀποίκους ἐκ Κρήτης Σαρπηδόνα, Μίνω καὶ Ραδάμανθυ ἀδελφόν ὄντα καὶ ονομάσαι Τερμύλας τοὺς νεῷ Μιλύας, ὡς φησὶ Ἡρόδοτος' ἐστὶ πρότερος Σολύμους.» (Στράβων 12,8).

Ομοίως ο Ευστάθιος (Παρεκβολαί εις την Ιλιάδα 1,486) αναφέρει: "Μίλητος δε, η Κρητική αυτή, προϋπήρχε της Ασιακής Μιλήτου, ἦν ἐκτίσεν ὁ παλαιὸς Σαρπηδῶν ἀγαγὼν οἰκῆτορας καὶ καλέσας αὐτὴν κατὰ τὸν γεωγράφον ἐκ τῆς Κρητικῆς Μιλήτου." δηλ. Όταν ο Σαρπηδών εξορίστηκε από την Κρήτη, κατέφυγε στην περιοχή της Μιλυάδος, στα παράλια της Ιωνίας. Εκεί, απέναντι από τη Σάμο, ίδρυσε την πόλη Μίλητο, έχοντας ως πρότυπο την ομώνυμο πόλη Μίλητο της Κρήτης. Η ασιατική Μίλητος ήταν πατρίδα του Θαλή, του Αναξίμανδρου κ.α.

Ο Απολλόδωρος (Γ 1,2) αναφέρει ότι η ασιατική Μίλητος κτίστηκε από το Μίλητο, το γιο του Απόλλωνα και της Αρείας του Κλεόχου, που αφενός ήταν φίλος των παιδιών (του Μίνωα και του Σαρπηδόνα) της Ευρώπης και του

(βασιλιά της Κρήτης) Αστέριου και αφετέρου όταν στασίασαν τα παιδιά της Ευρώπης μεταξύ τους και ηττήθηκε ο Σαρπηδόνας, έφυγε από την Κρήτη, επειδή είχε πάρει το μέρος του Σαρπηδόνα, και πήγε στην Καρία όπου έκτισε τη Μίλητο:

« Ευρώπην δε γήμας Αστέριος ο Κρητών δυνάστης τους εκ ταύτης παίδας έτρεφεν. οι δε ως ετελειώθησαν, προς αλλήλους εστασίασαν· ίσχουσι γαρ έρωτα παιδός ος εκαλείτο Μίλητος, Απόλλωνος δε ην και Αρείας της Κλεόχου. του δε παιδός προς Σαρπηδόνα μάλλον οικείως έχοντας πολεμήσας Μίνως επροτέρησεν. οι δε φεύγουσι, και Μίλητος μεν Καρία προσσχών εκεί πόλιν αφ εαυτού έκτισε Μίλητον...». (Απολλόδωρος, βιβλιοθήκη Γ, 1,2)

Όμοίως ο Πausανίας στα «Αχαϊκά» (Κεφ. 2, 1-5), σχετικά με την ασιατική Μίλητο, αναφέρει τα εξής:

«Ο Μέδων και ο Νηλεύς, οι μεγαλύτεροι από τους γιους του Κόδρου, μάλωσαν για την εξουσία· ο Νηλεύς έλεγε πως δεν ανέχονταν ως βασιλιά του το Μέδοντα, γιατί ο Μέδων ήταν χωλός στο ένα πόδι. Συμφώνησαν να φέρουν τη διαφορά στο δελφικό μαντείο, και η πυθία έδωσε τη βασιλεία των Αθηναίων στο Μέδοντα. Έτσι ο Νηλεύς και οι άλλοι γιοι του Κόδρου έφυγαν για να ιδρύσουν αποικία παίρνοντας μαζί τους και από τους ίδιους τους Αθηναίους όποιον ήθελε· το μεγαλύτερο όμως μέρος της ομάδας το αποτελούσαν οι Ίωνες..... ο Νηλεύς με τη δική του ομάδα κατευθύνθηκε στη Μίλητο. Οι ίδιοι οι Μιλήσιοι αναφέρουν ως εξής την αρχαιότερη ιστορία τους: η χώρα ονομάζονταν Ανακτορία επί δύο γενεές, όταν βασιλιάς ήταν ο ντόπιος Άναξ και έπειτα ο γιος του Άνακτα Αστέριος. Όταν κατέπλευσε: ο Μίλητος με δύναμη Κρητών, η χώρα πήρε το νέο όνομά της από τον Μίλητο, καθώς και η πόλη. Ο Μίλητος και ο στρατός του ήρθαν από την Κρήτη διωγμένοι από το Μίνω, το γιο της Ευρώπης· οι Κάρες που νέμονταν προηγουμένως τη χώρα έμειναν ως συγκάτοικοι των Κρητών».

Ο ΣΚΥΛΟΣ ΤΟΥ ΔΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΚΟΡΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΔΑΡΕΩΣ

Ο Pausanias στα «Φωκικά» (Κεφ 10, 30), περιγράφοντας τους Δελφούς, αναφέρει ότι από τη Μίλητο της Κρήτης ήταν ο Πανδάρεως, για τις κόρες του οποίου λέει τα εξής: «Πιο πέρα ο Πολύγνωτος έχει ζωγραφίσει τις κόρες του Πανδάρεω. Ο Όμηρος παρουσιάζει την Πηνελόπη να λέει ότι οι γονείς των παρθένων πέθαναν εξαιτίας της οργής των θεών και ότι η Αφροδίτη τις ανέθρεψε ορφανές και ότι οι άλλες θεές τις προίκισαν με χαρίσματα. Η Ήρα τους έδωσε σύνεση και ομορφιά, η Άρτεμη τους έκανε δώρο το ψηλό ανάστημα και η Αθηνά τους έμαθε όλες τις γυναικείες δουλειές. Όταν όμως η Αφροδίτη αναλήφθηκε στον ουρανό για να ζητήσει από το Δία να εξασφαλίσει ωραίο γάμο για τις παρθένες, ενώ εκείνη απουσίαζε, άρπαξαν τις παρθένες οι Άρπυιες και τις παρέδωσαν στις Ερινύες. Αυτά έγραψε ο Όμηρος σχετικά μ' αυτές. Ο Πολύγνωτος τις απεικόνισε ως παρθένες που φοράνε στεφάνια από λουλούδια και παίζουν με αστραγάλους και τις ονόμασε Καμειρώ και Κλυτή. Πρέπει να γνωρίζει κανείς ότι ο Πανδάρεως ήταν Μιλήσιος από τη Μίλητο της Κρήτης και συνένοχος του Ταντάλου στο σχέδιο κλοπής και στην επιορκία».

Ο Όμηρος (Ομήρου Οδύσσεια, υ, 66) αφηγείται ότι οι κόρες του Πανδάρεου ανατράφηκαν από την Αφροδίτη, αφού ορφάνεψαν σε πολύ νεαρή ηλικία,

και ότι προικίστηκαν από την Ήρα με ομορφιά και σοφία, από την Άρτεμη με αγέρωχο παράστημα, και από την Αθηνά με ικανότητα στη χειροτεχνία. Αλλά ενώ η Αφροδίτη πήγε στον Όλυμπο, για να παρακαλέσει το Δία να τους δώσει ευτυχισμένους γάμους, οι Άρπυιες τις απήγαγαν και τις έδωσαν στις Ερινύες ως θεραπευαίνιδες. Έτσι, πλήρωσαν για το έγκλημα του πατέρα τους.

Ο Πάνδαρος ή Πανδαρεύς, σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία, ήταν γιος του Μέρποτα και της Νύμφης Εχεμείας. Ο Πανδάρειος πήρε ως σύζυγό του την Αρμοθή και μαζί απέκτησαν δύο ή τρεις κόρες: την Καμειρώ και την Κλυτίη ή την Κλεοθήρα, τη Μερόπη και την Αηδόνα. Μια μέρα ο Πανδάρειος έκλεψε το χρυσό σκύλο που φύλαγε το ιερό του Δία στην Κρήτη, έργο του Ηφαίστου, και τον έδωσε στον Τάνταλο, για να τον φυλάξει. Όταν ο Δίας, μέσω του Ερμή, ζήτησε από τον Τάνταλο να του δώσει πίσω το σκύλο, ο Πανδάρειος, θορυβημένος, έφυγε μαζί με τη γυναίκα του Αρμοθή στη Σικελία, όπου μεταμορφώθηκαν και οι δύο σε πέτρες (Opera Omnia, Τόμος 4ος, «Scholia antiqua in Homeri, Odysseu, Ver 66: Ως δ' ότε Πανδαρέου κούρας. Πανδάρειος ο Μέρποτος και νύμφης ορειάς (Vulg. Ορειάς, f. ορειάδος) παις, Μιλήσιος το γένος γήμας Αρμαθόην της Αμφιδάμαντος ίσχει (Q. έσχε) παίδας τρεις, Αηδόνα και Κλεοθήραν και Μερόπην, ας τρέφουσιν Αφροδίτη και Αθηνά και Ήρα. Πανδάρειος δε παραγενόμενος εις Κρήτης κλέπτει τον του Διός κύνα. Και αυτόν ουν ήνεγκεν εις Μίλητον δείσας Δία, παρά Ταντάλω δε εις Φρυγίαν κατατίθεται φάμενος άγει εκ Φοινίκης τούτον, ο δε Τάνταλος ....». Vide et Pausaniam, lib. X, cap. 30, ubi hanc historian ex Homero refert: item supra ad t', 518).

7-. Η ΩΛΕΡΟΣ (ΜΕΣΣΕΛΕΡΟΙ)- ΘΕΑ ΑΘΗΝΑ

Η αρχαία πόλη Ωλερος βρισκόταν στην Επαρχία Ιεραπέτρας, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το χωρίο Μεσσελέροι (= μέσα Ωλερος) της Ιεράπετρας. Ανήκε στους Ιεραπύτνιους όπου αυτοί τελούσαν μεγάλο πανηγύρι προς χάρη της Αθηνάς Ωλερίας. Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Ωλερος, Κρητική πόλις, περί ής Ξενίων έν Κρητικοίς φησί' πορρωτέρω δε της Ιεραπύτνης' Ωλερος ήν πόλις, έφ' υψηλού μεν ωκισμένη τόπου, ο πολίτης Ωλέριος και Ωλερία Αθηνά το ουδέτερον Ωλέριον, φησί γαρ ούτω τη δε θεώ ταύτη εορτήν άγουσιν Ιεραπύτνιοι, την δ' εορτήν Ωλέρια προσαγορεύουσιν».

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Ωλερος, αναφέρει: «Ωλερος. Αυτή η πόλις Ωλερος έκειπτο επάνω εις εν ύψος εκείθεν της Ιεραπύτνης. Εκεί δ' ελατρεύετο η Αθηνά, η εκ ταύτης της πόλεως επονομαζομένη Ωλερία' η δ' εις τιμήν αυτής πανηγυριζομένη εκεί εορτή ωνομάζετο ομοίως Ωλερία. Ο Ορτέλιος νομίζει την Ωλερον και την Έλυρον δια μία και την αυτήν πόλιν».

Δεδομένου ότι η θεά Αθηνά εκαλείται «μινωίδα» και «Ωλερία», δηλαδή Κρητικιά απο την πόλη Ωλερο, και από την άλλη ο Διόδωρος Σικελιώτης (βλέπε Διόδωρος 5, 64- 77) αναφέρει ότι οι Ολύμπιοι θεοί: Δίας, Αθηνά, Λητώ κ.λπ. γεννήθηκαν στην Κρήτη, άρα δεν αποκλείεται η θεά Αθηνά να γεννήθηκε εδώ,

στην πόλη Ώλερο ή πρόκειται για δυο διαφορετικές συνονόματες Θεές, κάτι ό-
πως συμβαίνει και με πολλούς Αγίους σήμερα.

ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΕ ΟΡΚΟ ΙΕΡΑΠΥΤΝΙΩΝ - ΩΛΕΡΙΩΝ, 2^{ος} π.Χ. αι.:

<<... Ομνύω ταν Εστίαν και Ζάνα Οράτριον και Ζάνα Δικταίον και Ήραν και Αθναίαν
Ωλερίαν και Αθναίαν Πολιάδα και Αθναίαν Σαλμωνίαν και Απόλλωνα Πύθιον και Λατώ και
Άρτεμιν και Άρεα και Αφροδίταν και Κωρήτας και Νύμφας και τος Κύρβαντας και θεούς πάντας
και πάσας. Ή μαν εγώ ευνοήσω τοις επίπασι Ιεραπυτνίοις τον άπαντα χρόνον, απλόως και
αδóλως και δη τον αυτόν φίλον και εχθρόν έξω και πολεμήσω από χώρας παντί σθένει, υί και
οί επίπαντες Ήραπυτνιοι, και τò δίκαιον δωσώ και έμμενῶ έν τοις συκειμένοις και ού κακο-
τεχνησώ ούθεν των έν τᾷδε τᾷ ίσοπολιτεία γεγραμμένων ούτε λόγω ούτε Έργω ουδέ άλλω
έπιτραψῶ έκων και γινώσκων παρευρέσει ούδεμιᾷ ουδέ τρόπω ούθενί. αί δε τι
έπιπορκήσαιμι των ὠμοσα ή των συνεθέμαν, τός τε θεός τός ὠμοσα έμμάνιας ήμεν και έξόλλυ-
σθαι κακίστωι ὀλέθρωι και μήτε γᾶν μήτε δένδρεα καρπός φέρεν μήτε γυνάικας τίκτεν κατὰ
φύσιν, τῶι τε πολέμωι νικέσθαι. εὐορκῶσι δε άμίν τός τε θεός ίλέος ήμεν και γίνεσθαι πάντα
άγαθά....>>

8-. Η ΠΡΑΙΣΟΣ ή ΤΟ ΠΡΑΣΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΔΙΚΤΑΙΟΥ ΔΙΟΣ

Η αρχαία πόλη Πραισός ή το Πράσον ήταν μια από τις αρχαιότερες, αλλά
και πλουσιότερες, καθώς και διασημότερες πόλεις της αρχαίας Κρήτης, γιατί
εκεί υπήρχε σπουδαίο ιερό προς χάρη του Δικταίου Δία, η οποία βρισκόταν στο
ανατολικότερο άκρο της Κρήτης και συγκεκριμένα εκεί που βρίσκεται σήμερα η
Νέα Πραισός και το Παλαίκαстро Σητείας, όπου πρόσφατα βρέθηκε πλάκα με
τον «ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΔΙΑ». Την κατέστρεψαν οι Ιεραπυτνιοι, καθώς ανα-
φέρει ο Στράβων, χωρίς όμως χωρίς να αναφέρει το λόγο. Η καταστροφή υπο-
λογίζεται ότι έγινε κάπου το 145 π.Χ. Η Ίτανος, η Πραισός και η Ιεράπυτνα ήταν
οι πιο ισχυρές πόλεις -κράτη στην ανατολική Κρήτη, κατά τους ελληνοιστικούς
και Ρωμαϊκούς χρόνους είχαν κόψει νόμισμα, και από αυτές η Πραισός, που
ήταν η πιο κοντά στην Ιεράπετρα, κατεστράφη από την Ιεραπυτνίους, άρα μάλ-
λον η καταστροφή έγινε για συννοριακά θέματα και όχι για την εκμετάλλευση του
ιερού, αφού τότε θα επέμβαινε και η Ίτανος, καθώς και η Λύκτος κ.α. γειτονικές
πόλεις ως ομόθησκες.

Ο Ηρόδοτος, σχετικά με την πόλη Πραισό, αναφέρει τα εξής: «Σύμφωνα
με την ιστορία των Πραισίων, όταν ερημώθηκε η Κρήτη (ο Ηρόδοτος δεν ανα-
φέρει πότε έγινε και γιατί η ερήμωση είναι αυτή, μάλλον εννοεί αυτή από τον
κατακλυσμό του Δευκαλίωνα), άνθρωποι διαφόρων εθνικοτήτων, αλλά κυρίως
Έλληνες ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στην Κρήτη. Έπειτα στην Τρίτη γενιά μετά
το θάνατο του Μίνωα, ξέσπασε ο Τρωικός πόλεμος, στον οποίο οι Κρήτες α-
ποδείχτηκαν από τους καλύτερους πολεμιστές που είχε στη διάθεσή του ο Με-
νέλαος. Επιστρέφοντας, όμως, στην πατρίδα τους, η ανταμοιβή τους για τις υ-
πηρεσίες που πρόσφεραν ήταν πείνα και πανούκλα που έπληξε ανθρώπους
και ζώα, σε τέτοιο βαθμό, ώστε η Κρήτη ερημώθηκε για δεύτερη φορά από τον
πληθυσμό της. Έτσι, οι σημερινοί Κρήτες, μαζί με όσους απέμειναν από τους
προηγούμενους κατοίκους της, είναι η Τρίτη γενιά που ζει στο νησί.....» (Ηρό-
δοτος Z, 169 - 171). Επομένως η Πραισός αφενός ήταν πόλη πάρα πολύ

αρχαία, ετεοκρητική, μια από αυτές τις πόλεις που έκτισαν οι Ετεοκρητες ή άλλως Κουρήτες, οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, κάτι άλλωστε που το λέει και ο Στράβων.

Ο Στράβωνας (10. 475-479,12) αναφέρει ότι η Πραισός ή το Πράσον ήταν οικισμός των Ετεοκρητών (βλέπε και Ηρόδοτος Ζ), που βρισκόταν ανατολικά του Ιδαίου όρους (= ο Ψηλορείτης), καθώς και ανατολικά του όρους της Δίκτης, όμορη πόλη με τη Λεβήνα («Λεβήνος, όμοροι δ' εισίν οι Πράσιοι»), που καταστράφηκε από τους Ιεραπύτιους, καθώς και ότι στην Πραισό υπήρχε ιερό, δηλαδή ναός, προς χάρη του Δικταίου Δία («το του Δικταίου Διός ιερόν». Ο Στράβωνας (10. 475-479,12) επίσης εξηγεί ότι το όρος η Δίκη, το βουνό που γεννήθηκε ο Δίας και απ'όπου ο Δίας ονομάστηκε Δικταίος, δε βρίσκεται στην Πραισό ή κοντά στην Ίδη (= τον Ψηλορείτη), , αλλά ανατολικά της Ίδης (του Ψηλορείτη) και ανάμεσα Πραισού και Σαμωνίου, όπως και είναι, πρβ:

<< Είπα πριν πως η Πράσος ανήκε στους Ετεοκρήτες και εδώ ήταν ιερό του Δικταίου Δία. Και η Δίκη βρίσκεται κοντά, όχι βέβαια, καθώς λέει ο Άρατος πλησίον της Ίδης. Η Δίκη από την Ίδη απέχει 1000 στάδια. Βρίσκεται ανατολικά της Ίδης. Κι απέχει 100 στάδια από το Σαμώνιο. Ανάμεσα στο Σαμώνιο και Χερσόνησο ήταν κτισμένη η Πράσος, πάνω από τη θάλασσα, στα 60 στάδια. Την κατέστρεψαν οι Ιεραπύτιοι.>> (Στράβων Ι 479, 12

«Κατά τον Στάφυλο, ανατολικά της Κρήτης ζούνε οι Δωριείς, στα δυτικά οι Κύδωνες και στα νότια οι Ετεοκρήτες, με οικισμό τους τον Πράσο, όπου βρίσκεται το ιερό του Δικταίου Δία.(«τούτων φησί Στάφυλος το μεν προς εω Δωριείς κατέχειν, το δε δυσμικόν Κύδωνας, το δε νότιο Ετεοκρητας, ων είναι πολίχνην Πράσον, όπου το του Δικταίου Διός ιερόν...» (Στράβων, Ι, C 474, IV 6)

«Οι Πράσιοι είναι γείτονες (με τους κατοίκους της Λεβήνας). Απέχουν από τη θάλασσα 70 στάδια και από τη Γόρτυνα 180. Είπα ήδη πως η Πράσος ανήκει στους Ετεοκρητες και εδώ ήταν το ιερό του Δικταίου Διός. Και η Δίκη βρίσκεται κοντά, όχι βέβαια, καθώς λέει ο Άρατος, κοντά στο «Ιδαίον όρος» (= ο Ψηλορείτης). Η Δίκη από την Ίδη (εδώ ο Στράβων αντί για «Ιδαίον όρος» γράφει Ίδη, άρα εδώ Ίδη = Ψηλορείτης, λόγω του προειρημένου) απέχει και χίλια στάδια. Βρίσκεται ανατολικά της, κι απέχει επίσης εκατό στάδια από το Σαμώνιο. Ανάμεσα σε Σαμώνιο και Χερρόνησο ήταν κτισμένη η Πράσος, πάνω από τη θάλασσα, στα εξήντα στάδια. Την κατέστρεψαν οι Ιεραπύτιοι. Λένε επίσης ότι δεν έχει δίκιο ο Καλλιμάχος, όταν ιστορεί ότι η Βριτόμαρτις αποφεύγοντας τη βία του Μίνωα από τη Δίκη, πιάστηκε στα δίχτυα των ψαράδων κι έτσι οι Κυδωνιάτες την είπαν Δίκτυνα και το βουνό Δίκη. Η Κυδωνία δεν έχει καμιά σχέση γειτονίας με τους τόπους τούτους, αφού βρίσκεται στα δυτικά του νησιού. Βουνό της Κυδωνίας είναι ο Τίτυρος. Όπου υπάρχει ιερό, όχι το Δικταίον, αλλά το Δικτύνναιο..... . (Στράβων, Ι, C 479, IV 2-12)

Οι Ετεοκρήτες, σύμφωνα με το Διόδωρο, το Στράβωνα, τον Απολλώνιο Ρόδιο κ.α., ήταν αφενός οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, οι οποίοι λεγόταν και Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες και αφετέρου οι Κουρήτες ήταν απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων, που κατ' άλλους (οι Ιδαίοι) ήταν ντόπιοι Κρητικοί που πέρασαν στη Φρυγία καθώς και σε άλλα μέρη και κατ' άλλους είχαν έρθει στην Κρήτη από τη Ρόδο, όπου ονομαζόταν Τελχίνες ή από τη Φρυγία της Μ. Ασίας και επειδή φρόντισαν (επικούρησαν) τη νιότη του Δία ονομάστηκαν Κουρήτες.

Ο γεωγράφος Σκύλαξ «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΚΑΤΑΙΟΥ ΜΙΛΗΣΙΟΥ - ΗΕCΑΤΑΕΙ ΜΙΛΕSII FRAGMENTA. SCYLACIS CARYANDENSIS PERIPLUS» (4ος αιώνας π.Χ.) αναφέρει ότι η Πράσος βρισκόταν ανατολικά (ήλιον ανίσχοντα)

της Κρήτης, μετά από τις πόλεις Ολούντα (Ελούντα), Πάνονα και Λύκτο: «Προς Βορέαν δε άνεμον όρος Κάδιστον/κάλλιστον , και λιμήν εν αυτώ Όλους και Πάν. Εν μεσογεία δε Λύκτος, και διήκει αύτη αμφοτέρωθεν. Πράσος διήκει αμφοτέρωθεν. Γράνος ακρωτήριον Κρήτης προς ήλιον ανίσχοντα. Εισί δε και άλλαι πόλεις εν Κρήτη. Λέγεται δε είναι εκατόμπολις».

Αργυρή δραχμή Πράσου ή Πραισού, 400 π.Χ., με το Δία σε θρόνο
Η πόλη Πραισός ή Πράσον βρισκονταν ανατολικά της Δίκτης και εκεί υπήρχε ιερό του Δικταίου Δία («πολίχιον Πράσον, όπου το του Δικταίου Διός ιερόν, Στράβων 10, 475]

Νόμισμα Πραισού, 400 π.Χ., με τον Κρηταγενή Δία αετοφόρο και ένθρονο . Από την άλλη η αίγαγρος Αμάλθεια, τροφός του στο Δικταίο άντρο . Στην Πραισό, σύμφωνα με το Στράβωνα, υπήρχε ιερό του Δικταίου Δία.

Ο Δίας, σύμφωνα με το Διόδωρο κ.α., ήταν εν ζωή άνθρωπος στην Κρήτη, κάτι ως ο Χριστός στη γη, που έκανε πολλές καλές πράξεις και συνάμα νίκησε τους διάφορους κακοποιούς της εποχής του, καθώς και τον πατέρα του τον Κρόνο, που ήταν αρχηγός τους. Μετά το θάνατο και τη μετάστασή του ανακηρύχθηκε πατέρας Θεών και θνητών.

Η αρχαία πόλη Πραισός βρισκόταν ανατολικά της Δίκτης και εκεί υπήρχε ιερό του Δικταίου Δία (Στράβων, 10,475), όπου πρόσφατα βρέθηκε πλάκα με τον ΥΜΝΟ ΣΤΟ ΔΙΚΤΑΙΟ ΔΙΑ

Το Δικταίο άντρο βρίσκεται στο σημερινό Οροπέδιο Λασιθίου.

Αργυρός Στατήρας Πράσου, 300 - 270, με το Δία σε θρόνο

Νόμισμα Πραισού, 4ος αι. π.Χ., Με το Δία αετοφόρο, σε θρόνο και κρατώντας σκήπτρο και την τροφό του αίγα(γρο) Αμάλθεια. Η Πραισός βρισκόταν ανατολικά της Δίκτης και εκεί υπήρχε ιερό του Δικταίου Δία (Στράβων, 10,475)

Ημίδραχμο Πραισού ,325-270 π.Χ.
Με Ρέα, μάνα του Δία και τη νύμφη μέλισσα, τροφό του Δία

Αργυρό δίδραχμο Πραισού, 4ος αι. π.Χ., με ταύρο Κρήτης, πατέρα Μινώταου και Άρτεμη/ Περσεφόνη ή Δίκτυννα

Αργυρή δραχμή Πραισού, 4ος αι. π.Χ. με Ευρώπη και Δία υπό μορφή ταύρου

Δίδραχμο Πραισού με το Δία στο θρόνο και την αίγα(γρο) Αμάλθεια.

Αργυρός στατήρας Πραισού, 400 – 350 π.Χ.

9-. Η ΔΡΗΡΟΣ

Σε κοντινή απόσταση και ανατολικά από τον οικισμό της Νεάπολης, στο λόφο του Αγίου Αντωνίου, υπάρχουν τα ερείπια της αρχαίας πόλης με το όνομα Δρήρος. Το σημαντικότερο μνημείο της Δρήρου είναι ο ναός του Δελφίνιου Απόλλωνα, όπου βρέθηκαν τα χάλκινα αγάλματα του Απόλλωνα, της Άρτεμης και της Λητούς, τα οποία σήμερα βρίσκονται στο μουσείο Ηρακλείου. Για την αρχαία πόλη Δρήρο δεν υπάρχουν σημαντικές πληροφορίες για την ιστορική διαδρομή της. Τη πόλη γνωρίζουμε εκ παραδόσεως, από τα ερείπιά της, από τα κείμενα των συνθηκών που υπέγραψε με άλλες πόλεις και από τον γραμματικό κανόνα, του γραμματικού Θεόγνωστου: << τα διά του -ηρος δισύλλαβα, κύρια τε και προσηγορικά, οποίας αν εΐη τάσεως, δια του η γράφεται, οΐον Σήρος, όνομα κύριον, Δρήρος πόλις Κρητική>>.

Η πόλη ήκμασε από τη γεωμετρική μέχρι την ελληνιστική εποχή, όπως δείχνουν τα αποκαλυφθέντα μνημεία της και τα επιγραφικά τεκμήρια που μαρτυρούν ένα διαφοροποιημένο πολιτειακό σύστημα ήδη από τον 7ο αιώνα π. Χ.,

κατά το οποίο η πόλη διοικείται από τους «κόσμους» και άλλους αξιωματούχους που ορίζονται από τις φυλές και τελούν υπό τον αυστηρό έλεγχο του δήμου.

Στην ίδια εποχή ανήκει και μεγάλος αριθμός από τις επιγραφές που βρέθηκαν εκεί, ανάμεσά τους και ο περίφημος “ιερός νόμος” της Δρήρου, ο παλαιότερος από όσους μας έχουν διασωθεί. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν νομικό κώδικα της πόλης, που συντάχθηκε τον 7ο π.Χ. αιώνα, εποχή κατά την οποία οι ελληνικές πόλεις, η μία μετά την άλλη, αρχίζουν να κωδικοποιούν τους νόμους τους ως ένα είδος Συντάγματος.

Τον 3ο π.Χ. αιώνα (κάπου το 220 π.Χ.) η Δρήρος εμπλέκεται σε κρητικό εμφύλιο πόλεμο παίρνοντας το μέρος της Κνωσού και αντίπαλος των γειτονικών της πόλεων Λύττου και Μιλάτου, όπως εκφράζεται στον περίφημο όρκο των Δρηρίων Εφήβων (άζωστον νεων) με το οποίο ορκίζονται να πολεμήσουν τη Λύττο και τη Μίλητο και παραμένοντας στο πλευρό της Κνωσού, όρκος που διασώζεται σε επιγραφή. Με τον όρκο αυτό οι νέοι της Δρήρου ορκίζονται να μην είναι ευνοϊκοί και συνάμα ότι θα προκαλούν όποιο κακό μπορούν στην πόλη των Λυττίων και των Μιλατίων. Ωστόσο οι Λύκτιοι υπερίσχυσαν τότε και η πόλη της Δρήρου διαλύθηκε, αφού έκτοτε δε μνημονεύεται.

**ΟΡΚΟΣ ΤΩΝ ΔΡΗΡΙΩΝ ΕΦΗΒΩΝ , 3^{ος} αι.,
(ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΚΝΩΣΟΥ -ΔΡΗΡΟΥ
ΚΑΤΑ ΜΙΛΑΤΙΩΝ)**

<< Θεός, τύχα, αγαθαί τύχαι, επί των Αιθαλέων κοσμιόντων των συν Κυΐαι και Κεφάλωι Πυρωπίωι Βισίωνος, γραμματέος δε Φιλίππου, τάδε ώμοσαν αγελάοι πανάζωστοι έκατον ογδοήκοντα· ομνώ ταν Έστίαν ταν εν πρυτανείωι και τον Δήνα τον Αγοραίον και τον Δήνα τον Ταλλαίον και τον Απέλλωνα τον Δελφίνιον και ταν Αθαναΐαν ταν Πολιούχον και τον Απέλλωνα τον Ποίπιον και ταν Λατοῦν και ταν Άρτεμιν και τον Άρεα και ταν Αφορδίταν και τον Ερμάν και τον Άλιον και ταν Βριτόμαρτιν και τον Φοίνικα και ταν Αμφιώναν και ταν Γαν και τον Ουρανόν και ήρωας και ήρωάσσας και κράνας και ποταμούς και θεούς πάντας και πάσας· μή μάν έγώ ποκα τοις Λυττίοις καλώς φρονησείν μήτε τέχναι μήτε μαχανάι μήτε εν νυκτι μήτε πεδ' άμέραν. και σπευσιώ ότι κα δύναμαι κακόν τάι πόλει τάι των Λυττίων, δικάν δε και πραξίων μηθέν ένορκον ήμην. και τέλομαι φιλοδρήριος και φιλοκνώσιος και μήτε ταν πόλιν προδωσείν ταν των Δρηρίων μήτε ούύρεια τά των Δρηρίων μηδέ τά των Κνωσίων. μηδέ άνδρας τοις πολεμίοις προδωσείν μήτε Δρηρίους μήτε Κνωσίους, μηδέ στάσιος άρξείν, και τώι στασιάζοντι άντίος τέλομαι, μηδέ συνωμοσίας συναξειν μήτε εν πόλει μήτε έξοι τας πόλεως μήτε άλλωι συντέλεσθαι· εί δε τινάς κα πύθωμα συνομνύοντας έξαγγελίω του κόσμου τοις πλίασιν. Εί δε τάδε μη κατέχοιμι, τους γέ μοι θεούς τους ώμοσα εμμάνιας ήμην πάντας τε και πάσας και κακίστωι όλέθρωι έξόλλυσθαι αύτός τε και χρήια τάμά και μήτε μοι γαν καρπόν φέρειν μήτε γυναίκας τίκτειν κατά φύσιν μήτε πάματα· εύορκέοντι δε μοι τους θεούς τους ώμοσα ίλέους ήμεν και πολλά κάγαθα διδόμεν.

ομνώ δε τους αυτούς θεούς ή μαν εγώ τον κόσμον, αί κα μη έξορκίζωντι ταν αγέλαν τους τόκα έκδυομένους τον αύτον όρκον τόνπερ άμεις όμωμόκαμες, έμβαλειν ές ταν βωλάν, αί κα άποστάντι, του μηνός του Κομνοκαρίου ή του Άλιαίου· ά δε βωλά πραξάντων έκαστον τον κοσμίοντα στατήρας πεντακοσίους άφ' άς κα έμβάληι άμέρας εν τριμήνωι· αί δε λισσός είη, άγγραψάντων ές Δελφίνιον όσσα κα μη πράξωντι χρήματα τούνομα επί πατρός και το πλήθος του αργυρίου έξονομαίνοντες· ότι δε κα πράξωντι, ταις εταιρείαισιν δασσάσθωσαν ταις εν πόλει και αί πεί τινεν ούρεύωντι Δρηρίοι.

αι δε μη πράξαιεν ἄ βωλά, αὐτοὶ τὰ διπλόα ἀποτεισάντων· πραξάντων δε οι ερευταὶ οι των ανθρωπίνων και δασσάσθωσαν ταις ἐταιρείαισιν κατὰ ταυτά. Τάδε ὑπομνάματα τας Δρηρίας χώρας τας αρχαίας τοις επιγινομένοις ἀζ΄ψοις τον τε ὄρκον ὀμνύμεν και κατέχειν. και οι Μιλάτιοι επεβώλευσαν εν τᾷ νέαι νεμονήῃαι τᾷ πόλει τᾷ των Δρηρίων ἔνεκα τας χώρας τας ἀμᾶς τας ἀμφιμαχόμεθα. νικατήρ τας αγέλας ..... και ἑλαίαν ἕκαστον φυτεύειν και τεθραμμέναν ἀποδείξαι. ὅς δέ κα μή φυτεύσηι ἀποτεισεῖ στατήρας πεντήκοντα.>>

<< ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Θεός, τύχη καλή τύχες.

Τη χρονιά που υπηρετούσαν ως Κόσμοι (ανώτατοι αξιωματούχοι) από τη φυλή των Αιθαλέων οι Κυίας, Κέφαλος, Πύρρος, Πίος και Ισίων, τη χρονιά που γραμματέας ήταν ο Φίλιππος, πήραν τον παρακάτω ὄρκο 180 μέλη των αγελών, ἄζωστοι.

Ορκίζομαι στην Εστία του πρυτανείου, τον Δία, που προστατεύει τη συνέλευση, τον Δία του Ταλλαίου Ὅρους, τον Απόλλωνα Δελφίνιο, την Αθηνά, που προστατεύει την ακρόπολη, τον Απόλλωνα Πύθιο, τη Λατώ, την Αρτέμιδα, τον Ἄρη, την Αφροδίτη, τον Ερμή, τον Ἡλιο, τη Βριτόμαρπη, τον Φοίνικα, την Αμφιώνη, τη Γη και τον Ουρανό, όλους τους ἥρωες και τις ηρωίδες, και στις πηγές και τα ποτάμια, και όλους τους θεούς και τις θεές, Ποτέ να μη εἶμαι αυονικός ἀπέναντι στους Λυτίους, με κανένα τρόπο και με καμιά πρόφραση, ούτε μέρα ούτε νύκτα, και να προσπαθῆσω να προκαλέσω στην πόλη των Λυτίων ὅποιο κακό μπορώ. Ούτε δίκη ούτε εκτέλεση καταδικαστικών αποφάσεων είναι ισχυρότερη από αυτόν τον ὄρκο. Και θα εἶμαι φιλικός προς του Δρήριους και τους Κνώσιους. Δεν θα προδώσω ποτέ την πόλη, τα φρούρια των Δρηρίων ή τα φρούρια των Κνωσίων. Δεν θα προδώσω ἄντρες στους εχθρούς, ούτε Δρήριους ούτε Κνώσιους. Δεν θα ξεκινήσω ποτέ στάση (εμφύλιο πόλεμο), αλλά θα εἶμαι πάντα ἀντίθετος με εκείνους που θα το κάνουν. Δεν θα συμμετάσχω σε συνωμοσία, ούτε μέσα στην πόλη ούτε ἔξω από την πόλη και δεν θα υποστηρίξω κανένα συνωμότη. Και ἕνα μάθω ὅτι κάποιος συνωμοτοῦν, θα τους καταγγείλω στο Συμβούλιο των Κόσμων. Εάν παραβῶ αυτά, να ἔχω την οργή ὅλων των θεών και των θεαινῶν στους οποιούς ορκίστηκα, και να χαθῶ με το χειρότερο χαμῶ εγῶ και η περιουσία μου. Ούτε η γη να μου δίνει καρπούς, ούτε και οι γυναίκες να γενοῦν κατὰ φύση, ούτε τα ζῶα μου. Εάν ὁμως τηρήσω τον ὄρκο μου, οι θεοὶ στους οποιούς ορκίστηκα να εἶναι ευσπλαχνικοί και να μου δίδουν πολλά αγαπᾶ.

Ορκίζομαι στους ἴδιους θεοὺς ὅτι, εάν οι κόσμοι δεν ορκίσουν τους νέους που τώρα εισέρχονται στην αγέλη με την ἴδιο ὄρκο που ορκιστήκαμε εμεῖς, θα τους καταγγείλω στη βουλή, ὅταν συνεδριάζει τον μήνα Κομνοσάριο ή το μήνα Αλιαῖο. Η βουλή να επιβάλλει πρόστιμο πεντακοσίων στατήρων στον καθένα από τους κόσμους εντός τριμήνου από την ημέρα της καταγγελίας. Εάν κάποιος δεν πληρώσει το πρόστιμο, να αναγράψουν στο Δελφίνιο το ὄνομα, το πατρῷνυμο και τι ποσόν των χρημάτων εκείνων που οφείλουν. Ὅσα εισπράξουν, να τα μοιράσουν στις εταιρίες των πολιτῶν που βρίσκονται στην πόλη και σε ὄσους Δρήριους βρίσκονται στα συνοριακά οχυρά. Εάν η Βουλή δεν επιβάλλει τα πρόστιμα, να καταβάλουν τα ἴδια μελη της το διπλάσιο, και να τα εισπράξουν οι ερευταὶ οι των ανθρωπίνων και να τα μοιάσουν στις εταιρείες σύμφωνα με τα προηγούμενα. Αυτά τα υπομνήματα της αρχαίας χώρας της Δρήρου, οι νέοι που κάθε χρόνο γίνονται ἄζωστοι, πρέπει να τους τηροῦν και να ορκίζονται σ΄αυτά. Και οι Μιλάτιοι επιτέθηκαν, στην τελευταία νέα Σελήνη, στην πόλη των Δρηρίων, εξ αιτία της καλλιεργήσιμης γης που μας ανήκει για την κατοχή της οποίας μαχόμεστε. Νικητῆς της αγέλης.... Κάθε ἕνας να φυτεύει ἕνα

ελαιόδεντρο και να το παρουσιάζει μόλις πιάσει καλά. Όποιος δεν φυτεύει. Να πληρώνει πενήντα στατήρες.>>

10-. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΜΕΡΑΜΠΕΛΟΥ

I. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

A. Η ΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Η πόλη του Αγίου Νικολάου Μιραμπέλλου Κρήτης, η έδρα του Δήμου Αγίου Νικολάου και του Νομού Λασιθίου, είναι μια πανέμορφη, μια γραφική παραλιακή πόλη, η οποία βρίσκεται στη βόρεια-ανατολική ακτογραμμή της Κρήτης και συγκεκριμένα στη δυτική πλευρά του κόλπου Μιραμπέλλου (Δικταίος όρμος), ο οποίος σχηματίζεται από τους βόρειους και ανατολικούς πρόποδες της Δίκτης, του ιερού όρους των αρχαίων Ελλήνων όπου γεννήθηκε ο Δίας.

Ο Δήμος Αγίου Νικολάου, προέκυψε από τη συνένωση όλων των χωριών και πόλεων της πρώην Επαρχίας Μιραμπέλλου. Η έκταση του νέου Δήμου είναι 511,99 τ.χλμ και ο πληθυσμός του 27.074 κάτοικοι σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Έδρα του νέου δήμου ορίστηκε ο Άγιος Νικόλαος και ιστορική έδρα η **Νεάπολη**. Με το Ν. 2539/4-12-97 (Σχέδιο Καποδίστριας) στο Δήμο Αγίου Νικολάου συγχωνεύθηκαν 14 δημοτικά διαμερίσματα: Αγίου Νικολάου, Ελούντας, Βρουχά, Κριτσάς, Λούμα, Σκινιών, Έξω Λακωνίων, Μέσα Λακωνίων, Ζενίων, Έξω Ποτάμων, Καλό Χωριού, Πρίνας, Κρούστα και Λιμνών. Με το νόμο Ν. 3852/2010 (Σχέδιο Καλλικράτης) και του οποίου η ισχύ άρχισε από 1 Ιανουαρίου 2011, στο Δήμο Αγίου Νικολάου συγχωνεύθηκε και ο Δήμος Νεάπολης (οι περιφερειακές ενότητες Νεάπολης και Βραχασίου) **οπότε τώρα όλη η πρώην Επαρχία Μιραμπέλλου αποτελεί ένα δήμο, το Δήμο Αγίου Νικολάου.**

Η Περιφερειακή Ενότητα Λασιθίου, σύμφωνα με την Απογραφή του 2011, είχε 75.381 κατοίκους, ο Δήμος Ιεράπετρας 27.602 κάτοικους, ο Δήμος Αγίου Νικολάου 27.074 κάτοικους, η Δημοτική ενότητα Αγίου Νικολάου 20679 κάτοικους, η Δημοτική Κοινότητα Αγίου Νικολάου 12638, η Δημοτική Ενότητα Βραχασίου 1932 κατοίκους και η Δημοτική Ενότητα Νεάπολης 4463.

Ο οικισμός Άγιος Νικόλαος (ενετικά S. Nicolo), όπως θα δούμε πιο κάτω, κτίστηκε επί Ενετοκρατίας (1211 – 1669) ως borgo (ενετικά = «οχυρωματικός δήμος στο οποίον όσοι διέμεναν είχαν συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις») και στο οποίο το φρούριο, το λεγόμενο Castelo Mirabello, διέμενε ο Καστελάνος (διοικητής, έπαρχος) με τους αξιωματικούς και τους στρατιώτες της Καστελανίας Μιραμπέλλου. και στο borgo οι πολίτες.

Το 1583, σύμφωνα με την έκθεση του Ενετού Πέτρου Καστροφύλακα (Pietro Castrolilaca “ Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia ...”, 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας), το Καστέλι Μιραμπέλλου ανήκαν τα εξής 20 χωριά της Επαρχίας Μαραμπέλλου με τον εξής πληθυσμό:

Asimo με 52 κατ., Grizzes Ghipriana με 458 κατ., Grizzes Cornarata 712, Grizzes Christo 455, Cumeriaco 1061, **Cheinurgio corio 1272**, Furni Ambramocori 581, Furni Castelo 580,

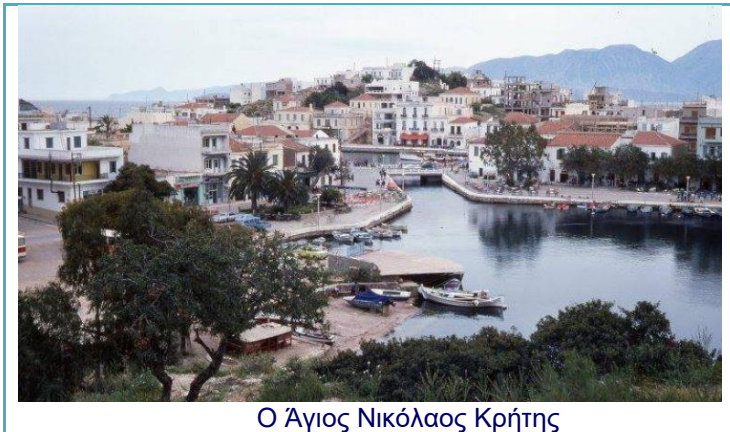

Limnes 587, Lacida 740, **Mirabello proprio S. Nicolo** 753, Meringa 65, Milato 287, Platipodi 107, Platanea 77, Tapes 107, Vulismeni 798, Vrises 209, Vracassi 478, Furni arano 199. Άθροισμα των ψυχών των παραπάνω χωριών, της περιφέρειας του παραπάνω φρουρίου Μιραμπέλλου: Άνδρες για εργασία από 14 ετών μέχρι 60 ετών 2596. Αρσενικά για παιδιά από 14 ετών και κάτω 2211, γέροι 237, Γυναίκες και κορίτσια 4442. Σύνολο 9486».

Ο Άγιος Νικόλαος διετέλεσε πρωτεύουσα της επαρχίας Μιραμπέλλου επι Ενετοκρατίας, καθώς και στις αρχές της Τουρκοκρατίας (1669 – 1897), μέχρι τουλάχιστον το 1671. Ακολούθως ο Άγιος Νικόλαος ερήμωσε, επειδή οι Τούρκοι, για λόγους ασφαλείας, απαγόρεψαν στο λιμάνι του Αγίου Νικολάου να εισέρχονται πλοία που δεν ήταν Οθωμανικά, καθώς και να διαμένουν άνθρωποι που δεν ήταν Οθωμανοί, επειδή το εκεί νησί της Σπιναλόγκας παρέμεινε ως Ενετική ναυτική βάση. Μάλιστα προ αυτού με τον Οργανικό νόμο του 1868 πρωτεύουσα της Επαρχίας Μιραμπέλλου και του νέου τότε Νομού Λασιθίου ορίστηκε η Νεάπολη.

Ο Άγιος Νικόλαος κατοικήθηκε και πάλι μετά από το 1821 που πήραν τα επάνω τους οι Έλληνες έναντι των Τούρκων, όπως θα δούμε πιο κάτω.

Ο Άγιος Νικόλαος επί Κρητικής Πολιτείας (1897 – 1913) έγινε καταρχήν έδρα του Δήμου Κρισσάς, αυτό έγινε με νόμο του 1900 της Κρητικής Πολιτείας και τότε ο «Δήμος Κρισσάς» μετονομάστηκε «Δήμος Αγίου Νικολάου» και ακολούθως και έδρα του Νομού Λασιθίου, αυτό έγινε με νόμο του 1903 της Κρητικής Πολιτείας και υλοποιήθηκε το 1904 (βλέπε και «Κρητική Χωρογραφία» Ιωάννου Εμμ Νουχακη, Αθήνα 1904).

Ο Άγιος Νικόλαος Κρήτης

Η ΛΙΜΝΗ ΒΟΥΛΙΣΜΕΝΗ ΚΑΙ Η ΣΠΙΝΑΛΟΓΚΑ

Χαρακτηριστικό αξιοθέατο και γνώρισμα του Αγίου Νικολάου, της πρωτεύουσας του Νομού Λασιθίου, είναι η γραφική «λίμνη Βουλισμένη», η οποία βρίσκεται μεταξύ του λιμανιού και της πόλης, στο κέντρο της πόλης. Στην πραγματικότητα είναι ένας μεγάλος λάκκος (ενετικά lagoon, λάκκος > λακκίδα – λασιίδα) γεμάτος νερό που δημιουργήθηκε από βούλιασμα της γης ή από πτώση εκεί μετεωρίτη. Τελευταία με τεχνητό κανάλι που ανοίχθηκε

το 1870, επικοινωνήσαν τα νερά του λάκκου με αυγά της θάλασσας. Οι τοπικοί μύθοι και θρύλοι θέλουν τις θεές Αθηνά και Άρτεμη να λούζονται σε αυτή, ότι δεν έχει πυθμένα κ.α..

Ένα επίσης σημαντικό αξιοθέατο του Δήμου Αγίου Νικολάου είναι η νήσος Σπιναλόγκα (ενετικά spina Loga = μακρύ αγκάθι), στο οποίο υπάρχει ενετικό φρούριο (Caste di Spina Loga), το οποίο αφενός κτίστηκε το 1579 και αφετέρου χρησιμοποιήθηκε μετά την Τουρκοκρατία ως λεπροκομείο.

Β. Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟ

Η πρώην Επαρχία Μιραμπέλλου και νυν Δήμος Αγίου Νικολάου Μιραμπέλλου είναι μία από τις τέσσερις διοικητικές περιοχές που αποτελείται σήμερα ο Νομός Λασιθίου με έδρα τον Άγιο Νικόλαο, που είναι και η έδρα του Νομού Λασιθίου, και με μεγαλύτερους οικισμούς τη Νεάπολη, το Βραχάσι, τη Μίλατο κ.α

Η Επαρχία Μιραμπέλλου, σύμφωνα με την τοπική παράδοση (αφήγηση του Μιραμπελλιώτη πρόεδρου Εφετών κ. Μανώλη Σεργάκη), ονομάστηκε έτσι από τους Ιταλούς (Ρωμαίους, Γενουάτες, Ενετούς κ.α.) για το κάλος της, επειδή παρέχει «καλή, ωραία, έξοχη θέα» και αυτό λόγω του ότι εκτός των άλλων είναι και κατάφυτη από αμυγδαλέωνες, που, όταν ανθίζουν, είναι το κάτι άλλο από άποψης ομορφιάς και μυρωδιάς. Ο λόγος άλλωστε για τον οποίο από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν και είναι ένας από τους πιο φημισμένους, πανελληνίως και παγκοσμίως, θρησκευτικούς και τουριστικούς πόλους έλξης, τόσο από θνητούς όσο και από θεούς.

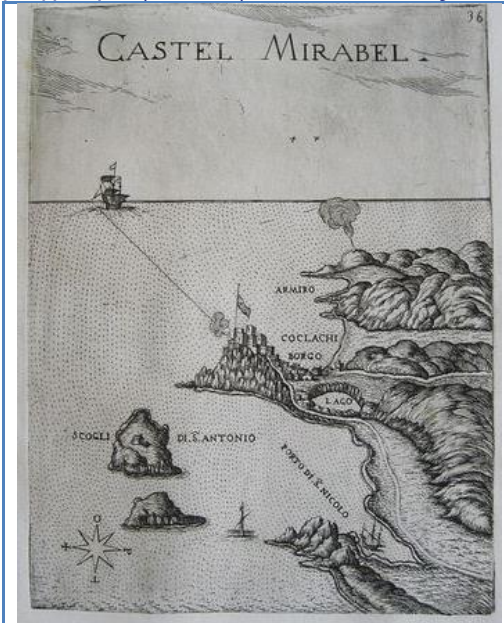
Εδώ, στο όρος Δίκη, πόλεις της οποίας ο Άγιος Νικόλαος, η Νεάπολη, η Ιεράπετρα, και η Βιάννος, λόγω του κάλους, δηλαδή της ομορφιάς του τοπίου και της φιλοξενίας των κατοίκων, καθώς αναφέρουν οι αρχαίοι συγγραφείς, ήρθε η θεά Ρέα, και γέννησε το μέγιστο Δία, τον πατέρα των θεών και των ανθρώπων, το οποίο στη συνέχεια παρέδωσε στους εκεί κατοίκους, στους Δικταίοι Κ(ου)ρήτες > Κρήτες, για να τον αναθρέψουν.

Εδώ, στο Δικταίο άντρο, και για τον ίδιο λόγο ο Δίας απήγε εδώ την πριγκίπισσα της Φοινίκης Ευρώπη, η οποία, αφού κοιμήθηκε στο Δικταίο Άντρο με το Δία, γέννησε το Μίνωα, τον ιδρυτή της περίφημης μινωικής Θαλασσοκρατορίας και του περίφημου Μινωικού Πολιτισμού, του πρώτου αξιόλογου πολιτισμού στη γη, τον οποίο αντέγραψαν πρώτα οι Σπαρτιάτες με το Λυκούργο, μετά οι Αθηναίοι με το Σόλωνα, μετά οι Ρωμαίοι με το Νομά κ.α. (βλέπε Α.Γ. Κρασανάκη «Κρητική Ιστορία») και έτσι εκπολιτίστηκαν και αυτοί.

Σημειώνεται ότι το Λασιθί (νυν Οροπέδιο Λασιθίου) μαζί με το Μιραμπέλλο επί ενετοκρατίας ανήκαν στη Διοίκηση του Χάνδακα (η Ιεράπετρα και η Σητεία από το 14 αι. και εξής αποτελούσαν το νομό Σητείας). Επί Τουρκοκρατίας Λασιθί και Μιραμπέλλο αποτελούσαν την επαρχία Μιραμπέλλου. Μετά δημιουργήθηκε ο Νομός Λασιθίου και Λασιθί και Μεραμπέλλο έγιναν ξέχωρες επαρχίες του Νομού Λασιθίου.

Γ. Η ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ

Ο Άγιος Νικόλαος Μιραμπέλλου Κρήτης κτίστηκε επί Ενετοκρατίας (1211 – 1669) ως οχυρωματικός δήμος (ενετικά borgo) του Castello Mirabello και ως εξ αυτού ονομάστηκε ενετικά borgo di Castel Mirabello ή εξελληνισμένα Καστέλι Μιραμπέλλου. Στα ενετικά η λέξη Castelo σημαίνει φρούριο και η λέξη Borgo στα ενετικά σημαίνει «οχυρωμένη ομάδα κατοικιών που αποτελούν δήμο με ειδικά καθήκοντα και υποχρεώσεις», Καστελανία λεγόταν η επαρχία με φρούριο (Καστέλι) και Καστελάνος ο έπαρχος, ο διοικητής της Καστελανίας.

Το φρούριο Μιραμπέλλου («Castel Mirabello») και ο οχυρωματικός δήμος Μιραμπέλλου ή Αγίου Νικολάου («borgo di Merabello proprio S. Nicolo») σε γκραβούρα του Marco Boschini's : "Il Regno tutto di Candia" Venice 1651.

Ακολουθως borgo di Castel Mirabello καλούνταν και με την ονομασία S. Nicolo (Άγιος Νικόλαος), ονομασία που πήρε από το Λιμάνι του, το οποίο ονομάζονταν «του Αγίου Νικολάου» προς χάρη της εκκλησίας του Αγίου Νικολάου των Μύρων που υπήρχε εκεί. Δηλαδή αρχικά με την ονομασία Άγιος Νικόλαος καλούνταν μόνο το λιμάνι (ενετικά Porto S. Nicolo), από τον εκεί ευρισκόμενο ναό του Αγίου Νικολάου (ο ναός αυτός βρίσκεται επακριβώς στη χερσόνησο Αμμουδι) και μετά από εκεί το λιμάνι και ο οχυρωματικός οικισμός του Κάστρου Μιραμπέλλου. Ο λόγος άλλωστε και για τον οποίον στους χάρτες ο εν λόγω οχυρωματικός δήμος, ονομάζεται άλλοτε «Castello Mirabello» άλλοτε «S. Nicolo» και άλλοτε και με τα δυο, ήτοι «Borgo di Castelo Mirabello proprio S. Nicolo».

Για παράδειγμα στην έκθεσή του Ενετού μηχανικού Pietro Castrolilaca ("Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia", 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρεται ότι στο Καστέλι Μιραμπέλλου το 1583 υπάγονταν- υπήρχαν 20 χωριά, μεταξύ των οποίων και ο Άγιος Νικόλαος, τον οποίο ονομάζει επακριβώς ως εξής: «**Mirabello proprio S. Nicolo**» με άνδρες 169 παιδιά 179 γέρους 13 γυναίκες 392 = σύνολο 753».

Ομοίως στις αναφορές και στη γκραβούρα «Castello Mirabello» του Ενετού ζωγράφου Marco Boschini's ("Il Regno tutto di Candia", Venice 1651) το λιμάνι της περιοχής που σήμερα ονομάζεται Μιραμπέλλο ονομάζεται Porte di S. Nicolo, το φρούριο ονομάζεται Castello Mirabello και ο οικισμός δίπλα από το φρούριο ονομάζεται «Borgo di Merabello proprio S. Nicolo».

Στο χάρτη Κρήτης του Claudius Ptolemaeus («tabula neoterica Crete sive Candie insule 1513» και στο χάρτη της Κρήτης του Johannes Schott,

Strasbourg, 1513 αναφέρεται μόνο η ονομασία S. Nicolo. Στο χάρτη Κρήτης του Giorgio Calapoda, Carte Nautiche, Anno 1563, Pal. Ducale, Venezia αναφέρεται μόνο η ονομασία «castel Mirabello». Στο χάρτη Κρήτης του Abraham Ortelius: Cyprus Insula [with] Candia, Olim Creta, Antwerp 1581 αναφέρεται μόνο η ονομασία S. Nicolo.

Ο Ολλανδός περιηγητής Olfert Dapper στο «Περιήγησις Κρήτης» (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel»), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη πριν πέσει στα χέρια των Τούρκων, σχετικά με το Φρούριο Μιραμπέλλου και το Λιμάνι Αγίου Νικολάου αναφέρει: «Εις την αυτήν επαρχίαν εναντίον της ακτής της νήσου Κρήτης, **ευρίσκεται εις λιμνήν, καλούμενος porto S. Nicolo, ήτοι λιμνήν του Αγίου Νικολάου..... Όλα τα του Φρουρίου και της κωμοπόλεως αυτού οσπήτια εισί κακοκτισμένα, και ολίγον ή διόλου άσκευα.** Τα περισσότερα δε κατοικούνται από Έλληνας, καθώς και επί των Ενετών, καταγινόμενους εις την γεωργικήν ή εις την αλιευτικήν ή εις άλλην παρόμοιαν τέχνην....». (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βερνάρδου του Κρητός)

Τμήμα χάρτη της Κρήτης του 1571, ο οποίος δίπλα από την Σπιναλόγκα αναφέρει τους οικισμούς Αγίου Νικολάου και Αγίου Αβωνίου.

CANDIA
VEL CRETA IN-
SULA POSTA NEL
MARE MEDITER-
RANEO... Giovanni

Francesco Camocio, map of Crete. Printed in Venice by G. F. Camocio in 1571.

Η κτίση τόσο του Castello Mirarabello, όσο και του borgo di Mirabello proprio S.Nicolo έγινε σίγουρα από τους Ενετούς και κάπου από το 1211 (τότε ήρθαν και κατέλαβαν οι Ενετοί την Κρήτη) και μέχρι το 1320, αφού:

Α) Το Καστέλι Μιραμπέλλου (Castelo Mirabello), σύμφωνα με τον Κώδικα 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας («(biblioteca di S. Marco di Venetia Ital. Cl. VIII. Arim. 918/8392 Fo 90r», Στέργ. Σπανάκης «Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης περί του τέλους του 16ου αι.»), ήταν ένα από τα οκτώ καστέλια που έκτισαν οι Ενετοί στην ανατολική Κρήτη και ανήκαν στο territorio του Ηρακλείου (Candia) και το οποίο βρισκόταν στη βορεινή παραλία 20 μίλια στα ανατολικά του. Σύμφωνα με τον ίδιο κώδικα οι Ενετοί εγκατέλειψαν το καστέλι αυτό το έτος 1579 και έκτισαν αυτό της Σπιναλόγκας (Spina Longa).

Πέραν αυτού οι Γενουάτες κατείχαν λίγο διάστημα την Κρήτη, από το 1204-1211, οπότε δεν είχαν το χρόνο να κατασκευάσουν το Castello και το borgo.

Β) Στο βυζαντινό έγγραφο που δημοσίευσε το 1860 ο Σπυρίδων Ζαμπέλιος στα «Ιστορικά σκιαγραφήματα» και με τον τίτλο «Απόσπασμα εξ ανεκδότου συγγραφής, επιγραφομένης «Τα Πάθη της Κρήτης επί Ενετών» γίνεται λόγος για παράδοση των φρουρίων Μιραμπέλλου και Ιεραπέτρας στους επαναστάτες κατά την επανάσταση των Ψαρομηλίγγων (1341-1347 μ.Χ.), πρβ:

«Πολιορκίας τεθείσης εις Σιτείαν, η πόλις παρεδόθη προς τούς Ψαρομηλίγγας την αυτήν δε τύχην υπέστησαν μετά παρέλευσιν μηνών τινων ή Ρεθύμνη, και τα Χανία, πλην δυο έτερων φρουρίων, **του της Ιεράπετρας και του Μιραβέλλου** (ολίγον απεχόντων των ορέων του Λασσιθίου), άπερ περιήλθον το επόμενον έτος εις τας χείρας των ανταρτών. Εν συντόμω, τα πράγματα προέβησαν ούτως εκ συμφώνου και μετά τοιαύτης δραστηριότητας, ώστε εντός μιας εξαίτιας, τω 1347, παν ίχνος λατινισμού, εκκλησιαστικού τε και διοικητικού, και τιμαριωτικού, εξηλείφθη καθόλην την νήσον...».

Το ως άνω γεγονός αναφέρεται και στο σχολικό βιβλίο της Κρητικής Πολιτείας «Γεωγραφία και Ιστορία της Κρήτης» του Ιωάννη Κονδυλάκη (έκδοση 1908) :

<< Το 1341 νέα επανάστασις ήρχισεν υπό την αρχηγίαν του Λέοντος Καλλέρη... Η επανάστασις εξηκολούθησεν υπό την διεύθυνσιν των αδελφών Ιωάννου και Μιχαήλ Ψαρομηλίγγων, οίτινες εκυρίευσαν τα φρούρια της Σιτείας, της Ιεραπέτρας, του Μιραμβέλλου, του Ρεθύμνου και των Χανίων..>>.

Γ) Στην περιοχή του Αγίου Νικολάου αρχικά υπήρχαν οι αρχαίες πόλεις Ολούς (Ελούντα) και Λατώ ή Καμάρα, οι οποίες καταστράφηκαν από τις εισβολές των Αράβων Σαρακηνών προκειμένου να κατακτήσουν την Κρήτη. Και επειδή από τότε και έως την εποχή της Ενετοκρατίας συνεχιζόταν οι κατακτητικές και πειρατικές εισβολές (Γενουατών, Οθωμανών κ.α.), οι Ενετοί έκτισαν στην Κρήτη τα ως άνω 18 Καστέλια προκειμένου να την προστατεύουν.

Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΣΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ

Στην «Περιγραφή Κρήτης» που συνέταξε ο βενετο-κρητικός ευγενής και λόγιος Francesco Barozzi το 1577-1578 (Barozzi «Descrittione dell' isola di Creta», 1577/78») αναφέρεται ότι στη δικαιοδοσία του Καστελίου Μιραμπέλλου ανήκαν τα εξής 17 Χωριά: <Αζυμο, **Καινούργιο χωριό**, Κρισές, Κορναράτα, Κρισές του Χριστού, Φουρνή, Απάνω Αμπραμοχώρι, Φουρνή Καστέλι, Φουρνή Κάτω, Αμπραμοχώρι, Χουμεριάκο, Λίμνες, Μέσα Μετόχι, Μέρμηγκας, Μίλατος, Πλατυπόδι, Τάπες, Βραχάσι, Βρύσες, Βουλισμένη. Σύνολο 17>>.

Στην έκθεση του Ενετού Pietro Castrolifaca, “ Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia ...”, 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρεται ότι στο Καστέλι Μιραμπέλλου το 1583 ανήκαν-υπήρχαν τα εξής 20 χωριά:

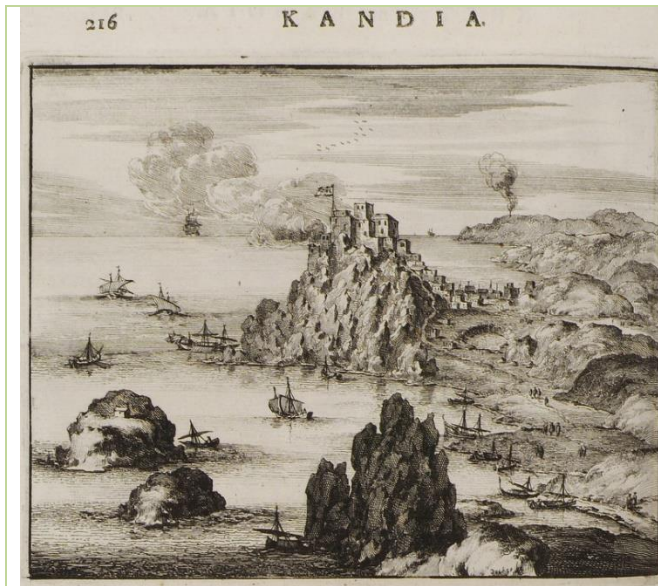
Asimo άνδρες 11, παιδιά 17, γέροι 1, γυναίκες 23, σύνολο 52,

Grizzes Ghipriana άνδρες 113, παιδιά 87, γέροι 13, γυναίκες 245, σύνολο 458,
 Grizzes Cornarata άνδρες 205, παιδιά 159, γέροι 21, γυναίκες 327, σύνολο 712,
 Grizzes Christo άνδρες 127, παιδιά 99, γέροι 14, γυναίκες 215, σύνολο 455,
 Cumeriaco άνδρες 307, παιδιά 228, γέροι 19, γυναίκες 507, σύνολο 1061,
Cheinurgio corio άνδρες 287, παιδιά 317, γέροι 37, γυναίκες 631, σύνολο **1272**,
 Furni Ambramosori άνδρες 129, παιδιά 147, γέροι 17, γυναίκες 288, σύνολο 581,
 Furni Castelo άνδρες 137, παιδιά 133, γέροι 13, γυναίκες 297, σύνολο 580,
 Limnes άνδρες 229, παιδιά 118, γέροι 12, γυναίκες 228, σύνολο 587,
 Lacida άνδρες 205, παιδιά 171, γέροι 23, γυναίκες 341, σύνολο 740,
Mirabello proprio S. Nicolo άνδρες 169, παιδιά 179, γέροι 13, γυναίκες 392, σύνολο 753,
 Meringa άνδρες 19, παιδιά 18, γέροι 1, γυναίκες 28, σύνολο 65,
 Milato άνδρες 61, παιδιά 73, γέροι 7, γυναίκες 146, σύνολο 287,
 Platipodi άνδρες 19, παιδιά 27, γέροι 2, γυναίκες 59, σύνολο 107,
 Platanea άνδρες 16, παιδιά 22, γέροι 2, γυναίκες 36, σύνολο 77,
 Tapes άνδρες 25, παιδιά 21, γέροι 2, γυναίκες 59, σύνολο 107,
 Vulismeni άνδρες 375, παιδιά 219, γέροι 15, γυναίκες 189, σύνολο 798,
 Vrises άνδρες 68, παιδιά 38, γέροι 6, γυναίκες 107, σύνολο 209,
 Vracassi άνδρες 143, παιδιά 91, γέροι 17, γυναίκες 227, σύνολο 478,
 Furni arapo άνδρες 51, παιδιά 47, γέροι 2, γυναίκες 99, σύνολο 199.
 Άθροισμα των ψυχών των παραπάνω χωριών, της περιφέρειας του παραπάνω φρουρίου Μιραμπέλλου: Άνδρες για εργασία από 14 ετών μέχρι 60 ετών 2596. Αρσενικά για παιδιά από 14 ετών και κάτω 2211, γέροι 237, Γυναίκες και κορίτσια 4442. Σύνολο 9486».

Στην έκθεση του Βενετού μηχανικού δημοσίων έργων Francesco Basili-cata ("il Regno di Candia", Venis 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας), σχετικά με το «Καστέλι Μιραμπέλλου», αναφέρονται επακριβώς τα εξής: «**ΚΑΣΤΕΛΙ ΜΕΡΑΜΠΕΛΟΥ**. Προς τ' ανατολικά απέχει λίγο από τη θάλασσα και ονομάζεται επίσης Βουλισμένη, που σημαίνει βύθισμα, από μια μικρή λίμνη που απέχει 200 βήματα περίπου. Είναι κτισμένο πάνω σε ένα λόφο σε σχήμα τετράγωνο, με 4 πύργους κατά το αρχαίο σύστημα, για πυροβολικό ελαφρό. Κατοικείται από ανθρώπους που καταγίνονταν στο φάρμα και είναι έμπειροι περισσότερο από τους άλλους του Βασιλείου... Στο Καστέλι αυτό υπάγεται μια μικρή χερσόνησος προς το βορά, όπου υπάρχει ένα καλό λιμάνι για καΐκια και απέναντι υπάρχει **ένα νησάκι που ονομάζεται Άγιος Νικόλαος** κι έχει μάκρος 800 βήματα περίπου. Κοντά σ' αυτό, προς το Βορρά, υπάρχει ένα άλλο νησάκι. Τα νησάκια αυτά είναι κοντά στην ξηρά και σχηματίζουν σχεδόν ένα λιμάνι για 25 γαλέρες. Το Καστέλι αυτό απέχει από την πόλη του Χά-ντακα 50 μίλια και έχει στη δικαιοδοσία του τα παρακάτω χωριά: Άζυμο,

Τσικαλαριά, Βραχάσι, Μέρμηγκας, Λατσιίδα, Βουλισμένη, Μίλατος, Φουρνή Απάνω, Φουρνή Καστέλι, Φουρνή Αμπραμοχώρι, **Καινούργιο χωριό, Καρές**, Πλατανιάς, Πλατυπόδι, Τάπες, Βρύσες, Λίμνες, Ποτάμοι, Κρισές Κιπεριανά, Κρισές Χριστός, Κρισές Κορναράτα, Χουμεριάκο. Σύνολο 22 χωριά». (Francesco Basilicata "il Regno di Candia", 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας).

Castel Mirabel, Dapper Olfert. "Stad Sitia of Setia" Amsterdam Wolfgangh, Waesbergen, Boom. Someren en Goethals 1688. Ο οχυρωματικός δήμος (borgo) και το φρούριο (Castel) di Mirabello – S. Nicolo

Ο Ολλανδός περιηγητής Olfert Dapper στο «Περιήγησις Κρήτης» (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel»), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη ως κατάσκοπος λίγο πριν πέσει στα χέρια των Τούρκων το 1669, αναφέρει αφενός ότι τότε ο Άγιος Νικόλαος ήταν κωμόπολη, όμως με σπίτια κακοκτισμένα και αφετέρου ότι η νήσος Κρήτη ήταν χωρισμένη από τους Ενετούς στις εξής 4 διοικητικές περιφέρειες (territori): La Canea, Retimo, Candia (Ηρακλείου) και Sitia και οι Επαρχίες Λασιθίου και Μιραμπέλλου υπαγόταν τότε στο διαμέρισμα Ηρακλείου (territorio Candia), ενώ η Σητεία με την Ιεράπετρα στο territorio Sitia, του οποίου τα σύνορα ήταν ο ποταμός Μύρτος («...Η επαρχία ταύτης της πόλεως, η παρ' Ιταλοίς il territorio de Setia καλουμένη, διαχωρίζεται από την του Χάνδακος δια του ποταμού Μίρτου»). Ο ίδιος αναφέρει επίσης, σχετικά με το Καστέλι Μιραμπέλλου, επακριβώς, τα εξής:

«Περί του Φρουρίου Μερραμβέλου: Έξ ή επτά λεύγας από τον λιμένα του Φρουρίου της Μακρακάνθας (Σπίνας – Λόγκας) είναι εν άλλο Φρούριον, προς το Νοτιοανατολικόν αυτού μέρος, καλούμενον Κάστρον του Μερραμβέλου σύνθετον από πολλά άλλα μικρά φρούρια τετράγωνα, και κείται εφ ενός υψηλού βράχου, σχηματίζοντος Ακρωτήριον εξέχον εις την θάλασσαν. Εις δε την υπώρειαν αυτού του βράχου άνωθεν έως κάτω είναι κτισμένα πολλά οσπήτια, σχηματίζοντα μία κωμόπολιν. Προς δε το Βορειοανατολικόν αυτού του Φρουρίου εισί δύο βράχοι εις την θάλασσαν, καλούμενοι Scogli di S. Antonio, δηλαδή βράχος του Αγίου Αντωνίου, εξ ων ο μιν πλησιέστερος εις το Φρούριον έχει εν οσπήτιον εν τω μέσω, ο δ' άλλος, ο προς το

Βορειότερον, εστί ακατοίκητος. Εις την αυτήν επαρχίαν εναντίον της ακτής της νήσου Κρήτης, **ευρίσκεται εις λιμνήν, καλούμενος porto S. Nicolo, ήτοι λιμνήν του Αγίου Νικολάου.** Ολίγον δε περαιτέρω εις την ξηράν, προς τη Μεσημβρίαν τούτου του Φρουρίου, είναι μία λίμνη και μετά εν ή δυο μίλια Ιταλικά, προς τη ανατολικόν του αυτού Φρουρίου, είναι εν ευρύχωρον πεδίον επί της ακτής, καλουμένης Κολάκοι (ίσως Κοράκοι απο το Κόρακες ή Κολάκοι απο το Κόλακες) και μετ' αυτήν ευρίσκεται ο ποταμός Αλμυρός (κοινώς αρμυρός). **Όλα τα του Φρουρίου και της κωμοπόλεως αυτού οσπήτια εισί κακοκτισμένα, και ολίγον ή διόλου άσκευα (χωρίς σκευήν).** Τα περισσότερα δε κατοικούνται από Έλληνας, καθώς και επί των Ενετών, καταγινόμενους εις την γεωργικήν ή εις την αλιευτικήν ή εις άλλην παρόμοιαν τέχνην. Εισί δε πάντα ομαλά επάνω, έχοντα την σκέπην επίπεδον, όπου οι κάτοικοι κοιμώνται την νύκτα, δια να δροσίζονται εν καιρώ των καυμάτων του καλοκαιρού...». (Olfert Dapper, 1636-1689, «Description exacte des isles de l'Archipel», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βερνάρδου του Κρητός)

Δ. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΩΝ = SANTA NICOLAUS / SANTA CLAUS

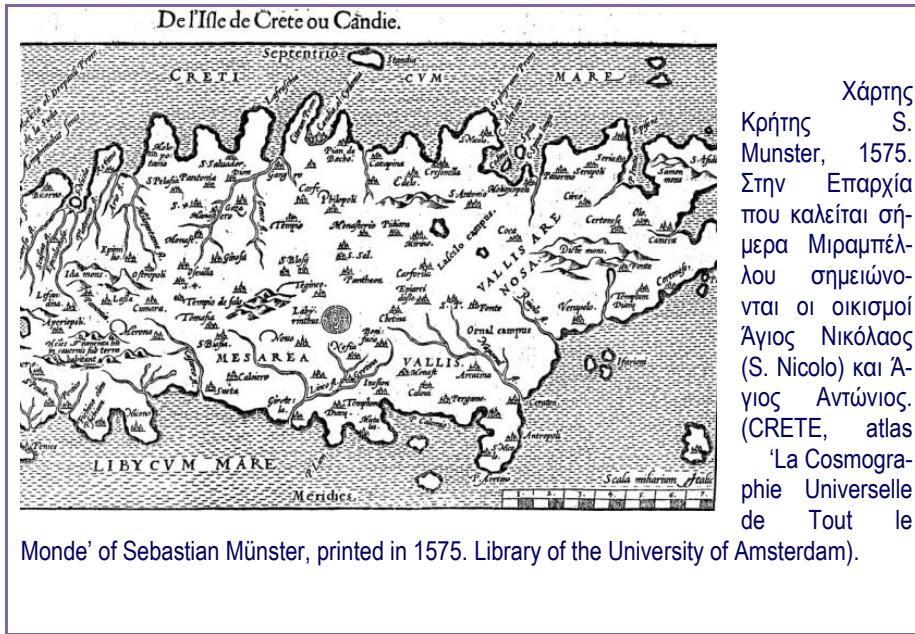
Ο Άγιος Νικόλαος, ιταλικά S. Nicolo / Santa Nicolaus = συντετμημένα Santa Claus, σύμφωνα με τους βιογράφους του, ήταν ελληνικής καταγωγής και άγιος τόσο της Ορθόδοξης, όσο και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Έζησε το 270 - 343 μ.Χ., δηλαδή επί Ρωμαιοκρατίας, στα Μυρά της Λυκίας και γι' αυτό και αναφέρεται και ως Νικόλαος των Μύρων. Στη Δύση λέγεται και «Νικόλαος του Μπάρι», καθώς στο Μπάρι βρίσκονται τα οστά του. Στη Δύση η γιορτή του Αγίου Νικολάου, που λέγεται Santa Claus (σύντμηση του Santa Nicolaus), συνδέεται με τα Χριστούγεννα και με την ανταλλαγή δώρων που γίνεται τότε, ενώ στην Ελλάδα με τη θάλασσα. Είναι ο προστάτης των Ελλήνων ναυτικών και των αλιέων. Μάλιστα, επειδή μια από τις σημαντικότερες συνοικίες της πόλης-κράτους Ενετίας ήταν ελληνική, ο Άγιος Νικόλαος έγινε και προστάτης των ναυτικών και της Ενετίας

Ο Αρχιμανδρίτης Αγαθάγγελος Ξηρουχάκης, εφημέριος της ελληνικής εκκλησίας της Βενετίας σε έγγραφό του, το οποίο δημοσιεύεται ως πρόλογος στην έκδοση του βιβλίου «Κρητικός Πόλεμος» του Μαρίνου Τζάνε, του επικαλούμενου και Μπουνιαλή, έκδοση Τεργέστη 1908, αναφέρει τα εξής:

«Με την ονομασία Άγιος Νικόλαος ονομαζόταν μια από τις τελματώδεις νησίδες που είχαν εκχερσωθεί και συνοικιστεί και αυτές μετά αποτέλεσαν τη Βενετία. Η νησίδα αυτή πήρε την ονομασία Άγιος Νικόλαος από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου που κτίστηκε εκεί προς χάρη του επισκόπου των Μύρων. Ο Άγιος αυτός ήταν πάτρωνας των Ελλήνων ναυτικών και στην εν λόγω νησίδα συνοικισθέντων πρώτων αλιέων και ναυτικών. Η ανατολική προέλευση του Αγίου Νικολάου και ο κατεξοχήν ελληνικός θαλάσσιος ορισμός αποδεικνύουν περίτρανα την εξ Ελλάδος προέλευση των πρώτων οικιστών της νησίδας αυτής, γνωστών υπό το όνομα Νικολαϊτών».

Τα οστά του Αγίου μετεφέρθηκαν το 1087 από τα Μύρα της Μ. Ασίας το Μπάρι της Ιταλίας από ναυτικούς, για να μην πέσουν στα χέρια πειρατών. Σημειώνεται επίσης ότι η μνήμη του Αγίου Νικολάου εορτάζεται στις 6 Δεκεμβρίου. Επίσημα αυτό έγινε με Βασιλικό Διάταγμα του 5-12-1921. Στις 22/7/1927, με

το άρθρο 4 του Π.Δ. «περί ορισμού ημερών αργίας των κρατικών υπηρεσιών, ορίστηκε η εορτή του Αγίου Νικολάου, ως ημέρα αργίας και εορταστικών εκδηλώσεων για το Ναυτικό.

Χάρτης Κρήτης S. Munster, 1575. Στην Επαρχία που καλείται σήμερα Μιραμπέλλου σημειώνονται οι οικισμοί Άγιος Νικόλαος (S. Nicolo) και Άγιος Αντώνιος. (CRETE, atlas 'La Cosmographie Universelle de Tout le

Monde' of Sebastian Münster, printed in 1575. Library of the University of Amsterdam).

Ε. Η ΣΥΝΟΙΚΙΑ, ΤΟ ΝΗΣΙ ΚΑΙ Ο ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ΚΑΙ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Στο Μιραμπέλλο Κρήτης με το όνομα Άγιος Νικόλαος ονομάζονταν όχι μόνο η συνοικία και ο ναός της πόλης του Αγίου Νικολάου, αλλά και ένα νησί. Νησί Άγιος Νικόλαος στο Μιραμπέλλο ονομάζεται το ένα από τα δυο νησιά που υπάρχουν μπροστά από το λιμάνι του Αγίου Νικολάου και το προστατεύουν από τα κύματα, κάτι όπως κάνει ο Άγιος Νικόλαος στα καράβια.

Στην έκθεση του Βενετού Francesco Basilicata ("il Regno di Candia", Venis 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρεται ότι τα δυο νησιά που βρίσκονται έμπροσθεν του λιμανιού του Κάστρου Μιραμπέλλου ονομάζονται το ένα Άγιος Νικόλαος και το άλλο Άγιος Αντώνιος.

Ομοίως στην «Κρητική Χωρογραφία» του Ιωάννου Εμμ Νουχάκη (1903) διαβάζουμε: «Άγιος Νικόλαος και Άγιος Αντώνιος νυν Άγιοι Πάντες εισι δυο μικρά νησίδες κείμεναι κατ' έμπροσθεν του της Καμάρας όρμου, τον οποίον ασφαλίζουσ εξ ανατολών. Συγκοινωνούν θαλασσίως εκ Χουμεριάκου εντός ½ ώρας δια ξηράς δ' εξ αυτού μέχρι της παραλίας».

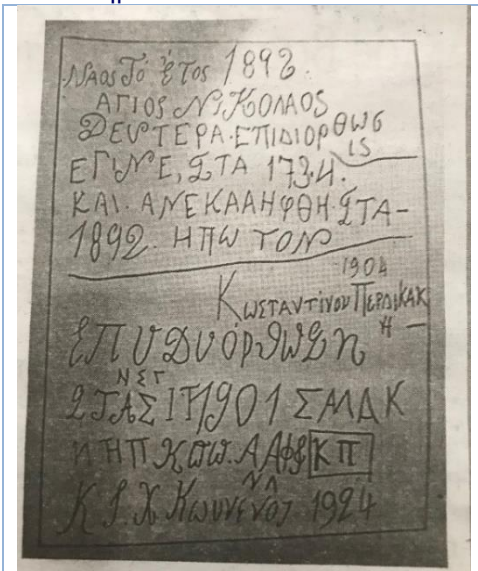
Το αυτό που συμβαίνει στο Μιραμπέλλο συμβαίνει και στη Βενετία. Και στη Βενετία υπάρχει ναός, νησί και συνοικία με το όνομα Άγιος Νικόλαος (S. Nicolo) και μάλιστα σχετιζόμενα με τους Έλληνες και τον Ελληνικής καταγωγής

Άγιο Νικόλαο των Μύρων, όπως είδαμε πιο πριν. Επομένως τόσο το εν λόγω νησί του Αγίου Νικολάου, όσο και ο ναός και η συνοικία του Αγίου Νικολάου Μιραμπέλλου σχετίζονται με αυτά της Βενετίας, τον ομώνυμο ναό της Βενετίας, το ομώνυμο νησί της Βενετίας και την ομώνυμη συνοικία (της συνοικίας των Νικολαϊτών) της Βενετίας.

Οι Ενετοί κατείχαν την Κρήτη πάνω από 400 χρόνια και εκείνοι είναι που ονόμασαν την περιοχή της πόλης του Αγίου Νικολάου Mirabello (Μιραμπέλλο) και αυτοί είναι που ίδρυσαν εκεί τόσο το Καστέλι Μιραμπέλλου (Castel di Mirabello), όσο και το borgo di Castel Mirabello proprius S. Nicolo (borgo = οχυρωμένη περιοχή επί ενετοκρατίας με δήμο όπου οι δημότες έχουν ειδικά δικαιώματα και υποχρεώσεις).. Μάλιστα ο Ιταλός Fl. Cornelius (Creta Sacra τ. 2, Βενετία 1755), βασισμένος στην Historia Candiane, έργο του 16ου αιώνα του ιστορικού Ανδρέα Κορνάρου, αναφέρει ότι όταν οι Ενετοί πήραν την Κρήτη από τους Γενουάτες το 1211 την ανακήρυξαν Ρηγάτο (regno di Candia olim Creta) με έδρα του Ρήγα το Ηράκλειο (Candia) και συνάμα τη χώρισαν σε έξι (6) διοικητικά διαμερίσματα (τα καλούμενα sexteri), που ήταν τόσα όσα ήταν χωρισμένη η μητρόπολη Βενετία (= όσες και οι συνοικίες της μητρόπολης Βενετίας) και σε κάθε ένα από αυτά έδωσαν την ονομασία μιας συνοικίας της Βενετίας.

Σημειώνεται ότι:

Η εγχάρακτη πλάκα του 1893 που βρέθηκε στο εκκλησάκι Άγιος Νικόλαος στο Λιμάνι Αγίου Νικολάου (Ημερολόγιο του 2018 της Ιεράς Μητρόπολης Πέτρας και εφημερίδα Ανατολή 29/12/2017)

Α) Σύμφωνα με μια δημοσίευση της αρχιτέκτονας μηχανικού της 13ης ΕΒΑ κ. Δάφνης Χρονάκη, ο ιερός ναός του Αγίου Νικολάου κτίστηκε, το πιθανότερο, λίγο πριν την αραβική επικράτηση (827/28 μ.Χ.), λέει συγκεκριμένα: «Ο ναός είναι πετρόκτιστος και μονόχωρος τρουλαίος, που οικοδομήθηκε, το πιθανότερο, λίγο πριν την αραβική επικράτηση (827/28 μ.Χ.). Αυτό συμπεραίνεται λόγω του ανεικονικού διακόσμου που έχει το πρώτο, αρχαιότερο στρώμα τοιχογραφιών, το οποίο κοσμήθηκε την περίοδο της Εικονομαχίας. Επομένως ο ναός χτίστηκε πριν από την αναστήλωση των εικόνων, που έγινε το 843 μ.Χ. Επειδή όμως η Κρήτη είχε καταληφθεί από τους Άραβες το 827/828 μ.Χ., ο ναός πρέπει να είχε ήδη κατασκευαστεί και εικονογραφηθεί».

Ωστόσο, επειδή η κ. Χρονάκη δε λέει ότι επι αραβοκρατίας ή επι Βυζαντινών σίγουρα κτίστηκε ο εν λόγω ναός, αλλά πιθανολογεί,

άρα η εκτίμησή της μπορεί να είναι και λάθος και ο ναός αυτός μπορεί να κτίστηκε αρχές ενετοκρατίας μαζί με το Castel και το Borgo Mirabello και όλες οι καταστροφές του που αναφέρει η κ Χρονάκη να έγιναν επι Τουρκοκρατίας.

Υπενθυμίζεται ότι και όταν οι Τούρκοι το 1645 κατέλαβαν την Κρήτη κινήσαν το Χριστιανισμό και προ αυτού οι Χριστιανή άλλες εκκλησίες τις σοβάτισαν ή τις αλλοίωσαν, για να μην τις βεβηλώσουν οι μουσουλμάνοι Τούρκοι και άλλες τις κατόστρεψαν παντελώς οι Τούρκοι, καθώς αναφέρει η παράδοση, αλλά και η «Ιστορία Κρητικών επαναστάσεων» των Κριτοβουλίδη, Ζαμπέλιου και Κονδυλάκη (1893). Το 1845, επί Αιγυπτιακής Αυτοκρατορίας, ο Victor Raulin αναφέρει ότι στην περιοχή του Αγίου Νικολάου υπήρχαν τέσσερις εκκλησίες ερειπωμένες που χρησιμοποιούνταν ως αποθήκες χαρουπιών.

Υπενθυμίζεται επίσης ότι το έτος 1972 στον προαύλιο χώρο του εν λόγω ναού (βλέπε +Ευάγγελου Παχυγιανάκη «Ιστορία της πόλης Αγίου Νικολάου», έκδοση 1994) βρέθηκε εγχάρακτη πλάκα από πωρόλιθο που έγραφε ότι ο ναός αυτός ανακαλύφθηκε το έτος 1892, που σημαίνει ότι λίγο πριν επί τουρκοκρατίας είχε εγκαταλειφθεί και κακοποιηθεί και γι αυτό βρήκε όσα βρήκε εκεί η κ. Χρονάκη. Συγκεκριμένα έγραφε τα εξής: << ΝΑΟΣ το έτος 1893 ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΠΙΔΙΟΡΩΣΙΣ ΕΓΙΝΕ ΣΤΑ 1734 ΚΑΙ ΑΝΕΚΑΛΗΦΘΗ ΣΤΑ 1892 ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ ΠΕΡΔΙΚΑΚΗ. ΕΠΥΔΥΟΡΘΩΣΗ ΕΓΙΝΕ ΚΑΙ ΣΤΑ 1901...>>.

Β) Επί Ενετών κτίστηκαν και πολλοί άλλοι ναοί του Αγίου Νικολάου στην Κρήτη, όπως ο ναός του Αγίου Νικολάου στην πλατεία Σπλάτζια των Χανίων, ο ναός του Αγίου Νικολάου (Μόρο) στο Lassiti (νυν Οροπέδιο Λασιθίου) κ.α. Επίσης επί Ενετών με την ονομασία «νησίδα του Αγίου Νικολάου» ονομάστηκε και το νησί στην είσοδο του επίσης ιδιαίτερης στρατηγικής σημασίας Κόλπου της Σούδας.

Η ΕΝΕΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝΕΤΙΚΕΣ ΑΠΟΘΗΚΕΣ «ΣΤΟΥ ΜΟΡΟ» ΣΤΟ ΛΑΣΙΘΙ

«Στου Μόρο» λέγεται η περιοχή στο Οροπέδιο Λασιθίου που βρίσκεται στα 500 μέτρα της διαδρομής μεταξύ των χωριών Αγίου Γεωργίου-Αγίου Κωνσταντίνου, γύρω από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Η περιοχή αυτή πήρε το όνομά της από τον Ενετό Καστελάνο Μόρο (Moro), ο οποίος επί Ενετών έκτισε εκεί την εκκλησία του Αγίου Νικολάου, η οποία σώζεται ακόμη, καθώς και μεγάλες αποθήκες (magazi = μαγαζί, magazen = αποθήκη), όμως μη σωζόμενες σήμερα. Στις αποθήκες αυτές η Ενετική διοίκηση συνέλεγε τα σιτηρά που έπαιρνε είτε ως φόρο είτε ως ενοίκιο από εκείνους στους οποίους πάκτωνε (νοικιάζανε) τα κρατικά κτήματα στο Λασιθί και τα έστελναν στον Χάνδακα. βλέπε: Raffaele Monanni, Descrizione topografica di Candia, 1631, 22. p. 141: Lassiti campagna (il Moro). Το 1630, καθώς αναφέρει στην έκθεσή του προς την Ενετία ο τότε Ενετός απεσταλέμενος μηχανικός Francesco Basilicata, στις αποθήκες Μόρο (magagen Moro) υπήρχανε 3 ψυχές, πρβ μετόχια: Πλαθιανός με 6 ψυχές, Άγιος Γεώργιος με 12, Αυγουστή με 10, Μαγατζέδες Μόρο με 3, Κουδουμαλιά με 3, Αβρακόντε με 15 κ.α.

FIG. 52 — DISEGNO DEL « MORO » — RAFFAELE MONANNI. (XXXIII, u)

Οι ενετικές αποθήκες (μαγαζιές) το 1631 μ.Χ. που υπήρχαν δίπλα από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στο Λασιθί (νυν Οροπέδιο Λασιθίου). Είχαν κτιστεί από τον Ενετό Καστελάνο Μορο απ' όπου το εκεί τοπωνύμιο ονομάστηκε «στου Μόρο». Fig 52 – DISEGNO DEL MORO - RAFFAELE MONANNI (XXXIII, u), από τη σελίδα 121 Gerola Volume terzo. (Raffaele Monanni, Descrizione topografica di Candia, 1631) 22. p. 141: Lassiti campagna (il Moro)

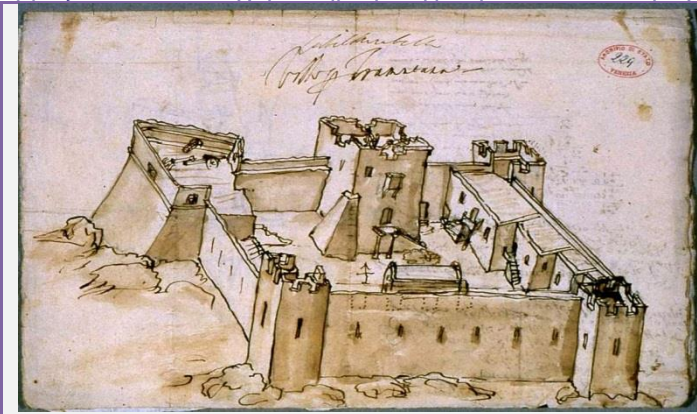
ΣΤ. ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

1. Δεν είναι αληθές ότι το όνομα της Επαρχίας Μιραμπέλλου προέρχεται από το φρούριο Mirabello, που κατασκευάστηκε από τους Γενουάτες, τους οποίους είχε φέρει ο Ερρίκος Πεσκατόρε τότε που κατέλαβε την Κρήτη το 1206 – 1211, στη θέση όπου σήμερα είναι το κτίριο της Περιφερικής Ενότητας Λασιθίου στην πόλη του Αγίου Νικολάου, όπως ισχυρίζονται μερικοί, επικαλούμενοι τον Ιταλό αρχαιολόγο Gusepe Gerola («Monumenti Veneti del' insula Creta», Venetia 1905»). Και δεν είναι αληθές, γιατί:

Α) Το Καστέλι Μιραμπέλλου (Castelo Mirabello), σύμφωνα με τον Κώδικα 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης της Βενετίας («biblioteca di S. Marco di Venetia Ital. Cl. VIII. Arium. 918/8392 Fo 90r», Στέργ. Σπανάκης «Στατιστικές ειδήσεις περί Κρήτης περί του τέλους του 16ου αι.»), ήταν ένα από τα οκτώ Καστέλια που έκτισαν οι Ενετοί στην ανατολική Κρήτη και ανήκαν στο territorio του Ηρακλείου (Candia) και το οποίο βρισκόταν στη βορεινή παραλία 20 μίλια στα ανατολικά του. Σύμφωνα με τον ίδιο κώδικα οι Ενετοί

Β) Η περιοχή Μιραμπέλλου έδωσε την ονομασία της στο κάστρο Μιραμπέλλου και όχι το κάστρο στην περιοχή. Πρώτα ονομάστηκε η περιοχή Mirabello (Μιραμπέλλο) για το κάλος της από τους Ιταλούς (Ρωμαίους, Βυζαντινορωμαίους, Γενουάτες και Ενετούς) και μετά από αυτή ονομάστηκε έτσι και το κάστρο της, ο λόγος άλλωστε και για τον οποίο πρώτα ακούστηκε το όνομα της περιοχής και μετά το όνομα του Κάστρου Μιραμπέλλου.

Δεν ονομάστηκε πρώτα το Φρούριο Μιραμπέλλο και μετά αυτό έδωσε το όνομά του στην επαρχία Μιραμπέλλου και στον κόλπο, αλλά το έγινε το αντίθετο. Και το ότι έτσι έγιναν τα πράγματα αποδεικνύεται και από το ότι οι ονομασίες (Καστέλια, Castellos): Mirabello (Καλλιθέα), Bonifacio (καλοπρόσωπη), Suda (δίοδος, κόλπος), Pediaa, (Πεδιάδα), Belvedere (ωραιοθέα), ... δεν αρμόζουν, δεν είναι χαρακτηρισμοί φρουρίων, αλλά περιοχών..

Castel di Mirabello (Raffaele Monanni, Descrizione topografica di Candia, 1631)

Γ) Ο Ιταλός αρχαιολόγος Gusepe Gerola («Monumenti Veneti del' insula Creta», Venetia 1905») δε λέει ότι σύμφωνα με τις τάδε πηγές οι Γενουάτες είναι εκείνοι που έκτισαν το Κάστρο Μιραμπέλλου, μαζί κάποια άλλα

κάπου δεκαοκτώ, στο οποίο του έδωσαν την ονομασία Μιραμπέλλο και από αυτό μετά πήρε το όνομά Μιραμπέλλο η περιοχή, αλλά λέει ότι «πιθανά» (άρα αυτό μπορεί να είναι και λάθος και είναι) η Επαρχία Μιραμπέλλου να πήρε το όνομα της από το κάστρο Μιραμπέλλου, το οποίο έκτισαν εκεί οι Γενουάτες, αφού αυτοί κατέκτησαν πρώτοι την Κρήτη και αφού ήδη από το 1212 κάποιοι συγγραφείς αναφέρουν την περιοχή με το όνομα Μιραμπέλλο. Φυσικά ο ως άνω συλλογισμός του Gerola είναι λάθος, γιατί, πέρα αυτών που είδαμε πιο πριν, οι Γενουάτες κατείχαν την Κρήτη για πολύ λίγο χρονικό διάστημα (1206 – 1211) οπότε δεν είχαν χρόνο και τη δυνατότητα να κατασκευάσουν 18 νέα φρούρια για την προστασία της Κρήτης.

Η αρχαιολογική Υπηρεσία (Έφοροι Αρχ/τητων Μιχ. Ανδριανάκης, Μαρία Βλαζάκη κ.α.), σχετικά με το θέμα αυτό αναφέρουν: «Ο G. Gerola επικαλούμενος βενετούς χρονογράφους, τους οποίους όμως δεν κατονομάζει, φέρει το Γενουάτη πειρατή να κτίζει εκ βάθρων (όχι απλά επισκευάζει), 18 οχυρά στην Κρήτη (Gerola 1905: 95) στο διάστημα πέντε ετών, δηλαδή από το 1206 μέχρι το 1211, (οπότε ηττημένος εγκαταλείπει το νησί στους Ενετούς). Η πληροφορία αυτή υπερτιμήθηκε αδικαιολόγητα και δυστυχώς αναμασιέται μέχρι σήμερα σε πλείστες όσες αναφορές που αφορούν τις οχυρώσεις. Μέσα σ'αυτά τα οχυρά περιλαμβάνονται το Τέμενος, το Μονοπάρι, τα Κύρια-κοσέλια, το Μονοφάσι, θέσεις που δεν γίνεται κατανοητό με ποια κριτήρια περιλαμβάνονται στον κατάλογο του Πεσκατόρε. Θα ήταν πραγματικά εντυπωσιακό να εξηγήσει κανείς, πώς, μία σχετικά ολιγάνθρωπη παρουσία Γενουατών στην Κρήτη, σε διάστημα πέντε μόλις χρόνων, επέλεξε τις θέσεις, σχεδίασε, οργάνωσε και οικοδόμησε τα οχυρά αυτά..... Η γνώμη μας είναι, ότι (όπως και οι Βενετοί αργότερα), ο

Γενουάτης κόμης επισκεύασε εσπευσμένα κάποια από τα ήδη υπάρχοντα σε χρήση ή –έστω– σε αδράνεια, βυζαντινά οχυρά». (ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ Ι' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, ΧΑΝΙΑ, 1-8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2006, Τόμος Α).

Ο αρχαιολόγος Ν. Μ. Γιγουρτάκης στο βιβλίο του « Οχυρώσεις στην Κρήτη κατά τη Β' βυζαντινή περίοδο», 961-1206", σχετικά με τις 18 οχυρώσεις που υπολογίζει ο Gerola ότι έκαναν οι Γενουάτες στην Κρήτη, αναφέρει τις εξής σωστές παρατηρήσεις: «Εδώ συναντούμε τον σκόπελο που αποτελεί η πληροφορία την οποία μας διασώζει ο G.Gerola εξ ονόματος Βενετών χρονογράφων, τους οποίους όμως δεν κατονομάζει, μια πληροφορία που φέρει τον Γενουάτη πειρατή να κτίζει εκ βάθρων (όχι απλά επισκευάζει), 18 οχυρά στην Κρήτη (Gerola 1905: 95) στο διάστημα πέντε ετών, δηλαδή από το 1206 μέχρι το 1211, (οπότε ηττημένος εγκαταλείπει το νησί στους Ενετούς). Η πληροφορία αυτή υπερτιμήθηκε αδικαιολόγητα και δυστυχώς αναμασιέται μέχρι σήμερα σε πλείστες όσες αναφορές που αφορούν τις οχυρώσεις. Μέσα σ' αυτά τα οχυρά περιλαμβάνονται το Τέμενος, το Μονοπάρι, τα Κύρια-κοσέλια, το Μονοφάτσι, θέσεις που δεν γίνεται κατανοητό με ποια κριτήρια περιλαμβάνονται στον κατάλογο του Πεσκατόρε. Θα ήταν πραγματικά εντυπωσιακό να εξηγήσει κανείς, πώς, μία σχετικά ολιγάνθρωπη παρουσία Γενουατών στην Κρήτη, σε διάστημα πέντε μόλις χρόνων, επέλεξε τις θέσεις, σχεδίασε, οργάνωσε και οικοδόμησε τα οχυρά αυτά..... Η γνώμη μας είναι, ότι (όπως και οι Βενετοί αργότερα), ο Γενουάτης κόμης επισκεύασε εσπευσμένα κάποια από τα ήδη υπάρχοντα σε χρήση ή –έστω– σε αδράνεια, βυζαντινά οχυρά.... ». (ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ Ι' ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΡΗΤΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ, ΧΑΝΙΑ, 1-8 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2006, Τόμος Α).

2. Δεν είναι αληθές **ότι** η πόλη του Αγίου Νικολάου κτίστηκε μετά από την επανάσταση του 1866 από κοντοχωριανούς (Λιμνιώτες, Κρισιώτες, Χουμεριανούς κ.λπ.), για να ακολουθήσουν μέτοικοι (καπεταναίοι και γόνοι τους) από τα Σφακιά κ.α., όπως λένε μερικοί, γιατί:

Α) Ο Άγιος Νικόλαος, όπως είδαμε πιο πριν, κτίστηκε επί Ενετοκρατίας ως Καστέλι και borgo (= οχυρωματικός δήμος στον οποίο όσοι διέμεναν είχε συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις) στην Καστελανία Μιραμπέλλου. Στην έκθεση του Ενετού Pietro Castofilaca, " Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia ...", 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρεται ότι στο Castelo Mirabello > Καστέλι Μιραμπέλλου το 1583 ανήκαν-υπήρχαν 20 χωριά, μεταξύ των οποίων και ο Άγιος Νικόλαος, πρβ: «**Cheinurgio corio με** άνδρες 287, παιδιά 317, γέρους 37, γυναίκες 631 = σύνολο **1272**, **Mirabello proprio S. Nicolo με** άνδρες 169 παιδιά 179 γέρους 13 γυναίκες 392 = σύνολο 753».

Στην Τούρκικη απογραφή του 1671 (βλέπε: Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου», Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. Β') αναφέρεται ότι πρωτεύουσα της Επαρχίας Μιραμπέλλου είναι ο Άγιος Νικόλαος, ο οποίος είχε 21 πλούσιους + 17 μεσαίας τάξης + 4 φτωχούς = 42 άνδρες για κεφαλικό φόρο ή άλλως χαράτσι.

Β) Η πλήρη αλήθεια είναι ότι μόλις κατέλαβαν και εδραίωσαν τη θέση τους στην Κρήτη οι κατακτητές Τούρκοι, ήτοι μετά το 1671, απαγορεύσαν να κατοικείται το λιμάνι του Αγίου Νικολάου από Έλληνες και Ενετούς, φοβούμενοι

τυχόν συνεργασία τους με τους Ενετούς, επειδή οι Ενετοί συνέχιζαν να κατέχουν το εκεί νησί της Σπιναλόγκας ως ναυτική βάση. Προ αυτού ο Άγιος Νικόλαος ερήμωσε για κάποια χρόνια.

Ο Άγιος Νικόλαος άρχισε να χρησιμοποιείται -κατοικείται και πάλι με Κρήτες από τα γειτονικά χωριά μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 που πήραν τα επάνω τους οι Έλληνες.

Ο φιλικός Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα για την αυτονομία» (1856) αναφέρει ότι στην καταγραφή της Κρήτης που έκανε κατά την περίοδο της μεγάλης επανάστασης του 1821-1830 στην Κρήτη στην Επαρχία Μιραμπέλλου υπήρχαν τα χωριά: Βραχάσιον, Καινούργιο Χωριό, Άγιος Νικόλαος..... και επίσης ότι ο Άγιος Νικόλαος διέθετε και λιμένα «λίαν κατάλληλος προς ναυλοχίαν».

Ομοίως ο αγωνιστής-συγγραφέας Μ. Χουρμούζης – Βυζάντιος στα «Κρητικά» (1842) αναφέρει ότι στην καταγραφή της Κρήτης που έκανε το 1834, δηλαδή κατά την περίοδο της Αιγυπτιακής (1828 – 1830) ο Άγιος Νικόλαος ήταν ένα από τα «43 χωριά της Επαρχίας Μιραμπέλλου».

Μετά τη μεγάλη Κρητική Επανάσταση του 1866 και τον Οργανικό νόμο του 1868, όπως είδαμε επίσης στα προηγούμενα (βλέπε «Ιστορική και νυν πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου»), πρωτεύουσα του νέου Νομού Λασιθίου που δημιουργήθηκε τότε ήταν να γίνει το λιμάνι του Αγίου Νικολάου και προ αυτού οι κατακτητές Τούρκοι έδωσαν εντολή να ανοίξει το λιμάνι του που μέχρι τότε ήταν απαγορευμένο στα μη τουρκικά πλοία και να κτισθεί εκεί νέα πόλη, όμως αυτό έγινε τελικά επι Κρητικής Πολιτείας, οπότε προ αυτού άρχισαν σιγά-σιγά να μετοικούν εκεί από τα κοντινά (Κρητσία, Λίμνες κ.α.), αλλά και από άλλα χωριά (κυρίως από αυτά που είχαν καταστρέψει οι Τούρκοι για την αντιστασιακή τους δράση: Σφακιά, Οροπέδιο Λασιθίου κ.α.) άνθρωποι ελπίζοντας σε ένα καλύτερο μέλλον και έτσι άρχισε σιγά-σιγά να αναπτύσσεται ο Άγιος Νικόλαος.

Από το χάρτη Κρήτης του Vincenzo Maria Coronelli: Isola, e Regno Di Candia Dunso ne Suoi Territory .... VENICE 1690. Σημειώνεται η εκκλησία και ο οικισμός του Porto S. Nicolò (Αγίου Νικόλαου), καθώς και το Φρούριο Μιραμπέλλου (Castel Mirabello)

3. Δεν είναι αληθές ότι στην περιοχή του Αγίου Νικολάου Μιραμπέλλου στα αρχαία χρόνια υπήρχαν δυο διαφορετικές, όμως συνεργαζόμενες, πόλεις, η Καμάρα (ή η Λατώ προς Καμάρα), που βρισκόταν στη θέση που βρίσκεται σήμερα ο Άγιος Νικόλαος και η οποία μετά πήρε το όνομα Άγιος Νικόλαος, και η Λατώ (ή η Λατώ προς Ετέρα), που βρισκόταν κοντά στην Κρητσά, και από αυτές η Καμάρα (η «Λατώ προς Καμάρα» ή Άγιος Νικόλαος) ήταν επίγειο της άλλης. (Περισσότερα βλέπε αρχαία πόλη «Λατώ ή Καμάρα»).

ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΜΑΝΔΡΑΚΙ

Δεν είναι αληθές ότι ο Άγιος Νικόλαος Μιραμπέλλου επι Τουρκοκρατίας καλούνταν «Μαντράκι», επειδή εκεί υπήρχαν μαντριά για κατσίκια και πρόβατα που ξεχειμώνιζαν, όπως ισχυρίζονται μερικοί. Η αλήθεια είναι ότι με την ονομασία «μαντράκι ή μανδράκι» καλούνταν παλιότερα τα μικρά λιμάνια που σχηματίζονται -περιτριγυρίζονται με βράχους, όπως αυτά του: Αγίου Νικολάου, της Ρόδου, της Νισύρου κ.α. Μάνδρα ή μάντρα σημαίνει ο περιφραγμένος με βράχια ή πέτρες τόπος ή θάλασσα όπου περιορίζονται ζώα ή βάρκες. Το λιμάνι του Αγίου είναι μανδράκι, αφού είναι μικρό και περιτριγυρίζεται με βράχους και βραχονησίδες, από τις οποίες οι δυο πιο μεγάλες ονομάζονται η μια του Αγίου Νικολάου και η άλλη του Αγίου Αντωνίου. Όλες οι βραχονησίδες σήμερα λέγονται και Άγιοι Πάντες.

ΑΝΑΛΗΘΕΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΛΙΜΝΗ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗ

Δεν είναι αληθές ότι η λίμνη «Βουλισμένη» του Αγίου Νικολάου σχηματίστηκε, επειδή εκεί τα πετρώματα ήταν ασβεστολιθικά και τα οποία έλειωσε το νερό, κάτι όπως έγινε και με το Οροπέδιο Λασιθίου, όπως ισχυρίζεται ένας

Γεωλόγος - Καθηγητής Πανεπιστημίου, γιατί αυτό θα ίσχυε , αν εδώ δεν είχαμε απλά μια μικρή κλειστή λίμνη, λάκκο, , ώστε να απομακρύνουν τα ρεύματα και τα κύματα τα ασβεστώματα, τις πέτρες, τα χρώματα κ.λπ.. Όμως εδώ έχουμε απλά ένα βουλιασμά γης, ένα μεγάλο λάκκο (στα ενετικά έγγραφα ονομάζεται όχι λίμνη, αλλά λάκος = λακίδα > λασιίδα, ενετικά lago), που απλά γέμισε με νερά και στον οποίον πρόσφατα έγινε ένα αυλάκι ή άλλως κανάλι, ώστε να επικοινωνήσουν τα νερά του με αυτά της θάλασσας και έτσι να ξεβρομίσουν. Ο εν λόγω λάκκος, όπως φανερώνει η ονομασία του , η ονομασία του (η ονομασία «Βουλισμένη»), έγινε από βούλιαγμα (καθίζηση) της γης από σεισμό ή πιθανόν και από πέσιμο μετεωρίτη. Κατά τον Evans παλιά είχαν πέσει και μετεωρίτες (βαίτυλο) στην Κρήτη και ένας από αυτούς είχε πέσει στο Οροπέδιο Λασιθίου και σχημάτισε το Δικταίο άντρο, όπως μαρτυρεί, λέει, η Τράπεζα προσφορών του, η οποία είναι κατασκευασμένη από βαίτυλο (βλέπε Α. J. Evans «Mycenaean Tree and Pillar Cult and Its Mediterranean Relations»). Σημειωτέο ότι πιο πέρα από τη λίμνη Βουλισμένη υπάρχει και ένα χωριό-τοποθεσία με την ονομασία επίσης «Βουλισμένη» και στο εκεί Οροπέδιο Καθαρού βρέθηκαν απολιθωμένοι ιπποπόταμοι, που όλα αυτά δείχνουν ότι στο μέρος αυτό, στη Δίκτη, στο παρελθόν είχαν συμβεί μεγάλα γεωλογικά φαινόμενα και απορούμε που δεν το γνωρίζουν πανεπιστημιακοί καθηγητές Γεωλογίας. Το Οροπέδιο Λασιθίου αρχικά ήταν και αυτό λάκκος, απλά πολύ μεγάλος, που δημιουργήθηκε από γεωλογικό φαινόμενο καθίζησης. Ωστόσο εδώ ο λάκκος αυτός δε γέμισε με νερά, πλην μόνο με προσχώσεις, επειδή τα νερά του οδηγούνται με ποτάμια και κανάλια (βάγγες, λίμνες = αποθετήρια αυλάκια) στον καλούμενο χώνο . Αν οι βροχές είναι πολλές το Οροπέδιο ακόμη και σήμερα γίνεται λίμνη.

Map of Crete, 1562 , by Marius Cartaru (Mario Cartaro) source: National Library of France. Χάρτης Κρήτης (Candia) 1562, του Μαρριου Καρτάρου. Στην ανατολική Κρήτη σημειώνονται το βουνό η Δίκτη (Dicte monte) και οι πόλεις : Ηράκλειο (Candia), Πάνορμο (Pannona), Κνωσός (Cnossos), Ολούς (Ολούς), Καμάρα(Camala), Λιμάνι Μινώα (Minoa porto), Ίτανος (Itanos), Ιεράπυτνα – Ιεράπετρα (Hierapytna), Ίτανος (Τσούτσουρος),

Ελευθερνα (Eleutherna). Στη δυτική Κρήτη σημειώνονται τα βουνά Λευκά όρη και Ψηλορείτης και οι πόλεις τους: Φαλάσαρνα (Phalasarua), Κυδωνία (Chanea, Cydonea), Πολυρρήνια (Polyrenia), Άπτερα (Aptera), Αρτακίνα (Artaciana), Παντομάτριο (Pantomatrio), Ρέθυμνο (Retimo, Rethimna), Λάππα (Lappa), Γόρτυνα (Gortyna), Σύβριτος (Subrita), Μάταλα (Matalia), Λέντα (Lent), Φοίνιξ (Phoenij),.....

Ζ. Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΡΗΜΩΝΕΙ ΚΑΙ Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΑΝΑΠΤΥΣΣΕΤΑΙ

Στην πρώτη απογραφή που έκαναν οι Τούρκοι το 1671, ήτοι δυο χρόνια μετά που κατέλαβαν το 1669 το νησί της Κρήτης, ύστερα από διαταγή του Μεγάλου Βεζύρη Κιοπρουλή Πασά και με σκοπό να μετρηθούν οι υπόδουλοι πλέον Κρήτες και να τους μπει κεφαλικός φόρος ή τούρκικα χαράτσι (βλέπε Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου», Κώδικας 4, σελίδα 273, αρ. μετάφρασης 699, τομ. Β', επίσης : Ν. Σταυρινίδης Κρητικά Χρονικά ΚΒ, σ. 119-132), βλέπουμε να αναφέρεται ότι στη Διοίκηση Σητείας (Liva Istiye) αφενός υπάγονταν οι Επαρχίες Σητείας (Nahiye Istiye), Ιεράπετρας (Nahiye Yegapetre), Μεραμπέλλου (Nahiye Meranblo), Λασιθίου (Nahiye Lasit) και Ρίζου (Nahiye Rizu) και αφετέρου υπήρχαν Πλούσιοι 2490, μεσαίας τάξεως 2041, Πτωχοί εργαζόμενοι 614 = Σύνολο άτομα 5.146.για πληρωμή κεφαλικού φόρου. Στην απογραφή αυτή δεν απογράφονταν οι γυναίκες, τα παιδιά, οι ανήμποροι και οι παπάδες, επειδή δεν είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν φόρο.

Σύμφωνα με την εν λόγω απογραφή στην Επαρχία Σητείας αναφέρονται 45 χωριά με 404 πλούσια άτομα, 342 μεσαίας τάξης και 145 τοίχους εργαζόμενους, ήτοι 891 άτομα,

Στην Επαρχία Ιεράπετρας αναφέρονται 24 χωριά με 440 πλούσια άτομα, 282 μεσαία τάξεως και 64 Πτωχούς-εργαζόμενους, ήτοι σύνολο 786 άτομα.

Στην Επαρχία Μιραμπέλλου αναφέρονται 17 χωριά με 668 πλούσια άτομα, 823 μεσαία τάξεως και 160 Πτωχούς-εργαζόμενους, ήτοι σύνολο 1641 άτομα.

Στην Επαρχία Ρίζου αναφέρονται 62 χωριά με 800 πλούσια άτομα, 379 μεσαία τάξεως και 181 Πτωχούς-εργαζόμενους, ήτοι σύνολο 1360 άτομα.

Στην Επαρχία Λασιθίου αναφέρονται 13 χωριά με 188 πλούσια άτομα, 215 μεσαία τάξεως και 65 Πτωχούς-εργαζόμενους, ήτοι σύνολο 468 άτομα.

Λαμβάνοντας υπόψη, λέει ο Ν. Σταυρινίδης, ότι κάθε φορολογήσιμο άτομα έχει 4 άτομα κατά μέσο όρο που συντηρεί, άρα ο πληθυσμός της Διοίκησης Σητείας ήταν $5146 \times 4 = 20.584$ κάτοικοι. Ο πληθυσμός αυτός φαίνεται λίγο, επειδή λόγω του πολέμου πολλοί Κρήτες τότε είχαν αποδήμει σε άλλα μέρη, κυρίως στη Βενετία.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΝΟΜΟΥ ΣΗ-
ΤΕΙΑΣ 1671 ΝΑΗΙΥΕΙ ΜΕΡΑΝΒΛΟ ΔΕΡ ΛΙΒΑΙ ΙΣΤΙΥΕ

ΧΩΡΙΟ	ΠΛΟΥΣΙΟΙ	ΜΕΣΑΙΑΣ ΤΑΞΗΣ	ΠΤΩΧΟΙ	ΑΤΟΜΑ
Νεφς Μερανβλο Ά- γιος Νικόλαος	21	17	4	42
Μιλατο	11	20	3	34
Βραχάσι	28	49	9	86
Λασιίδα	21	43	8	72
Βουλισμένη	33	56	11	100
Καινούρχιο χω- ριό/Νεάπολις	95	159	39	293
Κάτω χω- ριό/Φουρνή	57	55	2	114
Καστλελι Φουρ- νής	33	33	4	70
Απάνω χωριό Φουρνής	17	27	2	46
Λίμνες	32	44	2	78
Πλατυπόδι	29	37	6	72
Βρύσες	21	31	11	63
Χουμεριάκος	112	107	26	245
Κρούστα	25	19	1	45
Πρίνα	18	10	1	29
Κρητσά	105	116	31	252
Σύνολο	658	823	160	1641

Ο Άγιος Νικόλαος μετά την ως άνω απογραφή που διενήργησαν οι Τούρκοι (Οθωμανοί) το 1671 ερμηνώνεται. Αυτό, επειδή από τη μια το καστέλι του είχε εγκαταλειφθεί από τους Ενετούς ήδη από το 1579 και είχε μεταφερθεί σ' αυτό που είχαν κτίσει στη Σπιναλόγκα και από την άλλη οι Τούρκοι, για λόγους ασφαλείας είχαν απαγορεύσει να πλησιάζουν στο λιμάνι του Αγίου Νικολάου πλοία που δεν ήταν οθωμανικά και να κατοικούν εκεί άνθρωποι που δεν ήταν Οθωμανοί (Τούρκοι), επειδή οι Ενετοί συνέχισαν να κατέχουν ως ναυτική βάση το νησί της Σπιναλόγκα, που βρισκόταν δίπλα από τον Άγιο Νικόλαο.

Ο Άγιος Νικόλαος ως οικισμός άρχισε να ανοικοδομείται και να κατοικείται και πάλι από μόνιμους κατοίκους μετά από τους απελευθερωτικούς αγώνες του 1821, όπου οι Έλληνες άρχισαν να παίρνουν τα πάνω τους και πριν από το 1842, αφού τον αναφέρουν ο Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα για την αυτονομία» (έκδοση 1859) και ο Μ. Χουρμούζης – Βυζάντιος στα «Κρητικά» (έκδοση 1842), ως ένα από τα 43 χωριά της Επαρχίας Μιραμπέλλου, για να εξελιχτεί σταδιακά στη σημερινή πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου, τον Άγιο Νικόλαο..

Ο φιλικός Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα για την αυτονομία» (1856) αναφέρει ότι στην καταγραφή της Κρήτης που έκανε κατά την περίοδο

της μεγάλης επανάστασης του 1821-1830 βρήκε ότι στην Επαρχία Μιραμπέλλου ή Μινώα υπήρχαν τα εξής «τερπνά χωριά»: Βραχάσι, Καινούριο Χωριό, Άγιος Νικόλαος ....», καθώς και ότι ο Άγιος Νικόλαος διέθετε λιμένα «λίαν κατάλληλος προς ναυλοχίαν».

Ο αγωνιστής-συγγραφέας Μ. Χουρμούζης – Βυζάντιος στα «Κρητικά» (1842) αναφέρει ότι στην καταγραφή της Κρήτης που έκανε το 1834, δηλαδή κατά την περίοδο της Αιγυπτιακής (1828 – 1830) ο Άγιος Νικόλαος ήταν ένα από τα 43 χωριά της Επαρχίας Μιραμπέλλου.

Στην τουρκική απογραφή του πληθυσμού της Κρήτης που έγινε το καλοκαίρι του 1881 επί Φωτιάδη Πασά (εφημερίς Κρήτη της Γεν. Διοικήσεως Κρήτης, έτος Η, Εν Χανίοις τη 21 Νοεμβρίου 1881, αριθ. Φ. 617), η Επαρχία Μιραμπέλλου είχε 6 δήμους: Κρητσάς (3342 χριστ. + 9 μωαμ.), Νεάπολης (2.148 κατ. + 148 μωαμ.), Σπιναλόγκας (1 κατ. + 1111 μωαμ.), Βραχασίου (2498 κατ. + 9 μωαμ.), Φουρνής (3.030 κατ. +59 μωαμ.), Χουμεργιάκου (2.926 κατ. + 224 μωαμ.). Η Κρητσά, η έδρα του δήμου, τότε είχε 2071 χριστιανούς κατοίκους και ο Άγιος Νικόλαος μόνο 87 κατοίκους (54 άρρενες και 33 γυναίκες) συν 8 άνδρες μωαμεθανούς = 95 κατοίκους. Τότε ο «Νομός Λασηθίου» είχε 43.301 χριστιανούς + 8.374 μωαμεθανούς = 52.249 κάτοικοι. Επίσης ο «Νομός Λασηθίου» είχε 5 επαρχίες, 20 δήμους, 163 χωριά, 26.368 άρρενες + 25.881 θήλειες = 52249 κατοίκους.

II. Η ΝΕΑΠΟΛΗ, Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

A. Η ΚΤΙΣΗ ΚΑΙ Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΠΟΛΗΣ

Η Νεάπολη Μιραμπέλλου είναι κωμόπολη της περιφερικής ενότητας του νομού Λασιθίου στην ανατολική Κρήτη, η οποία είναι κτισμένη στους ΒΑ πρόποδες του ιερού όρους της Δίκτης και συγκεκριμένα στην πανέμορφη κοιλάδα της πρώην Επαρχίας Μιραμπέλλου, σε υψόμετρο 270 μέτρων, 54 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο και 15 από τον Άγιο Νικόλαο. Αποτελεί δημοτική ενότητα του Δήμου Αγίου Νικολάου και σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του 2011 έχει 2.683 κατοίκους. Είναι μια ήρεμη και μικρή πόλη, μια κωμόπολη, όμως με πολλά όμορφα κτίρια, περιποιημένους κήπους, παλιές εκκλησίες, αρκετά αξιοθέατα και μια αρκετά μεγάλη ιστορία. Μέχρι το 1868, περίοδο τουρκοκρατίας ακόμη στην Κρήτη, η Νεάπολη λεγόταν Καινούργιο χωριό, επειδή ήταν το νεότερο από τα χωριά της περιοχής, ήτοι της Επαρχίας Μιραμπέλλου, και από τότε και εξής μετονομάστηκε σε Νεάπολη, επειδή έγινε έδρα του νέου νομού Λασιθίου που δημιουργήθηκε τότε. Ακολούθως επί Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου έγινε ο Άγιος Νικόλαος, επειδή διαθέτει λιμάνι και έκτοτε η Νεάπολη θεωρείται η ιστορική πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου. Στη Νεάπολη παραμένει η έδρα της Μητρόπολης Χερσονήσου και Πέτρας. Πολιούχος της Νεάπολης είναι η «Μεγάλη Παναγία». Η εκκλησία της κτίστηκε από το 1898 – 1946, ήτοι επί Κρητικής Πολιτείας (1897-1912), και τότε ήταν ο μεγαλύτερος ναός του νομού Λασιθίου, επειδή η Νεάπολη την περίοδο αυτή, όπως προαναφέραμε, ήταν η έδρα της Επαρχίας Μιραμπέλλου, του νέου Νομού Λασιθίου και της Ιεράς Μητρόπολης Πέτρας, η οποία μετά

συγχωνεύτηκε με αυτή της Χερσονήσου και αποτέλεσαν την Επισκοπή Πέτρας και Χερσονήσου.

Η Νεάπολη κτίστηκε επί Ενετοκρατίας, δίπλα από το χωριό Καρές (ενετικά Cares = καθαρεύουσα «αι Καραί» = οι καρυδιές, στην κρητική διάλεκτο) με το οποίο στη συνέχεια ενώθηκε και δημιούργησαν την πόλη της Νεάπολης.

Στην έκθεση του Βενετού μηχανικού δημοσίων έργων Francesco Basilicata ("il Regno di Candia", Venis 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρονται και το χωριό Καρές και το Καινούργιο Χωριό: «Το Καστέλι αυτό (Μιραμπέλου) απέχει από την πόλη του Χάντακα 50 μίλια και έχει στη δικαιοδοσία του τα παρακάτω χωριά: Άζυμο, Τσικαλαριά, Βραχάσι, Μέρμηγκας, Λασιίδα, Βουλισμένη, Μίλατος, Φουρνή Απάνω, Φουρνή Καστέλι, Φουρνή Αμπραμοχώρι, **Καινούργιο χωριό, Καρές**, Πλατανιάς, Πλατυπόδι, Τάπες, Βρύσες, Λίμνες, Ποτάμοι, Κριτσές Κιπεριανά, Κριτσές Χριστός, Κριτσές Κορναράτα, Χουμεριάκο. Σύνολο 22 χωριά». (Francesco Basilicata "il Regno di Candia", 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας).

Νεάπολη Λασιθίου

Ο Cristoforo Buondelmonti, ιερωμένος από τη Φλωρεντία, στο «Γύρος Κρήτης» (ΜΕΡΟΣ Β: ΒΟΡΕΙΑ ΑΚΤΗ), 1415 μ.Χ., μετάφραση Μάρθα Αποσκήτη, σχετικά με την περιοχή από Χερσόνησο μέχρι Παχιά Άμμο Κρήτης, αναφέρει τα εξής: «<..... Όχι μακριά από εδώ, επι-

σκεπτόμαστε την άλλοτε αρχαία πόλη Χερσόνησο, που περιβάλλεται από πολύ γόνιμη πεδιάδα. Σ' αυτή την πόλη βλέπω αρχαία παλάτια, οικοδομήματα με κίονες και ένα τεχνητό λιμάνι καταστραμμένο από τον καιρό. Οι κάτοικοι έφεραν εδώ το νερό από πολύ ψηλά μακρινά βουνά με υδραγωγείο..... Έπειτα φθάσαμε σε ένα μικρό όρμο και από εκεί σε μια κοιλάδα που στην άκρη που υπάρχει το μέρος που λέγεται **Καρές**. Ο τόπος είναι τόσο όμορφος, ώστε οι καλόγεροι "Fratres Minores" έχτισαν εδώ ένα μοναστήρι αφιερωμένο στον Άγιο Αντώνιο. Ανατολικά, σ' ένα ψηλό βουνό κοντά σ' ένα καστέλι υψωνόταν παλιά η πόλη Ώλερος. Αποχαιρετούμε και ξαναπαίρνουμε το δρόμο μας. Φθάνομε σε λίγο στο ακρωτήριο της Σπιναλόγκας, δηλαδή της «ράχης του λιονταριού». Έπειτα διακρίνομε τα νησιά Ψύρα και Κόνιδα και μπαίνομε στην αρχαία Ολόπυξον, πόλιν, σήμερα Ισρώννα (Καλό χωριό), που βλέπουμε σκεπασμένο από χόρτα και θάμνους..... Φθάνομε έπειτα σε μια αμμώδη περιοχή, όπου σε λίγο βλέπομε να ορθώνεται η αρχαία ακρόπολη της Πανόρμου, που ονομάζεται στις μέρες μας Παχιά Άμμος, ερειπωμένη πάνω σε ψηλές απόκρημνες ακτές.... Εδώ, κοντά στη σπηλιά, τέσσερις μύλοι γυρίζουν αδιάκοπα.....>> (Ελληνικά Γράμματα 1983)

Στην «Περιγραφή Κρήτης» που συνέταξε ο Βενετο-Κρητικός ευγενής και λόγιος Francesco Barozzi το 1577-1578 (Έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης 2004) δεν αναφέρει το χωριό Καρές, αλλά το Καινούργιο Χωριό, πρβ: <<Χωριά της Καστελάνιας Μερραμπέλου είναι: Άζυμο, **Καινούργιο χωριό**, Κριτσές, Κορναράτα, Κριτσές του Χριστού, Φουρνή, Απάνω Αμπραμοχώρι, Φουρνή Καστέλι, Φουρνή Κάτω, Αμπραμοχώρι, Χουμεριάκο, Λίμνες, Μέσα μετόχι, Μέρμηγκας, Μίλατος, Πλατυπόδι, Τάπες, Βραχάσι, Βρύσες, Βουλισμένη. Σύνολο 17>>.

Στην έκθεση του Ενετού Pietro Castrolifaca, “Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia ...”, 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρεται ότι το Καινούργιο χωριό ήταν ένα από τα 20 χωριά της Επαρχίας Μιραμπέλλου στην οποία πρωτεύουσα ήταν το Καστέλι Μιραμπέλλου ή Άγιος Νικόλαος και με τον εξής πληθυσμό (δεύτερο σε μέγεθος χωριό μετά τον Άγιο Νικόλαο): «**Cheinurgio corio** άνδρες 287, παιδιά 317, γέροι 37, γυναίκες 631, σύνολο **1272**, **Mirabello proprio S. Nicolo** άνδρες 169 παιδιά 179 γέροι 13 γυναίκες 392 σύνολο 753.....»

Στο χάρτη Κρήτης του Boschini, M., Il Regno Tutto di Candia delineato à parte à parte, (Venice: Nicolini) 1651 αναγράφεται “CARES”.

Β. ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΚΑΡΕΣ, Η ΓΕΝΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΕΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ε΄, ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΧΩΡΙΟ

Μερικοί ερευνητές, επειδή δεν υπάρχουν αρχαίες πηγές που να αναφέρουν ότι το καινούργιο Χωριό και το χωριό Καρές υπήρχαν πριν από τον 16^ο αιώνα, πιστεύουν ότι το χωριό Καρές καταστράφηκε στην επανάσταση των Φαρομιλιγγων του 1347 ή ερημώθηκε από πανώλη το 1339 και δίπλα από αυτό κτίστηκε το Καινούργιο χωριό ή Νεάπολη. Για παράδειγμα ο ιστοριοδίφης Στ. Σπανάκης υπολογίζει ότι το χωριό Καρές μάλλον ερημώθηκε από πανώλη το 1339, αφού οι βιογράφοι του Πάπα Αλεξάνδρου Ε΄ αναφέρουν ότι αυτός γεννήθηκε στις Καρές και μετά δόθηκε για ανατροφή στην Ι.Μ. Αγίου Αντωνίου και η υιοθεσία αυτή θα έγινε, επειδή πέθαναν από πανώλη οι γονείς του Πάπα και γενικά το χωριό ερήμωσε και προ αυτού ο Πάπας, που τότε ήταν παιδί, δόθηκε στους καθολικούς μοναχούς για ανατροφή.

Η αλήθεια είναι ότι καταρχήν ο οικισμός Καρές ή Cararina (= κρητικά Καραπιδιά), όπως το ονομάζει ο Buondelmonti, είναι το αυτό και το Καινούργιο χωριό μαζί με αυτό αποτέλεσαν μετέπειτα τη Νεάπολη και δεν είναι το ένα συνέχεια του άλλου, αφού στην έκθεση του Βενετού μηχανικού δημοσίων έργων Francesco Basilicata (“il Regno di Candia”, Venis 1630 μ.Χ., Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας) αναφέρονται και το χωριό Καρές και το Καινούργιο Χωριό, όπως είδαμε πιο πριν. Κατά δεύτερον το χωριό Καρές και το χωριό Καινούργιο κτίστηκαν επί ενετοκρατίας, αφού από τη μια πιο πριν οι Άραβες Σαρακηνοί είχαν καταστρέψει τις πόλεις της Κρήτης και ιδιαίτερα τις παραλιακές, αρχίζοντας απλό τις: Ολούς, Λατώ, Δρήρο, (Σ)ητεία κ.α. (οι κάτοικοι αυτών των πόλεων μετά δημιουργήσαν τα τριγύρω χωριά) και από την άλλη επί Β΄ Βυζαντινής περιόδου, επειδή συνεχιζόταν οι πειρατικές εισβολές τους (Οθωμανών, Γενουατών κ.α..) δεν κτίζονταν νέες παραλιακές πόλεις Παραλιακοί μόνιμοι νέοι οικισμοί στην Κρήτη κτίστηκαν επί ενετοκρατίας, και αυτό γιατί οι

Ενετοί έκτισαν 18 καστέλια στην Κρήτη, για να την προστατεύουν από τις εν λόγω εισβολές, ένα των οποίων ήταν και αυτό του Μιραμπέλλου (Castelo Mirabello)

Από τον οικισμό Καρές κατάγονταν ο πάπας Αλέξανδρος Ε'. οι βιογράφοι του πάπα Αλέξανδρου Ε' (κατά κόσμον Πέτρου Φίλαργου) αναφέρουν ότι ο πάπας αυτός γεννήθηκε το 1339 μ.Χ. στο χωριό Καρές της Κρήτης και την ανατροφή του ανέλαβαν οι καθολικοί μοναχοί της Ι.Μ. Αγίου Αντωνίου (βρίσκεται ανάμεσα στη Νεάπολη και τη Βουλισμένη). Η «Καθολική Εγκυκλοπαίδεια», σχετικά με τον Πάπα Αλέξανδρο Ε', αναφέρει: « Alexander V: Pietro Philarghi, born c. 1339, on the island of Crete (Candia), whence his appellation, Peter of Candia; elected 26 June, 1409; died at Bologna, 3 May, 1410. A homeless beggar-boy in a Cretan city, knowing neither parents nor relations, he became the protégé of a discerning Capuchin friar, from whom he received an elementary education and under whose guidance he became a Franciscan in a Cretan monastery.....».(CATHOLIC ENCYCLOPEDIA: Alexander V).

Η ΠΟΛΗ ΚΑΡΕΣ > ΚΑΡΑΓΚΙΝΑ Ή ΚΑΡΑΠΙΝΑ (ΔΡΗΡΟΣ)

Στον κώδικα 918 της Μαρκιανής Βιβλιοθήκης (Mss. Italiani, Cl. 7, No 918/8398, Στ. Σπανάκης «Κρητικά Χρονικά, Θ) αναφέρεται: «*Caragina era citta grande tra Candia e spina Longa, e hoggi chiamato Care doue sono molti, li nomi delli quali e Chenurgio ghorgio, Vuqlismeni, Lacidha, Cumeriaco, Limnes, e Furgni ma le vistigie della ditta citta e piu nel casal furani che allra parte.* Μετάφραση: «Η Καραγκίνα. Ήτανε πόλη μεγάλη μεταξύ του Χάντακα και της Σπιναλόγκας και σήμερα λέγεται Καρές, όπου υπάρχουν πολλά χωριά που τα ονόματά τους είναι: Καινούργιο Χωριό (Νεάπλη), Βουλισμένη, Λασιίδα, Χουμεριάκο, Λίμνες και Φουρνή. Μα τα λείψανα της πόλης αυτής είναι μάλλον το χωριό Φουρνή παρά σε άλλο μέρος».

Ο Στ. Σπανάκης σχολιάζοντας λέει: Caragina, ίσως κακή γραφή της Cararina που αναφέρει ο Crist. Buondelmonti. Στη θέση που την τοποθετεί το εν λόγω έγγραφο σήμερα έχει διαπιστωθεί ότι ήταν η αρχαία πόλη Δρήρος.

.Γ. Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΕΔΡΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Από την Τούρκικη απογραφή του 1671, η οποία έγινε προκειμένου να καταγραφούν όσες οικογένειες μπορούσαν να πληρώσουν κεφαλικό φόρο ή άλλως χαράτσι (βλέπε: Ν. Σταυρινίδης «Μεταφράσεις Τούρκικου Αρχείου Ηρακλείου», Κώδικας 4, σελίδα 273, αριθμ. μετάφρασης 699, τομ. Β') προκύπτει ότι στη Διοίκηση (νομό) Σητείας (Liva Istiye) υπάγονταν τότε οι Επαρχίες Σητείας (Nahiye Istiye), Ιεράπετρας (Nahiye Yerapetre), Μιραμπέλλου (Nahiye Meranblo), Λασιθίου (Nahiye Lasit) και Ρίζου (Nahiye Rizu)» με πρωτεύουσα της Επαρχίας Μιραμπέλλου τον Άγιο Νικόλαο και της οποίας ο πληθυσμός της Επαρχίας Μιραμπέλλου είχε ως εξής: «ΕΠΑΡΧΙΑ ΜΕΡΑΜΠΕΛΛΟΥ, ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΣΗΤΕΙΑΣ:

<< Χωριά (ο πρώτος αριθμός είναι οι πλούσιοι, ο δεύτερος οι μεσαίος τάξης και ο τρίτος οι πτωχοί): Άγιος Νικόλαος (Nefa Meranblo = πρωτεύουσα

επαρχίας) $21 + 17 + 4 = 42$, Μίλατο $11+20+3+34 = 34$, Βραχάσι $28 + 49+9=86$, Λασιθία $21+43+8 = 72$, Βουλισμένη $33+56+11=100$, Νεάπολης $95+159+39 = 293$, Κάτω χωριό Φουρνή $57+55 + 2 = 114$, Καστέλι Φουρνής $33 + 33 + 4 = 70$, Απάνω Χωριό Φουρνή $17 + 27 + 2 = 46$, Λίμνες $32 + 44 + 2 = 78$, Πλατυπόδι $29 + 37 + 6 = 72$, Βρύσες $21 + 31 + 11 = 63$, Χουμεριάκος $112 + 107 + 26 = 245$, Κρούστα $25 + 19 + 1 = 29$, Πρίνα $18 + 10 + 1 = 29$, Κρητσά $105 + 116 + 31 = 252$. Πλούσιοι 658, μεσαίος τάξεως 823 Πτωχοί εργαζόμενοι 160. Σύνολο άτομα 1641.>>

Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΕΠΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Από την αιγυπτιακή απογραφή της Κρήτης του 1834, απογραφή την οποία διέσωσε-κατέγραψε ο περιηγητής Ρόμπερτ Πάσλεϋ (Robert Pashley Esq. («Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834), προκύπτει ότι επί Αιγυπτιακής Κρήτης (1830 – 1840) αφενός ο Νομός Σητείας είχε καταργηθεί και οι επαρχίες του υπαγόταν στο Νομό Ηρακλείου και αφετέρου η Επαρχία Μιραμπέλλου, που σ' αυτή υπαγόταν τότε και η Επαρχία Λασιθίου, πρωτεύουσα (Chief place) ήταν το Καινούργιο χωριό (= η μετέπειτα Νεάπολη). Ο Αγίος Νικόλαος δεν αναφέρεται καθόλου. Τότε το Καινούργιο χωριό είχε 100 χριστιανικές και δυο μουσουλμανικές οικογένειες και σε όλη την τότε Επαρχία Μιραμπέλλου υπήρχαν 1625 οικογένειες από τις οποίες 1390 ήταν Χριστιανικές και 235 Μουσουλμανικές. Συγκεκριμένα τότε η Επαρχία Μιραμπέλλου- Λασιθίου είχε τις εξής οικογένειες κατά χωριό:

<<MIRABELLO (ο πρώτος αριθμός αφορά χριστιανούς και δεύτερος μωαμεθανούς): Milato 35 – Ο (μωαμεθανοί), Latsida 35 + 5 (μωαμεθανοί), Vulsimene 50+15, Kaenurio khorio 100+2, **Neokhorio 20+20**, Vrachasi + Vrysis + Kommeriako + PlatyPodhi + Nikithiano + Lemnes 80 + 80, Kritsa 180 + 2, Krusta 30 - 0, Prina 40 - 0, Kalo Khorio 10 - 0, Aludha 40 - 0, Spina Longa 0 - 81, Vruka 30 - 0, Luma 15 - 0, Skoenia 30 - 0, Furne-Kasteli 50 - 0, Kato Furne 40 - 0, Epno Furne 30-0, Four monasteries 35-0, Omissions 50 + 30.

LASITHI: Gaiduromandra and Gerodomuri 30-0, Plato 25-0, Psykro 35-0, Magula 25-0, Kaminaki 30-0, Avrakodi+Kudhumalia+Platiano+haghi Gheorgji 100-0. Haghio Kostantino 30-0, Mesa Lasithaki, Mesa Lasithi 30 - 0, Monastery of Panaghia Marmaketo 25 - 0, Farsaro and Dzermiadha 120-0, Lagu with Piikiano 20-0, Potamus 20-0. Σύνολο 1390 Χριστιανοί και 235 Μωαμεθανοί = 1625.>>

(Robert Pashley Esq. «Travels in Crete», volume II, σελ. 321, London 1834)

Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΟ 1868 ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Η Τουρκία, όταν ξέσπασε η Κρητική Επανάσταση του 1866-1867 με επαναστατικά κέντρα το Λασιθί (νυν Οροπέδιο Λασιθίου, για να διακρίνεται από το Νομό Λασιθίου που έγινε μετά) και τα Σφακιά, έστειλε το Μάρτιο του 1867 τουρκικά και αιγυπτιακά στρατεύματα με Αρχιστράτηγο τον αιμοσταγή Ομέρ Πασά, εξωμότη Κροάτη, και Αρχηγό των Αιγυπτιακών στρατευμάτων τον

αντιστράτηγο-αντιβασιλέα της Αιγύπτου Φερικ Ισμαήλ Πασά, ένα Έλληνα εξισλαμισμένο από το χωριό Ψυχρό του Οροπεδίου Λασιθίου και έπνιξαν την Κρήτη στο αίμα. (στις 9 Νοεμβρίου 1866 έγινε το ολοκαύτωμα Αρκαδίου, μετά το Μάιο έγινε η σφαγή των κατοίκων των χωριών Λασιθίου, της Νεάπολης κ.α.), Τη θλιβερή εικόνα του Λασιθίου μετά την επανάσταση του 1866-1867 αποδίδει ο ποιητής της εποχής Κωνσταντινίδης: «όπου στραφείς ένα κορμί νεκρός θε ν' απαντήσεις χωριό δε βρίσκεις να σταθείς, δέντρο για ν ακουμπήσεις, τα χόρτα εμαράθηκαν κι όλα τα δέντρα ακόμα και μαύροι βγαίνουν στεναγμοί από της γης το χώμα. Έκαμε τόση ρημαγή απ' όπου κι αν περνούσε, που σκύλος να 'τον άνθρωπος πάλι θα τον πονούσε».

Ακολούθως η Τουρκία, στις 22 Σεπτέμβρη του 1867, έστειλε τον Ααλή Πασά, οποίος έδωσε εντολή να εκδοθεί ο καλούμενος «Οργανικός Νόμος» του 1868, ο οποίος έλεγε ότι η Κρήτη στο εξής θα διοικούνταν από μια Γενική Συνέλευση, στην οποία αφενός οι μισοί σύνεδροι θα ήταν μουσουλμάνοι και οι άλλοι μισοί χριστιανοί και αφετέρου ο Γενικός Αρχηγός θα ήταν μουσουλμάνος, τον οποίο θα επέλεγε ο ίδιος ο Σουλτάνος της Τουρκίας. Με τον ίδιο νόμο δημιουργούνταν δυο νέοι νομοί, ο Νομός Λασιθίου και ο Νομός Σφακίων, προκειμένου να τους κατασκοπεύουν καλύτερα οι νομάρχες τους, επειδή εκεί γίνονταν εστίες επαναστατών και σ' αυτόν του Λασιθίου διορίστηκε Νομάρχης ο Κωστάκης Αδοσίδης Πασάς από τον Ααλή Πασά,. Ειδικότερα η Κρήτη με τον καλούμενο «Οργανικό Νόμο» του 1868 και άλλες διατάξεις που εκδόθηκαν μετά διαιρέθηκε στις εξής πέντε διοικήσεις (τούρκικα λιβά = τμήματα, νομούς), όπου θα διοικούσε ο καλούμενος τούρκικα «Μουτε-σαρίφης» (= διοικητής, νομάρχης): Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου από τρεις που ήταν έως τότε: Χανίων, Ρεθύμνου και Μ. Κάστρου (Ηρακλείου). Δηλαδή τώρα έγιναν νομοί και τα επαναστατικά κέντρα των Σφακίων και του Λασιθίου και ως εξ αυτού οι νομοί αυτοί ονομάστηκαν Σφακίων και Λασιθίου.

Με τον Οργανικό νόμο του 1868 κανονίστηκε επίσης ως έδρα του νομού Σφακίων να είναι το Βάμος Αποκορώνου και του νομού Λασιθίου το Καινούργιο χωριό ή Νεάπολη Μεραμβέλλου: «.....Με αυτοκρατορικό διάταγμα αι έδραι ωρίστησαν ως εξής: του Διοικητού Σφακίων το χωριόν Βάμος της Επαρχίας Αποκορώνου, της Ρεθύμνης η ομώνυμος Πόλις, του Ηρακλείου ωσαύτως, και του Λασιθίου η Νεάπολις ή Καινούργιον χωριό Μιραμβέλλου....». (Οργανικός Νόμος 1868). Μετά τη σύμβαση της Χαλέπας το 1878 στο Νομό Λασιθίου περιήλθε και η Επαρχία Βιάννου. Πρώτος Μουτεσαρίφης (= διοικητής, νομάρχης στα ελληνικά) του Νομού Λασιθίου ορίστηκε ο Αδοσίδης Κωστής Πασάς, ο οποίος με την εγκατάστασή του στο Καινούργιο Χωριό του έδωσε το χαρακτήρα της πόλης. Με την καθοδήγηση του εγκαταστάθηκαν αμέσως εκεί οι από τον οθωμανικό νόμο προβλεπόμενες αρχές και επίσης μεταφέρθηκε εκεί **και η επισκοπή Πέτρας**, η οποία μέχρι τότε στεγαζόταν στην Ι.Μ. Πέτρας ή άλλως Κουφή Πέτρα. Έγινε η κατασκευή του Δικαστικού Μεγάρου, των Δικαστικών φυλακών, του Διοικητηρίου (την κατοικία του Πασά και τωρινό ορφανοτροφείο), τους στρατώνες-που έκαψαν οι Χριστιανοί κατά την επανάσταση του 1897 - και του κτιρίου του Νοσοκομείου που δε λειτουργήσε ποτέ ως τέτοιο αλλά ως γυμνάσιο το οποίο ως το 1928 ήταν το μοναδικό του νομού.

Μάλιστα προ αυτού με τον Οργανικό νόμο του 1868 πρωτεύουσα της Επαρχίας Μιραμπέλλου και του νέου τότε νομού Λασιθίου ορίστηκε η Νεάπολη.

Ειδικότερα η Νεάπολη διετέλεσε πρώτη πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου, όταν ιδρύθηκε ο νομός αυτός με το Οργανικό Νόμο του 1868. έως το τέλος της τουρκοκρατίας το 1897.. Με νόμο το 1903 (υλοποιήθηκε το 1904) της Κρητικής Πολιτείας έδρα του Νομού Λασιθίου, καθώς και του τότε Δήμου Κριτσάς έγινε και πάλι ο Άγιος Νικόλαος, ο οποίος μετά το 1821 ανοικοδομήθηκε. Απλά η Νεάπολη συνέχισε να είναι ή έδρα της Επισκοπής Πέτρας και Χερσονήσου και των Δικαστηρίων.

ΣΗΜΕΙΩΝΕΤΑΙ ΟΤΙ:

Α) Μερικοί λένε ότι επειδή ο Αδοσίδης Πασάς είναι εκείνος που μόχθησε να γίνει ο Οργανικός νόμος του 1868 που έδινε πολλές ελευθερίες στους Κρήτες και επειδή ο ίδιος έκανε πόλη το Καινούργιο χωριό (τη Νεάπολη), άρα πρέπει οι Κρήτες να τον τιμούν, κάτι που είναι ανυπόστατο. Πράγματι ο «Οργανικός νόμος» του 1868» προέβλεπε κάποια ωφελήματα για τους Κρήτες, όπως ανεξίθρησκία , κάποια συμμετοχή των Κρητών στη διοίκηση κ.α., και επίσης πράγματι η Νεάπολη έγινε πόλη από τον Αδοσίδη πασά , όμως αυτά δεν τα έκανε ο Αδοσίδης πασάς , επειδή αγάπησε την Κρήτη και τη Νεάπολη, αλλά γιατί ως Πασάς της Τουρκίας ήθελε να υλοποιήσει το σχέδιο των κατακτητών Οθωμανών (Ομέρ Πασά, Ααλη Πασά κ.α.), που ήθελαν να γίνουν τα Σφακιά και το Λασιθί ξέχωροι νέοι νομοί, ώστε να εποπτεύονται καλύτερα και έτσι να μη γίνονται εκεί εστίες επαναστατών οπότε προ αυτού έγινε η Νεάπολη πρωτεύουσα του νέου νομού Λασιθίου , έγιναν εκεί νέα κτίρια για στέγαση των τουρκικών δημόσιων υπηρεσιών κ.α.

Πέραν αυτού αφενός ο Οργανικός νόμος του 1868 ήταν έργο των κατακτητών Τούρκων, αυτών που προκάλεσαν το ολοκαύτωμά του Αρκαδίου, τη σφαγή των κατοίκων του Οροπεδίου κ.α. και αφετέρου οι Κρήτες τότε δεν ήθελαν ωφελήματα, αλλά την πλήρη ελευθερία τους. Μάλιστα προ αυτού συνέχισαν τις επαναστάσεις τους κατά των κατακτητών και λίγο μετά, το 1897, πέτυχαν καταρχάς την αυτονομία τους και λίγο μετά, το επίσημα 1913, την πλήρη ελευθερία τους.

Επίσης ο Αδοσίδης Πασάς δεν ήταν ένα πρόσωπο που το εξέλεξαν - πρότειναν οι Κρήτες να γίνει Διοικητής Κρήτης και μετά Νομάρχης Λασιθίου, αλλά ένας προσκυνημένος Έλληνας που, αν και δήλωνε χριστιανός, για να ξεγελά τους Κρήτες Χριστιανούς, είχε αποδεχτεί να γίνει Πασάς της Τουρκίας και προ αυτού οι Τούρκοι του είχαν δώσει μέγιστα αξιώματα. Για παράδειγμα ο οθωμανικός κατοχικός «Οργανικός νόμος» (βλέπε «Κρητικός Κώδιξ», τεύχος Α', ετών 1868-1897), νόμο που εξέδωσαν οι κατακτητές Τούρκοι το έτος 1868, ήτοι αμέσως μετά που κατέπνιξαν στο αίμα την Κρητική επανάσταση του 1866-67, αναφέρει τα εξής, σχετικά τα αξιώματα του Αδοσίδη Πασά και τα λοιπά πρόσωπα που τότε είχε διορίσει ο Σουλτάνος της Τουρκίας (η Υψηλή Πύλη) να διοικήσουν την Κρήτη(στη σελίδα 5, διαβάζουμε) : <<Τω Γενικώ Διοικητή της Κρήτης και των εν Κρήτη Αυτοκρατορικών Ημών στρατευμάτων Χουσεϊν-Αβνή Πασα και τοις έχουσι βαθμόν Βεηλερ-βέη Ρούμελης διοικηταίς Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Λασιθίου και Σφακίων, Περτεβ πασά, Μουσαφά πασά, Κωστάκη πασά και Σάββα πασά και τοις επάρχους.....>>.

Ακολουθως (σελίς 34) στο αυτοκρατορικό διάταγμα της 28/2/1868, διαβάζουμε επίσης τα εξής: «Εξοχώτατε Γενικέ Διοικητά της Κρήτης, Μουσίρη του Αυτοκρατορικού Ημών Στρατού, Βεζύρη Χουσεϊν Αβνή Πασά, όστις φέρεις τα

παράσημα Ημών του Οσμανιέ και του μετζιπέ πρώτης τάξεως και υμείς, Διοικηταί Ηρακλείου, Ρεθύμνου, Σφακίων, και Λασιθίου Περτεβ πασά, Μουσταφά πασά, Σάββα πασά και Κωστάκη πασά, οίτινες έχετε βαθμόν Πεηλέμπη της Ρούμελης,....>>.

Β) Στους αγώνες που έδιναν τότε οι Κρήτες, για να διώξουν από την Κρήτη τους κατακτητές Τούρκους και τη διορισμένη από τους Τούρκους διοίκηση Κρήτης (Κωστάκη Πασά κ.λπ.), είχαν τους δικούς τους τιμημένους ηγέτες: Γ. Αρχηγό Κρήτης τον Καπεταν Μ. Κόρακα, Αρχηγό των 6 ανατολικών Επαρχιών τον Κωνσταντίνο Σφακιανάκη, Αρχηγούς του Μιραμπέλλου: Εμμ Κοκκίνη από τη Νεάπολη, Κωνσταντίνο Κοζύρη από Κριτσά και Νικ. Καλλιατακη από τη Νεάπολη, κ.λπ.

Γ) Οι Τούρκοι, αν και είχαν ψηφίσει τον «Οργανικό νόμος» του 1868 αρνούσανται επί της ουσίας να τον εφαρμόσουν, επειδή έδιδε κάποιες θρησκευτικές ελευθερίες στους Κρήτες.

Προ αυτού μετά την ήττα της Τουρκίας στον πόλεμο με τη Ρωσία οι Μεγάλες Δυνάμεις, κατά το Συνέδριο του Βερολίνου στις 13 Ιουνίου 1878, υποχρέωσαν το Σουλτάνο να εφαρμόσει τον Οργανικό Νόμο του 1868, τον οποίο μέχρι τότε δεν εφαρμόζε. Στα μέσα Αυγούστου του 1878 η Τουρκία κατά σύσταση της Αγγλίας έστειλε δυο απεσταλμένους στην Κρήτη, το Γαζή Αχμέτ Μουχτάρ Πασά και τον Σελήν Εφέντη, οι οποίοι μαζί με το Γενικό Διοικητή Κρήτης Κωστή Αδοσίδη Πασά και τον Άγγλο Πρόξενο στα Χανιά Σάνδουιθ έπειθαν τη Γενική Συνέλευση των Κρητών να υποδείξει αντιπροσώπους για συνομιλίες, με αντικείμενο την τροποποίηση του Οργανικού Νόμου του 1868. Αν και οι επαναστάτες απέρριψαν τον Οργανικό Νόμο στις 8 Ιανουαρίου 1868, επικυρώθηκε με φερμάνι και δημοσιεύτηκε ο Οργανικός Νόμος της Κρήτης. Στις 3 Φεβρουαρίου: κοινοποιήθηκε και τέθηκε σε εφαρμογή ο Οργανικός Νόμος, που ίσχυσε μία δεκαετία (1868-1878). Οι επαναστάτες συνέχισαν τον αγώνα με μορφή κλεφτοπολέμου. Τον Οκτώβριο η επανάσταση είχε εκπνεύσει στη Δυτική Κρήτη ενώ στην Ανατολική υπήρχαν ζωντανοί πυρήνες που πρόβαλαν αντίσταση. Στα μέσα Ιανουαρίου του 1878 συγκροτήθηκε στο Φρε Αποκορώνου η "Παγκρήτιος Επαναστατική Συνέλευσις". Αντιπρόσωποι της Υψηλής Πύλης συναντήθηκαν με το Προεδρείο της Επαναστατικής Συνελεύσεως των Κρητών. Ο διοικητής της Κρήτης, Αδοσίδης πασάς, απέρριψε τα αιτήματα των Κρητικών για ανακήρυξη της Κρήτης σε ηγεμονία με χριστιανό διοικητή, υπό την υψηλή κυριαρχία του σουλτάνου, και υπό την εγγύηση των Μεγάλων Δυνάμεων.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ

Ο Δήμος Νεάπολης, όπως και οι περισσότεροι από τους δήμους της Κρήτης, ιδρύθηκε μετά την ψήφιση του πρώτου δημοτικού νόμου του νησιού από την Κρητική Συνέλευση και την έγκρισή του από την Τουρκική Διοίκηση το 1878.

Η Κρήτη, σύμφωνα με τον «Πρώτο Δημοτικό Νόμο» του 1878, διαιρέθηκε σε πέντε Διοικήσεις (τμήματα, νομούς): Τμήμα Χανίων αποτελούμενος από 17 δήμους, Τμήμα Σφακίων από 14 δήμους, Τμήμα Ρεθύμνης από 16 δήμους, Τμήμα Ηρακλείου από 20 δήμους και Τμήμα Λασιθίου από 19 δήμους. Με τον εν λόγω νόμο στην Επαρχία Μεραμβέλου ιδρύθηκαν οι εξής δήμοι: <<< Η Επαρχία Μεραμβέλλου διαιρείται εις του εξής εξ Δήμους 1. **Δήμος Βραχασίου**, έχων έδραν

το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Βραχάσιον, Μύλατον, Λατσιίδα και τα μετόχια Κοτσαργιανός, Κουνάλι, Τσαπή, Αγ. Αντώνιον και Ανώγεια. **2. Δήμος Νεαπόλεως**, έχων έδραν την ομώνυμον κωμόπολιν και περιλαμβάνων τα χωρία Νεάπολιν, Βουλισμένην και τα χωρίδια Κουρούνα, Ομφαλιάν, Μακρυγέννισσαν, Αγ. Σοφίαν, Φινοκαλιάν, Κουδουμάλους, **Αγ. Νικόλαον**, Ανθομάνδραν, Ρωμανόν, Αμυγδαλιάν, Σούβλον, Αδραβάστον, Πέτρον, Περωνίδας, Ξηρά Ξύλα και Παράμπελα. **3. Δήμος Χουμεργιάκου**, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία, Χουμεργιάκον, Λίμναις, Πλατυπόδι, Ληκυθιανά, Βρύσαις, Έξω Λακόνια και τα μετόχια Αμυγδάλους, Αρκουδιάν και Ζένια. **4. Δήμος Φουρνής**, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Φουρνή, Καστέλιον, Επάνω χωρίον, Δοργιαίς, Καρύδι, Σχοιναί, Βρουχάν, Λούμαν, Ελούντα, Πιναίς, Σέλαις, Σκουράν και τα μετόχια Κεράμου, Δοργιών, Καρδαμούτσα, Αρωνίου. **5. Δήμος Σπιναλόγκας**, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον. **6. Δήμος Κριτσάς**, έχων έδραν το ομώνυμον χωρίον και περιλαμβάνων τα χωρία Κριτσά, Μέσα Λακώνια, Τάμπιαις, Κρούσταν, Πάν, Καλόν Χωρίον **και τον λιμένα του Αγ. Νικολάου>>**. (Από την εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας «Κρήτη» της 29ης Σεπτεμβρίου 1879)

Η Επαρχία Μεραμβέλλου το 1890, σύμφωνα με την «Εγκύκλιο της Γεν. Διοικήσεως Κρήτης, αριθ. Εγκυκλ. 36 της 7/4/1890» («Κρητικός Κώδικας» ετών 1867 – 1898 της Γενικής Διοικήσεως Κρήτης, Τεύχος Α σελ. 99), , διαιρούνταν στους εξής 6 δήμους για τις επικείμενες εκλογές για εκλέκτορες (14 χριστιανούς και 1 Μουσουλμάνο) στη Γ.Σ. Κρητών:

1. Δήμος Νεάπολις: Νεάπολις, έδρα του δήμου, Βουλισμένη, Μονή Περάμπελα, Μονή Κουφή Πέτρα (Γυναικεία), Μετόχια (Αμυγδαλόλακκος, Πέτρου, Άγιος Αντώνιος, Σούβλος, Αμυγδαλιά, Φινοκαλιά, Αγαλιανού, Παπιτσόπουλο, Αγία Σοφία, μακρογέννησα, Ομφαλιάς, Περάμπελα).

2. Δήμος Κρητσάς: Κρητσά, έδρα του δήμου, Κρούστας, Πρίνα, Καλό χωριό, **Άγιος Νικόλαος**, μέσα Λακώνια, Τάπαις, μονή Άγιος Ιωάννης ο θεολόγος.

3. Δήμος Βραχασίου: Βραχάσι, έδρα του δήμου, Μίλατος, Λατσιίδα, Μονή Άγιος Γεώργιος Βραχασιώτης.

4. Δήμος Σπίνας Λόγκας: Σπιναλόγκα, η νήσος (εδρα του δήμου),

5. Δήμος Φουρνής: Καστέλι έδρα του δήμου, Κάτω Χωριό, Απάνω Χωριό, Πιναίς, Ελούντα, Βρουχάς, Σκινιάς, Καρύδι, Δωριαίς (Δωριαίς και Σύρμεσο), Λούμας (Απάνω Λούμας, Κάτω Λούμας, Σέλλαις), Μονή «κεράμου», Μονή «Δωριαίς», Μονή «καρδαμούτσα», Μονή «Αρέτη».

6. Δήμος Χουμεριάκου: Χουμεριάκο, έδρα δήμου, Λίμναις, Μετόχια Λιμνών (Λουσέστρου, Δράκου, Αγία Πελαγία, Δύο Πρίνοι, Ελληνικά, Κατσίκι), Έξω Λακκώνας, Βρύσες (Βρύσες, Αρκουδάς, Ρουσαπιδιά, Τζένια, Γαιδούρω), Αμυγδάλοι, Πλατυπόδι, Νικηθιανώ, Μονή Κρεμαστά.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΤΟ 1881: Στην τουρκική απογραφή του πληθυσμού της Κρήτης, η οποία έγινε το καλοκαίρι του 1881 επί Φωτιάδη Πασά και την ευθύνη του Νικολάου Σταυράκη Γενικού Γραμματέα της Γεν. Διοικ. Κρήτης (ΚΡΗΤΗ, εφημερίς της Γεν. Διοικήσεως Κρήτης, έτος Η, Εν Χανίοις τη 21 Νοεμβρίου 1881, αριθ. Φ. 617) η Επαρχία Μιραμπέλλου είχε τους εξής 6 δήμους:

Α. Δήμος Νεάπολις

Αρρ. χριστ..+ θήλεις χριστ αρρ. μουσ. + θήλεις μουσουλμ

Νεάπολη: 1093 + 1115 = 2208 55 + 25 = 80

Βουλισμένη: 297 + 305 = 608 38 + 30 = 68

Σύνολο 1390 + 1420 = 2816 93 + 55 = 148

Β. Δήμος Κρητσάς

Αρρ. χριστ. + θήλεις χριστ αρρ. μουσ. + θήλεις μουσουλιμ

Κρητσά	1046	1925	2071		
Κρούστας	190	155	345		
Πρίνα	128	141	269		
Καλό χωριό	158	170	328	1	- 1
Αγ Νικόλαος	54	33	87	8	- 1
Μέσα Λακώνια	71	48	119		
Τάπαις	53	40	93		
Σύνολο	1700	1612	3312	9	2

Γ. Δήμος Σπιναλόγκας: 1 χριστ. κατ. + 1.111 μωαμ,

Δ. Δήμος Βραχασίου: 2.498 χριστ. κατ. + 9 μωαμ.

Ε. Δήμος Φουρνής: 3.030 χριστ. κατ. + 59 μωαμ.

ΣΤ. Δήμος Χουμεργιάκου: 2.926 χριστ. κατ. + 224 μωαμ.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΜΙΡΑΜΒΕΛΛΟΥ ΤΟΥ 1890: Ο πληθυσμός της Κρήτης κατά επαρχία και Δήμο, σύμφωνα με την Τούρκικη απογραφή που έγινε το 1890 (βλέπε «Στατιστική πληθυσμού της Κρήτης» Νικ. Σταυράκη, Γ. Γραμματέως της Γ. Διοίκησης Κρήτης) είχε 140.205 άρρενες + 137.563 θήλεις = 277.768 + 1397 χωροφύλακες = 279.165.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΔΗΜΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΜΙΡΑΜΠΕΛΟΥ:

Νεαπόλεως 844 άρρενες + 753 θήλεις = 1597

Σπιναλόγκας: 547 άρρενες + 565 θήλεις = 1117

Φουρνής : 1559 άρρενες + 1555 θήλεις = 3114

Χουμεριάκο: 1477 άρρενες + 1495 θήλεις = 2972

Βραχασίου: 1199 άρρενες + 1317 θήλεις = 2516

Κρητσάς: 1714 άρρενες + 1615 θήλεις = 3329

Σύνολο 8017 άρρενες + 8029 θήλεις = 16046

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΤΟ 1890, σύμφωνα με τη «Γεωγραφία της Κρήτης υπό Εμμ Σ. Λαμπρινάκη», η οποία εκδόθηκε «Ρέθυμνα 1890», άρα επι εποχής Τουρκοκρατίας ακόμη στην Κρήτη:

«ΔΗΜΟΣ ΝΕΑΠΟΛΕΩΣ Νεάπολις, Χριστός. Κρεμαστά, Κουφή Πέτρα, Βουλισμένη. Δίκη. Πάνονα. Ο δήμος ούτος εκτεινόμενος εις το μέσον σχεδόν του βορείου μέρους της χώρας έχει πρωτεύουσα την Νεάπολιν (Νέο-χώριον, Καινούργιο-χωριό) πολίχνην νεόδμητον και καλώς ερρυμοτομημένην οθεν το όνομα, με παλτεϊάν δενδρόφυτον (πλατανάκια), ευπρόσωπους οικοδομάς, λαμπρόν διοικητήριον, Γυμνάσιον ελλην. πλήρες, κρήνας, εκκλησίας ως η της «Μεγάλης Παναγίας» υπερέχει κατά την διακόσμισιν, όπου ετάφη ο Ν. Ζερβός τω 1823 (Ιανουάριον), τζαμίον όπου οι Κρήτες απέκτειναν 280 Τούρκους τω 1827 (27 Ιανουαρίου) και 4.000 κατοίκους. Είναι πρωτεύουσα της Διοικήσεως Λασιθίου, επαρχίας και έδρα πρωτοδικείου και Δημογεροντίας. Εις δε τον ΝΑ. Υψούμενον βουνόν (1240 π.) Χριστόν στεφόμενον με ομών. Ναίδιον όθεν και το όνομα εφόνευσαν οι Κρήτες τον Λαοδογλού μετά 150 άλλων Τούρκων τω 1827 (20 Ιανουαρίου). Παρά την Νεάπολιν κείται η μονή Κρεμαστών και η Κουφή Πέτρα επί θέσεως υψηλής και μαγευτικής όπου συνήθως εδρεύει

επίσκοπος της χώρας υπό τον τίτλον «ο Πέτρας» όθεν έλαβεν και το όνομα. Ουχί μακράν της Νεαπόλεως ΒΔ, κείται η Βουλισμένη κώμη μεγάλη και τερπνή με 100 καλές οικίας εις τους πρόποδας της Δίκτης (Αφέντης 5000π.) ένθα έκειτο η παλαιά Πάννονα ήτις καταστραφείσα υπο τρομερού σεισμού των 360 μ.Χ. και ανακτισθείσα ωνομάσθη Βουλισμένη. Αλλαι κώμαι του δήμου εισί Νοφαλιά (μετόχι). Ο δήμος ούτος έχει κλίμα ωραίον και υγιεινόν, αλλά ψυχρόν ένακα του όρους Δίκτης, λαμπρας δε καταφύτους και καταρρύτους εξοχάς (φραρό, πασχαλίγο), επι της Παννονικής (μεραμπελλικής) πεδιάδος δι ης μηκύνεται η αμαξιτή οδός «Νεαπόλεως»

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΤΟ 1894, ΑΠΟ ΤΟ ΛΟΧΑΓΟ ΝΙΚΟΣΤΡΑΤΟ Θ. ΚΑΛΟΜΕΝΟΠΟΥΛΟ ΣΤΑ «ΚΡΗΤΙΚΑ» (Τοπογραφία και οδοιπορικά της νήσου Κρήτης, Αθήνα 1894):

«**Νεάπολις**, εκτισμένη εις ύψος 230 μ. επι του αυχένος του ενούντος τα όρη της Καβαλλαράς και του Αφέντη – Σταυρού. **Η Νεάπολις είναι έδρα ομωνύμου δήμου, της επαρχίας Μεραμπέλλου και της Διοικήσεως Λασηθίου** είναι ωσαύτως έδρα Πρωτοδικείου, Ειρηνοδικείου, Δημογεροντίας και τους Επισκόπου Πέτρας. Έχει ωραίαν οικίας, καλές και καθαράς λιθόστρωτους οδούς, Γυμνάσιον Ελληνικόν πλήρες, ωραίους Ναούς, τσαμίον, ευρύ Διοικητήριον, μεγάλον στρατώνα κ.λπ. κατοικείται δε υπό 545 Ελλήνων και 32 Τουρκικών οικογενειών...».

Δ. Η ΝΕΑΠΟΛΗ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ (1897 – 1913)

Η Κρήτη επι Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) διαιρούνταν σε τέσσερεις νομούς: Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου, επειδή ο Νομός Σφακίων καταργήθηκε και ο οποίος προσαρτήθηκε στο Νομό Χανίων. Ο Νομός «Λασηθίου» δημιουργήθηκε αρχικά από τις εξής 4 Επαρχίες: Μιραμπέλλου, Λασηθίου, Ιεράπετρας, Σητείας και μετά προστέθηκε ως 5 η Επαρχία Βιάννου, η οποία μετά υπήχθη και πάλι στο Νομό Ηρακλείου. Πρωτεύουσα της Επαρχίας Μιραμπέλλου, καθώς και του νομού Λασιθίου ορίζεται τώρα ο Άγιος Νικόλαος αντί της Νεάπολης.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΤΗΣ 4/6/1900. Σύμφωνα με την τελευταία διορθωτική ανακοίνωση που έγινε το Σεπτέμβριο του 1904 από το Δ/ντη της Ανωτέρας Δ/σης Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας Αντ. Σκαμνάκη, οι Δήμοι Μιραμπέλλου είχαν τον εξής πληθυσμό:

Δήμος Νεαπόλεως: Νεάπολις 1382 άνδρες (συν 8 μωαμεθανοί) + 1221 γυναίκες = 1611, Βουλισμένη 224 + 260 = 484, Μετόχια Νεαπόλεως 642 (1 μωαμεθανός) + 648 = 1290, Μονή Κουφή Πέτρα 4 (καλόγριες) = 4, Μονή Περάμπελα 13 καλόγεροι + 7 καλόγριες = 20. Σύνολο δήμου 2269 + 2140 (από αυτούς 9 μωαμεθανοί) = 4409.

Δήμος Αγίου Νικολάου: Άγιος Νικόλαος 293 άνδρες (6 μωαμεθανούς) + 216 γυναίκες = 509, Κρητσά 1155 + 1200 = 2355, Καλό χωριό 279 + 300 = 579, Κρούστα 244 + 210 = 454, Μαρδάτη 34 + 41 = 75, Μέσα Λακών ια 118 + 103 = 221, Πρίνα 152 + 152 = 304, Σπίνα Λόγκα 7 (συν 130 μωαμεθανούς) + 4 (συν

131 μωαμεθανές) = 272, Τάπες 64+ 62 = 126, Μονή Θεολόγος 2. Σύνολο δήμου 2342 άνδρες (συν 136 μωαμεθανούς) + 2288 (συν 131 μωαμεθανές) γυναίκες = 4897

Φουρνής άρρενες 2260 + θήλεις 1804 = 3605

Βραχασίου άρρενες 1258 + θήλεις 1381 = 2639

Χουμεριάκου άρρενες 1723 + θήλεις 1754 = 3487

Σύνολο Επαρχίας: άρρενες 9384 χριστιανοί + 9367 χριστιανές + 145 μωαμεθανούς + 131 μωαμεθανές = 9529 άρρενες + 9498 θήλεις = 19027 κάτοικοι.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΥ ΚΑΙ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΤΟ 1902: Στη «Γεωγραφία Κρήτης» του Εμμ Γενεράλι, 1902, αναφέρονται τα εξής, σχετικά με το Μιραμπέλλο και το Δήμο Νεάπολης: << ΜΙΡΑΜΠΕΛΛΟΝ (31 χωρία και 16.737 κατ.). Το Μιραμπέλλον ορίζεται προς Β. υπό του Κρητικού πελάγους, προς Ν. υπό του Λασηθίου και της Ιεραπέτρου, προς Α. υπό του κόλπου του Αγίου Νικολάου και της Ιεραπέτρου, και προς Δ. υπό της Πεδιάδος και του Λασηθίου. Διαιρείται δε εις πέντε δήμους: Νεαπόλεως, Βραχασίου, Χουμεριάκου, Φουρνής και Κρητσάς. **Νεαπόλεως (δήμος).** Ο δήμος ούτος συγκροτείται εκ της πολίχνης Νεαπόλεως, της Βουλισμένης και 12 μετοχίων. Πρωτεύουσα του Νομού είναι η Νεάπολις έδρα του δήμου, του επισκόπου Πέτρας, πρωτοδικείου, ειρηνοδικείου κ.λπ. Έχει δε νεόδμητον διοικητηριον, περιλαμβάνον τα διοικητικά, αστυνομικά, ταχυδρομικά και λοιπά γραφεία' εκπαιδευτήρια, εν τοις οποίοις λειτουργούσιν ημιγυμνάσιον, δημοτική σχολή, παρθεναγωγείον' δημογεροντίαν, πολλούς ναούς, κανονικάς οδούς κ.λπ. Τα περίξ δε της Νεαπόλεως είναι μαγευτικά εξοχαί (Φραρό Πασχαλίνο). Η δυτική συνοικία της Νεαπόλεως Καρές είναι η πατρίς του Πάπα Αλεξάνδρου του Ε'. Οι κάτοικοι της Νεαπόλεως ανέρχονται εις 2.072 ασχολούμενοι εις το εμπόριον, τας τέχνας και την γεωργίαν. Εις τον δήμον τούτον κείνται αι μοναί Κουφή Πέτρα και Περάμπελα.>>

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΗΜΟΥ ΝΕΑΠΟΛΗΣ ΤΟ 1903: Στην «Κρητική Χωρογραφία» του Ιωάννου Εμμ Νουχακη (Αθήνα 1903), σχετικά με το δήμο Νεαπόλεως, αναφέρονται τα εξής: «Δήμος Β' Τάξεως Νεαπόλεως. Νεάπολη 2.839 κάτ., Βουλισμένη 669 κάτ., Λατσιδα 799 κάτ. .... Νεάπολις έδρα Νομαρχίας, Δήμου Πρωτοδικείου περιλαμβάνοντας τον Νομόν Λασιθίου, Φυλακών, Ειρηνοδικείου β' τάξεως περιλαμβάνοντος την επαρχίαν Μεραιμπέλου, Μοιραρχίας, Ταχυδρομείου επισκόπου Πέτρας, Γυμνάσιου εκ δυο τάξεων, Ελληνικόν Σχολείο Δημοτ. Σχολείο και ανωτέρου Παρθεναγωγείου εκ τεσσάρων τάξεων. **Η Κωμόπολις επί Ενετοκρατίας εκαλείτο Καραίς, αυτόθι εγεννήθη ο Πάππας της Ρώμης Αλέξανδρος ο Ε',** μονάσας εις την Μονήν Αγ. Αντωνίου ηρειπωμένης ήδη, κατόπιν ωνομάσθη Καινούργιον Χωριό, και επί Διοικητού Κρήτης Αδοσίδου Κωστή Πασά κατέστη πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου, ρυμοτομήσας τα οδούς και διατάξας την ανέγερσιν Διοικητηρίου Δημογεροντίας κ.λπ.'..... Άπαντα δε τα χωρία του δήμου καλούνται Μετόχια. Την 28 Σεπτεμβρίου 1826 οι αρχηγοί Γραμβουσιανός, Ιωαν. Χάλης, Ιωάννης Κουμής, Καζάνης, Ιωαν. Χουδάλης κ.λπ. επιλιόρκησαν εντός της οικίας του Τούρκου Μασλούμη Καρακάση 300 τούρκους, ους εξηνάγκασαν να παραδοθώσιν, ενεκλεισαν δ' αυτούς εντός Τσαμίου (ποτέ εκκλησίας της Αγίας Αικατερίνης) προς τον σκοπόν επεβίβασωσιν εις τα πλοία και μεταφερθώσι αλλαχού, αλλ'ούτοι δ' απάτης συνέλαβον και

απόπλισαν ένδεκα επαναστάται και ούτως εξερεθίσας τους λοιπούς επαναστάτας ηνάγκασαν να τοις επιτεθώσι και εφονευθησαν έτεροι 15 χριστιανοί, τότε ηνεώχθη οπή εκ της στέγης του τζαμίου και δ' ευφλέκτων υλών έκαυσαν άπαυτες τους τούρκους....».

Στο παράρτημα του ως άνω βιβλίου, ήτοι στην «Κρητική Χωρογραφία» του Ιωάννου Εμμ Νουχακη (Αθήνα 1903), αναφέρεται ότι στις «επενεχθείσες τροποποιήσεις υπό της Βουλής της Κρητικής Πολιτείας του 1903»: <<**Η έδρα της Νομαρχίας Λασηθίου μετατίθεται εις Άγιον Νικόλαον ως και του Πρωτοδικείου.** Η εκ Νεαπόλεως μετάθεσις εις Άγιον Νικόλαον των εδρών Νομαρχίας και Πρωτοδικείου δεν δυναται να πραγματοποιηθή πριν ή ο Δήμος της νέας έδρας εξεύρη τα Καταστήματα και αναλάβη τας δαπάνας της μεταφοράς, εγκαταστάσεως και πληρωμής των ενοικίων των Καταστημάτων διαρκώς. Τα πρωτοδικεία της νήσου ωρίσθησαν εις τέσσαρα Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασηθίου εδρεύοντα εις τας ομώνυμους πόλεις, πλην του τελευταίου εδρεύοντα εις Αγ. Νικόλαον. Δυνάμει του περι τροποποιήσεων του Δημοτικού υπ' αριθμ 411 Νόμου εις τε την πολιτικήν και θρησκευτικήν διαίρεσιν επήλθον αι επόμενα μεταβολαί: Ο δήμος του Αγίου Νικολάου της επαρχίας Μιραμπελλου μετονομάζεται δήμος Κριτσάς με έδρα το ομώνυμον χωρίον>>.

Ε. Η ΝΕΑΠΟΛΗ -ΜΕΡΑΜΕΛΛΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΕΠΙΣΗΜΑ 1/12/1913)

Η Νεάπολη στις τελευταίες απογραφές είχε τους εξής χριστιανούς και μόνο κατοίκους: 2.391 (1928), 2.770 (1940), 3.078 (1951), 2.955 (1961), 3.070 (1971) και 2.679 (1981).

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΜΙΡΑΜΠΕΛΟΥ ΤΟ 1920: Στην «Απογραφή της 18/12/1920, κυρωθείσα δια του από 31/8.1921 Β. Διατάγματος (αριθμ 244 φυλ., τεύχος Α, εφημερίδα Κυβερνήσεως 1921), ο Νομός Λασιθίου, είχε ως εξής:

«Νομός Λασιθίου κοινότητες 122, πόλεις-χωριά 267, άνδρες 29.414 + 32910 γυναίκες = 62324 κάτοικοι. «Νομός Λασιθίου κοινότητες 122, πόλεις-χωριά 267, άνδρες 29.414 + 32910 γυναίκες = 62324 κάτοικοι.

Επαρχίες, κάτοικοι: Βιάννου 3465 (άνδρες) + 3890 (γυναίκες = 7355, Ιεραπέτρας 5496 + 6148 = 11644, Λασηθίου 2076 +2330 = 4406, Σητείας 8.839+9877 = 18716, Μεραμβέλου 9538 άνδρες και 10663 γυναίκες = 20203 κάτοικοι.

Αγροτικοί δήμοι Επαρχίας Μεραμβέλου: Αγίου Αντωνίου 385, Αγίου Γεωργίου 210, Αγίου Νικολάου 792+589 = 1381 (Άγιος Νικόλαος 1124, Λιμνη 44, Ατσιμπραγά 40, Ελληνικά 49, Κατσίκια 61, Ξηροκαμπος 38, Πατεριδων 9, Πίσσιδων 11, Σταυρός 5), Βουλισμένη 537, Βραχάσιου 1508, Βρουχά 533, Δωριων 676, Ελούντας 814, Εξω Λακωνίων 506, Επάνω Χωρίου 209, Ζενιών 262, Καλού χωριού 677, Καρυδίου 215, Καστελίου 446, Κρητσάς 2512, Κρούστα 536, Λατσίδας 714, Λιμνών 1194, Λούμας 414, Μεσα Λακωνίων 279, Μήλατος 504, Νεαπόλεως 2300, Νικηθιανού 278, Νοφαλίας 322, Πηνών 285, Πρίνας 344, Τατών 178, Φινοκαλιάς 358, Χουμεριάκου 800.»

Η σχολική «Γεωγραφία» Σ. Λοίζου (Ηράκλειο Κρήτης 1929), σχετικά με τη διοικητική διαίρεση και τον πληθυσμό της Κρήτης, αναφέρει ότι η Κρήτη έχει 4 νομούς: Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου και από αυτούς ο Νομός Λασιθίου έχει 70.000 κατοίκους σε 170 χωριά και διαιρείται σε 5 επαρχίες: Λασιθίου (7 χιλ. κάτ.), Μεραμπέλλου, Βιάννου (8 χιλ. κάτ.), Ιεράπετρας (12 χιλ. κάτ.) και Σητείας (20 χιλ. κάτ.). Αναφέρει επίσης ότι η Επαρχία Μεραμπέλλου έχει 23 χιλ. κατοίκους σε 31 χωριά, σπουδαιότερα των οποίων είναι η Νεάπολη, ο Άγιος Νικόλαος, η Κρητσά, το Χουμεριάκο και το Βραχάσι.

ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΙΜΩΝ ΜΙΡΑΜΠΕΛΟΥ

Ο Δήμος Νεάπολης, σύμφωνα με τον καλούμενο «Νόμο ή Σχέδιο Καποδίστρια», δηλ. τη συνηθισμένη ονομασία του νόμου Ν. 2539/4-12-1997 (ΦΕΚ 244 Α') διευρύνθηκε ως έξης: <<Δήμος Νεάπολης αποτελούμενος από το δήμο: 1. Νεαπόλεως και τις κοινότητες: 1. Αγίου Αντωνίου, 2. Βουλισμένης, 3. Βραχασίου, 4. Βρυσών, 5. Καρυδίου, 6. Καστελίου Φουρνής, 7. Λασιδάς, 8. Μιλάτου, 9. Νικηθιανού, 10. Φουρνής, 11. Χουμεριάκου, οι οποίοι καταργούνται. Έδρα του δήμου ορίζεται ο οικισμός Νεάπολη του τέως δήμου Νεαπόλεως>>.

Ο Δήμος Νεάπολης, σύμφωνα με τον καλούμενο «Νόμο Καλλικράτης» Ν. 3852/4-6-2010 (ΦΕΚ Α' αρ. φυλ 87/7-6/2010) καταργήθηκε και συγχωνεύτηκε ως δημοτικό διαμέρισμα στο Δήμο Αγίου Νικολάου: «Δήμος Αγίου Νικολάου με έδρα τον Άγιο Νικόλαο και ιστορική έδρα τη Νεάπολη αποτελούμενος από τους δήμους α. Αγίου Νικολάου β. Νεάπολης και την κοινότητα Βραχασίου, οι οποίοι καταργούνται».

ΑΠΟΓΡΑΦΗ 2011: Στην απογραφή ΕΣΥΕ του 2011 ο Δήμος Αγίου Νικολάου, όπου υπαγόταν τώρα και η Νεάπολη, είχε 24.636 κατοίκους: Δημοτική ενότητα Αγίου Νικολάου 18.717 κατ., Δημοτική ενότητα Νεάπολης 4.542 κατ., Δημοτική Ενότητα Βραχασίου 1377 κάτοικοι.

Γ. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

1. Η ΡΙΘΥΜΝΙΑ > ΤΟ ΡΕΘΕΜΝΟ

Το Ρέθεμνο από το 1999 έως το 2010, σύμφωνα με την τότε διοικητική διαίρεση της Ελλάδας, ήταν έδρα του Δήμου και του Νομού Ρεθύμνης. Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη στην ίδια θέση με την αρχαία Ρίθυμνα ή Ρήθυμνα ή Ριθυμνία. Σήμερα είναι πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού (περιφερειακής ενότητας) της Κρήτης και έδρα του μητροπολιτικού ομώνυμου Δήμου της περιφέρειας Κρήτης (πρόγραμμα Καλλικράτης).

Ο Στέφανος Βυζάντιος για την πόλη Ριθυμν(ί)α > Ρύθυμνα > το Ρέθεμνος αναφέρει: «Ριθυμνία, πόλις Κρήτης, το εθνικών Ρεθυμνιάτης και Ριθύμνιος». Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της

Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βερνάρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη και το νομό Ρέθυμνου, αναφέρει: «Περί της πόλεως Ρηθύμνης. Η πόλις Ρηθύμνη ή Retimo, καθώς ονομάζεται από τους Ενετούς και τους άλλους Ιταλούς, εκλείτο άλλως Ρηθυμνία ή Ρηθύμνα από τους παλαιούς Έλληνας, την οποίαν ο Πτολεμαίος τάττει επί της Βορείου όχθης της νήσου. Αύτη δε κείται τεσσαράκοντα μίλια ιταλικά από την πόλιν των Χανίων, προς το Ανατολικόν και πενήτηκοντα τρία προς το Νοτιοδυτικόν του Χάνδακος μεταξύ του οποίου και των Χανίων κείται. Είναι δε μικροτέρα μεν των Χανίων, αλλ όχι και αδυνατωτέρα. Εν καιρώ των Ενετών ήτο και πολυανθρωποτάτη. Εχει δε λιμένα μικρόν δια μικρά μόνο πλοία επιπήδεια. Επι ενός μικρού Ακρωτηρίου, εξεχοντις εις την θαλασσαν, ως βράχου, είναι ένα φρούριον, το οποίον σκεπάζον και υπερασπίζον την πόλιν, κειμένην όπισθεων αυτού εεφ ενός υψώματος, αποκατασταίνει αυτήν οχυρωτέραν..... Επί των Ενετών εδιοικείτο, καθώς και τα Χανία. Ην δε και πόλις Επισκοπική, της οποίας ο Επίσκοπος εψηφίζετο από τον Αρχιεπίσκοπον του Χάνδακος, τον Κρήτης. Η διοίκησις ταυτης της πόλεως, η έκτασις της παρ αυτής εξηρημένης Επαρχίας, εκλείτο παρα των Ενετών, καθώς και της προηγούμενης των Χανίων il Territorio de Retimo. Κείται προς το Ανατολικόν της επαρχίας των Χανίων και προς το Δυτικό της του Χάνδακος μετά ο της Νοτίου και Βορείου ακτής της νήσου. Ήτο τότε εκεί εν φρούριον ή μικρά οχυρά πόλις, καλούμενη Μυλοπόταμου, επι της Βορείου ακτής της νήσου ήτις συνηριθμείτο με 200 μικρά χωρία εις την υποταγή της διοικήσεως της.....».

Στα αρχαία χρόνια η Ριθυμνία > το Ρέθυμνο δεν ήταν μια ιδιαίτερα σημαντική πόλη. Μαρτυρίες για την ύπαρξη της πόλης υπάρχουν από τον 5ο-4ο αι. π.Χ. και είναι κυρίως τα αργυρά και χάλκινα νομίσματα, τα οποία έφεραν στη μια όψη την κεφαλή του Απόλλωνα ή της Αθηνάς, και στην άλλη τρίαίνα ή δύο δελφίνια ή αίγα. Από την κοπή των νομισμάτων αυτών φαίνεται ότι η πόλη ήταν ανεπτυγμένη με αξιόλογο εμπόριο, όχι όμως της βαθμίδος της Κνωσού, της Κυδωνίας, της Γόρτυνα κ.α. Ίσως να είχε αναπτύξει σχέσεις με τους Πτολεμαίους, οι οποίοι την είχαν μετονομάσει σε Αρσινόη.. Αξιόλογες μαρτυρίες δεν υπάρχουν μέχρι το 1204, οπότε οι Ενετοί αγόρασαν από τους Φράγκους κατακτητές του Βυζαντίου ολόκληρη την Κρήτη έναντι 10.000 αργυρών μάρκων. Τότε αρχίζει η περίοδος της Ενετοκρατίας, η οποία φτάνει μέχρι το 1669. Οι Ενετοί αρχικά εξεδίωξαν τους Γενουάτες του Ενρίκο Πεσκατόρε και εγκαταστάθηκαν στο νησί. Δεν έδωσαν εντούτοις ιδιαίτερη βαρύτητα στην ανάπτυξή του, επειδή αυτό το έκαναν για την πόλη Candia (= ο Χάνδακας, το Ηράκλειο) και τα χανιά.La canea (Χανιά).

Το 1538 ο Χαϊρεντίν (Khair ad Din) Μπαρμπαρόσα, ναύαρχος του Οθωμανικού στόλου και κουρσάρος των ακτών της Αλγερίας (Μπαρμπαριάς), επιτέθηκε στο νησί. Οι Ενετοί αποφάσισαν να κατασκευάσουν ορισμένα οχυρωματικά έργα. Περιέβαλαν την πόλη με τείχος μήκους 1400 μ. (σήμερα ολοσχερώς κατεστραμμένο), αφήνοντας όμως την από θαλάσσης πλευρά εκτεθειμένη. Ήταν εύκολο έτσι για τον πειρατή Ολουτζ Αλή να την κατακτήσει, το 1562. Οι Ενετοί, διαπιστώνοντας το σφάλμα τους, αφού τον εξεδίωξαν, κατασκεύασαν το περίφημο κάστρο της Φορτέτσας, σωζόμενο σήμερα. Η Φορτέτζα αποτελεί το έμβλημα του Ρεθύμνου. Ο 16ος αιώνας βρίσκει την πόλη σε μεγάλη πνευματική άνθηση.

2. Η ΕΛΕΥΘΕΡΝΑ ΚΑΙ Ο ΛΙΝΟΣ

Στις βορειοδυτικές υπώρειες του Ψηλορείτη, σε υψόμετρο 380 μ. περίπου, και σε απόσταση 30 χιλ. νότια του Ρεθύμνου (ΒΔ του χωριού Πρινές της επαρχίας Μυλοποτάμου) βρίσκεται η αρχαία πόλη Ελευθέρνα. Σήμερα σώζονται ερείπια από διάφορες ιστορικές περιόδους της ζωής της. Απαντά και με τις ονομασίες Ελευθέρνα, Ελευθέρα ή Ελευθεραί, Άωρος ή (Σ)άωρος και Απολλωνία. Θεωρείται πολύ αρχαία πόλη, ετεοκρητική, αφού φέρεται να ιδρύθηκε από τον Κουρήτη Ελευθήρα. Οι Ετεόκρητες, σύμφωνα με το Διόδωρο, το Στράβωνα, τον Απολλώνιο Ρόδιο κ.α., ήταν αφενός οι πρώτοι κάτοικοι της Κρήτης, οι οποίοι λεγόταν και Ιδαίοι Δάκτυλοι ή Κουρήτες και αφετέρου οι Κουρήτες ήσαν απόγονοι των Ιδαίων Δακτύλων που κατ' άλλους αυτοί, οι Ιδαίοι, ήταν ντόπιοι Κρητικοί που πέρασαν στη Φρυγία καθώς και σε άλλα μέρη και κατ' άλλους είχαν έρθει στην Κρήτη από τη Ρόδο, όπου ονομαζόταν Τελχίνες ή από τη Φρυγία της Μ. Ασίας και επειδή φρόνισαν (επικουρησαν) τη νιότη του Δία ονομάστηκαν Κουρήτες. Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει αφενός ότι η Ελευθέρνα λεγόταν πριν Σάτρα, πρβ:

Αργυρός στατήρας Ελευθέρνας, 300–280 π.Χ., με θεό Απόλλωνα να κρατά τόξο. Ο Απόλλωνας, σύμφωνα με το Διόδωρο (5, 74-75), εφεύρε στην Κρήτη τα πρώτα έγχορδα, την Κιθάρα και το τόξο και τα δίδαξε στους Κρήτες

«Σάτρα, πόλις Κρήτης, ή μετονομασθείσα "Ελευθέρνα, ό πολίτης Σατραίος» και αφετέρου ότι Ελευθέρνα ονομαζόταν και "Σάωρα" από τη νύμφη Σάωρα και «Ελευθεραί» από τον Κουρήτη «Ελευθήρα», πρβ: «Ελευθεραί, πόλις Βοιωτίας, από Ελευθήρος του Απολλωνος, έστι και

Κρήτης από Ελευθήρος ενός των Κουρητών, ή τις και Σάωρος έκαλείτο από Σάωρης νύμφης, έστι και άλλη επί τώ Ίστρω ποταμώ εν τώ Πόντω, διά τό φυγόντας Αιήτην τους περί Ιάσονα έχει του φόβου ελευθερωθήναι, έστι και πόλις Λυκίας από τινος νύμφης, ο πολίτης Ελευθερεύς ή Ελευθεραίος, ως Ηράκλειος» (Στ. Βυζάντιος). Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει επίσης ότι η Ελευθερνα λεγόταν και Απολλωνία και ήταν η ιδιαίτερη πατρίδα του Λίνου («Απολλωνία ....., εικοστή τρίτη Κρήτης, ή πάλαι Ελευθέρνα, Λίνου πατρίς»), κάτι αποτυπώνεται στα νομίσματα της, αφού αυτά φερουν τον Απολλωνα. Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Ελευθέρνα, αναφέρει τα εξής: «Ελευθέρνα. Η Ελευθέρνα είχε κτισθή από ένα των Κουρητών και ωνομάζετο πρότερον Σάτρα. Ο μεν Σκύλαξ την τάττει προς το Βορειον μέρος, ο δε Πλίνιος μεταξύ των μεμεκρυσμένων από την θάλασσαν και μεσογειών. Αμήτωρ, ή Αμέτωρ τις (ο Αθήν.), γεννηθείς εις αυτήν, εστίν ο πρώτος, όστις έπαιξεν εις την λύραν ερωτικά άσματα, προς χάριν των

κατοίκων ταύτης της πόλεως. Ο Πολύβιος αναφέρει περί εγκατοίκων αυτής, και διηγείται, ότι εκήρυξαν τον πόλεμον με τους Ροδίους, για να εκδικηθώσι τον θάνατον ενός των συμπολιτών αυτών, καλούμενου Τιμάκρου (ή Τιμάρχου), τον οποίον αυτοί είχαν φονεύσει». Ο Darreer αναφέρει επίσης: «Άωρος. Η πόλις Άωρος ωνομάσθη ούτως από την νύμφην Αώραν' αλλ' απέβαλεν έπειτα τούτο το όνομα, δια να λάβει το της Ελευθήρας, από το όνομα ενός των Κουρητών, καθώς αναφέρει ο Στεφ. Βυζάντιος».

Τον 3ο αι. π.Χ. η Ελεύθερνα πολεμούσε εναντίον των Ροδίων και των συμμάχων τους Κνωσίων. Όταν το 220 π.Χ. οι κρητικές πόλεις πολεμούσαν μεταξύ τους η Ελεύθερνα στάθηκε στο πλευρό της Κνωσού. Με πολιορκία όμως των αντιπάλων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει αυτή τη συμμαχία. Το 68 π.Χ. όταν ο Μέτελλος έκανε επίθεση στην Ελεύθερνα, η πόλη κατόρθωσε να αντισταθεί για αρκετό καιρό στην πολιορκία των Ρωμαίων λόγω του οχυρού της θέσης της αλλά τελικά κυριεύτηκε μετά από προδοσία.

Από την πόλη Ελεύθερνα κατάγονταν ο ποιητής Λίνος, ο φιλόσοφος Διογένης, ο λυρικός ποιητής Αμήτωρ, ο γλύπτης Τιμοχάρης κ.α. Ο Διογένης έζησε τον 5ο π.Χ. αιώνα και ήταν μαθητής του Αναξιμένη. Ο Αμήτωρ ήταν ο πρώτος κιθαριστής ερωτικών ωδών, του οποίου οι οπαδοί ονομάστηκαν Αμητορίδαι. Ο **Λίνος** φέρεται ως μουσικός, μυθογράφος και ιστορικός, γιος του Κρητικού Απόλλωνα, του εφευρέτη των εγχόρδων, δηλαδή του τόξου και της κιθάρα με τη μουσική της (βλέπε Διόδωρος Σικελιώτης 5, 64- 77). Ειδικότερα για το Λίνο, ο Διόδωρος αναφέρει τα εξής: «... Στους Έλληνες λέγεται ότι πρώτος ανακάλυψε τους ρυθμούς και το τραγούδι ο Λίνος και όταν ο Κάδμος έφερε από τη Φοινίκη τα λεγόμενα γράμματα, πρώτος αυτός μετέφερε στην Ελληνική γλώσσα, όρισε την ονομασία του καθενός και χάραξε το σχήμα τους. Γενικώς όλα μαζί τα γράμματα ονομάστηκαν Φοινικικά, επειδή μεταφέρθηκαν στους Έλληνες από τους Φοίνικες, ειδικά όμως, επειδή πρώτοι οι Πελασγοί χρησιμοποίησαν τους φερόμενους χαρακτήρες προσαγορεύτηκαν Πελασγικά..... Ο Λίνος, λοιπόν, λένε πως συνέταξε με Πελασγικά γράμματα αφήγημα με τις πράξεις του πρώτου Διόνυσου και τους λοιπούς μύθους και το άφησε στα απομνημονεύματά του. Με τον ίδιο τρόπο χρησιμοποίησαν τα Πελασγικά γράμματα ο Ορφείας και ο Προναπίδης, που ήταν δάσκαλος του Ομήρου και εμπνευσμένος τραγουδοποιός. Το ίδιο και ο Θυμοίτης.... (Διόδωρος Σικελιώτης, βίβλος 3, 67) «Σε εκείνους που λένε πως οι Σύριοι είναι οι εφευρέτες των γραμμάτων, πως οι Φοίνικες τα έμαθαν από εκείνους και τα παρέδωσαν στους Έλληνες και πως αυτοί οι Φοίνικες ήταν εκείνοι που έπλευσαν με τον Κάδμο στην Ευρώπη και πως γι αυτό οι Έλληνες ονομάζουν τα γράμματα Φοινικικά, οι Έλληνες απαντούν ότι οι Φοίνικες δεν ήταν οι αρχικοί εφευρέτες, αλλά οι Πελασγοί και γι αυτό αρχικά τα γράμματα ονομάζονταν Πελασγικά. Με Πελασγικά γράμματα έγραψαν ο μουσικός, μυθογράφος και ιστορικός Λίνος, ο Ορφείας και οι τραγουδοποιοί Προποντίδης, ο δάσκαλος του Ομήρου, και Θυμοίτης. Μετά έγινε κατακλυσμός στην Ελλάδα και εκτός του ότι χάθηκαν πολλοί άνθρωποι χάθηκαν και τα γραπτά μνημεία και έτσι βρήκαν την ευκαιρία οι Αιγύπτιοι και ιδιοποιήθηκαν όλα τα περί αστρονομίας και οι Φοίνικες τα γράμματα. Μετά από πολλές γενιές ήρθε στη Ελλάδα ο Κάδμος με Φοίνικες και έφερε τα Πελασγικά γράμματα με αλλαγμένο σχήμα και τα γράμματα αυτά ονομάστηκαν Φοινικικά.

Ωστόσο οι Φοίνικες δεν ήταν οι αρχικοί εφευρέτες, αλλά οι Πελασγοί. Το μόνο που έκαναν οι Φοίνικες ήταν να αλλάξουν τη μορφή των γραμμάτων και, καθώς η πλειοψηφία των ανθρώπων τα χρησιμοποίησε αυτό το είδος των γραμμάτων, γι αυτό τους δόθηκε η ονομασία Φοινικικά...». (Διόδωρος Σικελιώτης 5 - 57 - 75).

Νόμισμα Ελεύθερνας, 3ος αι. π.Χ., με κεφαλή θεάς (μάλλον της Δήμητρας) και τον Απόλλωνα χρησμολόγο

Νόμισμα Ελεύθερνας με το μονόγραμμά της

Ο Απόλλωνας, σύμφωνα με το Διόδωρο (5, 74 - 75) εν ζωή βρήκε στην Κρήτη τα έγχορδα ή καμπύλα τόξα, ήτοι το όπλο τόξο και την κιθάρα με τη μουσική της, τα οποία δίδαξε στους Κρήτες

3. Η ΑΞΟΣ Ή ΟΑΞΟΣ, Ο ΕΤΕΑΡΧΟΣ ΚΑΙ ΒΑΤΟΣ

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα Εθνικά αναφέρει: «Οαξος, πόλις Κρήτης, Ελευθέρνης ου πόρρω, καθά Ξενίων από Όαξου του Ακακάλλιδος, της θυγατρός του Μίνω. τινές δε δια το καταγίν είναι τον τόπον και κρημνώδη υπάρχειν καλούσε γάρ τους τοιούτους τόπους άξους, καθάπερ και ημείς αγμούς, ο πολίτης Οάξιος». (μτφ: Οαξός πόλη της Κρήτης, η οποία δεν απείχε πολύ από την πόλη Ελεύθερνα και την ονομασία της την πήρε από τον οικιστή της που, σύμφωνα με τον Ξενίωνα ήταν ο Οαξός, γιος της Ακακαλλίδος, θυγατέρα του Μίνωα, όμως μερικοί λένε ότι ονομάστηκε έτσι, γιατί βρισκόταν σε τόπο με απόκρημνα μέρη, και αυτό, επειδή έτσι καλούνται τα απόκρημνα μέρη αυτά ή άλλως αγμούς). Ο Στέφανος Βυζάντιος στα Εθνικά αναφέρει επίσης: «Αξος, πόλις Κρήτης, ως Ηρόδοτος εν τετάρτη (Δ c 154), το εθνικόν Άξιος». Προ αυτού τίθεται το ερώτημα αν παλιά στην Κρήτη υπήρχαν δυο διαφορετικές πόλεις με τα ονόματα

η Άξος και η Οαξός ή υπήρχε μία μόνο πόλις, η Αξός ή Όαξος, όπως υπάρχει σήμερα. Οι ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι έχουμε μια μόνο πόλη, η (Ο)αξός.

Η Αξός σήμερα είναι χωριό της πρώην επαρχίας Μυλοποτάμου, του νομού Ρεθύμνου, στην Κρήτη, το οποίο βρίσκεται στις βόρειες πλαγιές του Ψηλορείτη, σε υψόμετρο περίπου 500 μέτρων, κτισμένο σε αμφιθεατρική θέση, με θέα προς τη πεδιάδα ανάμεσα στο Ψηλορείτη και τα Ταλαία όρη. Απέχει 46 χιλιόμετρα από το Ρέθυμνο και 48 χιλιόμετρα από το Ηράκλειο. Στην αρχαιότητα κοντά στο σημερινό χωριό Αξό, λένε οι ερευνητές, βρισκόταν η αρχαία πόλη Άξος ή Οαξός, που ήταν μια από τις σημαντικότερες της αρχαίας Κρήτης, η οποία συνέχισε να ευημερεί κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, όταν ήταν έδρα επισκοπής.

Ο Ηρόδοτος στο Δ' βιβλίο (Δ 154) του αναφέρει αφενός ότι η πόλη λεγόταν Οαξός και όχι Άξος ή Όαξος, όπως λέει ο Στέφανος Βυζάντιος και αφετέρου ότι κάποτε βασιλιάς της Οαξού ήταν ο Ετέαρχος («...έστι της Κρήτης Οαξός πόλις, εν τη εγένετο Ετέαρχος βασιλεύς...»), ο οποίος πίστεψε στις διαβολές της δεύτερης γυναίκας του ότι η ορφανή κόρη του Φρονίμη, από το πρώτο του γάμο, ακολουθούσε "βίο έκλυτο" παρέδωσε αυτήν στον έμπορο από τη Θήρα ονόματι Θεμίστωνα με την υπόσχεση, με όρκο στους θεούς, κατά την αναχώρησή του από τη Κρήτη για τη Θήρα να τη ρίξει από το πλοίο του στη θάλασσα. Πράγματι ο Θεμίστωνας παρέλαβε τη μικρή πριγκίπισσα, αλλά κατά την επιστροφή του δεν ήθελε να την θανατώσει, αλλά ούτε και να παραβεί το θείο όρκο του. Έτσι την έδεσε με ένα σχοινί την έριξε στη θάλασσα, την οποία στη συνέχεια ανέσυρε στο πλοίο του. Όταν κατέπλευσε στη γενέτειρά του τη Θήρα, την οδήγησε στον Πολύμηστο, ένα προεστό της Θήρας. Εκείνος θαυμάζοντας την ομορφιά της την κράτησε κοντά του και στη συνέχεια την παντρεύτηκε. Απέκτησε μαζί της το(ν) Βάπτον, που όμως ο Ηρόδοτος λέει ότι αμφισβητεί ότι πήρε αυτό το όνομα, ο οποίος μετά έγινε βασιλιάς.

Ομοίως το λεξικό του Σουίδα αναφέρει ότι η εν λόγω πόλη λεγόταν Οαξός και για το θέμα του Ετέαρχου αναφέρει, επικαλούμενο τον Ηρόδοτο τα εξής: «Βάπτος όνομα κύριον, ισχνόφωνος και τραυλός, πόλις ην Κρητική Οαξός, εν τη Ετέαρχος βασιλεύς, ως επί θυγατρί αμήτορι, τη ούνομα ην Φρόνιμη, ... παρέχουσα τε κακά και πάν επ αυτή μηχανωμένη, και τέλος μαχλοσύνην επενεγκούσα οι πείθει τον άνδρα ταύτα έχειν ούτως. Ο δε αναγνωσθείς από της γυναικός έργον ουχ όσιον εμηχανάτο επί τη θυγατρή. ην γάρ δή Θεμίστων άνήρ Θηραίο έμπορος εν τη Οάξω. τούτον ο Ετέαρχος παραλαβών επί ξεινία εξορκεί ην αν οι διηκονήσιν ο τι αν δεηθείη, επι τε εξώρκωσεν, αγαγών οι παραδιδοί την αυτω θυγατέρα, και ταυτην εκέλευε καταποντήσαι απαγάγοντα. Ο δε Θεμέστων περιημέτησεν εν των πελάγει, και αφοσιούμενος την εξόρχωσιν του Ετεάρχου, σχοινίοις αυτήν αδήσας καθήκεν εις το πέλαγος, ανασπάσας δε αφίκετο εις την Θήραν. Εντευθεν δε την Φρονίμη παραλαβών Πολύμηστος, εών των Θηραίων άνήρ δόκιμος, επαλλακεύετο, χρόνου δε περιπόντος εξεγετο οι παις ισχνόφωνος και τραυλός, τω όνομα ετέθη βάτος. Herodot. 4, 154».

Κατά το Σκύλακα (Περίπλους 47) η «Όαξος» βρισκόταν στα βόρεια της Κρήτης, κοντά στην Κνωσό και στα νότια της είχε τη Γόρτυνα. <<Προς βορέαν Όαξος και Κνωσός, προς δε νότον Γόρτυνα, Ραύκος.>>. Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description

exacte des isles de l'Archipel) («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βερνάρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Οαξός, αναφέρει: «Οαξός. Η πόλις Οαξός δεν ήτο πολλά μακράν από την Ελευθερναν. Ωνομάσθη δ' ούτως από τον Οάξον, υιόν της Ακακάλλης ή από τον Όαξην, υιός του Απόλλωνος και της Ανθηλίνης, της οποίας ήτον ο κτίτωρ ή από ένα ποταμόν ταυτης της νήσου, ονομαζόμενον ομοίως Όαξην. Ο Ηρόδοτος (Δ 154) αναφέρει περί αυτής, λέγων: «Η Οαξός είναι πόλις της Κρήτης, εις την οποίαν εβασίλευσεν ο Ετέαρχος. Άλλως δ' ονομάζεται από τον Βάρρονα πόλις της Οαξίας, από τον ποταμόν Οάξην. Ο δε Βεργίλιος ομιλεί περί του ποταμού Οάξου της Κρήτης, και τον ονομαζόμενον Οάξην».

Σημειώνεται ότι:

1) Ετυμολογικά η λέξη «Αξός = ακσός» προέρχεται από το θέμα της λέξης: η «ακίς > ακίδα = η άκ(ρ)α, ακ-μη > αγμός κ.λπ., άρα ο κρημνός (= ο αγμός), ομοίως και ακτίς > ακ(τα)ίς ή ακ(σ)ίνα > αξίνα κ.λπ.. Η λέξη Άξος = ο άξιος, εκείνος που χρησιμοποιεί ωραία την αξίνα, κάτι όπως επιδέξιος.

2) Μερικοί λένε ότι ο Απολλώνιος Ρόδιος στα «Αργοναυτικά» και το Βυζαντινό λεξικό «Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική» αναφέρουν ότι η νύμφη Αγχιάλη γέννησε τους Ιδαίους Δακτύλους στην πόλη Αξό, κάτι που είναι ψευδές, γιατί αναφέρουν ότι η Ρέα γέννησε τους Ιδαίους Δακτύλους στα Ιδαία όρη και συγκεκριμένα σε σπήλαιο που βρισκόταν σε απόκρημνη γη (γράφει «Γαίης οιαξιλίδος» με μικρό- και όχι «στη γη της Αξού της ή Οαξίδος») του όρους της Δίκτης, που είναι ένα από τα Ιδαία όρη, πρβ:

«Ίδη, όρος εστίν υψηλόν, γίνεται από του ιδείν. Όθεν εστίν άπαντα θεωρών τα μήκοθεν. Ιδαίος: Όνομα κύριον κήρυκος, από του Ίδη γίνεται Ιδαίος' οιοει ο ειδώς και προγιγνώσκων τα κεκριμένα. Ιδαίοι Δάκτυλοι Κρηταιέες, ους ποτε νύμφη Αγχιάλη Δικταίον ανά σπέος αμφοτέροις δραξαμένη Γαίης οιαξιλίδος εβλάστηκεν. Εισί δε τ' αριθμόν δέκα. διο δάκτυλοι προηγορεύθησαν από των ημετέρων δακτύλων, ή επειδή εν τοις δακτυλοις ερρίφθησαν. Ιδαίοι δε, επειδή εν Ίδει όρει της Κρήτης εγενήθησαν.» (Ετυμολογικόν το Μέγα ήγουν η Μεγάλη Γραμματική, 11ος αι. μ.Χ.)

«...Οι μούνοι πλεόνων μοιρηγέται ηδέ πάρεδροι Μητέρος Ιδαίης κεκληται, όσσοι έασιν Δάκτυλοι Ιδαίοι Κρηταιέες, ους ποτε νύμφη Αγχιάλη Δικταίον ανά σπέος, αμφοτέρησιν δραξαμένη γαίης Οιαξιλίδος, εβλάστησε... (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135), μτφ: «Κοντά στο ξόανο, (στο ΔικταΏορμο της Κρήτης οι Αργοναύτες) φτιάξανε ένα βωμό, αφού στεφανώθηκαν με φύλα της βελανιδιάς, έκαναν γιορτή για τη θυσία κι επικαλούνταν τη Μητέρα του Δινδύμου την ιερότατη, που κατοικούσε στη Φρυγία, και τον Τιτία και τον Κύλληνο, που μόνοι ανάμεσα σ' άλλους πολλούς αποκαλούνται ηγήτορες της μοίρας και της Ιδαίας Μητέρας πάρεδροι, τους Ιδαίους Δακτύλους της Κρήτης, που κάποτε η νύμφη Αγχιάλη, χώνοντας τα δυο της χέρια στην οιαξιλίδα γη, τους γέννησε στο σπήλαιο της Δίκτης» (Απολλώνιος Αργοναυτικά Α 1125 – 1135)

Αργυρός στατήρας Αξού,
300-280 π.Χ., με κεφαλή
Διόνυσου και τρίποδα

Νομίσματα Αξού με Διό-
νυσο, 300-67 π.Χ.

CRETE, Axos. Circa 2nd-
1st Century BC

4. Η ΛΑΠΠΑ Ή ΛΑΜΠΗ

Η αρχαία πόλη Λάμπη ή Λάππα βρισκόταν στη βόρεια πλευρά της Κρήτης και εκεί όπου η σημερινή Αργυρούπολη Ρεθύμνης. Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Λάμπη, πόλις Κρήτης, Αγαμέμνονος

κτίσμα, από Λάμπου του Ταρραίου, το εθνικόν Λαμπαίος. Κλαύδιος δε Ιούλιος Λαμπέας αυτούς φησιν, έστι και δευτέρα της Ακαρνανίας, και τρίτη της Αργολίδος, ως Φίλων Ξενίων δε έν Κρητικούς διά δύο πι γράφει την πόλιν τήν Κρητικήν και διά δύο α και διά τού η». Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την κοιλάδα της Λίσας, αναφέρει τα εξής: «Λάππα. Η της Λάμπης ή Λάππας, καθώς και άλλοι, οιον ο Πτολεμαίος και Δίων ο Κάσιος, την ονομάζουσι με διπλούν π, εκτίσθη από τον Αγαμέμνονα, και ωνομάσθη ούτως από Λάμπου τον Θάρριον. Οι κάτοικοι της Λύττου ήρχοντο και κατώκου εκεί, αφ ου η πόλις των κατεδαφίσθη από τους της Κνωσσού. Όταν ο Μέτελλος επολέμα την Κρήτην, εκυρίευσεν αυτήν την πόλιν δυνάμει των όπλων, την οποίαν τότε εξουσίαζεν ο Οκτάβιος και ο αυτοκράτωρ Αύγουστος έδωκε την ελευθερίαν εις τους κατοίκους αυτής τε και της Κυδωνίας, επειδή τω εβοήθησαν εναντίον του Μάρκου Αντωνίου, και ανεκαίνισεν την πόλιν των, η οποία ήτο κατηδαφισμένη. Επί της εξουσίας των Χριστιανών ήταν Ζ' Επίσκοπικός θρόνος».

Ο Κ. Κριτοβουλίδης στα «Απομνημονεύματα, του περί Αυτονομίας των Κρητων» (1859) αναφέρει ότι κατά τους κρητικούς απελευθερωτικούς αγώνες του 1821-1830 «η πόλις Λάμπη, ήτις και Λάππα ωνομάσθη από τον Πτολεμαίον και Δίωνα τον Κάσιον ως αναφέρει ο Πολύβιος, αντέστη μεγάλως εις τον Ρωμαίον Μέτελλον, όστις και την κατηδάφισεν ολοτελώς κυριεύσας αυτήν επι τέλους δια της δυνάμεως των όπλων του. Ο δε Αυγουστος επέτρεψεν έπειτα να την ανεγειρωση, προς δε παραχώρησε και ελευθερίας τιονάς εις τους Λαμπαίους και Κυδωνιάτας δι αμοιβήν, ως διηγείται ο Δάπερ, της συνδρομής, ην παρέσχεν αυτώ ούτοι κατά του Μάρκου Αντωνίου. Δυστυχλώς όμως της πρωτης ουδέ ίχνος υπάρχει».

Κατά τον ερευνητή Αντώνιο Θ. Βασιλάκη (Οι αρχαίες πόλεις της Κρήτης): «Οι λατταίοι την ελληνιστική εποχή (330-69 π.Χ.) έπαιξαν σημαντικό ρόλο στις διαμάχες των κρητικών πόλεων και πήραν μέρος στο Κοινό των Κρηταιέων που ιδρύθηκε στα μέσα του 3ου π.Χ. αιώνα. Το 221-220 π.Χ., στον πόλεμο μεταξύ Κνωσσού και Λυττού, πήγε με την Κνωσσό, μετά όμως, μαζί με άλλες πόλεις συμμάχησε με τους Λυττίους. Η Λάππα πήρε μέρος στη συμμαχία των Κρητών με τον Ευμένη Β', βασιλιά της Περγάμου, που έγινε μετά το 170 π.Χ. Έμεινε αυτόνομη ως το 68 π.Χ. που την κατέλαβε ο Οκτάβιος και πέρασε πολλές περιπέτειες, γιατί εκεί έγινε η σύρραξη μεταξύ του Μέτελλου και των μισθοφόρων του Οκτάβιου. Η πόλη καταστράφηκε το 68 π.Χ. από τον Κόιντο Καικίλιο Μέτελλο, αλλά γρήγορα ανοικοδομήθηκε και γνώρισε νέα ακμή. Στον εμφύλιο πόλεμο των Ρωμαίων, κατά τη μάχη του Ακτίου το 31 π.Χ., οι Λατταίοι πήγαν με το μέρος του Οκτάβιου εναντίον του Αντωνίου. Ο Οκτάβιος, ύστερα από τη νίκη του, ευνόησε τους φίλους του Λατταίους, τους άφησε ελεύθερους και ανοικοδόμησαν την πόλη τους. Η Λάππα εξακολούθησε να υπάρχει και την Α' Βυζαντινή περίοδο, όπως δείχνουν τα ερείπια εκείνης της εποχής. Από τις αρχαιότερες επισκοπές Κρήτης είναι της Λάμπης-Λάππας, η οποία ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Απόστολο Τίτο και μνημονεύεται από το 457. Μετονομάστηκε Καλαμώνος τη Β' Βυζαντινή περίοδο. Η Λάππα ύστερα από την καταστροφή της από τους Άραβες ξεχάστηκε, κι όταν ξανασυνοικίστηκε την έλεγαν απλώς, Πόλη.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ονομαζόταν Γαϊδουρόπολη και Σαμαρόπολη. Η ονομασία Αργυρούπολη δόθηκε το 1822 από την επαναστατική επιτροπή, με σκοπό να αντικατασταθεί η κακή ονομασία Γαϊδουρόπολη, επειδή υπήρχε εδώ το μεταλλείο αργύρου...».

5. Η ΣΥΒΡΙΤΟΣ

Η Σύβριτος ή Σίβυρτος ή Σούβριτος βρισκόταν στα νότια της Ελεύθερας και της Ρίθυμνας. Στην κεντρική οδό που ένωνε τη βόρεια ακτή με την πεδιάδα της Μεσαράς και τη νότια ακτή Αμαρίου. Έκοψε νομίσματα με τη μορφή του

Ερμή και Διονύσου, που κρατά στο ένα χέρι ένα κάρθαρο και από το άλλο το θύρσο, μια ράβδο με φύλα αμπελιού, έμβλημα του Διονύσου. Αλλά είχαν το κεφάλι του Δία στεφανωμένο με δάφνη, άλλα κεφαλή αίγας και σταφύλι, άλλα τρίαινα και δελφίни, άλλα τη μορφή του Απόλλωνα κ.λπ.. Ο Στεφανος Βυζάντιος στα Εθνικά αναφέρει, σχετικά με την πόλη αυτή: «Σίβυρτος, πόλις Κρήτης, το εθνικόν Σιβύρτιος, ως Πολύβιος έν τρισκαιδεκάτω».

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Αξός ή Οαξός, αναφέρει: «Η Σίβυρτος ή Σύβριτος. Η Σίβυρτος, καλείται παρά του Πτολεμαίου Σίβρητα, και συναριθμείται με τα εις το ενδότερον της νήσου κειμένας πόλεις. Γίνεται ανάμνησις εις την Σύνοδον της Χαλκηδόνας περί ενός Επισκόπου ταύτης της πόλεως, καλουμένου Κυρίλλου. Έτσι δε και εις την εν Νικαία Β' Συνόδου αναφέρεται ομοίως και περί ενός άλλου από την αυτήν πόλιν, ονομαζόμενου Θεοδώρου».

**Αργυρός στατήρας
Συβρίτου, 330 ν.
Chr.
με Διόνυσο και
Ερμη**

6. Η ΑΡΚΑΔΙΑ ή ΑΡΚΑΔΕΣ

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά» αναφέρει ότι στην Κρήτη υπάρχει πόλη με την ονομασία Αρκαδία: «Αρκάδες, πόλις Κρήτης ως Ξενίων εν Κρητικούς, οι πολίται ομοίως Αρκάδες. Δημήτριος δε ουκ Αρκάδας την πόλιν, αλλ' Αρκαδιαν φησίν, εκότας ουκ και το εθνικών ταύτης Αρκάδες, Αρκάς, Αρκάδιος» (Στέφανος Βυζάντιος)

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Αρκαδία, αναφέρει τα εξής: «Αρκαδία. Η πόλις των Αρκάδων η Αρκαδία (ίσως το νυν μοναστήριον Αρκάδι) κατηδαφίσθη και κατεσκάφθη, αφ ου εκυριεύθη, πλην μετά εξ χρόνους ανωκοδομήθη πάλιν. .... Μερικοί Συγγραφείς θέλουσι, ότι εις αυτήν την πόλιν να εγεννήθη ο Ζευς, και όχι επι του όρους της Ίδης. Ιδού πως ομιλεί ο Καλλίμαχος εις τον πρωτον του ύμνον «ω Ζεύ! Τινές λέγουσι, ότι εγεννήθης επί του όρους της Ίδης, άλλοι εις την πόλιν της Αρκαδίας. Τίνες εισίν, ω πάτερ, οι ψευθέντες;» Αυτή η πόλις ήτον εις τον καιρόν των Χριστιανών Επισκοπή και ο γ' Επισκοπικός θρόνος. Ο Πολύβιος αναφέρει, ότι οι κάτοικοι αυτής, ομού με τους Ανατολικούς, ετραβήχθησαν με κοινήν συμφωνίαν, από την συμμαχίαν των εγκατοίκων της Κνωσσού, δια να εμβωσιν εις την των κατοίκων της Λυττούς».

Σημειώνεται ότι:

Α) Ο Καλλίμαχος στον Ύμνο Α' («Εις Δία») σύμφωνα και με τους υπολοιπους στίχους του ύμνου του δεν εννοεί πόλη Αρκαδία της Κρήτης, αλλά την περιοχή Αρκαδία της Πελοποννήσου, όμως θέλει να πιστεύει ο μεταφραστής Μ. Βερνάρδος ως κρητικός. Ειδικότερα, επειδή ο υμνογράφος Καλλίμαχος ο Κυρηναίος (310 - 240 π.Χ.), καθώς λέει ο ίδιος στον ύμνο που «Εις Δία», έμαθε ότι οι Κρήτες λέγανε το μύθο ότι ο Δίας πέθανε και τον θάψανε στην Κρήτη (μάλιστα ο Πορφύριος στο «Βίος Πυθαγόρου» αναφέρει ότι τον εν λόγω τάφο επισκέφτηκε και ο περίφημος Πυθαγόρας ο Σάμιος),

θύμωσε, γιατί δεν του άρεσε που οι Κρήτες τον κάνανε θνητό και συνάμα νεκρό, και προ αυτού έγραψε τον ύμνο «Εις Δία», στον οποίο αποκαλεί ψεύτες τους Κρήτες και παράλληλα παραλλάσσει το μύθο του Δία μεταφέροντας τη γέννηση και ανατροφή του Δία από το όρος Δίκη των Ιδαίων ορέων της Κρήτης στο όρος Λύκαιον της Αρκαδίας και τονίζοντας ότι ο Δίας δεν πέθανε, διότι είναι αιώνιος. Μάλιστα στην παραποίηση του μύθου που κάνει, η νήσος Κρήτη γίνεται περιοχή «Κρητέα» στην Αρκαδία, η αρχαία πόλη Λύκτος (= η πόλη στην περιοχή της οποίας βρισκόταν η Δίκη, όπου γεννήθηκε ο Δίας, σύμφωνα με τον Ησίοδο) γίνεται το Λύκαιον όρος στην Αρκαδία, η πόλη το Πράσον ή η Πραισός (= η πόλη όπου υπήρχε το Δικταίο ιερό, σύμφωνα με το Στράβωνα) γίνεται η περιοχή «Παρράσιον» στην Αρκαδία, οι Δικταίοι Κουρήτες γίνονται Δικταίοι Μελίοι, ο ενόπλιος χορός των Κουρητών «πυρρήχη» γίνεται «πρύλις» κ.λπ., ώστε να βλάψει «τουριστικά» τους Κρήτες, όπως θα λέγαμε σήμερα. (Περισσότερα βλέπε στο βιβλίο «Ο ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ ΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΡΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ, ΤΟΥ Α.Γ. ΚΡΑΣΑΝΑΚΗ»)

Β) Ο Πausανίας στα «Αρκαδικά» αναφέρει και ότι οι Κύδωνες και οι Γορτυνιοί της Κρήτης κατάγονται από την Αρκαδία και Γορτυνία Πελοποννήσου, κάτι που απεικονίζεται και στα νομίσματα της Κυδωνίας: «Λέγουσι δε και όσοι Τεγεάτου των παιδων ελείποντο μετοικήσαι σφας εκουσίως ες Κρήτην, Κύδωνα και Αρχήδιον και Γόρτυνα' και τούτων φασιν ονομασθήναι τας πόλεις Κυδωνίαν και Γόρτυνά τε και Κατρέα. Κρήτες δε ουχ ομολογούντες τω Τεγεατών λόγω Κύδωνα μὲν Ακακαλλίδος θυγατρός Μίνω και Ερμού, Κατρέα δε φασιν εἶναι Μίνω, τον δε Γόρτυνα Ραδάμανθυος. ες δε αυτόν Ραδάμανθυν Ομήρου μὲν εστιν εν Πρωτέως προς Μενέλαον λόγοις ως ες τὸ πεδιον ήξι Μενέλαος τὸ Ηλυσιον, πρότερον δε ετι Ραδάμανθυν ενταυθα ηκειν: Κιναιθων δε εν τοις έπεσιν εποίησεν <ως> Ραδάμανθυος μὲν Ηφαιστου, Ηφαιστος δε ειή Ταλω, Ταλων δε εἶναι Κρητος παιδα. οι μὲν δη Ελλήνων λόγοι διάφοροι τα πλέονα και ουχ ήκιστα επι τοις γενεσίν εισι...» (Pausanias Arcaidika, VIII, 53, 4 - 6).

Δ. ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

1. Η ΚΥΔΩΝ(ΙΑ) ή ΑΛΛΩΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ – ΧΑΝΙΑ

Η Κυδωνία είναι τα σημερινά Χανιά, τα οποία έγιναν η πρωτεύουσα της Κρήτης μετά την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους. Σήμερα πρωτεύουσα της Κρήτης είναι το Ηρακλειο, που ήταν επίνειο της Κνωσού.

Ο Στράβων αναφέρει ότι οι μεγαλύτερες και πιο γνωστές πόλεις της Κρήτης είναι τρεις: η Κνωσός, η Γόρτυνα και η Κυδωνία: «Πόλεις δ' εισίν εν τη Κρήτη πλείους μὲν, μεγισται δε και επιφανέσται τρεις, Κνωσός, Γόρτυνα, Κυδωνία» (ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ I, IV, C 474-479). Ο ίδιος, σχετικά με την πόλη της Κυδωνίας, αναφέρει: «Λένε επίσης ότι δεν έχει δίκιο ο Καλλίμαχος, όταν ιστορεί πως η Βριτόμαρτυς, αποφεύγοντας τη βία του Μίνωα, από τη Δίκη, πιάστηκε στα δίχτυα των ψαράδων κι έτσι οι Κυδωνιάτες την είπαν Δικταίνα και το βουνό Δίκη. Η Κυδωνία δεν έχει καμιά σχέση γειτονίας με τους τόπους τούτους, αφού βρίσκεται στα δυτικά πέρατα του νησιού. Βουνό της Κυδωνίας είναι ο Τίτυρος, όπου υπάρχει ιερό, όχι το Δικταίο, αλλά το Δικτύναιο. Η

Κυδωνία είναι χτισμένη βλέποντας θάλασσα, προς τη Λακωνία, κι απέχει τόσο από την Κνωσό όσο και από τη Γόρτυνα κάπου 800 στάδια. Από την Άπτερα απέχει 80 στάδια και άλλα 40 από τη θάλασσα. Το επίνειο της Απτερος είναι η Κίσαμος. Στα δυτικά, γείτονες με τους Κυδωνιάτες είναι οι Πολυρρήνιοι. Στα μέρη τους είναι το ιερό της Δίκτυνας. Απέχουν κάπου 30 στάδια από τη θάλασσα κι από τη Φαλάσαρνα 60. παλιά κατοίκησαν εδώ Αχαιοί και Λάκωνες. Τείχισαν ένα οχυρό μέρος». (Στράβων Ι, C 479, 13).

Porto della Chanea.. Vincenzo Maria Coronelli, 1689 National Library of France

Ο Όμηρος αναφέρει ότι οι Κύδωνες είναι μία από τις πέντε κρητικές φυλές (Οδύσσεια 3,292 και 19,176): Ετεοκρήτες, Κύδωνες, Αχαιοί, Δωριείς και Πελασγούς της Κρήτης. Δεν αναφέρει πόλη με το όνομα Κυδωνία. Απλώς στην Οδύσσεια αναφέρει ότι οι Κύδωνες κατοικούσαν στις όχθες του Ιάρδανου, στην άκρη της Γόρτυνας στη δυτική Κρήτη, πρβ:

«Εκεί, αφού χώρισαν τα πλοία, κάποια από αυτά πήγαν στην Κρήτη, όπου κατοικούσαν οι Κύδωνες στις όχθες του Ιάρδανου.

Εκεί υψώνεται στη θάλασσα ένας βράχος γλιστερός και απόκρημνος, στην άκρη της Γόρτυνας, στη μέση του σκοτεινού Πελάγους, όπου ο Νοτιάς φέρνει φουσκωμένα κύματα προς τη Φαιστό,

το δυτικό ακρωτήριο, και μικρός βράχος εμποδίζει το μεγάλο κύμα» (Οδύσσεια 290 – 295)

Ο Ηρόδοτος, σχετικά με την πόλη της Κυδωνίας, αναφέρει ότι αυτή ιδρύθηκε από τους Σάμιους, μόνο που εκεί έμειναν μόνο πέντε χρόνια, γιατί μετά διώχθηκαν από τους Κρήτες : «Αυτοί δε οι Σάμιοι την Κυδωνία στην Κρήτη έκτισαν, όχι γι αυτό το σκοπό πηγαίνοντας στην Κρήτη, αλλά, διώχνοντας του Ζακυνθινούς από το νησί. Έμειναν δε εκεί και ευδαιμόνησαν επί πέντε έτη, και έφτιαξαν τα εβρισκόμενα στην Κυδωνία ιερά και το ναό της Δίκτυνας. Τον έκτο όμως χρόνο οι Αιγινήτες σε ναυμαχία τους νίκησαν μαζί με άλλους Κρήτες. (Ηροδότος, Γ, 44 και 59).

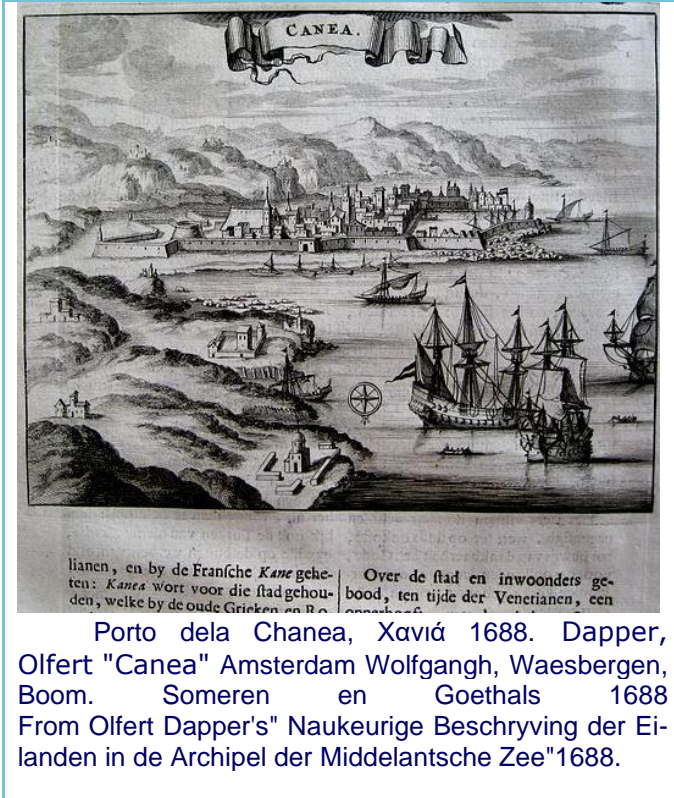
Ο Στράβων θεωρεί ότι οι Ετεοκρήτες και οι Κύδωνες είναι αυτόχθονες Κρητικοί, πρβ: «Είναι εμφανές ότι Ετεοκρήτες και Κύδωνες είναι αυτόχθονες, ενώ οι άλλοι Επήλυδες (μετανάστες). Ο Άνδρων λέει ότι οι Επήλυδες Κρήτες ήρθαν από τη Θεσσαλία, από την περιοχή που παλιά λεγόταν Δωρίδα και σήμερα Εσταιώτιδα. (Στράβων, I, IV 6 – 7).

Ο Διόδωρος Σικελιώτης (Βίβλος 5, 78) λέει ότι η Κνωσός, η Φαιστός και η Κυδωνία κτίστηκαν από το Μίνωα. Ωστόσο ο Πausανίας στα «Αρκαδικά» (Κεφάλαιο 53,3-4) αναφέρει ότι οι πόλεις της Κρήτης Κυδωνία, Κατρέα και Γόρτυνα ιδρύθηκαν από τα αδέρφια «Γόρτυνα», «Αρχέδιο» και «Κύδωνα», παιδιά του Τεγεάτη (ήταν γιός του Λυκάονα) από την Αρκαδία, όμως οι Κρήτες δε συμφωνούν με αυτό, πρβ: «Λέγουσι δε και όσοι Τεγεάτου των παιδων ελείποντο μετοικήσαι σφας εκουσίως ες Κρήτην, Κύδωνα και Αρχήδιον και Γόρτυνα' και τούτων φασιν ονομασθήναι τας πόλεις Κυδωνίαν και Γόρτυνά τε και Κατρέα. Κρήτες δε ουχ ομολογούντες τω Τεγεατών λόγω Κύδωνα μὲν Ακακαλλίδος θυγατρός Μίνω και Ερμού, Κατρέα δε φασιν είναι Μίνω, τον δε Γόρτυνα Ραδάμανθυος. ες δε αυτόν Ραδάμανθον Ομήρου μεν εστιν εν Πρωτέως προς Μενέλαον λόγοις ως ες τὸ πεδίον ἤξει Μενέλαος τὸ Ηλυσιον, πρότερον δε ετι Ραδάμανθον ενταυθα ηκειν: Κιναιθων δε εν τοις ἔπεσιν ἐποίησεν <ως> Ραδάμανθους μεν Ηφαιστου, Ἐφαιστος δε εἴη Ταλω, Ταλων δε είναι Κρητος παιδα. Οι μεν δη Ελληνων λόγοι διάφοροι τα πλέονα καὶ ουχ ἤκιστα ἐπι τοις γενεσίν εἰσι». («Λένε πως ὅλοι οι ἄλλοι γιοι του Τεγεάτη θεληματικά μετοίκησαν στην Κρήτη, ο Κύδων, ο Αρχήδιος και ο Γόρτυς, οι ὅποιοι ἔδωσαν ονόματα στις πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα και Κατρέα. Οι Κρήτες ὁμως, μη συμφωνώντας με τα λεγόμενα των Τεγεατών, λένε πως ο Κύδων ἦταν γιος της κόρης του Μίνω Ακακαλλίδος και του Ερμή, ο Κατρέας γιος του Μίνω και ο Γόρτυς του Ραδάμανθου. Σχετικά με το Ραδάμανθου Ὁμήρος αναφέρει στα λεγόμενα ἀπὸ τον Πρωτέα προς Μενέλαο πως ο Μενέλαος θα πάει στα Ηλύσια πεδιά, ἀλλ' ο Ραδάμανθους εἶχε φτάσει προηγουμένως ἐκεῖ. Ο Κιναιθων λέει στο ποίημά του πως ο Ραδάμανθους είναι γιος του Φαιστου, ο Φαιστός του Τάλω και ο Τάλως του Κρητός. Οι ελληνικές παραδόσεις στα πιο πολλά τους στοιχεῖα διαφέρουν, ιδίως στις γενεαλογίες.), (Pausanias Arcaδικά, VIII, 53, 4 - 6).

Ο Pausanias (Ηλιακά Β, 21,6) αναφέρει ἐπίσης ότι «στην Ολυμπία υπήρχε ἱερό της επονομαζόμενης Κυδωνίας Αθηνάς» και «ο Κλύμενος, ὁ ἀπόγονος του Ἰδαίου Ηρακλή, λένε ότι ἦρθε ἐκεῖ (στην Ολυμπία) ἀπὸ την Κυδωνία της Κρήτης και τον ποταμό Ἰάρδανο και ἰδρυσε το ἱερό για τη θεά». Ο ἴδιος λέει (βλέπε Ηλιακά Α, 7,6 και Α 8,1) και ότι «ο Ἰδαίος Ηρακλής (Ἰδαίος = ο κρητικός, ἕνας ἀπὸ τους Ἰδαίους Δακτύλους της Κρήτης) ἔχει τη δόξα, γιατί πρῶτος διοργάνωσε τους αγώνες και τους ονόμασε Ολύμπια. .... Ο Κλύμενος γιος του Κάρδη, ἦρθε ἀπὸ την Κρήτη πενήντα χρόνια μετὰ ἀπὸ τον κατακλυσμό που ἐγένε στην Ελλάδα την εποχή του Δευκαλίωνα. Καταγόταν ἀπὸ τον Ἰδαίον Ηρακλή και καθιέρωσε τους στην Ολυμπία και ἰδρυσε βωμό προς τιμὴν του προγόνου του Ηρακλή και ὄλων των Κουρητών, δίνοντας στον Ηρακλή, την επωνυμία Παραστάτης». Ὁμοίως ο Πλάτων λέει ότι οι Γορτυνιοί Κρήτης κατάγονταν ἀπὸ τους Γορτύνιους της Πελοποννήσου, πρβ: «Ὅσο για τους υπόλοιπους Ἕλληνες, φαντάζομαι οι Πελοποννήσιοι θα γίνουν πρόθυμα δεκτοί. Ὅπως εἶπες πριν ἀπὸ λίγο υπάρχουν ἀνάμεσά μας πολλοί Αργίτες, ἀλλά και οι Γορτύνιοι, η πιο

φημισμένη φυλή, αφού είναι μετανάστες από την ονομαστή Γόρτυνα της Πελοποννήσου...» (Πλάτων Νόμοι Δ, 708)

Porto dela Chanea, Χανιά 1688. Dapper, Olfert "Canea" Amsterdam Wolfgangh, Waesbergen, Boom. Someren en Goethals 1688 From Olfert Dapper's "Naukeurige Beschryving der Eilanden in de Archipel der Middellantsche Zee" 1688.

Ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει και αυτός ότι η Κυδωνία κτίστηκε από τον Κύδωνα, όμως γι αυτόν ήταν γιος του Απόλλωνα και της Ακακαλίδος της θυγατέρας του Μίνωα: «Κυδωνία, πόλις Κρήτης, ή πρότερον Απολλωνία, από Κύδωνος του Απόλλωνος και Ακακάλλιδος της Μίνωος θυγατρός, δευτέρα πόλις Σικελίας, τρίτη Λιβύης, ο πολίτης Κυδωνιάτης και Κύδων και Κυδωνίος και Κυδωνάιος και Κυδωνίθης και Κυδωνικός ανήρ». Ο Στεφανος Βυζάντιος

αναφέρει επίσης: «Ακύτος, νήσος περί Κυδωνίαν της Κρήτης, ο νησιώτης Ακύτιος». Ο Ξενίων αναφέρει και αυτός ότι η Κυδωνία κτίστηκε από τον Κύδωνα, μόνο που αυτός θεωρεί ότι ο Κύδων ήταν γιος τους Ερμή και ο Νάξος ήταν γιος του Απόλλωνα και της Ακακαλίδας: «Τη Ακακαλλίδι συνελθειν φησί τον Ερμήν και τον Απόλλωνα. Και εκ μεν Απόλλωνος γενέσθαι Νάξον, εκ δε Ερμού Κύδωνα, αφ'ού η πόλις Κυδωνία καλείται»

Φυσικά η ονομασία Χανιά δεν έχει σχέση με την αραβική λέξη «al Hanim = πανδοχείο, το χάνι» ούτε και με την αρχαία ελληνική λέξη «Αλχάνια», όπως λένε μερικοί, αφού δε λέμε «τα Χάνια», αλλά «τα Χανιά» και η ονομασία Χανιά συναντιέται επί εποχής Ενετών και εξής και συγκεκριμένα με τη γραφή «La Canea». Στα νομίσματα της Κυδωνίας ο Κύδωνας φέρεται να θηλάζει λύκαινα ή κύαινα, επειδή φέρεται ως γιος του Τεγεάτη του γιου του Λυκάονα, και η ονομασία Κύδων σημαίνει αυτός που τον βύζει «κύων» > κύ(δ)ων ή άλλως κύ(ν)ας. Μάλιστα, επειδή στα ιταλικά ο κύων, κύ(νας) > Κύδων λέγεται cane (πληθ. Canea), οι Ενετοί έλεγαν την Κυδωνία «la Canea» απ'όπου μετά προήλθε στα ελληνικά η ονομασία «τα Χανιά».

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή

της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη και το νομό Χανίων, αναφέρει τα εξής: « Απολλωνία. Δυο πόλεις είχαν το αυτό όνομα, εξων η μία, κείται πλησίον της πόλεως της Κνωσσού, εκαλείτο πρότερον Κυδωνία, κατά τον Στέφανον γίνεται δ' ανάμνησις εις την Δ' Σύνοδον της Χαλκηδόνος περί του Ευσεβίου επισκόπου της Απολλωνίας». Ο ίδιος αναφέρει: «Περί της πόλεως των Χανίων. Από το Ακρωτήριο Μελέκα εν μίλιον Γερμανικόν, από την Ρήθυμνην δέκα και εικοσιδύο ή κατ' άλλους μόνο δεκαπέντε από τον Χάνδακα (το πρώτον ορθόν) προς το Δυτικόν, επί των Βορείων παραθαλασσίων της νήσου κείται η πόλις των Χανίων, Ιταλικά Canea και Γαλ. Caneë, ήτις νομίζεται να είναι η το πάλαι Κύδων ή Κυδωνία, παρά των παλαιών Ελλήνων τε και Λατίνων, κληθείσα ούτως από του Κυδόνος, υιού του Απόλλωνος..... Η διοίκησις της πόλεως παρά των Ιταλών καλουμένων il Territori de Canea (η Επαρχία των Χανίων) είναι από τας μεγαλητέρας της νήσου..... Είναι δε πόλις επισκοπική, εξηρημένη από τον Αρχιεπίσκοπον του Χάνδακος (τον Κρήτης). Έχει δε και πέντε μικράς οχυράς πόλεις υπο την διοίκησίν της, την Απρικόρνου (τον Αποκόρωνα), την Κύσαμον, το Σέλινον, τον Αγιον Νικήταν και τα Σφακία, και 244 χωρία, περιεχόμενα εις την επαρχίαν της».

Αργυρή δραχμή Κυδωνίας, 350 – 320 π.Χ., με τον Κύδωνα μωρό να θηλάζει κύαινα (κύαινες = ιταλικά Canea). Ο Κύων > Κύ(δ)ωνας ήταν αδελφός του Αρχέδιου και του Γόρτυ, παιδιά του βασιλιά της

Αρκαδίας Λυκάονα, που είχαν έρθει στην Κρήτη από Αρκαδία – Γορτυνία Πελοποννήσου και έκτισαν τις πόλεις Κυδωνία, Γόρτυνα και Κατρέα της Κρήτης.

Νόμισμα Κυδωνίας με τον Κύδωνα, οικιστή πόλης, να θηλάζει κύνα ή λύκαινα

Νόμισμα
Κυδωνίας, 330
– 290 π.Χ. π.Χ

Αργυρό
τετράδραχμο
Κυδωνίας με την
τη Βριτόμαρτη -
Δίκτυννα.

Τετρά-
δραχμο Κυδω-
νίας, 200 π.Χ.

Νόμισμα
Κυδωνίας: 4ος
αι. π.Χ. με τον
Κύδωνα και τη
κύνα-λύκαινα
τροφό του.

Αργυρός
στατήρας Κυδωνίας, 3ος αι.
π.Χ., με Κύδωνα και τη λύ-
καινα, την τροφό
του.

Τριόβολο
Κυδωνίας, 4/3ος
αι. π.Χ.

Κυδωνία,
2ος αι.π.Χ., διό-
βολο

Κυδωνίας
320 – 280 π.Χ.,

Χελωνιο
Κυδωνίας, 430 –
400 π.Χ

Χελώνιο
Κυδωνίας, 5ος αι.
π.Χ

2. Η ΑΠΤΕΡΑ

Η Άπτερα ή Άππαρα ήταν μία από τις σημαντικότερες πόλεις στη βόρεια ακτή της Δυτικής Κρήτης, Παλαιόκαστρο Αποκορώνου, με επίνειο την Κίσαμο. Σύμφωνα με το Στέφανο Βυζάντιο η Άπτερα είναι πόλη της Κρήτης, η οποία πήρε το όνομα της μετά τη νίκη των μουσών επί των Σειρήνων σε μουσικό αγώνα ο οποίος έγινε μεταξύ της πόλης και της θάλασσας, τον οποίο κέρδισαν οι Μούσες. Οι Σειρήνες απέβαλαν τα πτερά τους και έγιναν λευκές. Έτσι η πόλη πείρε το όνομα Άπτερα και τα πλησίον νησάκια το όνομα Λευκές. Ο πολίτης ονομαζόταν Αππεραίος, πρβ: «Άπτερα, πόλις Κρήτης, από της των Μουσών και Σειρήνων έριδος, της εν τώ μουσείω πλησίον της πόλεως και της θαλάττης τόπω τοιώσδε καλουμένω γενομένης, ενώ μετά την εν μουσική νίκη των Μουσών αι Σειρήνες δυσφορούσαι τα πτερά των ώμων απέβαλον και λευκαί γενόμεναι εις την θάλασσαν ένεβαλον έαυτάς, όθεν ή πόλις "Απτερα, αι δε πλησίον νήσοι Λευκαί. οι δε από Γλαύκου τού Κυρηναίου, ο πολίτης Αππεραίος, έστι και Λυκίας πόλις, ουδετέρως και αύτη και το εθνικόν Αππερεύς». (Στ. Βυζάντιος). Με την ονομασία Αππερος παραδίδεται και επώνυμος ήρωας της πόλης.

Ο Πausanίας στα Φωκικά (Κεφάλαιο 5.10) αναφέρει ότι η πόλη της Κρήτης «Αππερεύς», σύμφωνα με μια άλλη παράδοση, έχει σχέση με αυτόν που έκτισε το ναό στους Δελφούς ονόματι «Πτεράν», πρβ: «λέγεται δε και έτερος λόγος, ως τον ναόν κατεσκεύασατο ανήρ Δελφός, όνομα δε αυτώ Πτεράν είναι: κατά τούτο ουν γενέσθαι και τω ναώ τούνομα από του οικοδομήσαντος: από τούτου δε του Πτερά και πόλιν Κρητικήν προσθήκη γράμματος Αππερεύς φασιν ονομάζεσθαι. τον γάρ δη λόγον τον έχοντα ες την εν τοις όρεσιν αυζομένην

πτέριν, ως εκ της πόας ταύτης χλωράς έτι διεπλέξαντο ναόν, ουδὲ αρχὴν προσείμαι τον λόγον τούτον» (Υπάρχει και άλλη παράδοση (για τη κίση του Ναού του Απόλλωνα στους Δελφούς), ότι τον ναό τον κατασκεύασε κάποιος κάτοικος των Δελφών που λεγόταν Πτεράς· το όνομα λοιπόν αυτό δόθηκε στον ναό απ' αυτόν που τον κατασκεύασε. Από τον Πτερά αυτόν λένε πως ονομάστηκε και η Κρητική πόλη Απτερεοί, με την προσθήκη ενός γράμματος. Όσα λένε σχετικά με τη φτέρη που φυτρώνει στα βουνά, ότι δηλαδή από το φυτό αυτό, όταν ήταν ακόμη χλωρό, έπλεξαν ναό, δεν τα δέχομαι καθόλου» (Παυσανίας Φωκικά Χ 5.10).

Ο Στράβων, σχετικά με την Άπτερα και τις γειτονικές της πόλεις, αναφέρει: «Η Κυδωνία είναι χτισμένη βλέποντας θάλασσα, προς τη Λακωνία, κι απέχει τόσο από την Κνωσό όσο και από τη Γόρτυνα κάπου 800 στάδια. Από την Άπτερα απέχει 80 στάδια και άλλα 40 από τη θάλασσα. Το επίνειο της Απτερος είναι η Κίσαμος. Στα δυτικά, γείτονες με τους Κυδωνιάτες είναι οι Πολυρρήνιοι. Στα μέρη τους είναι το ιερό της Δίκτυνας. Απέχουν κάπου 30 στάδια από τη θάλασσα κι από τη Φαλάσαρνα 60. παλιά κατοίκησαν εδώ Αχαιοί και Λάκωνες. Τείχισαν ένα οχυρό μέρος <<Κωμηδόν διώκουν πρότερον. Είτ'Αχαιοί και Λάκωνες συνώκησαν τειχίσαντες ερυμνόν χωρίον βλέπον προς μεσημβρίαν»». (Στράβων Ι, C 479, 13).

Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνική παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την Άπτερα, αναφέρει τα εξής: « Η πόλις Άπτερα, η ούτω καλουμένη παρά τω Στράβωνος και Στεφάνου , Άπτερον δε παρά του Πλινίου, εκλήθη ούτως εξ αιτία της μεταξύ των Μουσών και των Σειρώνων μάχης ήτις συνέβη πλησίον της πόλεων ταύτης, ου μακράν της θαλάσσης, εις ένα τόπον καλούμενον Μουσειόν. Επειδή λέγουσι ότι αι Σειρήνες, θελουσαι να συνερισθώσι μετά των Μουσών περί της μουσικής, αφού ενικήθησαν συνέλαβαν τόσον πείσμα, οργήν και λύπην, ώστε εκτέλασαι (μαδούσαι) όλα τα πτερά από τας πτέρυγας των, ερρίφθησαν εις την θάλασσαν. Εκ τούτων η πλησιόχωρος πόλις ωνομάστη Απτέρα, ήτοι χωρίς πτερά. Ο ποιητής Αύσων αναφέρει περί ταύτης της έρψιδος των Μουσών και των Σειρήνων . Ως τόσον ο Ευσέβιος και ο Ιερώνυμος αναφέρουσιν, ότι ήτο το πάλαι κάποιος Απτέρας, όστις εβασίλευσε εις την νήσον της Κρήτης, και έκτισεν εκεί πόλιν. Φαίνεται λοιπόν, ότι αύτη εστί, περί ης ομιλήσαμεν, την οποιαν ωνόμασιν από το Απτέρας όνομα αυτού. Ο δε Παυσανίας καλεί τούτον τον βασιλέα Πτέρα, προσθείς, ότι από αυτόν ωνομάσθη και η πόλις, προσθέσει ενός στοιχείου προ της πρώτης συλλαβής».

**Ημίδραχμο 'Α-
πτερας 330 –
270 π.Χ., με
θεά Άρτεμη/
Βριτομαρτη
και πολεμιστή**

**Αργυρός στα-
τήρας Άπτε-
ρας, 330 - 300
π.Χ.,**

**Αργυρός στα-
τήρας Άπτερας,
4ος αι. π.Χ.,**

**Νόμισμα Ά-
πτερας, 250 –
67 π.Χ.,**

Νόμισμα Άπτερας, 250 – 67 μ.Χ.

Αργυρός στατήρας Άπτερας, 250 – 67 π.Χ.,

Νόμισμα Άπτερας, 100 – 200 μ.Χ.,

Νόμισμα Άπτερας, 100 – 200 μ.Χ., με μονόγραμμα πόλης.

3. Η ΕΛΥΡΟΣ

Η Έλυρος (Σκύλαξ 47) ήταν κτισμένη στο λόφο "Κεφάλα", 500 μ. νοτιοδυτικά του χωριού Ροδοβάνι της επαρχίας Σελίνου. Η Έλυρος είχε για επίνειά της τη Συία (τώρα Σούγια) και τη Λισσό, στο σημερινό κόλπο του Αγίου Κύρκου. Φαίνεται ως ιδιαίτερη πατρίδα του Θάλητα, που ήταν ο πρώτος περίφημος αρχαίος μελωποιός και ένας από αυτούς που μετέφερε το μινωικό πολιτισμό στη Σπάρτη. Εκεί τιμούσαν ιδιαίτερα τον Απόλλωνα και τους ήρωες Φυλακίδη και Φίλανδρο, γιο του Απόλλωνα και της νύμφης Ακακαλλίδας. Ο Πausanίας στα Φωκικά αναφέρει ότι ο Απόλλων (ύστερα από το φόνο του Πύθωνος) κατέφυγε στην Τάρρα όπου γίνονταν τελετές καθαρτήριες στον ιερέα Καρμάνορα για εξιλασμό. Εκεί ο Απόλλωνας με τη Ακακαλλίδα γέννησε δίδυμα, το Φυλακίδη και το Φίλανδρο, που τους θήλασε μια αίγα και για αυτό οι Ελύριοι αφιέρωσαν στους Δελφούς μια χαλκή αίγα που θήλαζε δύο νήπια, πρβ: «έστι δε εν τοις Κρητικοίς όρεσι και κατ' εμέ έτι Έλυρος πόλις: ούτοι ουν αίγα χαλκήν απέστειλαν ες Δελφούς, δίδωσι δε νηπίοις ή αίξ Φυλακίδη και Φιλάνδρω γάλα: παιδάς δε αυτούς οι Ελύριοί φασιν Απόλλωνός τε είναι και Ακακαλλίδος νύμφης, συγγενέσθαι δε τη Ακακαλλίδι Απόλλωνα εν πόλει Τάρρα και οίκω Καρμάνορος» («Στα βουνά της Κρήτης υπάρχει και στην εποχή μου μια πόλη Έλυρος. Στους Δελφούς οι κάτοικοί της έστειλαν χάλκινη κατσίκα που παριστάνεται να τρέφει με το γάλα της τον Φυλακίδη και τον Φίλανδρο. Οι Ελύριοι λένε ότι αυτά τα παιδιά ήταν γιοι του Απόλλωνα και της νύμφης Ακακαλλίδας. Ο θεός ενώθηκε μαζί της στο σπίτι του Καρμάνορα, στην πόλη Τάρρα), (Pausanias, Phocica X,16,5)

Η Έλυρος κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, όπως προκύπτει από αρχαίες επιγραφές, υπήρξε μέλος της "Ομοσπονδίας των Ορειών", μαζί με τις πόλεις Υρτακίνα, Λισσό, Ποικιλασσό και Τάρρα. Αναφέρεται και μεταξύ των Κρητικών πόλεων που υπέγραψαν τη συμμαχία με τον Ευμένη Β΄ της Περγάμου το 183 π.Χ.

Ο Στεφανος Βυζάντιος στα Εθνικά, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Έλυρος, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων εν Κρήτη, ο πολίτης Ελύριος». Και επίσης:

«Συία, πόλις μικρά Κρήτης, επίνειον ούσα της Ελύρου, ο πολίτης Συιάτης και Συιεύς». (Στέφανος Βυζάντιος, Εθνικά). Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την πόλη Έλυρος, αναφέρει τα εξής, αντλώντας πληροφορίες από τον Πausανία, τον Αθήναιο και το Στ. Βυζάντιο: <<Έλυρος. Η πόλις Έλυρος έκειτο, κατά τον Πausανίαν, επί των ορέων της Κρήτης. Διηγούται, ότι οι κάτοικοι αυτής έστειλαν εις το μαντείο του Απόλλωνος εις τους Δελφούς μίαν αίγα χαλκίνην, ήτις είχε γαλακτοτροφήσει τον Φυλακίδην και τον Φίλανδρον, τους τιμώμενους από τους κατοίκους της Ελύρου δια τέκνα του Απόλλωνος και της νύμφης Ακακάλλης. Ο Σουίδας λέγει, ότι Θαλήτας, ο πρώτος Λυρικός ποιητής, όστις έζη πριν του Ομήρου, ήτον εις των κατοίκων ταύτης της πόλεως». «Συία. Η Συία ήτο μία μικρά πόλις και ο ναυσταθμος των πλοίων της πόλεως Ελύρας». «Εστι δε και εν τοις Κρητικοίς όρεσι και κατ' εμέ Έλυρος πόλις' ούτοι ουν αίγα χαλκήν απέστειλαν εις Δελφούς' δίδωσι δε νηπίοις η αίξ Φυλακίδι και Φίλανδρω γάλα, παίδα δε αυτούς οι Ελύριοι φασίν Απόλλωνος τε είναι και Ακακαλλίδος Νύμφης» (Πausανίας). «Θαλήτας Κρης Ελύριος λυρικός γεγονόςς προ Ομήρου {Αθην.}>>>».

4. Η ΠΟΛΙΧΝΑ Ή ΠΟΛΙΧΝΗ

Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Πολίχνα, πόλις τῆς Τρωάδος, οἱ πολῖται Πολιχναῖοι, ἔστι καὶ Κρήτης Πολίχνη πόλις, ἧς ὁ πολίτης Πολιχνίτης». Η Πολίχνα ή Πολίχνη ήταν πόλη γειτονική της Κυδωνίας, όπως φαίνεται από το εξής χωρίο του Θουκυδίδου <<Πολυχνίταις χαριζόμενος ομόροις Κυδωνιατών>>. Ο Ηρόδοτος αναφέρει (βιβλ.7,170) ότι όλοι οι Κρητικοί πήραν μέρος στην εκστρατεία κατά της Σικελίας, για να εκδικηθούν το θάνατο του Μίνωα πλην Πολιχνιτέων και Πρασίων. Ο Θουκυδίδης (βιβλ.2,85) αναφέρει ότι οι Αθηναίοι προσπάθησαν να καταλάβουν την Κυδωνία το 429 π.Χ. στέλνοντας 20 πλοία στους Πολιχνίτες, που βρισκόταν σε πόλεμο με τους Κυδωνιάτες, αλλά δεν το κατόρθωσαν.

5. Η ΠΟΛΥΡΡΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΣΤΕΛΙ ΚΙΣΑΜΟΥ

Η Πολυρρηνία βρισκόταν στη θέση του σημερινού χωριού Πολυρρήνια Κισάμου, 6 χιλ. νοτίως από το Καστέλι Κισάμου. Ο Στράβων, σχετικά με την Πολυρρήνια και τις γειτονικές της πόλεις, αναφέρει: «Η Κυδωνία είναι χτισμένη βλέποντας θάλασσα, προς τη Λακωνία, κι απέχει τόσο από την Κνωσό όσο και από τη Γόρτυνα κάπου 800 στάδια. Από την Άπτερα απέχει 80 στάδια και άλλα

40 από τη θάλασσα. Το επίνειο της Αππερος είναι η Κίσαμος. Στα δυτικά, γείτονες με τους Κυδωνιάτες είναι οι Πολυρρήνιοι. Στα μέρη τους είναι το ιερό της Δίκτυνας. Απέχουν κάπου 30 στάδια από τη θάλασσα κι από τη Φαλάσαρνα 60. παλιά κατοίκησαν εδώ Αχαιοί και Λάκωνες. Τείχισαν ένα οχυρό μέρος <<Κωμηδόν διώκουν πρότερον. Είτ'Αχαιοί και Λάκωνες συνώκησαν τειχίσαντες ερυμνόν χωρίον βλέπον προς μεσημβρίαν>>. (Στράβων Ι, C 479, 13). Ο Στέφανος Βυζάντιος για την Πολυρρήνεια αναφέρει τα εξής: «Πολύρρην, πόλις Κρήτης, από τού πολλά βήνεα, τουτέστι πρόβατα έχουν. ό πολίτης Πολυρρήνιος (Η Πολυρρηνία είναι πόλη της Κρήτης και λέγεται έτσι επειδή έχει πολλά ρήνεα, δηλαδή πρόβατα)». Στο βενετσιάνικο κάστρο της Κισάμου, οφείλεται η σημερινή ονομασία της πόλης Καστέλι Κισάμου.

Αργυρός στατήρας Πολυρρήνιας Κρήτης με τον Ποσειδώνα και ταύρο Κρήτης (Δώρο Ποσειδώνα στο Μίνωα). Ο ταύρος αυτός ήταν

πατέρας του Μινώταυρου.

Αργυρός στατήρας Πολυρρήνιων 330 π.Χ.

Αργυρή δραχμή Πολυρρήνιων, 300 – 270 π.Χ.

6. Η ΥΡΤΑΚΙΝΑ ή ΥΡΤΑΚΟΣ

Η Υρτακίνα ήταν κτισμένη σε ένα δυσπρόσιτο ύψωμα (το σήμερα ονομαζόμενο "Καστρί") κοντά στο χωριό Τεμένια Σελίνου. Ο Στέφανος Βυζάντιος για την πολη αυτή τα εξής: «Υρτακός (Πτολεμαίος III, 17, 10) ή και Υρτακίνος, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Υρτακίνος. Πολύβιος δε το θηλυκόν Υρτακίνη από τού Υρτακίνος εθνικού, από Υρτάκου δε Υρτάκιος». Σύμφωνα με τις φιλολογικές πηγές και κυρίως τις επιγραφικές μαρτυρίες και τη μελέτη της νομισματικής, μέσα από την Ομοσπονδία των Ορείων, η Έλυρος, η Υρτακίνα, η Λισός, η Ποικιλασσός και η Τάρρα αντιμετώπισαν από κοινού την εσωτερική και εξωτερική πολιτική του νησιού για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, διατηρώντας συγχρόνως και την αυτονομία τους. Μαζί με τη Λισό, η Υρτακίνα βάζει στις

αρχές του 3ου αι. π.Χ. τις βάσεις για τη σύσταση της Ομοσπονδίας των Ορειών, δημιουργώντας τον πρώτο κοινό μεταξύ τους νομισματικό τύπο.

Αργυρή δραχμή
Υρτακινίων, 3ος
αι.

Αργυρή δραχμή
Υρτακινίων, 3ος
αι.

7. ΤΟ ΑΜΦΙΜΑΛΛΙΟΝ ή ΑΜΦΙΜΑΛΛΑ – ΣΟΥΔΑ

Το Αμφιμάλιον ή Αμφίμαλα, το οποίο βρισκόταν στη Γεωργιούπολη Αποκορώνου, ήταν Επίνειο της Λάππας (Στράβων 10,475) Ήταν πάνω στο γήλοφο που λέγεται σήμερα του Βένου ή Κεφάλα, 1200μ. Δυτικά της Γεωργιούπολης. Ο Μαρκιανός Μενιππος· Σταδιασμο (Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Peripli qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum), σχετικά με το Αμφιμάλλον, αναφέρει: «Το δε ένθεν ισθμός έστιν ως εκατόν σταδίων, έχων κατοικίαν προς με τη βορείω θαλλάττη Αμφίμαλλον' προς δε τη νοτίω, Φοίνικα των Λαππέων. Mensural recta est». Ο Στέφανος Βυζάντιος, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Αμφιμάλλιον, πόλις Κρήτης, από Αμφιμάλλου, ο πολίτης Αμφιμαλλιεύς ή Αμφιμάλλιος, λέγεται και Αμφίμαλλα και το έθνκόν Αμφιμαλλαίος». Ο Ολλανδός περιηγητής - κατάσκοπος Dapper Olfert (1636-1689) στο βιβλίο του «Description exacte des isles de l'Archipel» («Ακριβής περιγραφή της Κρήτης», μεταφρασθείσα στην Ελληνικήν παρά του Μ. Βεναρδου του Κρητός), σχετικά με την οπόλι Αμφιμάλλιον ή Αμφίμακλλα, αναφέρει: «Αμφιμάλλιον, πόλις Κρήτης από Αμφιμάλλου' λέγεται και Αμφίμαλλα (Στέφανος Βυζάντιος)». Ο ίδιος αναφέρει επίσης: «Αμφίμαλλα. Η πόλις Αμφίμαλλα ή

Αμφιμάλλιον ωνομάσθη ούτως υπό Αμφιμάλλου τινός, κατοίκου της νήσου, εξ ου και ο κόλπος του Αμφιμάλλου (ο ήδη γνωστός εις τους Ιταλούς υπο το όνομα Κόλφος της Σούδας, από το φρούριον του αυτού ονόματος κτισμένου επι μιας αποτόμου πέτρας, εγγιζούσης αυτό) έλαβεν ίδιον όνομα». Σημειωτέον ότι η ιταλική λέξη «σουδα» (suda) σημαίνει στενή δίοδος.

8. Η ΦΑΛΑΣΑΡΝΑ

Η αρχαία πόλη Φαλάσαρνα, που σήμερα είναι γνωστή και για την ωραία παραλία της, βρισκόταν στο δυτικότερο άκρο της Κρήτης (σήμερα ακρωτήρι Κούτρι Κισάμου), σύμφωνα με το Στράβωνα (Γεωγραφικά 10): «Τωνδὲ άκρων (Κρήτης) το μεν εσπεριόν έτσι το περί Φαλάσαρνα...». Ο Στράβων, σχετικά με τις γειτονικές της πόλεις, αναφέρει: «Η Κυδωνία είναι χτισμένη βλέποντας θάλασσα, προς τη Λακωνία, κι απέχει τόσο από την Κνωσό όσο και από τη Γόρτυνα κάπου 800 στάδια. Από την Απτερα απέχει 80 στάδια και άλλα 40 από τη θάλασσα. Το επίνειο της Απτερος είναι η Κίσαμος. Στα δυτικά, γείτονες με τους Κυδωνιάτες είναι οι Πολυρρήνιοι. Στα μέρη τους είναι το ιερό της Δίκτυνας. Απέχουν κάπου 30 στάδια από τη θάλασσα κι από τη Φαλάσαρνα 60. παλιά κατοίκησαν εδώ Αχαιοί και Λάκωνες. Τείχισαν ένα οχυρό μέρος που βλέπει προς το νότο» (ΣΤΡΑΒΩΝ, ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ Ι, ΙV, C 474-479, 134). Ομοίως ο Σκύλακας στον «Περίπλους», σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει ότι η Φαλάσαρνα είναι η πρώτη πόλη της Κρήτης από δυτικά και λιμάνι κλειστό: «Πόλεις πολλάί εν Κρήτη. Κρήτης θέσις ως ακρωτηρίων. Έστι πρώτη πόλις προς ήλιον δύόμενον η προειρημένη Φαλάσαρνα και λιμήν κλειστός» («Περίπλους» Σκυλακα - Scylacis Cazyandensis «Periploys»). Ο Στέφανος Βυζάντιος στα Εθνικά, σχετικά με την πόλη αυτή, αναφέρει: «Φαλάσαρνα, πόλις Κρήτης, από Φαλασάρνης, ο πολίτης Φαλασάρνιος, ως Ξενίων φησί». Ο Μαρκιανός· Μενιππος· Σταδιασμος. Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Peripli qui Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum, σχετικά με τη Φαλασσαρνα αναφέρει: «Η πόλη «Φαλάσαρναν» = η Φαλασσαρνα («Scylax haec dicit: Ο διάπλους δε από Λακεδαίμονος, έως επι το ακρωτήριον της Κρήτης, εφ ου εστί πόλις Φαλασσαρνα, ημέρας δρομός».

Στατήρας Φαλάσαρνας, 330 – 270 .π.Χ., με κεφαλή Δίκτυνας και τρίαινα

Η Βριτόμαρτη εν ζωή ήταν μια κρητικά κοπέλα, η οποία εκεί που έπαιζε έπεσε από απροσεξία στη θάλασσα και την έσωσαν με τα δίκτυα τους οι ψαράδες. Αυτή από ευγνωμοσύνη έγινε στο εξής φίλη τους και τους βοηθούσε . Ο λόγος που μετά το θάνατο και τη μετάστασή της στους ουρανούς ανακηρύχθηκε θεά προστάτιδα των Ψαράδων, κάτι ως έγινε και με τον Αγ. Νικόλαο. Σύμφωνα με τον Καλλίμαχο, η Βριτόμαρτης έπεσε από το βουνό Δίκτη στα δίκτυα των Ψαράδων, γιατί την κυνηγούσε ο Μίνωας να τη βιάσει, κάτι για το οποίο ο Στράβωνας απεκάλεσε τον Καλλίμαχο υβριστή ..

Στατήρας Φαλάσαρνας, 350 – 300 .π.Χ., με κεφαλή Δίκτυνας και τρίαινα

Αργυρή δραχμή Φαλασαρνας 300 – 270 π.Χ., με τη θεά Δίκτυννα (Βριτόμαρτη)

Αργυρή στατήρας Φαλασαρνας 300 – 270 π.Χ., με τη θεά Δίκτυννα (Βριτόμαρτη)

9. Η ΑΡΑΔΗΝ Ή ΗΡΑΔΗΝ ΚΑΙ Η ΑΝΩΠΟΛΗ ΣΦΑΚΙΩΝ

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά» του αναφέρει: «Αραδὴν, πόλις Κρήτης, ἢ καὶ Ἀνώπολις λέγεται διὰ τὸ ἄνω εἶναι, ὁ πολίτης ἀπὸ τῆς γενικῆς Ἀραδῆνιος, ὡς Ἀραφήνος Ἀραφήνιος». Ἐπομένως κατὰ τὸ Στ. Βυζάντιο ἡ Ἀνώπολις καὶ ἡ Ἀραδὴν ἦταν μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις. Ὡστόσο ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐπιγραφῆς προκύπτει ὅτι εἶχαμε δύο γειτονικὲς πόλεις στα Λευκὰ ὄρη τῆς Κρήτης, πού ἀρχικὰ ἡ Ἀνώπολις ἦταν οἰκισμὸς τῆς Ἀραδῆν καὶ μετὰ καὶ οἱ δύο αὐτόνομες. Ἡ Ἀνώπολις μαζί με τὴν Ἀράδενα καὶ τὴν Ποικιλασσό, συγκαταλέγονται στις πόλεις πού υπέγραψαν συνθήκη με τὸν Εὐμένη Β΄ τῆς Περγάμου τὸ 183 π.Χ., ἀρα τότε καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς πόλεις ἦταν αὐτόνομες, πρβ: «ἀγαθὴ τύχη. ἐπὶ τοῖσδε συνέθεντο τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν εαυτοῖς τε καὶ ἐκγόνοις εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον vac. βασιλεὺς Εὐμένης καὶ Κρηταιῶν vac. Γορτύνιοι, Κνώσιοι, Φαίστιοι, Λύττιοι, Ραύκιοι, Ἰεραπύτνιοι, Ἐλευθερναῖοι, Ἀπταραῖοι, Πολυρρήνιοι, Συβρίτιοι, Λαππαῖοι, Ἄξιοι, Πριανσιέες, Ἀλλαριώται, Ἀρ[κ]άδες, Κεραῖται, Πραῖσιοι, Λάτιοι,

Βιάννιοι, Μαλλαίοι, Ερώνιοι, Χερ[σ]ονάσιοι, Απολλωνιάται, Ελύριοι, Ύρτακίνιοι, Ελτυναιείς, Ανω[πο]λίται, Ηραδῆνιοι, Ιστρώνιοι, Ταρραίοι, [...]ιοι, ως μεν [βα]σιλεύς Ευμένης άγει, έτους vac. τετάρτου και δεκάτου, μηνός [Π]ανήμου, ως δε Κρηταείς κοσμούν...». Τα ερείπια της Αρχαίας Αραδῆν ή Ηραδῆν σώζονται στη θέση Πασσόπετρα, κοντά στο σημερινό χωριό Αράδενα, που διασώζει το όνομα. Ειδικότερα η Αράδενα βρίσκεται στη δυτική πλευρά του ομώνυμου φαραγγιού, στην επαρχία Σφακίων, που χωρίζει το οροπέδιο της Αράδενας από το οροπέδιο της Ανώπολης, ανατολικά της Αγίας Ρούμελης και κοντά στον Άγιο Ιωάννη. Επίγειο της Αράδαινας ήταν ο Φοίνιξ. Η αρχαία πόλη της Ανώπολης ήταν χτισμένη κοντά στο σημερινό χωριό Ανώπολης Σφακίων. Τα ερείπια της αρχαίας Ανωπόλεως εντοπίζονται επάνω στο λόφο της Αγ. Αικατερίνης, στα δυτικά και νοτιοδυτικά του σημερινού ομώνυμου χωριού. Είχε επίγειο και αυτή τη Φοινικούσα, στη θέση του σημερινού χωριού, Λουτρό Σφακίων. Την εποχή εκείνη υπήρχαν δύο πόλεις. Η Ανώπολη και η Κάτωπόλη, που ήταν γνωστή με το όνομα Φοίνικας, όπως αναφέρεται και στις Πράξεις των Αποστόλων (27, 10). Κατά την ενετική και την τουρκική περίοδο, το οροπέδιο της Ανώπολης, όπως επίσης και άλλα οροπέδια της Κρήτης, όπως στο Λασίθι στη Δίκτη, στο Ασκύφου και στον Καλλικράτη ήταν ορμητήριο και καταφύγιο επαναστατών. Καταστράφηκε από τους ενετούς το 1365 μετά την καταστολή της επανάστασης των Καλλεργών, ξανακατοικήθηκε επί Τουρκοκρατίας και ξανακαταστράφηκε – ολοσχερώς- κατά την επανάσταση του Δασκαλογιάννη το 1770. Ο Δασκαλογιάννης (Ιωάννης Βλάχος) καταγόταν άλλωστε από εδώ, από την παλιά ναυτική οικογένεια των Βλάχων. Η επανάσταση απέτυχε, αφού δεν ήρθε βοήθεια από τη Ρωσία, και η Ανώπολη καταστράφηκε, ενώ ο ίδιος γδάρθηκε ζωντανός στο Ηράκλειο από τους Τούρκους στις 17 Ιουνίου 1771.

10. Η ΤΑΡΡΑ

Η αρχαία πόλη Τάρρας βρισκόταν στη θέση του σημερινού οικισμού **Αγίας Ρουμέλης** στην ανατολική όχθη του χειμάρρου που διασχίζει το **φαράγγι της Σαμαριάς** και για την οποία ο Στέφανος Βυζάντιος αναφέρει ότι πόλη με το όνομα Τάρρα υπάρχει και στη Λυδία και στον Καύκασο και αυτή στον Καύκασον είναι αποικία αυτής της Κρήτης, καθώς και ότι από την Κρητική Τάρρα κατάγεται ο συγγραφέας Λούκιος ή Λούκιλλος (βλέπε τα αμέσως κάτω), ο οποίος έγραψε τρία άριστα βιβλία περί παροιμιών, καθώς και ένα βιβλίο για την ιστορία και την ονομασία της Θεσσαλονίκης που παραθέτει απόσπασμα, α ο Στ. Βυζάντιος, πρβ: «Τάρρα, πόλις Λυδίας, αφ' ης Λεύκιος ο γραμματικός, ετέρα Κρήτης, εν η Ταρραίος Απόλλων τιμάται, έστι και άλλη πόλις Τάρρα παρά τον Καύκασον, Κρητών άποικος, Λούκιος δ' ήν από Τάρρης της Κρητικής πόλεως' φέρεται δε τούτου τα περί παροιμιών τρία βιβλία άριστα και περιγραμμάτων και τεχνικά γλαφυρότατα, το θηλυκόν και επι της χώρας Ταρραία»..... «Θεσσαλονίκη, πόλις Μακεδονίας, ήτις άρα εκαλείτο Αλία, Κασσάνδρου κτίσμα" ή ότι Φίλιππος τού Αμύντου εκεί Θεπταλούς νικήσας

ούτως εκάλεσε. Λούκιλλος δε ὁ Ταρραῖος περὶ Θεσσαλονίκης βιβλίον ἔγραψεν, ὡς φησιν, ὅτι Φίλιππος θεασάμενος κόρην ευπρεπὴ καὶ ευγενή, Ἰάσονος γὰρ ἦν ἀδελφιδή, ἔγημε, καὶ τεκούσα τῆς εικοστῆς ἡμέρας τῆς λοχείας τέθνηκεν· ἀναλάβων οὖν ὁ Φίλιππος τὸ παιδίον ἔδωκε Νίκη τρέφειν καὶ εκάλεσε Θεσσαλονίκην· ἢ γὰρ μήτηρ τοῦ παιδίου Νικασίπολις ἐκέκλητο, Στράβων VIII. P. 323, δε Θεσσαλονίκηαν αὐτὴν φησε τὸ ἐθνικὸν Θεσσαλονικεύς».

Ὁ Λούκιος ἢ Λούκιλος ἔγραψε καὶ σχόλια στὸ τέταρτο βιβλίον τοῦ Ἀπολλώνιου Ρόδιου «Ἀργοναυτικά». (sch. A.R. subser. 329,8-9 Wendel): «παράκειται τὰ σχόλια ἐκ τῶν Λουκίλλου Ταραίου καὶ Σοφοκλείου καὶ Θέωνος». Ἡ κρητικὴ πόλις Τάρρα ἀναφέρεται μετὰ τῶν πόλεων ποὺ ὑπόγραψαν τὴ συνθήκη τὸ 170 π.Χ. μετὸν Εὐμενὴ Β΄ τῆς Περγάμου. **Ἡ Τάρρα ἀναφέρεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖο** (Γεωγραφικὴ Ὑφήγησις III, 15, 3). <<Νότιας πλευρᾶς περιγραφὴ. Λίσσος...Τάρρο...Ποικιλασσός>>, καθὼς καὶ στοὺς **Σταδισμοὺς τῆς Μεγάλης Θαλάσσης** τοῦ Μαρκιανοῦ: «Ἀπὸ Φοίνικος εἰς Τάρρον στάδιοι ξ' (60) πόλις μικρὰ ἔστιν ἔχει ὄρμον...: ἀπὸ Τάρρον εἰς Ποικιλάσιον στάδιο...».

Ὁ Θεόφραστος στὸ «Περὶ Φυτῶν Ἱστορίαι» (II, 2,2) ἀναφέρει: «Κυπάριττος δε παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἀπὸ σπέρματος, ἐν Κρήτῃ δε καὶ ἀπὸ τοῦ στελέχους, οἷον ἐπὶ τῆς ορείας ἐν Τάρρα. Παρὰ τοῦτοις γὰρ ἔστιν ἡ κουριζομένη κυπάριττος. Αὐτὴ δε ἀπὸ τῆς τομῆς βλαστάνει πάντα τρόπον τεμνομένη καὶ ἀπὸ γῆς καὶ ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω. Βλαστάνει δε **ενιαχοῦ** καὶ ἀπὸ τῶν ριζῶν, σπανίως δε.». Ὁ Πausanias στα Φωκικά (Κεφάλαιο X 7.2) ἀναφέρει ὅτι ἀπὸ τὴν πόλιν Τάρρα τῆς Κρήτης καταγόταν ὁ περίφημος ποιητὴς καὶ μελωδὸς Χρυσόθεμις, ποὺ ἦταν ὁ πρῶτος νικητὴς στοὺς ἀγῶνες τῶν Δελφῶν (στα Πύθια) καὶ αὐτὸ ἀφοῦ πρὸς κάτω, στὸ κεφάλαιο X 16.5, λέει ὅτι ὁ πατήρ του Χρυσόθεμη, ὁ Καρμάνωρ, κατάγονταν ἀπὸ τὴν πόλιν Τάρρα τῆς Κρήτης καὶ ἐκεῖ αὐτὸς ἔκανε καθαρμὸ στὸν Ἀπόλλωνα, πρβ: «ἀρχαιότατον δε ἀγώνισμα γενέσθαι μνημονεύουσι καὶ ἐφ' ὧ πρῶτον ἄθλα ἔθεσαν, ἄσαι ὕμνον ἐς τὸν θεόν: καὶ ἦσε καὶ ἐνίκησεν ἄδων Χρυσόθεμις ἐκ Κρήτης, οὗ δὲ ὁ πατήρ λέγεται Καρμάνωρ κατήραι Ἀπόλλωνα. Χρυσόθεμιδος δε ὕστερον Φιλάμμωνά τε ὠδὴ μνημονεύουσι νικήσαι καὶ ἐπ' ἐκείνῳ Θάμυριν τὸν Φιλάμμωνος.» (Τὸ πρῶτον ἀρχαῖον ἀγώνισμα γιὰ τὸ ὁποῖο πρῶτα θέσπισαν βραβεῖο ἀναφέρουν ὅτι ἦταν τὸ νὰ ψάλλουν ὕμνον γιὰ τὸν θεό· ἔψαλε καὶ νίκησε ὁ Χρυσόθεμις ἀπὸ τὴν Κρήτη, τοῦ ὁποῖο ὁ πατήρ, ὁ Καρμάνωρ, λένε ὅτι ἔκανε τὸν καθαρμὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. Μετὰ τὸν Χρυσόθεμη ἀναφέρουν ὅτι νίκησε στὸ ἄσμα ὁ Φιλάμμωνας καὶ ἔπειτα ὁ Θάμυρις, γιὸς τοῦ Φιλάμμωνα). Πausanias, Φωκικά (Κεφάλαιο X 7.2). Ὁ Πausanias στα Φωκικά (Κεφάλαιο X 16) ἀναφέρει ὅτι ὁ **Ἀπόλλων (ὕστερα ἀπὸ τὸ φόνον τοῦ Πύθωνος) κατέφυγε στὴν Τάρρα** ὅπου γίνονταν τελετὲς καθαρτήριες **στον ἱερέα Καρμάνωρα γιὰ ἐξιλασμὸ. Ἐκεῖ ὁ Ἀπόλλωνας μετὰ τὴν Ἀκακαλλιδα γέννησε δίδυμα, τὸ Φυλακίδην καὶ τὸ Φίλανδρον, ποὺ τοὺς θήλασε μιὰ αἶγα καὶ γιὰ αὐτὸ οἱ Ελύριοι ἀφιέρωσαν στοὺς Δελφοὺς μιὰ χαλκὴ αἶγα ποὺ θήλαζε δύο**

νήπια, ηβ: «έστι δε εν τοις Κρητικοίς ὄρεσι και κατ' ἐμὲ ἔτι Ἐλυρος πόλις: οὔτοι οὖν αἶγα χαλκὴν ἀπέστειλαν ες Δελφοὺς, δίδωσι δε νηπίοις ἢ αἶξ Φυλακίδη και Φιλάνδρω γάλα: παῖδας δε αὐτοὺς οἱ Ἐλύριοι φασιν Ἀπόλλωνός τε εἶναι και Ἀκακαλλίδος νύμφης, συγγενέσθαι δε τη Ἀκακαλλίδι Ἀπόλλωνα εν πόλει Τάρρα και οἰκῶ Καρμάνορος» («Στα βουνά της Κρήτης υπάρχει και στην εποχή μου μια πόλη Ἐλυρος. Στους Δελφοὺς οἱ κάτοικοί της ἔστειλαν χάλκινη κασίκα που παριστάνεται να τρέφει με το γάλα της τον Φυλακίδη και τον Φίλανδρο. Οἱ Ἐλύριοι λένε ὅτι αὐτά τα παιδιά ἦταν γιοι του Ἀπόλλωνα και της νύμφης Ἀκακαλλίδας. Ο θεὸς ἐνώθηκε μαζί της στο σπῆτι του Καρμάνορα, στην πόλη Τάρρα), (**Παυσανία, Φωκικά Χ,16,5**)

Ε. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΕΝΤΟΣ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

Κρητικές πόλεις εκτός της νήσου της Κρήτης υπήρχαν πάρα πολλές, αναρίθμητες ὅπως στις Κυκλάδες, στη Μ. Ασία, Σικελία, Ν. Ιταλία, Αφρική κ.α. Υπήρχαν και κάποιες που είχαν δημιουργηθεῖ κοινά με άλλες Ελληνικές πόλεις. Στη Μεγάλη Ελλάδα Κρητικές πόλεις ἦσαν οἱ Θούριοι, ο Γέλας, το Σέλινο, η Απολλωνία, ο Ακράγας κ.α. και στη Μ. Ασία: η Μίλητος, οἱ Ερυθρεές κ.α. Σύμφωνα με το Πάριο Χρονικό ο ἴδιος ο Μίνωας ἀποίκησε την Απολλώνια το 1472 π.Χ. Ο Διόδωρος Σικελιώτης (βίβλος 4, 79) ἀναφέρει ὅτι οἱ πρώτες Ελληνικές πόλεις που δημιουργήθηκαν στη Νότιο Ιταλία (Magna Graecia) ἦταν η Μινώα (Ακράγαντας) και η Ἐγγυος, που κτίστηκαν ἀπὸ τους ναύτες του Μίνωα. Ο Μίνωας, λέει, ὅταν ἔμαθε, ὅτι ο Δαίδαλος κατάφυγε στη Σικελία πήγε ἐκεῖ, για να τον βρει, ὁμως ο βασιλιάς Κώκαλος τον δολοφόνησε. Στη συνέχεια, οἱ Κρήτες ναύτες που τον συνόδευαν ἔθαψαν ἐκεῖ το πτώμα του και στη συνέχεια ἐκτίσαν τις ως ἄνω πόλεις, ἀπόγονοι των ὁποίων ἦταν πολλοὶ Ἕλληνες της Ν. Ιταλίας. Ο Διόδωρος Σικελιώτης ἀναφέρει ἐπίσης: «Την εποχή που τα νησιά των Κυκλάδων ἦταν ἀκόμη ἔρημα, ο Μίνωας, βασιλιάς της Κρήτης, με μεγάλες ναυτικές και πεζικές δυνάμεις, ἦταν θαλασσοκράτορας και ἔστελνε πολλές ἀποικίες ἀπὸ την Κρήτη, ἔτσι κατοίκησε τα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων, ἐνὼ ταυτόχρονα κατέλαβε και ἀρκετά μεγάλη παραθαλάσσια περιοχή της Ασίας ...» (Διόδωρος Σικελιώτης, Βίβλος 5, 84)

Ο Στέφανος Βυζάντιος ἀναφέρει πολλές ἀποικίες των Κρητῶν, ὅπως τη Γάζα: Γάζα, πόλις Φοινίκης, νυν δε Παλαιστίνης προς της Αιγύπτου, ἐκλήθη και Αζα και μέχρι νυν Σύροι Αζαν αὐτὴν καλοῦσιν, ἀπὸ Αζονος τοῦ παιδὸς Ἡρακλέους, μυθολογοῦσι δε τινες ἀπὸ Διὸς κτισθῆναι και εν αὐτὴ ἀπολιπεῖν την ἰδίαν γάζαν, οὕτω των Περσῶν τα χρήματα καλοῦντων, ἐκλήθη δε και Ἰώνη, ἀπὸ της Ἰούς προσπλευσάσης και μεινάσης αὐτῆς ἐκεῖ. ἐκλήθη δε και Μινώα, ὅτι Μίνωας συν τοις ἀδελφοῖς Αἰακῶ και Ραδαμάνθει ἰὼν ἐξ αὐτοῦ ταύτην ἐκάλεσεν, ἐνθεν και το του Κρηταίου Διὸς παρ' αὐτοῖς εἶναι, ο και καθ' ἡμᾶς ἐκάλουν Μαρνάν, ἐρμηνευόμενου Κρηταγενῆς, τας παρθένους γαρ οὕτω Κρήτες προσαγορεύουσι, Μαρνάν, ο πολίτης Γαζαῖος, λέγονται και Γαζηνοὶ παραλόγως, ως Παυσανίας, λέγονται και Γαζίται παρὰ τους ἐγχωρίους και οἱ κέραμοι λέγονται Γαζίται. και ἔστιν ὅμοιον τῶ Αἰγινήται και Αἰγινάιοι κατὰ την διαφορὰν, ἐναντίον δε το των τύπων' οἱ μεν γαρ πολῖται Αἰγινήται και Γαζαῖοι, οἱ δε κέραμοι Γαζίται και

Αιγινάιοι εισί και διά του η έθνος Γαλατών των χρυσοφορούν ως Ευφορίων, λέγονται και δια του α Γαζάται, ως Πολυίστωρ. έστι και Γάζα τείχισμα Θράκης».

**Σέλινο Σικελίας, δί-
δραχμο 460-440 π.Χ.**

**Σέλινο Σικελίας, δί-
δραχμο 460-440 π.Χ.
Με Ηρακλή που δαμά-
ζει το Ταύρο Κρήτης**

**Δίδραχμο Θουρίων με τον
ταύρο Κρήτης, πατέρα Μινώ-
ταυρου,. Από την άλλη όψη η
θεά Αθηνά που φορεί κράνος
με παράσταση του Θεού Ωκεα-
νού**

Μεγάλη Ελλάδα, δίδραχμο Ποσειδώνιας, 5ος αι. π.Χ. με το θεό Ποσειδώνα και τον Ταύρο που χάρισε στο Μίνωα και ο οποίοο μετά με την Πασιφάη γέννησε το Μινώταυρο

Ο ΜΙΝΩΑΣ ΚΑΙ Ο ΤΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΑ = ΠΑΤΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΥ

Ο Διόδωρος (βίβλος 4, 77), σχετικά με τον ταύρο Κρήτης, τον πατέρα του Μινώταυρου, λέει τα εξής: «Σύμφωνα με το μύθο που μας παραδόθηκε, ο Μίνωας, σύμφωνα με τη συνήθεια, αφιέρωνε τον ωραιότερο ταύρο που γεννιόνταν στον Ποσειδώνα και τον θυσίαζε στο θεό. Καθώς ο ταύρος που γεννήθηκε τότε ήταν σπάνιας ομορφιάς, ο Μίνωας θυσίασε άλλον μικρότερης αξίας. Ο Ποσειδώνας θύμωσε με τον Μίνωα κι έκανε τη γυναίκα του την Πασιφάη να ερωτευθεί τον ταύρο. Με τη ευρηματικότητα του Δαίδαλου, η Πασιφάη έσμιξε με τον ταύρο και γέννησε το Μινώταυρο της μυθολογίας. Αυτός είχε διπλή φύση, το πάνω μέρος του σώματός του μέχρι τους ώμους ήταν ταύρος, ενώ το υπόλοιπο άνθρωπος. Λέγεται, λοιπόν, πως, για να μένει το τέρας, ο Δαίδαλος έφτιαξε τον Λαβύρινθο, του οποίου οι δίοδοι ήταν ελικοειδείς και δεν μπορούσαν να βρουν την άκρη τους όσοι δεν τις ήξεραν και εκεί ζούσε ο Μινώταυρος που έτρωγε τους επτά νέους και επτά νέες που έστελναν οι Αθηναίοι».

Σύμφωνα με άλλη παραλλαγή του μύθου: Ο Δαίδαλος έφτιαξε μια ωραία χάλκινη ή ξύλινη αγελάδα που την έντυσε με προβιές αγελάδων που έγδαρε και μέσα της κλείστηκε η Πασιφάη. Και ήταν τόσο θαυμάσιο το κατασκεύασμα που ο ταύρος το νόμισε για ζωντανό και έτσι έγινε η τερατώδης ερωτική ένωση, η κτηνοβατική ερωτοτροπία, καρπός της οποίας ήταν ο ταυρόμορφος Αστέριος ή Μινώταυρος. (Ο μύθος αυτός είχε και διδακτική – επιμορφωτική αξία. Ήθελε την εποχή εκείνη να καταδείξει τι αποτελέσματα επιφέρουν οι κτηνοβασίες, οι αθετήσεις προς τα θεία κ.τ.λ.)

ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(Από το βιβλίο: ΟΙ 147 ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ Α. Θ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ)

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΧΑΝΙΩΝ

Άγνείον (Αγ. Σώστης Κισάμου)	Μινώα (Μαράθι Κυδωνίας)
Άκυτος (Θοδωρού)	Μυκήναι (δυτικά των Χανίων)
Αμφιμάλιον (Αμφίμαλα Αποκορώνου)	Μωδαίοι (μεταξύ Κισάμου και Κυδωνίας)
Ανώπολις (Ανώπολη Σφακίων)	Όριον (περιοχή Σελίνου)
Άπτερα (Παλαιόκαστρο Αποκορώνου)	Πελκίν (Πελεκάνες Σελίνου)
Αραδήν (Αράδαινα Σφακίων)	Πέργαμος (Κολυμπάρι Κισάμου)
Βίεννος (μεταξύ Φαλάσαρνας και Κριού μετώπου)	Ποικιλασός (Βουκιλάσι Σφακίων)
Δουλόπολις (κοντά στη Σκλαβοπούλα Σελίνου)	Πολίχνα (κοντά στην Κυδωνία)
Έλυρος (Ροδοβάνι Σελίνου)	Πολυρρηγία (Πολυρρηγία Κισάμου)
Ιναχώριο (κοντά στο Άνω Σφηνάρι Κισάμου)	Ραμνούς (Στόμιον Κισάμου)
Καινώ (Κάινα Αποκορώνου)	Συία (Σούγια Σελίνου)
Καλαμύδη (Παλαιόχωρα Σελίνου)	Τάνος (κοντά στην Κυδωνία, στον Αποκόρωνα)
Κάντανος (Κάντανος Σελίνου)	Τάρρα (Αγ. Ρούμελη Σφακίων)
Κάτρη (Λεκανοπέδιο Κράπης)	Τεγέα (κοντά στην Πολυρρηγία)
Κεραία (Ρόκκα Κισάμου)	Υδραμία (Δράμια Αποκορώνου)
Κίσαμος (Καστέλι Κισάμου)	Ύρτακος (Τεμένια Σελίνου)
Κίσαμος2 (Καλάμι Αποκορώνου)	Φαλάσαρνα (Ακρ. Κούτρι Κισάμου)
Κόριον (Λίμνη Κουρνά)	Φελαία (Ακρ. Τράχηλος Κισάμου)
Κυδωνία (Χανιά)	Φοινικούς (Λουτρό Σφακίων)
Λισός (Αϊ Κυρκός Σελίνου)	Χερσόνησος (Ακρ. Σφηνάρι Κισάμου)

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Αλλαρία (Σταυρωμένος Μυλοποτάμου}	Όριον (Βυζαντινή πόλη, στη Βίραν επισκοπή Ρεθύμνης)
Αξός (Αξός Μυλοποτάμου)	Οσμίδα (Οιθέ, κοινότητας Όρους Ρεθύμνου)
Απολλωνία (Ελεύθερνα)	Ρίθυμνα (Ριθυμνία)
Αστάλη (Μπαλί Μυλοποτάμου)	Ριθυμνία (Ρέθυμνο)
Άωρος (Ελεύθερνα)	Σάτρα (Ελεύθερνα)
Βιώννος (Κεραμέ Αγ. Βασιλείου)	Σάωρος (Ελεύθερνα)
Ελευθεραί (Ελεύθερνα)	Σιπιλήν (μεταξύ Ελεύθερνας - Κυδωνίας)
Ελεύθερνα (Ελεύθερνα Μυλοποτάμου)	Σισαία (Σίσεσ Μυλοποτάμου)

Θέραπναι (μεταξύ Ελεύθερνας και Κυδωνίας)	Σουλία(Αγ.Γαλήνη, Αγ.Βασιλείου)
Ιλλατία (μεταξύ Αλλαρίας και Συβρίτου)	Σουλίνα (Σουλία)
Λάμπη (Λάππα)	Σύβριτα (Σύβριτος)
Λάμων (Πλακιάς Αγ. Βασιλείου)	Σύβριτος (Θρόνος Αμαρίου)
Λάππα (Αργυρούπολη Ρεθυμνης)	Τρίποδος (Τριπόδω Μυλοποτάμου)
Μαραθούσα (Λάππα;)	Φάλαννα (Γένη Αμαρίου)
Μύρινα (Σύβριτος)	Φαλανναία (Φάλαννα)
Όαξος (Αξός Μυλοποτάμου)	Φοίνιξ Λαμπαίων (Πλακιάς Αγ.Βασιλείου)
Ολόπυξος (κοντά στον Πατσό Αμαρίου)	Ψυχίον(Ακρ.Μέλισσα Αγ.Βασιλείου)

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Αγία Τριάδα (Δυτικά Φαιστού)	πιθανότερη θέση το ανάκτορο του Γαλατά Πεδιάδος)
Άινα (Καστέλι Καινούργιου)	Θήβη (Σίβα Πυργιωτίσσης)
Άλας (Λασαία)	Ιεράπολις (Λεβήνα ή Μάλια)
Άλασσα (Λασαία)	Καίρατος (Κνωσός)
Άλβα (Άρβη)	Καρνησόπολις (Λύττος)
Άλβη (Άρβη)	Κνωσός (5 χιλ. από Ηράκλειο)
Αμνισός (Καρτερός Πεδιάδος)	Κρημνία (Γόρτυνα)
Αμύκλαιον(Κόκκινος Πύργος, Πυργιωτίσσης)	Κύταιον (Παλαιόκαστρο Ρογδιάς Μαλεβυζίου)
Απολλωνία (Αγ. Πελαγία Μαλεβυζίου)	Λασαία (Ανατολικά από τους Καλούς Λιμένες)
Άρβις (Άρβη, Αμιρά βιάννου)	Λεβήν (Λέντας)
Αρκάδες (Αφρατί Πεδιάδος)	Λύκαστος (Βιτσιλιά Τεμένους)
Αρσινόη (Λιμάνι της Λύκτου)	Λύκτος (Μεταξύ Ξιδά - Κασταμονίτσας και Ασκών Πεδιάδας)
Άσος (κοντά στο Βουρβουλίτη Καινούργιου)	Μάλια; (Μάλια Πεδιάδος)
Αστερουσία (Αστερούσια)	Μάταλλον (Μάταλλα Πυργιωτίσσης)
Αυλών (Αυλή Πεδιάδος)	Παννόνα (Αγ. Θωμάς Μονοφατσίου)
Αχάρνα (Αρχάνες Τεμένους)	Παντομάτριον (Φόδελε Μαλεβυζίου)
Βήγη (περιοχή Γόρτυνας)	Πριανσός(ΚαστελιανάΜονοφατσίου)
Βιάννος (Άνω βιάννος)	Πύλωρος (Απεσωκάρη-Πλώρα Καινούργιου)
Βοίβη (Πόμπια Καινούργιου)	Πύρανθος (Πυράθι Μονοφατσίου)
Γληνός (Μεσαρά)	Πριαισός (Πριανσός)
Γόρτυν και Γορτύνη (κοντά στο χωριό Άγιοι Δέκα)	Ραύκος (Αγ. Μύρων Μαλεβυζίου)
Διατόνιον (Αϊτάνια Πεδιάδος ή μέρος της Λυκάστου)	Ριζηνία (Πρινιάς Μαλεβυζίου)
Δίον (Μεσαρά ή Φόδελε)	Ρύτιον(Ροτάσι Μονοφατσίου)
Είνατος(ΤσούτσουροςΜονοφατσίου)	Στάλαι (Στήλαι)
	Στήλαι (κοντά στα Καστελιανά Μονοφατσίου)

Ελαία (Ελιά Πεδιάδος ή Γραμπούσα Κισάμου) Ελλωτίς (Γόρτυνα) Ελτυνία(Κουνάβοι Πεδιάδας) Ερταία (Όνομα πόλης ή θυλ. Εθνικού, σε επιγραφή της Κνωσού) Ηράκλεια (Ηράκλειο) Ηράκλειον (το Ηράκλειο) Θεναί (επαρχία Πεδιάδας, από Σαμπά μέχρι Αμνισό με	Τρίτα (Κνωσός) Τύλισ(σ)ος(Τύλισος Μαλεβυζίου) Υρσώ,εθνικό Υρταίοι (Μεσαρά) Φαιστός (Φαιστός Καινούργιου) Φαραί (Λιγόρτυνος) Χερρόνησος (Χερσόνησος Πεδιάδος)
---	---

ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΝΟΜΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ

Άμπελος (Ξερόκαμπος Σητείας) Άηρος; (ίσως Ζήρος) Γουρνιά (19 χιλ. Αγ.Νικολάου - Σητείας) Γράμμιον (Ερημούπολη Σητείας) Δραγμός (Παλαίκαстро Σητείας) Δρήρος (ύψωμα Αγ.Αντώνιος Νεάπολης Μεραμβέλου) Έρωνος (Παπούρα Λασιθίου) Ζάκρος (Κάτω Ζάκρος) Ήτις (Σητεία) Ιεράπυτνα (Ιεράπετρα Λασιθίου) Ιστρών (Καλό χωριό Ιεραπέτρας) Ίτανος (νότια Ερημούπολης Σητείας) Λάρισα (Καλαμαύκα Ιεραπέτρας) Καμαρα ή Λατώ (3 χιλ. Β. της Κρισσάς Μεραμβέλου)	Μάλλα (Μάλλες Ιεραπέτρας) Μαρώνεια (πιθανόν Μαρωνιά Σητείας) Μίλητος (Μίλατος Μεραμβέλου) Μινώα (Παχειά Άμμος Ιεραπέτρας) Ναξία (κοντά στον Πλακιά Ελούντας) Ολούς (Ελούντα Λασιθίου) Πραισός Πραισός (Νέα Πραισός Σητείας) Πρεψίδαι (μεταξύ Δρήρου και Μιλάτου) Πρώνος (Έρωνος, Παπούρα Λασιθίου) Στρήνος (Ιστρών) Σύρινθος (Μακρύς Γιαλός Σητείας) Ώλερος (Μεσελέροι Ιεραπέτρας)
---	--

ΣΤ. ΟΙ ΑΡΧΑΙΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ:

1. ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ «ΕΘΝΙΚΑ» (5^{ος} αι. μ.Χ.)

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά», σχετικά με τη νήσο Κρήτη, αναφέρει τα εξής: «Κρήτη, ή μεγίστη νήσος, ην Κρηήτην έφη Αρχίλοχος κατά πλεονασμόν, οι μεν φασιν από τού κόρης κορήτην και Κρήτην κατά συγκοπήν, οι δε από Κρητός τού Διός και Ιδαίας νύμφης παιδός, οι δ' από Κρήτης μιας των Εσπερίδων, οι δε από τινος γηγενούς Κρητός. άμεινον δε παρά το κής κρητός Κρήτη, ως Θράκη και Χιτώνη και ευφρόνη, λέγεται και ποιητικώς Κρήται, λέγεται και Κρης Κρητός και Κρήση και Κρηταίος και θηλυκώς και ουδετέρως και

Κρητεύς και Κρητήος και Κρητήϊος κτητικόν" και θηλυκόν Κρητηνάς και Κρηταιεύς και Κρήσιος από του Κρής, και Κρησιάς θηλυκών και Κρησία και Κρήσιον και από της Κρητός γενικής Κρήτης, και τροπή τού τι εις σ Κρήσις και τό κτητικόν Κρητικός, καλείται δε ή νήσος και Αερία και Χθονία και Ιδαία».

Ο Στέφανος Βυζάντιος στα «Εθνικά», σχετικά με τις πόλεις της Κρήτης, αναφέρει τα εξής, που σημειωτέο σ' αυτά δεν κάνει ξέχωρη μνεία της Κνωσσού, αλλά απλώς την αναφέρει, για να προσδιορίσει τη θέση που βρίσκονταν κάποιες άλλες:

1. Αίπεια, πόλις Λακωνικής, ως Ζέλεια, καλήν τ' Αίπειαν και Πήδασον (Iliad. IX. 152). ούτω και η Κύπρου, τρίτη Κρήτης, ως Ελλάνικος, το εθνικόν Αίπε-άτης, ως Κορσεάτης, Υδρεάτης επί δε τών τοιούτων ενίοτε μένοντος τού ι αφαιρείται το α, ως Δικαιαρχείτης, Σαμαρείτης, Ζελείτης, έσθ'ότε μένοντος τού ε, υφαιρουμένου του ι, το α εις ω αμείβεται, ως Ηρακλειώτης, Μαρεώτης.
2. Άλβα, πόλις Ιταλίας, ην έκτισαν οι από του Λαβινίου Λατίνου, Τρώες όντες, έστι δ' η Άλβα καθ' Ελλάδα λευκή κλίνεται δε Άλβας, ως Χάραξ ..... εστί και Άλβη πόλις Κρήτης, το εθνικόν Αλβαίος, ως Θηβαίος,
3. Αλλάρια, πόλις τής Κρήτης, Πολύβιος τρισκαιδεκάτη, τό εθνικόν Αλλαριάτης, ως αυτός φησιν
4. Αμνισός, πόλις Κρήτης, αι (από) τούτου νύμφαι Αμνισιάδες και Αμνησίδες,
5. Αμύκλα, πόλις Λακωνική των εκατόν πόλεων, ήν Αμύκλας ο Λακεδαίμονος υίός έκτισε..... έστι και πόλις Αμύκλαιον εν Κρήτη και όρμος. . . . .
6. Αμφιμάλλιον, πόλις Κρήτης, από Αμφιμάλλου, ο πολίτης Αμφιμαλλιεύς ή Αμφιμάλλιος, λέγεται και Αμφίμαλλα και το έθνκόν Αμφιμαλλαίος,
7. Άξος, πόλις Κρήτης, ως Ηρόδοτος εν τετάρτη (c 154) το εθνικόν Άξιος.
8. Απολλωνία, πρώτη πόλις Ιλλυρίας, ήν ώκουν Ιλλυριοί κατ' Επίδαμον υ-στερον διακοσίων Κορινθίων αποικία εις αυτήν εστάλη, ής ηγείτο Γύλαξ, ος Γυλακίαν ωνόμασε τό εθνικόν Απολλωνιάτης και θηλυκόν Απολλωνιάτης..... ζ' εν Κρήτη πρός τή Κνωσσώ..... εικοστή τρίτη Κρήτης, ή πάλαι Ελευθέρνα, Λίνου πατρίς, εκ ταύτης ο φυσικός Διογένης εικοστή τετάρτη εν Αιγύπτω.....
9. Άππερα, πόλις Κρήτης, από τής τών Μουσών και Σειρήνων έριδος, της εν τω μουσειό πλησίον της πόλεως και της θαλάττης τόπω τοιώσδε καλουμένην γενομένης, ενώ μετά την εν μουσική νίκην των Μουσών αι Σειρήνες δυσφορούσα τα πτερά των ώμων απέβαλον και λευκαί γενόμεναι εις την θάλασσαν έnéβαλον έαυτάς όθεν ή πόλις Άππερα, αι δε πλησίον νήσοι Λευκαί. οι δε από Γλαύκου τού Κυρηναίου, ο πολίτης Αππεραίος, έστι και Λυκίας πόλις, ουδετέρως και αύτη και το εθνικόν Αππερευς.
10. Αραδήν, πόλις Κρήτης, ή και Ανώπολις λέγεται διά το άνω είναι, ο πολίτης από τής γενικής Αραδήνιος, ως Αραφήνος Αραφήνιος
11. Αραδος, νήσος Φοινίκης, έστι και ετέρα της ερυθράς θαλάσσης, το εθνικόν Αράδιος, τρίτη Κρήτης, το εθνικόν Αράδιος Αραδία
12. Αρβις, ποταμός της Ινδικής έθνος Αρβες ή Αρβίται, έστι και εν Κρήτη Άρβιος όρος, ένθα τιμάται Άρβιος Ζεύς, Αρβιος ουν και ο κατοίκων, το όρος

13. Αρκάδες, πόλις Κρήτης ως Ξενίων εν Κρητικούς, οι πολίται ομοίως Αρκάδες. Δημήτριος δε ουκ Αρκάδας την πόλιν, αλλ' Αρκαδιαν φησίν, εκότας ουκ και το εθνικόν ταύτης Αρκάδες.
14. Άσος, πολίχνιον Κρήτης, ο πολίτης Άσιος, ούτω έκει τιμάται. και Ασίου Διός ιερόν αρχαιότατον. .
15. Αστερουσία, όρος Κρήτης προς το νότιο μέρος, αποβλέπον εις θάλασσαν, αφού και πόλις έπι τον Καύκασον. Ινδική Αστερουσία κέκλητα, Κρητών αποικίας εκεισε σταλείσης, οι οικήτορες Αστερουσιανοί και Αστερουσίες και Αστερούσιοι,
16. Άωρος, πόλις Κρήτης, από Αώρας νύμφης μετονομάσθη δ Ελευθήρα από Ελευθήρος ενός των Κουρήτων, ο πολίτης Αωρος ή Αωρίτης, ως Αλωρίτης
17. Βήνη, πόλις Κρήτης υπό Γορτύνην τεταγμένη, τό εθνικόν Βηναίος, Ριανός γαρ ο ποιητής Βηναίος ήν ή Κερεάτης ή Κρής,
18. Βοίβη, έστι και εν Κρήτη Βοίβη της Γορτυνίδος και εν Μακεδονία λίμνη.
19. Βιέννος, πόλις Κρήτης, οι μεν από Βιέννου τού τών Κουρήτων ενός, οι δε από τής περι τον Αρη γενομένης βίας, ον ενταύθα (δεδέσθαι) φασίν από Ωτου και Εφιάλτου των παιδων Ποσειδώνος, και μέχρι και νύν τά καλούμενα εκατομφόνια θύεται τώ "Άρει ο πολίτης Βιέννιος, οι δε τιμάς αποπέμπεν τω Τεμελίω Δίί και Βιεννιο, έστι και ετέρα πόλις εν Γαλλία, αυχμού γάρ ποτε την σύμπασαν Κρήτην κατασχόντος εις έτερους τόπους απωκίζοντο, οικήσαι δε τινας Υδρούντα τής Ιταλίας ούπω πεπολισμένον χρησμού δ' αυτούς δοθέντος, όπου έλωδέστατον τόπον θεάσονται, κατοικήσαι, ελθόντες ουν επί τον Ρόδανον ποταμών της Γαλλίας ελώδη όντα οικήσα, και την πόλιν ούτως ονομάσαι, επειδή μία τών συν αυτούς παρθένων, Βιαννα, καλουμένη, χορεύουσα υπό τινος χάσματος ελήφθη ής μνημονεύει πόλεως Ευσέβιος εν τή, εκκλησιαστική ιστορία (V 1) τό εθνικόν ομοίως Βιέννιος, ει μη κατά τον έγχώριον τύπον Βιεννήσιος, ως Λουγδουνήσιος, τής δε Βιέννης Βιενναίος,
20. Βοϊον, ην Όμηρος έρικε Βοίβην λέγειν, έστι δε Δωρική πόλις ουδετέρως λεγομένη και θηλυκώς, έστι Βοιαί και Κρήτης πόλης, ο πολίτης Βοιάτης, ως Κάρυα Καρυάτης
21. Γόρτυν, πόλις Κρήτης ούτω δε δια του ν, από ήρωες Γόρτυος εκαλείτο δε και Λάρισσα. πρότερον γαρ εκαλείτο Έλλωτις ούτω-γάρ παρά Κρησίν η Ευρώπη, είτα Λάρισσα, είτα Κρημνια και ύστερον Γόρτυς, οι δε την αιτιατικήν οι μεν δισυλλάβως Γόρτυν, οι δε τρισυλλάβως Γόρτυνά τε τεχόεσαν (Iiad. II. 646"), οι δε Γόρτυναν, ως άμυναν.
22. Γράμμιον, πόλις εν Κρήτη, οι πολίται Γραμμάται και Γραμμήσιοι εισί δε Γραμμίται προς τη Κελτική έθνος
23. Δαίδαλα, πόλις ή χωρίον Στράβων ιδ και όρος τής Λυκίας τα Δαίδαλα, η δε πόλις από Δαιδάλου τού Ικάρου ή εν Λυκία, διά τινος γαρ έλους εμπορεύετο διά του Νίνου ποταμού, και υπό χερσύδρου δηχθέντα τελευτήσαι και εκεί ταφήνα και κτισθήναι πόλιν φησίν Αλέξανδρος εν Λυκιακούς, έστι και Ινδικής
και Κρήτης άλλης, ο πολίτης Δαιδαλεύς, ως Σαμόσατα Σαμοσατεύς, και Δαιδαλίς το θηλυκόν
24. Δίκη, όρος Κρήτης, Καλλίμαχος Εκάλη, το εθνικόν Δικταίος και Δικταία.

25. Δούλων πόλης, πόλις Λιβύης. Εκαταίος εν .... έστι, φασί και κατά Κρήτην Δουλόπολιν είναι χιλιανδρου, σημειωτέον δ' ότι Κρατίνος εν Σέριφères πόλιν δούλων φησίν Απολλωνίου φήσαντος μηδέν ταύτας τις παραθέσεις εναλλάσσειν δίχα ποιητικής ανάγκης, ως φησί Κρατίνος.
26. Δραγμός, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων εν τους Κρητικούς, το εθνικόν Αράγγμιος ή Δραγμίτης, όπερ άμενον
27. Είνατος, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων φησί. το εθνικόν Εινάτιος. τινές δε όρος και ποταμών, ενώ τιμάσθαι τήν Ειλειθυιαν Εινατίην
28. Ελευθεραί, πόλις Βοιωτίας, από Ελευθήρος του Απόλλωνος, έστι και Κρήτης από Ελευθήρος ενός των Κουρήτων, ήτις και Σάωρος εκαλείτο από Σάωρης νύμφης, έστι και άλλη επί τω Ίστρω ποταμώ εν τω Πόντω, διά το φυγόντας Αιήτην τους περι Ιάσονα έχει του φόβου ελευθερωθήναι, έστι και πόλις Λυκίας από τινος νύμφης, ο πολίτης Ελευθερεύς ή Ελευθεραίος, ως Ηράκλειος.
29. Ελευθέρνα, πόλις Κρήτης, αφ' ενός των Κουρήτων, οι πολίται Ελευθερναίοι και Ελευθερνεύς.
30. Έλυρος, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων εν Κρήτη, ο πολίτης Ελύριος,
31. Ηράκλεια, πόλις Θράκης εν τω Πόντω διάσημος, β' Σικελίας..... ιζ' Κρήτης..... το εθνικόν Ηρακλεύς και Ηρακλειώτης και Ηρακλεώτης και Ηράκλειον και Ηρακλεωτικόν,
32. Ήτεια, δήμος Λακωνικής, και τής Κρήτης πόλις, όθεν ην Μύσων εις των επτά σοφών χρηματίζων "Ήτειος, ου μέμνητα Πλάτων εν τω Πρωταγόρας, Χηνέα τούτον ειπών, Δίδυμος δε συμποσιακών δεκάτω Ήτιον αυτόν καλεί,
33. Θέναι, πόλις Κρήτης, τινές δε Αρκαδίας, οι δε όρος, τό έθνικόν Θεναίος και Θεναία και Θενείς.
34. Ιεράπολις, μεταξύ Φρυγίας και Λυδίας πόλις, θερμών υδάτων πολλών πλήθουσα, από τού ιερά πολλά έχειν. β' Κρήτης, γ' Συρίας, ή και Ιερόπολις διά τού ο. τετάρτη Καρίας, τα εθνικά Ιεροπολίται, αφού Νικάνωρ ο νέος Όμηρος και Πόπλιος και Σαραπτιών στωικοί και άλλοι πλείστοι Ιεροπολίται.
35. Ιεράπτυνα, πόλις Κρήτης, ή πρότερον Κύρβα, είτα Πύτνα, είτα Κάμιρος, είθ' ούτως Ιεράπτυνα, το εθνικόν Ιεραπύτνιος,
36. Ίλαττία, πόλις Κρήτης, Πολύβιος τρισκαιδεκάτω, τό εθνικόν Ίλάττος,
37. Ίστρος, πόλις Κρήτης, ήν Αρτεμίδωρος Ίστρώνά φησί. δευτέρα πόλις εν τω Πόντω, το εθνικόν Ίστριος και Ιστριεύς
38. Ιτανός, πόλις έν Κρήτη, από Ιτανού Φοίνικος, ή των Κουρήτων ενός μιγάδος, οι πολίται Ιτάνιοι, έστι και άκρα.
39. Καμάρα, πόλις Κρήτης, και ο πολίτης Καμαραίος, Ξενίων εν Κρητικούς φησιν, ήτις Λατώ ελέγετο
40. Κάντανος, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων εν περιορίου Κρητικού τόπο, τό εθνικόν Καντάνιος,
41. Κάτρη, πόλις Κρήτης, τον Ιωνικόν έχουσα τρόπον, ως Ήρωδιανός περι της Ολύκρης γράφων, τό εθνικόν Κατραίός, ως Ασκραίος.
42. Καύνος, πόλις Καρίας, από Καύνου, ου ή Βιβλις αδελφή ερασθείσα φεύγοντος εκείνου απήγγασατο, όθεν ή παροιμία ό Καύνιος έρωσ, έστι δε νοσώδης, όθεν και Στρατόνικος ο κιθαριστής ιδών επιμελώς χλωρούς τους Καυνίους έφη" οίηπερ φύλλων γενεή, τοίη δε και ανδρών, έστι και άλλη πόλις εν Κρήτη, το εθνικόν Καύνιος και Καυνία και Καυναίος

43. Κόριον, τόπος όν Κρήτη από κόρης τινός, ο πολίτης Κορήσιος και λίμνη Κορησία και Αθακάλλιδος ιερόν Κορησίας, ταύτα δε από τού κόρη γέγονεν, από δε τού Κόριον το ανάλογον Κοριεύς,
44. Κυδωνία, πόλις Κρήτης, ή πρότερον Απολλωνία, από Κύδωνος τού Απολλωνος και Αθακάλλιδος τής Μίνως θυγατρός, δευτέρα πόλις Σικελίας, τρίτη Λιβύης, ο πολίτης Κυδωνιάτης και Κύδων και Κυδώνιος και Κυδωναίος και Κυδωνίς θηλυκώς και Κυδωνικός ανήρ.
45. Κύτα, πόλις Κολχική, πατρίς Μηδείας, έστι και άλλη Σκυθίας, ο πολίτης Κυταίος, εξ ου και Κυταιεύς" πύργους εισόψεσθε Κυταιεύς Αιήταιο..... , έστι και Κύταιον πόλις Κρήτης
46. Λάμπη, πόλις Κρήτης, Αγαμέμνονος κτίσμα, από Λάμπου του Ταρραίου, το εθνικόν Λαμπαίος. Κλαύδιος δε Ιούλιος Λαμπέας αυτούς φησιν, έστι και δευτέρα της Ακαρνανίας, και τρίτη τής Αργολίδος, ως Φίλων Ξενίων δε εν Κρητικοίς διά δύο πι γράφει την πόλιν τήν Κρητικήν και διά δύο α και διά τού η.
47. Λάρισσα, πόλις, πρώτη Θεσσαλίας, ή προς τό Πηνειό, ήν Ακρίσιος έκτισε, δευτέρα η Κρεμαστή, υπό τινων δε Πελασγία..... ενάτη Κρήτης, δεκάτη Απτικής έστι Λάρισσα
48. Λύκαστος, πόλις Κρήτης. "Όμηρος", Λύκτον Μίλητόν τε και αργινόνετα Λύκαστον, από Λυκάστου αυτόχθονος, ο πολίτης Λυκάστιος» ..... « Λύκαστος δε από Λυκάστου, φασίν, αυτόχθονος ή παιδός τού Μίνως, έστι δε και Ποντική Λύκαστος κατά τον γραφέα των εθνικών, ος λέγει και ότι την Κρητικήν Λύκαστον οξύνουσιν οι εγχώριοι, ούκ επικρατεί δε, φησίν, ή εθνική παράδοσις, τουτέστι παρά τοις άλλοις ουκ οξύνεται.
49. Λύκτος, πόλις Κρήτης, από Λύκτου τού Λυκάονος, ένιοι Λύττον φασιν αυτήν διά τό κείσθαι έν μετεώρω τόπω τού γαρ άνω και υψηλόν λύττον φασί, τό εθνικόν Λύκτιος, και θηλυκόν Λυκτικής
50. Μινώα, πόλις εν Αμοργώ τη νήσω, μία των Κυκλάδων, δευτέρα πόλις Σικελίας, τρίτη εν Σίφνω, μία των Κυκλάδων, έχει δε Μινώαν καλουμένην κρήνην, έκαλείτο και ή Γάζα Μινώα' έστι και Αραβίας, ης οι πολίτα Μινώιται, από Μίνως, έστι και Κρήτης, έστι και άλλη νήσος ου πόρρω Μεγάρων, και η Πάρος Μινώα, οι πολίται Μινώαι
51. Νάξος, νήσος των Κυκλάδων, ή διάσημος, από τού Νάξου Καρών ήγεμόνος, άλλοι δε από Νάξου τού Ενδυμίωνος. Ευφορίων δε παρά το νάξα, ό φασιθύσαίτινες, Ασκληπιάδης ιστορεί τας Ναξίας γυναίκας μόνας οκτάμηνα τίκτειν, ή διά τό την Ήραν φίλην γενομένην τώ Διονύση ταις Ναξίας τούτο δώρον παρασχείν, ή ότι και αυτός ό Διόνυσος ούτως ετέχθη και ότι έστιν εκεί κρήνη, εξής οίνος βειμάλα ήδύς, εισε και πόλις Σικελίας και άλλοι τόποι Νάξου, τα εθνικά Νάξιοι, αφού και Ναξία λίθος ή Κρητική ακόνη, λέγεται και θηλυκών Ναξιός από τού Νάξου, το δε Κρητική ακόνη έαν διά τού ι γράφεται, ή διακρίνούσα και φανερούσα σημαίνει.
52. Όαξος, πόλις Κρήτης, Ελευθέρης ου πόρρω, καθά Ξενίων από Οάξου τού Αθακάλλιδος, της θυγατρός τού Μίνω. τινές δε δια το κατά γην είναι τον τόπον και κρημνώδη υπάρχειν καλούσε γάρ τους τοιούτους τόπους άξους, καθάπερ και ημείς άγμούς, ο πολίτης Οάξιος
53. Όλους, πόλις Κρήτης, Ξενίων εν τους Κρητικοίς, ό πολιτης Όλούντιος, ως Σελινούντιος

54. Ομφάλιον, τόπος Κρήτης πλησίον Θενών και Κνωσσοῦ, ἔστι και Θεππαλίας, το εθνικόν Ομφαλίτης,
55. Παντομάτριον, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Παντομάτριος, ως Βυζάντιος, ή Παντοματρεύς, ως Βουπράσιον Βουπρασιεύς και Δουλίχιον Δουλίχιεύς.
56. Πάραισος, περί ης Ηρωδιανός εν ογδόο, το μεν τοι Πάραισος οξύνεται. ἐγένετο δε ό Πάραισος Μίνω συγγενής, αφ' ού ή πόλις ή Πάραισος όμοτόνωσ τω οικιστή (βλέπτε και πόλη «Στήλαι»).
57. Πολίχνα, πόλις της Τρωάδος, οι πολίτα Πολιχναίοι, ἔστι και Κρήτης Πολίχνη πόλις, ής ο πολίτης Πολιχνίτης.
58. Πολύρρην, πόλις Κρήτης, από τού πολλά βήνεα, τουτέστι πρόβαρα έχειν. ό πολίτης Πολυρρήνιος,
59. Πραΐσος, πόλις Κρήτης, θηλυκώς, το εθνικόν Πραΐσιος και Πραΐσος.
60. Πρίασιος, πόλις Κρήτης, οι πολίται Πριαΐσιοι και Πριασιεύς,
61. Πύθιον, το πάλαι μεσαΐατον της εν Κρήτη Γόρτυνος, οι κατοικούντες Πυθιείς και οι τό Πύθιονιοικούντες, ενώ Απόλλωνος ιερόν ἔστι και Μακεδονίας Πύθιον, ενώ και τα Πύθια επιτελείται. Πύθιος ούν το εθνικόν, ἔστι και Πύθιον πλησίον του Αστακηνού κόλπου, οι κατοικούντες Πυθιανοί καλούνται και Πυθιανά ποτήρια.
62. Πύρανθος, πόλις μικρά ή κώμη Κρήτης περί Γόρτυνα, οι κατοικούντες Πυράνθιοι.
63. Ραύκος, πόλις εν μεσογειώ της Κρήτης, το εθνικόν Ραύκιος και Ραυκία.
64. Ριζηνία, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Ριζηνιάτης.
65. Ριθυμνία πόλις Κρήτης, το εθνικόν Ρεθυμνιάτης και Ριθύμνιος.
66. Ρύτιον, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Ριτιεύς τού δε Ρυτίασσοσ "Ρυτιασσεύς, ως Αλικαρνασσεύς.
67. Σάτρα, πόλις Κρήτης, ή μετονομασθείσα "Ελευθέρνα, ο πολίτης Σατραίος.
68. Σίβυρτος, πόλις Κρήτης, το εθνικόν Σιβύρτιος, ως Πολύβιος έν τρισκαιδεκάτω.
69. Σκύλλιον, όρος Κρήτης, οι παροικούντες Σκύλλιοι Σκύλλιος γαρ ό Ζεύς αυτού τιμάται, ένθα φασίναποθέσθαι τους Κουρήτας μετά των Σπαρτιατών τόν Δία.
70. Στήλαι, πόλις Κρήτης πλησίον Παραισοῦ και Ρεθύμνης, το εθνικόν Σηλαίος, ως Λάμπη Λαμπάιος, αλλά και Σηλίτης, ως παρά το αγαλμαΐς τον λίθον, αφού και στηλιτεύω".
71. Στρήνος, Ηρωδιανός έβδόμη, πόλις Κρητική, το εθνικόν Στρήνιος, ως Φαιστος Φαΐστιος.
72. Στυράκιον, όρος Κρήτης, οι ένοικούντες Στυρακίται" Στυρακίτης γάρ Απόλλων.
73. Συία, πόλις μικρά Κρήτης, επίνειον ούσα της Ελύρου, ο πολίτης Συιάτης και Συιεύς.
74. Σύρινθος, πόλις Κρήτης, το εθνικόν Συρίνθιος, ως Ολύνθιος, το θηλυκόν Συρινθία.
75. Σωσάνδρα, νήσος περί Κρήτην, εκλήθη δε επειδήποτε των Λυκτίων νύκτωρ έπελθόντων τή πόλει διασώσαι λέγεται τους εις έαυ τήν, ο νησιώτης Σωσάνδριος.
76. Τάνος, πόλις Κρήτης, ως Αρτεμίδωρος εν τετάρτω γεωγραφουμένων, το εθνικόν Τάνιος.

77. Τάρρα, πόλις Λυδίας, αφ' ης Λεύκιος ο γραμματικός, ετέρα Κρήτης, εν η Ταρραίος Απόλλων τιμάται, έστι και άλλη πόλις Τάρρα παρά τον Καύκασον, Κρητών άποικος, Λούκιος δ' ην από Τάρρης τής Κρητικής πόλεως" φέρεται δε τούτου τα περί παροιμιών τρία βιβλία άριστα και περιγραμμάτων και τεχνικά γλαφυρότατα, το θηλυκόν και επί της χώρας Ταρραία,
78. Τέγεια, πόλις Αρκαδίας ..... έστι και Τεγέα εν Κρήτη υπό Ταλθύβιου κτισθείσα. ό πολίτης Τεγεάτης, ως Ελεάτης, και θηλυκόν Τεγεάτις, ην δε και μελοποιός Ανύτη Τεγεάτις, λέγεται και Τεγεάς, ως Ιλιάς. οξύνεται, ως Σοφοκλής.
79. Υδραμία, πόλις Κρήτης, ως Ξενίων ο τα Κρητικά γράψας οι πολίται "Υδραμείς, ως Μεγαρείς.
80. Υρτακός ή και Υρτακίνος, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Υρτακίνος. Πολύβιος δε το θηλυκόν Υρτακίνη από τού Υρτακίνος εθνικού, από Υρτάκου δε Υρτάκιος,
81. Φαιστός, πόλις Κρήτης, οξυτόνως, το γαρ βαρύτονον κύριον, εκτίσθη υπό Φαιστου τού "Ροπαλού, Ηρακλέους παιδός, ο πολίτης Φαίστιος και Φαιστία και Φαίστιον και Φαιστιάς, έστι τής Φαιστιάδος και ό καλούμενος Λισσής. "Όμηρος" (odys III. 293), έστι δέ τις Λισσής αιπεία τε εις άλα πέτρη. έστι και Αχαΐας, ως Ριανός εν Αχαϊκών τρίτω. το εθνικόν ομοίως Φαίστιος, έστι και από τού Φαιστίνος Φαιστίνιος, έστι και άλλη Φαίστος Πελοποννήσου ή πρότερον Φρίξα καλουμένη.
82. Φάλαννα, πόλις Περραιβίας, από Φαλάννης της Τύρου θυγατρός, Λυκόφρων - Γόνον, Φαλάνναν ήδ' Όλοσσόνων γύας. Εκαταίος ιστοριών α' Ιππίαν αυτήν καλεί. και Έφορος Φάλαννον αυτήν καλεί έν τώ θ'. έστι και ετέρα Κρήτης, αφ' ης ην Φανιάδης ο περιπατητικός, ο πολίτης Φαλανναίος και Φαλανναία το θηλυκόν
83. Φαλανναία, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Φαλανναιεύς, ως του Ηραία Ηραιεύς.
84. Φαλάσαρνα, πόλις Κρήτης, από Φαλασάρνης, ο πολίτης Φαλασάρνιος, ως Ξενίων φησί.
85. Φοινικούς, πόλις Κρήτης, έστι και νήσος προς τη Λυκία, έστι και Φοινικούς λιμήν Θουκυδίδης όγδόη (c 34) το εθνικόν Φοινικούντιος και Φοινικούσιος, ως Σελινούντος και Σελινούσιος,
86. Χαλκητόριον, πόλις Κρήτης, ο πολίτης Χαλκητορεύς, Απολλόδωρος τετάρτω χρονικών μεθ' ου Χαρίδημος ήν φυγάς Χαλκητορεύς. Κρατερός δ' εν τω περί ψηφισμάτων Χαλκήτορας αγτούς φησί.
87. Χερρόνησος, πόλις εν τη κατά Κνίδον χερρονήσω και Τρίπολις, ο πολίτης Χερρονήσιος, ... τετάρτη Χερρόνησος κατά Κρήτην νήσος, έχουσα πολισμάτιον ομώνυμον Ξενίων εν τω περί αυτής, μετά την Κρήτην, κατά δε την αυτήν πλευράν και Χερρόνησος κείται προς τή θαλάσση μεταξύ της τε Κνωσού και της Ο(άξου), οι πολίται ομοίως Χερρονησίτα και Χερρονήσιοι, ως αυτός φησιν.....
88. Ψύχιον, τόπος Κρήτης, ενώ πόλις ήν ομώνυμος. το έθνικόν Ψυχιεύς, ως τού Νότιον Νοτιεύς, Δουλίχιεύς,
89. Ωλερος, Κρητική πόλις, περί ης Ξενίων εν Κρητικοίς φησί πορρωτέρω δε της Ιεραπύτνης "Ωλερος ήν πόλις, εφ' υψηλού μεν ώκισμένη τόπου, ο πολίτης Ωλέριος και Ωλερία Αθηνά το ουδέτερον Ωλέριον, φησί γαρ ούτω τή

δε θεώ ταύτη εορτήν άγουσιν Ιεραπύτνιοι, την δ' εορτήν Ωλέρια προσαγο-
ρεύουσιν.

2. ΣΚΥΛΑΞ ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΕΚΑΤΑΙΟΥ ΜΙΛΗΣΙΟΥ - HECATAEI MILESII FRAGMENTA. SCYLACIS CARYANDENSIS PERIPLUS (4ος αιώνας π.Χ.)

<<ΚΡΗΤΗ. Κατά Λακεδαίμονα νήσος κείται Κρήτη, εγγυτάτω γάρ Λακε-
δαίμων κείται της Ευρώπης. Διάπλους δε από Λακεδαίμονος εως επί το άκρω-
τηριον της Κρήτης, εφ' ω εστί πόλις Φαλάσαρνα, ημέρας δρόμος. Από δε Φα-
λασάρνων Κριού μέτωπον έστιν άκρωτήριον. προς Νότον δε άνεμον πλους εις
Αιβύην. Επί Χερρονήσου δε τας Άλιάδας των Κυρηναίων, πλους ημέρας και
νυκτός. Εστί δε ή Κρήτη μακρά στάδια ,βφ' . στενή δέ, και τέταται από ήλιου
δυσμών προς ήλιου ανατολάς. Οικοῦσι δε εν Κρήτη Έλληνες, οι μεν άποικοι
Λακεδαιμονίων , οι δε Άργείων , οι δε Αθηναίων, οι δε από της Ελλάδος της
άλλης οπόθεν έτυχεν. Είσι δέ τίνες αντών και αυτόχθονες. Πόλεις πολλαι εν
Κρήτη. Κρήτης θέσις ως ακρωτηρίων. Έστι πρώτη πόλις προς ήλιον δυόμενον
ή προειρημένη **Φαλάσαρνα** και λιμήν κλειστός, **Πολυρρήνα**, και διήκει .... από
Βορέου προς Νοτον. Δικτυναῖον Αρτέμιδος ιερόν προς Βορέαν ανεμόν της χω-
ράς Περγαμίας. Προς νότον δε **Υρσακίνα**. **Κυδωνία**, και λιμήν κλειστός, προς
Βορέαν. Εν μεσόγειά δε **Έλυρος** πόλις. Προς Νότον μεν **Λίσαια** πόλις και λιμήν
παρά Κριού μέτωπον. Προς Βορέαν δε άνεμον ή **Αππεραία** χώρα. Είτα ή **Λα-
μπαία** , και διήκει αύτη αμφοτέρωθεν, και ποταμός Μεσάπος εν αυτή εστί. Μετά
δε Οσμίδαν **Έλευθέρνα** προς Βορέαν. Προς Νότον δε **Συβρίτα** και λιμήν. προς
Νότον **Φαιστός**, προς Βορέαν **Οαξός** , και **Κνώσσος**. προς δε **νότον Γορ-
τύνα**, **Ραύχος**. Προς Βορέαν δε άνεμον όρος κάλλιστον , και λιμήν εν αυτώ
Όλους και Πάν. Εν μεσογεία δε **Λύκτος**, και διήκει αύτη αμφοτέρωθεν. **Πρά-
σος** διήκει άμφοτέρωθεν. Γράνος ακρωτήριον Κρήτης προς ήλιον ανίσχοντα.
Εισί δε και άλλαι πόλεις εν Κρήτη. Λέγεται δε είναι εκατόμπολις>>.

Σημείωση:

- 1) Ο Περίπλους του Σκύλακα είναι μια σύντομη κατά τόπο και νησί περι-
γραφή ενός αρχαίου ελληνικού περίπλου που τοποθετείται στο 330 π.Χ.,
- 2) Η πόλη Ραύχος είναι η Ραύκος, η πόλη Λίσσα είναι η Λισσών ή Λισσός,
η πόλη Λαμπαία λέγεται και Λάππα, το ακρωτήριο Γρανός είναι το Σα(λ)μωνια
ή κάβο Σίδερο όπου η πόλη Ίτανος, η πόλη Παν είναι άγνωστη, θυμίζει το Πα-
νορμο.

3. ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ «ΠΕΡΙΠΛΟΥΣ ΚΡΗΤΗΣ» (ΣΤΑΔΙΑΣΜΟΙ) 4ς αι. π.Χ.

(Marciani periplus. Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine
ferebatur. Peripli qui Stadiasmus magnimaris inscribi solet fragmentum).

Ο Γεωγράφος Μαρκιανός Μενίππος ο Ηρακλειώτης (γεννήθηκε στην Η-
ράκλεια του Πόντου, 378-431 μ.Χ.) στο βιβλίο του «Σταδισμοί», που είναι
γραμμένο και στα αρχαία ελληνικά και στα λατινικά, σχετικά με τον περίπλου
και τις πόλεις της Κρήτης επι εποχής του, αναφέρει τα εξής:

Α) Στα αρχαία ελληνικά: <<Κρήτης Περίπλους: Από του **Κασίου** επί το **Σαμώνιον** της Κρήτης σταδ. φ'. ακρωτήριον έστι της Κρήτης ανέχον προς βορράν επιπολύ' εστί δε ιερόν Αθηνάς' έχει ύφορμον και ύδωρ' τα δε άλλα ηφανισμένα. Από Σαμωνίου εις **Ιεράν Πυδναν** σταδ. π'. πόλις εστί' έχει όρμον. Έχει δε και νήσον καλείται **Χρυσέα** έχει λιμένα και ύδωρ. Από της Ιεράς Πύδνης εις **Βιένου** σταδ. ο'. πολιδριόν έστιν ανέχον της Θαλάσσης. Από Βιένου εις **Λεβήναν** σταδ. ο'. εκεί παράκειται νησίον Οξεία' ύδωρ έχει. Από Λεβήνας εις **Αλάς** σταδ. κ'. Από Αλών εις **Μάταλαν** σταδ. τ'. Πόλις εστί και λιμένα έχει. Από Μάταλης εις **Σουλίαις** σταδ. ξέ. Ακρωτήριον εστιν ανέχον προς Μεσημβρίαν' λιμήν έστι' καλόν ύδωρ έχει. Από Σουλήνας εις **Ψυχέαν** σταδ. ιβ'. Από Ψυχέας επι τον **Λάμωνα** σταδ. ρν'. λιμήν έστι' πόλιν έχει δε ύδωρ. Από δε Πύδνης επί τον Ψυχέα σταδ. τν. λιμήν θερινός και ύδωρ έχει. Από Ψυχέων επί **Απολλωνιάδα** σταδ. λ'. Από Απολλωνίας (leg. Απολλωνιάδος) εις **Φοίνικα** σταδ. λ'. πόλις εστί' έχει λιμένα και νήσον. Από **Κλαυδίας** εις **Φοίνικα** σταδ. τ'. έχει πόλιν και λιμένα. Από Φοινίκης εις **Τάρρου** σταδ. ξ'. πόλις μικρά εστί' έχει όρμον. Από Τάρρου εις **Ποικιλασσόν** σταδ. ξ'. πόλις εστί και όρμον έχει και ύδωρ. Από Ποικιλασσού εις **Σύβαν** σταδ. ν. πόλις εστί και λιμένα καλόν έχει. Από **Λισσού** εις **Καλαμύδην** σταδ. σν'. Από Καλαμύδης εις **Κριού Μέτωπον** σταδ. λ'. ακρωτήριον εστιν υψηλόν' έχει ύδωρ και ύφορμον. Από Κριού Μέτωπον περίπλους εις **Βιένον** σταδ. ιβ. Λιμένα έχει και ύδωρ. Από Βιένου εις **Φαλάνσαρην** (sic) σταδ. σξ'. Όρμος εστίν εμπόριον πόλις παλαιά νήσος δε από σταδ. ξ'. **Ιουσαγόουρα** βλέπουσα προς ανατολάς έχει λιμένα' έχει δε ιερόν Απολλωνος εν τω λιμένι' έτσι δε και άλλη νήσος από σταδίων γ'. καλείται Μέση και όρμον έχει' η δε τρίτη καλείτη **Μύλη**' ο δε πλους βαθύς αγωράων έχει. Από Μύλης επι **Τρητόν** σταδ. ν'. ακρωτήριον εστί τετρημενον κατά Κρημόν της Κρήτης. Από του Τρητού εις **Αγνείον** σταδ. ν'. λιμήν εστί Κρήτης. Από του Τρητού εις Αγνείον σταδ. ν'. λιμήν εστί έχων ιερόν Απόλλωνος' έτσι δε εσώτερος κόλπος και καλείται Μαρτίλος και ύδωρ έχει. Από Αγνείου εις **Κισαμον** σταδ. π'. πόλις εστί εν κόλπω κειμένη' έτσι δε λιμήν' έχει και ύδωρ. Από Κισάμου επι την **Τύρον** σταδ. κε'. ακρωτήριον έστιν υψηλόν κατάδενδρον' βλέπει προς άρκτον. Από την Τυρον επι το **Δίκτυνον** σταδ. π. όρμος εστί αιγιαλός. Από του Δικτυνίου επι την Κοίτην σταδ. ρο'. νήσος εστιν έχει όρμον και ύδωρ' βλέπει προς την Κρήτην προς άρκτον. Από του **Ακοιτίου** εις **Κοιλωνίαν** σταδ. ζ. πόλις εστί' έχει λιμένα και εις την είσοδον βράχη έχει. Από Κοιλωνίας εις **Ασπέραν** περιπλέεται σταδ. ρν'. Πεζή δε μίλια ρκ'. Ο τόπος. Μίνω καλείται εις ον κείται νήσοι τρεις αι καλούνται Λευκαί. Από της Μινώος **Αμφιμάτριον** σταδ. ρν'. ποταμός εστί και λιμήν περί αυτού παραχειμαστικός και πύργον έχει. Από Αμφιματρίου εις **Υδραμον** σταδ. ρ'. πόλις εστί. Έχει αιγιαλόν καλείται δε η πόλις **Ελευθέρα**' πεζή δε αναβήναι από του Αμφιματρίου μίλια ν'. Από Αμφιματρίου εις **Ασάλην** σταδ. λ'. λιμήν εστί' ευωνύμως έχει ύδωρ' εντεύθεν Ελευθέρα από σταδίων ν'. Από Ασάλης εις **Ηράκλειον** σταδ. ρ'. πόλις εστί' έχει λιμένα και ύδωρ' από σταδίων κ'. πόλις κείται **Μονησός**' απόκειται δε και νήσος από σταδίων μ' προς δύσιν' καλείται **Δίος**. Από του Ηρακλείου εις **Χερρόνησον** πόλιν σταδ. λ'. ύδωρ έχει και νήσον έχουσα πύργον λιμένα. Από Χερρονήσου εις **Σολούντος** σταδ. ξ'. άκρα εστί, ύφορμον έχει. Έχει δε ύδωρ καλόν, απέχει δε από της γης σταδ. κ'. Από Σολούντος εις **Καμάραν** σταδ. ιε'. Από Καμάρας εις **Ετέραν** σταδ. κε. Από της Ετέρας επι την **Κητίαν** άκραν σταδ. ιε. ύφορμος εστί, άνυδρος δε.

Από τις Κητίας εις **Διονυσιάδα** σταδ. τ'. νήσοι εισί δυο έχουσα λιμένα και ύδωρ. Από Διονυσιάδος εις το **Αμμώνιο** όθεν περιάγειν την Κρήτην σταδ. ρκ'.>>. (Μαρκιανος· Μενιππος· Σταδισμος· Marciani periplus· Menippi peripli fragmentum quod Artemidori nomine ferebatur. Periplus qui **Stadiasmus magni maris inscribi solet fragmentum**).

B: Στα λατινικά: << Periplus Cretae: A caso usque ad Sammonium cretae stadia 500. Promontorium est Cretae. longissime ad septentrionem versus porrectum. Ibi est templum veneris tera autem evanuerunt. Etiam habet et aquam; cetera autem evanuerunt. A Sammonio ad Hierapytnam stadia 80. Urbs est. Habet locum appellendi; habet vero etiam insulam, quae Chrysa vocatur. Ea habet portum et aquam. Ab Hierapytna ad Biennon stadia 80. Contra eam jacet insula, nomine Oxia. Ea aquam habet. A Lebena ad Thalassam stadia 20. A Thalassa ad Matalum stadia 300. Urbs est et portum habet. A Matalo ad Suliam stadia 65. Promontorium est ad meridiem prominens id portum habet et aquam pulchram. A Sulia ad Psychion stadia 13. A Psychio ad Lamona stadia 150 Portus est et oppidum habet et aquam Ab Hierapytna autem ad Psychion stadia 350. Portus aestivus est et aquam habet. A Psychio ad Apolloniam stadia 50. Ab Apollonia ad Phoenicem stadia 100. Urbs est. Ea habet aquam et insulam. A Claudia ad Phoenicem stadia 300. Habet urbem et portum A Phoenice ad Tarrham stad. 60. Oppidum parvum est. Habet locum appellendi. A Tarrha ad Poecilasson stadia 60. Poecilasso ad Syiam stadia 50. Urbs est et portum habet peropportunum. A Lisso ad Calamyden stad. 250. A Calamyda ad Criu metopon stad. 30. Promontorium est altum. Habet aquam et locum appellendi. A Criumetopo circum navigatur ad Biennum stadiis 12. Portum habet et aquam. A Biennio ad Phalasarum stadia 260. Locus appellendi est et emporium et urbs antiqua. Abest insula stadia 60. Musagores dicta et ad ortum spectans et habens portum, in quo est templum Apollinis. Est etiam alia insula, quae abest stadia 3. Ea vocatur Media et portum habet. Tertiaca autem insula Myla dicitur. Cursus autem profundus ..... habet. A myla ad Tretum stadia 50. Promontorium est Cretae, perforatum ac silvis obtectum. A Treto ad Agneum stadia 50. Portus est habens templum Apollinis. Est autem portus; habet etiam aquam. A Cissamo ad Tityrum stadia 25. Promontorium est altum obtectumque silvis. A Tityro ad Dictynnon stadia 80. Locus appellendi est et litus. A Dictynno ad Coeten stadia 170. Insula est. Habet locum appellendi aquamque. Spectat ad Cretam et ad septentrionem. A Coete ad Cydoniam stadia 60. Urbs est. Habet portum in ejusque introitu brevia. A Cydonia ad Apttera circum navigatur stadiis 150. Terra hoc iter conficis stadiis 120. Ibi locus est: vocatur Minoa, contra quem jacent insulae tres. quae vocantur Leuciae. A Minoa ad Amphimatrion stadia 150. Ibi fluvius est ejusque ostiis portus ad hibernandum aptus, qui turrim habet. Ab Amphimatio ad Hydramon stadia 100. Oppidum est. Habet litus. Vocatur autem urbs Eleuthera. Illuc descenditur terra ab Amphimatio stadiis 50. Ab Amphimatio ad Amphimallam stadia 30. Portus est sinistram; habet aquam. Inde abest Eleuthera stadia 50. Ab Amphimalla ad Heraclaeum stadia 100. Oppidum est. Habet portum et aquam. Abest stadia viginti oppidum Cnossos. Contra jacet ad orientem insula stad. 40 remota. Vocatur Dia . Ab Heraclaeo ad Chersonnesum oppidum stadia 30. Aquam habet et insulam, quae habet turrim et aquam. A Chersonneso ad Oluntem stadia 60.

Promontorium est. Habet locum appellandi et etiam aquam bonam. Abest a continente stadia 20. Ab Olunte ad Camaram stadia 15. A Camara ad Eteam stadia 25. A Camara ad Eteam stad. 26. Ab Etea ad promontorium Ceteum stadia 14. Portus est sine aqua. A promontorio Ceteo ad Dionysiades stadia 300. Sunt duae insulae, habentes portum et aquam. A Dionysiadibus ad Samouium, unde orsi sumus periplum create, stadia 120.

Στα σχόλια του βιβλίου αναγράφονται οι εξής σωστές παρατηρήσεις:

1) Σολούς: Falso scriptum est Σολούντος. Scribendum est Scylace teste Ολούντος. Sita autem fuit Haec urbs in ea menisnsula, quae nunc Spina Longa (dorsum longum) dicitur.

2) Καμάρα: Haec urbs etiam Lato dicta est. Sita autem fuit in continente, ex advent isti peninsula.

3) Ετέρα: Non dubitamus, quin pro Ετεραν scribendum sit Έτειαν. Mensura κε falsa est.

4) Κητίαν: Videmus igitur, quod ultimum promontorium ad orientem est quodque hodie dicitur Sidero, a veteribus dictum esse Κήτεια, quod nos a κήτω ducimus, ut quasi significet promontorium, quod coeti habeat speciem ,

5) Η πόλη Ιερά Πυδνα = Hierapytnam/ Girapetra (= η Ιεράπτυνα ή Ιεράπετρα). Η πόλη Λασαία βρίσκεται κοντά στους καλούς λιμένες: «Υπεπλεύσαμε την Κρήτην κατά Σαλμώνην' μόλις δε παραλεγόμενοι αυτήν ήλθομεν εις τόπον τινά καλούμενον τους καλούς λιμένας' ως εγγύς ην πόλις Λάσαια (Πραξεις Αποστόλων, actis apostolorum cap XXVII. Το ακρωτήριο Τύρος = Τίτυρος. Η πόλη «Φαλάνσαρην» = η Φαλασσαρνα («Scylax haec dicit: Ο διάπλους δε από Λακεδαίμονος, έως επι το ακρωτήριο της Κρήτης, εφ ου εστί πόλις Φαλασσαρνα, ημέρας δρομός). Η Κλαυδία (νήσος) = η νήσος Γαύδος ("Haec insula a Ptolemaeo dicitur Κλαύδος, a Plinio IV, 12, Gaudos"). Η πόλη Σύβα = η Σύβα (τώρα Σούγια) = επίνειο της Ελήρου ("Scribendum est Σύβαν, Cf. Stephanus, Σύβα, πόλις μικρά Κρήτης, επίνειον ούσα της Ελύρου, ο πολίτης Σιιάτης και Σιιεύς"). Η Κητία άκρα = το ακρωτήριο Σίδερο. Η Μονησός = η Αμνισός, Ιουσαγόρα ή Μουσαγόρα = το Ελαφονήσι κ.λπ.. Η ονομασία Κοιλωνία είναι παραπροφορά της Κυδωνίας: «Από του Ακοιπίου εις Κοιλωνία σταδ. ζ. πόλις εστίν' έχει λιμένα και εις την είσοδον βράχη έχει. Από Κοιλωνίας εις Ασπέραν περιπλέεται σταδ, ρν'. πεζή δε μίλια ρκ'. Ο τόπος» A Coete ad Cydonian stadia 60. Urbs est. Habet portum in ejusque intoitu brevia. A Cydonia ad Aptera circum navigator stadiis 150..... Mira commutatio nominum. Ita supra videbamus Καλχηδόνα dici pro Καρχηδόνα. Scribendum est autem Κυδονία. Hanc autem urbem in eo positam loco fuisse, ubi nunc est Kanea, a Pashleio eo libro....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

(67 π.Χ. - 330 μ.Χ.)

Μια από τις τελευταίες ελληνικές περιοχές που κατέλαβαν οι Ρωμαίοι ήταν η Κρήτη, το 67 π.Χ. Άμεση συνέπεια της κατάκτησης ήταν να αλλάξουν τα νομισματικά πράγματα της Κρήτης. Πρώτα περιορίστηκαν κατά πολύ οι εξαρτημένες πια πόλεις, στις οποίες δόθηκε το προνόμιο της κοπής νομισμάτων, που είναι τώρα πια συχνότερα χάλκινα και προσαρμοσμένα στο σύστημα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Μεγάλο μέρος της παραγωγής νομισμάτων "υπογράφεται" από το λεγόμενο "Κοινό των Κρητών". Σταμάτησε όμως κάθε κοπή νομισμάτων από τους Κρήτες από τα μέσα του 2ου αι. και στην Κρήτη πλέον τα νομίσματα της Ρώμης μονοπωλούν. Οι παραστάσεις των κρητορωμαϊκών εκδόσεων έχουν σε μεγάλο βαθμό χάσει τον τοπικό χαρακτήρα τους. Το πιο ακραίο παράδειγμα στην πρώτη περίοδο (67-27 π.Χ.) είναι το αργυρό τετράδραχμο της Γόρτυνας με το κεφάλι της θεάς Ρώμης στην κύρια όψη. Στη δεύτερη περίοδο, το κεφάλι του εκάστοτε αυτοκράτορα ή ενός μέλους της οικογενείας του κυριαρχεί σταθερά στη μια τουλάχιστον πλευρά του νομίσματος, ενώ και άλλα τυπικά ρωμαϊκά θέματα αποδίδονται στην πίσω όψη. Θεότητες του ελληνικού παρελθόντος και τοπικοί μύθοι εμφανίζονται βέβαια, αλλά αποτελούν όλο και περισσότερο πια τη μειονότητα.

Νόμισμα Ρωμαίων ήταν το ασημένιο δηνάριο, που ισοδυναμούσε με 4 scrupuli = 5,55 gramm. Δηνάριο λέγεται και η 4η κλίμακα στη βυζαντινή μουσική

	<p>Κνωσός. Αργυρό τετράδραχμο, 67 π.Χ. με κεφαλή της θεάς Ρώμης (προσωποποίηση της Ρώμης)</p>
	<p>Κνωσός, Nero και Octavia, Bronze 55/60</p>
	<p>Κνωσός, Claudius & Messalina,, 41-54</p>
	<p>Κνωσός, με Α-δριανό, 117-138 μ.Χ.</p>

Κνωσός. Gaius Caligula and Germanicus. 37-41 π.Χ..

Νόμισμα Κνωσού, Crassus, 37-30 π.Χ., με κροκόδειλο και πρῶρα πλοίου.

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΡΩΜΑΙΩΝ

Οι πιο αξιόλογες πόλεις της Κρήτης, σύμφωνα με τον Πλίνιο (Pliny the Elder, *The Natural History*, BOOK IV. AN ACCOUNT OF COUNTRIES, NATIONS, SEAS, TOWNS, HAVENS, MOUNTAINS, RIVERS, DISTANCES, AND PEOPLES WHO NOW EXIST OR FORMERLY EXISTED. CHAP. 20. – CRETE (ΚΡΗΤΗ), 1^{ος} αι. μ.Χ. είναι: Η Φαλάσαρνα (Phalasarna), η Ελαία ή Ήτεια (Etaea προφανώς η Σητεία), το Κίσαμον (Cisamon, Κισαμώνα), το Πέργαμο (Pergamun), η Κυδωνία (Cydonia = τα Χα.Χ. νιά), το Μινωικό (Minoium = η Μινώα), το Άπτερον (Arteron, η Άπτερα), το Παντοματοχώρι (Pantomatrium), το Αμφιμήλλιο (Amphimalla), η Ρηθύμνα (Rhithymna), ο Πάνορμος (Panormus), το Κύτειον (Cytæum), η Απολλωνία (Apollonia), το Μάτιον (Matium), η Ηράκλεια (Heraclea), η Μίλητος (Miletos), η Άμπελος (Ampelos), η Ιεράπυτνα (Hierapytna), η Λεβήνα (Lebena) και η Ιεράπολις (Hierapolis), και στο εσωτερικό η Γόρτυνα (Gortyna), η Φαιστός (Phæstum), η Κνωσσός (Cnossus), το Πολυρρήνιον (Polyrrhenium), η Μύρινα (Myrina), η Λύκαστος (Lycastus), η Ραμνούς (Rhamnus), η Λύκτος (Lyctus), το Δίον (Dium), η Ασός (Asus), η Πυλωρός (Pyloros), το Ρύτιον (Rhytium), η Ελατος, η Φαραί (Pharæ), η Ολόπυξος (Holopyxos), η Lasos, η Ελευθέρνα (Eleuthernæ), η Therapnæ, η Μαραθούσα (Marathusa) και η Τύλισος (Tylosos). εκτός από μερικές άλλες εξήντα, από τις οποίες η μνήμη υπάρχει μόνο.

<< ... oppida eius insignia Phalasarna, Elaea, Cisamon, Pergamum, Cydonea, Minoium Apterion, Pantomatrium, Amphimalla, Rhithymna, Panhormum, Cytæum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena,

Hierapolis, et in mediterraneo Gortyna, Phaestum, Gnosus, Polyrrhenum, Myrina, Lycastos, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asium, Pyloros, Rhytion, Elatos, Pherae, Olopychos, Lasos, Eleuthernae, Therapnae, Marathusa, Tyllisos; et aliorum circiter LX oppidorum memoria extat. montes Cadistus, Idaeus, Ditynnaeus, Corycus...>> (Plinius, Naturalis Historia Liber IV, 59)

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΛΑΥΔΙΟ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟ, ΕΠΙ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ, 2^{ος} αι. μ.Χ.

Ο Ελληνο-ρωμαίος γεωγράφος Κλαύδιος Πτολεμαίος(127 – 151), περιγράφοντας παραλιακά την Κρήτη στο «Γεωγραφικά» (LIB. III. CAP. 16.17, τόμος Α, Creta - Κρήτη), αναφέρει για τη νήσο επακριβώς τα εξής:

<< 1. Η Κρήτη περιορίζεται από μεν δυσμών υπό του Αδριατικού πελάγους από δε άρκτων υπό του Κρητικού πελάγους από μεσημβρίας υπό του Λιβυκού πελάγους από δε ανατολών υπο του Καρπαθίου πελάγους και η μεν παράλιος αυτής περιγραφή έχει τοιαύτην:

2. Δυτικής πλευράς περιγραφή: Κώρυκος άκρα και πόλις, Φαλάσ(σ)αρνα ή και Φάλδαρνα, Ραμνούς λιμήν, Χερσόνησος, Ιναχώριον, Κριού Μέτωπον,

3. «Νοτίας πλευρά περιγραφή: Λισσός, Τάρβα, Ποικιλάσιον, Ερμαία άκρα, Φοινικούς λιμήν, Φοίνιξ πόλις, Μασσαλία ποταμού εκβολαί ,

4. Ψυχιον, Ηλέκτρα ποταμού εκβολαί, Ματαλία, Λέων άκρα ή Λεία, Καταρράκτου ποταμού εκδολαί, Ληθαίου ή Λιθαίου ποταμού εκβολαί, Ίανατος πόλις, Ιερών όρος, Ιερά Πέτρα ή Πύτνα, Ερυθραίον όρος, Άμπελος άκρα, Ίτανος πόλις.

5. Ανατολικής πλευράς περιγραφή: Σαμ(μ)ωνιον άκρον, Μινώα λιμήν, Καμάρα πόλις, Ολού(λι)ς, Χερσόνησος, Ζεφυριον άκρον.

6. Βορείας πλευράς περιγραφή: Ηράκλειον, Πάνορμος, Απολλωνία, Κύταιον

7. Δίον άκρον, Παντομάριον, Ρίθυμνα, Αμφιμαλής κόλπος, Δρέπανον άκρον, Μινώα,

8 Πύκνου ποταμού εκβολαί, Κυδωνίς ή Κυδωνία, Κύαμον ή Κί(σ)αμον άκρον, Δίκταμ(ν)ον, Ψάκον άκρον, Κίσαμος πόλις.

9. Όρη δε εστιν επίσημα εν τη Κρήτη, τα τε καλούμενα Λευκά όρη και η Ίδη όρος και η Δίκη όρος.

10 Πόλεις δε εισιν εν τη Κρήτη μεσόη (αι δε) Πολυρρηνία, Απτερία, Αρτακίνα, Λάππα, Σούβριτα, Ελευθεραί, Γόρτυνα.....>>

Γόρτυνα. Αργυρό τετράδραχμο, 1ος αι. μ.Χ.

Γόρτυνα. Αργυρό τετράδραχμο, 67 π. Χ.

Γόρτυνα, τρίδραχμο με αυτοκράτορα Καλιγούλα και Αύγουστου, 34 π.Χ. - 71 μ.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5° ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ & ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ:

Α' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΚΡΗΤΗΣ):	330 μ.Χ. - 824 μ.Χ.
ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑ – ΣΑΡΑΚΗΝΟΙ:	830 μ.Χ. - 961 μ.Χ.
Β' ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (ΚΡΗΤΗΣ):	961 μ.Χ. - 1204μ.Χ.

Η Βυζαντινή αυτοκρατορία αρχίζει τυπικά από την εποχή που ο Μ. Κωνσταντίνος μεταφέρει, έγινε το 306 μ.Χ., την έδρα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στην Ελληνική πόλη Βυζάντιο στο Βόσπορο ή στο εξής Κωνσταντινούπολη από το όνομά του Μ. Κωνσταντίνου. Το 313 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος κηρύσσει ανεξιθρησκία, κάτι που θεωρήθηκε τότε από τους χριστιανούς ως νίκη, κάτι ως ισοπολιτεία μεταξύ των λαών που αποτελούσαν την αυτοκρατορία αυτή, με επακόλουθο ο μὲν Κωνσταντίνος να ανακηρυχθεί μέγας η δε αυτοκρατορία αυτή για 1000 και πλέον χρόνια να γνωρίσει εσωτερική ειρήνη και μεγάλη ευημερία. Οι Έλληνες σιγά-σιγά αγάπησαν τη Βυζαντινή αυτοκρατορία, γιατί αφενός η έδρα της ήταν στην Ελλάδα, άρα οι Έλληνες είδαν όφελος – το Αιγαίον ήρθε και πάλι στο προσκήνιο- και αφ' ετέρου οι Βυζαντινοί αυτοκράτορες υποστήριξαν τους Έλληνες, για να υποστηριχθούν και κείνοι από τους Έλληνες

Το 330 μ.Χ. πραγματοποιείται η μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στην Κωνσταντινούπολη. Η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία το 395 μ.Χ. διαιρείται σε ανατολικό και δυτικό κράτος το. Η Κρήτη με τη διαίρεση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε ανατολικό και δυτικό κράτος υπήχθη διοικητικά στο ανατολικό κράτος και μέχρι τον 7ο αι., δεν επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τις μεγάλες αναταραχές λόγω των βαρβαρικών επιδρομών στον 5ο και τον 6ο μ.Χ. αιώνα. Στον 7ο αι. η εμφάνιση και οι επιδρομές των Αράβων άλλαξαν το σκηνικό, όπως θα δούμε πιο κάτω.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΠΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

Η νομισματική μονάδα των Βυζαντινών ήταν το Σολδίο (Solidus). Από το Μ. Κωνσταντίνο καθιερώνεται ως νόμισμα της αυτοκρατορίας ο χρυσός σόλιδος (σολδίο), που κυριάρχησε στις οικονομικές συναλλαγές περίπου για επτά αιώνες. Παράλληλα κόβονταν και άλλα νομίσματα χρυσά, αργυρά, χάλκινα που όλα έφεραν παραστάσεις του Χριστού, της Θεοτόκου, κάποιου αγίου, αυτοκρατόρων, ενδεικτικές της ιδέας ότι το νόμισμα ήταν υπό την προστασία του Θεού και του αυτοκράτορα.

Το χρυσό νόμισμα του Βυζαντίου, το υπέρπυρο, πέρασε στη δύση και ονομάστηκε «βυζάντιον» (besant) και έγινε το πρότυπο του Βενετικού χρυσού δουκάτου και έμμεσα των κυριότερων Ευρωπαϊκών χρυσών νομισμάτων. Το Βυζάντιο χρησιμοποιείτο κυρίως από τους Φράγκους δυνάστες, ιδίως της

Ρόδου και της Κύπρου. Αποτελεί απομίμηση του υπέρπυρου με πολύ χαμηλή όμως περιεκτικότητα σε χρυσό και για αυτό το λόγο ονομάζετε και «βυζάντιον λευκόν». Το νόμισμα αυτό υποδιαιρείτε σε 24 κεράτια κατά μίμηση των Βυζαντινών υποδιαιρέσεων. Το αργυρό νόμισμα της τελευταίας περιόδου της Βυζαντινής αυτοκρατορίας ήταν το άσπρο. Τα άσπρα των Ιπποτών της Ρόδου, Κύπρου και Χίου καθώς και τα Τούρκικα ήταν απομίμηση αυτών. Η τιμή τους συγκριτικά ήταν περίπου η ίδια. Μετά τη διάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας το Βυζαντινό άσπρο σταμάτησε να κυκλοφορεί, ενώ τα άσπρα των Φράγκικων κρατιδίων της ανατολής συνέχισαν να κόβονται μέχρι τις αρχές του 16ου αιώνα οπότε αντικαταστάθηκαν από τα Τούρκικα. Ένα άσπρο ισοδυναμούσε με οχτώ κεράτια.

Αναμνηστικό μπρούτζινο νόμισμα της πόλης του Βυζαντίου ή στο εξής Κωνσταντινούπολη, 330 – 346 π.Χ., ως έδρα του Ρωμαϊκού Κράτους. Φέρει την επιγραφή Κωνστα-

ντινούπολη, το Μ. Κωνσταντίνο νέο (από το όνομά του οποίου το Βυζάντιο μετονομάστηκε σε Κωνσταντινούπολη) και τη θεά Νίκη πάνω σε πλοίο.

Νόμισμα με το Μ. Κωνσταντίνο (273 – 337 μ.Χ.) και τη θεά Νίκη να στεφανώνει τα βυζαντινά καράβια

Χρυσό νόμισμα (Σολδίο) με το Μ. Θεοδοσί-
σιο, 425-429 μ.Χ. και
άγγελο που κρατά το
σταυρό, σύμβολο της
Χριστιανικής πίστης
Ο Μ. Θεοδοσίος έ-
κανε επίσημη Θρη-
σκεία του Κράτους τη
Χριστιανική και έτσι

στο εξής « επίσημοι» προστάτες του ελληνικού ναυτικού και γενικά των Ελ-
λήνων ήταν πλέον ο Χριστός αντί του Δία, Ποσειδώνα, Θεά Νίκης κ.τ.λ. που
υπήρχε πριν.

Χρυσό νόμισμα (Σολ-
δίο) Κωνσταντίνου VII
Πορφυρογέννητου,
913 – 959 μ.Χ., με τον
Ιησού Χριστό, τον
προστάτη των Ελλή-
νων και όλων των Χρι-
στιανών αντί του Δία,
Ποσειδώνα κ.τ.λ. που
υπήρχε πριν.

Χρυσό νόμισμα
(Σολδίο) Νικηφόρου
Φωκά 963 – 969
μ.Χ., με τον Ιησού
Χριστό.

Τελευταίους μεγά-
λους στόλους που
συγκροτήθηκαν στη
Βυζαντινή αυτοκρα-
τορία ήταν επί Λέο-
ντος του Α', 1.113

σκάφη και επί αυτοκράτορα Κώνστα Β', συγκεντρώθηκε στόλος από 700 πο-
λεμικά σκάφη κατά των Αράβων. Περισσότερο εντυπωσιακή ήταν η επιχει-
ρηση κατά της Κρήτης το 961 μ.Χ. Το σύνολο των πλοίων που συγκέντρωσε
ο αυτοκράτορας Νικηφόρος ο Φωκάς ανερχόταν στα 3.300 και από αυτά τα
2.000 ήσαν Δρόμωνες και Χελάνδια.

Βυζάντιο. Χάλκινος φόλλις Ιουστινιανού Α΄ (527-565 μ.Χ.). Με μετωπική προτομή του αυτοκράτορα με κράνος και το γράμμα Μ ως σύμβολο της υποδιαίρεσης. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης).

Βυζάντιο. Χάλκινο 20νούμμιο Ιουστίνου Β΄ (565-578 μ.Χ.). Με ένθρονο το αυτοκρατορικό ζευγάρι Ιουστίνου και Σοφίας και το γράμμα ο Κ ως σύμβολο της υποδιαίρεσης. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης)

Βυζάντιο. Χρυσό σιμίσιον Φωκά (602-610 μ.Χ.). Με προτομή του αυτοκράτορα και σταυρό. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης).

Βυζάντιο. Χρυσό τριμίσηιο Αναστάσιου Α΄ (491-518 μ.Χ.). Με προτομή του αυτοκράτορα και τη θεά Νίκη να κρατά στεφάνι και σταυροφόρο σφαίρα. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης).

Βυζάντιο. Χρυσό ιστάμενο Ρωμανού Γ΄ (1028-1034). Με ένθρονο Χριστό και τη Θεοτόκο να στέφει τον αυτοκράτορα. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης).

Βυζάντιο. Χρυσός σόλιδος Κωνσταντίου Β΄ (642-668 μ.Χ.). Με προτομή του αυτοκράτορα και σταυρό σε βαθμιδωτή βάση. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ – ΣΑΡΑΚΗΝΟΙ (830 μ.Χ. - 961 μ.Χ.)

Η Αραβοκρατία ξεκινά με αίμα και δάκρυ για το νησί. Η Κρήτη βυθίζεται σ' ένα πνευματικό και οικονομικό σκοτάδι χωρίς όμως να αλλοιωθεί εθνολογικά ο πληθυσμός της. Μόλις οι κατακτητές κατέλαβαν το Ηράκλειο, το επίνειο της Κνωσού, του έκαναν πρόσθετα οχυρωματικά έργα, όπως μια μεγάλη τάφρο (στα αραβικά «χάνδακας») γύρω από τα τείχη και από την τάφρο αυτή πήρε η πόλη μετά το όνομα Χάνδακας.

Η Κρήτη ελευθερώθηκε από τους Σαρακηνούς το 961 μ.Χ. από το Νικηφόρο Φωκά.

Οι Άραβες Σαρακηνοί που κατέλαβαν την Κρήτη είχαν διωχθεί από την Ισπανία και την Αλεξάνδρεια, οι οποίοι ψάχνοντας για πατρίδα και με αρχηγό τον Αμπού Χαφ Ομάρ αποβιβάστηκαν το 824 μ.Χ. στα νότια της Κρήτης, και μέσα σε λίγα χρόνια κατάλαβαν όλο το νησί. Το Εμιράτο τους στο νησί παρ' όλες τις προσπάθειες του Βυζαντίου, για να τους διώξει από εκεί διατηρήθηκε ως το 961. Ήδη από τον 7ο αιώνα μ.Χ., λόγω εσωτερικής κρίσης στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, άρχισαν οι πειρατικές επιδρομές των Αράβων Σαρακηνών κατά της Κρήτης με σκοπό να αποδυναμώσουν τους Κρήτες και έτσι να καταλάβουν τη νήσο τους, κάτι που είχε αρχικά ως αποτέλεσμα την πυρπόληση και λεηλασία όλων των κρητικών παραλιακών πόλεων: Κνωσού, Ολούς, Λατώ ή Καμάρα κ.λπ. . Μετά, όταν οι Σαρακηνοί Άραβες κατάφεραν να αποβιβάσουν στο νησί, προέβησαν από το 823-830 μ.Χ., και στην πλήρη λεηλασία και καταστροφή και όλων των εσωτερικών κρητικών πόλεων, τόσο της πρωτεύουσας Γόρτυνας, όσο και των άλλων πόλεων: Χανίων κ.λπ., θέλοντας έτσι να αφανίσουν ή να αναγκάσουν τους Κρήτες να φύγουν από τη νήσο και να μείνουν αυτοί. Προ αυτού οι περισσότεροι από τους Κρήτες που επέζησαν αλλαξοπίστησαν, για να σωθούν, και οι υπόλοιποι κατέφυγαν είτε στο εξωτερικό είτε στα βουνά, όπου ζούσαν απομονωμένοι.

Επί Σαρακηνών (830 – 961 μ.Χ.) πρωτεύουσα της Κρήτης έγινε το Ηράκλειο, το επίνειο της Κνωσού, το οποίο, αφού οχυρώθηκε κυκλικά, εξελίχθηκε σε ορμητήριο πειρατών και μεγάλο σκλαβοπάζαρο. Οι Σαρακηνοί έκτισαν τα τείχη του Ηρακλείου με πέτρες που πήραν από τα σπίτια της κατεδαφισθείσας Κνωσού (βλέπε: Ιωάννης Κονδυλάκης, «Το Ηράκλειο, «Εστία» 1891) και συνάμα για λόγους ασφάλειας το περιβάλανε με ένα μεγάλο προστατευτικό Χαντάκι (= αυλάκι με νερά της θάλασσας) απ' όπου το Ηράκλειο καλούνταν και «Χάνδακας» (Khandax), και που επί Ενετών έγινε Candia μόνο που με την ονομασία Candia λεγόταν και κατ' επέκταση η Κρήτη.

Ορισμένοι λένε ότι «Οι Σαρακηνοί (Άραβες) δεν κατέστρεψαν πόλεις στην κατάκτηση της Κρήτης του 827/28, τις κατέλαβαν σχεδόν αναίμακτα και επίσης ότι οι παράλιες πόλεις της Κρήτης εγκαταλείφθηκαν σταδιακά λόγω των κινδύνων των πειρατικών επιδρομών....». Ωστόσο αυτό είναι αναληθές, γιατί και εκ παραδόσεως γνωρίζουμε ότι οι Αλγερινοί, οι Σαρακηνοί κ.α. πειρατές στην αρχή έκαναν πολλές επιδρομές στην Κρήτη λεηλατώντας τις κρητικές πόλεις. Ακολούθως και μόλις οι Σαρακηνοί κατέλαβαν την Κρήτη (την κατέλαβαν οριστικά το 826 μ.Χ., όταν οι ενωμένες δυνάμεις Κρήτης με το Στρατηγό Φωτεινό και του κόμητα του βασιλικού ιπποστασίου Δαμιανού ηττήθηκαν από τους Άραβες στη βόρεια ακτή του νησιού), όχι μόνο λεηλάτησαν και κατέστρεψαν τις πόλεις και τους ναούς της Κρήτης, για να αφανίσουν τον ελληνισμό και τον

χριστιανισμό, αλλά και κυνήγησαν τους Κρήτες, οι οποίοι προκειμένου να σωθούν αναγκάστηκαν και να αλλαξοπιστήσουν και να αποδημήσουν είτε εκτός Κρήτης είτε στα βουνά με συνέπεια να ερημώσει μερικώς η Κρήτη. . Ο λόγος που μετά που έφυγαν από την Κρήτη οι κατακτητές Άραβες Σαρακηνοί οι Βυζαντινοί έστειλαν 12 βυζαντινές οικογένειες , καθώς και τον «Νίκων τον μετανοείτε» προκειμένου να επαναφέρει το χριστιανισμό στην Κρήτη κ.α.

Ο αρχαιολόγος Νίκος Γιγουρτάκης στο «Ακρωτηρίω τω Χαράκι» λέει ότι η Κρήτη, σύμφωνα με κάποιες πηγές, κατακτήθηκε από τους Άραβες κατά στάδια και λεηλατήθηκε, αφού αιχμαλώτισαν τους κατοίκους της πρβ: «Η κατάκτηση της Κρήτης έγινε κατά στάδια μέσα σε μεγάλο χρονικό διάστημα. Αρχισε τα έτη 822 ή 823, με την απόβαση του Abu Hafs, τα έτη 827 ή 828 γενικεύτηκε με την οριστική εγκατάσταση της συμπαγούς μάζας των Αράβων ενώ κατά τα έτη 944-959 ακόμα παρέμενε μια πόλη της Κρήτης ελεύθερη. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι πριν την οριστική αποβίβαση της συμπαγούς μάζας των εποικιστών Αράβων ο ίδιος ο αρχηγός τους -ο Απόχαψις των Βυζαντινών- «την Κρήτην λαώ ευζώνω επηρεάσας εξηχμαλώτισε και πολλήν λαφυραγωγίαν εισεποίησατο και ακριβώς αναμεμαθηκώς τον χώρον επαλινόστησεν» , καθώς λέει ο Γενέσιος (46, 3-11). Αργότερα επανήλθε με τη μεγάλη μάζα των Αράβων.....».

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΣΑΡΑΚΗΝΩΝ

Νόμισμα των Αράβων-Σαρακηνών ήταν το δηνάριο. Τα περισσότερα νομίσματα των Αράβων δε φέρουν παραστάσεις, επειδή η θρησκεία τους, ο μουσουλμανισμός, απαγορεύει τις εικόνες, αλλά μόνο επιγραφές (ονόματα Εμίρηδων, ρητά από το Κοράνι κ.ά.

Αραβοκρατούμενη Κρήτη. Χάλκινο fals των εμίρηδων Shu'ayb bin abi-Hafs 'Umar και 'Umar (865-895 μ.Χ.). Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Αραβοκρατούμενη Κρήτη. Χάλκινο fals του εμίρη Muhammad bin Shu'ayb (γύρω στα 900 μ.Χ.). Γράφει: Μωάμεθ, ο απεσταλμένος του Αλάχ Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Αραβοκρατούμενη Κρήτη. Χρυσό dinar εμίρη Shu'ayb bin abi-Hafs 'Umar (865-895 μ.Χ.) Ashmolean Museum (Αγγλία).

Αραβοκρατούμενη Κρήτη. Αργυρό dirhem εμίρη Abd al-Aziz bin Shu'ayb (954-961 μ.Χ.) Royal Coin Cabinet (Σουηδία).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6° ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης στις 12 Αυγούστου του 1204 από τους Σταυροφόρους, η Κρήτη δόθηκε στον ηγέτη της Δ' Σταυροφορίας κόμη Βονιφάτιο Μομφερφατικό, ο οποίος στη συνέχεια, για να πετύχει την υποστήριξη της Βενετίας στη διαμάχη του με το Βαλδουίνο της Φλάνδρας, την παραχώρησε στους Ενετούς αντί του ποσού των 1000 αργυρών μαρκών. Ωστόσο, επειδή η Βενετία δεν έδειξε βιασύνη να εδραιώσει την κυριαρχία της στο νησί, το 1206 Γενουάτες πειρατές με επικεφαλής τον κόμη της Μάλτας Ερρίκο Πεσκατόρε (τότε αρματωμένα καράβια διενεργούνταν πειρατείες άλλων καραβιών και παραλιακών πόλεων με τη κρυφή στήριξη κρατών, μεταξύ των οποίων και η Γένοβα, η Τουρκία, η Αλγερία κ.α.), προσποιούμενοι τους εμπόρους, κατέλαβαν το Χάνδακα. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την άμεση αντίδραση της Βενετίας, η οποία ωστόσο, παρά τις επανειλημμένες απόπειρες, δεν κατάφερε να εκδιώξει τους Γενουάτες από το νησί παρά μόλις το 1211.

Η Κρήτη επί Ενετών ονομαζόταν «Candia olim Creta» (= Κάνδια ή Κρέτα), κατ' επέκταση από την τότε πρωτεύουσά της το Ηράκλειο, το οποίο επί Αράβων Σαρακηνών ή άλλως Αγαρηνών λεγόταν Chandaks και που Ενετών έγινε Candia. Το Ηράκλειο ονομάστηκε Χάνδακας, επειδή, για λόγους προστασίας του, το περίβαλε μεγάλο χανδάκι.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΩΝ

Όταν οι (Β)ενετοί > Ενετοί κατέλαβαν την Κρήτη (1211 – 1669) την ανακήρυξαν Ρηγάτο (regno di Candia olim Creta), είδος βασιλείου που υπάγονταν στη Βενετία, με έδρα του Δούκα (είδος βασιλιά, ανώτερου διοικητή) το Ηράκλειο (Candia), το άλλοτε επίνειο της Κνωσού, εξ ου και η Κρήτη λεγόταν κατ' επέκταση και με την ονομασία Candia.

Ο Δούκας της Κρήτης (regno di Candia olim Creta), σύμφωνα με την Έκθεση του Ντολφιν Βενιέρ Δούκα της Κρήτης το 1610 (Στ. Σπανάκη Μνημεία Κρητικής ιστορίας), είχε τη Διοίκηση του στρατού και της Δικαιοσύνης, Παράλληλα είχε 4 Συμβούλους από τους οποίους οι δυο ήταν πάντα μαζί του στο Ηράκλειο (ενετικό Candia) και από τους άλλους δυο ο ένας έμενε στα Χανιά και ο άλλος στο Ρέθυμνο, για να του στέλνουν απλό εκεί πληροφορίες. Ήταν επίσης επικεφαλής του Καπετανάτου, ήτοι της υπηρεσίας εισπραχής των Δημοσίων εσόδων (φόρων κ.α.) και των Καστελάνων (Διοικητών των στρατώνων).

Συνάμα οι Ενετοί το 1212 χώρισαν διοικητικά την Κρήτη σε έξι μέρη, τα καλούμενα «sexterii/sesterii», όπως ακριβώς ήταν χωρισμένη και η μητρόπολη Βενετία. Τις πληροφορίες αυτές μας τις δίνει ο Ιταλός ερευνητής Cornelius το 1755 στο έργο Creta Sacra βασισμένος στην Historia Candiane, έργο του 16ου

αιώνα του ιστορικού Ανδρέα Κορνάρου, βλέπε: Fl. Cornelius, *Creta Sacra* τ. 2, Βενετία 1755 (αναδημοσίευση: Modena 1971).

Ειδικότερα ο Ιταλός Fl. Cornelius (*Creta Sacra* τ. 2, Βενετία 1755), βασισμένος στην *Historia Candiane*, έργο του 16ου αιώνα του ιστορικού Ανδρέα Κορνάρου, αναφέρει ότι όταν οι Ενετοί πήραν την Κρήτη από τους Γενουάτες το 1211 την ανακήρυξαν Ρηγάτο (*regno di Candia olim Creta*) με έδρα του Ρήγα το Ηράκλειο (*Candia*) και συνάμα τη χώρισαν σε έξι (6) διοικητικά διαμερίσματα (τα καλούμενα *sexteri*), που ήταν τόσα όσα ήταν χωρισμένη η μητρόπολη Βενετία (= όσες και οι συνοικίες της μητρόπολης Βενετίας) και σε κάθε ένα από αυτά έδωσαν την ονομασία μιας συνοικίας της Ενετίας, τα εξής:

Οι Βενετοί μόλις έγιναν κυρίαρχοι τής Κρήτης, την οποίαν ονόμαζαν *Regno* (Βασίλειο) *Di Candia* (Κρήτης) εφαρμόσανε το διοικητικό σύστημα τής Μητρόπολής τους. Διαίρεσαν το νησί σε έξι *sestieri* (διαμερίσματα), όπως διαιρούνταν και η Βενετία, και έδωσαν ' αυτά τις ίδιες ονομασίες των *sestieri* (συνοικιών) τής Βενετίας.

1. Σεξτέριο *Canaregio* ή *S. Apostolo* (των Αγίων Αποστόλων), που περιλάμβανε τις τούρμες (Επαρχίες) *Settia*, *Gerapetra*, *Mirabello*, *Lasiti* (Σητεία, Ιεράπετρα, Μιραμπέλλο, Λασιθί).

2. Σεξτέριο *San Marcos* (Αγίου Μάρκου), που περιλάμβανε τις Επαρχίες *Belvedere*, *Pediata* - *Pesocunava* (Μπελβεντέρε ή Ρίζου, Πεζοκούναβα και Πεδιάδας).

3. Σεξτέριο *Santa Croce* *Santa Croce* (Σταυρού), που περιλάμβανε τις Επαρχίες *Bonifacio*, *castello Nuono Priotissa* (Μονοφασιού, Καινούργιου και και Πυργιώτισσας),

4. Σεξτέριο **Castello** (Καστέλου), που περιλάμβανε τις Επαρχίες *Milopotamum*, *Arium* = Αγριο, *Arapo fiurite* = Συβριτος ή Αμάρι),

5. Σεξτέριο *San Polo* (Αγίου Παύλου), περιλάμβανε τις Επαρχίες *Calamona*, *Cato fiuriten* = κάτω Σύβριτος, *Psichium* = Ψυχρό).

6. Σεξτέριο *Dorsoduro*, που περιλάμβανε τις Επαρχίες *Cuffo*, *Cama* = Κίσσαμος, *Unicornu* = Σέλινο.

Αυτή η διοικητική διαίρεση διατηρήθηκε έως τις αρχές του 14ου αιώνα. Μετά η διοικητική διαίρεση της Κρήτης, καθώς αναφέρουν ο Ολλανδός *Olfert Dapper* στο «Περιήγησις Κρήτης» (*Olfert Dapper*, 1636-1689, «*Description exacte des isles de l'Archipel*»), ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη ως κατάσκοπος πριν πέσει στα χέρια των Τούρκων, ο Ιταλός ιστορικός Fl. Cornelius (*Creta Sacra*), *P. Castrolilaca* («*Regno di Candia*») κ.α., άλλαξε κάπου και διαιρέθηκε σε τέσσερις διοικητικές περιφέρειες (*territorii*) που κάθε μια από αυτές αφενός ήταν κάτι όπως οι σημερινές, όμως όχι με τα ίδια όρια και αφετέρου περιείχε επιμέρους Καστελανίες (επαρχίες με κάστρο για προστασία, διοίκηση κ.λπ.): Χανίων (*Le Canea*), Ρεθύμνου (*Rettimo*), Ηρακλείου (*Candia*) και Σητείας (*Sitia*). Η διαίρεση αυτή διατηρήθηκε σε όλη την υπόλοιπη διάρκεια της βενετοκρατίας στο νησί.

Τη διοίκηση Σητείας, Χανίων και Ρεθύμνου ασκούσαν οι Ρέκτορες (*Rettori*), οι οποίοι συνοδεύονταν και από δύο Συμβούλους, και υπάγονταν απευθείας στην κεντρική διοίκηση στο Ρήγα του Ηρακλείου.

Στο teritotio Σητείας (Sitia), που ήταν η ανατολική Κρήτη πέρα από τον ποταμό Ίστρωνα), πρωτεύουσα ήταν η Σητεία (Sitia) και περιλάμβανε μόνο τις Επαρχίες-Καστελανίες Ιεραπέτρας (Girapetra) και Σητείας. Οι Επαρχίες Λασιθίου και Μιραμπέλλου αποτελούσαν μία επαρχία και υπαγόταν σ' αυτό του Ηρακλείου.

Στο teritotio Ηρακλείου (Candia) πρωτεύουσα ήταν το Ηράκλειο και περιλάμβανε 9 Επαρχίες, όμως με 8 Καστελανίες: Malvision, Temenes, Pediaa, Priotissa, Nuono, Bonifacio, Belvedere (μέρος Μονοφατίου και Βιάννου), Mirabel, και Lassithi (χωρίς καστελανία). Το Λασιθί δεν είχε κάστρο (δεν ήταν Καστελανία), επειδή ήδη από της αρχές της Ενετοκρατίας (μετά την επανάσταση των Ψαρομηλίγγων) είχε διαταχθεί η ερήμωση του λόγω του ότι γινόταν εστία επαναστατών.

Στο teritotio Ρεθύμνου (Retimo) πρωτεύουσα ήταν το Ρέθυμνο και περιλάμβανε 3 καστελλανίες: Μυλοποτάμου, Αμαρίου και Συβρίτου.

Στο teritotio Χανίων (La Canea) πρωτεύουσα ήταν τα Χανιά και περιλάμβανε 4 επαρχίες, όμως με 3 Καστελανίες: Αποκόρωνα, Κισάμου, Σελίνου και Σφακιών (χωρίς Καστελανία).

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ CRISTOFE BUONDELMONTI TO 1417

Οι Πόλεις της Κρήτης, σύμφωνα με τον CRISTOPHE BOUNDELMONTI : "Description des iles de l' Archipel", Φλωρεντίνος μοναχός και γεωγράφος ο οποίος επισκέφτηκε την Κρήτη το 1417, ήταν οι εξής: « In generali civitates et oppida, videlicet: Yrapolis, Cheratus, Inatospolis, Pergamea, Lapsa, Matalia, Piriotsa, Suveta, Nichiton, Spfichium, Polirenia, Penix, Phenix, Inacorium, Lisus, Pecilasium, tarba. Deinde per septentionalem plagam has enumerabis, Scilicet: Coricem, Chisamopolim, Dictamnum, Chidoniam, Minoam, Bicornum, Rithymnam, Milopotamum, pannonam, Pantomatrimon, Dion, Chandacum, Philopolim, Carapinnam, Clatum, Chersonesum, Coso, Olopolisopolim, Panormum, Citeum, Sercopolim, Setiam. Denique per medium insule vergens, bee nuncupantur: Camaram Olus, Chersonesus, Artacina, Mirinna, Pidiata, Bonifacium, Chitima, Gortyna, Chenurgio Castro, Temmisos, Gnosia, Gasi, lasos, Leftine, Apteriapolis, Folerna. .... Deinde Ierapolis, quae hodie Girapetra dicitur, in littore maris sita est cum maxima copia aedificiorum et columpnarum, iuxta quam portus, propter vetustatem et austri maris fluctuationem, totus repletus aratur...>>

<< ... Η νήσος αυτή (η Κρήτη) εκατόν πόλεις και των πλειόνων οι θεμέλιοι ετι και νυν σώζονται υπέρ τον εξήντα αριθμόν όντες. Κρόνος ουν, ως λέγεται, υιός Γης και Ουρανού, ανήρ πανούργος και μέγα δυνάμενος, εβασίλεψε εν αυτή, και τους ανθρώπους ως θεόν αυτόν σέβεσθαι προέταξε. Πρώτος ούτος χαλκούν έκοψε νόμισμα, το αυτού όνομα εγχαράξας, και τους την νήσον οικούντας την γην εργάζεσθαι μη ειδότας εδίδαξε, και σπέρματα καταβάλλειν, και ταύτα συλλέγειν εν καιρώ το προσήκοντι διετάξατο..... Οπόταν ουν προς νότον αποκλίνωμεν, εγγύς του αιγιαλού προς ανατολήν, και την Ιεράπολιν ορώμεν οικοδομάς έχουσαν πλείστας εκ μαρμάρων μεγίστων τε και καλλίστων, εν η και Ιερόν έστι μέγιστον έχον εν προθύροις τουτί το επίγραμμα ελληνικοίς γράμμασι «την κεφαλην γυμνωσον και τους πόδας κάθαρον και εισήλθε. Ου

πόρρω ταύτης και η μεγαλοπρεπεστάτη εστί Κισαμούπολις, και ακρωτήριον εγγυς που πάλοι μεν Κάδιστον, νυ δε Σπάδα ονομαζόμενον. Μετά ταύτην η Κυδωνία, ήτις σήμερον Χανέα κοινώς καλείται, και χαριεστάτη παρά πάντων νομίζεται. .... Έρχομαι ήδη και εις την καλουμένην Ρέθυμνομ πόλιν και εις την Κάνδακον, ήτις σήμερον Κάνδεια λέγεται και μητρόπολις εστί, αφ ου ταυτην ανεκαίνισαν. Έτι τε εις τα της Τερσονής πάλαι υψηλά τείχη, και εις την ποτέ Πυξόπολιν, νυν δε Ιστροήνην λεγόμενην, εν η πηγή της οκτώ μυλώνων ανοίγεται. Ευρύσσει δε τις και έτερα φρούρια εν ταις των ορών κορυφαίς, ου πόρρω της θαλάσσης, εν οίς και Σαρδόπολις εστί, ήτις πάλοι των καλουμένων γιγάντων ην. Απλό γουν της έω προς το της νήσου έσχατον και Σαλμών όρος εκτείνεται πάντων των εγγύς υψηλότατον. Καταλιπόντες δε τουτον και προς εσπέρας περί που το μεσον της νήσου γενόμενοι, το Δικταίον ορώμεν όρος έχον εν τη κορυφή πεδιον εις νομήν άριστον, μιλίων οκτώκαιδεκα την περίμετρον. Προς νότον δε πλατεία τις και ομαλή επι πολύ εκτείνεται γη Μεσαρέα ιδιωτικώς λεγομένη, περί το μέσον αυτής ου μικρά ίχνη περιφανούς πόλεως Γορτύνης επι και νυν καταφαίνονται.....>>.

(Cristoforo Buondelmonti : «Descriptio insulae Cretae», 1417, «Περί των Νήσων προς Ιορδάνην τον Καρδηλάλιον της Ρωμαϊκής εκκλησίας»)

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ BAROZZI 1577-8

Στην «Περιγραφή Κρήτης» που συνέταξε ο βενετο-κρητικός ευγενής και λόγιος Francesco Barozzi το 1577-1578 (Έκδοση Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης 2004) αναφέρεται: <<Απογραφή πληθυσμού όλου του Βασιλείου που διενήργησαν πρόσφατα ο ενδοξότατος γενικός προβλεπτής Φοσκαρίνης:

Η πόλη του Χάνδακα με την περιφέρειά της έχει τις παρακάτω ψυχές: στρατεύσιμοι 19.478, γέροι 2.090, παιδιά 18.977, γυναίκες 37.607. Σύνολο 78.152.

Η πόλη των Χανίων με την περιφέρειά της έχει τις παρακάτω ψυχές: στρατεύσιμοι 13.908. γέροι 1.850, παιδιά 13.657, γυναίκες 26.220. Σύνολο 55.635.

Η πόλη του Ρεθύμνου με την περιφέρειά της έχει τις παρακάτω ψυχές: στρατεύσιμοι 11.194, γέροι 1.605, παιδιά 10.777, γυναίκες 21.748. Σύνολο 45.324.

Η πόλη της Σητείας με την περιφέρειά της έχει τις παρακάτω ψυχές: Στρατεύσιμοι 3562, όχι ικανοί, δηλαδή γέροι, παιδιά και γυναίκες 11.125. Σύνολο 14.687.

Άνδρες στρατεύσιμοι σε όλο το νησί 48.242 όχι ικανοί, δηλ. γέροι, παιδιά και γυναίκες 145.656. Συνολικός πληθυσμός 193.798.>>

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΡΗΤΗΣ (CANDIA) ΤΟ 1583

Ο πληθυσμός του Χάντακα (Candia, Ηρακλείου) το 1583 σύμφωνα με την έκθεση του Ενετού Πέτρου Καστροφύλακα (Pietro Castrofila "Libro de Informattion dele cose publiche del Regno de Candia ...", 1583, Στ. Σπανάκη, Μνημεία Κρητικής Ιστορίας), είχε ως εξής:

Κατά τον Πέτρο Καστροφύλακα:

Η πόλη του Χάντακα είχε το έτος 1583 κατοίκους 13 625, παπάδες 416 και Εβραίους 950

Η Καστελανία Πεδιάδας	είχε χωριά	98	κατοίκους	16 845.
Η Καστελανία Μπελβεντέρε	είχε χωριά	70	κατοίκους	7.541,
Η Καστελανία Μεραμπέλου	είχε χωριά	20	κατοίκους	9.486.
Η Καστελανία Μονοφατσίου	είχε χωριά	111	κατοίκους	9. 569.
Η Καστελανία Τεμένους	είχε χωριά	52	κατοίκους	5.575.
Η Καστελανία Μαλεβιζίου	είχε χωριά	34	κατοίκους	5.219.
Η Καστελανία Καινούργιου	είχε χωριά	58	κατοίκους	9.362.
Η Καστελανία Πυργιώτισσας	είχε χωριά	22	κατοίκους	2.438.
Το Λασιθί	είχε μετόχια	49	κατοίκους	469
Σύνολα μετόχια	49 χωριά	465	κάτοικοι	90.179.

Η Σητεία	είχε χωριά	53	κατοίκους	13.523.
Η Καστελανία Γεράπετρας	είχε χωριά	18	κατοίκους	6.957
	παπάδες κ.λπ.			1.841
	Σύνολο χωριά	71	κάτοικοι	22.321

Η επαρχία του Ρέθυμνου κατά τό Μπασιλικάτα είχε χωριά 80
 Η Καστελανία τοῦ Ἄμαρίου είχε χωριά 58
 Η Καστελανία Ἁγ. Βασιλείου είχε χωριά 65
 Η Καστελανία Μυλοποτάμου είχε χωριά 72
 Δηλαδή συνολικά είχε χωριά 275

Ἐν ὅλοκληρο το διαμέρισμα του Ρέθυμνου μαζί με την πόλη, σύμφωνα με την απογραφή του Καστροφύλακα, είχε κατοίκους 45 646

Τα Χανιά είχαν, κατά τόν Καστροφύλακα » 7.500

Κατά τον Μπασιλικάτα η διοικητική περιφέρεια τῆς πόλης Χανιά (ή σημερινή επαρχία Κυδωνιάς) είχε χωριά 63.

Η Καστελανία Αποκορώνου	είχε χωριά	50.
Η Καστελανία Κισάμου	είχε χωριά	118.
Η Καστελανία Σέλινου	είχε χωριά	59.
Σύνολο χωριών	291 (Καστροφύλακα)	κάτοικοι 48.788

Ανακεφαλαίωση :

Διοίκηση του Χάντακα	χωριά 465, μετόχια Λασιθίου 49	κάτοικοι 90.179
Διοίκηση Σητείας	χωριά 71	κάτοικοι 22.321
Διοίκηση Ρέθυμνου	χωριά 275	κάτοικοι 45.646
Διοίκηση Χανιών	χωριά 291	κάτοικοι 48 788
Βασίλειο τῆς Κρήτης	χωριά 1.102	κάτοικοι 206.934

ΕΝΕΤΙΚΗ ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1592

Ο πληθυσμός της Κρήτης το 1592, σύμφωνα με τον κώδικα 918 τῆς Μαρκανθής Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας (Mss. Ital. Cl. VII, ἀριθ. 918/8392) F° 90r κ. ἐξ.): (Στ. Σπανάκης, «ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΚΡΗΤΗΣ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 16^{ου} ΑΙΩΝΑ», είχε ως εξής:

Απογραφή όλων των ψυχών τής Κρήτης που έγινε όταν έπαψε επιδημία τής πανούκλας του έτους 1592.

Πρώτα η πόλη τον Χάντακα με την περιφέρεια της έχει τις παρακάτω ψυχές :

"Άντρες για δουλειά	αριθ. 26487
Γυναίκες.....	» 22345
Παιδιά.....	» 19636
Γέροι.....	» 17607
Σύνολο	86075

Η πόλη των Χανιών με την περιφέρεια της έχει ψυχές :

'Άντρες για δουλειά.....	αριθ. 15908
Γυναίκες.....	16220
Παιδιά.....	14655
Γέροι	2858
Σύνολο	 49641

Η πόλη τον Ρέθυμνο με την περιφέρεια της έχει τις παρακάτω ψυχές :

"Άντρες για δουλειά.....	αριθ. 16186
Γυναίκες	» 20689
Παιδιά.....	» 10984
Γέροι.....	» 2735
Σύνολο	50594

Η πόλη τής Σητείας με την περιφέρεια της έχει τις παρακάτω ψυχές :

"Άντρες για δουλειά για δουλειά.....	αριθ. 4628
"Όχι ικανοί: δηλαδή παιδιά, γέροι και γυναίκες	12135
Σύνολο	16813

"Έτσι οι 4 αυτές πόλεις τον Βασιλείου είναι ψυχές ... ..αριθ. 203.123

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

Τα νομίσματα που κυκλοφορούσαν στην Κρήτη σ' όλη την περίοδο της Ενετοκρατίας (CANDIA, 1210 μ.Χ. - 1669 μ.Χ.) ήταν το Βυζαντινό υπέρπυρο και τα βενετσιάνικης προέλευσης **δουκάτα, τσεκίνια και λίρες**. Τα τελευταία φέρουν παραστάσεις και σύμβολα της Βενετίας (Ενετία = Βενετία) και κυρίως το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου. Τα μητροπολιτικά είναι από ασήμι και χρυσό και τα αποικιακά χάλκινα. Το 1202 ο δόγης της Βενετίας Enrico Dandolo έκοψε αργυρό νόμισμα ίσο με 26 piccoli ή denari και το ονόμασε αρχικά **ducato d' argento** και έπειτα **grosso**, του οποίου απομιμήσεις και παραποιήσεις έγιναν μετά από τους Φράγκους ηγεμόνες της Ανατολής και κυρίως από τους Γενουάτες της Μυτιλήνης και της Χίου. Το τελευταίο ονομάζετε και δουκάτο Χίου. Χρυσό δουκάτο, με το όνομα **τσεκίνι**, είναι το δουκάτο των ιπποτών της Ρόδου που κόπηκε κατά μίμηση του Βενετικού και κυκλοφόρησε τον 15ο και 16ο αιώνα. Το χρυσό δουκάτο υπήρξε και το πρωτότυπο του Τούρκικου χρυσού altun. Το 1578 η Βενετία έκοψε και κυκλοφόρησε ασημένιο νόμισμα των **40 σολδίων (giustina)**, για τον εορτασμό για τη νίκη της στη ναυμαχία της Ναύπακτου

Ρούπι λεγόταν το τέταρτο των αργυρών νομισμάτων. Στην Ανατολή από τον 16ο αιώνα ήταν γνωστά και τα διάφορα **σκούδα**, που επειδή έφεραν το σημείο του σταυρού σαν παράσταση, ονομάζονταν και σταυράτα. Τα σκούδα είχαν βάρος 31,829 gr. και υψηλή περιεκτικότητα σε άργυρο.

ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Αργυρός μοτσενίγος δόγη Andr. Gritti (1523-1538). Αγ. Μάρκος παραδίδει λάβαρο στον Δόγη. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

Αργυρός μαρτσέλος δόγη Giou. Mocenigo (1478-1485), ένθρονος Χριστός. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

Αργυρό σολδίνι δόγη Giou. Gradonigo (1355-1356)
Γονατιστός ο δόγης κρατά λάβαρο και το λιοντάρι του Αγ. Μάρκου. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

**Αργυρό γκρόσο δόγη Γιον. Soranzo (1312-1328).
Ο Αγ.Μάρκος παραδίδει λάβαρο στον Δόγη και ένθρονος Χριστός. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)**

Αργυρό σκούδο δόγη M.Ant. Memmo (1612-1615). Με σταυρό και βενετικό θυρεό (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

**Χάλκινα 2,5 σολδίνια για την Κρήτη, χωρίς όνομα δόγη (1610-1618)
Με το λιοντάρι του Αγ. Μάρκου και επιγραφή με την αξία του νομίσματος. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης)**

Χρυσό τσεκίνο δόγη Μ. Στενο (1400-1413). Ο Αγ. Μάρκος παραδίδει λάβαρο στον Δόγη - ο Χριστός σε δόξα. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

Κοπές για την Κρήτη, επί δόγη Ιω. Κορνήλιου (G. Corner, 1625-1629), Χάλκινα 60, 30 και 15 τρνέσια. Φέρουν το λιοντάρι του Αγ. Μάρκου και ελληνική επιγραφή με την αξία του νομίσματος. (Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.)

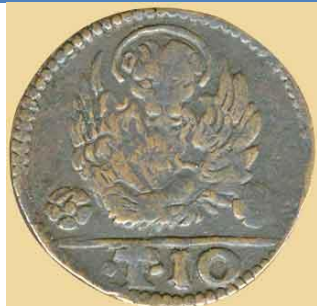
"Ενετικός
Θησαυρός"
Χάνδακα (Ηρά-
κλειο) αποτε-
λούμενος από
46 χρυσά τσεκί-
νια 14-15ου αι.
(Ιστορικό
Μουσείο Ηρα-
κλείου)

Αργυρό δουκάτο λεγόμενο "γιουστίνα"
δόγη Fr. Erizzo (1631-1646). Ο δόγης
κρατώντας λάβαρο γονατίζει μπροστά
στο λιοντάρι του Αγ. Μάρκου και όρθια η
Αγ. Ιουστίνα.

**ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΧΑΝΔΑΚΑ
(Regno di Candia)**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7° ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ:

Α' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ), 1669 μ.Χ. - 1830 μ.Χ.

ΑΙΓΥΠΤΙΟΚΡΑΤΙΑ (ΚΡΗΤΗΣ), 1830 μ.Χ. - 1840 μ.Χ.

Β' ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΚΡΗΤΗΣ, 1840 μ.Χ. - 1898 μ.Χ.

Τα τουρκικά νομίσματα είναι ανεικονικά, δηλαδή δεν φέρουν εικόνες προσώπων κ.λπ., επειδή το κοράνι απαγορεύει την απεικόνιση παραστάσεων ζώων ή ανθρώπων. Φέρουν απλώς ρητά από το κοράνι καθώς και το όνομα του σουλτάνου και τη χρονολογία κοπής του νομίσματος

Τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του Οθωμανικού κράτους το νόμισμα που κυκλοφόρησε ήταν το **άσπρο (akce)**. Ήταν απομίμηση του βυζαντινού άσπρου. Το έκοψε πρώτος ο Ορχάν α΄ το 1328, ήταν ασημένιο με βάρος 1,2 γρ. περίπου και είχε τίτλο 900/1000 αργύρου. Το πρώτο χρυσό τουρκικό νόμισμα ήταν το **altyn (φλουρί)**. Κόπηκε από το Μωάμεθ β΄ τον πορθητή το 1478, το βρίσκουμε σε διάφορους τύπους και κόβετε σε διάφορα νομισματοκοπεία. Ανάλογα με τα παραπάνω παίρνει και διάφορα ονόματα. Έτσι έχουμε, **μισιριώτικο, το σταμπόλι ή πολιτικό, το τουνεζίδικο, το μπαρμπαρέσικο, το τουραλί, το φλωρί ζέρι, το τζιτζιρί, το ζαρμακούπι, το φουντουκλί**, κ.α. Ζύγιζε περίπου 3,42 γρ. και είχε τιμή 900/1000 κατά τον 15ο αιώνα. Είχε πολλές διακυμάνσεις στο βάρος του ανάλογα την εποχή και κατάληξε στις αρχές του 18ου αιώνα να ζυγίζει 2,4 γραμμάρια. Επίσης έχουμε διάφορα χρυσά πολλαπλάσια και υποπολλαπλάσια, όπως το μισό **altun** ονομαζόμενο **nisfiye (νισφιές)** και το ¼ το λεγόμενο **rub (ρουμπιές)**. Το altun ισοδυναμούσε επί Μωάμεθ Β' με 40 άσπρα. Επί Βαγιαζίτ Β' στα τέλη του 15ου και στις αρχές του 16ου αιώνα ισοδυναμούσε με 54 άσπρα. Στο τέλος του αιώνα ισοδυναμούσε με 130 έως 160 άσπρα και στις αρχές του 17ου αιώνα 200 άσπρα. Στο τέλος κατόντησε και αυτό απλό λογιστικό νόμισμα και αντικαταστάθηκε από τον αργυρό παρά.

Ασημένιο νόμισμα ήταν επίσης και το **gurus (γρόσι)**, το οποίο κόπηκε επί Σουλεϊμάν β΄ (1687-1691), μεταξύ γροσιού και παρά υπάρχουν ενδιάμεσα αργυρά νομίσματα που είναι υποδιαιρέσεις του γροσιού ή πολλαπλάσια του παρά. Αυτά είναι το **beslik (μπεςλίκι ή πεντάρι)** ίσο με 5 παράδες, **το onluk** (ρούπι ή δεκάρι) ίσο με 10 παράδες, **το onbeslik** ίσο με 15 παράδες και το **yirmilik (γιρμιλίκι)** ίσο με 20 παράδες. Ακόμη κόπηκε και το **zolta (ζολότα)** των 30 παράδων.

Κατά το τρίτο τέταρτο του 17ου αιώνα άρχισε να εκτυπώνετε το **τούρκικο γρόσι (πιάστρο)** κατά μίμηση του Ολλανδικού τάλιρου. Στο νομισματικό

αυτό σύστημα πού διατηρήθηκε έως τη μεταρρύθμιση του Abdoul Medjit, οι αναλογίες είναι: 1 γρόσι = 40 παράδες = 120 άσπρα.

Νομίσματα πολλαπλάσια του γροσιού είναι το **altmislik (εξηντάρι)** των 60 παράδων, το **ikilik (κιλίκι)** των 80 παράδων και το **ukluk (κατοστάρι)** των 100 παράδων.

Ο **παράς** αποτέλεσε τη βάση του νέου νομισματικού συστήματος της Τουρκίας. Η χρονολογία και ο τόπος κοπής του δε μας είναι γνωστά. 1 ασημένιο γρόσι = 40 παράδες και 1 τούρκικη λίρα = 100 γρόσια

Οθωμανική αυτοκρατορία. Χρυσό altun sultani (=φλουρί) σουλτάνου Αχμέτ Γ' (1703-1730). Με επιγραφές στην παλαιoturκική γραφή. N. Pere, Osmanilarda Madeni Paral

Οθωμανική αυτοκρατορία. Χρυσός cedid mahmudiye (=εικοσάρι) σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839). Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφή. σ

Οθωμανική αυτοκρατορία. Αργυρή διπλή zolta (=1,5 γρόσι) σουλτάνου Αμνούλ Χαμήτ Α' (1774-1789) και επιγραφές στην παλαιoturκική γραφή. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Οθωμανική αυτοκρατορία. Αργυρό 1/2 γρόσι σουλτάνου Μαχμούτ Α' (1730-1754) Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφή. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης

Οθωμανική αυτοκρατορία. Χάλκινοι 40 παράδες (=1 γρόσι) σουλτάνου Αμντούλ Μετζήτ (1839-1861). Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφή. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης

Οθωμανική αυτοκρατορία. Αργυρό γρόσι σουλτάνου Αμντούλ Χαμήτ Β' (1876-1909). Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφή. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Οθωμανική αυτοκρατορία. Χρυσός μαχμουτιές σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839) Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφές. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Οθωμανική αυτοκρατορία. Χρυσό 1/4 zeri mahbub (=ρούπι) σουλτάνου Μαχμούτ Β' (1808-1839). Με μονόγραμμα του σουλτάνου και επιγραφή. Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8ο ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Α. ΚΡΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ 1898 - 1906

Η Κρητική Πολιτεία ήταν το επίσημο όνομα με το οποίο αναγνωρίστηκε η Κρήτη ως αυτόνομο κράτος με πρωτεύουσα τα Χανιά, μετά την κρητική επανάσταση του 1896 και την απόσχισή της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπου και τέθηκε υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ρωσίας. Όμως και υπό τουρκική και ελληνική επικυριαρχία, όπως υποδήλωνε η σημαία της.

Επί Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) και με το νόμο 19/1899, σύμφωνα και με το άρθρο 95 του Συντάγματος της Κρητικής Πολιτείας, η Κρήτη διαιρέθηκε σε πέντε νομούς ή άλλως διοικητικά διαμερίσματα: Χανίων, Σφακίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου και οι οποίοι αποτελούνταν από 23 επαρχίες μετά των τριών πόλεων: Χανίων, Ρεθύμνου και Ηρακλείου (σ.σ. κανονικά είχαμε 20 επαρχίες = 3 πόλεις Ηράκλειο, Ρέθυμνο, Χανιά = 23) και 86 δήμων. Μάλιστα από τότε και εξής **αντί της αραβικής ονομασίας Χάνδακας = ενετικά Candia άρχισε να χρησιμοποιείται το μινωικό τοπωνύμιο Ηράκλειο.**

Με το Διάταγμα του Γεωργίου 11/6/1899 διορίστηκαν από τον Ύπατο Αρμοστή οι πρώτοι Νομάρχες της Κρήτης. Στο Νομό Χανίων ο Μεχμέτ Σταθάκης, στο Νομό Σφακίων ο Στυλιανός Φωτάκης, στο Νομό Ρεθύμνου ο Αντώνιος Βορεάδης, στο Νομό Ηρακλείου ο Γεώργιος Μαρής και στο Νομό Λασιθίου ο

Γεώργιος Μυλωνογιαννάκης. Κάθε Νομάρχης ήταν Προϊστάμενος στο νομό του και είχε πολιτική, διοικητική και δικαστική εξουσία.

Με το Δημοτικό Νόμο 120/1900, οι Δήμοι της Κρήτης περιορίστηκαν σε 84 και μετονομάστηκαν κάποιοι απ' αυτούς. Νομός Χανίων είχε 16 Δήμους, Νομός Σφακίων 10 Δήμους, Νομός Ρεθύμνης 19 Δήμους, Νομός Ηρακλείου 20 Δήμους, Νομός Λασιθίου 20 Δήμους. Από τον επόμενο χρόνο, με το νόμο 411/1901, συστάθηκαν τρεις αστικοί Δήμοι, που αντιστοιχούσαν στις πόλεις: Χανιά, Ρέθυμνο και Ηράκλειο, και 74 αγροτικοί ή άλλως επαρχιακοί, που κάλυπταν το υπόλοιπο τμήμα του νησιού. Κοινότητες δεν υπήρχαν Ιδρύθηκαν αργότερα με το νόμο Δ.Ν.Ζ. του 1912. Οι Δήμαρχοι ήταν αιρετοί.

Σύμφωνα με το Ν. Σταυράκη («Στατιστική του πληθυσμού της Κρήτης», Χανιά 1890 και 1900), ο συνολικός πληθυσμός της Κρήτης το 1900 ήταν 303.543. Απ' αυτούς οι 269.319 ήταν Χριστιανοί και οι 33.496 Μουσουλμάνοι και οι 728 Εβραίοι. Σε σύγκριση με τη Στατιστική του 1881, όπου οι Χριστιανοί ήταν 205.010 και οι Μουσουλμάνοι 73.234, βλέπουμε ότι οι Μουσουλμάνοι είχαν ελαττωθεί κατά το 1900 κατά 40.000 περίπου, ενώ οι Χριστιανοί είχαν αυξηθεί κατά 64.000. Ως το 1908 ο Χριστιανικός πληθυσμός είχε αυξηθεί ακόμη περισσότερο, ενώ ο Μουσουλμανικός λιγόστευε κάθε μέρα. Στην απογραφή του 1912 οι Χριστιανοί ήταν 307.812 και οι Μουσουλμάνοι 27.852.

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Σύμφωνα με το τότε σχολικό βιβλίο της Κρητικής Πολιτείας «Γεωγραφία Κρήτης υπό Γεωργίου Ι. Λελεδακι, Χανιά 1905»:

<< Το εμβαδόν της Κρήτης είνε 8618 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Ο Πληθυσμός της Κρήτης ανέρχεται εις 310.362 κατ. Εκ των οποίων Χριστιανοί 271.585, μωαμεθανοί 31.955, Ισραηλίται 726 και ξένοι 6.096. Φυσικώς η Κρήτη διαιρείται εις τέσσερα μεγάλα τμήματα: Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Σητείας μετά της Ιεράπετρας.....

Η Κρήτη διοικητικώς διαιρείται εις 5 Νομούς: **τον Νομόν Χανίων, Σακίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασηθίου**. Οι νομοί υποδιαιρούνται εις 23 επαρχίας μετά των πόλεων (σ.σ. κανονικά έχουμε 20 επαρχίες + 3 πόλεις Χανια, Ρέθυμνο, Ηράκλειο = 23) και αι επαρχίαι εις 86 δήμους.

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ. Πληθυσμός 71.664 κατοίκους. Ο Νομός ούτος, περιλαμβάνων το δυτικόν της Κρήτης, διαιρείται εις τρεις επαρχίας: Κυδωνίας, Κισάμου και Σελύνου.

1) Επαρχία Κυδωνίας. Πρωτεύουσα του Νομού και της Κρητικής Πολιτείας είναι τα ΧΑΝΙΑ (21.001 κάτ. των οποίων Χριστιανοί μεν είναι 11.091, Μουσουλ. δε 9.271 και Ισραηλίται 639) πάλαι Κυδωνία, περιβαλλόμενα υπό τειχών ανεγερθέντων από των Ενετών κατά τον δέκατον έκτο αιώνα, αποτελούνται δ' εκ της εντός των τειχών πόλεως και των έξωθι συνοικιών Κουμ Καπό, Καινούργια Χώρας και Βαρουσίου και εκ της κωμοπόλεως Χαλέπας. Είναι έδρα του Υπάτου Αρμοστού Κρήτης, των Γενικών Προξένων των Μ. Δυνάμεων και του Επισκόπου Κυδωνίας και Αποκορώνου. Έχει τα ανάκτορα του Ηγεμόνος, το Νομαρχιακόν κατάστημα, το τελωνείον, εκπαιδευτήρια αρρένων και Θηλέων, Γυμνασιον και Επισκοπήν, εκτός δε των τειχών τον Δημοτικόν κήπον, Στρατώνα, το μέγαρο των Δικαστηρίων εν τω οποίω λειτουργούσι τα δημόσια

γραφεία των Ανωτέρων Διευθύνσεων της Κρητικής Πολιτείας, το Εφετείο, Πρωτοδικείο, Κακουργιοδικείο κ.λπ. και το Δημοτικό Νοσοκομείο.

2) Επαρχία Κισάμου. Αύτη κείται εις το ΒΔ άκρον της Κρήτης και είναι μία εκ των πολυπληθεστέρων και μεγαλύτερων την έκτασιν. Πρωτεύουσα αυτής είναι το Καστέλι (670 κάτ.), κείμενον επί των ερειπίων της αρχαίας πόλεως Κισάμου....

3) Επαρχία Σελίνου. Η επαρχία αύτη περιλαμβάνει τα ΝΔ της Κρήτης. Πρωτεύουσα αυτής είναι η Κάντανος.....

ΝΟΜΟΣ ΣΦΑΚΙΩΝ. Πληθυσμός 26.508 κατ. Ο Νομός Σφακίων αποτελείται εκ των επαρχιών Αποκορώνου και Σφακίων, κείται δε μεταξύ των νομών Χανίων και Ρεθύμνης.

1) Επαρχία Αποκορώνου. Πρωτεύουσα αυτής είναι ο Βάμος (1038 κάτ.).....

2) Επαρχία Σφακίων. Πρωτεύουσα είναι η Χώρα Σφακίων (566 κάτ.), πατρίς του Δασκαλογιάννη...

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ. Πληθυσμός 60.200 κάτ. Κείμενος Δ. του νομού Σφακίων, διαιρείται εις 4 επαρχίας: Ρεθύμνης, Αγίου Βασιλείου, Αμαρίου και Μυλοποτάμου.

1) Επαρχία Ρεθύμνης. Πρωτεύουσα του Νομού και της επαρχίας είναι η πόλη ΡΕΘΥΜΝΑ (9308 κάτ.), των οποίων Χριστιανοί μεν είναι 3.717, Μωαμεθανοί δε 5.575,

2) Επαρχία Αγίου Βασιλείου. Μέλαμπες (1180 κάτ.) πατρίς των τεσσαρων νέων Μαρτύρων κατά το 1824 μαρτυρήσαντων....

3) Επαρχία Αμαρίου. Νεύς Αμάρι έδρα ειρηνοδικείου και δήμου. Μερωνας (579 κάτ.)...

4) Επαρχία Μυλοπόταμου. Πάνορμον (Καστέλλι) παράλιος Κωμόπολις, Μαργαρίταις (980 κάτ.), Ανώγεια (2,363 κάτ.)

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ. Πληθυσμός 94.840. Ο Νομός Ηρακλείου διαιρείται εις 6 επαρχίας: Τεμένους, Μαλεβυζίου, Πεδιάδος, Μονοφατσίου, Καινούριου και Πυργιωτίσσης. Πρωτεύουσα του Νομού είναι το ΗΡΑΚΛΕΙΟΝ (22.481 κάτ.) των οποίων Χριστιανοί με είναι 10763, Μουσουλμάνοι δε 11659. Περιβάλλεται υπό ενετικού τείχους λίαν οχυρού και κείται επί του αρχαίου Ηρακλείου-Ματίου, επιπεινίου της Κνωσσού. Υπο των Αράβων εκαλείτο Ράμππ' ελ Καντάκ, υπό των Ενετών Κάνδια και υπο των Κρητών Μεγάλο Κάστρο, τω δε 1832 απεδόθη αυτώ το παλαιόν όνομα Ηράκλειον.

1) Επαρχία Τεμένους. Πρωτεύουσα Επάνω Αρχάνας (2570 κατ.)...

2) Επαρχία Μαλεβυζίου. Πρωτεύουσα Άγιος Μύρων (1204 κάτ). Πλησίον ταύτης πιστεύεται ότι έκειτο **η αρχαία πόλις Ραύκος, ήτις έπειτα προς τιμήν του επισκόπου Κρήτης Μύρωνος**, γεννηθέντος εν αυτή, ωνομάστη Άγιος Μύρων. Κρουσώνας (1749 κάτ.)...

3) Επαρχία Πεδιάδος. Πρωτεύουσα αυτής είναι το Καστέλλι (777 κάτ.). Ξειδάς (533 κάτ.) κώμη κειμένη επί λόφου επί ερειπίων της αρχαίας πόλεως Λύκτου...

4) Επαρχία Μονοφατσίου. Κυριώτεροι κώμα είναι Χάρακας (658 κατ.), Πύργος έδρα Ειρηνοδικείου, ...

5) Επαρχία Καινούριου. Πρωτεύουσα είναι οι Μοίραις έδρα των Αρχών...

6) Επαρχία Πυργιωτίσσης. Έχει πρωτεύουσα το Τυμπάκι (1624 κατ.).....

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΕΙΟΥ. Πληθυσμός 57.168. Κόλποι: Ο της Καμάρας και των Διδύμων, του Παλαιόκαστρου και ο Μακρύς Γιαλός. Λιμένες Όρμοι. Ο λιμνή του Πόρου, Όρμοι του Σίσι, του Αγίου Νικολάου, του Λιμένος Σητείας προς Β., της Ερημουπόλεως, της Καρούμπας προς Α. της Σητείας, της Ιεράπετρας και Σιδωνίας ή Ψαρής Φοράδας προς Ν.

1) Επαρχία Μιραμπέλλου. **Πρωτεύουσα αυτής είναι η Νεάπολις** (4409 κάτ.) απαρτιζόμενη εκ της κωμοπόλεως Νεαπόλεως, της Βουλισμένης και 12 μετοχιών και κείμενη επι μαγευτικωτάτης θέσεως, έχει οδούς ευθείας, πλατείας και ωραίας εξοχάς. Έδρα του επισκόπου Πέτρας, έχει ημιγυμνάσιον, Ανώτερον Παρθεναγωγείον και κατωτέρα Σχολεία αρρένων και θηλέων. Έχει διοικητήριον περιλαμβάνον την Μοιραρχίαν, το Ταχυδρομείον και λοιπά γραφεία. Είναι πατρίς του πάπα Ρώμης Αλεξάνδρου του Ε'. **Άγιος Νικόλαος (509 κάτ.) κωμόπολις ευλίμενος. Ενταύθα τω 1826 ο Δημ. Κοτζιάς εκυκλώθη επό 13 τουρκικών πλοίων και εξήλθε νικητής, καταβυθίσας εν πλοίον τουρκικόν.** Έδρα του Νομού, Πρωτοδικείου, Ειρηνοδικείου, Υποτελωνείου και Λιμεναρχείου. Κρητσά (2355 κάτ.). Καλό Χωριό, νοσώδες χωριόν κατ' ευφημισμόν καλούμενον ούτω (569 κάτ.) επί των ερειπίων της πόλεως Ιστρώνος....

2) Επαρχία Λασιθίου. Πρωτεύουσα είναι Τζερμιάδων (1032 κάτ) επί ωραίας τοποθεσίας, έδρα δήμου, Ειρηνοδικείου και Ελλην. Σχολείου, Μαρμακέτο πατρίς του Καζάνη. Ψυχρόν πατρίς του Ευεργέτου του Εθνικού πανεπιστημίου Αντ. Παπαδάκη. Άνωθεν ταύτης κείται το Δικταίο Άντρον, που μυθολογείται ότι εγεννήθη ο Ζευς. Εν αυτώ δε εφαντάζετο οι αρχαίοι ότι συνωμίλει και ο Μίνως μετά του Διός, ότε έγραφε τους Νόμους.....

3) Επαρχία Βιάννου. Πρωτεύουσα Άνω Βιάννος (860 κατ.) αποτελούμενη εκ τριών συνοικιών, κειμένων επί των ερειπίων της αρχαίας πόλεως εν η ετελείτο μεγαλοπρεπής θυσία εις τον Δία δια φόνου πολλών εχθρών καλούμενη εκατομφόνια.

4) Επαρχία Ιεραπέτρας. Πρωτεύουσα είναι η Ιεράπετρα (2.164 κάτ.) επί της θέσεως της αρχαίας Ιεραπύτης, μιας των αρχαίων πόλεων κατά τα μέρη ταύτα. Έδρα τους Επισκόπου Ιεράς και Σητείας, Υποτελωνείου και Ελληνικού Σχολείου. Έχει μικρόν τεχνητόν λιμένα. Ανατολή (659 κατ.) έδρα Δήμου. Μάλλαις (853 κατ.) κειμένη παρά τα ερείπια της αρχαίας πόλεως Μάλλα. Καλαμαύκα (538 κάτ.). Μεσελέροι μικρά κώμη παρά την οποίαν έκειτο η αρχαία πόλις Ωλερος. Κάτω χωριό (497 κάτ.) έδρα δήμου...

5) Επαρχία Σητείας. Πρωτεύουσα είναι ο Λιμήν Σητείας (1055 κατ.) εμπορική κωμόπολις παρά την οποίαν σώζονται τα ερείπια της αρχαίας Ητείας, η πατρίς δε του ποιητή τους Ερωτοκρίτου Κορνάρου. Σκοπή (566 κάτ.), Πραισός μία των αρχαίων πόλεων της Κρήτης, έδρα των Ετεοκρητών, της οποίας επίνειο ήτο η Ητεία. Ζύρος (528 κάτ.). Εθειά (Ιτέα) παρά την οποίαν σώζεται Ενετικός Μέγαρον....>>.

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΡΗΤΗΣ ΕΠΙ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟ 1900

Στην απογραφή της 4 Ιουνίου 1900 της Κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913) ο πληθυσμός της Νήσου Κρήτης διανέμεται μεταξύ 5 Νομών, 23 Επαρχιών μετά των τριών πόλεων και 86 δήμων και σύμφωνα με την τελευταία διορθωτική ανακοίνωση που έγινε το Σεπτέμβριο του 1904 από το Δ/ντη της

Ανωτέρας Δ/σης Εσωτερικών της Κρητικής Πολιτείας Αντ. Σκαμνάκη, ο πληθυσμός της Νήσου έχει ως εξής:

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΦΥΛΛΟ:

Νομός Ηρακλείου άρρνες 46.713 + θήλεις 44.515 = 91.228,

Νομός Χανίων άρρνες 37.785 + θήλεις 34.979 = 72764,

Νομός Ρεθύμνης άρρνες 29.858 + θήλεις 29.433 = 59291,

Νομός Λασηθίου άρρνες 27.749 + θήλεις 27.554 = 55303,

Νομός Σφακίων άρρνες 12333 + θήλεις 12624 = 24.957.

Γενικό Σύνολο Άρρνες 154.438 + θήλεις 149.105 = 303.543

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ: Χριστιανοί 269.319, Μωαμεθανοί 33.496, Ισραηλίτες 728. Σύνολο 303.543. Χριστιανοί μη Ορθόδοξοι 846: Καθολικοί 751, Διαμαρτυρόμενοι 35, Αρμένιοι 60. Σύνολο 305.235.

Στην απογραφή της Κρητικής Πολιτείας το 1900 έγιναν τροποποιήσεις στην προηγούμενη διοικητική διαίρεση της Κρήτης ως εξής:

Ο Νομός Ηρακλείου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Βιάννου, Καινούργιου, Μαλεβιζίου, Μονοφατισίου, Πεδιάδας, Πυργιωτίσσας και τεμένους με έδρα το Ηράκλειο.

Ο νομός Λασιθίου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Ιεραπέτρας, Λασιθίου, Μιραμπέλλου και Σητείας (η Επαρχία Βιάννου προσαρτήθηκε στο Νομό Ηρακλείου), με έδρα τη Νεάπολη (Ν. Σταυράκη σ. 163).

Ο Νομός Ρεθύμνου αποτελούνταν από τις Επαρχίες Αγίου Βασιλείου, που αποσπάστηκε από το νομό Σφακίων, Μυλοποτάμου και Ρεθύμνου, με έδρα το Ρέθυμνο.

Ο Νομός Χανίων, από τις Επαρχίες Κισάμου, Κυδωνίας και Σελίνου με έδρα τα Χανιά.

Ο Νομός Σφακίων έμεινε με τις Επαρχίες Αποκορώνου και Σφακίων με έδρα πάλι το Βάμο Αποκορώνου. (Από το 1913 η Κρήτη αποτελεί τμήμα του Ελληνικού Κράτους. Ο Νομός των Σφακίων καταργήθηκε και η Επαρχία Αποκορώνου επανήλθε στο Νομό Χανίων που ανήκε πάντα, όπως και η Επαρχία Σφακίων.)

Στην «Ιστορία και Γεωγραφία της Κρήτης» (1903) του Ιωάννη Κονδυλάκη αναφέρεται: «Το 1898 η Κρήτη ανεκυρώχθη αυτόνομος πολιτεία ..... Η Κρήτη έχει πρωτεύουσα την πολιν Χανία και διαιρείται εις πέντε νομούς, ων έκαστος διοικείται υπό Νομάρχου, τον Νομόν Χανίων, Νομόν Σφακίων τον Νομόν Ηρακλείου και τον Νομόν Λασηθείου. Ο Νομός Λασηθείου (51.270 χριστ. και 1.410 μωαμεθ.), είναι ο ανατολικότερος και περιλαμβάνει τας Επαρχίας Μεραμβέλον, Λασηθείου, Βιάννον, Ιεράπετρον και Σητείαν..... Η Κρήτη είναι διηρημένη εις 71 δήμους..... Νεάπολις (1597 χριστ.) πρωτεύουσα του νομού Λασιθίου και έδρα του επισκόπου Πέτρας, κείμενη εντός του ωραίου λεκανοπεδίου Μεραμβέλου. **Νεάπολις ωνομάσθη από του 1868. Αλλά συγχρόνως ελέγετο Καινούργιο Χωριό. Παλαιότερα ωνομάζετο Καραίς....».**

Στην «Κρητική Χωρογραφία» Ιωάννου Εμμ Νουχακη (Αθήνα 1903), σχετικά με τη διοικητική διαίρεση τότε της Κρήτης, δηλ. επι κρητικής Πολιτείας (1898 – 1913), διαβάζουμε:

«Η Κρήτη από του Δεκεμβρίου του 1897 διοικείται Συνταγματικώς υπο Υπάτου Αρμοστού .... Διοικητικώς η Κρήτη διαιρείται εις πέντε νομούς α) Λασηθίου, β) Ηρακλείου, γ) Ρεθύμνης, δ) Σφακίων και ε) Κυδωνίας (Χανίων), εις 20 Επαρχίες και 69 Δήμους αυξομειουμένους ενίοτε»..... Σύμφωνα με το ίδιο βιβλίο ο Νομός Λασιθίου τότε είχε πληθυσμό 53/028 κατοίκους και αποτελούνταν από 5 Επαρχίες: Σητείας, Ιεράπετρας, Λασηθίου, Βιάννου και Μεραμπέλλου **με πρωτεύουσα του Νομού το Καινούργιο Χωριό ή άλλως Νεάπολη**. Ο Άγιος Νικόλαος Μεραμβέλου τότε ήταν, λέει, χωριό με 501 κατοίκους και **έδρα του Δήμου Κριτσάς, ο οποίος μετονομάστηκε εξ αυτού τότε σε δήμο Αγίου Νικολάου**. **Λέει επίσης ότι η** επαρχία Μεραμπέλου τότε είχε πληθυσμό 16.737 περίπου κατοίκους και διαιρείται εις πέντε Δήμους: Νεαπόλεως, Αγίου Νικολάου, Χουμεριάκου, Βραχασίου, Φουρνής. Βραχάσι 1675 κάτ. Μίλατος 526 κάτ., ... Χουμεριάκο 742 κάτ., Βρύσες 625 κατ. , Λίμναις 1014 κάτ. , Νικηθιανά 206 κατ. , Καστελι Φουρνής 487 κατ. Κάτω Χωριό Φουρνής 459 κάτοικοι.

«Επαρχία Μεραμβέλου, Δήμος β' τάξεως Αγίου Νικολάου. .... κάτοικοι 1957: Άγιος Νικόλαος 501 κάτ., Κριτσά 2.377 κάτ. , Κρούστας 453 κάτ. , Σπιναλόγκα 272 κάτ., Πρίνα 300 κατ. Τάπαι 128 κάτ., Μεσα Λακώνια 221 κάτοικοι .... «Ο Δήμος πρότερον ωνομάζετο Δήμος Κριτσάς και νυν μετονομάζεται αύθις». « Άγιος Νικόλαος απέχων 11 1/2 ώρας εξ Ηρακλείου και 12 ώρας εξ Σητείας είναι έδρα δήμου, δυνάμει του άρτι ψηφισθέντος υπό της Βουλής νόμου ωρίσθη ως έδρα του Νομού, Ειρηνοδικείου β' Τάξεως, ταμείου β' τάξεως, περιλαμβάνοντος τον Νομόν Λασιθίου, Σταθμού Χωροφυλακής, Δημοτ. Σχολείου. Ε' ναυτικής περιφέρειας δυνάμει του υπ αριθμ. 138 Νόμου αρχομένη απο του ακρωτ. Σαμωνίου, ης προΐσταται Λιμενάρχης β' ταξ. Υποτελωνίου β' τάξεως. Έχει ευρύχωρον και ασφαλή Λιμένα σχηματιζόμενον εκ δυο νησίδων, εις τον οποίον τω 1826 ο Δ. Κοτζιάς εκυκλώθη υπό 13 τουρκικών πλοίων και εξήλθε νικητής βυθίσας εν τουρκικόν πλοίων. Η κωμόπολις (του Αγίου Νικολάου) εκτίσθη τω 1866 και κείται προς Β. των εκβολών του Ξεροποτάμου, επί των ερειπίων αρχαίας οικίσεως (Καμαρας) ένθα το 1869 ευρέθη άγαλμα γυναικός τοποθετημένον και νυν εν τω ναώ του Αγίου Αθανασίου. Σώζεται αρχαίον υδραγωγείον, ευρισκονται δε και δακτυλιόλιθοι. ....»

«Δήμος Β' Τάξεως Νεαπόλεως. Νεάπολη 2.839 κάτ., Βουλισμένη 669 κάτ., Λασιίδα 799 κάτ. .... Νεάπολις έδρα Νομαρχίας, Δήμου Πρωτοδικείου περιλαμβάνοντας τον Νομόν Λασιθίου, Φυλακών, Ειρινοδικείου β' τάξεως περιλαμβάνοντας την επαρχίαν Μεραμπέλου, Μοιραρχίας, Ταχυδρομείου επισκόπου Πέτρας, Γυμνάσιου εκ δυο τάξεων, Ελληνικόν Σχολείου Δημοτ. Σχολείου και ανώτερου Παρθεναγωγείου εκ τεσσάρων τάξεων. Η Κωμόπολις επί Ενετοκρατίας εκαλείτο Καραίς, αυτόθι εγεννήθη ο Πάππας της Ρώμης Αλέξανδρος ο Ε', μονάσας εις την Μονήν Αγ. Αντωνίου ηρειπωμένης ήδη, κατόπιν ωνομάσθη Καινούργιον Χωριό, και επι Διοικητού Κρήτης Αδοσίδου Κωστή Πασά κατέστη πρωτεύουσα του Νομού Λασιθίου, ρυμοτομήσας τα οδούς και διατάξας την ανέγερσιν Διοικητηρίου Δημογεροντίας κ.λπ.'..... Άπαντα δε τα χωρία του δήμου καλούνται Μετόχια. Την 28 Σεπτεμβρίου 1826 οι αρχηγοί Γραμβουσιανός, Ιωαν. Χάλης, Ιωάννης Κουμής, Καζάνης, Ιωαν. Χουδάλης κ.λπ. επιλιόρκησαν εντός της οικίας του Τούρκου Μασλούμη Καρακάση 300 τούρκους, ους εξηνάγκασαν να παραδοθώσιν, ενεκλεισαν δ' αυτούς εντός Τσαμίου (ποτέ εκκλησίας

της Αγίας Αικατερίνης) προς τον σκοπόν επεβιβασωσιν εις τα πλοία και μεταφερθώσι αλλαχού, αλλ'ούτοι δ' απάτης συνέλαβον και αφόπλισαν ένδεκα επαναστάται και ούτως εξερεθίσας τους λοιπούς επαναστάτας ηνάγκασαν να τοις επιτεθώσι και εφονευθησαν έτεροι 15 χριστιανοί, τότε ηνεύχθη σπή εκ της στέγης του τζαμίου και δ' ευφλέκτων υλών έκαυσαν άπαντες τους τούρκους....».

Στο παράρτημα του ως άνω βιβλίου αναφέρεται ότι στις «επενεχθείσες τροποποιήσεις υπό της Βουλής της Κρητικής Πολιτείας του 1903»: << Η έδρα της Νομαρχίας Λασηθίου μετατίθεται εις Άγιον Νικόλαον ως και του Πρωτοδικείου. Η εκ Νεαπόλεως μετάθεσις εις Άγιον Νικόλαον των εδρών Νομαρχίας και Πρωτοδικείου δεν δυναται να πραγματοποιηθή πριν ή ο Δήμος της νέας έδρας εξευρη τα Καταστήματα και αναλάβη τας δαπάνας της μεταφοράς, εγκαταστάσεως και πληρωμής των ενοικίων των Καταστημάτων διαρκώς. Τα πρωτοδικεία της νήσου ωρίσθησαν εις τεσσαρα Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Λασηθίου εδρευοντα εις τας ομώνυμους πόλεις, πλην του τελευταίου εδρευοντα εις Αγ. Νικόλαον. Δυνάμει του περι τροποποιήσεων του Δημοτικού υπ' αριθμ 411 Νόμου εις τε την πολιτικήν και θρησκευτικήν διαίρεσιν επήλθον αι επόμενα μεταβολαί: Ο δήμος του Αγίου Νικολάου της επαρχίας Μιραμπελλου μετονομάζεται δήμος Κριτσάς με έδρα το ομώνυμον χωρίον>>.

Β. ΕΝΩΣΗ ΚΡΗΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 1912 μ.Χ. - ΕΠΙΣΗΜΑ 30 ΜΑΙΟΥ 1913

Ύστερα από μεγάλους αγώνες των Κρητών έναντι στους κατακτητές Τούρκους, η Κρήτη γίνεται αυτόνομη πολιτεία. Με διάταγμα του ύπατου αρμοστή Κρήτης (Πρίγκιπα Γεώργιο) της 17/4/1900 που καταχωρήθηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης της Κρητικής πολιτείας σαν νόμος υπ' αριθμ. 157β του 1900 ορίζετε αποκλειστικό προνόμιο της πολιτείας το δικαίωμα κοπής νομισμάτων. . ο διάταγμα ορίζει σαν νομισματική μονάδα τη δραχμή που την υποδιαιρεί σε 100 λεπτά. Τα νομίσματα της Κρητικής Πολιτείας τυπώθηκαν στο Παρισινό Νομισματοκοπείο με βάση το Νόμο 157 του 1900 και κυκλοφόρησαν στις 9 Δεκεμβρίου του ίδιου χρόνου. Κόπηκαν νομίσματα των 1 , 2 , 5 , 10 , 20 λεππών το 1900 και νομίσματα των 1 , 2 , 50 λεππών και 1 , 2 , 5 δρχ. το 1901 . Τα νομίσματα των 50 λεππών και οι δραχμές είναι αργυρά , τα νομίσματα των 1,2 λεππών χάλκινα και τα νομίσματα των 5 , 10 , 2 και 1 είναι από ασήμι. Ο ως άνω Νόμος προέβλεπε και την κοπή χρυσών νομισμάτων των 10 και 20 Δραχμών, που όμως δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Χαρακτης των νομισμάτων της Κρητικής Πολιτείας ήταν ο Alfred Borrel, που είχε χαράξει και τα Ελληνικά των 5, 10 και 20 Λεππών των ετών 1893-1895. Τα νομίσματα της Κρητικής Πολιτείας έχουν τα ίδια μέταλλα, βάρη, μεγέθη και εμφάνιση με τα αντίστοιχα τους Ελληνικά της ίδιας εποχής. Και επειδή οι προδιαγραφές των νομισμάτων αυτών είναι πανομοιότυπες με αυτές των Ελληνικών, επιτρέπεται η παράλληλη κυκλοφορία τους και στην Ελλάδα. Το 1912 η Κρήτη ενώνεται με την Ελλάδα αλλά τα νομίσματα εξακολουθούν να κυκλοφορούν. Το Μάρτη του 1923 αποσύρονται τα χάλκινα και χαλκονικέλινα και τον Ιούλιο του 1929 αποσύρονται της κυκλοφορίας και τα υπόλοιπα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Το παρόν βιβλίο είναι μια πρωτότυπη μελέτη, η οποία βασίζεται αποκλειστικά και μόνο σε επίσημες πηγές, αρχαίες και νέες, των οποίων τα ονόματα αναφέρονται εντός του βιβλίου, εκεί όπου αναφέρονται και τα λεγόμενά τους.

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ:

Ο συγγραφέας Αδαμάντιος (Μάκης) Γ. Κρασανάκης έχει γράψει πάρα πολλές μελέτες και άρθρα, που έχουν δημοσιευτεί στις Κρητικές και Αθηναϊκές εφημερίδες, καθώς και πάρα πολλά άλλα βιβλία, όπως τα εξής:

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ (ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΡΑΦΗΣ)
3. Η ΝΑΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
5. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ
6. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ: ΜΑΝΤΙΝΑΔΑ, ΚΑΝΤΑΔΑ, ΡΙΜΑ, ΡΙΖΙΤΙΚΟ, ΑΜΑΝΕΣ Κ.ΛΠ.
7. Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
8. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ (ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΠΡΟΦΟΡΑ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ)
9. Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ
10. ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
11. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ ΘΕΩΝ
12. ΟΙΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΤΟΠΟΙΙΑ (ΙΣΤΟΡΙΑ, ΕΙΔΗ ΠΟΤΩΝ Κ.ΛΠ.)
13. Η ΑΘΗΝΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ Κ.ΛΠ.)
14. Η ΘΗΒΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ Κ.ΛΠ.)
15. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΚΑΤΑΓΩΓΗ Κ.ΛΠ. ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ)
16. Η ΣΠΑΡΤΗ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΙΔΡΥΣΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ Κ.ΛΠ.)
17. Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΚΑΤΑΓΩΓΗ, ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΚΡΗΤΩΝ)
18. Ο ΚΡΗΤΑΓΕΝΗΣ ΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΤΡΟ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
19. ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΦΟΡΕΣΙΕΣ
20. Η ΜΙΝΩΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑΣ
21. Ο ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ (ΙΔΡΥΣΗ, ΟΝΟΜΑΣΙΑ, ΔΗΜΟΙ Κ.ΛΠ.)
22. ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟ ΟΡΟΠΕΔΙΟ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
23. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΟΡΟΠΕΔΙΟΥ ΛΑΣΙΘΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ
24. ΙΣΤΟΡΙΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΩΝ – ΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΣΗ
25. ΧΟΡΟΣ (ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ, ΕΙΔΗ Κ.ΛΠ.) & ΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ
26. ΜΟΥΣΙΚΑ ΟΡΓΑΝΑ (ΕΙΔΗ, ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ Κ.ΛΠ.),
27. ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΥΛΗΣ, ΦΥΤΩΝ, ΖΩΩΝ Κ.ΛΠ.), ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

28. Η ΓΡΑΦΗ (ΕΙΔΗ, ΕΦΕΥΡΕΤΕΣ Κ.ΛΠ.)
29. ΠΕΡΙ ΘΥΣΙΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΟΘΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΡΕΑΤΟΦΑΓΙΑΣ
30. ΠΕΡΙ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ, ΑΣΤΡΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΑΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΑΝΤΕΙΑΣ
31. ΨΕΥΔΗ ΠΟΥ ΛΕΓΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΦΗ
32. ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ: (ΔΥΣΛΕΞΙΑ, ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΙΣΜΟΣ κ.α.).
33. ΘΡΗΣΚΕΙΑ: ΤΙ ΕΝΑΙ ΘΕΟΣ, ΨΥΧΗ, ΑΔΗΣ ΚΑΙ Η ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥΣ Ή ΟΧΙ
34. Η ΚΙΘΑΡΑ, Η ΛΥΡΑ ΚΑΙ Ο ΑΥΛΟΣΜΕ ΤΗ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΝΟΗΘΗΚΑΝ ΑΠΟ ΚΡΗΤΕΣ
35. ΕΦΕΥΡΕΤΗΣ, ΤΕΧΝΙΚΗ Κ.ΛΠ. ΙΣΤΙΩΝ, ΜΥΛΟΥ, ΥΔΡΑΛΕΤΗ, ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΥ κ.α.
36. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΝΤΟΣ & ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΥ ΜΠΑΜ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙ ΛΑΘΟΣ